

СЛОВАРЬ
РОСИЙСЬКО - УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ.

С—V.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

М. УМАНЕЦЬ І А. СПІЛКА.

ЛЬВІВ, 1900.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЛНБ України ім. В. Стефаника

01340486Q

2006

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ.

С—Я.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

М. *У*МАНЕЦЬ І А. СПІЛКА.

ЛЬВІВ, 1898.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

И. 55801 /

5р

Н - 3пр.

ЛІВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 0275419

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

С.

- Саада́къ** = сагайда́къ. — Комлики мали сагайдаки і стріли. Л. С.
- Сабайо́нь** = обливка (з лечного жовтка з вином до страви).
- Шабелька** = д. **Са́бля 1.** (здр.).
- Шабельникъ**, рос. = **С. татарскій**, *Asopus Salatus* L. — айр, аєр, гавъяр, явір, татарське зілля, явірочий корінь, **С. болотний, ромшинный**, *Comarum palustre* L. — сухолóm, вóвче тіло. С. Ан.
- Шабельный** = шабелъный, шаблѳовый.
- Са́бля** = 1. ша́бля, здр. шабелка, поб. шаблѳока. С. З. — Маю шаблю у руді: ще не вмерла козацька мати. Б. Хм. — Сапьянові чобігці, ще й шабелка при боці. н. п. — Коли б, Боже, воювати, щоб шаблюки не виймати. н. пр.
2. риба *Syrpinus cultratus* — чехоня, чахоня. С. З. — Продав чумака в Кременчуку тарань і чахолю. Дум.
3. рос. *Gladiolus* L., *G. communis* L. — зра́дник, коса́рики, медѳчка, меч, півник. С. Ан.
- Са́ванъ** = са́ван, покривало, покрів, покрівець (Ман.).
- Савра́ско** = була́нко (кінь буланої масти). С. Ш.
- Савра́ський** = була́ний, була́ненький. С. Аф. Ш.
- Савра́сь** = д. **Савра́ско.** — **Савра́сь безъ узды** (про чоловіка) — свавольний, невпийний, незагнѳзданий, шибеник.
- Са́га** = ду́ма (скандинавська).
- Са́дикъ** = садок, садочок. — Садок вишневий коло хати. К. Ш. — А в тім у садку свѳглобка нова. н. п.
- Са́дять** = д. **Сажать.**
- Са́дяться, съеть** = 1. сідати (С. З.), садо-
- віти ся, сісти. — Сідай близенько. — Сіли за стіл. — Садовіть ся, будьте ласкаві.
2. сідати, осідати, осісти. — Гуща осідає на дно. — Хата осіла і похилила ся.
3. зсідати ся, збігати ся (С. Жел.), зсісти ся (С. Пар.), збігти ся. — Вимила сідницю, а вона так збіглась — зовсім кученька.
4. заходити, зайти. — Сонце заходить.
- Са́дшко** = садок (який небудь, поганенький).
- Са́дище** = сад (великий).
- Са́дка** = 1. сажання. — Сажання дерев.
2. збігання (тканини од мочіння).
3. осідання. — Осідання соли в озерах.
- Са́дкій** = що збігаєть ся (про тканину).
- Са́дковый** = садковий.
- Са́днить, осаднить, ссаднить** = садніти, натирати, здирати, зсаднити, натерти, відрати, намѳлити.
- Са́дно** = садно. С. Жел.
- Са́дovníкъ, ца** = садovníк, ця, садовничий, садівничий.
- Са́дovníчатъ** = садівництвом займатись, в садовині кохатись.
- Са́дovníческій** = садівничий, садівницький.
- Са́дovníчество** = садівництво. — В яким ставі знаходить ся городництво і садівництво? Ет. зб. — Колись пишали ся тут і садівництво і пчѳльництво. Кв.
- Са́дovníчий** = д. **Са́дovníческій.**
- Са́дovníя** = д. **Оранжерѳя.**
- Са́дováдство** = д. **Са́дovníчество.**
- Са́дovýй** = садовий, садковий. — **Са́дovýй растѳенія, с. плоды** = садовина, садовинка. С. З. — Про садовину і городину. Ст. О. — Тоді буде садовинка та й рясенька. н. п.

Садокъ = 1. кош, кіш, сажавка (на рибу).

2. д. **Птічникъ** 2.

Садъ = сад, садок. — **С. виногра́дний** = сад-виноград. — **С. вишне́вий** = вишне́вий сад, вишнік, вишняк, вишнячок. — I ставок, і млинок і вишневецький садок. н. п. — **С. сли́вовий** = сли́вник. — **С. фрукто́вий** = д. **Плодо́вий**.

Сачка = д. **Сайка** (здр.).

Сачникъ, ца = д. **Бу́лочникъ, ца** (що пече або продає „сайки“).

Сажа = сажа, здр. сажка, дуже густа — сопуха. — **Сажа сажею** = чорний як сажа.

Сажалка = кілочок, патічок, прорізь (що ним роблять ямки в землі, як сажають).

Сажалка = д. **Садокъ** 1.

Сажаніе = сажання.

Сажать, посадить = 1. сажати, садовити, посадити, посадовити, про кількох — порозсажувати. — Посадив мене коло себе, почав роспигувати. — Укликають Івана у хату, садовлять за стіл. Гр. Чайч. — На сагу порозсажував усіх гостей. — Посадила хліб у піч. — Посадила качку на яйця. — Посадили його у темпу.

2. садити, сажати, саджати, посадити. — Посажу коло хатини, на спомин дружині, і яблуню і грушечку. К. Ш. — **Сажать пуговицы** = пришивати гудзики.

3. сажати, засадити (до чога). — Засадили його за книжку.

Сажде́ние = сажання.

Сажене́ць = сажанка.

Саже́ние = сажання.

Саже́нный = сажне́вий.

Саже́нь (жін. р.) = сажінь (муж. р.). — **Косая, маховая саже́нь** = ко́сий, косовий, маховий, крижовий сажінь. (Д. під сл. **Косой**.) — **Кубическая с.** = кубічний сажінь, дров — стос. — **Складывать въ сажни** (дрова) — стосувати, постосувати. — **С. погонная** = повздівний сажінь.

Сазаній = сазанячий.

Сазанъ, риба Varietas Cyprini Carpionis = сазан, коропчук (з породи корошів).

Сайга, Antilope = сугак (С. З. Л.), сайгак (С. З.).

Сайдакъ = д. **Саадакъ**.

Сайда́чникъ = сайдакер. — Воєних мушкетерів і сайдакерів. Л. В.

Сайда́чный = сагайда́шний.

Сайка = паляничка (пшенишна, пухка).

Саквойжъ = багуд, сакві, клунок.

Сакля = хата або землянка (у кавказьких народів).

Сакъ = 1. сак (С. З.), здр. сачок. — Як рибу в сак зловив. п. пр.

2. д. **Саквойжъ**.

Салазки = саночки, санчата, без грядок — Гринджоли (С. З.), Гринджолята, Гринжолята (С. Аф. З.), з кізяку, покриті кригою — Громак. — Або громак або санчата тащим. Бодяньский.

Сала́гуша, Clupea sprattus = рибка з породи оселедців.

Салама́та = саламаха (страва з гречаного або пшенишного борошна). С. З.

Салато́вка = ковганка. — Ковганка салу переводиця. н. пр.

Сала́тъ = 1. рос. *Lactuca sativa* L. = сала́та. — **Полево́й, ди́кій сала́тъ, L. scariola L. — какиш, молочко. С. Ан.**

2. сала́та, шала́та (гичка салати і де-яких иньших рослин з сіллю, одтом і олією).

Сале́нь, сале́нный ко́рень = рос. *Orchis Latifolia* L. — возуліни рушники, любка, любка, **С. бухаре́кій, O. Mario** L. = возу́льки, возуліни слёзки, любка, лю́бі мене-не покінь. С. Ан.

Сали́ть, ся = 1. (наса́лить, ся) — са́лити, смальцюва́ти, шмарува́ти, наса́лити, насмальцюва́ти, нашмарува́ти, ся.

2. (заса́лить, ся) — са́лити, смальцюва́ти, шмарува́ти, яло́зити, заса́лити, засмальцюва́ти, заяло́зити, ся. — Засмальцював сви́гу.

Са́ло = 1. са́ло, здр. сальце. С. Л. — **Са́ло свѣ́чное** = ліій. С. З. Л. — Шкода лою, свѣ́ти водою. н. пр. — **Живе, як катанець без лою.** н. пр. — **С. гуе́йное** = сма́лець. С. З. Л. — **С. впу́тренное** = здір, здр. С. Л. — **С. то́щее** = шкурла́т.

2. са́ло (крига з снігом на річці).

Сало́ница = 1. жі́нка, що піє сало́пи.

2. бі́дна жі́нка, що ходить в старо́му сало́пі; проха́чка і разом плету́ха.

Сало́пъ = сало́п (верхня жіноча одежина особливого крою).

Салото́ння = салган (С. З. Л.), са́льня (С. Л.).

Салфе́тка = серве́тка. С. З. Л.

Са́льникъ = 1. Анат. Omentum — са́льник, че́пець.

2. са́льник (страва — сальник з начинкою).

3. д. **Са́льный ко́рень**.

Са́льница = 1. д. **Салато́вка**.

2. д. **Са́льный ко́рень**.

Сальний = 1. сальний, про свічку — лойовий. С. Л. — Он лежить лойовий недогарок. Гр. Чайч.

2. засмальцьований (С. Л.), замарованийний, зайложений.

Сальний корень, рос. *Symphytum officinale* L. = живокіст(ь), правокіст, костолом, волівий язїк. С. Ап.

Салютація = яса. С. З. — Из дванадцяти штург гармат грїмали, ясу воздавали. н. д.

Салютовать = ясувати, ясу воздавати (С. З.).

Салють = д. Салютація.

Самбукъ, рос. *Sambucus nigra* L. = бузина, гал. — баз, базник. С. Ап.

Самдесать = самдесять. — Горох уродив ся самдесять.

Самдругъ, самадруга = у двох, у двїзї (С. Ш.).

Самецъ = самецъ, самчик, в стадї для приплоду — стадник, у рыб, коли вона треть ся — спичак (Ман.), лося — лошак, у гусей — гусак, гєргот, у индиків — индик, у курей — півень, у свиней — кнур. — Самчики зивають самочок. Кв.

Самка = самїця, самка, самочка. С. Жел. — Самка плодівїтая = плїдна. — Самка на приплідъ = мятка. — С. безплідная = каменїця. — С. неплодївшая = ялова, яловиця (С. З.). — С. перворідная = первїтка, первїтка.

Самобїтность = самобўтність. С. Жел.

Самобїтний = самобўтний. С. Жел.

Самоваръ = самовар (С. Жел.), в жарт — самогрїй. С. З. Жел.

Самовїдець = самовїдець. С. Жел.

Самовластіе = самовластія, самовладність.

Самовластный = самовластный, самовладний.

Самовозгорательный = самозапальний, самопальний. С. Жел.

Самоволіе = самоволїя, самоволність, сваволїя, сваволство. С. Жел. — Через свою сваволїю попала ся в неволю. н. п.

Самовольникъ, ца = самоволець, свавольник, ця, свавольця, сваволець. С. Жел.

Самовольничать = самоволїти, сваволїти. С. Жел.

Самовольный, но = 1. самовольний, но, без відомо, самохіть (Ос.), самохіттю, своїм трєбом (Хар. Граб.).

2. свавольний і д. Своевольный.

Самовольствовать = д. Самовольничать.

Самодвїгъ = саморўх. С. Жел.

Самодержавіе = самодержавство.

Самодержавный = самодержний (С. Жел.), самовладний.

Самодержецъ = самодержавецъ.

Самодовольство = самодовольність. С. Пар.

Самодуръ = самоволець, бїснуватий. — Такий самоволець! що його дурний голови до вшодоби, те й роби... Лоша в хату привчив, а овечку на піч кладе. Кв.

Самодїйствующій = самодїючий.

Самодїльный = саморобний (Лев.), саморобок (С. Л.), про тканину — домотканний, домоткан. С. Л.

Самодїтельность = самодїйність.

Самодїтельный = самодїйний.

Самозабвеніе = самозабуття.

Самозванецъ = самозванецъ.

Самолетъ = 1. порон (що ходить на канатї).

2. самолїт, самолюб. С. Жел.

Самолїчность = особїстїсть. С. Пар.

Самолїчный, но = особїстий, особїсто, особївий (С. Жел. Пар.), самолїчно (С. Жел.).

Самолїбецъ = самолюб.

Самолїбивый = самолюбний. С. Жел.

Самолїбіе = самолюбство. С. Жел. — Підлещував ся до його і роздував його самолюбство. Бар. О.

Самолїбіе = гонор, зарозумлїсть (С. Жел. Пар.).

Самонадїянность = самонадїя. С. Жел.

Самонадїянный = самонадїйний. С. Жел.

Самообладаніе = самовладання.

Самоотверженіе = д. Самопожертвованіе і Самоотрєченіе.

Самоотрєченіе = самовїдрєчення (С. Жел.), од(від)цурання самого себе (С. Пар.).

Самопознаніе = самопїзнання, саморозуміння, самосвїд, самосвїдомість. С. Жел.

Самопожертвованіе = саможертва, самоофіра. С. Жел. — Саможертва матерї для добра дитини. Зп. Фр. — Любов Шевченка до України готова на саможертву. Кв. — З боку Тиндитного се було великою саможертвою. Лев. В.

Самопроизвольный = самовольний.

Самопрядка = прядка і д. Прядка.

Самородокъ = саморїдок.

Самородный = саморїдний. С. Жел.

Саморубъ = самосїч. — Поїхав у поле та взяв мїч-самосїч. н. к.

Самосвѣтїящїйся = самосвїт.

Самоскор'їйші = найскорїйші, най-

- швидчий. — **Въ самоскорѣйшемъ времени** = яко мога швидче, як найскоріше.
- Самосознаніє** = самосвѣдомість. — Письменство єсть душею народного життя, самосвѣдомостю народности. Бар. О. — Доводив неминучу потребу простати національну самосвѣдомість. Пр.
- Самосохраненіє** = самоохорона, самоощадність (Гал.).
- Самостоятельность** = самостайність, самостійність, самоїстність (С. Жел.), своящина. — Становище Галичини в справах політичної самостайности було вельми небезпечне. Бар. О. — Польща хоч і позбула ся самостійности державної. Зап. Кн. — Не хотять тепер діти з батьками жити, та все на своящину йдуть. Хар.
- Самостоятельный** = самостайний (С. З.), самостійний, самоїстний. С. Жел. — Вже не 10 і не 20 років Україна на свою самостайну словесність почуває ся. К. Х. — Вона почула в собі дух самостійної господині. Лев. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостійних земель. Бар. О. — Професор Ягич вважає малоруську мову самостійним язиком, як і великоруську. Ог.
- Самосѣвка** = 1. самосій, самосійка, падалиця.
2. сїялка, сївалка. — Я сїю рядовою сївалкою, такою, що сама сїє, сѣма заортає. Чек. Розм.
- Самосійный** = самосійний, падалишний. — Се жито падалишне.
- Самоубійство** = самоубѣство, самовбивство. С. Жел. — Така безнадійність часто доводить чоловіка до самгубства. Зап. Кн.
- Самоубійца** = самоубѣць, самоубійник, ця. О. Жел.
- Самоуваженіє** = самоповага. — У Реніних Шевченко поводив ся просто, але з великою самоповагою. Кн.
- Самоувѣренность** = самонадія.
- Самоувѣренный** = самонадійний, півний в собі.
- Самоуправный, по** = самоправний, но (С. Жел.), самопихом (Ман.).
- Самоуправство** = самопихство.
- Самоучитель** = самоук. С. Жел. — Пораєв міні таку книжку — самоука. Кн.
- Самоучка** = 1. самоук, самоучко. С. Жел.
2. самоуцтво. С. Жел. — Самоучкой = самоуком, про писання — самопіски. — Я самоуком навчив ся читати. Кн. — Шевченко самоуком надбав собі такої сьвіти. Кн. — Самописки навчивсь писати. Чайч.
- Самохваль, самохвалка** = самохвал, ка, хвалькó (С. Ш.), чванькó.
- Самохвальство** = хвальба (С. Ш.), хвасть (С. Ш.), самохвальба, самохвальство. С. Жел. — Хвальби повні торби, а в тих торбах пусто. н. пр. — Дайте санчат хвасті підомчати. н. пр.
- Самохотный, но** = самохитний, самохитъ, самохиття, по своїй охоті. С. Жел.
- Самоцвѣтный** = самоцвѣтний. С. Жел. — С. камень = самоцвѣт. С. Жел.
- Самочка** = д. Самка (здр.).
- Самчикъ** = д. Самецъ (здр.).
- Самъ** = сам. — Ти сам знаши. — Сам Бог відає, що не я. — **Самъ не свій** = сам не свій (С. Жел.), несамовитий (С. З.). — Мов весамовитий, біжить прудко до свѣтлиці. Ст. С. — **Самъ другъ** = двоб, удвоб; самодрѣг (С. Жел.). — Ми zostали ся удвох. — **Самъ-третей** = утрѣх; самотрѣть, самотрѣть (С. Жел.). — Він живе у трѣох. — **Самъ-шесть** = самошість. С. Жел.
- Самый** = самий. — Це той самий, що роспинав нашу Україну. К. Ш. — Оце саме і згубило його. — **Самый лучший** = найкращий, найліпший. — **С. худший** = найгірший. — **С. чѣстный** = найчеснійший.
- Сангвиническій** = сангвинічний; кровістий.
- Сандалитъ, насандалитъ** = красіти, на-красіти бразолією.
- Сандалін** = ходакі. — Не мало чорт ходаків зносив, поки їх до купи звів. — Коли б міні чобіт гриз, а то ходак. н. пр.
- Сандаль** = бразолія (дерево Sandalum album і краска, що добувають ся з його). С. Аф. Л. Ш. — Треба на крашанки бразоліі купити. С. Л.
- Сандальный** = бразолійний. С. Ш.
- Сани, санки, саночки** = сани, санкі, малі — саночки, санчата, без грядок — ґринджола, ґринджолята, з кізача, покриті кригою — громак (д. Салазки), городські — козирькі, з коробом з дубка — залубні, прості без короба — кошильчакі, рижнаті, рибальські маленькі — самотужки, частини санок: передок, задок, полозі, корб, загнутий кінець полога — корса, скоре, мн. корси, нашивка на полозі — підлатка, дощечка, що з'єднляє полози спереду — попередень, попередок, звязок шипа з полозом — стягòль, жердина, що впоруч з полозом — наморжень, пристрой з боків, щоб не перекидались сани — крило, біло, крисло, мн. крила, вірвока,

- що прив'язує голоблі — за́вертень. — Привикне собака за возом бігти, побіжить і за санками. н. пр. — Другим же шляхом ріжнати прости по снігу риплять собі сапчата. Гр. Чайч. — Не вь свої сани не садісь, н. пр. = 1. коли не Кирило, не пхай там рило; не в свої сани не суньсь; не сунь голові, куди не влізе. 2. не тикай носа до чужого прбса; не пхай ся, де тебе не треба; в чужий черевик ноги не сажай. н. пр.
- Санкюло́ть** = безштáнько, голоколiнчик, гала́нько (Граб.).
- Сáнный** = сáнный, санковий.
- Сановiтость** = пова́жність; сановiтiсть.
- Сановiтый** = 1. пова́жний.
2. сановiтий, пановiтий.
- Сановникъ** = сановник, достóйник (С. Жел.). — Королевський канцлер, маршалки і інші достóйники. Бар. О. — Єпископів і других церковних достóйників. Бар. О.
- Сáночный** = санковий.
- Сапъ** = сан, достóйство (С. Жел.).
- Сапа** = 1. підкiц, потайник (д. Подкóбъ 1.).
2. рiба Cyprinus Barelus — з порóди чабакiв.
- Сапёръ** = підкóпник (плевiр або воiн, що робить підкопи і справляє земляні роботи у вiйськовiй справi). С. Пар.
- Сапогъ**, мн. сапоги, здр. сапожéкъ, сапожкiй, поб. сапожище, мн. сапожища = чóбiг, чоботи (С. З. Л.), здр. чобiтóк, чобiтóчок, чоботéць, чобiткi (С. Л.), чобiтцi, поб. чоботище, чобiтгя, сапьяновi — сапьянцi (С. З. Л.), з жовтого сапьяну — жовтинцi, жóвтянцi (С. Л.), з подвійними підшвами, шитi дравою — рантовi, на шпильках — гвоздьовi, прости на одній підшви — виворотнi, старi дуже, зашкарублi — шкарбáн, шкарбún (С. З. Л.), шкарба(у)нi, старi одрiзанi від халая — босовики, частини чобота: передóк, халiява, закаблúк, підбóра і підóшва, пришивнi передки до халая — пришви (С. З.). — В чоботях ходить, а слiд босий. н. пр. — Кому шапочку смушеву, чобiтки шапоовi. К. Ш. — Сапьяновi чобiтцi, ще й шабелька при боцi. н. п. — Покинь, милий, чорний чобiтóчок, щоб я не забула, який твiй слiдóчок. н. п. — Палажка йде, за собою дружечок веде, а усiх п'ятнадцять, та всi у сапьянцях. н. п. — Опанас в жовтих нових i в новiм жупанi. Мак. — Шкарбапи — це чоботи узутi, та ще й тi роти порозвiляли. Гр. Ч.
- Сапожкi кукúшкины, мáрыны**, рос. Су-
gripedium Calceolus L. = жóвтi возúльки, черевiчки, возúлинi черевiчки. С. Ан.
- Сапо́жная мастeрeкáя** = шéвня.
- Сапо́жникoвъ** = чоботарiв, шевцiв.
- Сапо́жникъ**, ца = чоботарь, чоботár, ка (С. З.), чобiтник (С. Жел.), швецъ (С. З. Л.), здр. шéвчик, мн. шевцi (С. З.), жiнка його — чоботарiха, шевчiха, дочка — чоботарiвна, шевцiвна, син — чоботарéнко, шевчéнко. — А мiй батько чоботарь, черевички податав. н. п. — Не вжай на то, що я швецъ — говори зо мною як з прости́м чоловiком. н. пр. — Швецъ знай своє шевство. н. пр.
- Сапо́жничанье** = шевцювáння.
- Сапо́жничать** = шевцювáти (С. Л.), чоботарювáти.
- Сапо́жничество** = шéвство. С. Л. — Швецъ знай своє шевство, а в краецтво не мiшайсь. н. пр.
- Сапо́жническiй, сапо́жничiй** = шéвськiй (С. З. Л.), швeцькiй (С. Л.). — Пристав, як шевська смола до чобота. н. п. — Аминь, шевцький ремiнь, копиля, правилья, премудрий столецъ. н. прикладка. С. Л.
- Сапо́жный** = чоботóвий. — Сапо́жное голенище = халiява. — С. мастерство = шéвство. С. Л. — Сапо́жный мастеръ = д. Сапо́жникъ. — С. рядъ = шéвськiй ряд.
- Сапъ** = сап (С. З.), носатiзна (Лев. С. Жел.). — Сап пачав. С. З.
- Сарáй, сарáйчикъ** = шóпа, шóпка (С. З.), частiше вiдкритий з одного або з двох бокiв — пóвiть, повiтка (С. З. Л.), для волiв — волóвня, де ставлять вози — возóвня, возiвня (С. Аф.), де їх роблять — возорóбня, на дрéва — дров'яна повiтка (С. З.), дровник, дровiтня (д. Дрованикъ 2.), для овецъ — кошáра, овéчник (д. під сл. Овéчий), для полови — половник, полóвня, полóвниця (д. Мякинникъ), на хлiб — клúня, стодóла (д. Рiга). — Господарь з під шони витяг плуг. Фр. — Заточи вiз під повiтку. — Великоi кошари свиня. н. пр.
- Сарáна**, рос. Liliun Martagon L. = лiсна ли́лiя, мáслянка, мáсляночка. С. Ан.
- Саранчá**, ком. Gryllus migratorius = саранá, особливой порóди — при́чек. — Хто не чував про ту страшенну шкоду, яку заподiює сарана? Степ. О.
- Сарафáнь, сарафáничкъ** = довгé плáття без рукавiв, а сiреду застiбаєть ся на гúдзики (нацiональна одежина москoвoк).
- Сарачи́нское ишено́** = д. під сл. Ишено́.

- Сардинъ**, риба *Sardina* (*Clupea sardina*) = сардѣля, сардѣлька. С. Жел.
- Сардоническій** = сардонічний, злісно-глумливий.
- Саржа** = шаржа (легка вовьяна з шовковими нитками тканина).
- Саромникъ** = соромник, соромітник.
- Саромный** = соромний (С. Л.), сороміцький (С. Л. З.), стидкий (С. Л.), срамотній. (Д. під сл. Срамный).
- Сарсапариль, сассапариль**, рос. *Smilax sarsaparilla* L. = сарсапарѣля.
- Сатана** = сатана, біс, чорт, нечиста сила, дідько, диявол.
- Сатанійскій** = сатанійний, бісів, чортів, диявольскій.
- Сатинъ** = шовкова тканина.
- Сатирическій** = сатиричний; глумливий, глузливий, глуздливий і д. **Насмѣшливый**.
- Сатиръ мужескій, мужеской**, рос. *Orchis mascula* L. = чоловічі яйця. С. Ан.
- Сафлоръ**, рос. *Carthamus tinctorius* L. = крокіс, свѣтлиця, свѣтліха. С. Ан.
- Сафьяновый, сафьянный** = сапьяновий, сапьянний. — **С. обувь** = сапьянці. (Пр. д. під сл. Сапогъ.)
- Сапьянъ** = сапьян. С. Л. — **С. тонкій** = мишина. — На носі сапьян рипить, а в горшку траєця кипить. н. пр.
- Сахарница** = сахарниця, цукорниця, цукорничка. С. Жел.
- Сахарный** = сахарний, сахарний, цукровий. — **С. заводъ** = сахарня (Лев.), цукорня (С. Жел.), цукроварня. — Повіз буряки на сахарню. Лев.
- Сахароварный** = цукроварний.
- Сахароварня** = д. Сахарный заводъ.
- Сахаръ** = сахар, сахар, цукор (С. З. Жел.), цукер. — **Сахаръ свинцовый**, *Plumbum aceticum* — кінський сахаръ. — **Сахаръ медовичъ** = д. Лѣтець.
- Сбавка** = збавок. С. Жел.
- Сбавлять, сбавить, ся** = збавляти (С. Л. Жел.), спускати, зменшати, поступати, ся (С. З.), збавити (С. Жел.), спустити (С. Пар.), змалити, зменшити, вмалити, поступити, ся (С. З. Пар.). — Став нас Господь видимо карати, став у полі й дома хліба збавляти. н. пр. — За що ти хочеш міні віку збавити? Фр. — Боюсь чоловіка: як побачить — буде бити, змалить міні віку. н. пр. — Як заправив, нічого з тії ціни не спустив. — **Сбавить спѣси** = ніс утерти, пиху збити, хвоста вкрутити.
- Сберегательная касса** = щадничка каса. С. Пар.
- Сберегать, сберечь, ся** = зберегати (С. Жел.), ошажати (С. Жел.), приошажати, зберегти (С. Л.), ошадити, приберегти, ся (С. Л.). — Зберіг про чорний день.
- Сбереженіе** = бережіння, ховання.
- Сбивать, сбить, ся** = збивати, збити (С. Аф.), позбивати, поназбивати, (клинами) — заплішувати, заплішити, понаплішувати, ся. — Збив обруч з дїжки. — Злодії позбивали замки. — Підшви позбивали ся. — Збив дошки. — **Сбить масло** = скотити масло. Кр. — **Сбить съ ногъ** = одкідати нѳги. — **Сбить рогá** = пиху збити, хвоста вкрутити. — **Сбить, ся съ путѳ** = д. під сл. **Путь**. — **Сбить, ся съ толку** = з пантелику збити, ся, зпантеличити ся, збентежити (С. З.), збити з плігу (С. Л.), зводити, звести з круга сѳнця, про кількох — позпантеличувати, ся. — Ти тільки людей з круга сонця зводиш. Кн. — Збив ся з пантелику. С. З.
- Сбиваться, сбиться** = 1. збивати ся, блукати, збити ся, заблудити. — Збив ся з дороги.
2. збивати ся, збити ся, змішати ся. — Збив ся в речах.
3. скидати ся, вдавати і д. **Походить** (на кого або на що). — **Сбиться въ комки** = скімшити ся, склочити ся (про вовну, шерсть то-що, д. під сл. **Комъ**).
- Сбивчивость** = неясність, безладдя, замішаніна (С. Пар.), залутаніна (С. Пар.).
- Сбивчивый, во** = неясний, темний, безладний, непорядний, замішаний, залутаний (С. Пар.), не ясно, безладу, непорядно.
- Сбирание** = збірання, збір.
- Сбирать, ся** = д. **Собирать, ся**.
- Сбиръ** = сїпака.
- Сбитень** = гаряч, гарячий (С. З.), гаряче. — Вивив стакан гарячу — зараз тепліше стало.
- Сбитеньщикъ** = гаряшник.
- Сбить, ся** = д. **Сбивать, ся**.
- Сближать, сблизить, ся** = зближати, наближати, зблизити, наблизити, ся (д. **Приближать**).
- Сближеніе** = зближенія, наближенія.
- Сбѳйка** = збивання.
- Сбѳина** = макуха. С. З. Л. — Пили на радощах сивуху і їли сїмьяну макуху. Кот.

- Сболтну́ть** = бовтну́ти, ля́пнути, сплеса́ти. — Мовчи! бо що небудь сплесаєш, а тебе битимуть. Кр.
- Сбо́ристый** = ря́сний, перебі́рчастий. — Ряса свита. — А у мене постіль біленька, а у мене положок перебірчастий. н. п.
- Сбо́рище** = збір, збірня, збо́рище. — Збірня хлопців та дівчат на вечерниціях. Лев.
- Сбо́рка** = 1. збіра́ння.
2. в одежі, частіше мн. **сбо́рки** = збо́ри, брі́жжі.
- Сбо́рникъ** = 1. д. **Пово́йникъ 1**.
2. збі́рник, збі́рка. — Українські приказки. Збірники О. Марковича і других. Спорудив М. Номис. Спб. 1864 р. — Нова збірка малоруських приказок. Од. 1892 р.
- Сбо́рний** = збі́рний. — **Сбо́рная изба́** = збо́рня. — **Сбо́рное мѣсто** = сходка. — **Сбо́рныя де́ньги** = склади́ка. — **Сбо́рное Воскресе́нье** = Неді́ля на першому тижні велико́бостному.
- Сбо́рникъ, ца** = збі́рщик, побо́рець, побі́рчий, побірець, побі́рниця, мита — мі́тник, лайливо або глумливо — зді́рщик. — Вибрали його за збі́рщика. — Кого ж ти думаєш посилати по селі? Хто буде за побі́рницю? Лев.
- Сбо́рь** = збір, збіра́нця, збі́рня, збо́рище. — **Мі́рско́й сбо́рь** = громада. — **Сбо́рь податей** = збір податків. — **Сбо́рь вѣсово́й** = вагове́. — **С. питейный** = вино́ве. — **С. поду́шний** = поду́шне. Д. теж під сл. **Нало́гъ і Подо́ать**. — Татусені діти, мої і сусідні — збіра́нця. Хар.
- Сбо́ры** = 1. за́ходи (С. Л.), ла́годіння, в дорогу — лаштува́ння, вибіра́ння. — Три дві заходу, а день празнику. н. пр.
2. д. **Сбо́рка**.
- Сбо́расывать, сбросать, сбросить, ся** = скида́ти, ся, ски́нути, ся (С. Л.), зі́пхну́ти, про кількох — поскида́ти. — Скинув свиту. — Свидайте в купу. — Зі́пхнув його з гори.
- Сбрыва́ть, сбрыть** = зго́лювати, зго́літи, про де-кілько або кількох — **позго́лювати**. — Зголив бороду. — Позголювали вуси.
- Сбро́дь** = на́брід, на́волоч (Лев. С. Л.), леда́ч, гульта́йство. — На точку всякого наброду — хоч греблю гати, а косарів — хоч би один. Ки.
- Сбро́сить** = д. **Сбра́сывать**.
- Сбро́я** = д. **Збро́я**.
- Сбро́згивать, сбро́знуть** = брі́зкати, побрі́зкати, покро́шити. — Доц тільки побрізжав.
- Сбу́хты-бара́хты** = навманія́, на́ сліпо, з ду́ру.
- Сбы́вать, сбыть, ся** = 1. збува́ти (С. Аф.), збу́ти, ся (С. Л.), **позбува́ти, ся, зді́хати ся** (С. Аф.), **спека́ти ся, поспекува́ти ся**. — Біда легко здибає, а трудно її збути ся. н. пр. — Продав чума́к в Кре́мечуку тара́н і чахо́ню, ізбув рибу, аби яку, продав і кашчо́ну. Дум. — На силу його здіхались, поки він поїхав. — **Сбы́вать кра́денное** = **переводі́ти**.
2. спада́ти, убува́ти (С. Ш.), збува́ти, зменша́ти ся, спа́сти, убу́ти, збу́ти, зменши́ти ся. — Вода починає спада́ти трохи.
3. **справді́ти ся, ста́ти ся**. (Д. **Исполни́ть, ся 2**.) — Все так стало́сь, як він ка́зав — **нена́че віщува́в**.
- Сбы́точный** = д. **Ста́точный**.
- Сбы́ть** = збу́ток, схі́д. С. Л.
- Сбы́тчикъ** = **переводчи́к, переводщи́к**. — **Переводчи́к** ще гірший за злодія. Кр.
- Сбы́гать** = збіга́ти, побі́гти. — Побіжи швиденько та купи́.
- Сбы́гать, сбѣгать** = 1. збіга́ти, збі́гти. — Збіг з гори.
2. спада́ти, збіга́ти, стіка́ти, убува́ти, спа́сти, збі́гти, сті́кати, убу́ти. — Вода спала.
3. **ли́няти, сича́вити, поли́няти і д. Ли́нять 2**.
4. **утіка́ти, втіка́ти, уті́кати, вте́кати**. — Найми́чка забрала вперед гроші і вті́кла.
- Сбы́гаться, сбѣгаться** = збіга́ти ся, збі́гати ся (С. Л.), **назбіга́ти ся, поназбіга́ти ся** (С. Л.), **поприбіга́ти**. — Збігли ся дітки не одної ма́тки. (н. з.) — **Поназбігались** від'усюди.
- Сбы́жальи** = збі́глий, уті́клий і д. **Бѣ́глый 1**.
- Сбы́жать, ся** = д. **Сбы́гать, ся**.
- Сва́дебка** = д. **Сва́дьба** (здр.).
- Сва́дебный** = **весі́льний** (С. З.), **шлюбо́вий**. С. Л. — Як скінчив ся ж бенкет той весі́льний, то пішла молода роздягатись. Гр. Чайч. — **Сва́дебные го́сти** = **прида́ни, прида́нки** (про жінок, що гуляють на весі́ллі), **поїзжана́е** (що у весі́льному поїзді), **перезва́не** (що водять **перезву**). С. З. — **Сва́дебный поѣздъ** = **поїздъ, перезва́** (д. під сл. **Поѣздъ**). — По весі́ллях жінок пускали, щоб часто в прида́нках були і до півночі там гуляли. Кот. — **Коня в по́зику не дава́й, а живки в прида́нки не пуска́й**. н. пр. — **Гарцювали** скільки сили, **перезву селом** **води́ли**. Ск. Ал.
- Сва́дьба** = **весі́лля** (С. З. Л. Аф.), **здр.** — **весі́ллячко** (С. Аф.). — **Велича́єт ся, як**

- попади на весілля. н. пр. — **Игра́ть, сыграти́ть сва́дбу** = справляти, справити, одбути весілля. — От би я була рада, коли б ми справили твоє й моє весілля разом. К. К. С. — Ми разом повінчасмося і одбудемо весілля разом. К. К. С.
- Сва́живать, свезти́, свозити́** = звозити, перевозити, звезти, перевезти́.
- Сва́йка** = 1. **Шва́йка** (залізна з головкою або дерев'яна загострена паличка; так зовуться і сама гра, в котрій підкидають швайку, щоб вона куди попала. Д. Київ. Ст. 1887—6. ст. 472.)
2. д. **Сва́я** (здр.).
- Сва́йный** = пальовий. — **Сва́йная бойка** = вбивання паль.
- Свайнобойный копе́рь** = ба́ба. С. Ш.
- Сва́ливать** = 1. (свалити́, ся) — валити, звалювати, звалити, повалити, ся. — Звалив до долу. — Вітром повалило. — Ой як вийду за ворота, од вітру валю ся. н. п. — **Свалитесь съ лошади́** = з коня впасти.
2 **зверга́ти, складати́, зверну́ти, склас́ти**. — Сам наробив, а на мене звертає. — Частенько між людьми буває, один свою биду на другого звертає. Б. Г.
3. **спадати́, зменшати́ ся, спа́сти, зменши́ти ся**. — **Къ́ вѣчеру жаръ свали́ль** = під вечір не так душно стало, жар спав.
4. (свалити́, ся) — валити, звалювати, фалювати, вивалити, звалити, ся (С. Аф.), зваляти, ся (С. Аф.), про волосся — **скі́мшити́ ся, склочи́ти ся**. — Вивалив повсть. — Борода скімшила ся. Кот.
- Сва́лка** = 1. звалювання.
2. на́товп, тісно́та, тиск.
3. бійка, колотнеча, колотня́.
- Сваля́ть** = 1. д. Сва́ливать 4.
2. зліпати, зробіти абі-як, на швидку́ рuku.
- Сварга́нить** = д. Сваля́ть 2.
- Сва́ривать, сварити́, ся** = зварювати, зварити, ся.
- Сва́рка** = 1. зварювання.
2. місце, де зварено або злотовано залізо.
- Сварли́вость** = сварли́вість.
- Сварли́вый** = сварли́вий, сваркий́ (С. Л.), губатий, незлагодиний, лайливий, гризю́ка, звідитель, ка (Кр.). — Не зостануся у вас, бо баришня дуже сваркі. Кр. — Коли б то з його не така сварка людина, а то ж нікого не мине, посварить ся. Кн. — Коли ж дуже губата! Кр.
- Сварной́** = зварений, злотований. — Зварена вісь.
- Сва́таніе** = сва́тання.
- Сва́тать, сосва́тать, ся** = сва́тати, ся, на-сва́тувати ся, сла́ти ся, присла́ти ся, старостів засла́ти, посва́тати, ся.
- Сватовство́** = сва́тання. — **Занима́ться сватовство́мъ** = свашкува́ти. С. З. — **Употребля́емый при сватовствѣ́** = сва́тальний.
- Сва́тушко** = сва́тонько, сва́ненько, сва́печко.
- Сватъ** = 1. ста́роста (С. З.), сва́тальник, другий, ніби помічник — підста́роста (С. З.), підста́ростий. — Послав старостів до дівчини. — **Сватовъ́ посыла́ть** = сва́тати, старостів посла́ти. — **Сва́томъ бы́ть, побы́ть** = старостува́ти, постаростува́ти.
2. сват (родичі чоловіка і жінки). — **Сва́томъ сдѣла́ться** = посаха́ти ся.
- Сва́тъинъ** = сва́хинь.
- Сва́тъя, сва́тъюшка** = сва́ха, сва́шенька, сва́нечка (мати зятя або невістки).
- Сва́ха** = сва́ха, сва́шка, сва́шечка. — **Сва́хою бы́ть, побы́ть** = свашкува́ти, по-свашкува́ти.
- Сва́хинъ** = сва́шкин.
- Свахля́ть** = д. Сваля́ть 2.
- Сва́я** = па́ля (С. Л.), високі під будову — ви́шки. — Міст на палях. — Пубивали ми палі, кладемо на них клітку... Дивлюсь — коси́нь є — не всі палі рівні. Кн.
- Сведе́ніе** = звід. — **Сведе́ніе сче́товъ** = обраху́нок.
- Сведе́нный, сведѣ́нный** = 1. д. **Сводити́** (прич.).
2. д. **Сводный́**.
- Свезти́** = д. **Свозити́**.
- Све́кла, рос. Beta vulgaris** = буря́к. — **Ли́стья све́клы** = буряковийня, бурячиння, ботвіна, молоді, що до страви — све́кла.
- Свеклови́ца** = буря́к. С. Ап.
- Свеклови́чникъ** = буряковийня і д. під сл. **Све́кла** (Лі́стья с.).
- Свеклови́чный** = буряковий.
- Свеко́льный** = д. **Свеклови́чникъ**.
- Свеко́рь** = све́кор.
- Свеко́винъ** = све́крушин.
- Свеко́ровъ** = све́крів, све́кровий.
- Свеко́ръ** = све́круха. С. З.
- Свербе́жница, рос. Knautia arvensis** Coult. **Scabiosa arvensis** = наго́ловаток, огір-

чак, свербіжниця, христо́ва палвчка (укр.), жовті́лиця (гал.). С. Ан.
Свербѣжъ = свербі́ння, свербі́ж, чос.
Свербі́гузка, рос. *Sinapis arvensis* L. = свирі́па, свирі́ниця. С. Ан.
Свербі́гузь, рос. *Samphytum officinale* L. = живокі́сть, правокі́ст, костоло́м, воло́вий язѣ́к, **С. восточный**, *Bunias orientalis* L. = гри́цики, свербі́га. С. Ан.
Свербо́та = свербі́ння, свербі́ж, чос.
Свербо́тъ = свербі́ти. — Де свербитъ, там і почуваш. н. пр.
Сверга́ти, свергну́ть, ся = 1. скида́ти, скину́ти, зіпхну́ти. — Був писарем, а тепер його скинули. Кр. — Ви всі жалкуєтесь на лихо, а скинути його — нема в вас сили. І. Г. — Скинув Наливайко Лободу з гетьманства, але і його скинули козаки і видали полякам. Бар. О. — Собор постановив скинути митрополіта і владик, що пристали на унію. Бар. О. — **Свергну́ть його** = скинути ярмо, визволитись з під корміги, з неболі. — **Свергну́ть съ престо́ла** = скинути з престо́ла.
 2. спада́ти, спа́сти. — Вода з шумом спадає в провалля.
Сверже́ніє = скида́ння, зіпха́ння.
Сверка́ніє = бли́скання, полі́скання, полі́скування, очима — бли́кання.
Сверка́ть, сверкну́ть = бли́скати (С. Ш.), ви́бли́скувати, лі́скати, полі́скувати (С. Л.), висьвічува́ти, бли́кати (не ясно), мигті́ти (здалеку), майорі́ти (теж), бли́сну́ти (С. Ш.), бли́кну́ти, лі́снути, мигну́ти. — Як вовк посеред ночі блискав страшними очима. Дум. — І полум'я бува блисне, як вітер повіє. Аф. — Я бачила, як щось бликнуло, а то ви сірник запалили. Кр. — Каганець бликає. С. Ш. — Ще рано: на гільках роса висьвічуєть ся. Кр. — Аж голе тіло висьвічуєть ся. Кр. — Червяк майорить огнем. Кн. — **Сверка́ючий** = бли́скавий, бли́скучий (С. Л. Ш.). — **Ча́сто сверка́ть** = розбли́скати ся.
Сверле́ніє = свердлі́ння, верті́ння.
Сверлі́льний = свердло́вий.
Сверлі́на = дірка просвердлена.
Сверлі́ть, просверлі́ть, ся = свердлі́ти (С. Л.), верті́ти (свердлом), просвердлі́ти, проверті́ти.
Сверло́ = swéрдел (С. З.), swéрдло.
Сверну́ть = д. **Сверты́вать**.
Сверста́ть = д. **Сверты́вать**.
Сверстни́к, ца = ровесні́к, ця (С. Л. Ж.), перевесні́к, ця (С. Л.), однолі́ток (Лев.);

рі́вень, рі́вня. — Мої перевесники вже всі в землі, а я ще вештаюсь по сьвіту. Кн.
Сверстни́ческий = ровесні́цький.
Сверстни́чество = ровесні́цтво.
Сверстни́чий = д. **Сверстни́ческий**.
Сверсты́вать, сверста́ть, ся = рі́вня́ти, ві́рівнюва́ти, зрі́вня́ти, ві́рівня́ти, по́рівня́ти, ся.
Сверто́къ, swéрточекъ = су́верток (С. Л.), су́вертень, скруті́ль, кру́тень, ве́рчик, ве́рчечок, жлут, жму́ток, переважно про полотно — су́вій, су́війчик, су́війничок (С. З. Л.), сже́ти то що — клу́нок, клу́ночок. — Сверток нот був звязаний. Кн. — Достав відти скруті́ль позовглих паперів. Фр. — У руках у його був су́війчик паперу. Зап. Кн. — Витягла з скрип'ї два сувої полотна. Лев. — Тобі, мамо, та навійчики, міні, мамо, та су́війчики. н. п.
Сверты́ваніє = зго́ртування, зкру́чування і т. д. **Сверты́вать**.
Сверты́вать = 1. (сверте́ть, сверну́ть, ся) = зго́рта́ти (С. Л.), зго́ртува́ти, звива́ти (С. Аф. Л.), бга́ти, зго́рну́ти, звину́ти (С. Л.), зві́ти, зібга́ти, ся (С. Л.). — Ой як я прийду, тебе не застану — згорну я рученьки та й не живий стану. н. п. — Як мої рученьки згорнуть ся, тоді твої роскоші минуть ся. н. п. — Гадука клубком звила ся.
 2. зкру́чувати зкруті́ти, зверті́ти, перекруті́ти, ся. — Зкрутив в'язи. — Зовсім зкрутив ключ — нікуди не годить ся. — Перекрутив замок.
 3. зверта́ти, поверта́ти, зверну́ти (С. Аф.). — Звернув з дороги просто в ліс.
 4. (сверну́ть ся) — зсі́да́ти ся, зсі́сти ся, прокі́сати, прокі́снути (про молоко).
 5. ви́кру́чувати ся, ви́круті́ти ся. — Він у мене не викрутить ся.
Сверху = зве́рху, пове́рх, по ве́рху, по ве́рсі, над по над. — Одяг свиту, а зверху кобеняк. — Правда, як олива, поверх води ви́йде. н. пр.
Сверхъ = над (С. З. Л.); на́дто, зви́ш, збі́льш (С. Л.), бі́льше; окрім, опрі́ч. — **Сверхъ мѣ́ры** = над мі́ру, на́дто, через ве́рх, через кра́й. — Ми старі, здаєть ся також здатні через край бути сторожкими в думках. Ст. Г. — **Сверхъ сі́лы** = над сі́лу, че́рез сі́лу. С. Л. — **Сверхъ то́го** = окрім то́го, вве́рх то́го. — Понадавали йому всячини і окрім того грошей. — **Сверхъ ча́янія**, **сверхъ вся́кого ча́янія**, **ожиданія** = несподі́вано, зовсім несподі́вано.

Сверхъестественный = надзвичайний.

Сверчаніе = цвѣрчанья, цвѣркотання.
— Цвѣркун чимало набридає своїм цвѣркотанням. Степ. О.

Сверчатъ = цвѣрчати, цвѣркотати, цвѣрінкати. — Цвѣркун на видноці не цвѣрчить. н. пр.

Сверчокъ, ком. *Gryllus domesticus* = цвѣркун (С. З.), цвѣркун хатній (Степ. О.). — **С. земляной**, *Gryllus talpa* = цвѣркун польовий. — В хаті було тихо, тільки цвѣркун цвѣрінкав під полом. Коц. — Цвѣркун вилазить тільки по ночі, а в день ховаєть ся по щілинам та віркам. Степ. О. — Опріч хатнього цвѣркуна є ще польовий. Степ. О. — **Знай сверчокъ свой шестокъ** = швець знай своє шество, а в кравецтво не мішайсь. н. пр. Знай коро́ва своє стійло. н. пр.

Свершатъ, свершіть = 1. вивѣршувати, вивершити. — Вивершив стіг сіна.

2. д. Совершатъ.

Свершатся, свершіться = ставати ся, ста́ти ся. — Стало ся! Та тільки не те стало ся, чого сподівались. Кн.

Свершекъ = д. Процентъ і Рость 2.

Сверцъ = д. Сверчокъ.

Свѣсло = перевесло. С. З. — Треба крутити перевесла для сно́пів. — Перевесла з буряну, бо соломи нема. С. З.

Свесті, свестъ = д. Сводіть.

Свивальникъ = повівач, сповівач. — Сповитий велетень чув, що сповівач ще міцний. Кн.

Свивальный = сповивальний.

Свиваніе = сповивання.

Свивать, свить, ся = 1. звивати, зкручувати, сплітати, звити, зкрутити, сплести, зсукати, позплітати, позсукувати, ся. — Сплів батіг. — Зсукав вірвовку та й спустив ся. н. о. Яст. — Гилки позплітали ся. — **Свить гніздо** = гніздо звити, окуко́бити ся. — Всі байраки порубали, нігде сісти, гніздо звити, малих діток вищодити. н. п. — Окукобилась, мов та горличка. Г. Барв.

2. сповивати, сповіти (д. під сл. Пеленать).

Свівокъ = д. Свёртокъ.

Свиданіе = зобачення (С. Л.), бачення, побачення. — Се було остання мое зобачення з ним. Скв. — Вже після третього побачення Сошенко прилип до свого земляка. Зап. Кн. — **До свиданія!** = до зобачення (С. Л.), до побачення! — **На любовное свиданіе** = на зальоти, барвінку рвати. — До дівки Санджаківни на зальоти поспішав. н. д.

Свидіна, рос. *Cornus sanguinea* L. = свидіна, свідва. С. Ан.

Свидываться, свидѣться = бачити ся, зобачити ся, побачити ся. С. З. Л. — Ой Бог знає та і Бог відає, чи побачимось знову. н. п.

Свидѣтелевъ = свѣдків.

Свидѣтель, ница = свѣдок (С. Л.), свѣдка, свѣдчик, ця (С. З. Л. Жел.), свѣдѣтель, ка (С. Жел.). — Фальшивий свѣдок єсть подобен злодієві. Б. Н. — Хто хоче свѣдком бути, треба хрестика підувати. н. пр. — У свѣдка очі як у дїдка. н. пр. — Нехай небо свѣдком буде. І. Г. — Ми самі тому свѣдками. С. З. — Свѣдок слави дїдивщини. К. Ш. — **Призывать во свидѣтели** = свѣдчити ся. — На Бога свѣдчусь. — На Бога свѣдчить ся, а чорту душу запродав. н. пр. — Свѣдчав ся, як циган своїми дітьми. н. пр.

Свидѣтельскій = свѣдковий, свѣдѣтельський.

Свидѣтельство = 1. свѣдотство (С. Л. Жел. Ч. К.), свѣдѣтство, свѣдкування (С. Л.), свѣд (С. Л.), свѣдчення. — Не май проти ближньому твоєму свѣдѣтства фальшивого. Б. Н. — Свѣдѣтством шляхтичові присягою справи свої доводити. Ст. Л. — Петро теж у свѣді, що мене лаяно. С. Л.

2. свѣдотство. — Прямого свѣдотства про первенство одного або другого твору нема. Зап. Фр. — На се маємо виразне свѣдотство самого Міцкевича. Зап. Кок. — **Метрическое свидѣтельство** = метрика.

Свидѣтельствованіе = свѣдкування.

Свидѣтельствовать, ся = 1. (засвидѣтельствовать, ся) = свѣдчити, ся (С. Л.), свѣдкувати (С. Л.), висвѣдчувати, о-свѣдчати, засвѣдчити, просвѣдувати. — Не свѣдч фальшиво, живи з людьми справедливо. н. п. — Не мають свѣдчити слуги за панів, а ні теж проти панів. Ст. Л. — Про те свѣдчить нам Варфоломей Шевченко. Кн. — Чи не свѣдчив фальшиво? Б. Н. — Трапились такі свѣдки, що проти його свѣдчатъ, то я мушу його орештувати. З. Фр. — Свѣдчилась перед батьком. Лев. — Хіба не чувш, скільки свѣдкують на тебе? К. Св. п.

2. (освидѣтельствовать) — оглядати, ревізувати, оглядіти, освѣдчити (С. З.).

3. (засвидѣтельствовать) — завіряти, завірити, заводити, завесті у книги, посьвѣдчити. — Усе як слід підписали і потарь посьвѣдчив. — Його духовна і у волості у книги заведена.

Свидѣться = д. Свидываться.

Свинярня = свинюшник, свинінець, сви-

- на́рник.** — Він у свининець заліз тай заривсь у барлозі. н. к.
- Свинарь** = 1. свинарь (С. З.), свинопас, свина́рник. — Пап послав свинаря. н. к. — **Быть свинаремъ** = свинару(ю)вати. 2. д. Сви́нуха.
- Свинѣць**, Plumbum = свинѣць, о́ливо.
- Свині́на**, свині́нка = свині́на, свиня́ти-на. — Не має риби над линину, а м'яса — над свинину. н. пр.
- Сві́нка** = 1. підсвинок. — Як годований підсвинок. К. Х. 2. сві́нка (гра, в котрій ковіньками підбивають дерев'яну галку і сама та галка). — Грати у свинки. С. З. 3. рос. Solanum melongena L. — баклажа́ни (сині). 4. шма́ток о́лива або́ чавуна́. 5. хвороба́ (золотушні тулі на потилиці або на шпі).
- Свинобо́й** = ко́лій, шма́лій, каба́нник.
- Свинова́тий** = свинякува́тий.
- Свино́й** = свинний, свиня́чий (С. Л.). — Свинячу голову до хрїну і локшину на переміну. Кот. — З свинячим пяском та в калашний ряд. н. пр. — **Свино́е са́ло** = свиня́че са́ло. — **С. ста́до** = свині́рка. — **Свино́й хлѣ́въ** = д. Свина́рня.
- Свинопа́с** = д. Свина́рь.
- Сві́нскій** = свиня́чий, свинякува́тий (С. Л.). — **Сві́нски**, по **сві́нски** = свинякува́то, по свиня́чому.
- Сві́нство** = свинякува́тість.
- Сви́нтить** = д. Сві́нчивать.
- Сви́нтуєть** = свинчу́к.
- Сви́нуха**, сви́нушка = 1. гр. Agaricus Violaceus l. = синю́ха, синя́к. С. Ан. 2. д. Сві́нка 5.
- Сви́нушникъ** = д. Свина́рня.
- Сви́нцво́ый** = оливя́нний.
- Сви́нчатка** = свинча́тка, оливя́нка (Д. Битка́).
- Сві́нчивать**, сви́нтить, ся = згві́нчувати, пришру́бовувати, згві́нтити, пришру́бува́ти, ся.
- Сви́нця**, Sus = свиня́, безро́га (С. Жел.), самець — кну́р, валашаний — каба́н (д. **Бо́ровъ** і **Каба́нъ** 1.), самця — свиня́, льо́ха (Прав.), з поросятами — поросю́чка, молода — підсвинок (д. **Сві́нка** 1.), здр. сві́нка, поб. — свиню́ка, зб. — свиню́та, дїт. — па́ця. — **Дикая свиня́** = ве́щрь і д. під **сл. Каба́нъ** 1. (Ді́кій к.).
- Свиня́чий** = д. Сві́нскій.
- Сви́рїсте́ль**, пт. Ampelis Garrulus = **КОСТОГРІ́В**. С. Лев.
- Сви́рїща́ть** = шкварча́ти.
- Сви́рѣ́ль** = сопі́лка (С. З. Л.), сопі́лочка, дудка (С. З.), дудка (С. З. Л.), свисті́лка (С. З.), жоломія, жоломі́йка, сирівочка (Гал.), з свіжо́ї кори — телі́нка (Бук.). — Коли почав орати, то в сопілку не грати. н. пр. — Сопілка вівчареві втіха. н. пр. — Та не ходи коло води, не грай у сопілку, не пиши ся за парубка, коли маєш жінку. Та не ходи коло води, не грай у телінку, не пиши ся за парубка, бо маєш дитинку. н. п. Б.
- Сви́рѣ́льничъ** = сопі́льнич, дуда́рь, дуда́рик, дуда́рчик. С. З. (Що грає на сопілку або продає їх.) — Заграй міні, дударіку, на дуду — нехай же я своє горе забуду. н. п. — Дударчик іде, віз дудок веє. н. п.
- Сви́рѣ́нка**, рос. Erysium = сві́рїпка, **С. Варва́рина**, Barbara vulgaris R. Br. — сві́рїца, **С. разноцвѣ́тная**, E. cheiranthoides L. — сві́рїпка. С. Ан.
- Сви́рѣ́нный** = сві́рїпця́ний.
- Сви́рѣ́ность** = лю́тість, жорсто́кість.
- Сви́рѣ́нствова́ніє** = лютовані́я.
- Сви́рѣ́нствовать** = люто(у)ва́ти (С. З. Л.), **грасова́ти** (С. З.). — В гурті і беззубий собака лютує. н. пр. — Мороз лютує, аж скрипить. К. Ш. — А він — нехай лютує на землі, нехай пророків побиває, нехай усіх нас розпинає. К. Ш. — Море лютовало в той час гірш од пекла. К. К. — Повітря морове значно грасовало. Л. В.
- Сви́рѣ́пный** = лю́тий (С. Л.), жорсто́кий. — Весели ся, лютий кате, веселись проклятий! К. Ш.
- Сви́рѣ́пїть** = лю́тішати.
- Сві́слый** = ві́слий, зві́слий, висю́чий.
- Сві́снуть** = 1. зві́снути. 2. д. Свіста́ть.
- Свіста́ніє** = свиста́ння, свисті́ння.
- Свіста́ть**, сві́стнати, сві́снуть = свисті́ти, сві́снути.
- Свистѣ́лка** = свисті́лка.
- Сві́стнуть** = 1. д. Свіста́ть. 2. ба́цнути, зато́пїти, заці́дїти, захмі́літи, телѣ́ннути. — А він його як затопить по циці.
- Свисто́къ** = сві́щик. — Дали нам по свіщіку: коля, кажуть, не сила ваша — свистіть. Кн.
- Свисту́лька**, свисту́лочка = свисті́лка. — **Приманна́я свисту́лька** = ва́бик.
- Свистуно́къ**, зьв. Rusticula fibulus = **ОВРА́Х**,

оврашо́к, овражо́к (С. З.), хавра́х, хавра(я)шо́к (С. Ш.). — По-над шляхом, щирцею, ховрашки гуляють. К. Ш.

Свисту́нь = **СВИСТУ́Н** (охочий до свисту і оріх порожній з діркою).

Свистъ = **СВИСТ**, **ПОВСВИСТ**, **СВИСТІННЯ**.

Свисту́лька = д. **СВИСТУ́лька**.

Свисту́ть = д. **СВИСТА́ть**.

Світа = 1. **СВІТА**, з сірого сукна — сір-м'яга, довга — сіря́к, коротка — **КАТА́НКА** (Лев.).

2. **ПО́чет** (С. Ж. Жел.), **ПОЧО́т** (С. Жел.), **ДРУЖІНА** (С. Пар.), **ПОІЗЖА́не**. — Входить князь Вишневецький з своїм почтом. К. Б. — Богдан при всіх клейнодах, за ним татари, гайдуки і почт. Ст. Б. Х. — Люди можливі звикли приїзжати з великими почти слуг і приятелів. Ст. Л. — Всякого народу, якого треба на весілля, і у почот і до порядку. Кв. — І вони пурхали скрізь за мною, немов поїзжане за царем. Кп.

Світо́к = **СУ́верток** і д. **СВЕРТО́к**.

Світе́кій = **ДРУЖІННИЙ** (належачий до царського або посланцевого почту).

Свить = д. **СВИВА́ть**.

Сві́хивать, свихну́ть, ся = **ЗВИХА́ти, ВИВИХА́ти, ЗВИХну́ти, ВИВИХну́ти, ся**. — **Свихну́ться** = **ЗБИ́ти ся з плігу** (С. Л.), з пантеліку, з пантелічити ся.

Свихъ = **ВІВИХ**.

Свищъ = 1. **СВИЩ** (дірочка в посудині від сучка, що випав, або в орієі, проточена червикою). С. Ш. Жел.

2. **Фисту́ла** (С. Ш. Пар.), **ДІрочка** (на пр. в болячці, з котрої тіче гній).

3. **пт. Anas Penelope** — з породи качо́к.

Свобода = **СЛОБО́да, ВІЛЬНИ́сть, ВО́ля, здр.** — **воленька**. — **Свобода печата́нія** = **ВІЛЬНИ́сть друкува́ння**. — **С. в́роисповѣданія** = **ВІЛЬНИ́сть віри, релі́гійна во́ля**. — **На свободо́ѣ** = 1. **на во́лі, вільно**. 2. **на дозві́ллі, гуля́щого ча́су**. — **Нехай зроблю колись гуля́щого ча́су**.

Свободо́но = **ВІЛЬНО** (С. Л.), **на во́лі, по во́лі, слободо́но** (С. Л.), **вільго́тно**. — **Свободо́но для прохода́** = **прохі́дно**.

Свободо́номисля́цій = **ВІЛЬНОДУ́мний**.

Свободо́ность = **ВІЛЬНИ́сть**.

Свободо́ный = 1. **ВІЛЬНИЙ, слободо́ный**. — **Ви свободо́ны посту́га́ть, какъ зна́ете** = **ВІЛЬНО вам робі́ти, як зна́ете**.

2. **ВІЛЬНИЙ, дозві́льний, гуля́щий, просьві́тлий, просьві́тний**. — **Як буде гуля́щий час** — **зроблю**. С. Л. — **Роблю, роблю, а просьві́тної години міні не має**. Кр. — **Де є гуля́ще місце** — **там і сі́дай**. С. Л.

3. **ВІЛЬНИЙ, пові́льний, вільго́тний**. — **До́мь свободо́ный отъ постоя́** = **дім вільго́тний од постоя́**.

4. **пові́льний, ле́гкий**. — **Пові́льним духом ти повій**. — **Свободо́ное произноше́ніе** = **ле́гка вимо́ва**. — **Свободо́ныя де́ньги** = **гуля́щі, ле́жані гро́ші**. — **У нас ле́жаніх грошей не має**. н. о. Гр. Чайч. — **Свободо́но завязано, натя́нуто** = **сла́бко**.

Свободо́любі́вый = **ВІЛЬНОЛЮ́бний**. — **Вільнолю́бна душа Шевченка не стерпіла**. Кп.

Свободо́мы́сліе = **ВІЛЬНОЛЮ́бство**.

Своди́ть, свесті́ = 1. **зводи́ти, звести́**. — **Звів його з гори до долу**.

2. **знайо́мити, зводи́ти, зближа́ти, познайо́мити, звести́, зблізи́ти; еднати́, мпирі́ти, поєднати́, помпирі́ти** (кого з ким).

3. **виводи́ти, вівести́**. — **У ночі вивели коней**.

4. **зводи́ти, позводи́ти**. — **Позводили всіх до купи**.

5. **звіря́ти, перевіря́ти, звірити, переві́рити**. — **Переві́рив усі рахунки**. — **Сведі́те е́го въ полі́цію** = **одведі́ть його́ в полі́цію**. — **Своди́ть, свесті́ съ ума́** = **зводи́ти, звести́ з ро́зуму, з ума́, позба́вити ро́зуму, обожево́дити**. — **Він по сві́ту ходи́ть, та не одну чорняву з ро́зуму изводи́ть**. н. п. — **Ой, сину мій, ти дитино моя, гей не пий тієї горілочка, бо зведе з ума**. н. п. — **Своди́тися** = **сходи́ти**. — **Все діло на те сходи́ть: що запла́тиш?** Кп. — **Своди́ть, свесті́ ро́ку** = **ко́рчить, зко́рчило ро́ку**.

Сводни́к, ца = **зводни́к, ця** (С. З. Жел.), **зводня** (С. Жел.), **ба́ндур, ша, свати́к, ця** (С. Пар.).

Сводни́чать = **зводи́ти** (С. Пар.), **свашкува́ти** (С. Л.), **парувати́**. — **Коли сама з ним не ночує, то для когось уже свашкує**. Кот. — **Виганяй Захара з Килиною з своєї хати, а то скажуть, що ти їх паруєш**. Кр.

Сводни́чество = **свашкува́ння, свати́нство** (С. Жел.).

Сводный = 1. **збі́рний**.

2. **зведе́ний**. — **Сводны́я де́ти** = **зведе́ніята, зведе́нюкі**.

Сводня = **зводни́ця, зводня**. (Д. **Сводни́ца**).

Сводообра́зный = **дужни́й**. — **Дужна сте́ля**. С. Л.

Сводъ = 1. **зві́д**.

2. **збі́р, збі́рка, збі́рник**. — **Збі́рник за́конів**.

3. **будовн.** — **скле́піння, скле́плє́ння** (Л).

- Сам.), склѣп, перекіт, в печі спереду — чѣлюсти, а далі — піднебіння. — Стеля закінчалася склепінням. Ст. — Небесний перекіт повяда густа блакить, змережана зорями. Кн. — **Сводь сдѣлать** = склепіти, посклепіти.
- Своєво́ліє** = самово́ля, сваво́ля (С. Л.), сваві́льство, во́льниця (С. Л.), самохіть, самохіття. — Через свою сваволю попала ся в неволю. н. п. — Жене тебе не мати з дому, синку, а воляна воля, самохіть козацька. К. В. — Вам хочеть ся гармидеру й сваволі. Ст. Б. Х. — З усіх усюд я чую, що й тепер свавольства йдуть, розбої на Україні. Ст. Б. Х.
- Своєво́льничать** = сваво́лити.
- Своєво́льний** = самово́льний, сваво́(і)льний, самово́лець (Лев.), сваво́льник. — Вона й до парубка пригорнеть ся по волі, та не дав рукам свавільним волі. Гул. Ар.
- Своєво́льщина** = во́льниця.
- Своєвре́мний, по** = слі́шний, часний, поровий, слі́шно(е), в час (С. Л.), вчасне, у свій час, саме в час (С. Л.), в піору (С. Л.). — Жеби всі шкоди на Україні од Москви нагороджено і слухне посполнено. Орлик. С. З. — Добре, коли усе у свій час зроблено.
- Своєзе́мець** = земля́к.
- Своєкори́стіє** = свєкори́стя, користолю́бність, собійність (С. Жел.).
- Своєкори́стний, по** = свєкори́стний, по (С. Жел.), користолю́бний, по, собійний (С. Жел.).
- Своєко́штный** = свєко́штный, на своїм ко́шті.
- Своєпра́віє** = поро́ви, прімха, прімхи (С. Жел.).
- Своєпра́вний, по** = норовлі́вий (С. Жел.), норові́стий, прімхлі́вий, прімхова́тий (С. Жел. Пар.), нарóчистий.
- Своєбра́зний** = свій особлі́вий, влáсний (С. Пар.), пито́мий (С. Жел. Пар.).
- Своєру́чний, по** = власнору́чний, по, руко́ю влáсною.
- Свозі́ть, свезті** = д. Сва́живать.
- Свой, свой, своё** = свій, своя́, своё. — Своя сірмяжка не важка. н. пр. — Я за свого Кузьму всюди візьму. н. пр.
- Сво́йскій** = свѣ́ський, на́ський. — Наські качки — не дики.
- Сво́йственникъ, ца** = своя́к, своя́чка. С. Пар.
- Сво́йственный, по** = вла́стивий, во. С. Л. — Коженній людині властиво помиляти ся. Кн.
- Сво́йство** = сво́йство (С. Жел.), сво́яцтво (С. Жел.), сво́ячество.
- Сво́йство** = вла́стивість, вда́ча, нату́ра.
- Свола́квивать, svoloчъ** = стяга́ти, стягті, зволокті́, постяга́ти. — Постягали до купи.
- Сво́лочъ** = на́волоч, леда́цтво, леда́ч, на́брід, гульта́йство, смі́ття. — І чого ти, сину, ходиш до коршми? Там же стільки усякої наволочі. Лев.
- Сво́ра** = 1. шво́ра, шво́рка (С. Жел.), смик. — Хортів на смик, тай гайда на полювання. Кн.
2. шво́рка (пара хортів на смик). С. З.
- Сворáчивать, свороті́ть** = 1. поверта́ти, поверну́ти, зру́шити (з місця). — **Свороті́ть шею** = скруті́ти в'язи.
2. зверта́ти, зверну́ти, збо́чити, узя́ти на ўзбіч. — Звернув з дороги у ліс. — Ми йшли своєю стежкою, не збо́чили ні разу. Пр. — З свого шляху я не возьму на узбіч. Кн.
3. д. Сва́ливать 2.
- Сво́рить** = хортів на шво́рку бра́ти.
- Сво́рний** = шво́рний.
- Сворова́ть** = укра́сти, підчепі́ти, підцупі́ти, підчиркнѣти.
- Свороті́ть** — д. Сворáчивать.
- Сво́якъ** = своя́к, шва́гер (чоловік жінчиної сестри). С. Жел. — Сво́яками сдѣ́латься = посво́бити ся.
- Сво́ячина, сво́ячи́ца** = сво́ячениця, сво́якня, шва́грова́ (сестра жінки), свѣ́сть (С. Жел. З.), свѣ́тка (Вол.). — Ой зяту, зяту! Я твоя свѣсть! Видянь міні на тарілку рублів шість. н. п. — Вийшла до його найстарша свѣсть: вітай, вітай, пане зяту, маеш злую вість. н. п. — Ой не вийшла Ганюточка, вийшла менца свѣсть, винесла Королевичу давненьку вість. н. п. Б.
- Свы́ка́ться, свы́кнуться** = звика́ти, ся, приви́кати, приви́кнути, звѣ́кнути, приви́чати ся, огóвтати ся. — Призвича́всь о недолі. — Оговтав ся з своєю долею. Кн. — Чи приви́кла, сестро, та на чужині жити? Ой хоч не приви́кла, то треба приви́кати. н. п.
- Свы́сока** = з висо́ка; висо́ким шті́лем, з письме́нна, з письме́ньська (С. З.).
- Свы́ше** = 1. д. Сверхъ. — **Свы́ше силъ мойхъ** = не під сі́лу мѣні, над мої́ сили. — **Свы́ше пяти́десяти** = бі́льш пяти́десяти, за, над пятьдеся́т.
2. з неба́. — Боже! З неба висо́кого глянь на мене молодого. н. п.
- Свѣ́даты** = дозна́ти ся, дові́дати ся.

Свѣдомый = відомий, знаємий і д. Извѣстный.

Свѣдущий = знаючий, свѣдомий, тямучий (С. Ш.), тїмаш, тїмаха (С. Ш.).

Свѣдѣніе = відання, звістка, відомость, свѣдка. — Я так кажу, для відомости тільки. К. К. — Дошло до свѣдѣнія = стало відомо. — Довести до свѣдѣнія = звістити, оповістити, сповістити. — Принять къ свѣдѣнію = мати на увазі, в жарт — на ўс намотати.

Свѣжевато = свѣжєнько, холоднєнько.

Свѣжеватъ, освѣжеватъ = блувати (С. Ш.), обідувати. — Зарівав чоловік ягня і став блувати. н. к.

Свѣженый = свѣжєнький; холоднєнький.

Свѣжепросольный = свѣжопросольный. С. Жел.

Свѣжесть = свѣжість. С. Пар.

Свѣжина = свѣжина.

Свѣжить, освѣжить = освѣжати, провітрювати, освѣжити, провітрити.

Свѣжий = свѣжий; здоровий; чистий; холодний, зїмний. — С. воздухъ = свѣже, здорове, чисте повітря. — Свѣже мѣсо = свѣже м'ясо (не давне). — Свѣжая рїба = свѣжа рїба (не солоня). — С. вода = свѣжа, поїбка в. — С. вѣтеръ = холодний, зїмний, холоднєнький вітер і д. Сильный в. — С. погода = холодна, бурхлива годїна. — С. новость = нова новина, остання новина. — С. извѣстїе = нова, остання звістка. — С. слѣдъ = свѣжий, недавній слїд. — Вывести на свѣжую воду = на чїсту воду вивести. — Держать въ свѣжей памяти = добре пам'ятати. — С. хлѣбъ = свѣжий хлїб (не черствий).

Свѣжо = холодно, зїмно, зїмно (Гал.).

Свѣжить = 1. свѣжити.

2. дужчати і д. Крѣпчать. — Вітер дужчае.

Свѣивать, свѣять, ся = здувати, звівати, здмұхувати, звїяти, здмұхати, позвїювати.

Свѣковатъ = звїкувати. — Тут би і вік звїкував.

Свѣрять, свѣрить = звїряти (С. Л.), перевіряти, звїрити, перевірити.

Свѣситъ, ся = д. Свѣшивать, ся.

Свѣсь = д. Навѣсь.

Свѣтаніе = свѣтання.

Свѣтатъ = свѣтати, на свѣт благословлятись і д. Разсвѣтатъ.

Свѣтѣлка, свѣтѣлочка = д. Свѣтліца.

Свѣтѣлочный = свѣтлішний.

Свѣтѣць = розхильчає залїзце на дерев'яному стовпї, кудї стромляють запалену скалку (по тих сторонах, де свѣтитъ скалками, замїєць каганця).

Свѣтикъ, у виразї „свѣтикъ мой!“ = ясьочка моя, зїрка, зїронька моя, сєрдєнько моє.

Свѣтленный = гнотовий.

Свѣтило = свѣтило, свѣтище, свѣтач. — А мрія та як свѣтище ясна. Сам. — Надто ясно вже свѣтач рогатий ночї твєї свѣтив. Леся Українка.

Свѣтильникъ = свѣтник (Хер.), свѣтич, свѣтач, свѣтѣць і д. Подсвѣчникъ. — Горе тим, котрі дали держать слїпому свѣтець в руках: не свѣтитъ він тоді нікому, а палить, нищить все у прах. Скв.

Свѣтильный = свѣтильний.

Свѣтильня = гніт, гнот, гнот, здр. гнотик. С. Аф. З. Л.

Свѣтитъ = 1. свѣтити, дуже ясно — блищати, про зорї — зорїти, дуже помалу — блїмати. — Свѣти мїсяць, свѣти ясный, свѣти ясная зоря, та й висвѣтитъ дорїженьку. н. п.

2. свѣтити, посвѣтити, висвѣтити. — Посвѣти мїні — я пошукаю.

Свѣтитъся = свѣтити ся. — Здалеку дєсь свѣтитъ ся.

Свѣтленький = яснєнький.

Свѣтлїть, ся = вїяснїяти, ся. — Треба вїяснїти мїдницю.

Свѣтліца, свѣтлічка, свѣтѣлка = свѣтліца (С. Л. З.), свѣтѣлка (С. З.), свѣтлонька, горниця, горничка, кїмната, свѣтлічка. (Пр. д. під сл. Комната).

Свѣтлічный = свѣтлішний.

Свѣтло = ясно (С. Л.), відно, свѣтло. — На дворї ясно, хоч голки збїрай. — Ясно, як у день. С. Л.

Свѣтлобуланый = половий.

Свѣтлобұрый = яснокаштановатий.

Свѣтловатый = яснєнький, свѣтлєнький.

Свѣтлоглазый = ясноокий, білєзорий. С. Л. Ш.

Свѣтлогнұдой = свѣтлогнїдий.

Свѣтлоглубой = ясноголубий, ясноблакїтний. — Гляньте на Днїпро: ясноблакїтний, тихий, веселий. Кн.

Свѣтложелтый = ясножєвтий. С. Жел.

Свѣтлозелёный = яснозелєний. С. Жел.

Свѣтлоторічневый = рудоватий.
Свѣтлорусый = русявий, білявий, біля-
 вець, білявиця.
Свѣтлосійний = ясносіній. С. Жел.
Свѣтлосість = 1. ясність, свѣтлість.
 2. свѣтлість, ясновельможність (титул
 князьський). С. Жел. — Вашаясновельможність.
Свѣтлосірий = ясносірий. С. Жел.
Свѣтлый = 1. ясний. С. Л. — Свѣти мн-
 сяць, свѣти ясний, свѣти ясная зоря. н. п.
 — Квітки пахнуть ясином ранком. Аф.
 2. чистий, ясний, видний. — Чисте скло.
 — Чиста вода. — Ясні коліри.
 3. білий, ясний. — **Свѣтлая седмица** =
 Св'ята неділя, Великодні св'ята. —
Свѣтлое Христово Воскресіє = Ве-
 ликдень. — **Свѣтлый умъ** = ясний ро-
 зум. — **С. глосъ** = чистий, дзвінкий
 голос. — **Свѣтлые минути** = щасливі
 хвилини. — **Свѣтлая кімната** = свѣтла
 кімната, свѣтлиця.
Свѣтлѣйший = найяснійший, ясновель-
 можний. С. Л.
Свѣтлѣть, ся = свѣтліти, ясніти, свѣ-
 тити ся, блищати.
Свѣтліяць, ком. Lampiris = свѣтліяць, бли-
 щак (С. Ш.). — Самця свѣтляка свѣтитъ
 ясніше крилатих самчиків. Степ. О.
Свѣтлооска, ком. Fulgosa = блискучий пли-
 гун. — Ліси такі густі, що в ночі нічого
 не побачив би, як би не було там тих бли-
 скучих пливунів. Степ. О.
Свѣтоосъ = д. **Свѣтлякъ**.
Свѣтопись = свѣтопісь.
Свѣтопреставленіє = кінєць свѣта.
Свѣточъ = свѣтич, свѣтач (С. Жел.). —
 Свѣтич нашого слова, геній нашого народу
 Т. Шевченко. Кн.
Свѣтскій = 1. свѣтовий (С. З.), мирський.
 — Петр 1-й неукво руских просвѣтив вся-
 кими науками, в житті свѣтовому потрібни-
 ми. Л. В. — Треба відвертати ся від свѣ-
 тових утіх. Бар. О.
 2. свѣтський (С. Жел.), свѣтовий (С. Жел.).
 — **Свѣтскій человекъ** = свѣтовик. С. Жел.
Свѣтцовый = що належить до „свѣтца“
 (д. Свѣтѣць).
Свѣтъ = 1. свѣт, свѣтло; д. **Разсвѣтъ**.
 — Доки свѣт сонця. — Не тільки свѣту,
 що в вікні. н. пр. — Вже свѣтла не видно,
 мабуть усі спать подігали. С. Л. — **Свѣтъ**
издавать = свѣтити ся. — **До свѣту**
 (на пр. встати, вихати) — у досьвѣта, пе-
 ред свѣтом. — **Чѣмъ свѣтъ, чутъ свѣтъ**
 = як свѣт. — **Ни свѣтъ, ни зарі** =

дуже рано, ще й на свѣт не благо-
 словилось. — **При дневномъ свѣтъ** =
 по видноті.

2. свѣт, свѣт Божий (д. Вселенная і
 Міръ 1.). — **Увидѣтъ свѣтъ** = на свѣт
 народитись. — Од твоїх слів я неначе на
 свѣт народив ся, неначе мнѣ свѣт підняв
 ся. С. З. — **Оставитъ свѣтъ** = покину-
 ти свѣт, умерти. — **Свѣтъ мой** = д. **Свѣ-
 тикъ**.

3. люди, рід людський, свѣт. — Нема
 в свѣті правди. н. пр. — **Большой свѣтъ**
 = великопанство. — **Издать въ свѣтъ**
 = надрукувати. — **На чѣмъ свѣтъ ру-
 гається** = лається на всі заставки.

Свѣчѣ, свѣчка, свѣчка = свѣчѣ,
 свѣчка, здр. свѣчечка. — Перед ним горить
 свѣчка. — Свѣчечка згасне батенько засне.
 н. п. — **Свѣчная свѣчѣ** = лойова,
 маленька — шабашкова, шмаркачка. — **Цер-
 ковная с.** (товста до ставника) = ставник,
 що на похоронах — проводнички. — Три
 хунти воску на ставник. Кот. — Горить
 ставник, курить кадило. Макара.

Свѣчникъ = свѣчаревий, свѣчкаревий.

Свѣчникъ = 1. свѣчарь, свѣчкарь, свѣч-
 кар (що робить або продає свѣчки). С. Жел.

2. паламарь, свѣчколац (що поправляє
 свѣчки у церкві). Лев. — Паламарь свѣчки
 поламав. н. пр.

Свѣчно́й = свѣчний, свѣчковий. — **Свѣч-
 ная лавка** = свѣчарня. — **Свѣчно́й за-
 водъ** = свѣчарня, свѣчкаря. С. Жел.

Свѣшивать, свѣситъ, ся = 1. звѣшувати,
 звѣсити, спускати, напускати, позвѣшу-
 вати, ся, позвисати, звѣснути. — Гилки
 позвисали до долу.

2. звѣжувати, звѣжити. ся. — Треба
 звѣжити — скільки пудів буде.

Свѣять = д. **Свѣивать**.

Свѣзѣть, ся = д. **Свѣзывать, ся**.

Свѣзка = 1. в'язка (на пр. сѣна, риби, буб-
 ликів), в'язанка (дров, сѣна), жмут (папе-
 рив, ниток), пачка (паперив), папуша (тю-
 тюну), клѣнок (одежі), пук, пучок (напр.
 квіток), бунт (бісеру, ниток), павісимо (льо-
 ну, коноплі), торохтун (сухої риби). —
 Взявши на плечі в'язку сѣна, ішов... Кн.
 — От, якось у його тарані в'язку вкрали.
 Б. Г. — У руці вона держала пачку папе-
 рив. Кн. — Та купила козакові тютюну па-
 пушу. н. п.

2. зв'язень (Ман.), шнурок, мотузок (щоб
 зв'язувати), перевесло (на снопи, д. Свѣсло).

3. анат. — зв'язка.

Св'язно = 1. до ладу́, склади́но. — Роска-
зав усе до ладу.

2. не виразно, не розбірно, не чітко.
— Не виразно написано.

Св'язность = зв'язь, зв'язкість (С. Жел.),
зв'язлість (С. Пар.).

Св'язний = 1. складний, звязний, звяз-
кий (С. Жел.).

2. невирізний і д. Нечёткий.

Св'язочный = зв'язковий (д. Св'язка).

Св'язывание = в'язання.

Св'язывать, св'язать = в'язати, зв'язува-
ти, зв'язувати, мотузувати (мотузками),
шнурувати (шнуром), батувати (коней по-
водами), зв'язати, дуже міцно — в'грун-
дзувати.

Св'язываться, св'язаться = єднати ся, по-
єднати ся, з'єднати ся, (в спірку) —
зчепити ся, (про що лихе) — лигати ся,
злигати ся (С. З.), полигати ся, зізнати
ся, зазнати ся (Кр.). — З дурнем зчепи-
тись — дурнем зробітись. н. пр. — Злигав
ся Дмитро з отим брехунцем. Кн. — Зли-
гав ся з такими непевними людьми. Кн. —
Зазнав ся з молодичкою. Кр.

Св'язь = зв'язок (С. Л.), зв'язка (С. З.), в буд-
ові — пов'язина, градок в повозці —
в'язок, положків в санках — в'язка, в'яз-
ка, в'яззя. — Живучи в Царьгороді, не
традили зв'язку з родиною. Бар. О. — Жол-
нірство гнівно вилухавши, зараз зв'язку
свого одегупило. Л. В.

Св'януть = пов'янути, зів'янути, зб'ляк-
нути.

Св'ясло = д. Св'єсло.

Св'ятая недѣля = Великодні св'ята.

Св'ятілице = св'ятиня. С. Жел.

Св'ятить, освятить, ся = св'ятити, по-
св'ятити, осв'ятити, ся.

Св'ятки = св'яткі, власне різдвяні св'я-
та, св'яткі.

Св'ятоє деревцо, рос. Artemisia Abratamem L.
= б'ж-дерево, б'же дерево. С. Ап.

Св'ятої = св'ятій, св'ят.

Св'ятость = св'ятість, св'ятощі. С. Жел.
— Набрал з собою св'ятощів: дарнику, ла-
дану. н. о.

Св'ятотатаець = св'ятокрадець. С. Жел.

Св'ятотатаство = св'ятокрадство. С. Жел.

Св'яточний = св'ятковий (С. Жел.), св'ят-
чаний.

Св'ятоша = св'ятоша, св'ятошник, ця (С.
Жел.), св'ятець (С. Жел.), св'яте́ник, ця
(С. Л.), безскоромник.

Св'ятцы = св'ятці.

Св'ятїня = св'ятість, св'ятощі. — Се ті
св'ятощі, які Українці шануватимуть до ві-
ку. Кн.

Св'ятїйшїй = найсв'ятїйшїй.

Св'ященникъ = пан'отець, св'ященник,
п'п, здр. — по́пик, по́понько. — Івалт
миряне! в попа ладану не стало. н. пр. —
Не буде ярмарку, бо піп дорогу перейшов.
н. пр. — Спусти ся попоньку на престіл,
то будеш мати що на стил. в. пр.

Св'ященница = па́шма́тка, попадія. — Ко-
либ нашій попаді та попова борода, тоб бла-
гочинним була. н. пр.

Св'ященнический = св'ященників, св'я-
щені́цький, по́пів. по́повий, по́півський.
— Попівські очі має — що не забачить, то
взяв би. н. пр. — Не мала то мирянам жур-
ба: попова вишеша порвалась. н. пр.

Св'ященничество = по́півство.

Св'ященнодѣйствие = одправа служби Бо-
жої.

Св'ященнодѣйствовать = одправляти
службу Бо́жу.

Св'ященнослужитель = піп або диякон.

Св'ященный = 1. св'ятій, св'ятоблївий
(С. Жел.). — Св'ященне писаніє = св'я-
те́ письмо. С. Жел.

2. св'ячений. — Св'ячена паска.

Св'ященство = св'ященство, по́півство.

Св'ященствовать = па́стовати, по́пувати.

Сгадить = спаску́дити, спога́нити, по-
паску́дити, попога́нити; по́нівечити (д.
Га́дить 1. і 2.). — Сга́дио = зану́дило.
— Меня сга́дило = міні ну́дно ста́ло,
міні зану́дило.

Сгадь = думка. — По моему сга́ду =
на мою думку.

Сганощить = зляпати (зробити с'як-так, на
швидку руку), зпартачити (погано).

Сгараемость = горючість, палкість (С. Пар.).

Сгараемый = горючий, палкий (С. Пар.).

Сгарание = горіння.

Сгарать, сгорѣть = палити ся, горіти,
спалити ся, згоріти, погоріти (Ос.), піти
огнем. — Згоріла хата. — Геть усе пого-
ріло. — Сгарать любовью = палати ко-
ханням (д. під сл. Горѣть 3.). — С. жа́ж-
дою = томитись зга́гою (д. під сл. Жа́ж-
да). — С. стра́стью = палати жа́гою.

Сгибание = згина́ння.

Сгибать, согнуть, ся = 1. гну́ти, згина́ти
(С. Аф. Л.), ко́цюрбити, про тісто — б'га́-
ти, зігну́ти, ся (С. Аф.), зіб'гати; зігну́-

ти ся, згѳрбити ся, скѳрчити ся. — Гвуть дугу. — Такий здоровий, що підкови згинає. — Поможи, Божа мати, нам коровай бгати. в. п. — Ой ти старий дідуга, зігнув ся як дуга. н. п. — Ой знати хто оженив ся: скорчив ся, зморщив ся, ще й зажури в ся. н. п.

2. згортати, згорнути. — Він згорнув книжку і замислив ся. — Согнуть въ бараній рогъ = д. під сл. Бараній. — Согбенный = зігнутий, похилый. — С. лѳтами = д. Преклонный 2.

Сгибень = стулень (товстий корж, пополам зігнутий, але не залішений по краях).

Сгибка = згинання.

Сгибной = гинкий, гнуткий, гнучкий.

Сгибнуть = згинути (С. Аф.), пропасти.

— Згинуть наші вороги, як роса на сонці.

— А ти згинь, пропади, а до мене не ходи. н. п.

Сгибъ = загибка (С. Жел.), залом (С. Пар.), в одязі — склადка, в тілі — сугтав, коліще, щиколоток.

Сгидуть = згинути, пропасти, піти за вітром, за водою.

Сглаживать, сглаждать, ся = гладити, рівняти, вирівнювати, розгладжувати, вигладити, вирівняти, розгладити, ся, по-вигладжувати, дошку рубанком — вигемблювати.

Сглазить = з'урочити (С. Л.), наврочити (С. З. Л.), призбрити (С. Л.), призиріти, пристріти, урікинути (С. Ш.), урікти (С. Ш.), вректи, навректі, спристритити, спрозорити, про кількох — поз'урочувати, понаврочувати. — Дівчатам годить ся иноді вмивать ся з помийниці, щоб хто не з'урочив. н. пр. Гр. Чайч. — Жінки і дівчата носять застромлену у пазусі голку, щоб хто не спрозорив. н. пр. Гр. Чайч. — Деся то наших курчаточок призирила люде. н. п. — Спристрітила наші корови. Кр. —

Не сглазить бы = нівроку, коли б не з'урочити. — Дивують ся сусідочки збоку, кажуть буде з неї хазяйка, нівроку. н. п.

Сглазь = урѳк (С. З. Ш.), частіше — урѳки (С. З.), врок, врѳки, урік (С. Ш.), наврѳки, пристріт (С. З. Л.), призѳр. — Баби шештали, уроки проганяли. Ст. в. — Від уроків і Бог не захова. н. пр. — Злизує від уроків. С. З. — Тыфу, тыфу! уроки на сорокі, а помысли на коромислі. н. пр. — І ворожка ворожила, пристріт замовляла. К. Ш. — Не вміла ні шити, ні прасити, ні золотом вишивати, тільки уміла од раба Божого Н. призори викликати. н. зам. — **Отъ** сглазу происходящій = од урѳків, з очей, з пристріту, пристрітний (С. З.), про-

зірній. — Це їй мабуть од уроків (або: з пристріту сталося. — **Причиняющий** сглазь, способный сглазить = урічливий (С. Ш.), урѳчий (С. Ш.), врічливий, врікливий. — Урічливі очі. — Очі урѳчі. С. Ш.

Сгладать = згрїзти, зглідати, поглідати, пожвакувати.

Сглонуть = глитнути, ковтнути, проковтнути (разом).

Сглуна = з дѳру, через дурній рѳзум.

Сглупить, сглуновать = здурити.

Сгнаивать, сгноить = гноїти, гноювати (С. Аф.), згноїти (С. Аф.), погноїти.

Сгнетать, сгнести, сгнестъ = згнїтати, пригнїтати, пригнїсті (стиснути гнїтом).

Сгнивать, сгнить = згнивати (С. Аф.), трухлявіти (С. Ш.), трухнїти (С. Ш.), зогнїти (С. Аф.), потрухнїти. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр. — Сгнивший = потрухлий, про овочі — гниляк, гнилецъ, зб. — гнилячча.

Сгноить = д. Сгнаивать.

Сговаривать, сговорить, ся = 1. змовляти, змѳвити, збалакати. — З ним не збалакаєш. — З нею і сам дїдько не збалакає. Гр. Чайч.

2. змовляти, заручати, ся, змѳвити, ся (С. Л.), заручити, ся, засвѳтати, рушникі подавати. — У Суботу змовлялись, а в Недїлю звїчались. н. п. — **Сговоренная** = заручена, я, засвѳтана. — Ой ти, дівчино, заручена, чога ти ходиш засмучена. н. п. — Гарна дівка, як засвѳтана. н. пр. 3. змовляти ся (С. Аф.), намовляти ся, умовляти ся, ладнати ся, єднати ся, змѳвити ся, намовити ся, умѳвити ся (С. Ш.), поєднати ся, про кількох — **Позмовляти** ся. — От сини раз і змовились розгнївати батька. н. о. Гр. Чайч. — Так як би змовились, щоб не попадати ся міні на очі. Фр. — Раз московські сенатори змовились мовчати, щоб нашім Запорозцям одвіту не дати. Руд. — Далі й намовились: давай його піддуримо. н. п.

Сговорный = 1. заручинний (до заручин належачий).

2. д. Сговорчивый.

Сговорчивый = згѳдливий, вмѳвний, схильчивий (С. Жел.) і д. **Податливый**. — Ой ти мати моя, та не згѳдливая — дала мене у чужину. н. п. Под.

Сговоръ = 1. д. Помѳлвка.

2. змѳва, змѳвини (С. З.), намѳва.

Сговѣть = проговїти.

Сгодіться = згодіти ся, **знадобіти** ся і д.
Понадобіться.

Сгонка = згін, згон.

Сгонщикъ = гошитель (що зганяє робочих або людей до волості за податі), **пригінчий** (зганяє робочих на роботу), **згонщик** (С. Аф.), **гуртоправ** (що гонять гурти товару).

Сгонять, согнать = 1. зганяти, виганяти, проганяти, про кількох — розганяти, зігнати, вигнати прогнати, розігнати, порозганяти (з якого місця). — Порозганяв усіх. — **Согнуть съ глазъ** = з очей, сперед очей прогнати.

2. зганяти, згонити (С. Аф.), **приганяти, пригонити, зігнати** (С. Аф.), **пригнати**, про багатьох — **поназганяти** (в яке місце). — **Поназганяли звідусюди**.

3. гнати, сплавляти, **сплавити** (ліс водою).

Сгорать, сгорѣть = д. **Сгарать**.

Сгорбьт, ся = згорбити, ся. С. Аф. — **Сгорбленный** = горбатий, похилий.

Сгоряча = з гарячу, з онаду.

Сграблывать, сграбить = згрібати (С. Аф.), згромажувати, згребти (С. Аф.), згромадити, багато — **нагребті**.

Сгребальщикъ, ца = **гребецъ** (С. Аф.), **громадильник, ця**.

Сгребаніе = згрібання, час і сама дія — **гребовиця** (С. З.), **грабовиця**.

Сгребать, сгрестъ = 1. д. **Сграблывать**.

2. згрібати, згребти, позгрібати. — **Сгрестъ когo** = схопити.

Сгрѣбки = **вігрібки**.

Сгрѣтись = приміятись, приверзтись.

Сгрѣті = д. **Сгребать**.

Сгромоздять, сгромоздять = **навалювати**, **накидати**, **накладати**, **копичити**, **навалити**, **накидати**, **накласти**, **накопичити**.

Сгрубять, сгрубянить = **нагрубіянити**.

Сгружать, сгрузить = **вигружати**, **виважувати**, **вигрузити**, **виважити**.

Сгруширывать, ся = **згуртувати, ся**, **згромадити, ся**, **угрупувати** (С. Ш.), **скупити, ся**, **скупити, ся** (С. З.). — Все оце згуртувало ся, щоб разом упасти на його голову. Кн.

Сгруснуться = **зажурити, ся**, **засумувати**, **в тугу вдатися**. — **Ему сгруснѣлось** = йому сумно стало, обняв його сум, обняла його туга, журба.

Сгрызать, сгрызть = **згризати**, **згризти**. С. Аф.

Сгубить = **згубити**, **загубити** і д. **Погубить**.

Сгустѣть = **загустити** (С. Аф.), **загустнути**, **загустнути** (С. Аф.), **трохи** — **пригустнути**, **пригустнати**, **про грязь** — **притряхнути**, **надто** — **перегустнути**. — **Сгустѣлый** = **загусткий**, **згусткий**.

Сгущать, сгустить, ся = **згущати**, **густити**, **густнати**, **згустити, ся** (С. Пар.), **загустити** (С. Аф.), **загустнути**, **загустнути** (С. Аф.), **згустнути**, **погустнути**, **потужавити**, **трохи** — **пригустнути**, **пригустнати**, **про грязь** — **притряхнути**, **надто** — **перегустити**, **перегустнути**. — **Держ не загуснуть смальцеві**, коли поставили на холод. С. Аф. — **Чи кров від меду вже загусла**. К. К. С.

Сдабривать, сдобрить, ся = 1. **задобрити**, **задобрювати**, **вдобряти**, **задобрити**, **піхлібити**, **підмогоричити** і д. **Задабривать**.

2. **приправляти**, **заправляти**, **приправити**, **засмачити**, **посмачити** (д. **Приправлять**).

Сдавать, сдать = **здавати**, **віддавати**, **здавати**, **віддати**, **поздавати**; **роздавати**, **роздати**. — **Усе здав**, що було міні доручено. — **Здав з карбованця десять копійок**. — **Роздав карти**.

Сдаваться, сдатьсь = 1. **здаватися, піддаватися, здаватися, піддаватися**.

2. д. **Казаться**.

Сдавлѣніе = **стис**, **стиски**.

Сдавлѣваніе = **здавлювання**, **стіскування**.

Сдавливать, сдавить, сдавнѣть = **здавлювати**, **стіскувати**, **здавити** (С. Л.), **стіснути** (С. Л.), **здушити**. — **Мене щось мов за горло стисло**. Фр. — **А дим кругом чадний** — скрізь котить ся і стискує у персах моїх дух. Ст. Б. Х.

Сдѣточный = 1. **призначений до здачі**, **до віддачі**.

2. **відданий у салдати**.

3. **переданий**.

Сдѣтчикъ, ца = **здавець**.

Сдать, ся = д. **Сдавать, ся**.

Сдѣча = 1. **здавання**, **здача**.

2. **здача** (С. Аф.), **решта**. С. Жел. — **Від попа здачі**, од кравця **остачі** — не сподівай ся. н. пр. — **Накупив багато і ще приніс з карбованця решти сім копійок**.

Сдвѣивать, сдвѣить = **подвоїти**, **подвоїти**.

Сдвигать, сдвигивать, сдвинуть, ся = 1. **зеувати**, **зеунути** (С. Л.), **зрушати** (С. Л.), **порушити** (С. Л.), **зворушити**, **зворухну-**

ти, посунути, підрушити, про кільки — позрұшувати. — Такий важкий камінь, що й не зворухнеш. — А Богданко підвести ся хоче, та не може й головою зрушити. Ст. С. — Понаходили каміння такі великі, що з міста не зворухнеш. н. о.

2. зсобувати, присобувати, зсунути, присунути, ся, про кільки — позсобувати. — Треба зсунути стелини, а то поросходились. — Позсовували столи. — А ти, милий, чорнобривий, присунь ся ближенько. н. п.

Сдвижній = зсувній, присувній.
Сдвинуть, ся = д. Сдвигать, ся.

Сдѣривать, сдѣрнуть, ся = стягати, стягати, ся, зсмикнути.

Сдѣрживать, сдѣржать = 1. видѣржувати, видержати, витримати, здержати. — Сей поміст видержить хоч сто пудів.
2. спиняти, впиняти, зупиняти, спинити (С. Л.), впинити, зупинити, затримати. — З гори не спинив коней — вони й понесли. — Води у Дніпрі та свого віку ніхто не впинить. н. пр. — Та гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.
3. додѣржувати, (слово) — стояти на слові, додержати, витримати. — Додержав слово. — Сдѣрживаючий слово = слівний.

Сдѣржанность = здѣржливість. — У неї, як і у матері, нема здѣржливости. Кн.

Сдѣржанный = здѣржливий. — От татусь — здѣржливий — хоч ти йому що, він і голоду не підведе, не то щоб кричати. Кн.

Сдѣрцуть, ся = д. Сдѣргивать, ся.

Сдирать, содрать = сдирати, зідрати, шкуру — лущити, білувати, злущити, обілувати, лущпайку — злущувати, злущити.

Сдирка = здирання, здірство, драча. — Вже й без податі у нас од волости вслика драча. Лев.

Сдоба = д. Приправа (в їжі).

Сдоблять, сдобить = д. Приправлять (їжу).

Сдобный = замашаний на молоці, маслі і яйцях (про тісто).

Сдобривать, сдобрить, ся = д. Сдобривать, ся.

Сдобровать, у виразі „не сдобровать“ = не збути ся біді, ліха, не добрим скінчити, не минути ліха. — Ой, не минути йому ліха, коли не послухаєть ся.

Сдохлый = тухлий (С. Ш.), протухлий, затхлий (С. Аф.).

Сдохнуть = д. Вздохнуть.

Сдохнуть = д. Издохнуть.

Сдохнуться = д. Сдыхаться.

Сдружать, сдружить = дружити, подружити, побратати (кого з ким).

Сдружаться, сдружиться = дружити ся, подружити ся, побратати ся, на що погане — злігати ся.

Сдувать, сдунуть, сдутъ, ся = 1. здувати, здмухувати, здути, здмухнути, поздувати, поздмухати, зо всіх боків — обдмати, поздмухувати. — Обдмати порох. Кн.

2. викрұчувати, видұрювати, здирати, вікрутити, відурити, зідрати, виморочити (з кого що).

Сдурить = здурити.

Сдуриться, сдурить = здурити, одурити, знівесити.

Сдурю = з дұру, з дурного розуму, через дурний розум.

Сдутъ, ся = д. Сдувать, ся.

Сдыхаться, сдохнуться = затхнути ся (С. Аф.), притхнути ся.

Сдѣлать, ся = зробити, ся (С. З. Л.), вдїяти, ся (С. Л.), удїяти (С. Ш.), подїяти, ся, здїяти, ся, вчинити, ся, учинити (С. Ш.), справити, спорудити, зчинити ся, стати ся, про що погане — скоїти, накоїти, скоїти ся, трохи — вробити, докінчати — доробити, шкоду, лихо — нашкодити, накоїти, заподїяти, причинити, аби як — зліпати, збазграти, намахлювати, швидко і разом добре — уджігнути, ушкварити (С. Ш.), легше — полѣшати, важче — поважчати, добришим — подобрити, подобришати, дужчим — подұжчати (С. Л.), кращим — покращати, покращішати (С. Л.), холодніше — похолоднішати (С. Л.), тепліше — потѣплити, потеплішати (С. Л.), заможнішим — розжити ся, розбагатити, гордим — розгордіти ся, розгордувати ся, вузче — поўжчати, ширше — поширшати, слизким — ослизнути, солодше — посолодіти, посолодшати, гірше — погіршати, паном — попанити, запанити, гладеньким — вісковзати ся, поганим, ледачим — зледашити. — Легше говорити, ніж зробити. н. пр. — Схаменув ся мабуть батько, що се він зробив не гарно, що й з ним теж учинять діти. Гр. Чайч. — Ой не гаразд, Запоровні, не гаразд зробили: степ широкий, край веселий та й занастили. н. п. — Іх гурт, а нас двох — що ми вдїем з

- ними? Гр. Ч. — Що би він на моім місті вдіяв? Ст. Г. — Нічого з ним не вдіеш. С. Л. — Найбільшу заповідяли міні пакость. Дум. — Мало тобі того сорому і клопоту, що нам заповідяла. Кн. — Ой щож бо я учинила, що Коструба полюбила. н. п. — Що ти учинила, чому рано не збудила? н. п. — Роскажу я свою пришту, що зо мною скоїлось. Гр. Чайч. — Лихо не так скоро загоїть ся, як скоїть ся. н. пр. — Не знають од чого скоїлась між ними така сварка. Лев. — Якого оце ти нам лиха накоїла? Кн. — З цього Петров і спорудив свій донос на Костомарова і иньих. Кн. — От що стало ся з моім добром! С. Л. — Сдѣлать когô нещаснымъ = унещасливити (С. Ш.), обездолити. — С. возможнымъ = уможливити (С. Ш.). — Успѣть сдѣлать = вробити. — Рано вставши, багато вробиш. н. пр. Гр. Чайч. — Сдѣлаться бѣднымъ = збідніти, звестись, перевестись ні на що, на злидні. — С. похожимъ на человекá = вилюднити. — С. извѣстнымъ = ославити ся, вславити ся, вславити себе. — Од Припеті до Синохи вславили себе Обухи. К. Д. — Сдѣлать основу = оснувати. — С. трещину = надколоти. — С. складчину = скласти ся, скинути ся. — Скинемось, куме, грошей по сорок, випьемò, куме, ще й у вівторок. н. п. — С. горькимъ = нагирчати. — Сдѣлать, ся сиротòю = осиротити, осиротіти. — Сдѣланный = зроблений, з волоса — волосяний, з кінської шкури — шкаліовий, з конопляного сімья — сімьяний, з луба — лубьяний, з лопуха — лопуханий, з лою — лойовий, з поветі — поветяний, лямцевий, з пенька — пеньковий і т. д.
- Сдѣлка, сдѣлочка = умòва, умòвка (С. Ш.). — Мировáя сдѣлка = мировá.
- Себя = себе, ся. — Вѣдти изъ себя = забути ся, мов несамовитим стáти. — Внѣ себя отъ радости = не тямлючи себе, себе не чує з радощів. — Вывесть когò изъ себя = розлютовати. — Изъ себя не дурнá = на лїчко гарненька. — Мнѣ какъ то не по себе = якось міні моторошно, якось нїяково.
- Себялюбець, себялюбница = самолюб, себелюбець, собії, ниця. С. Жел.
- Себялюбивый = себелюбний, самолюбний, собіїний. С. Жел.
- Себялюбіе, себялюбство = себелюбство, собіїність, собіїство. С. Жел.
- Севрюга, рыба *Acipenser stellatus* = сїрюга, особливий одмінок — пестрюга (С. Жел.).
- Севрюжина = сїрюжина, пестрюжина.
- Сегментъ = окрæць (круга).
- Сегогодній = сьогорішній.
- Сегóдншній = сьогóдншній.
- Сегóдня = сьогóдні, в сей день.
- Седмица = неділя, тиждень, семіця (С. Л.).
- Седмóй, седьмóй = сьомий. С. Л. — Седьмóй часъ = сьòма годїна.
- Сей, сїя, сіє = сей, ся, се, цей, ця, це. — Се дїло треба розжувати. н. пр. — Сїю минуту = зàраз. — Ни съ сегó, ни съ того = знечевья (Ос.), нї з сьòго, нї з тóго.
- Сеймъ = сейм, сойм (Гал.). — Небораки (королі) мовчки панували. Сейми, сеймики ревіли, сусіди мовчали. К. Ш.
- Сеймовый = сеймóвий, соймóвий (Гал.).
- Сейчасъ = зàраз. С. Аф. З. — Я зараз вернусь. — Московський „сейчасъ“, як жидівський зараз. н. пр.
- Секретничать = таїти, ся.
- Секретный, но = секретний, но, таємний, но (С. Ш.), тайний, но, таємничий, по-тай, впо-тай, знішка. — Потаї Бога, щоб і чорт не знав. н. пр. — Кочубей та Искра пишуть до цари листи знішка. н. п. — Секретное мѣсто = тайник, таємниця. С. Ш.
- Секрѣтъ = секрет, тайність (С. Ш.), тайна. — Будеш держати в тайности, то я скажу. С. Ш.
- Сектантъ, сектаторъ = сектáрь. — Стаття написана взгалі проти сектарів релїгїйних. Кн.
- Сектанство = сектáрство.
- Селадонъ = милодан, джигун, бабїї і д. Волокїта 2.
- Селѣдка, селѣдочка = д. Сельдь (здр.).
- Селѣдникъ, рос. *Chenopodium Tourne.* = Лободá. С. Ан.
- Селѣдочный = оселѣдцевий.
- Селезѣній = кáчурів, сѣлезнїв.
- Селезѣнка, селезѣночка, анат. *Lien, splen* = косá (укр.), селедянка (С. Жел. Пар.), селезїнка, сележїнка, сележїнь. С. Жел. — Як колють к Рїзду кабана, замічають косу і як ззаду товца, ще зїма буде товста, а як тонка, то і зїма буде мняка. Ман.
- Селезѣночный = селедяний. С. Пар.
- Сѣлезень = кáчур (С. З. Л.), сѣлезень, сѣлех (С. З. Л.). — Хлюпочать ся качаточка помїж осокою, а качечка випливає з качуром за ними. К. Ш.
- Сѣлезневъ = кáчурів, сѣлезнїв.

Селезніха, лт. *Anas boschas* = качка.
Селенікъ, рос. *Sambucus ebulus* L. = бузнік, базнік, вязовнік. С. Ан.
Селеніе = село, селіще, селъбище.
Селітра, Nitrum = салітра. С. З.
Селітренный = салітровий. — С. заводъ = майдан. — **Селітренныя ямы** = бурти.
Селітроварня = д. під сл. **Селітренный (заводъ)**.
Селіть, поселіть, ся = селіти, поселіти, оселіти, ся, будовати ся, обселяти ся, осідати, осісти, залюдніти. — Дружанники осідають на землі. Кн. — Д. ще під сл. **Населіть**.
Селішко = сельце. С. Жел.
Селó = село, в Слобідській Україні — слобода. — Стоїть село — не виросло, не перемінилось, тільки церква на край села на бік похилилась. К. Ш. — Іхали мимо тії слободи. н. в.
Сельдерей, рос. *Arium graveolens* L. = сельра. С. Жел.
Сельдь, риба *Clupea harengus* = оселедець (С. З. Л.), селідець, здр. оселідчик, одмінки з породи оселідців — русак, таловірка (С. З.), великий астраханський — бйшак (Ман.), кинбурський — баламút (Аф.), чорноморський — скумбрія, маленький — пузанок, середній — підгумок. Ряб.
Сельдяной = оселідцевий.
Сельскій = сільський, селський; селянський.
Сельцо = сельцо.
Сельчанінъ, селянінъ = селянин, селюк. С. З. Л.
Селянка, селяночка = 1. селянка, селючка (С. З. Л.), селяниця, здр. селяночка. — Из села селяниця, хороші молодці. н. п. — Чи із села селяночка, чи з города городяночка? н. п.
 2. д. **Солінка**.
Сёмга, риба *Salmo salar* = сёмга. С. Жел. Пар.
Семейный = сімейний (що має сімью, що належить до сім'ї), сіменістий (що має велике посімейство). Лев.
Семейственный = сімейний.
Семейство = сім'я, сімейство, посімейство, хвामीлія, посемейство, велика — се(ї)м'янистість. — Переїхав на життя з своїм посемейством. О. Ст. — Коли б міні не та сім'янистість. Лев.
Семерікъ = сімерік. — Взяв хунт сьвічок сімеріку.
Семёрка = сімака, сьомака (С. Л.), сімка (Кр.).

Се́меро = сім, се́меро.
Семидеся́тый = сімдеся́тий.
Семі́къ = сьомий четвѣр від сьвят Великодних, коли в Москвочині сьпівають веснянки і водять танки.
Семилі́тний = 1. семилітній, семиліток, семилітка (що від роду сім літ).
 2. семилітній (що тягнеть ся сім літ).
Семимі́сячний = семимісячний (що має тягнеть ся сім літ).
Семина́рїсть = семина́рист, бурса́к (С. Ш.).
Семина́рія = семина́рія, бурса (С. Ш.).
Семина́рскій = семина́рський.
Семина́дѣльный = семитижнівий, семипедільний.
Семи́яденный = семия́дний. — Пицалі семиядової. н. д.
Семисо́тый = сімсотий.
Семна́дцатий = сімна́дцятий.
Семна́дцать = сімна́дцять.
Семь = сім. — Всім по сім, а собі вісім. н. пр. — **Семь съ половиною** = шів'восьма. — **Семь разъ** = семикрати. — **Въ семь разъ больше** = семеріцею. — **Семь во́ловъ въ плу́гъ** = семериця.
Семьдеся́тъ = сімдеся́т.
Семьсо́тъ = сімсот.
Семья́ = сім'я, сімейство, посі(е)мейство, лайливо або грубо — ко́дло, в жарт про сімью з малими дітьми — **выво́док**.
Семья́нинъ = сім'янін, посім'янін, сі(е)-м'я́к.
Семья́нистый = сім'яністий. Лев.
Сентя́брьскій = сентя́брьський, жо́втневий.
Сентя́брь = сентя́брь, стародавнє — жо́втень (С. Л.), вресень, вересень (С. Жел.), перше число сього місяця — літопровод. — **Смо́тритъ Сентя́брьмъ** = во́вком дівить ся, зашморгом дівить ся (Ніс.).
Сепара́тизмъ = сепара́тизм, відча́х.
Сепара́тистическій = сепара́тисти́цький, сепара́тистичний.
Сербъ = се́рбин. — Ой сербине, сербиночку, сватай мене невеличку. н. п.
Сердечко = се́рденко.
Сердечникъ = 1. рос. а) *Leonurus Cardiacus* L. — глуха кропива, сіндра. б) *Cardamine pratensis* L. — болотна жеруха. С. Ан.
 2. шво́рінъ, шкво́рінъ.
Сердечно = шіро, ре́вне.
Сердечный = 1. сердечний, серцевий. — Сердечні нерви.

2. шірий, рівний. С. З. — Щирая прихальность всего вейска низового. С. З. — Воно виходить ревною драмою життя сирітського. К. Х.

3. сердешний, сердега, бідолашний, бідолаха і д. **Бѣдняга** 2.

Сердечный корень, рос. *Polygonum bistorta* = ракові шийки, рачкі, левурда, дикуша С. Ан.

Сердито = сердіто, гнівню, з серцем, з пересердя.

Сердитый = сердітий, гнівний, гнівливий (С. Ж.), лихий, дуже — лютий.

Сердитъ, ся = сердити, ся, гнівити, гнівати ся (С. Л.), ремствувати, сварити ся, за зле мати, палити ся, дуже — лютувати, перестать — відсердити ся, пересердити ся, перегримати. — Не сварись на мене мамо. Кн. — Мінї до дому треба йти, щоб часом мати не сварились. К. К. С. — Поки прут найшов, то й одсердив ся. н. п.

Сердобольный = жалчливий, жалосливий, жалісний, жалібний. — Моя мати жаллива — не гніватиметь ся на свою дитину. Кн. — Вдача її до нашої сестри темної, убогої була така жаллива — поділить ся останнім. Кн. — Жалісним серцем на тоє убодіваючи. Л. В.

Сердолікъ, камінь *Silex carneolus* = кривавник, каріоль.

Сердце = серце. С. З. Л. — **Въ сердцахъ, съ сердець, по сердцамъ** = зó зла, з злѣ, з пересердя, з óприском. — Зо зла сказала. Кр. — **Имѣть на кого сердце** = д. **Сердѣтсья**. — **Каменное сердце** = кліяте серце. — **Сердце дѣрева** = д. **Сердцевина**. — **Сердце надрываѣтъ** = болить серце. — **Отлегло отъ сердца** = на душі легше стало. — **Привѣсть въ сердце** = розгнівати, розсердити, розлютувати. — **Это смѣ по сердцу** = се йому по душі, до вподоби.

Сердцевина = осередок (К. Б.), серце (К. Б.), осереддя, посердя (Мап.), стріжень (С. Л.), качана — хряпа, батога або чога плетеного — живець.

Сердцеѣдъ = бабодур.

Сердчатъ, осердчатъ, розсердчатъ = сердити ся, гнівати ся, розсердити ся, розгнівати ся і т. д. **Сердѣтсья і Разсердѣтсья**.

Сердчишко = серденько.

Серборинникъ = д. **Шиповникъ**.

Сербренникъ = 1. срібелъник (майстер). С. Жел.

2. срібник, срібляник, грошозаплод (Полт. Граб.). — Тоді два ляхи дуки-срібляники на його поглядали, з його насміхали. н. д.

3. рос. *Potentilla argentea* L. = нагідник, червішник, червоточник, деревянка, червецъ. С. Ав.

Сербреныи = срібний (С. З. Л.), срібляний (С. З.), сербний. — Срібний перстень. н. п.

Сербрѣный = посеребраний.

Сербрѣстый = сріблїстий, сріблястий, сербрїстий (С. Жел.), морозоватий.

Сербрѣтъ, ся = сріблїти (С. Жел.), срібніти, сербрїти, ся.

Серебро = срібло (С. З. Л. Жел.), срібро (С. Жел.), срібло, серебро. — Золото, срібло... и до його, а воно зрїдло. н. пр.

Серебрѣтъ = сербрїти, срібрїти, сріблїти.

Серебрякъ, рос. *Comarum palustre* = вóвче тіло, сухолóm, золотник, огірoшник. С. Ан.

Серебрянка = д. **Сербренникъ** 3.

Серебряный = д. **Сербреныи**.

Середина, серединка = середина, серединка, осередок, проміжжа.

Серѣдка = середина, серединка. — **Серѣдка на половинкѣ** = так собі, нічого.

Серѣдній = 1. серѣдній.

2. д. **Посредственный**.

Середной = середовий (що буває в Середу).

Середовичъ = чоловік серѣдніх літ.

Средовой = серѣдній, посередній (ні хороший, ні поганий; ні великий, ні малий).

Д. **Посредственный**.

Серѣдочка = серединка.

Серѣжка = д. **Сергá** (здр.).

Серѣжный = серговий.

Серна, *Antilope rupicarpa* = дїка коза, сарна.

Серповідный = серповатий. С. Жел.

Серповый = серповий.

Серпообразный = серповатий. С. Жел.

Серпуха, рос. *Sarratula tinctoria* = страхополох, яловень, будячок. С. Ан.

Серпъ, серпикъ = серп, серпок.

Серпанка = серпанка, серпанка, серпанок, серпанка. С. З.

Серпяночный = серпанковий, серпанковий.

Сертукъ, сертучѣкъ = сертук, сертучок, сурдѣт, сурдѣтик.

Серту́чний = сертуко́вий, сурду́товий.

Серча́ть, осерча́ть = д. Серди́тися.

Серьга́, здр. сере́жка, частіше мн. серьги, сере́жки = 1. сере́жка, мн. сере́жки, срібні — ковтки (С. З. Л.), кругленькі — кúльчик, кúльчики. — В стьожгах, в намисті і в ковтках. Кот.

2. (у рослин, напр. на вербі, на осиці, тополі то-що) — базкі, базькі (С. Ш.), ба́зька (С. Жел.), бру́нька (С. Ш. Жел.), ко́тик (С. Жел.), ко́тики, вовчки (Ман.).

Серьёзно = 1. пова́жно.

2. спра́вді (С. Л.), впра́вді, навспра́вжкі (С. Л.), взпра́вжки, навспра́вжне, насто́яще. — Ні, справді, як се діло було? — Ти не жаргуй, а кажи настояще. — Це ви шуткома, чи настояще? Кр.

Серьёзность = пова́жність.

Серьёзный = пова́жний, статéчний.

Сестра́, сестри́ца, сестри́чка, мн. сёстры = сестра́, сестри́ця, сестри́чка, сестро́нька, сестри́ченька, мн. сёстри. — Двою́родная сестра́ = сестра́ в пер́вих. — Вну́чатная, трою́родная сестра́ = сестра́ у дру́гих. — Сестра́ милосе́рдія = с. жалі́бниця. — Дивьт на сестру жалі́бницю, що зігнулася над недужим. Коц. — На́званна с. = по́сестра, по́сестри́на, на́звана сестра́.

Сестри́нь, сестри́цнь = сестри́н, сестри́цн.

Сжа́літься = пожа́літи (кого), пожа́літи ся (над ким), пожа́лкува́ти (кого), пожа́лкува́ти ся, з милосе́рдити ся (над ким), згля́нути ся (на ко́го). — Сжа́лься надо мно́й! = пожа́лій мене́! — Не печи мене, змилосе́рдись надо мною. Ос. — Пожа́лкував ся Бог над раком: дав йому ззаду очі, н. пр.

Сжа́рить, ся = спекти́, ся, вшкварити́ і т. д. д. Жа́рить, ся 1. і 2.

Сжа́то = сті́сло. — Страбон писав стісло. Пр. — Визначаєть стісло науковим обробленем. Зап. Кок.

Сжа́то́сть = сті́слість. — Короткість і стіслість душа мови. Ст. Г.

Сжа́тый = 1. зда́влений, сту́лений, сті́снутий, зці́лений; сті́слий. (Д. Сжимать). — Стіснуті кулаки. — Зці́лені зуби. — Бєса́да його промовиста, палка і разом стісла. Кн.

2. зжа́тий (Д. Сжинать).

Сжать, ся = д. Сжимать і Сжинать, ся.

Сжева́ть = жувати́, пожува́ти і д. Жевать.

Сжечь, ся = д. Сжигать, ся.

Сжива́ть, сжить = вижива́ти, ви́жити,

збува́ти ся, збу́ти ся, позбу́ти ся, зді́хати ся (С. Аф.), вику́рвати, ви́курити. — Збути ся біди. — Худе́е спо́ро, не сжи́вется скоро́, н. пр. = біда́ лёгко при́ходить, та трю́дно її збу́ти ся. н. пр.

Сжига́ть, сжечь, ся = пала́ти, спали́ти (С. З. Л.), попала́ти, випала́ювати, пови́пала́ювати. — Лиха іскра і хату спалить і сама згине. н. пр.

Сжида́ться = дожида́ти ся, тріва́ти, чека́ти. — Ми умовились дождати ся на базарі.

Сжима́емость = стиска́льність.

Сжима́емый = стиска́льний.

Сжима́ние = стис (С. З.), стиск, тискання (С. Ш.).

Сжима́ть, сжать, ся = 1. зда́влювати, стиска́ти, сті́скувати, зда́вити, сті́снути, ся (С. Л.), сту́літи, ся (С. З. Л.), збіга́ти, про зуби — сці́пити (С. Л.). — Стіснув руку. — Стіснув кулаки. С. Л. — Не дай руки стискати і перстника здімати. н. п. — Болдарівну за руку стискає. н. п. — Він стулив міцно губи і мовчав. Кн. — Стулив дулю. С. Л. — Стулили ся чу́ткі уші — не могу прослухати. н. п. — Сці́пив зуби, що не можна й розняти. — Дочитавши, Бремія зібгав в жменю лист і кинув на долівку. О. Ст. — Сжать вь кула́к = до ру́к прибра́ти, в руках держа́ти (кого). 2. збіга́ти ся, збі́гти ся. — Живе срібло зразу збіжить ся; його буцім менше стане. Де-що про сьв. Б.

Сжимь = стис (С. З.), стиск.

Сжина́ть, сжать, ся = зжина́ти, зжа́ти, пожа́ти, ся; усе — позжина́ти, ся.

Сжирать, сожра́ть = пожира́ти, пожёрти, зло́пати, поло́пати, зтрі́скати, потрі́скати. — Скільки не дай йому — потріска.

Сжи́ть = д. Сжива́ть.

Сза́ди = зза́ду, поза́д, поза́ду, позати́ллю. — Досаду причепи ззаду. н. пр. — Пливе позад завзятий Гамалія, орел орлят мов стереже. К. Ш. — Посередній пан Хорунжий, з позаду Сагайдашний. н. п.

Сзыва́ть = д. Созыва́ть.

Сибари́тствовать = роскошува́ти.

Сибари́тство = роскошува́ння.

Сибари́ть, сибари́тка = роскі́шник, ця.

Сибі́рка = 1. д. Мѣ́дянка 1.

2. капта́н особливого крою, без ро́спірки ззаду.

3. холо́дна, те́мна, цю́нка і т. д. д. А-реста́нтская.

Сибі́рській = сибі́рний. — Сибі́рская соль = а́глицька сі́ль. — С. я́зва = телі́й.

Сівенькій = сиве́лькый.

Сивизна́ = сивина́.

Сівка = сива́ш (кінь сивої масти).

Сивоворо́нка, сивогра́к, пл. *Coracias gar- gula* = сивора́кша (С. Жел.), ра́кша (С. Жел.), краси́ворона, кра́ска.

Сивоже́лзний = темносірий (про масть коней).

Сиву́ха = піднінок, сиву́ха, горілка по- гана. — Сивуху так мов брагу хлище. Кот.

Сиву́шний = горілчаній.

Сівый = сівий. — **С. конь** = сива́ш.

Сивѣть, посивѣть = сівіти, посівіти. С. З. — Дурна голова ні поласіє, ні посивіє. н. пр.

Сига́ра = цига́ра, цига́рка.

Сига́рний, сига́рочний = сига́рний.

Сигна́ль = гасло (С. З. Жел.), знак. — Гуде в Литії дзвін віщовий і гасло всім к війні дає. Кот. — Тривайте ще... я дам, пано́ве, гасло... Ст. Б. Х.

Сигна́льний = гасловий. — **Сигна́льныя бо́чки** (у Запорозців) = фігу́ра.

Сиде́нь = 1. сиде́нь (мала дитина, що ще не вміє ходити).

2. сиду́н, домонта́рь, пічку́р (д. Домо- сѣдь). — **Сиднемъ сидѣть** = сидьма си- діти; невиволо́кою сидіти (Кв.).

Сідка = гон, го́нка (напр. дьогтю).

Сидѣ́йка = лийка (крита повозка, в ко- трій сидять з обох боків).

Сидѣ́лец = в шавку — шинка́рь, в кра- ниці — прика́зчик, крамарчу́к. С. Жел.

Сидѣ́лица = сідуха. С. Л.

Сидѣ́лка = сиділка. С. Жел.

Сидѣ́ние = 1. сиді́ння, сидня́ (С. Л.), си- дѣ́чка (С. Л.), під арештом — висі́дка, в гостях — посиде́ньки, посида́ння. — Така сидня шкочить дитині. Кв.

2. (місце) — сі́жа, сідало. С. Л.

3. д. Сідка.

Сидѣ́ть, сѣ́сть = 1. сиді́ти, сі́сти. — **Сидя́** = сидячи, сидячки, навсидѣ́ки, навси- дячки, усидя́чку (С. Л.), сидю́чи (С. Л.). — **Сидѣ́ть до́ма** = домува́ти. С. Л. — **С. на концѣ́** = сидіти на по́чепі. — **С. у- сидчи́во** (за роботою) = ніді́ти, ся.

2. осі́дати, осі́сти. — Хата осіла.

Сидѣ́ть, висидѣ́ть = гна́ти, виганя́ти, ку- рити, ви́гнати, ви́курити (д. Куріть 3.).

Сидя́чий = сидячий. — **Въ сидя́чемъ по- ложѣ́ніи** = сидячи і т. д. д. Сидя (під сл. Сидѣ́ть).

Сижива́ть = д. Сидѣ́ть.

Сизе́нькій = сизе́нькый.

Сизокри́лий = сизокри́лий, сизокри́л, си- вокри́лий.

Сизопе́рий = сизопе́рий, сизопі́рий.

Сизый = сизий, сиз, сивий, сив.

Сизѣ́ть, посизѣ́ть = сизіти, посизіти.

Сизя́к = го́луб сизий, сівий, сива́к.

Сіла = сіла, міць (С. З. Л.), снага́ (С. Л.), крі́пота, мо́га, змо́га. — **Воєнна́я сіла**

= військо, поту́га (С. З. Л.). — Боже мил- лий! не має сили. н. пр. — То́ді на кров я не вважав, останню міць в собі зібрав, та й знов лугами почвалав. Пч. — Лиш не маю тої мо́ці тебе рятувати. н. п. Б. — Де сила (багато), там і міць. н. пр. — Ходи по сві- ту, поки снага, а потім ляж та і вми мовчи. К. З. Ю. Р. — Бувало в кого є снага, обійде хат 20 чи 30. н. о. — Коли ж не стане в нас снаги твоїм слі́дом простувати. К. Ос. — Тепер поту́га наша у козацстві, а честь у протоло́удному лицарстві. К. Б. — Турчин під Київ конечне з своїми поту- гами бути міл. Самойлович. С. З. — Ой я ляхів не бою ся і гадки не маю, за собою велику́ю поту́гу я знаю. н. п. — **Собствен- ны́ми сілами** = самоту́жки. С. Жел. — **Двіжими́й челове́ческою сілою** = са- моту́жний. — Треба було міні самотужки віз тягти. н. о. Гр. Чайч. — Поволокла його самотужки у хату. Кв. — **Сілою** = сі- лою, живосило́м, насі́лком, гвалто́м, сі- ломі́ць, сіло́міццю. — Затяг він сіло́міць на бучний бенкет. К. Х. — Але вона на- сілком, гвалтом взята. Ст. Б. Х. (д. Насі́ль- но). — **Быть въ сілахъ, не въ сілахъ** = зду́жати, здола́ти, здо́літи, примо́гті, при́мити, не зду́жати, не здо́літи, не ма́ти сили, спро́моги, не спро́можно. — Як би примів, усе б для його зробив. — Не зду- жаю вже й їсти добути. н. к. — Не зду- жаю, брате, на волів гукати, не зду́жаю, брате, ціпа піднімати. н. п. — Поворуши- тись не зду́жа. Кв. — Цього я піднести не зду́жаю. Кр. — Коли сам рубать і ворога не зду́жаю, за те є дру́гі справи. К. К. — Не лякайтесь тих, що вбивають тіло, душі ж не здо́лють вбити. К. Св. П. — **Въ сілу, подъ сілу, по сілѣ́, по мѣ́рѣ сіль** =

= по сілі́, під сілу, по змо́ві, як по- сілля (С. Л.). — Роби, сину, як посілля. С. Л. — **Быть въ сілѣ́** = ма́ти сілу, ва- гу́. — Він має силу у панів. — **Въ сілахъ** = а) при сілі́, б) д. **Быть въ сілахъ** — **Въ сілу зако́на** = по сілі́ зако́на. — **Ве́ми сілами** = з усі́ї, з усі́ї сіли. С. Л. — **Ско́лько сіль, со ве́сьх сіль** = яко мо́га, як мо́га (С. З. Л.), чим дуж (С. Л.). — **Черезъ сілу** = над сілу. —

Теря́ть, потеря́ть силу́ = безси́літи, ви́-
сильни́ти ся, ви́снажити ся.

Силáčъ = силáč (С. Жел. Л.), силáк (Ман.)
дужáк (С. Л.), дужинь (С. Жел.), моцáк (С.
Жел.) і д. Сильный.

Силѣнка = силка, силонька.

Силиться = силкува́ти ся (С. З. Л.), си́-
лувати ся (С. Л.), змага́ти ся (С. Л.), шну́-
ти ся, моцюва́ти ся. — Вже як не силку-
вав ся, а все таки не вивертівсь — зостав
ся. Б. Г. — Ні, мабу́ть скільки не силкуй
ся, а нічого проти себе самого не вдіеш.
К. К. — Описля силкував ся завоювати для
себе Молдавію. Бар. О. — Хотіли щось ка-
зати, та не могли озватись, бо голос так
ослаб, що тоді й силкуватись. К. Д. Ж. —
Пап отець сулкував ся розважити приятеля.
Лев. В. — Що сили напручував свою па-
м'ять, силкуючись згадати з минулого свого
життя. Пр.

Силó, силóкъ, силы́ = силъце́ (С. Л.), сіль-
ця, плени́ця. — Зробив силъце́ на голубів.
н. к. — Оце! Аж гульк — і сам піймався
в силъце́. Б. Г. — Я виведу усе на чисту
воду і попаде́ть ся сам Ромап в своє сільце́.
К. К. С.

Силува́ть = о́брис.

Сильно́ = дуже́, здóрово, мiцно́, вельми́,
сильне́, ревне́. С. Аф. З. Л. — А я люблю
Петра дуже, а до других і байдуже. н. п. —
Він дуже розбагатів. — Ой не шуми дуже,
дiброво́у дуже. н. п. — Лобом трiснув ся
здорово. С. Л. — Здоро́во ударив його по
потилиці. — Хто любить ревне́ жва́іе певне.
н. пр. — Вмерла дiвчина вродлива, ревно
рияде мати нещаслива. І. Б. — Іду в степи,
всюди видно, милої не бачу, як згадаю слова
її, ревненько заплачу. н. п. — Гудить вітер
вельми в полі. Забіла. — **Я́бло́на силъно́**
цвѣтѣть = я́блуща цвѣтѣ́ рiсно́. — **Онъ**
силъно́ занемóгъ = він дуже́ засла́б. —
Сильно́ пьѣть = дуже́ багáто пьѣ́.

Сильный = 1. сильний, дуже — силéн-
ний, дужий (С. Аф. З. Л.), дужéнный (С.
Л.), здорóвий (С. З. Л.), здорóвénный,
мiцний (С. З. Л.), потужний (С. З.), снаж-
ний (С. Л.), силковий. — Під ним копи-
ченько, під ним вороненький сильний дуже.
н. п. — От до чого силений лев дожив ся:
бодай би був не народив ся. Б. Г. — Ду-
жий безсило́ довить і жме. Ког. — З ду-
жим не борись, з багатим не судись. н. пр.
— Але мати дуже серце мала, не зрнула
й одні́ї сльозини. Ст. С. — Здорóвий, як
бугай. н. пр. — Людська нам сила не по-
може; тобою ми потужні, Боже. К. П. —
Тут погребне потужайших сил. Самойло-
вич. С. З. — Снажний кiнь. С. Л. — Він
такий силковий, що його всі боять ся. н. к.

2. могучий, мóжний, дужий, потужний
і д. **Могучий**. — Аби можному і потужно-
му не все вольно було чинити. Ст. Л. —
То не радість, а велика туга: умірає царь
Милютин дужий і нікого по собі не кида.
Ст. С. — Ім і каже царь Мурат потужний.
Ст. С.

3. великий, здорóвий, про дощ і вітер
ще — буйний, про вітер — шпуйний. —
Велика радість обняла його. — Великий
снiг. — Здорóвий мороз. — Здорóвий вітер.
Ман. — Віють вітри, віють буйні, аж де-
рева гнуть ся. н. п. — Буйний дощ. С. Ш.

4. буйний, рясний. — Буйна трава. —
Рясна яблуча. — **Сильный цвѣтъ**, рос.
Ranunculus acris L. = дрібноцвѣт, зілля
од трiясці, козелець, ломáтник, жовто-
брю́шник. С. Ан.

Сильнѣе, сильнѣйший = дужче́, дужче́нь-
ко, сильнiше́, мiцнiше́, дужчий, силь-
нiший, мiцнiший, здорóвiший. — Мене
тоді і дужче охота взяла. н. о. — Ляхи у
сто разів будуть од наших дужче. І. Г. —
Один був дужчий од того́ другого. н. к. —
Проти нас трьох пема дужчого в свѣті, а
це дужчий найшов ся. н. к. Гр. Чайч. —
Сильнѣе становиться, сдѣлаться = дуж-
чати, сильнiшати, мiцнiшати, подуж-
чати.

Симметри́ческий = сiметри́чний.

Симонiя = свѣтоку́пство. — Симонiя albo
свѣтокупство. Б. Н.

Симпатíческий = симпатíчний (С. Жел.),
прiязний, любий, на виду — милозiркий.

Симпатiя = симпатiя; спочуття́; пова́ба,
пóтяг (Д. Влеченіе і Сочѣствіе).

Синаго́га = шко́ла. С. З.

Синевá = 1. синь, сiнява, блакiть (С.
Ш.). — Де небо в синяві злилось із морем.
К. Ш. Т.

2. синя́к (С. Л. З.), синѣць, снiятiна (С.
Л.). — Очі з синяками. С. З. — Якi в його
синці́ поид очима. Кр.

Синевáтый = синювáтий, прóсинювáтий.
Кр.

Синеворóнка = д. Сивоворóнка.

Синеголóвникъ, синеголóвъ, рос. *Eryngium*
planum L. = сiня колiючка, сiні колiюч-
ки, миколáйки, миколáйці, миколáйчи-
ки, сiній будя́к, любка, лiбки. С. Ан.

Синѣлевый = 1. зрóблений з синѣлі́.

2. бузко́вий.

Синѣль = 1. синѣль (нитки або шнурок
оксамитовий, що вживають ся до гапуван-
ня, на кiтки то-що).

2. д. Сирѣнь.

Синєний = синєний, посинєний.

Синєнький = синєнький.

Синєсть, синєтá = синєсть.

Синєхвóстка, лт. *Motacilla cyanurus* = з поро́ди тряси́хвóсток (з синім хвостом).

Синєхóнький = синєсєнький.

Синєць, риба *Abramis ballerus* Cur. = синєць, синьгá, синю́га. С. Жел.

Синєшєйка, лт. *Motacilla svesica* = з поро́ди тряси́хвóсток (з синьою шийкою).

Синїльникъ, ца = 1. синїльник, ця.

2. рос. *Isatis tinctoria* L. = синїчник (С. Ан. Жел.), синїльник (С. Жел.).

Синїльная кислота = синїй квас. С. Пар.

Синїльщикъ, ца = д. Синїльникъ, ца 1.

Синїть, ся = синїти, ся.

Синїца, синїчка = синїця, синїчка, сáльнка (Ман.). — **Синїца вь рука́хъ лúче соловья́ вь лѣсú; не суди журавля́ вь нѣбѣ, дай синїцу́ вь рúки.** н. пр. = лúче синїця в жмєні́, як журавєль в нѣбі. н. пр.

Синїй = синїй, синь.

Синїй камєнь = синїй камїнь, синя́к (С. Жел.).

Синю́вникъ, рос. *Cytisus hirsutus* L. = дерєзá. С. Ан.

Синодáльный, синодєкїй = синодóвий. — Синодовый привилєй. С. З.

Синодїкъ = поминáльниця, грамáтка і д. Помя́никъ.

Синонїмъ = рївнозїа́ка. — Слово хаванєць стало рївнозїакою слова купець. К. 1.

Синтаксєсь = складнїй. Гр. См. Ст. — Найбїльше працї автор приложив до складнї, хотячи виказати найважнїйшї прикмети самостїйного розвою руської мови. Зап. Кок.

Синь = лязу́рок.

Синька = 1. д. Синь.

2. синїння.

3. синька.

Синѣть, посинѣть = синїти, посинїти. — Од холоду аж посинїв.

Синѣться, засинѣться = синїти, ся, за-синїти ся.

Синю́ха = 1. гриб *Agaricus violaceus* L. — синю́ха, синя́к. С. Ан.

2. д. Василє́къ (*Centaurea cyanus*).

Синю́сть = синлївїсть (С. Жел.), хриплївїсть.

Синпый, ло = синпкий, синко, синплївий, хриплїй.

Синнуть, осиннуть = синнути, хрипнути, осиннути, охрипнути.

Сипóвка = дúдка (з очерету).

Сиротá = д. Сирю́сть.

Сирєневый = бузкóвий, бузóвий. — Сирєневая рóща = бузник.

Сирєнь, рос. *Syringa vulgaris* L. = бузóк (С. Аф. Ан. Ш.), бузóчок (С. Аф. Ш.), буз (С. Л.), без (Под. С. Ш.), рáй-дєрево (Хар.), базник (Гал. С. Ан.). — Розивѣть ся кáливонька і садок, розцвѣтуть ся і вишєвкы і бузок. Б. Г.

Сиротá, сирóтка, сиротїна, сиротїнка = сиротá, сирїтка, сиротїна, сиротїнка, сирїточка. — **Бєзрóдный сиротá** (що не має близьких родичїв) = сиротá-бєзрóда. — **Круглїй с.** (що не має нї батька, нї матерї) = кругóm сиротá. — **Полусиротá** (без батька) — пів сиротá. — Тяжко важко в свѣті жити сиротї-бєзрóді, нема куди притулитись, хоч з гори та в воду. К. Ш. — А я в попа обїдала, сирїтка сказала. К. Ш. — Кругом бідний, кругом сиротина. Як.

Сирóткинь = сирїткинь.

Сирóтєкїй = сиротїн, сиротїний, сирїтєськїй. С. З.

Сирóтєтво = сирїтєство.

Сирóтєвовать, сирóтєть, осирóтєть = сиротїти, осиротїти, посиротїти.

Сирóтєвуюющїй = сиротá, осиротїлий.

Сирьїй = 1. осиротїлий, сиротá.

2. бєзпóмїчний, бєзпорáдний, бєззастúпний і д. Бєззастúпний і Бєзпóмощный.

Сирьчъ = сѣб-то.

Систєматїчєскїй = сїстєматїчний.

Сїтєць = сїтєць, сїтчик.

Сїтєчко = сїтко, сїтцє, сїтєчко (мале сито і ложечка чи вїдерце з дїрочками, для цїдїння чаю).

Сїтнїкъ = 1. рос. *Scirpus lacustris*, *S. palustris* — осїтня́г, сїтня́г, комїш, кугá, рогїз. С. Ан.

2. сїтниця (хлб). С. З.

Сїтнїй = сїтний (просїяний на сито, спечений з такого борошна).

Сїто = сїто, сїтєць, сїтко, сїтцє, сїтєчко, не густє — пїдсїток. — Сїтєць знову на кїлочку висить, а пристарїєть ся, то й пїд лавкою валєть ся. н. пр. Ман. — **Сїто пропускнóе** = цїдїлка, цїдївка.

Сїтовнїкъ = д. Сїтнїкъ 1.

Сїтовый = осїтнягóвий, комїшєвий.

Сїточнїй = сїтовий.

Сїтуáция = мїсцѣвїсть; станóвище.

Сїтцє = д. Сїтєчко.

Сїтцєвий = сїтцѣвий, цїцѣвий. — Що

року то й свита нова, в будень спідниця цюдова. н. п.

Сіфілісь = пранці. С. Жел. — Нехай вам, сестриці, і пранці і пориці. н. пр.

Сіфіліть = пранцюватий, францюватий. С. Жел.

Сіфон = цмок.

Сіяніє = сяння, сяєво, с'яйво. — Мов сонце ізійшло, сліпучим сяєвом покої залило. Скл. — Бачимо вєне сяєво нового життя Шевченка. Кн. — Бо по ночам, як місяць серед неба із зоряма веде розмову тиху, я в савєі його вбачаю матір. К. В. — Те с'яйво любє в їх очах, той голос в піснї та в речах. Пч. О. — **С'єверное сіяніє** = **оказія**. Ман. — Іпколи на небі буває мїтла і **оказія** — це перед війною. н. к. Ман.

Сіятельний = ясневельмїжний (до титула князів і граїв).

Сіятельство = ясневельмїжність (титул князів і граїв).

Сіять = сяяти, с'яги, с'яїти, зорїти С. З. Л. — А дувачі так і сяють. Кн. — Зірочки сяють. С. З. — Умираючи, дивив ся, як сонечко сєв. К. Ш. — Нєдія зорїла йому на обрїю жаття. Кн. — Ялина сєяла на всю Волоци у красою. К. К. С. — Там місяць, там сонце яснїше с'я. К. Ш.

Скабіоза, рос. Scabioza arvensis Syn. = Наголіваток, синївка, огірчак, свербїжниця, Христїва палїчка (укр.), жовтїльниця (Гал.). С. Ан.

Сказаніє = казанія, перєказ, оповіданія, бповідь, бпис. — Можна довідатись про се доволї ясно з переказів наших лїтописей. Бар. О.

Сказатель, ница = оповідач, ка і д. **Пов'єствоватєль**.

Сказать = д. **Сказывать**.

Сказка, сказочка = 1. **казка** (С. З. Л.), **казочка**, **байка** (С. З. Л. Ш.), **баєчка** (С. Ш.), **побрєхєнька**. — До казки приказка годить ся. н. пр. — Казка — байка, а пісня — правда. н. пр.

2. **пказ** і див. **Показаніє**.

Сказочник = **казкар** (С. Жел.), **бай** (С. Жел. Ш.), **баєчник**, **байкар** (С. Жел.).

Сказочный = **казковий** (С. Жел.), **баєчний**.

Сказуемое = **присїдок**. С. Пар. Гр. См. Ст.

Сказывать, сказать = **казати** (С. З.), **переказувати**, **промовляти**, **оповідати**, **сказати**, **переказати**, **промовити**, **повідати** (С. Л.); **промовляти**, **держати мову**, **рїч**, **промовити**, **проректи** і див. **Прозносіть**. — Ой дївчино, куди йдеш? Скажи мнї правдїю. де живеш? н. п. — Казав пан: „кожух дам“, та слово його тепле. н. пр.

— Тодї скажеш „гоп!“; як перескочиш. н. пр. — Кази всю правду. — Перекажи моїй нєнцї, що я їду. н. п. — Промов, промов, сердечко, як ми любились двовчко. н. п. — **Мєжду нами будь сказано** = **нехай між нами зостанєть ся**. — **Сказанный** = **казаний**, **мівлений**. С. Л. — **Сказался больным** = **объявив ся слабим**. — **Сказывается дворянином** = **видає себе за дворянина**, **удає з себе дворянина**.

Скаканіє = **скаканія**, **плиганія**, **стрибанія**.

Скакать = 1. (**скакнуть**) — **скакати** (С. Л.), **плигати**, **стрибати** (С. Л.), **гопати**, **скікнути**, **скіконути**, **плигнути**, **стрибути** (С. Л.), **гопнути**. — На radoцах я трохи не **плигнув** з вікна. Кн.

2. д. **Перепрїгивать**.

3. (**поскакать**) — **скакати**, **бігти скіком**, **навскіки**, **плигом**, **поскакати**, **побїгти скіком** і т. д.

Скакливый = **скакулий**. С. Жел. — Скакучий горох, як молодш. Хар.

Скаковой = **біговий**.

Скакунь, скакунья, скакунокъ, скакунчикъ = **скакун**, **ха**, **скакунєць**, **стрибун**, **стрибач** (С. Жел.), **стрибуха**, **стрибунєць**, **посгрибунчик**, **брикун**, **ха**, **брикунєць** (С. Ш.). — Жвавий коник скакунєць доцьвїрїнькав ся в кїнець. Ст. Б. — Хлопчик стрибунєць.

2. *Cicindela*, ком. — **плигун**. — Всяк, хто бачив, як той **плигун** **стрибає**. Ст. О.

Скала = 1. **скєля**. С. З. Л. — Из моря глибокого крута скєля підїмаєть ся. Мет. С. З.

2. д. **Берєса**.

Скалістый = **скєлїстий**. — Скєлїсті бєреги Росї. Кн. — **Скалістыя горы** = **кряжовї гори**.

Скалїть, оскалїть, ся = **скалїти**, **вискалювати**, **ся**, **вис(ш)керяти** (**зуби**) і д. **Оскалївать**.

Скалка = **качалка**. С. З. Л. — Купила рубель і **качалку**. — А вона тоді саме **качала** сорочки, та як **схопить** **качалку**... н. к.

Скалозубъ = д. **Наємїшникъ**.

Скалочный = **скєлевий**.

Скалывать, сколѳть = 1. **віколѳвати**, **віколѳоти** (**мережки** на паперї).

2. **рубати**, **колѳти**, **розколѳвати**, **вірубати**, **розколѳти**, **поколѳти**, **зрубати**, **зколѳти** (напр. **дрова**, **кригу**).

Скам'я, скамєйка, скамєчка = **лава** (С. З. Л.), **лївка** (С. З. Л.), **лївочка**, **лївонька**, **широка** — **лрїмость** (С. З.), **невєліка**

— прилавок (С. З.), коротка, рухома — ослін (С. З. Л.), ослон (С. Л.), ослінчик (Аф.), ослінець (С. З. Л.), стілець, стільчик, в де яких піснях вживаєть ся ще слово скамніця (С. З. Л.), в школах — парта (С. Л.), маленька, що під ноги — підіжня. — Лежить на лаві. С. З. — На чій лавці сидиш, тому й пісню сьпивай. н. пр. — Хоч під лавкою, аби з гарною панянюкою. н. пр. — Біля кожних воріт була лавочка. Лев. В. — Прийшов до домоньку та й сів на лавоньку, схилив головоньку. н. п. — Лежав на примосі. С. З. — Евонт же в хату рачки вліз і там під прилавком зігнувшись. Кот. — Прихиливши головоньку до скамниці. н. п. — Поставила тарілку з хлібом, сама ж сіла на ослін. Кот. — Сидить батько кінець стола. Коло його стара мати сидить на ослоні. К. Ш.

Скандалъ = бешкет, шарварок. — Чи не наробив я якого бешкету під п'яну руку? Гр. Чайч. — Так і взяло його за печівки! Зараз і подумав, який би то бешкет Івзі зробити. Кв. — Ще трохи й не позивались за такий бешкет. Кв. — Набреши про гулянки, пустоти і бешкет, що на волі хлопці всюди чинять. Ст. Г. — **С. кому сдѣлать** = зробити бешкет, сорому наробити. — Я в тебе копиченька одніму, я тобі сорому пароблю. н. п.

Скандалный = бешкетний.

Скандовати = шкандувати. С. З.

Скань = сукані нитки.

Сканливати, скопати, ся = збирати, зібрати, ся, назбирати, ся. — Зібрав грошей — став хороший. Кроп.

Сканывати, сконати = скопувати, скопати.

Скарбъ = добро, збіжжя і д. **Пожітки**.

Скаредность = скнарість. Ое.

Скаредный = 1. шкарадний (С. З.), поганний і д. **Мерзкій і Отвратительный**.
2. скнарій і д. **Скупой**.

Скаредь = 1. поганець, паскуда і д. **Мерзавецъ**.

2. д. **Скрѣга**.

Скарлатина = шкарлатина.

Скармливать, скормить = вигодувати, випасувати, вибормлювати, вигодувати, випасати, скормити, повикормлювати. — Усе сіно вигодувала, нічого не має. К. Х.

Скассировать = екасувати, покасувати.

Скатать = д. **Скатывать**.

Скатертка, скатерть = скатертина (С. З. Л.), скатерка (С. Жел.), скатірка (С. Л.), скатерниця (С. З. Л.), стільник, настільник (С. З. Л.), обрус (С. Жел.). — Засте-

лила стіл білою скатеркою. Лев. — Серед хати до дверей ліворуч стояв стіл, обрусом добрим вкритий. Ст. С. — Стіл засланий тонким білим обрусом. Лев. В.

Скатертникъ = ткач (що робить скатерки).

Скатыстый = згористий, покотистий і д. **Покатый**.

Скатыть = д. **Скатывать і Скачивать**.

Скаты = 1. скочування.

2. спуск, згірря, убіч (С. Ж. З.).

3. стан. — Купив стан коліс. (Д. **Приборъ 2**.)

4. риба *Raja clavata* — скат. С. Пар.

Скатывать = 1. (скатыть, ся) — котити, покотити, ся, позкочувати, ся; сускати, спустити, ся, зсунути ся. — Котили ся вози з гори та в долині стали. н. п. — Полізе на гору та й зсунеть ся. Кр. — Бери санчата та підеи спускати ся.

2. (скатать) — згортати, звивати, згорнути, звіти.

Скаты, соскаты, ся = сукати, зсукати, ся.

Скачивать, скатыть = звивати, зполіскувати, зміти, зполоснути.

Скачка = 1. скакання, гарцювання.

2. біг, бігівнесько (С. Ш.), гонїтва (С. Ж.).

Скачокъ = 1. скік (С. З. Л.), мн. скіки (С. З.), стриб, стрібок, вістриб. — Де твої жарти, де твої скоки? С. З. — І перший нависний стрибок страшную смерть мінї судив, — та я його попередив. Пч. — **Скачками** = (бігти) — скоком, перескоком (С. Л.), вистрибом, вибриком (С. Л.), робити що — приханцем. С. Л.

2. д. **Скакунъ 2**.

Скачущій = скакучий, стрібучий. С. Л.

Скашивать, скосить = 1. косити, скосити, покосити, вікосити.

2. зрізувати навкось, на скосі, скісно.

Сквѣжина, сквѣжинка = щілина (С. Ж.), щілінка, шпѣра, шпѣрка, скалѣбина. — Україна походила на темний лѣох, куди мов в щілину пробиваєть ся інколи сьвіт і соняшний промінь. Кв.

Сквѣжистый, сквѣжный = подіркуватий, діркуватий, дірчастий, продіркуватий. С. Л.

Сквѣжность = діркуватість.

Сквѣшивать, сквѣсить = квѣсити, поквѣсити, сквѣсити.

Скверна = погань, паскудство і д. **Гнѣность**.

Сквернавецъ, сквернавка = поганець, поганка і д. **Мерзавецъ**.

Сквѣрно = погано, гідко, паскѣдно, мерзѣно. С. Л.

Сквернословить = непристойні рѣчі говорити, блягѣвати.

Скверность = погань (С. З.), паскѣдство, плюгавство (С. Ж.).

Сквѣрный = поганій (С. З. Л.), паскѣдний, гідкій (С. Аф.), брідкій (С. Л. Ш.), мерзѣний (С. Л.), плюгавій (С. Ж.), кепський (С. З.), не гартій. — І поганим чимь воная. Дум. — Грицько бачив, що то кепська справа. п. п.

Сквернить = поганити, поганішати, міршавити, плюгавити, мерзѣнити.

Скверь = садок (на міському плану).

Сквитовать, ся = поквігувати, ся.

Сквозистый = 1. Діркуватій і д. Сквѣжистый.

2. напівпрозорій.

Сквозить = кризніти.

Сквозникъ = прозорій овоц

Сквозной = скрізній (С. Жел.), кризній (С. Л.). — **С. вѣтеръ** = кризній вітер (С. Жел.), протяг (С. Жел.), протят-вітер, протят вітру (С. Пар.). — Через відчинені двері повив на мене протят-вітер в ту саме хвилину, коли я виходив з душноі хати. Кн. — **С. дирѣ** = дірка наскрізь. — **С. дворъ** = прохідний двір. — **С. плодъ** = прозорій овоц.

Сквозь = кризь, проз, через (С. Л.), наскрізь.

Скворецъ, скворка, скворушко, пт. *Sturnus vulgaris* = шпак (С. Л. Жел.), шпачіха, шпачок (С. Жел.). — Из теплоі сторононьки шпачи прилетіли і вже собі під стріхою гніздечко мостили. Баз. — Один ще змалку вдатний шпак у щиглика співать навчив ся. Б. Г.

Скворѣшня = шпачівня. С. Жел.

Скворцовъ = 1. шпачівій (С. Жел.), шпачиній.

Скворцовый = 1. шпачівій, шпачиній, шпачівський. — Шпачине гніздо. — Шпачівський голос.

2. шпачівійій (д. **Масть**). С. Жел.

Скелѣтний = кістяковій.

Скелѣтъ = кістяк (С. Жел.), костяк, кістняк (С. Жел.), костняк, шкелѣт, снасть (д. **Остовъ**). — Костяки в ляху лежали і мов усміхались. К. Ш. — Давно пересохлі костяки степовим вітром розвіяло. Морд. — Веім до тих могил байдуже і нема тиі руки, щоб, як съятощ, поховала черепи і кістяки. В. Ш. — Григорович посприяв, щоб

Шевченко ходив учити ся малквати людський кістяк. Кн.

Скѣптикъ = недовіра, неймовіра.

Скѣптическій = неймовірній.

Скѣптицизмъ = неймовірство.

Скідать, скінуть = д. Сбрасывать.

Скідка = скідання; скідка.

Скипаться, скипѣться = зкипѣти ся, зкипѣти ся, зѣсти ся.

Скипетродѣржець, скипетроносецъ = берловладія (С. Ш.), берлоносецъ (С. Жел.). — Царь берловладя. Ніц.

Скипетръ = бѣрло. С. Жел. Л. Ш.

Скипетръ царскій = рос. *Verbascum nigrum* L. — горлачі, омѣн, диванна, дивіна, V. *Lychnitis* — коров'як, зѣяче ўхо, див, дивіна, бабкі, дрібні коров'які, V. *Thapsus* L. — дигіна, дрябчак, коров'як, ведмеже ўхо, диванна, сьвічі. С. Ан.

Скипидарникъ, рос. *Asarum europaeum* L. = копитень, копитѣць, копитці, кінський копитень, копитняк, підлістник, підолішник, підорішник. С. Ан.

Скипидарный = скопитарний, шпигинарний. — Тією ж таки скопитарною чи шпигинарною водою разів по три на день кропати. Про Діфтерит. М. Хвiдровський. X. 1882 р. — **Скипидарная трава** = д. **Скипидарникъ**.

Скипидаръ = с(ш)копитарь, шпигинарь. — Зверху долита 4 або 6 ложок шпигинарю (скопитарю), котрий плавати ме зверху води. Про Діфтерит. М. Хвiдровський. X. 1882 р.

Скиптръ = д. **Скипетръ**.

Скипѣть, ся = зкипѣти і д. **Кипѣть** і **Скипѣться**.

Скирдѣ, скирдъ = скірда, скірта, стірта (С. З.), соломи — ожерѣд.

Скирдный = скиртовій.

Скисать, скиснуть = скисати, скиснути, позкисати.

Скиталець, скиталица = заволока (сп. р.), бурлака, бурлячка (С. Ш.), галайдѣ, летяга. — А на чужій на стороні зовуть мене заволокою, ведлять міні річку брести широкую та глибокую. п. п. — Тяня ся заволокою з села в село. Він вітав мене не яко заволоку без пристановища. Кн. — Як бачиш, бурлака на сьвітї — тяняю ся од села до села. Кот.

Скитальчество, скитаніе = бурлакування, блукання, туляння (С. Жел.), маңдрування.

Скитаться = бурлакувати (С. Ш.), туляти ся (С. З. Л. Ш.), тивіти ся (С. Л.), во-

- лочіти ся, маіати ся, ніпати, мап-
друвати (С. Л.). — І много коло Бугу
знатних Волох туляло ся. Л. С. (Д. ще під
сл. Скиталець.)
- Скiтникъ** = скiтник, пустельник (д. От-
шельникъ і Пустынникъ).
- Скiтичеській** = скiтицький, пустель-
ницький.
- Складень** = 1. намісто з самоцвiтного ка-
міння; дукiч на намісто.
2. образ чи образок складаний.
- Складка** = 1. складання, складування.
2. складка, збiртка, збiрка, частіше мн.
збiрки, фалдіна (С. Ш.) і д. Морщина. —
Згортки білої мережаної сорочки. Лев. В.
— Со многими складками (про одержу) =
рясний, фалдістий (С. Ш.). — Рясна свита.
3. складка, вкiдка.
- Складни** = д. Складень 2.
- Складно** = складно (С. Л.), до ладу, при-
кладно, до прикладу. — Не до ладу, не
до прикладу. н. пр.
- Складной** = складаний. — Складаний піж.
Ман. — Винав складаного ножа та й пішов
різати. Гр. Чайч.
- Складность** = складність. С. Жел.
- Складный** = складний, доладний.
- Складочный** = 1. вкладний. — Складоч-
ный дёньги = вкладні гроші, вкiдки.
2. складний.
- Складчатый** = збiристий, складчатий (С.
Жел.), рясний, фалдістий (С. Ш.).
- Складчикъ, ца** = вкладник, ця.
- Складчина** = складка.
- Складъ** = 1. склад, лад. — Ні ладу, ні
складу. н. пр.
2. д. Слогъ. 3. д. Складка 1.
4. склад, магазин, гамазин, гамазея.
- Складываніе** = складання, складування.
- Складывать, сложить, склать, ся** = 1.
складати (С. Л.), склiсти, ся, позкла-
дати, ся, шматочки до купи — зулiти,
позтулювати, до ладу — улаштувати,
упорядкувати, крам — поташувати ся,
уташувати ся. — Склав до купи. — Як
в стiженки поскладаем, по козацьки погуля-
ем. н. п. — Пришов Спас — вже б капут-
стi в головки складати ся час. н. пр. Гр. Чайч.
2. згортати, згорнути, позгортати. —
Згорнув книжку. — Ой як я прийду, тебе
не застану, згорну я рученьки, та й не жи-
вий стану. н. п.
3. складати ся, склiсти ся, скинути ся.
— Складiмся, куме, грошей по сорок, ви-
пьемо, куме, ще й у вiвторок. н. п. — Скла-
- дiмо ся та по талару, та купим кова та ота-
ману. Скиньмось, братіі, по другому, та ку-
пiм кова і всю зброю. н. п. — Вони ски-
нулись, збiрали 10 карбованцiв. Ъп. — Ски-
нули ся по 4 шаги, купили горілки. Кр. —
Як скинемось од воза по гривнi, тобi вола
купим, а скинемось по другий, то й другого
купим. н. п.
4. складати, проскладати. — А ну, про-
складай оце слово.
5. складати, зложити, склiсти. — Зло-
жи оцi цифри — скiльки всього буде.
6. звертати, звернути, склiсти. — Сам
винен, а на мене звертає. — Можна листи
назад одiслати, а тую причину на иншого
склiсти. н. п. — Сложити вину на дру-
гого = звернути, склiсти на кого.
7. вигадувати, вигадати, скленати (на
кого). — Сложитъ голову = головою на-
ложити. — Щоб наложив зрадник головою.
н. п. — Сложиться (про зрiст, постать) =
вiрвiнятися, постатiти.
- Складышокъ** = опецок. С. Л.
- Склать, ся** = д. Складывать, ся.
- Склёвывать, склевать** = скльовувати, ви-
дзобувати, склювати, поклювати, ви-
дзобати, подзобати.
- Склёвывать, склеить, ся** = злiплювати,
зклёювати, злiпнiти, склёти, ся.
- Склёйка** = 1. зклёювання, зклёіння.
2. зклёіне (місце). — Поламалось на зкле-
іному.
- Скленать** = д. Склёывать.
- Склёнка** = 1. клепання.
2. зклёпане (місце).
- Скленой** = зклёпаній, знютованій.
- Склённый** = склеповий.
- Скленъ** = 1. д. Склёнка 2.
2. склеп. С. З. — Дёлатъ с. = склепiти.
- Склёпывать, скленать** = заводити, заве-
сти у нюти, занютовати (С. З.), збiти
нютами (Лев.), зклепати, позаплішувати.
— В крiпкi велiли його занютовати кай-
дани. Ъ. В.
- Склёчиваться, склещиться** = зклёшнюва-
тись, зклёшнiти ся (про собак).
- Скликать, скликивать, скливать, склик-
нуть, ся** = зкликати, зкликати, позкли-
кати, познакликати, ся, згукувати ся,
згукнути ся. — Зкликав багато людей. —
Позкликались вони до купи. н. к. — Ходять
по лiсу та згукують ся, щоб не заблудити
ся. Хар.
- Скликчка** = зкликання, оклик (Сп.), склик.
- Склонёніе** = 1. нахилування, нахилiн-
ня, схилiння, нахилка; підмовління,

підмова. — Його нахилування нас до себе здасть ся не щирим. Кв.

2. похілїсть, схил і д. Наклóнь 1. і 2. Покáтость.

3. грам. — склонéння (С. Жел. Пар.), падежування (С. Пар.), одміна в падежах.

Склонність = 1. похілїсть.

2. схильність, нахильність, нахил, нахилок, хїть, охóта. (Пр. д. під сл. Наклóнность).

Склонный = схильний (С. Л.), нахильний, прихильний, придатний, хотливий, д. Наклóнный 2.

Склонъ = спад, похїл, похілїсть, схил і д. Наклóнь 1. і 2. і Покáтость. — На західних спадах гір. Пр. — Місто, що розкинуло ся на похилї Жевахової гори. Зап. Гр. — Ю́жный склонъ = навсónня. — Склонъ горы́ = ўзбóч, спад. похїл горы́, ребро горы́, крутий — крутовина. Мал. — На склонѣ́ дней, жы́зни = на схилку віку. — Сподобив мене на схилку віку мого мою дитину побачити. Ч. К.

Склоня́ть, склоня́ть, ся = 1. нахиля́ти, схиля́ти (С. Л.), нагина́ти, підхиля́ти, нахиля́ти, схиля́ти, похиля́ти, ся, нагну́ти, ся, підклоня́ти, склоня́ти, ся, прихиля́ти, ся. — Нахили ся тишкомником над рум'яним білим личком. Руд. — Головою молодою на руку схилилась, до півночі невеседа на зорі дивилась. К. Ш. — Став журитись, сидить, головоньку схилив. Б. Г. — От як вад вецір сонечко схилилось, мій Влас полуднувати сів. Б. Г. — Вершок до вершечка ісхилиєсь ся, листок до листочка притуляєть ся. н. п. — Всі Кайдаші стояли кругом, поскилявши голови. Лев. — Ой там на горі стоять два дуби, ой схилили ся верхи до купи. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся. н. п. — Похилившись, сиділи довгенько та зітхали обоє важенько. Чайч. Гр. — Вже і сонце похилилось низько. Чайч. Гр. — Як би-то, думаю, як би, не похилили ся раби. К. Ш. — Великий свѣт та нігде голову прихилити. н. пр. — Склоня́ть голову́ = схилити голову, пону́ритись, поню́питись. С. Л. — Склонённый, склонивши́йся = похильй (С. Л.), похилистий. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — Шапка похилиста. К. З. о Ю. Р.

Склонившись = схилившись, зігнувшись, хильці. — Козак молоденький та й того злякав ся, — хильці, хильці по підтином та в злля сховав ся. н. п.

3. схиля́ти, прихиля́ти, хиля́ти, ся, намовля́ти (С. Л.), змовля́ти (С. Л.), під-

мовля́ти, схилити, прихилити, нахили́ти, ся, підмовити, намóвити (С. Л.). — Ледве ми схилили його злегка, щоб признав ся. Ст. Г. — Народ більше схиляєть ся до поєднання з Турками. Кв. — Ви хилили ся не до мене. а до моїх ворогів. Кв. — Чи не можна прихилити Обручева, щоб не засилав Шевченка. Кв. — Склоня́ть на свою́ сторо́ну = залучи́ти, приверну́ти, наверну́ти (до себе, на свій бік). С. Л. — Склоня́ть мого́рычёмъ = примогри́чити, підмогри́чити.

3. склоня́ти, одмина́ти в падежах.

Скло́чивать, скло́чить, ся = кудóвчити, ко́шлати, куйóвдити, скудо́вчити, розко́шлати, розку́длати, ся і т. д. д. Взе́ро́шивать і Векло́чить; скі́шшити ся.

Скляча́ть, скляча́ть = збива́ти, бра́ти, зби́ти, взя́ти у замкі́ (про будовання).

Скля́нка = 1. шкля́нка, пля́шечка ба́нька (мала, шкляна).

2. пісòбний годинник і час — пів го́дини́ (по пісòнному годиннику, у моряків). — Тепер седма́я скля́нка = тепер четвёрта го́дина.

Скоба́, здр. ско́бка = 1. ска́ба, ска́бка, у дверей — пля́мка (С. З. Л.), кля́вка (С. З.).

2. підкі́вка (під закаблуки).

3. грам. — ска́бка. — Де напис стоїть в лама́нах ска́бочках. Номис.

Скобелъ = скобе́ль, струг, на вір но́жа — шкря́бач.

Скоби́ть, заскоби́ть = бра́ти, взя́ти у ска́бки.

Скобле́ніе = скрома́діння.

Скобля́ть, оскобля́ти, ви́скоблить = с(ш)кребті́ (С. Л.), с(ш)кромáити (С. Л.), ви́шкребти, ви́с(ш)кромáдити, стру́гом — струга́ти, ви́стругати.

Скобяно́й това́рь = дере́вня, дере́в'яне начиння́ (посуда, лопати, вила і т. д., що вистругуєть ся з дерева). — Мужик хотів везти продавати деревню. н. о.

Сковáть = д. Ско́вывать.

Сковёркивать, сковёркать = ко́рчити, кривити, покóрчити, покривіти, ско́рчити, мня́ти, змя́яти, збóгати.

Ско́вка = 1. ско́вування.

2. ско́ване (місце). — Зламалось на ско́ваному.

Сковорода́, сковоро́дка = сковорода́, сковоро́дка, пательня́ (Прав.).

Сковоро́дникъ = чаплія́. С. З. — Іде кума по саду, а кум по горбоду, несе кума чаплію,

а кум сковороду. н. п. — Кухарька чаплію вхопила, лакей тарілками шпурляв. Кот.

Скóвывать, скóвать = 1. **скóувати**, с(з)кувати, позкóувати. — Двох злодів скували і разом погнали у гóрод. — Треба позкóувати оці шматки заліза.

2. **вкóувати**, **вікувати**, **зкувати**. — Викував ніж.

3. **закóувати**, **закувати**, **закути**, **забивати**, **забити** у кайдани, у пúта, у залізо. — Піймали злодія і закували у пúта.

Сковіривати, сковирять, сковирнуть = с(з)колúпувати, зколупати, зколупнути, позколúпувати.

Скокнуть = д. Скакати.

Скоць = 1. скік, підскік, стриб, плиг, вибрик (д. **Прыжок**).

2. скік, плиг, стриб. — Я дивлюсь, а заць тільки скік та й подав ся в куці. — Гріх по дорозі біг, та до нас плиг! н. пр.

Сколáчивати, сколотити, ся = 1. збівати, збити, ся (з чого і з чим). — Збив обруч з дiжки. — Збив дошки.

2. збірати, зібрати, назбiрати. — Зібрав грошей — став хороший. Кроп. — Не збiрай синовi худоби, збери йому розум. н. пр.

Скóлок = зразок (знятий вигодюванням).

Скóлотень = одéжа (зшита з шматочків).

Сколóтина = маслянка.

Сколотити = д. Сколáчивати.

Сколúпувати, сколупати, сколупнуть = сколúпувати, с(з)колупати, с(з)колупнути.

Сколь = скільки; як, я́ко, я́к же. — Сколь **возможно** = я́ко мóга, скільки мóга.

Скользити, скользнуть = скоб(в)зати ся, підскобзувати ся, скобзнути ся, підскобзнути ся, сóвгати ся, чóвгати. — Скользи = покóвзом, щóковзом, поповзом, пошморгом.

Скóльзкий, скользко = сковзький, ковзький, скóвзько (С. Л.); слизький, слизько, склизький, склизько (С. Л.); порський. — Як вьон слизький. н. пр. — Бо гадюка слизька і влiзла їй у горло. н. о. Гр. Чайч. — До церкви слизько, а до шинку близько. н. пр. — Рад би пiймати, та слизький. н. пр. — Загнав на слизькi. н. пр. — Хоч близько, та склизько. н. пр. — Скользким дiлать = слизiти.

Скользекость = слизiсть, слизота.

Скользнуть = д. Скользити.

Сколький = який. — Скольких лiтъ онъ умеръ? = яких лiт, в яких лiтах він помер?

Скóлько = скільки, кiлько, я́ко́го. — Скільки я вам винен? — **Скóлько-то** = скільки-сь. — С. мнí **извiстно** = як мiнí вiдомо, о скільки вiдомо мiнí. — С. **угóдно** = скільки хочеш, до схочу, в волю. С. Л. — С. **нибóдь** = скільки нeбóдь, що нeбóдь, дe-щo. — С. **мóжно** = я́ко мóга, як поси́лля (С. Л.), скільки спромóжно (Кв.). — С. **силъ хвiтити** = чим дуж. — С. **мнóго** = я́ко́го багáто. — Бач, я́кого багáто народу зiбралось. — Я́кого багáто вiйсья йде. С. Л. — **Скóлько живi**, не вiддiль **этого** = як живi, не бачив сьoгo. — С. **ни просiль**, онъ не послóшался мeня = як не прохав, він менe не послóхав.

Скомкивати, скомкати, ся = збiвати ся, збити ся, збiгати (С. Л.), зiмнiяти, ся; скiмшiти ся (С. Л.). Д. під сл. **Комъ**.

Скоморóхъ = фигляр (С. Ш.), кумедник, кумедiян, штукáрь, блáзень (С. Ш.).

Скоморóшеский = фиглярський, кумедiянський, штукáрський.

Скоморóшество = фиглярство (С. Ш.), кумедiянство.

Скоморóшествовать, скоморóшить = фиглювати, штукáрювати.

Скомпрометтiровать, ся = сóрому завдати, с. набрати ся, осорóшити, ся.

Скопфúзити, ся = осорóмити, ся, сóрому завдати, набрати ся, пiнхви дати, очeй у Сiрка (або: у Рибкi) позичати, напекти рáків. — Довелось у Рибка очeй позичати. Кр.

Скончáние = кiнeць і д. **Окончáние**. — До скончáния вíка = до кiнця сьвiту.

Скончати, ся = 1. покiнчати, скiнчити, ся. Ос.

2. сконати (С. Л.), поконати, умерти, переставити ся, вiддати Бóговi дiшу, дiба дати, гeгнути. — Дай Боже і поконати по правдi. н. пр. — Не довго мучив ся і переставив ся. — Поiхав, та скоро там зчeдужав і дiшу Бóговi вiдав. — Та так бiдолаху гeгнув, що той до разу і гeгнув. К. Ст.

Сконати = д. Скапывати.

Скопeць = скiп (С. Пар.), скiпeць (С. Пар.), вáлах, валахан (Хар.), халаштан (Лев.), вiкладень (д. **Касграть**).

Скопидомъ = скiнара, скупиндiя, скупердiяга.

Скопiровать = скопiювати, зписати копію. — С. **кoгo** = перекóрчити.

Скопiть, оскопiть = скопiти, валашати, холошати і д. **Оскоплiть**.
Скопнице = д. **Скопнице**.
Скоплєнiє = збiрання; скiпчення, скiплення (С. Жел.), згромадження; людей — стовпище, стовписько, тиск. — Кинув очима на велике стовпище дiвчат. Лев.
Скоплiть, скопiть = збiрати, зiбрати, надбати, прикопiти (С. Л.), скобiжити. — Зiбрав грошей — став хороший. Кроп. — Вiн скобiжив не мало грошей. Сп.
Скопчество = скопєцтво.
Скопъ = д. **Скопиче**.
Скоробiть = крухмалити.
Скорблєнный = крухмалений.
Скорблость = шкарублiсть.
Скорбный = шкарублий, шкарубкiй.
Скорбнуть, заскорбнуть = шкарубнути, зашкарубнути.
Скорбный = 1. недужий, немощний.
 2. сумний, журний, скорботний.
Скорбъ = жалъ, тiга, журба, жура, жалощi, печаль, скорбота, потуга. С. Л. — З жалю слова не вимовить. С. Л. — Голосом моiм до Бога обiзвуся похилившись і заплачу од печалi, од скорботи похилившись. К. П. — Похилив вiн голову на руки — ой гнiтить його тяжка скорбота. Ст. С. — I скарай вас Боже великою та скорботою. н. п. — Скорбота затемнювала часом мою свiдомость. Кн. — Козаченьку велика потуга — повтiкали волики iз плуга. н. п. Д. ще пiд сл. **Печаль**.
Скорбiть = тужити, журити ся, сумувати, скорбiти, вболiвати, побивати ся, вбивати ся. С. Л.
Скорбiчий = журний.
Скорєнькiй, ко = скорєнькiй, ко, швидєнько, хутєнько, прудкiм. — Зараз шапку надiває, та iде швидєнько з хати. Гр. Чайч. — Не довго думаючи, хутєнько з дому. н. к.
Скорєхоцько, скорєшенько = хутєсєнько, як найскорiше, як найшвидче.
Скорлупа = (орiхiв, кавуна, рiзних овочiв, яйця то-що) — лущина (С. З.), лущайка (С. З. Л.), лущiнка, шолушка, шолунайка, зб. лущиння, тверда дуже — шкарлупа, шкарлупка (С. Л.), шкаралупа (С. З. Л.), шкарубина, у рака — шкаралу(ю)ща (С. Л.), шкаляруща. — Лущиння з орiхiв. С. З. — Iли кавуни та по накидали скрiзь лущиння. н. к. — Лущиння з свiячених крашанок треба однести на росадник або в рiчку. н. пр. — Як шмалити ракову шкаралущу, то гадюки повла-

зять ся до огню. Ман. — М'яса чорт' має і зверху одна шкаляруща iз кiстки. Дум.
Скорлупный = лущинний, шкарлупний. — **Скорлупный животный** = шкарлупний тварi.
Скормить = д. **Скармливать**.
Скорнякъ = чинбаръ (Хар.), чинбар (Прав.), кушiр (С. З. Л. Лiв.), гiрбар (Прав. С. З. Л.).
Скорнячество = кушiрство. С. З.
Скорнячить = кушiрувати, чинбарювати.
Скорнячий = кушiрський, чинбарський. С. З. — Кушiрський пех. С. З.
Скоро = скоро, швидко, хiтко, прудко, незабаром, незабавом, небавом, невзабарi. — Швидко — доженеш лихо, а тихо — воно тебе дожене. н. пр. — Прудко гонить — голову зломить. н. пр. — Ой попливи, утко, проти води хiтко. н. п. — Незабаром коло пана став Иван хрiпiти, незабавом коло нього став і пан сопiти. Руд. — От і пiст на сходi, Великдень незабаром. О. Мир. — **Скоро** сказка скiзывается, да не скоро дiло дiається = не так хiтко дiєть ся, як говорить ся, не так швидко робить ся, як мовить ся. н. пр.
Скоро уже = за того. — Час за того й жати. К. Ш.
Скоробить, ся = корчити, покорчити, попачити, пошкарубити, ся і д. **Коробить, ся**.
Скороговорка = скороговiрка.
Скорозрiльий = скороздрий і т. д. д. пiд сл. **Поспiвiть**. — Ся груша скороздра; он і яблонi тi — теж скороздрi — об Иллi готовi. Кн.
Скоромить, оскоромить, ся = скоромити, поскоромити, ся, зламати пiст.
Скоромь, скоромное = скором, скоромне. — Десь вiн од паничiв чував, що скором здоровiше та ще к тому й смачнiше. Б. Г.
Скороопьяняющий = п'янкуватий. — Молодий ще мед, тим вiн і п'янкуватий. Кн.
Скоропишь = скоропiс.
Скоропоспiшный = сквапливий, скорохватський. — Суд сквапливий рiдко бува справедливий. н. пр.
Скоропостижный, по = наглий, нагло (С. Л.), раптовий, раптом (С. Л.), без часу. — **Скоропостижная смерть** = нагла смерть. С. Л. — Смерть забрала iх нагло одного дня. Фр. — Володимир помер нагло і смерть його вважали карою за те, що зламав присягу. Бар. О. — Хто сю молитву рано й вечiр читатиме, той наглоi смертi не матиме. н. п.
Скоропреходящій = не довгий, не довгочасний. — Вип'єм по повний, вiк наш не довгий. н. пр.

Скороспѣлка = 1. рос. *Primula officinalis* Jacq. *P. veris* L. — сорочі лапки, божі рѹчки, біла бѹквиця, медяник і д. Баранець 2.

2. скороздрій, скороздра (Ман.) і д. Скорозрѣлий.

Скороспѣлий = д. Скорозрѣлий.

Скорострѣльный = скороналкий.

Скорость = скорість, швидкість, прѹдкість (С. Жел.), спіх (в роботі). — В мене більший спіх у руках, ніж у хазяїна. Кр.

Скоротать = скоротити, покоротити.

Скоротечный = бистроплинный (С. Ш.) і д. Скоропреходящий.

Скороходъ = бігун.

Скороходъ = швидка хода.

Скорчивать; скорчить, ся = корчати, зкорчати, ся, скандзюбити, ся, зкарлючити, ся. — От старість: скаменись! Ос-ось скандзюбить в сук. Гул. Ар. —

Скорчить гримасу = скривити ся.

Скорый = скорій, швидкий (С. Л.), хуткий (С. З.), прудкий (С. Л. З.), шпаркий (С. З.), моторний, жвавий, скорен, скоропадний, шамкий (С. Л.), похватний, похопливий (С. З.), сквапливий. — Швидкої роботи ніхто не хвалить. н. пр. — Гляньте, яка швидка — усіх попередила, усіх перенала. Кн. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр. — Болѣе скорый = скорший, скоріший, швидкий, прѹдкий. — Оттак швидка справа буде. С. Л. — Самый скорый = найскоріший, найшвидчий, найшвидчіший і т. д. — Въ скоромъ времени = скоро, незабаром (Д. Вскорѣ). — На скорую рѹку = на швидку рѹку, похапцем.

Скорѣе = швидче, скоріш, скоріше, мерщій, хутчій, метчій, прудчій, боржій, борше. С. З. Л. — Ізняв шапочку швидче всіх, поклонив ся він нижче всіх. н. п. — В школі дитина швидче розвиває свій світогляд. Кн. — А йди сюди мерщій! н. о. — **Какъ можно скорѣе** = якомога швидче, чим дуж. — До церкви не дуж, а до корчми чим дуж. н. пр. — Еней пожар такой уздрівши, злякв ся, побілів як сніг, і бігти всім туди звелівши, чим дуж до човнів сам побіг. Кот.

Скоса = д. Искоса.

Скосить = д. Косить і Скашивать.

Скосъ = 1. скіс. — Віддав траву на скіс.

2. косогір, згірря. — Хата стоить на косогорі.

Скотина = 1. скотина, скот (С. Л.), товар

(С. Ш.), худоба (С. Л.), бідло (С. Ш.), одна штука — товариша (С. Ш.), худобіна, поб. — товаряка. — Пожену я на яр товар, на гору телята. н. п. — Народ, як товар у череді: усякі є. н. пр. — Хоч би в яку тобі годину на податі продам останню товарину. Зіньк. — Швець не купець, а коза не товар. н. пр. — Пошануй худбу раз, вона тебе десять разів пошанує. н. пр. — В дорозі, в гостині пам'ятай о худобині. н. пр. 2. бідло, диявольська худоба. — Він на мене каже: бідло, а я мовчи! Карп. Кар. — І очі видеру я з лоба тобі, диявольська худоба! Кот.

Скотникъ = скотник, скотарь, скотар (С. З.).

Скотница = д. Борівница.

Скотный = скотинячий, товарячий (С. Ш.), худобний. — Товарячі ратиці. С. Ш. — С. дворъ = д. під сл. Дворъ.

Скотоводство = скотарство. — Скотарство звичайно панує серед народів перехожих. Кн. — Запорозці пильували, щоб розвинути хліборобство, скотарство. Зап. Гр. — С. занимається = скотарювати, скотарити.

Скотобійня = боїня, частіше мн. боївні.

Скотоводъ = скотарь.

Скотскій = скотинячий, товарячий (С. Л. Ш.), бидлячий (С. Л. Ш.).

Скотъ = д. Скотина. — С. молодой = молодник, молодняк, молодовик. — С. рабочій = робочий скот, тягло. — С. рога́тый = д. під сл. Рогатый.

Скочить = скочити, скікнѹти, плигнути, стрибнути.

Скрадывать, скрасть, ся = 1. викрадати, викрасти, зманювати, зманити.

2. таїти (С. Ш.), кри́ти, ховати, притаїти, утаїти (С. Ш.), сховати, ся. — Крий, ховай погане, а воно таки глянє. н. пр.

Скра́нвать, скро́ить = кроїти, країти, викраювати, покробіти, покраяти.

Скрасть = д. Скрадывать.

Скрашивать, скрасить = прикрашати, закрашати, з'украшати, приоздобляти, квітчати, прикрасити, закрасити, приоздобити, уквітчати. — Доці землю з'орощають, травою встилають, а квітами з'украшають. н. п.

Скреби́ца = с(ш)креби́ця, гребло (С. Аф.), згребло (Херс. С. Жел.), гребни́ця, скребло (С. Жел.).

Скребокъ = с(ш)кребачка.

Скрежетание = скреготання, скрегіт.

Скрежстать, заскрежстать = скреготати

- (С. Л.), скреготіти, заскреготіти. — Из сердца скреготав зубами, об землю тупотав ногами. Кот.
- Скрѣжеть** = скрѣгіт. С. Л.
- Скрѣсть** = скребті, шкребті, скроміадити, шкрѣбати (С. Л.), шкрѣботіти (С. Л.), шарудити (С. Л.):
- Скрещать, скрестить** = складати, скласти, згорнути навхрест, скривувати. — Ручиці скривував. Сп.
- Скрѣчивать, скрестить** = парувати, попарувати.
- Скривлять, скривить, ся** = кривити, згинати, покривити, скривити, зігнути, ся; хилити ся, похилити ся. — Зігни гвіздок. — Іде, зігнувшись. — Село не вросло, не переминилось, тільки хата на край села на бік похилилась. К. Ш.
- Скрижаль** = таблиця.
- Скрипачъ** = скрипник (С. З. Ш. Ніс.), здр. скрипничок, скрипниченько (С. Жел.), скрипаль (С. Жел.), скрипкограй (С. Жел.). — Перше слово визначає і музику і того, хто вмєє робити скрипки, останні — про музику. — Одна сестра кинула ся до печі, друга до циган по скрипника. Федь. — Музики грають — було щось аж шість скрипників і два цимбалисти. Федь. — Скрипнички пригравують, віночки дошивають. н. п. — Як пішов тоді скрипаль по селах, грає тай грає, віхто над його вже не загра. н. о. Гринч.
- Скрипца** = д. Скрипка.
- Скрипичный** = скрипковий.
- Скрипий**, рос. Spiraea Ulmaria L. = гірощник, огірощник, мелуниця, бузина болотна, жаб'ячі конопельки. С. Ан.
- Скрипка** = скрипка, скрипця (С. З.), здр. — скрипочка.
- Скриннуть** = д. Скринять.
- Скрипня, скрипня** = скрип, скрипнява, рип, рипнява, рипотня. — Далі подорожній почув скрипняву від гарб. Прав.
- Скрипунъ, ком.** Serambix, Dorcadion = скрипун, музика, музичка (Ман.). — Взивають ся ці жучки скрипунами через свою вдачу скрипати. Ст. О.
- Скрипуча, рос.** Crepis tectorum L. = кульбаба, дикий молочай, жовтий цвіт. С. Ан.
- Скрипучий** = скрипливий (С. Л.), скрипучий, скрипущий, рипливий (С. Л. Ос.). — Як до тебе ходити, коли маєш ворота скрипливі, а сусіди брехливі? н. п. — Скрипливі ворітечка не могу заперти. н. п. — Скрипливе дерево і дужого переживе. н. пр.
- Скрипченка** = скрипочка (поганенька).
- Скрипць** = скрип, рип, частий — скрипнява, рипнява. — Гомін великий, скрипнява від гарб, іржання кінське. Зіньк.
- Скрипѣние** = скрипіння.
- Скрипѣть, заскрипѣть, скрипнуть** = скрипати, рипіти (С. Л.), рипати (С. Л.), рипнути. — На ногах сап'ян рипить, а у борці трясця кипить. н. пр. — Чує він щось рипнуло дверима. Лев.
- Скройть** = д. Скраивать.
- Скрѣмникъ, ца** = скрѣмник, ця.
- Скрѣмность** = скрѣмність, смірність (С. Жел.), лагода, лагідність (д. Крѣтость).
- Скрѣмный** = скрѣмний (С. Пар. Так саме і в інших слав. мовах), тихий (С. Л.), смірний, сумірний (С. Л.), нішкий, лагідний, дуже — плохий (С. Л.), благий. — Степан весь удав ся в матір — тиху, лагідну жінку. Фр.
- Скромѣть** = 1. зшити з клаптиків.
2. зліпати, спартачити (зробити аби як).
- Скругивать, скруглять, скруглѣть, ся** = закруглювати, закругліти, обкруглювати, закругліти, ся і т. д.
- Скрутень** = д. Св'язка.
- Скручивать, скрутить, ся** = 1. закручувати, закрутити, зсукати, ся, багато — позкручувати. — Зкрутив вірвочку. — Зкрутилась вірвочка.
2. зв'язувати, закручувати, мотузити, зв'язати, с(з)крутити, умотувати. — Налигачем скрутили руки. К. Ш.
- Скручинить** = завдати жалю, сум навести.
- Скрывать, скрыть, ся** = 1. ховати, виховувати, криїти, переховувати, сховати, скрити, заховати, переховати, ся. — Сховались, та й попались. н. пр. — Скрию ся де небудь, переховаюсь на час. Кр. — Скрываюційся = криючий ся. — С. въ толпѣ = пошити ся між людьми.
2. таїти, ся (С. Л. Ш.), криїти, ся (С. Л.), ховати, ся, утаїти (С. Ш.), перекриїти. — Таїла від Бога та чортові сказала. н. пр. — Годі вам таїти злодія, кажіть — де він? Кв. — Шильня в мішку не утаїш. н. пр. — Жінка хіба те утає, чого не знає. н. пр. — Дерево таїє, але вогонь таїть ся десь в нім. н. пр. — Не маю з чим ховатись від тебе. Ч. К. — Криї, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Він од усіх криєть ся. — Скрывать въ сердцѣ = в душі таїти, гніїти в серці. — С. недоетатки = личкувати, заличкувати.
- Скрытничать** = таїти ся (С. Ш.), криїти ся.
- Скрытность** = скритість, тайність (С. Ш.), нещірність. — Шевченко не любив вислов-

- ловатись і знати було в йому скритість.
— Яка в нього тайність. С. Ш.
- Скритный, но** = 1. закритний, но (Сп.), не ширій, не щиро.
2. потайний (С. Л.), потаємний, потайливий, притайкуватий, потай (Ос.), потаємно, потайні, потайком, нішком. — Се потайна собака, не гарчить, а куса. С. Л. — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр.
- Скрыть** = похоронка, кривка, криянка (С. З.), потайник, тайник (С. Ш.), таємниця (С. Ш.), схованка. — Невідоме крияною з монастиря утік. С. З. Д. ще під сл. Мѣсто (укрытое).
- Скрытый** = д. Скрывать. — С. мѣсто = д. Скрыть.
- Скрѣпа** = 1. скріпа, закріпа.
2. підпис, посвідчення (паперу).
- Скрѣплять, скрѣпять, ся** = 1. скріпляти, вкріпляти, кріпити (С. Л.), зкріпляти, укріпляти (С. Ш.), уміцняти (С. Л. Ш.). скрепити, укріпити, ся умоцнювати (С. Ш.). — Укріпив, як Бог черепаху. н. пр. — Щоб йому живіт молодецький скрепило. н. д. — **Скрѣпй, скрѣпйвъ сердце** = придушивши гнів, жаль.
2. свідчити, посвідчити (папери), ствердити підписом.
- Скрѣпчатъ** = подужчати. — Вітер подужчав.
- Скрѣчивать, скрѣचितъ, ся** = згинати, карлючити, корчити, зігнути, зкарлючити, зкорчити, скандзюбити, ся.
- Скрѣга** = скнара (С. З.), скнира, скупендя (С. З.), скуцяга, скупердя (С. Л.), скупердяга (С. З.), жмікрут (С. Л.), гнітєць.
- Скрѣжничать** = скупити ся, трусити ся (над грішми то що).
- Скрѣжничество** = скнарість С. З. Ос.), скнарство, скнірство, скупердяйство. — Я не спостеріг за ним скупердяйства. Кн.
- Скудѣль** = 1. глина.
2. глиняний посуд або черепок.
- Скудѣльный** = 1. глиняний.
2. д. Брѣнный.
- Скудность, скудость** = скудота, нестаток, недостаток (С. Ж.), убожество (С. Ш.), убогота, убожество. С. Ш. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.
- Скудный, но** = убогий, го, мізерний, злиденний.
- Скудоуміе** = недоумство.
- Скудѣть, оскудѣть** = убожити і д. **Бѣднѣть** і **Истощатъся** 2. і 3.
- Скука** = нудьга (С. З. Л.), нуд (С. З.), нудá (С. Л.), нудь, нудота, нудність, скука. — Журба злигала ся з нудьгою та й їздять верхи. н. пр. — Нудьга мене сушить, нудьга мене влялить. н. п. — А як прийде нудьга в гості та й на ніч засяде, оттоді мене, мій брате, зови на пораду. К. Ш. — Йдемо вас тут, ждемо, аж нуд напав. О. Стор. — Взяла мене тяжка скука, подумую, що розлука. н. п. — **С. одолѣла** = нуд напав, нудьга напала, нудьга, скука взяла, обняла. — **Чувствовать скуку** = нудьговати, нудити ся і д. **Скучать**.
- Скула** = 1. вилиця. С. Л. — Його широке лице, широкі вилиці надавали йому вираз упертості. Фр.
2. д. **Скрѣга**.
- Скульпторъ** = різьбяр, різьбяр (С. Жел.), ліповщик, сницар (С. Жел.).
- Скульптура** = різьбарство, різьбарство, сницарство. С. Жел. — Я не гадав, щоб в Ермитажі була така сила давнього різьбарства. Кн.
- Скумбра, р. Scomber scombrus** = скумбрія, баламут, чибрик. Рябков.
- Скупать, скупить** = скупати, скуповувати, понакупати, понакупляти, позкуповувати, понакуповувати.
- Скупѣнекъ** = скупенький.
- Скупѣць** = скупий, скупяга, скнара (С. З.).
Скупить = д. **Скупать**.
- Скупиться** = скупити ся, жаліти, жалкувати, шкодувати. — Ти вже скупієш ся багюючи і карбованця даги. Хар.
- Скуповатый** = скупенький.
- Скупой** = скупий, скупучий (С. Л.), скнарий (С. З.). — Скупий двічі трапить. н. пр. — Була вона багата та скнара така, що од неї ніхто й хліба шматка не бачив. н. о. — **Скупымъ сдѣлаться** = прискупити.
- Скупость** = скупість, скупощі, скнарість (Ос.), скнарство.
- Скупщикъ** = купчик, скупщик, перекупець (С. Жел.), товару — прасол, згонщик, полотно — полотєнщик, щетини — щетинник.
- Скупѣть** = скупити, скупшати.
- Скусывать, кусить** = відкусювати, відкусити, зкусити, про кілько — позкусювати.
- Скутывать, скутать, ся** = д. **Закутывать**.
- Скуфия** = підканок.
- Скучаніе** = нудьговання.
- Скучать, соскучить, ся** = нудити, ся (С. З. Л.), нудьговати (С. З. Л.), сумувати,

нудити світом, марудити ся, знудити ся, занудити ся (С. Л.), засумувати, скучити. — Я вже собі найду роботу, то чого мені нудитись. Фр. — Як я тебе візьму за себе, чи не будеш нудитись в Семигорах? Лев. — Соломія сиділа з матір'ю і нудила світом. Лев. — Коли ж бо він такий тихий! Я б, за ним будши, знудилась. Федь. — Сидить, головоньку схилив. Чого ж ти, брате, світом нудиш? Б. Г. — Мелашка вже нудилась за Бівцями. Лев. — Скучила до дому. — Скучила за вами. Кр.

Скучивать, скучить, ся = 1. валкувати, складати, скласти, поскладати в кiпу. 2. кiпшити ся, кiпчити ся, скiпчити ся, збiвнити ся, збiуртовати ся.

Скучитесь, соскучитесь = д. Скучать.

Скучливый = нудний, марудний.

Скучный, но = нудний (С. Л.), нудно (С. Л.), нудкий, нудко, марудний, но, маркiтний, но, скiшний, но. — Чого мені тяжко, чого мені чудно, чого серце плаче? К. Ш. — Марудна річ — драги пірря. Кн. — Не топила, не варила, а в свiтлоні душно; як поїду з цього села — комусь буде скучно. н. п. — **Скучный человекъ** = нудний чоловік, маруда, нудитель.

Скшать = зiєсти, поїсти.

Слабительное = проносне. С. Жел.

Слабить = пронобити.

Слабкий, ко = слабкий, слабка, на ослабі. — Слабка вірвовку натягнули.

Слабнуть, ослабнуть = д. Ослабвять.

Слабо = 1. слабка, на ослабі. — Вірвовку натягнуто слабо.

2. помалу, поволі, недуже, безсилу, мляво, мало. — Каганець помалу свiтить.

Слабосиліе = малосилля, недужність.

Слабосильный = малосильий, квiлий (С. Жел.), млявий (С. Жел. З.), крихкотiлий, хоровiтий, недужий, легкодужий. (Д. Малосильный).

Слабость = слабiсть, недужність, недолужність, млявiсть (С. Жел.), млюсть (С. З.). — І досі в голові гудить і млюсть якась по всьому тілу. К. К.

Слабоуміе = недоумство.

Слабоумный = д. Малоумный.

Слабый = 1. слабiй (С. Л.), недужий, немiцний (С. Л.), квiлий (С. Жел. Л.), млявий (С. З. Л. Жел.), недолужний, недолужий, хибкий, утлий (С. Ш.). — Та воли мої недужі, та вивезіть мажу з калюжі. н. п. — Утлий на мороз. Мап.

2. слабкий, вильний (д. Слабкiй).

3. лiгкий, не мiцний. — Легкий тютюн. — Легке пиво.

Слабiть, ослабiть = слабiти, слабiшати (С. З. Л.), слабшати (С. Л.), квiлити (С. З. Л. Жел.), квiлити ся, марнiти і д. **Ослабвiять** — Сестра пiдвелась, квiлячись, обхопила його руками. н. к. Квiлить ся все, нездужає. К. З. о Ю. Р.

Слава = 1. слава, здр. славонька. — Ой не знав козак, ой не знав Сопрон, як славоньки зажити гей зiбрав вiйсько та й пішов Орду бити. н. п. — **Дурная слава** = неслава, неславонька. поговiр, слава. — До иньшої ходиш, зо мною говориш, мені молоденькій неславоньку робиш. н. п. 2. поголоска, чiтка і т. д. д. **Молва**.

Славить, ся = 1. славити (С. З.), величати, хвалити, вихвалити, ся.

2. розславляти, розпускати славу, чiтку.

Славный = 1. славний, славен, славетний (С. Л.), славiтний (С. Л. Ос.).

2. дуже гарний, лiпський.

Славословить = виславляти, вихвалити, величати.

Славянинъ = славянин (С. Жел.), слов'янин. — Щоб усі слав'яне стали добрими братами. К. Ш.

Славянский = слав'янський, слов'янський. — І всі мови слав'янського люду ви знаєте, а своєї дасть-Big! К. Ш.

Славянство = сла(о)в'янина.

Слагатель = укладник (С. Ш.), складач.

Слагать, сложить, ся = 1. складати, скласти, поскладати, ся і д. Складывать. — **Сложитъ должность** = зложити уряд, зректись уряду. — **Сложитъ съ кого штрафъ** = зняти штраф, дарувати, простити.

2. складати (С. Л.), укладати (С. Ш.), компонувати (С. З.), зложити (С. Л.), уложити (С. Ш.), скласти, зкомпонувати (С. З.). — Він і пісні складає. — Дарма... ми терпіли та пісні складали, в тих піснях ми горе своє виливали. Чайч. — Хто уміє вкрати, той уміє і брехеньку скласти. н. пр. — Зкомпонував вірші.

Сладенький = солодiнький, солодiк. — А медок солодок для хазайських дiток. н. п.

Сладехонький, сладешенький = солодiсенський.

Сладить = солодiти, по троху — пiдсоложувати.

Сладить = д. Сладивать.

Сладкiй, ко = солодкий, сододко. — Не

- будь гірким, бо виплюнуть, не будь солодким, бо проковтнуть. н. пр. — **Сладкое** = солодке: лагоміні, пундики, марципани і т. д. — **Сладким** **развести** = розсолодити. — **С. сдѣлаться** = осолодіти, посолодіти. — **Сладкая трава**, рос. *Heracleum sphondylium* L. = боршівник. **С. Ав.** — **Сладкий корень**, с. папоротникъ, рос. *Polypodium vulgare* L. = Папороть (укр.), солодиш (гал.). **С. Ав.**
- Сладковатый** = солодкватий, посолодкий, осолодуватий.
- Сладкогорько** = д. Паслѣнь.
- Сладкоръчийвый** = солодкомовний, масткословний. — Він був панич солодкомовний. **Кот.**
- Сладостный** = солодкий; любий. — Люба надія. — Люби споминки.
- Сладострастие** = полѣть (С. Жел. Пар.), пожадливість (С. Жел.), любашність (С. Пар.).
- Сладострастный** = похотливий (С. Жел.), пожадливий (С. Жел.), любашний (С. Пар.), ярливий і д. **Похотливый.**
- Сладость** = солодкість, облодість (С. Жел.), солоднеча (С. Жел.) солодощі, солодь (С. Жел.). — Українці ще не коштували солодощів кормиги турецької. **Кн.**
- Слаже** = солодче, солодше, солодій. **С. Жел.** — **Дѣлаться слаже** = солодч(ш)ати.
- Слаживать, сладить, ся** = 1. лародити, лаштувати, злагоити, злаштувати, улагодити (С. Ш.), уладнати, уладити (С. Ш.), упорядкувати. — На силу улагодив сю справу.
2. сиравляти ся, справити ся. **С. Л.** — Ти з ним не справиш ся.
3. умовляти ся, згожувати ся, єднати ся, умовити ся, згодити ся, поєднати ся, погодити ся (С. Л.), уладнати. — Вони погодилися між собою.
- Слазить** = 1. злізати, вилізати. — Виліз на гору. — Зліз на дерево. — Були собі дід та баба, та злізли на граба. н. п.
2. злізати. — Зліз з гори.
- Слазь** = одчипнѣ. — Він приходить на торги, аби тільки одчипного з кого взяти.
- Сламливать, сламывать, сломать, сломить, ся** = 1. вилá(ó)мувати, злá(ó)мувати, розлóмувати, перелóмувати, зламáти, зломити, ся і т. д., обломити, уломити, ся, про кільки — позлáмувати, ся. — Я на неї задивив ся, міні віз уломив ся. н. п. — Этопзав, зламав червону калину. н. п. — Зламалась вісь.
2. д. **Преодолѣвать.**
- Сланецъ**, кам. *Schistus* = лупецъ, лупок. **С. Жел. Пар.**
- Сланцовый** = лупцевий.
- Сластѣна** = ласун, ласій, ласуха і д. **Лаконка.**
- Сласти** = ласощі, солодощі, лагоміні.
- Сластолюбѣць** = ласун, ласоохліст (С. Л.), лагомінець, роскошник (С. Ж.). — Ласоохлісти похажали, всі хвѣтики і паничі. **Кот.**
- Сластолюбивый** = ласій.
- Слатъ, послáтъ, ся** = 1. слáти, послáти, послáти, ся. — Сама сїдає обідати, мене посилає по воду. н. п.
2. здавати ся, свѣдчити ся, здáти ся, посвѣдчити ся. — Здав ся циган на свої діти. н. пр.
- Слаще** = д. **Слаже.**
- Слегáтъ, слечь** = лягáти, лягт́и (в ліжку, про слабого).
- Слегáться, слезáться, слѣчься** = злѣжувати ся, злѣжáти ся (С. Аф.), позлягáти ся. — Боршно злежалось. — **Слезáвшійся** = злѣглий, полѣглий.
- Слегká** = злѣгка, легѣнько; по мáлу, трóхи; по часті; хваткóм, прихапцем; здалека. — **Слегká** **заболѣтъ** = приболѣти.
- Слезáться** = д. **Слегáться.**
- Слезá, слезинка, слѣзка** = сліза, слѣозá, слѣозина, слѣозинка, здр. слізка, слізонька. — Будеш вік тужити, тяжко горювати, будеш кулаками слѣози утерати. н. п. — Дрібненькими слізоцьками все поле зросила. н. п. — **Кокүшкины слѣзки** = д. під сл. **Кокүшкинъ.**
- Слезливый** = д. **Плаксивый.**
- Слезливость** = д. **Плаксивость.**
- Слѣзно** = слізно (С. Жел.), з слѣозáми, проливаючи слѣози. — Мати сина в доріженьку слізно провожає. н. п.
- Слѣзный** = 1. слізний, слѣзовий.
2. д. **Плачевный.**
- Слезомойка** = тонкослѣзка (С. Ш.) і д. **Плакса.** — Така вже з мене тонкослѣзка вдала ся: раз-у-раз очі зарумані. **Кп.**
- Слезотечѣніе**, мед. *Eriphora* = слізотік.
- Слесаревъ** = слюсарів.
- Слесарить** = слюсарювати, слісарювати, де-який час — послюсарювати.
- Слесарная** = слюсарня.
- Слесарничать** = д. **Слесарить.**
- Слесарня** = д. **Слесарная.**
- Слесарский** = слюсарський; слісарський.
- Слесарство** = слюсарство, слісарство.

- Слѣсарь** = слюсарь, слюсар (С. Жел.), слісарь (Лів.), холо́дний коваль (О. Ст.). — Слюсарь прокрав ся, а коваля покарали. н. пр. — Яка то Горпина? А жінка холодно-го коваля. О. Ст.
- Слетать, слетѣть, ся** = 1. злітати, знімати ся, злетіти, зняти ся, злінути. — Птиця слетіла з дерева. — Злетів до долу. 2. злітати ся, злетіти ся, позлітати ся, поназлітати ся. — Тільки посіяв проса, поназлітались горобці.
- Слетать** = злітати, облітати, збігати.
- Слѣтокъ** = підліток.
- Слѣтъ** = виліт; літ.
- Слетѣть, ся** = д. Слетать, ся.
- Слечь, ся** = д. Слетать, ся.
- Сліва**, рос. *Prunus domestica* = сліва, слівка, слівонька, одна штука — сливіна. — С. венгерская = венгерка, угорка (С. Ш.). — С. мелкоплідная, *P. insititia* L. = тернослива (С. Ан. Ш.), кўлька. — С. тернистая, *P. spinosa* L. = терен. С. Ан. Ш. — Слівы засушенныя на палкахъ = рожѣник.
- Сливать, слить, ся** = 1. зливати, переливати, зточувати, зліти, перелити, зточити, ся, позливати, позточувати. — Злити пиво з дрижів. — Позливав з усіх чарок недопитки. 2. виливати, вилити; зливати, зліти. — Десь мабуть великий дзвін вилавають, що пустяли таку поголоску. н. пр. — Злив оливу з свинцем. 3. зливати ся, зпливати ся, зліти ся, поняти ся.
- Слівка** = 1. д. Сліва (здр.). 2. зливання.
- Слівки** = 1. верхі, верхкі, здр. верхѣчки, знімки (С. З.), сметанка (Прав.). — Зібрала верхки з молока. н. о. 2. зливки (недопитки, позливані в одну посудину). С. Аф.
- Сливной** = злитий, позливаний.
- Сливный** = сливовий (С. Жел.), слив'яний.
- Сливнякъ** = 1. сливник (С. Жел.), сливовий сад (або частина саду, де ростуть сливи). 2. д. Сливанка.
- Сливочки** = д. Слівки 1. (здр.).
- Сливочный** = сметанковий. Прав.
- Сливъ** = спад, спадання (води).
- Сливянка** = слив'янка, сливняк, сливнячок (д. Наливка 2.).
- Сливяный** = д. Сливный.
- Слизень** = слимак, слизв'як (С. Жел.), слиз'як, слизюк (комахи з породи м'якунів).
- Слизистый** = слизистий, слизний. С. Жел.
- Слизкій, ко** = слизкий, склизкий, сковзкий, слизько і т. д. С. Жел. — Загнав на слизьке. н. пр. — Хоч близько, та слизько. н. пр. — Сковзкая дорога.
- Слизкость** = слизкість, сковзкість.
- Слизковатый** = слизкенький.
- Слизнуть** = слизнутися, склизнути.
- Слизнякъ, рос.** *Alcea, Althaea officinalis* L. = калачики, проскуркі.
- Слизость** = д. Слизкость.
- Слизывать, слизати, слизнуть** = злизувати, злизати, вилизувати, вилізати, позлизувати.
- Слизь** = слизь, слизотá (С. Жел.), склизь.
- Слизѣть, ослизѣть** = слизнутися, ослизнутися, послизнутися.
- Слизаться, слизнуться** = злипати ся, зліпнутися.
- Слітно** = вкўпі, разом.
- Слітокъ** = злівок, вилівок. — Золота зливко червоних 27. Київ. Ст.
- Слить, ся** = д. Сливать, ся.
- Сличать, сличить** = рівняти, порівняти, зрівняти, прирівняти; звіряти, перевіряти, звірити, перевірити. — Цьвіт калину ламала, до личенька рівняла. н. п. — Порівняти думки сіх письменників. Прав.
- Сличеніе** = рівняння, порівняння.
- Слішкомъ** = дуже (С. Л.), надто, занадто (С. Л.), через край (С. З. Л.), через лад, назбит (С. З.), геть-то. — Що надто, того й свині не їдять. н. пр. — Горілки не пив так, щоб через край, але в компанії не прольє. Кв. — Через край смикнув варенухи. Кот. — Назбит серця наші печалею наповнило. Л. В. — Сього вже і геть-то буде.
- Сліяніе** = 1. змішання (С. Пар.); зливання. 2. сплив, злівок (С. Жел.), сўтіч (С. Жел. Пар.), збіг (С. Пар.). — При сліяніи рѣкъ = де річки зливають ся.
- Слободá, слободка** = слободá, слобідка.
- Слободá** = д. Свободá.
- Слободекый** = слобідський. слобожанський.
- Слободжанинъ** = слобожанин, слободжанин.
- Словáрь, словáрикъ** = словáрь (укр.), словáр (С. Жел.), словарець (С. Жел.), словник (С. З. Жел.), пословник (С. З.), словниця, словничка, збірослов (Номис).
- Словѣсно** = на словах, з ўст, С. Л.
- Словѣсность** = словѣсність, письменство.
- Словѣсный** = словѣсний, ўстний. С. Л.
- Словѣчко** = слівцѣ, словѣчко. — Ни словѣчка = ані телень, ні чичірк, ані

пáри з уст. — Про їх нігде, ніхто ані телень... мовчать. Кн. — Що вже йому не казали, а він ані пари з уст.

Слѡвно = мов, мовляв (С. З. Л.), не мѡв (С. З.), нáче, ненáче (С. З. Л.), нѡби (С. З. Л.), нѡби-то (Ос.), бѡцѡм (С. З. Л.). — Давня то давнина, а наче вчора діялось. М. В. — Неваче наш Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш. — **Слѡвно кáкь бы** = мѡв-би, мѡв бак, нѡби-б то.

Слѡво = слѡво; рѣч; мѡва, розмѡва; про-мѡва. — **Къ слѡву** = до рѣчі. — **Не о томъ слѡво** = не в тѣм рѣч. — **Не устоять въ слѡвѣ** = не додержати слѡва.

Словообразованіе = словотвір. Г. Ог.

Словоохотливый = балакучий, балакли-вий і д. **Разговорчивый**. — Там тава при-язна та балакуча жінка, н. к.

Словопроизводство = слововѡвод. С. Жел. — Український слововивод не відповідає змаганням, властиво бажанням Соболевського. Кн. — Тепер йдуть до твѣї думки, щоб писати так, як вимова показує, а не по сло-вовиводам. Номіс.

Словосочиненіе = словолáд. С. Жел.

Словоудареніе = наголос.

Словцо = слівцѣ.

Слогъ = 1. склад. Г. Ог. — Уже кінчив склади, читає по верхам. — Пієли складами славна. н. пр.

2. штиль (С. З.), склад мѡви, спѡсіб ві-разу.

Слѡбное тѣсто = листкѡве тѣсто.

Слѡженіе = 1. складання. — Складання дров у стоси.

2. склад; стату́ра, штату́ла (д. **Ком-плѣксія**).

3. складання, укладання, компонуван-ня. — Компонування віршів.

4. складання (арихмет. дія).

Сложить = д. Складувати і Слагати.

Слѡжность = складність. — **Въ слѡжно-сти** = разом, гуртом, огулом.

Сложный = складаний.

Слой = 1. шар, ряд, верствá (д. **Пласть**), верхній — верхній, у дерева коло кори — оболонь, дальші — літвища (К. Б.). — Скрізь товстим шаром лежав пил. Кн. — Поклала шар огірків, шар вишневого ли-сту. — Старшину і духовенство — оті два шари культурні еднало бажання волі. Кн.

2. лѡстка, лѡсточка, лѡства (на пр. у цибулі). С. Л.

Слойстый = лѡсткий. С. Л. Жел.

Сломать, ся = д. Слáмывать, ся.

Сломка = злом, зламання.

Сломъ = 1. д. Сломка.

2. злом, зламáne (місце).

Слонить, заслонить = заступати, засту-вати, заступити і д. **Засланивать**. — Ра-ді б і сонце заступити. К. Ш. — Здрастуй-те! Не засуйте, н. пр.

Слоновый = слоневий. — Слонева кість.

Слонъ = слін. — Хоч рід слонів на голову й не хворий. Ст. В.

Слоняться = блукати (С. Л.), тиняти ся (С. З. Л. Ш.), туляти ся (С. З. Л. Ш.), сновá-ти (С. З.), сновиг(г)áти (С. З.), швá(é)н-дяти (С. З. Ос.), вѣштати ся (С. З.), нѡ-кати, нѡшпорки шукати (С. Л.), хиляти ся, багато, часто — розвѣштати ся. — Пішов козак тиняючись, свого коня шука-ючи. н. п. — Тивяеть ся, як злодій по яр-марку. н. пр. — Тивяла ся од села до села. С. З. — І много коло Бугу знатних Волох туляло ся. Л. С. — Коли хочеш краще зразу вік свій закінчити, нѣж туляти ся без надѣї. І. Г. — Всюди вѣштаєть ся, а нічого не роз-візнає. С. З. — Цим людам, що звикли без краю туди й сюди хиляти ся без дѣла. Пр. — І по шинках хиляла ся. К. Ш.

Слѡпать = злѡпати, зтрѣскати, згáмкати, пожѣрти, потрѣкати. — Наша невістка — що не дай — то зтрѣска. н. пр. — Вкрав шматок палиниці тай згáмказ зразу. Кр.

Слопецъ = лáпка (д. **Ловушка**).

Слугá = 1. слугá (С. Жел.), слўжник, слу-жѣбник (С. Жел.), челядін (С. З.), челяд-ник (С. Л.), челядїнець, наймит, високо-го зросту, для паради — гайдўк, молодень-кий до послуги в горницях і в дорозі — козачок. — Вони мої слуги й діти. Кн. Д. ще під сл. **Наёмникъ** і **Работникъ**.

2. слугá, готівий до послуги. — А я завше готовий до послуги Вам.

Служанка = служáнка (С. Жел.), служѣб-ка, служѣбница, слўжница (С. Жел.), служениця, слугиня (С. Жел.), челядка (С. З. Л.), челядница, наймичка. — П'ять таких дѡвок, а ще й служницю держать. Фр. — Д. ще під сл. **Работница**.

Служанкинъ = наймичкин.

Служба = слўжба, найми, після строку за прогуд — набуток.

Службы = надѣрне будовання (пекарня, стая, повітки, льодовня то-що).

Службный = службовий. С. Жел.

Служеніе = слўжба, послухання.

Служитель, ница = служитель, ка (С. Жел.), слўжник (С. Жел.), служѣбник (С. Жел.), прислўжник, ця і д. Слугá і Служáнка. — Зачинай ворота, чи може за тобою тра

прислужників? Кр. — **Канцелярскій служитель** = писарь. — **Комнатный с.** = покойовий і д. **Лакей**.

Служительскій = службничий. С. Ж.

Служить = 1. (**прослужить**) — служити, прослужити. — Служили вірно у полі й на морі, а zostали ся убогі, босі і голі. н. п.

2. (**отслужить**) — правити, одправити (службу Богу). — Молебні день у день Спасителеви править, у ставники свѣчки по 10 хунтів ставить. Гр.

3. (**услужить**) — служити, послужити, слугувати, послугувати, послугобувати, услугувати, прислугобувати, послугувати і **Прислуживать**. — **С. по найму** = наймитувати. — **С. мальчикомъ** = хлопкувати.

4. в **пригоді** бѣти, стати, здавати ся, придавати ся, придатним бѣти, відбувати, здати ся, придати ся. — Я вам може ще не раз в **пригоді** буду. — Торба вся у латках, а замість реміньця відбувала мотузка. Ніц.

Служка монастирскій = служка (С. Жел.), **слимак** (С. З.).

Служавить = злукавити, зхитрувати, схитити.

Слунать, слунливать, слунлять, слунить, ся = злуплювати, здрати, злущувати, злунити, здрати, злунити, ся.

Слуховой = слуховий. С. Жел. — **С. труба, с. рожокъ** = говірні труба, слухавка (С. Жел.). — **Слуховое окно** = димниця (С. Пар.).

Слухъ = 1. **СЛУХ** (С. Жел., так і у всіх інших слав. мовах), **СЛИХ**. С. Л.

2. **слих, слінка, поголос, поголоска** (Ос.), **чутка, почутка, чуття, прослух, погудка** і д. **Молва**. — Слихом слухати, видом видати. н. п. — Діти підрастають і про рідну Україну слухом тільки знають. Галуз. — Слихи пройшли, що діло... Ніс. — Почали і до мене слихи доходить. н. к. — Про мою дочку передають слихи, що живе добре. Лев. — Добру чутку далеко чути, а погану ще дальше. н. пр. — Скоро розійшла ся чутка, що Шевченка арештовано. Кн. — Про скасування містечкового кріпацтва щось і чутки нема. Кн. — Нема й чуття про його. Кр. — Межи нашими жидами поголос пустив ся, що ніби то в Русалимі Месіаш родив ся. Руд. — **Идѣть, нбѣнтся слухъ, ходятъ слухи** = д. під сл. **Идти і Носиться**. — **Раснустьтѣ слухъ** = пустити поголоску, чутку, розславити, роздзвонити. — Десь мабуть великий

дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр. — **Слухъ запалъ** = чутка загула. — Давно вже щось про його і чутка загула. Сп.

Случай = **случай, оказія** (С. Л.), **нагода** (С. Жел.), **випадок** (С. Л.), **трапунок** (Лев.), **трафунок** (С. З. Л.); **пригода, приключка, припадок** (С. З.) і д. **Происшествіе і Приключеніе**. — Та добрість здавалась якоюсь чужою, мов про нагоду позиченою. Лев. В. — Я не маю нагоди з вами говорити, то задумав написати. Фр. — Нагода привела мене туди, де й не сподівав ся бути. Кн. — Чуючи скрізь польську мову, мав поет нагоду її навчити ся. Зап. Кол. — Той випадок був серед літа. н. о. — Не сподівав ся я на такий трапунок. Кн. — Випав трапунок купити два пні, я й купив. Кн. — Лихо приключки шукає. н. пр. — **Въ такомъ, въ этомъ случаѣ** = в **такім, в сѣм** (або: у **сѣм**) **разі**. — У **сѣм** разі треба звернути увагу на... Бар. — **Въ настоящемъ случаѣ** = в **сѣм** разі, на **сѣй** раз. — **Во всякомъ случаѣ** = у **всякім** разі, в **кожнім** разі. — **Въ противномъ случаѣ** = а **то, а інче, в інчому** разі. — Вийми горщик, а то збійжить. С. Л. — **На всякій случай** = про **всяк** **случай**. — **Треба взяти про всяк** **случай**. н. о. — **По случаю послать** = по **оказіі** **послати**. — **По случаю чего** = з **причини**. — **При случаѣ** = при **оказіі, по оказіі, при** (по) **нагоді, за нагоді**. — По **нагоді** знайдеш і в **кадовбі**. н. пр. — Гладка та обледачила вона часом могла ще бути моторною по **нагоді**. Лев. В. — Зупинив ся, щоб побачитись з В. С., а при **нагоді** і з М. Скл. — От за **сѣі** зручноі **нагоди** познайомив ся я з... Кн.

Случайно = **случаєм, випадком, випадково**. — **Случаєм** зайшли до **книгарні**. Кн. — **Почав** я зовсім **випадково** на **цікавий** **памфлет**. Зап. Груш. — **Случайно** **приходится** = **випадає**. — **С. найтї** = **надїбати**.

Случайность = **несподіваність, несподіванка, нагода**.

Случайный = **випадковий**.

Случать, случить = **спускати, припускати, спустити, припустити** (самця і самцю). — **С. собакъ** = **хортів** **скликати**.

Случаться, случиться = **трапляти ся** (С. Л. Ш.), **лучати ся** (С. Л.), **приходити ся, випадати, випадати, витикати ся, прилучати ся, прокидати ся, перепадати, трапити ся** (С. Л. Ш.), **витранити ся,**

лучіти ся (С. Л.), прилучіти ся, нагодіти ся, виняти ся, прокінути ся. — Коли траплялася вільна година, він повертав її на читання. Лев. В. — І що тепер трапляеть ся зо мною і що трапляло ся ще дїтською порою. Гул. Ар. — Таке то міні трапилось бачити і чути. Гр. Чайч. — Не вважай, що п'ятниця, бери, коли трапить ся. н. пр. — Трапляеть ся на віку варить борщ і в глеку. н. пр. — Як на теж лучила ся у хаті подорожня пані якась. К. Х. — Така зручна година довго не випадала міні. Кн. — Ті ясні години, що перепали на віку Шевченкові. Кн. — Почнеш їсти, а тут зараз хто небудь нагодить ся. Гр. Чайч. — День вияв ся на пречудо гарний. Кн. — **Гдѣ случітся, случілось** = де трапиться ся, на трапкў (С. Ш.). — **Мнѣ не случілось** = не випадало, не приходилось міні. — **Можеть случіться, что** = може бїти, що... — **Что єь нимь случілось?** = що з ним стало ся?

Слўчка = парування, спуск, припуск (самця і самиці).

Слўчний жеребѣць, быкъ = стадник, завідський жеребѣць, бугай.

Слўшаніе = слўхання.

Слўшатель, ница = слўхач, ка (С. З. Л.), вислўхач, послўхач, ка. — Будь добрим слўхачем, коли хочеш быть добрим повідачем. н. пр. — Того духу вислўду хотїв би я в своїх слўхачах. Зап. Груш. — Своєю мовою прикував увагу слўхачів. Зап. Кок. — Одвернувши від себе увагу слўхачів. Кн. — Зїнька була дуже вважливою його слўхачкою. Лев.

Слўшать, ся, послўшатъся = слўхати, ся, послўхати (С. Л.), шанувати ся, послўхати, ся. — От бач, не послухав ся мене — і вийшло погано.

Слўть, прослўть = славити ся, вславити ся. — На всю округу вславив ся.

Слўханный = чўваний, чўтий. — **Слўханное ли дѣло!** = чи чўвано?

Слўхатъ = чути, чувати. — **Не слўхатъ** = не чути, не чуватъ, не чўтно. (Пр. д. під сл. Слўшно).

Слўшатъ, услўшатъ = чути (С. Л.), чувати, учувати (С. Ш.), слїхати, почути, учути. (С. Ш.). — Чули як говорили, що бачили, як їли. н. пр. — Пісня пташки про щастя і волю — кращої пісні не чув я ніколи. Чайч. — Деж твоє дитятко бувало, що-ж твоє дитятко чувало? н. п. — Бодай тобі не брехати, міні твоїх брехень не чувать. Б. Г. — Мовчи! почувти — будеш битий. Гр. — Пусти уха межі люди, то чи-

мало чого учуєш. н. пр. — **Слўшатъ не-хорошо** = недочувати.

Слўшатъся, послўшатъся, услўшатъся = чути ся, причувати ся, почути ся, в(у)чути ся, причути ся. — Позад мене причуваєть ся міні, що... Кн. — Нема мого братіка, а міні все причуваєть ся, що він їде. Федь. — Та се тобі так почувлось тільки. н. о.

Слўшно = чути, чўтно (С. З. Л.), чўтко (С. З. Л.), чуть, чувати, чутѣнько. — Аж на небі чути, як мухи кашляють. н. пр. — Колос од колосу — не чути голосу. н. пр. — Не чуть нічого. — Не чуть плачу, ні гармати, тільки вітер вие. К. Ш. — Ой кувада возуленка — тепер не чувати. н. п. — Як озвав ся та Палій Семен та сидачи у темниці, та сталося чутно, та сталося чутѣнько у царя на столиці. н. п.

Слўшний = чўтний, чуткий. Ос.

Слўшниѣ = чутніш, чутніше. — Одчинив, щоб чутніш було. н. к. — Стукотить і грімотить десь ближче вже, чутніше, виразніше. Пісоч.

Слўва = з лїва, з лївого бoku.

Слўдїть = 1. (наслѣдїть) — слїдити, робити слїді, наробити слїду, натоптати.

2. (ослѣдїть) — шукати слїду, стѣжити, стежкувати, слїдкувати, вислїдити (С. Аф.), вистежити.

3. слїдкувати (С. З.), стѣжити, доглядати, наглядати, назирати, підглядати, пильнувати, пантрувати, зорїти. пасті, пасті очі (Фр.), сочїти, (на засїдах, на чатах — засїдати, чатувати. (Д. Наблюдаютъ 2.) — Слїдкуючи за нею. С. З. — Зїнька допитливими очима слїдкувала за Соломією. Лев. — М-трі стало легше, що свекрушині очі не слїдкують за нею. Лев. — Слїдкуй за мною скрізь Ти, Господи мій милій! Чи де уста мої неправду говорили? Гул. Ар. — Як він отам за мною стежкував. Фр. — І поки не зник він за дверима, його погляд все зорив на мене. Ст. Г. — Куди я не піду — його стрїчаю. Зорить за мною він, чи так ненароком стрїчаюсь? К. К. — Кажали, що й уряд підсилав пантрувати, чи хлопці справді не бунтують? Фр. — Агент тільки сочив Шевченка. Кн. — Одійшов чоловік та й пасе того старця. Чигир. — Чатували козаченьки у зеленім гаю. н. п. — Ловець засїдає в овсі та й чатує, поки ведмідь не піде. н. к.

Слѣдованіе = 1. прохїд, перехїд.

2. наслїдування (д. Подражаніе).

3. слїдство (д. Слѣдствіе 3.).

Слѣдователь = слїдователь (С. Жел.), слїдчий. — Головним слїдим був генерал Л. Дубельт. Кн.

Слѣдовательно = значить, то, себ-то, виходить, значить ся. С. Л. — Значить, ти був дома. — То ви згожуетесь? Кр. — Себ-то ми родичі. — Виходить моя правда.

Слѣдовать = 1. (послѣдовать) — іти, слѣдкувати (за ким), ступати у слѣди, піти за ким. — За військом іде обоз. — Той хто йтиме за мною — нехай заповнить прогалини. Кн.

2. наступати, наступити. — Лиха та радість, по якій смуток наступає. н. пр. — По весні наступає літо. — Зробить що погане, а після того наступає каюття.

3. наслідувати (кому або чому), іти (за ким або за чим). — Наслідуючи звичаям предків. — Іти за модою.

4. слѣдство робити, весті, дознавати ся, стѣжити.

5. належати. належати ся, випадати, випадати, припадати. — **Слѣдуєть**, слѣдовало = а) виходить. — З цього виходить, що була моя правда. б) слѣд, слѣдує, треба, повинно, приходить ся, припада, випадат, видає (С. Л.), належить, годить ся, гоже (С. Л.). — Не слѣд так робити, це не добре діло. — То тобі випадат їхати. — Йому належить дяка за се. С. Л. — Такими гулянками не годить ся поприкати. Кн. — Він подав руку, то й міні годить ся її прийати. Кн. — Серце козаче, небоже, чом ти не робиш, як гоже? н. п. — **Болѣе чѣм слѣдовало** = болѣше ніж треба. — **Какъ слѣдуєть** = як слѣд, як треба, як годить ся, як гоже.

Слѣдомъ = у слѣд, слѣдом (С. Л.), слѣдком (С. Л.), слѣдою, слѣдма (С. Жел.), утробі (С. Ш.), втробі, назирцем, наглядом і д. **Велѣдъ**. — Так і ходить слѣдом за нею. — За ним втробі помалу йшли. Л. С. — Ми їхали утробі за тобою. С. Л. — Пішов він дорогою, а я за ним назирцем городами попід тивню. Кн. — Син почав за мною назирцем ходити — не пускає мене без себе з двору. Ос. — Пішов за ним наглядом. н. к.

Слѣдственно = д. **Слѣдовательно**.

Слѣдственный = слѣдчий. — Пощастило переглянути обидва слѣдчі процеси про Шевченка. Кн.

Слѣдствіе = 1. наслідок, добѣток і д. **Послѣдствіе**. — Недуг його — просто добѣток голодовання. Кн.

2. вивід.

3. слѣдство. — Під увесь час слѣдства Шевченко був завжди веселим і спокійним. Кн. — Вимагає, щоб зараз нарядити слѣдство. Кн.

Слѣдуемый = належний, належитий, належачий, приналежний (С. З. Л.), що на-

лежить, що припадає (кому). Д. **Надлежащій**.

Слѣдующій = 1. д. **Слѣдуемый**.

2. наступний, наступаючий, другий, той. — Коли наступна пошта не привезе міні волі. Кн. — **На слѣдующій день** = на другий день. — **На слѣдующей недѣлѣ** = на тім тижні. — **Слѣдующее** = ось що, ось як, а саме, як-то. — **На зто онъ сказаль слѣдующее**: = на се він сказав ось-що:

Слѣдъ = слѣд, тропат (С. Ш.), неясний — прослѣдок, звѣрия — чорнотроп, ноги — ступня, од вірвовки — пошморг. — **Прослѣдок по дорозі видно**. н. к. — **И слѣдъ его простѣль** = і слѣду його нема. — **И слѣдъ ко мнѣ не кладі, чтобъ и слѣдъ твоего у меня не было** = і на очі міні не навертай ся, щоб і ногат твоят у мене не була, щоб і дѣху твоего у мене не було. — **Не попалъ на слѣдъ** = не вхопив тропі. С. Ш. — **Не слѣдъ такъ дѣлать** = не слѣд, не годить ся, не гоже так робити. (Д. під сл. **Слѣдуєть** 2.) — **По горячимъ слѣдамъ** = на гарячому вчирку. — **Слѣды протобитанные** = протопки. Хар.

Слѣзатъ, слѣзтъ = 1. злѣзати, злізти, позлѣзати, повлѣзати. — Зліз з коня.

2. злѣзати, сходити, вилазити, випадати, злізти, зійти, вилѣзти. — Аж шкура злізла. — Волосся повилезило.

Слѣпѣць, ком. *Tabanus bovinus* = сліпень, сліпий овод. С. Жел.

Слѣпѣць = 1. сліпень, сліпак, сліпий. С. Жел.

2. (*Mus micropthalmus*, *Mus (Spalax) typhlus*) — сліпѣць, зінське щеня. С. З. Жел. — Вона змолоду давила зінське щеня. Кв. — Прискає як зінське щеня. О. Ст.

Слѣпнѣть, ослѣпнѣть = сліпнати, осліпнати, посліпнати.

Слѣпливаніе = зліплювання.

Слѣпливать, слѣпнѣть, ся = зліплювати, зліпнати, ся.

Слѣпнуть, ослѣпнуть = сліпнути, осліпнути, посліпнути.

Слѣпо = сліпо, осліп. — **Осліп пішли** на обоз. Л. В. — **Слѣпо вѣритъ** = вірить, як Турчин в місяць. Кр.

Слѣповатый = сліпенький.

Слѣпой = сліпий, сліпоокий, темноокий (С. Ш.), незрячий, невидю (щ)пий, не-

видáчий. — Быть слѣпымъ = сліпувати. — Слѣпая кни́ка = конто́х.

Слѣпокѹрни́къ, рос. Ranunculus C. Baub. = болотне зїлля, козелець, ясқір, R. sceleratus L. = цар-зїлля, чорне зїлля. С. Ап.

Слѣпокѹр, рос. = I. Cornus sanguinea L. = свидїна, свїдва, спиж. С. Ап.

2. Anemone ranunculoides L. = жабъяче зїлля.

3. Stellaria graminea L. = пъяна трава, пъяне сїно, огонь трава, кїнський вех, блощичник (укр.), пісочник, саморїдне зїлля (гал.). С. Ап.

Слѣпокъ = злїпок, вїлїпок, вїтїск (С. Пар.), вїдтїск, вїдбїток. (С. Пар.). — Вїн тоді саме працював на вїлїпком Сатурна. Кн.

Слѣпорождєнный = слїпїй зрѣду.

Слѣпотá = слїпѳтá. — Курїная слѣпотá = кўряча слїпѳтá.

Слѣпѳтствовать = слїпувати.

Слѣпѳвъ = слїпцєвий.

Слѣпїшь, слѣпїшєнокъ = д. Слѣпєць 2.

Слѳбливаться, слѳблѳться, слѳбїться = кохати ся, закохувати ся, залюбїти ся, закохати ся, покохати ся; подѳбати ся, сподѳбати ся, уподѳбати ся. — Покохались ми з Лесею, дїду, то віддай же її ти за мене. Гр. Чайч. — Чи з иньшою закохав ся, мене відцурав ся? н. п. (д. Влюбиться і Полюбиться).

Слѳда, Миса, vitrum Ruthenicum = рўське сєрце (С. Пар.), камьяне сєрце (Катеринос.), блєснѳк, блєстнѳк (С. Пар.).

Слѳзь = д. Шлѳзь.

Слѳна, слѳнка = слїна, слїня (С. Л.), слїнка, отрутна — ропá. — Аж слїна з рота котить ся. — На гадину сонце пече, а з гадїни ропа тече. н. п.

Слѳнотечєніє = слинѳтѳка.

Слѳнтѳй, ка = слипкѳ, слїнявий, ва.

Слѳнѳвый = слїнявий, лайливо — пїнявий.

Слѳнѳй, ка = д. Слѳнтѳй, ка.

Слѳкотъ = слѳкѳта, хлѳкѳта, слѳѳтá (Лев.), хлѳка (С. З.), лѳповиця, хлѳга, лѳптнѳява, мѳквá (Лев.), мѳчва, хлѳгѳза (Полт.). — Пїдчас слѳѳти осїнньої. С. З. — Як у осени хлѳта, то й не прѳїдеш. Хар.

Слѳнатъ = злѳнатъ.

Смáзатъ = д. Смáзывать.

Смáзка = 1. мáзаннѳ, намáзуваннѳ, мащєннѳ (С. Л.), шмарувáннѳ і д. Мáзаніє, прѳжї — шлїхтуваннѳ.

2. омáста (С. З.), омáстка (С. Л.), по-

мáстка, мазїло, шмаровїдло і д. Мазь 2. — Треба глини на помáстку хати. С. Л.

Смазлївый, вая = гѳжий, вродлївий, гарнєнѳкий, а. — Колиб дївчина гожа, а то руда та погана. н. п.

Смáзывать, смáзатъ = мáзати, мастїти, шмарувати, змáзати (С. Л.), вїмáзати, помáстїти (С. Л.), вїмáстїти, нашмарувати, вїшмарувати (С. Л., жиром, смальцем то-що — смальцѳвати, насмальцѳвати, шлїхтою — шлїхтувати, вїшлїхтувати, олїєю — олїти, вїолїти, дуже мов квачем — квацѳвати, наквацѳвати і д. Мáзатъ.

Смáзываніє = д. Смáзка 1.

Смазь = д. Смáзка 2.

Смаковатъ, носмаковатъ = коштувати, по-коштувати. С. З.

Смáлчивать, смолчѳть = змѳвчувати, змѳвчати (С. Аф.), у(в)мѳвчати (С. Ш.), вїмѳвчати, примѳвчати. — Вїн такий — нїколи не змѳвчить. — Горе не умѳвчить. н. пр.

Смáнивать, сманїть = 1. змáнѳвати, знáжувати, примáнѳвати, прина́жувати, зманїти, знáдїти і т. д. — Принадив перепелїв та й накрив сїткою.

2. перемáнѳвати, перенáжувати, вмовлѳти, пїддўрѳвати, переманїти, перенáдїти (С. З.), знáдїти, перемѳвїти. — Вїн переманїв у мене наймїта.

Смарáгдъ = д. Изумрўдъ.

Смарѳывать, смарѳать = стїрати, стїрти. — Написав крейдѳю і зараз стер.

Смастáчить, смастерїть = змайстру(ю)вати (С. З. Ос.), втѳти, утѳти (С. З. Ш.), уджїгнѳти. — А там гляди по своєму млина змайструє. Гул. Ар. — Дєрева назовив, хатину сам змайстрував. Кн. — Щѳ не схотѳть, угнуть собі. С. Ш.

Смáтывать, смѳтатъ = змѳтувати, змѳтати, намѳтати, вїмѳгати, помѳтувати.

Смáхивать, смахнѳть = 1. змáхувати, змїтати (С. Аф.), змахнѳти (С. Аф.), змєстї, позмáхувати, позмїтати. — Позмїтала скрїзь пїлюку.

2. зтинати, з(с)тѳти (С. З.), утѳти (С. Ш.), зїтнѳти, зрубати (за одним махом). — З пїлѳ голївоньку зтѳв. — Вїшано, стїнано і мордовано, як злочинцѳв. Л. С.

3. вдáвати, похѳдїти (на кого або на щѳ), скїдати ся (на кого), вдáвати ся (в кого). — Оца кобила скїдаєть ся на ту лошичку, щѳ позаторїк... Кн.

Смáчиваніє = вїмѳчка.

Смáчивать, смочить = змóчувати, обво-
лóжувати, змочити.

Смежáть, смежить, ся = закривáти, сту-
лáти, закрити, стулáти, скленити, ся. —
Сон тяжкий мiнi стуляе очi, засьпивай та
розбий дрiмоту. Ст. С. — Ой рада б я, моя
доню, прибути к тобi, скленили ся очi моi
ще й уста моi. н. п. — Скленили ся уста
моi, не могу промовити. в. п.

Смежникъ = помiжник, сусiд.

Смежность = сумiжнiсть, сумежство.

Смежный, но = сумiжний, сумежний, по-
мiжний, суме(i)жно, сумеж, сумiж (С.
Л.), смiж, сугрань, про стiни — опостiн
(С. Л.). — Си краiна сумежна з Польщою
тершила вiд нападiв Полякiв. Бар. О. — Жи-
ли собi сумiжно два брати. н. о. Гр. — Су-
мiж я живу з ним. Хар. — З моюю землею
сугрань. н. о. — Його кiмната опостiн з моюю.

Смекалка = догадка, догадливість.

Смека́ть, смекну́ть = догадувати ся, ма-
ракувати, iмкати, догадати ся, вгада-
ти (С. Л.), iмкнути, узяти на розум, роз-
чóвпати, розшолопати, розчумати, роз-
чурóпати i д. **Разбирáть 4.** — Догадав ся
очкур розв'язати, тай думає, що порозум-
нiшав. н. пр. — Неборак Охрим узав собi
на розум: дур йому! каже. Кн. — Iмкнув,
що не переливки, та швидко геть iз хати.
Кн. — Нi, вiн де-що маракує, н. о. — За-
раз iмкнув, що тут можна руки погрити. Кн.

Смердѣть = смердѣти. — Не iла душа час-
нику, не буде й смердѣти. н. пр.

Смерзáть, змѣрзнутъ, ся = мерзти, мерз-
нути, iзмѣрзти, помѣрзнати, помѣрзти,
змерзати ся (С. Аф.), позмерзати ся. —
Iзмерз, як пес, iзмок, як вовк. н. п.

Смерзлый = змерзлий, помѣрзлий.

Смеркáться, смеркнутъся = сутенiти (С.
Л.), примеркати, сiрити, осмеркнути, по-
сутенiти, примеркнути, смеркомó бути.
— Ой настала нiчка темна, кругом сутенiє.
Мова. — Вже сiрiло, коли ми виiхали. Пр.
— Смеркомó вже було, коли... Кр.

Смертностъ = смертнiсть, смертельнiсть,
пошестна — мор, морóба, помiрок.

Смертный = смертельний (С. З.), смертен-
ний. — С. грѣхъ = грiх смертельний.
— С. казнь = кара смертельна, кара
на горло.

Смертоносный = смертельний.

Смертоубийство = убийство (С. Ш.), вбiв-
ство, душоубство. С. Л.

Смертоубийца = убийник (С. Ш.), вбiвця
(С. Л.), душоуб (С. Л.).

Смерть = смерть, акт — умерлiнц (Лев.).

— По смѣрть = до смѣрти, повiк. —
Тебеж, мое серденьтко, повiк не забуду. н. п.
— При смѣрти = на Бóжiй дорóзi. —
С. скоропостiжная = коротéча, вáгла
смерть.

Смерць, Турпо, Сырпо = водяний стовп.
С. Пар.

Сместі = д. Сметáть.

Сметána = сметána, колотóха. С. Жел.

Сметáнный = 1. горщечок на сметáну.
2. ласий до сметáни.

Сметáнный = сметáновий.

Сметáть, сместі, сместъ = змитáти, зме-
стi, позмитáти.

Сметáть = д. Смѣтывать.

Сметiще = смѣтник — Кошний пiвень на
своiм смѣтнику гордий. н. пр. — На смѣт-
нику валяеть ся.

Сметка = 1. догадливість, бiстрий рó-
зум (С. Ш.).

2. фастрига, фастригування. С. Ш. —
Ще фастригу видно. С. Ш.

Сметки = смѣття (С. З.); борошна — обмѣ-
тиця. — Курка збожжя розгрибає, а в смѣт-
тю зерна шукає. н. пр.

Сметникъ = помiшаний лiс (листяний i
хвойний) i дрóва (з такого мiшаного лiсу).

Смѣтывать, сместі = д. Сметáть, сместі.

Смѣтывать, сметáть = 1. скидати, скi-
дати, поскидати. — Скидати сiно в стоги.
2. фастригувати (С. Ш.), змѣтувати, ри-
говáти, паштригувати, (Ман.), зфастри-
гувати, постригувати, зариговáти, при-
риговáти, зметати (С. Аф.). — Спершу за-
ригуй, а тодi й шитимеш. Кн. — Пририто-
вала те шитво, примiрала до неi. Кн.

Смигиваться, смигнутъся = перемóргува-
ти ся, переморгнути ся (д. Перемiги-
ваться).

Смигну́ть = моргну́ти, змигну́ти.

**Смиловаться, смилостивиться, смилосѣр-
доваться** = змиловати ся, зглянути ся,
змилосѣрдити ся. — Ой змилуйсь Госпо-
ди, та змилуй ся на нас! Бо ворог дошкуля
до слiз пiд иньший час. Гул. Ар. — Згля-
нув ся Бог на iх слiзи великi i послав їм
дочку. Гр. Чайч.

Сминáть, смять = мнiяти, топтáти, зi-
мнiяти (С. Л.), помнiяти (С. Л.), зтоптáти,
потоптáти, пообмiнiяти, хлiб — пото-
лóчити, постiль — помнiяти, скуйóвди-
ти (С. Л.), покуйóвдити, папiр то що —
зо(i)бгáти. — Смятый = помъятий, зi-
мъятий, зтоптаний, поголóчений, зiб-
ганий. — Зламав, зтоптав червону калину

- н. п. — Дочитавши, Єремія зобрав в кишені лист і кинув його на долівку. О. Ст.
- Смирєніє** = смірність (С. Жел.), покора (С. Ж.), покірливість.
- Смирєннікъ**, ца = смірний, на, смирняк (С. Л.), плохий (С. З.), плохута (сп. р.), тихолюбець. — Добросердам, малим, тихолюбцам — сьвятим рай небесний пошли. К. Ш.
- Смирєнный** = покірний, благий, плохий (С. З.), нішкий. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр.
- Смирять, ся** = д. Смирять, ся.
- Смирєнькій, смірєнько** = смирєнький, плохєнький, ко. — Лисиця наша не втекла, вона плохєнька в нас. С. З.
- Смирєньхонькій, смирєньєнькій, ко** = смирєсенєнький, плохєсенєнький, ко (С. З.).
- Смірно** = смірно, тіхо, спокійно.
- Смірний** = смірний, сумірний, тихий, лагідний, спокійний, плохий, плохута (С. З.). — До другої дівчиноньки, що тиха й покрана, як голубка горнула ся, ласкава, смирна. Пч. — Такий плохий, що хоч в уха бгай. н. пр.
- Смирять, присмирять** = смиріти, смирнішати, посмирнішати.
- Смирять, смирять, ся** = усмирять (С. Ш.), ускромляти (С. Ш.), спиняти, боркати, усмиріти (С. Ш.), ускроміти (С. Ш.), поскроміти, утихомирити, ся (С. Ш.), спинити, зупинити (С. Л.), угамувати, ся, отішити, приборкати, понижати ся (С. Ж.), корити ся. — Думає шляхту приборкати. К. Ш.
- Смогать, смочь** = могті, змогті (С. Аф. Ман.), здолати, видолати і т. д. д. Мочь. — Цю ще деревину змогу підняти. С. Аф.
- Смоква**, дер. *Ficus carica* L. = фіга, хвіга (С. Ан. Л. Ш.), овоч в'ялений — инжир (С. Ан. Л.). инджир (С. Л.). — А діточкам черевички, фиг та винограду. К. Ш.
- Смокнуць** = ізмокнути. — Измок як вовк. н. п.
- Смоковниця** = д. Смоква.
- Смоковничний, смоковний** = фіговий, хвіговий.
- Смола** = смола, біла — живиця, живічка (С. Аф. Л.), на драгву — шевська смола (С. Л.), вар, коло осі і колес — коломазь (С. З. Л.), густа після перегону — пек. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр. — Не крути ся коло воза: коломазью обмажеш ся. С. Л. — Смола горная, жидовская = д. Асфальт.
- Смолєвка**, рос. *Lychnis viscaria* !. = смілка, смілка червона, смолянка, ліпка, липняк, липчиця, горіцьвіт. С. Ан.
- Смолевой** = смоляний.
- Смолильщикъ** = смоляр; шмаровоз (С. З.).
- Смолистый** = смолистий, смолковий, живичуватий. — Смолкове поліно. Лев. — Живичувата сосна. Ман.
- Смолиць** = смолити, шмарувати.
- Смолка** = 1. смілка, живічка (д. Смола здр.). 2. козубець (соснова або ялинова смола з квітками, що вживаєть ся на те, щоб показати в хаті, д. Курішка). 3. смоління. 4. д. Смолєвка.
- Смокаць, смолкнуць** = замовкати, стихати, у(в)тихати, замовкти, замовкнути, змовкти (С. Л.), стіхнути, затіхнути, утіхнути, ушчхнути (С. Ш.), занішкнути, унішкнути (С. Ш.). — Затихло все, тільки дівчата та соловейко не затих. К. Ш.
- Смоловарня, смолкурня** = смолярня, дїгтарня, майдан (С. З.), робітник — майданщик (С. З.).
- Смолоду** = за молоду, з молодих літ. — За молоду він був лїнний. Кр.
- Смолопромїшленникъ** = смоляр.
- Смолотити** = змолотити, вмолотити, вимолотити, трохи — підмолотити.
- Смолоть, ся** = змолотити, ся, позмелювати, трохи — підмолотити, вимолоти. — Смолоть вздорь = мельнути, сказати дурницю, лягнути.
- Смолчать** = д. Смалчивать.
- Смоль** = смола.
- Смольный** = смоляний.
- Смольня** = майдан. С. З.
- Смолянка**, рос. *Silene noctiflora* L. = луговий натягач. С. Ан.
- Смоляной** = смоляний.
- Смоляръ** = д. Смолильщикъ.
- Сморкать, ся, сморкнуть, ся** = сякати, ся, шмаркати, ся, шморкати, всякати ся (С. Л.), скінчить — перешмаркати. — Пан всякав ся в шовкову білу хусточку. Зівак.
- Сморкунь, сморкунья** = с(ш)маркач, ка (С. З.), візгравий, ва. — Такий візгравий та поганий. н. к. Ман.
- Смородина**, рос. *Ribes* = С. красная, R. rubrum L. — порічки (С. З. Л. Ан.), спорічки (С. З.), шпорічки, С. черная, R. nigrum L. — порічки (С. Ан.), смородина (С. Л.).

Сморóдний = порічкóвий, сморóдино-вий.

Сморóдиновка = порічківка, сморóднівка.

Сморчóк, гриб *Morchella esculenta Pers* = сморж. С. Ан.

Сморщивать, сморщить, ся = зморщувати, ся, брїжити ся, зморщити, наморщити, ся, позморщувати, ся.

Смотáть = д. Смáтывать.

Смотáться = 1. прогайнувати, проціндрити, розтрїнькати (усе), перевести ся на злідні і д. Промотáть 3.

2. знеїліти, охлáсти, підтоптáти ся, перетупцювати ся і д. Ослабѣть.

Смотка = змотування.

Смóтрини = оглáднини, розглáднини. — Посилай старостів, а я з батьком поїду на розглáднини.

Смóтритель, ница = доглáдач і д. Надзирáтель.

Смóтръ = óгляд і д. Обзóръ.

Смóтрѣніе = глáдіння, доглáдáння, доглáд.

Смóтрѣть, ся = 1. глáдити, споглáдати, дивїти ся (д. Глáдѣть 1.), вирячивши очі — вирячити ся, витрїщити ся, вищерити ся (С. Л.), в бiк — бочїти, безглуздо — сололїти, люто — зїркати, визьвїрити ся (С. Л.), заздрїсно — бчї поривáти, пáсти. — Очі гарненькі — хоч дивись. п. п. — Стояв не далеко од дївчини, дивив ся на неї. Лев. — Дивїте ся — там ково тополї стали собі тай дивлять ся одно на другого. К. Ш. — На свѣт Вожий не дивлю ся, нї до кого не горну ся. К. Ш. — Що ти вищеривсь на мене? С. Л. — Так визьвїривсь, що зьїв би. С. Л. — І все ті очі заздрїсні на сирові пасе. Ст. Б.

2. глáдити, доглáдати, дивити ся, пильнувати (д. Глáдѣть 2. і Наблюдáть 2.). — Пильнуї носа свого, а не козуха мого. п. пр. — Смóтрѣть за дѣтьми = доглáдати дїтѣй.

3. оглáдати, озирáти і т. д. д. Оглáдывать. — Смóтрѣть сквозь пáльци = мов не бáчити, потурáти, попускáти. — Смóтрї-ка = дивїсь бак, дивїсь лишѣнь! С. Л. — Смóтрѣть вѣ оба = пильнувати, берегтїсь. — Тогó и смóтрї = так і ждї, так і сподївай ся. — Смóтрю на негó, какъ на отцá = вважаю йогó за бáтька, за бáтька йогó маю. — Не смóтря на то = не вважаючи на тѣ.

Смóтрѣться = дивїти ся, видивлáти ся (д. Глáдѣться).

Смочѣть, ся = д. Смáчивать, ся.

Смочъ = д. Смогáть.

Смошѣнничать = змошѣничати, зшахрувати.

Смрáдить = смердїти.

Смрáдный = смердїóчий (С. Л.), смердячий (С. З.), смородливий.

Смрадъ = сморід, смóрод, смóра, вóня, надто тяжкий — óбух. — Дим з тютюну, воня з „парашки“ і инчий сморід стояв хмарою в казармі. Кн. — Така смора в вагонї, що навернутись не можна. Кр.

Смугловáтий = смуглáвий, смугловáтий, смагловáтий (Сп.).

Смуглолицый = смуглáвий, темновїдїй.

Смуглый = смуглий (С. Л.), смальбóвий, дуже — чóрний, чорномáзїй (С. Л.). — І смальові щокї жаром не палають, чорні очі ясно зїроньками сяють. В. Ш.

Смуглáкъ, смуглáнка = смуглáвий і д.

Смуглый, смуглáвка (С. Жел.), чорнáвка, чорнóха.

Смóта = баламóтство, колотнѣча (С. З. Л.), смóток (С. З.), рóзрух (С. З.), чвáра (С. З.), чвáри (С. Л.). — Нелад і баламóтство покотили ся по Україні. Кн. — Бували у нас мори і вїйсьговї чвари. н. д.

Смóтитель, ница = баламóта, баламóтка (С. Ш.), каламóтник, ца, колóтник, ця (С. З.), смущѣник (С. З.).

Смóтитъ = д. Смуцáть і Смуцáть.

Смóтки, смóтни = брѣхні, плїтки, поговóри, наговóри.

Смóтникъ, ца = д. Смóтитель.

Смóтничать = каламóтити, баламóтити, брѣхнї переносити.

Смóтний = 1. неспокїйний.

2. бунтлївий, бунтовлївий, бурхлївий і д. Мятѣжный.

3. неясний, невїразний.

Смóтно = 1. неспокїйно, бурхлїво.

2. неясно, невїразно, з замїшáнням, без ладó.

Смóтъянь, смóтъянка = д. Смóтитель.

Смуцáть, смóтитъ = баламóтити, каламóтити і д. Мутїть 1. (Замутїть). — Баламóте всьогó свѣта, баламóтиш так за всїгди. н. п.

Смóчить, ся = змóчити, змордувати, ся і т. д. д. Измóчить і Извурїть.

Смуцáть, смóтитъ, ся = 1. д. Смуцáть.

2. мїшáти ся, замїшáти ся, замутїти ся, заморóчити ся.

Сму́щеніє = 1. замішання.

2. сума́тня (С. Л.), ко́лотнеча, ро́зрух. С. З. Л.

Смыва́тъ, смыть, ся = змыва́ти, зми́ти, ся.

Смыка́тъ, сомкну́тъ, ся = 1. зье́днати, злуча́ти і д. Соеди́нятъ, ся.

2. жму́рити, зводи́ти, зажму́рити, скле́пити, ся. — Цілу ніч і очей не зводила. Кн. — Насипали землі, до тебе не встану, склепили ся очі, що на світ не гляну. н. п. — Склепили ся карі очі, устопьки мої: не дам тобі порадо́ньки, бідній сироті. н. п.

Смы́слити = тямити (С. Л. Ш.), розумі́ти, шупи́ти, кмé(і)тати. — Той хто тяме, не той, що тягне. н. пр. — Він де-що шупить.

Смы́слящій = тямучий (С. Л. Ш.), тямучий (С. Ш.), тямувати́й (С. Л. Ш.), рахобитий (С. Л.).

Смысль = т́яма, т́ямка (С. Л. Ш), ст́ямок, змисл, ро́зум, розумі́ння, глу́зд (С. Аф. Л.), товк, раху́ба. — Яка т́яма є. С. Ш. — **Въ како́мъ смы́слѣ вы говорі́те?** = як се розумі́ти? проті чо́го се ви ка́жете? Кр. — **Прямой, собствєнный смыслъ** = властиве розумі́ння. — **Здравый смыслъ** = здоровий ро́зум. — **По смыслу зако́на** = по ро́зуму зако́на. — **Природный смыслъ** = прости́й, прирощє́нний ро́зум. — **Въ э́томъ нѣтъ смы́сла** = в сім не ма́є глу́зду.

Смыть, ся = д. Смыва́ти, ся.

Смычѣ́къ = 1. лу́чок. С. Л. — Тая дайте ж хоч горілки чарку, сказав скрипник, мажучи лу́чок. Мет. — Коли я з скрипкою та з лу́чком в руках, у вечері. Кн.

2. д. Свѣра.

3. бру́нька (у шаповалів).

Смышлє́нность = тямучи́сть, спрїтнїсть.

Смышлє́нный = тямуч(ий)ий (С. Л. Ш.), тямкий, тямовитий, спрїтний, імкливий, похіпний. — Тяж у мене дівка імклива — вгадаш куди брати: чи соб, чи цобе, чи просто шляхом. Кн. — У його голова імклива: глянув на коня, зараз імкнув, що коняка захарчована. Кн.

Смышля́тъ, смыслить = д. Замышля́тъ.

Смышлє́нько = смѣливісінько. С. Л.

Смы́ло = смѣло, смѣлко, смѣливо. С. Л.

Смы́лость = смѣли́сть, смѣливі́сть, відва́га. С. Л. — Вона не ждала од Мелашки такої смѣливости. Лев.

Смы́лый = смѣлий, смѣливий, посьмілий, відважливий. С. Л. — Смѣ́лѣ дѣлается, сдѣлается = смѣлі́ти, смѣлі́шати, посьмі́шати.

Смы́льчакъ = смѣлий, небій, небоян. — І небоя вовки їдять. н. пр.

Смы́льть = смѣлі́ти, смѣлі́шати.

Смы́на = зміна, заміна. С. Л. — Смѣ́на землі = рука. С. Л. — С. б́череди = чередування.

Смы́нвать, смѣ́нятъ, смѣ́нить, ся = 1. міня́ти, поміня́ти, ся і д. Обмѣ́нвать, ся. — Смѣ́няемся = давай поміня́ймо ся, давай мінька!

2. зміня́ти, переміня́ти, скида́ти, зміни́ти, переміни́ти, скину́ти; заступати, заступі́ти. — Перемі́нив управителя, та й новий не краший. — Він заступив моє місце.

3. рівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти, порівня́ти. — Смѣ́нилъ соловья съ кукушкой = прирівняв соловья до зозулі.

Смы́ривать, смѣ́рять, ся = міря́ти, зміря́ти, зміря́ти, поміря́ти, ся, позмірюва́ти.

Смы́етить = д. Смѣ́чатъ.

Смы́сь = мішани́на (С. Л.), мішанка, мішани́ця, різного зерна — суржик (С. З.), борошна з глиною — піспа. С. З. — Якась мішанина локриці з оцтом. Кн. — Мішанина одного з другим. Кн. — Всюди лежні, перепійці і шашки самі, не із суржику ліпили — суцє пуховий. Мак.

Смы́та = обраху́нок (С. Жел.), обрахóвок (С. Пар.), розрахування.

Смы́титъ = д. Смѣ́чатъ.

Смы́тливость = вга́дливїсть, спрїтнїсть.

Смы́тливый, смѣ́тчивый = вга́дливий, дога́дливий, спрїтний, тямкий (С. Л.), бістри́й, покмітливий і д. Смышлє́нный.

Смы́тъ, посьмі́тъ = смѣ́ти, посьмі́ти, насьмі́ти. — Ніяк не насьмію підійти до неї.

Смы́хотворѣ́ = смѣ́шко.

Смы́хъ = смѣ́х, посьмі́х, смѣ́хота, смѣ́шки, смѣ́ховище, сильний — ре́гіт, ре́готання, тихенький — хихі́кання, хихоті́, хихі́чки, кількох — смѣ́хотній, ре́готній. — Сьмішки з чужої дємішки, на́колоти та й ре́готи. н. пр. — Куди він не потягнєть ся, усяк од ре́готу берегь ся за живіт. Б. Р. — По вечері ж все замерло, тихо, глухо стало: ре́готання, сьмі́в, крику, мов і не бувало. Мак. — Сьмі́хота тай годі. Лев. — **Безь смѣ́ху** = без жа́ртів, спра́вді. — **Поднима́тъ на смѣ́хъ** = на глум підніма́ти, глумува́ти.

Смѣ́чатъ, смѣ́титъ = 1. рахува́ти, віра́хувати, розлі́чити.

2. догадувати ся, догадати ся, імкнѹти і д. Смекати.

Смѣшати = д. Смѣшивать.

Смѣшеніе = 1. змішання, мішання.

2. мішанина і д. Смѣсь.

Смѣшивать, смѣшати, ся = змішувати, змішати, помішати, ся, позмішувати. — Ворогування українців і татар не дувало помішати ся двом расам. Кн. — Смѣшанно = мішма, сумішно, поміш.

Смѣшати, размѣшати, насмѣшати = сьмішати, розсьмішати, насьмішати.

Смѣшливий, ая = смішливий, посьмішливий, сьміхун, сьміхуха (С. Л.), надто — дурносьміх. Сп.

Смѣшно = сьмішно, кумѣдно.

Смѣшной = сьмішний, посьмішний, кумѣдний, чудний, чудасійний.

Смѣщати, смѣстити = змінати, скидати, зміщати, змінати, скинути, змістити, зсидіти. — Зсидили ми свого попа з прихода, зсидимо і станового. Кн.

Смѣщеніе = зміщення, матки або якого иншого органа — поруха.

Смѣяться, засмѣяться, размѣяться = 1. сьміятися, за(роз)сьміятися, дуже — реготати ся, за(роз)реготати ся, потихенько — хихикати. — Смѣсь = сьмішкѡм, сьміючісь. — Чи в свѣтлицях з паняками ти регочеш ся в ночі? н. п. — Розреготав ся на всю хату.

2. д. Издѣваться.

Смѣгнуть, засмѣгнуть = смѣгнути, по-смѣгнути.

Смѣгчати, смѣгчати, ся = мякшити, мякшити, мякшати, мякшати, тонкувати, ся (С. Ш.), змягчати (С. Жел.), помякшити, помякшати. — Біг так помякшив йому серце, що він не лютував вже на нас. Кн. — Її серце помякшало і вона жалувала. Лев.

Смѣгченіе = змягчення (С. Жел.), ослаба, одліга і д. Облегченіе.

Смѣтеніе = 1. замішання (С. Л.), мішанина, сѹмятня (С. Л.), веремія, смуток, гвалт (С. Аф.), сполох, переполох, бѹча.

2. колот, колотнѣча (С. Л.), рѡзрух, повстання, бунт. — Приводить вь смѣтеніе = кологити, веремію піднімати, бѹчу збѹвати.

Смѣтка, у виразі „ййца вь смѣтку“ = рідкі ййца.

Смѣть = д. Сминати.

Снабдѣвати, снабжати, снабдить = по-

стачати (С. Л.), вистачати, постачити, вѣстачити, надати (С. Л.) і д. Доставити.

Снабженіе = вистачення. С. Л.

Снадобиться = знадобити ся і д. Понадобиться.

Снадобье = 1. начинка і д. Приправа.

2. зїлля, лїки.

Снаружи = звѣрху, зпѡверху, з'ѡкола (Ман.), з'ѡколу, ѡколо (С. Л.), з надѡру. — В середині не вѣсем змазати, хоч би ѡколо. — Як ті будинки виглядають з надвору, а як в середині? Ет. зб.

Снарядити = д. Снаряжати.

Снарядъ = 1. споряження, лаштування, лагоження.

2. риштунок. С. З. — Гармат 27 з иншим риштунком узяти. Л. С. — Коші і риштунки повтрачали. С. З. — Вовним риштунком готувати ся. Л. В.

3. справа, справилля, струмент, знаряддя (С. Жел.).

Снаряжати, снарядити, ся = знаряжати, зряжати, наряжати, споряжати (С. Л.), споружати, опоряжати (С. Л.), ри(е)хтувати, рештувати, справляти, лаштувати, лагодити, знарядити, ярядити, спорядити (С. Л.), опорядити, вірехтувати, прирехтувати, справити, налаштувати, налагодити, ся, позряжати, посправляти, поналаштувати і т. д., віз — лаштувати, у дорогу — виправляти, збірати, виряжати, виправити, вірядити.

С. Л. — Царь зпарядив їх і пустив. н. к. Ман. — Зрядили його, він і пішов. н. к. Ман. — Славний город, хороше зряжен, та не так зряжен, як обсажен. н. п. — Ми йому й Марусю зрядили, ми її на посаді посадили. н. п. — Чи то всяка мати так уміє, як Марина, дочку споряжати? Мак. — Сестри брата споряжають, в доріженку виряжають, н. п. — То він споружав свого сина Івана у місто на службу. О. Мир. — Зараз нарядили верхового тай послали у ту слободу. н. к. — Велів гармати рихтувати, на Варвин город стріли пускати. н. п. — Велів гармати порихтовати. н. п. — За Дунаєм за бистреньким гармати рехтують, а вже бо наш пан отаман козаків муштує. н. п. — Пушкарь Хведір гармати рехтує, а Василевич салдати муштує. н. п. — Зрештували вози тай поїхали. н. о. — З вечора було ще налаштують воловий віз і посладають. Номис. С. З. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. н. п. — Виравив у свѣт мене батенько, виравив мене тай наказував. Руд.

Снасть = снасть, справа, знаряддя (С. Жел.). — Рыболѡвныя снасти = ри-

балецька снасть: 1. сіті (д. під сл. Сѣть). 2. ўдки (д. під сл. Уда), самодёр, дрїк, частіше мн. — дракі, реп'яшок, реп'яшкі (шнур довгий з скількома гачками на взір якорів), перемёт (товстий шнур до 100 саж. завдовжки, через 2—3 аршини — кіски і на к жпій гачок з живцем), самолёви (як перемети, але гачки частіше і найбільше без живця). 3. загороди: а) коті, коті або котці, робить ся з очерету або з дерева, складаєть ся найгодовніше з двох частин: Гарда (тип) і коті (клітки), цілий ряд їх лава. б) верші, а на Дністрі — кубоші — з тонкої лози, на взір колеса, опускають ся в ополонку. 4. різна справа: а) сандолі — д-вгі жердини з залізними, трезубцями. б) блешні — замісто живця, роблять ся з олива, на взір риби, з гачком у роті. в) козулька — гачок на взір ягюра. Рябок.

Сначала = попереду, спершу, наперёд, вперед, перве, перш, перше, спочатку, насамперед, спочинку, спотинову. — Почала балакати попереду тихо, а далі все голосніше. Лев. — Повторяє де-які свої думки, котрі попереду висказав. Ог. — Піду спершу наплю ся, а тоді вже знім. н. п. — Ог як виїхали, спотинову у кожного багато хліба було. н. к.

Снашивать, спосіть, свесті, снести = 1. зпосити, знести (С. Л.), позносити. — Познось чемодани до хати, то там тобі заплатять. Кр.

2. переносити, перенесті, перетерпіти, вітерпіти.

Снигирь, пт. *Loxia pyrrhula* = снігур (С. З.), снігурець. — Прилетів снігурець, панський птах, не простий. н. п.

Снизать = д. Снизывать.

Снизойті = д. Снисходить.

Снізу = знізу, зі споду, з дна, від долу, спід споду, сподом. — Тільки зверху трохи тим свою пригніте ви рану, а зі споду вона буде гнити. Ст. Г.

Снизывать, снизать = винизувати, винизати, знизати.

Сниманіе = знімання, здімання, шкури — білування.

Снимать, снять, ся = 1. знімати, здімати, зняти, ізняти, ся. С. Л. — Ізняв шапочку ранше всіх, покловив ся він нижче всіх. н. п. — Здійма зараз щирозлотий перстін, здійма з пальця, простяга до мене. Ст. С. — Крилечками стрепенули, знялись в парі, подицули. н. п. — С. обувь = роззувати, рззути, ся. — С. одѣжду =

роздягати ся, розбірати ся і д. Раздѣвать, ся. — С. шапку = шапкувати ся, пошапкувати ся. — Я тільки оддалеки пошапкував ся з ним. С. Л. — С. платокъ = простоволобіти, опростоволобіти. — С. со столá = прибірати, прибрати. — С. голову = стинати (С. Л.), стяти голову. — С. ко́жу = облущувати, обдирати, білувати, лупити, драти, облупити, обдирати, обілувати. — Зайця ще не білували, а він вже зайчини просить. Кн. — З одного вола двох шкур не деруть. н. пр. — С. ко́жицу = оббірати, оббрати, облупити. — С. огоро́жу = розгоро́жувати, розгородити. — С. п'янку = шумувати, знімати, зняти шумовину. — С. хлѣ́бъ = збірати, зібрати хліб. — С. мелуху́ = обшелушити.

2. знімати, зписувати, змальовувати, зняти, зписати, змалювати. — Маларів наняти та матір змалювати. н. п.

3. наймати, наняти. — Наняв хату.

4. брати, взяти на себе і д. Подряжаться.

Снімка = здімання.

Снімки = д. Снівки.

Снімокъ = знімок, список.

Сніскивать, сніскать = заробляти, набивати, заробіти, придбати, надбати, набіти. — С. славу = зажити слави. — Ой не знав козак та не знав Софрон та як славоцьки зажити: ой зібрав військо та й пішов орду бити. н. п.

Снисходительный, но = ласкавий, милостивий, поблажливий, вибачливий, во. — В поученію до князя про цїст Антоній більше поблажливий до свѣтських людей в пості, ніж можна було сподівати ся. Бар. О. — Добре, що панок той — душа поблажлива, а на другого, то б просто заїв нас. Кн. — Розбила я дорогу макітру, та наша пані вибачлива, не вивернула того з моїх грошей. Кн.

Снисходить, снизойті = сходити, зіходити, зійти (в низ), низійти. — С. кому́ = потурати, попускати. — С. на что́ = приставати, пристати.

Снисхождение = ласка, милость, полєгкість; потурання.

Снітка, снітнага трава, снитъ, рос. *Aegopodium podagraria* = яглиця. С. Ан.

Сніться, пріснитъся = снити ся, пріснити ся.

Сно́ва = зно́ву (С. Л. Аф.), знов (С. Л. Аф.), ізно́ву (С. Л.), ізно́в (С. З.), спотинову (Ман.). — І знов міні не привезла нічого

пошта з України. К. Ш. — Знову згуснули хмари на небі безкрайому.

Сновáлка = оснівниця, складається з ря́ми і кіло́чків, в ній поперешна дошка — попере́шка, повздожня — шлі́жка, зарубка для ниток — гу́бка.

Сновáть, ся, засновáть, основáть = 1. спувáти, накладáти, накла́сти осно́ву. 2. основи́гáти, вештати ся, нікати (С. Л.), заснови́гáти і т. д.

Сновиді́нне = сон, поб. — сніще. — Та сон же, сон міні приснив ся. К. Ш.

Сноп, снопо́к, сно́шик = сніп, сно́пик, нижній кінець його — гузі́рь, не зовсім вимолочений — при́колото́к, вимолочений — око́лот, розв'язаний — ро́зв'язь, соломи на покрівлю — ку́ль, попарно звязані — Паркі́, розмір снопа у в'язці — же́нь. — І в снопики пов'язали. н. п. — Сніп — на сто кіп, господарю на сто літ. н. пр. — Хата не вкрита, тільки прикидана кулями. Кн. — Тай снопи не однакові — як яка же́нь.

Снора́вливáть, сновові́ть, ся = 1. д. При́м'я́н'я́ть, ся і При́нора́вливáть, ся. 2. д. При́ла́живáть і При́спосо́бля́ть. 3. д. Поба́жáть.

Споровáка = 1. прила́жувáння, прилаштува́ння, пристосува́ння, приноровле́ння (С. Жел.). 2. зру́чність, спритність. 3. д. Поба́жáка.

Сносíть, несéть = 1. зно́сити, одно́сити, знести́, однести́, позно́сити. — Одніс на пошту. 3. переносіти, перенести́, зте́рпіти, вте́рпіти. — Не зтерпів він цього. 3. скида́ти, ски́нути (в каргах). 4. зривáти, зірвáти (про вітер і воду). — Снести́ вь расхо́дъ = зписáти на видáтки.

Сносíться, несéться = зно́сити ся, зси́лáти ся, знести́ ся. — Почали вони з кримським ханом зсилати ся. Л. С.

Сно́сний, но = зно́сний, но.

Сносéь = знесення. — На спосéь = на знос. — Купив хату на знос.

Сносо́к = зно́сок (С. Аф.), виллюк. — Ось на те виллюк, значить курка вже не нестиметься.

Сноха́ = невістка, невіхна (С. З.), синова́ (С. З. Жел.). — За синоювою його милості пана Василя. Маркович. С. З.

Сноха́чество = любоді́йні зно́снини з си́новою́.

Снохі́пъ = невістчин.

Сноше́нне = зно́снини, стосу́нок, стосу́нки, зсі́лки. — З сим звязані і зносини торговельні з иньчими народами. Зап. Кн. — Ну до чого не довели мої зносини з паном. Кн. — Стосунки двох народів були не лихі. Кн. — З ханом кримським тайниї зсилки міючи. Л. В.

Сну́лий = засну́лий, поси́улий.

Сну́ровáть, засну́ровáть = шну́рува́ти, зашну́рува́ти.

Сну́рь, сну́ро́к = шнур, шну́ро́к.

Сні́гово́й = сні́говий.

Сні́гъ = сні́г, що тільки випав — поро́ша, що навис на гілках дерев — на́вись, що разом з кригою плаве — са́ло. — По двору та пороша впала, а на тій поросі саїдочки хоросі. н. п.

Сні́да́ть = грі́зти. — Гру́сть сні́да́єть его́ = журба́ сүшить його́. — Сні́да́ть-ся го́рестью́ = со́хнути, з журби́, з печáлі.

Сні́дний = їстовний. — Сіно ще їстовне, не зовсім попіло. Лев. — Робак над усім їстовним єдиний державець. Ст. Г.

Сні́до́к, рос. Antriseus vulgaris = бугі́ла, свербі́гуз, борщівник. С. Ан.

Сні́дъ = їстовне і д. Пі́ща і Ку́шанье.

Сні́жэ́ь = сні́жок. — И́гратъ вь сні́жкѣ = грати́ ся в сні́жки.

Сні́жїна, сні́жїнка = сні́жина, сні́жинка.

Сні́жїть, засні́жїть = сні́жити, насні́жити, поси́жїти.

Сні́жный = сні́говий.

Снято́к, ри́бка Salmo eperlanus = мі́льга, мі́лька, му́лька, корю́ка (С. Пар.).

Сніо́хива́ться, сніо́хаться = зніо́хувати ся, зніо́хати ся, зліга́ти ся (С. З.), полига́ти ся. — Чорти з жидами злигали ся. К. К.

Сні́тїе = зні́мання, зді́ймання. — Зні́мання Іеуса з хреста. Кн.

Сня́ть, ся = д. Снима́ть, ся.

Со = зо, зі, з. — Чи ти поїдеш зо мною? — Я буду з тобою усе ділити. С. Л. — При́хав з жінкою і дітьми. — Со ве́ми = зо ве́ма, з'уе́ма. — Сь́халъ со двора́ = ви́хав з двору. — Со то́скї = з журби́. — З журби́ як заграє. К. Ш.

Соба́ка (жив. р.), соба́чка (здр.), Canis = соба́ка (частіше муж. р.), здр. — соба́чка, поб. — собаці́га (С. Л.), зб. — собаши́й (С. Л.), пес, поб. — пси́ще, пе́йка, пе́ю́ка, здр. — пе́сик, ну́ц, поб. — ну́цман, здр. — цу́цик, цу́ця, цу́ценя́, цу́це-

НЯТКО (С. З. Л.), кудлатий — КУНДЕЛЬ, по масті: білий — БіЛАН, темний з білими лапами — БОСІЙ, з вовчим зубом — ЯРЧУК (С. З.). — Був у чоловіка собака; покіль молодим був, то він його й жалував. н. к. — Старий собака, тільки на цуцка виглядає. н. пр. — Раз на вікні у панському будинку патлатий цуцик спочивав. Б. Г. — В'їдливий песик, няк не вгамуєть ся. Кн. — Не сподівай ся дики од прибудного псяки. н. пр. — Коли хочеш знати, чи буде з цуценяти злий собака. н. пр. Грінч. — Спекла Луца, не зхоче їсти і цюця. н. пр. — Борзая собака = хорт, самиця — хортіця, похожий на хорта — хортуватий, д. ще під сл. Борзой. — Бульдогъ с. = британ. — С. гончая = гонча, гончак. — Ирландская с. = меделян. — Лягавая с. = вижел. — Комнатная с., болонка = сащá (С. Л.). — С. монсь = мўцик. — Крымская с. = кримка. — Пастушья с. овчарка = чабанська. Пр. д. під сл. Борзая, Гончая і т. д. — Ярчук тає натуру, що й од чорта устереже і відьму задавить. О. Ст.

Собáкинъ = собáчий, песький.

Собáчєнка = собáчка, пєсик, цўцик. Пр. д. під сл. Собáка.

Собáчиться = лáяти ся, сварити ся, гризти ся.

Собáчица = д. Собáка (поб.).

Собáчий = собáчий, пєсий, пєський (С. З.), псїй. — Ой чумаче, чумаче, життя твоє собаче. н. п. — Лає, як псїх синів. Граб. — Він на Ірода кару посилає нею пару. З різдвньої вірші. — Собáчий зубъ = д. Кандыкъ. — С. корень, языкъ, рос. *Syn-glossum officinale* L. = живокїст, чорнокорїнь, собáчка, собáча медўнка, волóвий язык. С. Ан.

Собáчка = 1. д. Собáка (здр.).
2. (у рушницї) — рўхня, цїнгель (Нис.).

Собáчки, рос. *Videns cernua* L. = причєна, реп'яшкї, собáчі реп'яхи, стрїлки, черєдá. С. Ан.

Собáчкинь = собáчкин, цуцикїв.

Собáчкикъ = псўрик.

Собáчкица = д. Собáчья петрўшка.

Собáчы позїтки, помєтки, рос. *Lepidium tuderale* L. = вінички, метєлочки, метєлишник, зáйчики, рижўха. С. Ан. — С. ягоды = д. Крушина.

Собáчья голова, рос. *Scrophularia nodosa* L. = кукулярїя, підтїнник, смовдъ, старовина, рáйник. С. Ан. — С. капўста, рос. *Mercurialis annua, perennis* L. = прó-

лїска, бажáнна трава. С. Ан. — С. петрўшка, рос. *Aethusa cynapium* L. = корєриш. С. Ан. — С. рыба, *Umbra Kramerii* Fitz. = авдóтка. Рябков.

Собєсѣдникъ, ца = розмóвник, ця, бєсѣдник. — Він пильнував і виручував ся, доводячи своім розмóвникам, що за ним жадної вини не має. З. — І освѣтив мозок мого розмóвника. Кн.

Собєсѣдованіє = розмóва, бєсѣда. — Підзавів оцє в цєркві розмóви. Кн.

Собєсѣдовать = розмóвляти, бєсѣдувати, мáти розмóву, бєсѣду. — Нема з ким тихо розмóвляти, а ні порадитись. К. III.

Собирáніє = збірáння, збір; ладнáння. — Де би час певний і місце збірáння війська. Ст. Л.

Собирáтель = збірáч. — На збірáча данини треба було вірного чорного чоловіка. Бар. О. — Збірáчі сього матерїялу. З. Ог.

Собирáтельный = зборóвий. — Собирáтельное імя = збірне, зборóвє. Г. Ог.

Собирáть, собрáть, ся = 1. збірáти, зібрáти, ся, назбірáти, вїзбірáти, позбірáти, громáдити (С. Л.), згромáдити, ся, гуртовати, згуртовати, ся, кўпчити (С. Л.), скўпити, скўпчити, ся. — Оцє ходили збірáти толоку, та по дорозї і грибів назбірáли. Кн. — Зїбрали ся всї бурлаки до одної хати. н. п. — Взувсь, одягсь, підперезавсь, та й зовсїм зїбравсь. н. пр. — Став дощ накрапати, ой там зїбралась бїдна голога до корчми гулять. н. п. — Визбірáй скло до однїєї зернинки. Кр. — На майданах громадились. К. З. Ю. Р. — Згромáдив матерїял, пороскиданий в дїлах тих учених. Зап. Кок. — Всею з собою зївав турецьку силу, всею згромáдив на Косовім полї. Ст. С. — Гуки скрипки кермували рухом крові, то кїдаючи її в лице, то згуртовуючи в серці. Кн. — Князь Ромодановський прийшовши в Батурын і скупивши з осталих козаків до гетьмана Брюховецького... Л. Сам. — Коло його скупчили ся ті Запорожці, що не волїли корити ся Дорошенкові. Кн. — Собирáть лєнь, коноплю = брáти. — За яром брала льон, брала конопельки. н. п. — Собирáемый = збірáний. — Продам хлїб, лїт б збірáний. Хар. — Собирáть дєньги = збірáти грóші, скарбувати. — Зїбрав грóші, став хороший. Кроп.

2. виряжати, вирядити, ся, лáгодити ся, налагодити ся і д. Снарязáть, ся. — Облягла темна ніч, треба лагодитись почувати. п. о. — Та куди се ви, добродїю, налагодились? Кот. — Собирáть кого въ дорóгу = виряжати. — Собирáтьсь въ

путь = вибіратись у дорóгу, лаштувати ся, складати ся, пакувати ся.

З. наважати ся, наважити, ся (С. Л.), зібрати ся, зібрати ся. — Каторжна дівка! Мабуть наважила мене з сьвіта звести! Кр. — **Собраться съ силами, съ средствами** = змогти ся, спромогті ся. — Спроміг ся дід на обід. н. пр. — **Собраться съ умомъ, съ мыслями** = розміркувати, зібрати думки.

Соблаговоліть = зволити, призволити.

Соблазнитель, ница = спокўсник, ця. К. Б.

Соблазнительный = спокўслвий (К. Б.), знадний, зала́сний (С. Л.). — Печуть мене, рїжуть знадаї твої очі. С. Р. Н. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Соблазнь = скўса, спокўса, спокўшення, повáда (д. **Искушеніе**).

Соблазнить, соблазнить, ся = спокушати (С. Л.), на́дти, зна́жувати, зводити (С. Л.), блазніти, ся, спокўсити, зна́дити, ся, піддасити ся. — Приходючи до його, усякими заходами спокушав його, влещував. Кн. — Коли око твоє праве блазнить тебе, вирви його і кинь од себе. К. Св. П. — Д. ще під сл. **Искуейт** 1.

Соблюда́ть, соблюсти́, соблюсть, ся = **В**и-повня́ти, сповня́ти, відбува́ти, ви́повнити, сповняти, ся, відбу́ти; гляди́ти (С. Л.), доглядати, доглядіти; берегти́, стерегти́, зберегати́, зберегти́, ся, заховати́ (С. Ж.). — Без перепон ти закон до віку буду я сповнять. Сам. — Ми раз-раз празників глядимо. С. Л. — Що треба заховати, аби сповід була належитая? Б. Н. Д. ще під сл. **Исполнять** і **Сохранять**.

Соблюде́ние = виповнення, виконання, відбування, відбу́ток, захованця. — Постів заховання. В. Н.

Соболи = намісто з соболєвих шкурок.

Соболі́ный, соболі́й = соболєвий.

Соболь, зв. *Mustela zibeline* = собіль.

Соболѣзнованіе = вболівання, жаль (С. Л.), жалість, жалкування, жалнощі, жалощі. — Після такого вболівання він говорить було: схаменись. Кн. — Та такий мене жаль узяв. — Не так жалнощі, як мильнощі. С. Л.

Соболѣзновать = вболівати (Кн.), уболівати (С. Л. Ш.), жаліти, жалкувати, жалувати (С. З.).

Соборный = соборний, соборський.

Соборованіе = маслосвя́ття і д. **Елеосвященіе**.

Соборовать = маслосвя́тити, маслува́ти, собо́ровати маслом і д. **Елеосвяца́ть**.

Соборъ = 1. збір, зібрання.

2. собор (головна церква в місті або в якій частині міста).

Собрание = 1. зібрання. — По зібранню потрібних звісток, можна розпочати діло.

2. збір, збірка, збіранця. — Нова збірка приказок. М. К. — Збіранця з рідного поля. О. Мир.

3. збір, мн. збори, збірня, зібрання, зборище, згрома́ження (С. Ж.), грома́да (С. Л.), гурт (С. Л.). — Ой маленький двір, а великий збір (людей). н. п. — Він був тоді на зборах земства. Кн. — Збірня дівчат та хлопців на вечерниках. Лев. — **Національное собрание** = рада. — **Всесо́льное собрание** = чо́рна рада. С. З. — А вдарено довищем в котли на раду. Л. В.

Собрать = товариш, коле́га, побратім.

Собрать = д. **Собирать**.

Собственникъ, ца = влáсник, ця, властитель, ка (С. Жел.), ма́йтник. — Зрозуміли, що час зробити орандарів власниками землі. Кн. — Скарби, про які властитель і сам не знав. Л. Н. В.

Собственно = влáсне (С. З. Л.), са́ме (С. Л.), власі́во (С. Жел.). — Не квартиру, а властиво кучокоч навляла собі. Кн. — А власне для того, жеби Мазепа бил самовластцем. Скоропад. С. З.

Собственноручный, но = самору́чний, власнору́чний (С. Жел.), самору́ч (С. Л.), власнору́чно, руко́ю влáсною, од своїх рук. — Бажаючи краще упевнитись, власноручко обшаривши кишені. Лев. В. — Од своїх рук листи писав. н. п.

Собственность = влáсність (С. Л.), влáстність (С. Жел.), сво́ящина, сво́єщина. —

Недвижимая собственность = ма́стність і д. **Имѣние**. — Не було між народом певного розуміння про право власности на землю. Бар. О. — На Україні виробило ся розуміння згальної власности на землю. Бар. О. — Після староруського громадського права земля вважала ся власністю того, що її перше заняв на свій вжиток. Бар. О. — Право власности на видання творів Шевченка. Кн. — Що розуміє нарід під понятєм правним власности? Ет. зб. — Маєтність свою до рук своїх взяти, яко властність свою. Ст. Л.

Собственный = влáсний (С. З. Л.), влáстний (С. Ж.). — Ой мій же він, мій, ой мій же він власний, в його свита шовком шита, ще й поас прекрасний. н. п. — Хоч не красне, але власне. н. пр. — Купивши на власную потребу. Ст. Л. — Дід Ђвмен, як пустив дітей на власні їх ноги — собі лишив хату з садком. Кн. — Ти тут невинна, у тебе не було власної волі. З. Фр. — Соб-

ственними силами = самотужки. — Поволокла його самотужки у хату. Кв. — По собтвенному желанію = по своїй волі, самохіть (С. З. Ос.).

Собутільникъ = горілчаній брат. — А ввезь родичі — горілчані брати, раз-у-раз в шинку з одаїї пляшки п'ють. н. о.

Собѣтіе = подія. — Бенкеті він справляв після кожної радісної народної події. Бар. О. — Можна найти багато таких подій, що згадують ся однаково в піснях різних словянських народів. Бар. О. — Міцкевичові історичні поеми основані на подіях часів ворогування Литовців. Зап. Кок. — До тих подій, про котрі він любив часто оповіда-ти. Лев. — Події отсього твору відбувають ся в 40-х роках. Л. Н. В. — В снах так часто виривають давно забутий події з нашої молодости. Л. Н. В. — Повні свідомости незвичайної ваги тих подій, які творили ся. Л. Н. В. — Смѣшное собѣтіе = чудасія.

Совать, сунуть, ся = совати. всувати, пхати, впихати, тикати, всунути, ткну-ти, впихнути, пхнути, ся. — Впихнула одержу в скришу. — Ткнув йому книжку в руки. — Пхнув його в бік. — Чого ти пха-еш ся?

Соваться, сунуться = 1. метушити ся. 2. втручатися, встрявати, встрянути. — Онъ вездѣ суется = він скрізь встря-не, він скрізь свого носа всуне. 3. пхати ся, пхнути ся.

Совершати, совершить, ся = 1. робити, діяти, чинити, учиняти (С. Ш.), спра-вувати, зробити, ся, вдіяти, здіяти ся (С. Л.), удіяти (С. Ш.), сподіяти ся (С. Л.), вчинити (С. Л.), учинити (С. Ш.), счи-нити ся, про що погане — коїти, зкоїти, ся. — Ой щож бо я учинила, що Коструба не злюбила? н. п. — Задумала мишва вчи-нить велике діло. Б. Г. — Молись Богу, щоб не здіялось так, як міні здасть ся. О. Ст. — Бою ся сам себе спитати, чи се колись сподіеть ся. К. Ш. — Загоїть ся, поки ве-сілля згоїть ся. н. пр. — С. богослуженіе = правити, одправити службу Божу. — С. елеосвяченіе = д. Соборовать.

2. сповнати ся, ставати, збувати ся, сповнити ся, стати ся, збути ся, в(з)ді-яти ся. — Совершилось = стало ся, здіялось.

Совершеніе = виповнення, виконання.

Совершено = зовсім, овісі, овісім, згола (С. Л.), цілком, геть чисто (С. Л.). — Зовсім такий. С. Л. — Чалий цілком появил

віри. Кв. — Се річ цілком не можлива. К. — С. всё = усє чисто, геть чисто. — Усе чисто погоріло. — С. такъ = так саме, зовсім так, самісінько так. С. Л. — С. такой = такий самий, самісінький.

Совершеннолѣтіе = повнолітя, повноліт-ність (С. Жел.). — Достигнуть совершен-нолѣтія = на стану стати.

Совершеннолѣтній = повнолітний (С. Жел.), дорослий (С. Л.), ставівкий. — Дівка ста-півка, н. о.

Совершенный = 1. довершений (Ог.), до-кóнаний (Г. См. Ст.), досконалий (С. Ж.), доскональний (С. Жел.).

2. повний, цілий, цілковитий. — С. воз-расть = повнолітність. — С. дуракъ = дурний як пень, як колóда. — С. правда = сьвятá правда.

Совершенство = доскональність, доскональ-ство (С. Ж. Жел.), совершенність. С. Пар. — Въ совершенствѣ = доскональне. С. Жел. — Він доскональне знає.

Совершить, ся = д. Совершати, ся.

Совіна стрѣла, рос. Sagittaria sagittifolia L. = козли, чóвник, водяна стріла, стрі-лиця, стрілка. С. Ан.

Совладать, совладѣть = здоліти, здолá-ти, змогти, здужати, подужати, погү-лати, осягти, зволодати. — Його не по-дужаеш. — Де чорт не зможе, туди бабу пошле. н. пр. — З панством не зволодаємо — що каже нам, те й робити. Ч. К.

Совладѣлецъ, совладѣлица = співвласт-ник, ця (С. Пар.), співвластитель, ка, сябёр, сябрó (Черп.).

Совлекать, совлечь = стягати, зволіка-ти, стягти, зволокти; роздягати, роз-дягти.

Совмѣститель, ница = семидільник, се-мидільник, ця.

Совмѣстникъ, ца = 1. сумісник, ця, шіль-ник, ця. С. Л.

2. д. Соперникъ.

Совмѣстно = укүпі (С. З. Л.), вкүпі, по-вкүпі, сокүпно, сумісно (С. Л. Жел.), спільне (С. З. Л.), поспіл, поспóлу (С. З. Л.), разом (С. Л.), при күпі (С. Л.); огүлом, гуртóm. — Чи є що краще лучче в світі, як укүпі жити? К. Ш. — Як роблять укүпі, то не болять у пуні. н. пр. — Вони живуть при күпі. С. Л. — А братія спільне кожного року мають вибрати змежи себе старших. Чин Львів. братства. С. З. —

Спасибі. Богові святому та й усій громаді посподу. С. Л.

Совмѣстный = сумісний (С. Жел.), спільний (С. Л. Ос.), со(у)кунний (С. Жел.), гуртовий. — Сукупне життя з мачухою і з дітьми її було не можливе. Кн.

Совмѣщати, совмѣщѣть, ся = містити, уміщати, умістити, ся разом.

Совмѣщеніє = уміщення (одного з другим).

Совокупленіє = злучення (С. Л. Ж.), сполучення, кунчення, пар — парування (С. Л.). — **Плотековє с.** = шморгання, риб — нерест. Рябков.

Совокуплять, совокупить, ся = 1. злучати (С. Ж.), зєднати, єднати, злучити, зєднати, збирати, зібрати до купи. 2. шморгати ся, махати ся, про собак — зклепшати ся, про рибу — терти ся, тирлувати ся. С. Ш. Рябков.

Совокупно = укूपі і т. д. д. Совмѣтно.

Совокупность = сукупність, скупність. С. Жел.

Совокупный = сукупний, спільний і д. Совмѣстный.

Совокъ = 1. шпѣла, лопатка (до насипання або доставання чого сипкого).

2. стусан (С. Л. Жел.), штурхан, штовхац, штурханець.

Совнадаць, совнасть = трапляти ся, припадати, приходити ся, збігати ся, трапити ся, припасти, прийтти ся (разом), збігтти ся. — Не прийдець ся в Середу Вшестя. н. пр. — Великдень часом приходить ся в один день з Благовіщенням. — Тут з цим ділом морока, а тут, як на те, збігло ся разом і всякого ивного клопоту.

Совратитель, ница = спокусник, ця (К. Б.), зводитель, ка, зводник, ця.

Совратъ = збрехати, підпустити, підвезти москаля.

Совращаєть, совратить, ся = збивати, зводити (з правої стежки), одвертати (кого од чого доброго), псувати, неугити, збити, одверпути, одойти, ся, зопсувати, ся.

Совращеніє = збивання, одвертання.

Современникъ, ца = сучасник (С. Жел.), одночасник, ця.

Современность = сучасність; сьогочасність.

Современный = сучасний (С. Жел.), одночасний; сьогочасний (С. Жел.), теперішній. — Минулий і сучасний стан нашої етнографіі. Зап. — Козацька давнина зблідла в очах поета проти живих сучасних справ

рідного народу. Зап. Кок. — Ідучи слідом за сучасною європейською критикою. Зап. Фр. — Сьогочасні літературні прямивання. Пр. Лев. — Як поглянути на сьогочасне становище земських фінансів. Л. Н. В.

Совѣмъ = зовсім, өвсіі, өвсіім, чисто, геть чисто, збола (С. Л.), цілком, притьмом. — Зовсім погано. — Трава в степах згола повисихала. н. о. — Така халепа, що притьмом накладно служити. Кот. — **С. одинаковий** = однаковісінський. — **С. здоровий** = здоровісінський.

Совѣстити, ся = 1. (усовѣстити, ся) — ушовляти, умовити, усовістити, ся. — Ой, спочку мій, усовісти ся. н. п.

2. (посовѣститися) — соромити ся, стидати ся, посоромити ся, ненасьміти.

Совѣствиво = по совісті, по божому.

Совѣствивый = 1. сумісний (С. Л.), сумлісний (С. Жел.), совісний (С. Жел.). — Він чоловік сумлісний. Лев.

2. соромливий (С. З.), соромязливий (С. З. Л.), соромязливий (С. Л.), соромязний.

Совѣстно = 1. д. Совѣствиво. 2. Стідно.

Совѣстный = д. Совѣствивый.

Совѣсть = совість (С. Жел.), суміння (С. Л.), сумління (С. Жел.), сумнення. — Як говорить правда Божа, як прокаже совість тожа. Кон. — Хто чисте суміння має, той спокійно спати лягає. н. пр. — Хіба б же я суміння не маю, щоб я тобі загинути дала. н. п. — Руки білі, а сумління чорне. н. пр. — Борода як у владики, а сумління як у чорта. н. пр. — Твоє сумління заговорить й не дасть тобі спокійно спочивати. Зіньк. — Але самого Бога і сумнення своє перед очима маючи. Ст. Л. — **Чистая совѣсть** = душа чиста, чисте суміння, сьвітле око.

Совѣтникъ, ца = 1. порадник, ця (С. З. Л.), дорадник, ця, дорадець (Ос.), раддець, радця (С. З.), раєць, райця (С. З.). — Широке знаття людського життя та звичаїв однаково властиве обом порадникам. Лев. В. — Хіба перква та її робітники не перші порадники в кожній добрій справі. Лев. В. — Ой ти ньенько, пораднице в хаті, порадь міні чим жінку скарати. н. п. — Мати моя, пораднице (по др. варіанту: дораднице) в хаті, порадила (дорадила) як жінку карати, порадь (дорадь) тепер, де її схвати! н. п.

2. назва уряду або чинів.

Совѣтний = радний.

Совѣтованіє = раіяння.

Совѣтовать, по(при)совѣтовать = радити,

(С. З. Л.), раяти (С. З. Л.), совѣтувати, порадити, пораяти, дорадити, нараяти, прирадити, посовѣтувати. — Добре той радить, що людей не звадить. н. пр.

Совѣтоваться, посовѣтоваться = радити ся, раяти ся, міркувати ся, раду радити, порадити ся, пораяти ся. — Я собі поміркувавши і з старого таки порадившись. К. Х. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі із нашої України! Чи там раду радить, як на Турка стати. К. Ш.

Совѣтчикъ, ца = порадник, ця і д. **Совѣтникъ 1.**, на що лихе — злорадця.

Совѣтъ = 1. рада, порада, порадонька (С. З. Л.), радонька, совѣт. — Добра рада, де щира правда. н. пр. — Ой умерла в кошового старенька мати, ой нікому кошовому тії радоньки дати. н. п. — Одна мати — вірна порада н. пр. — Люди з сусідніх сел приходили до його за порадою. Зінк. — Він і вдав ся за порадою до його. Зап. Кв. — Буду йому пораду давати по батьківські научати. К. Ш. — Не вважали на його поради, не йшли за ним. Пр. — Прибудь, мій таточку, тепера к мінї, ой дай мнї порадоньку бідній сиротї. н. п.

2. رایння, обрада. — Єдиногосною всіх обрадою і ухвалою назначають ся три єнеральні в каждом року ради. Орлик. С. З.

3. рада, сїльна — чорна рада. С. З. — А вдарено довбишем в котли на раду.

4. згода, прїязнь. — **Совѣтъ держати** = раду радити і д. **Совѣтоваться**. —

Собирати с. = ставити раду. — **Дающїй с.** = порадливий. — **Государственный с.** = державна рада. — **Жити въ совѣтъ** = жити в згодї. — А вже тії сварки годї, подай ручку, жиймо в згодї. н. п.

Совѣщаніе = رایння, обрада, наrada (С. Л.), д. **Совѣтъ 2.**, тайне — змова. — **Становитися въ кругъ для совѣщаніе** = ставати в коло, колувати.

Совѣтательный = дорадний, дорадчий. — Замість голосу дорадного, шляхта мала тепер власть правodawчу. Бар. О.

Совѣщаться = радити ся (С. Л.), раяти ся, раду мати, раду радити, радувати, рахувати, ся, міркувати ся, погаємно — сектувати, ся. — Там раду мади, що чинить: чи тут до віку зославати ся, чи з добрим сином виражати ся. Мет. — Про народні права будуть радувати, мислі і надїї будуть висловляти. Мова. — Щоб об войні з супостатом гарненько гургом рахуватися. Дум. — Зїбрали ся Запорожці, всі в раду схожали, за походи проміж себе усе рахували. н. н. Д. ще під сл. **Совѣтоваться**.

Согбѣнный = згнутий, похїлий, похї-

лений, скорчений (С. Ж.). — Я зазнав його вже зовсім похиленим дїдуганом. Лев.

Согласіе, ся = д. **Соглашати, ся.**

Согласіе = 1. лад, згода (С. Л. Ос.), лагода, злагода (С. Л.), лагїд, згїдність. — Де згода в семействї, де мир і тишина. Кот. — Чи з собою в добрій згодї і любови живуть? Б. Н. — Лучче соломьяна згода, як золота звада. н. пр. — Де муж старий, а жінка молода — там рїдко згода. н. пр. — Один на другого доказує, видно, що нема між ними доброї згоди. Ст. О.

2. воля, призводення. — **Изъявить согласіе** = возволити, призволити.

3. роскільницька сѣкта. — **Безпопівщина раздѣляется на три согласія** = безпопівщина подїляється на три сѣкти.

Согласно = 1. в лад. — І в лад сьпивають гимн. К. Ш.

2. в згодї, у згодї (С. Л.), у злагодї (С. Л.), лагїдно, в добрій злагодї, люблю, любенько (С. Л.). — Живить, дїтки, любенько у згодї. С. Л. — Через що вони гризуть ся і не живуть лагїдно. н. о. Гр. — Вони живуть в добрій злагодї.

3. згїдно. С. Л. — Згїдно з нашою умовою. С. Л.

Согласность = згїдність.

Согласный = 1. ладний, складний.

2. відповідний, згїдний.

3. згїдний, ладен. — Коли ти за 15 служила, то й я згодна. О. Мир. — **Согласенъ** = добре, гарзд, сїлькїсь (С. З.), інбси (С. З.), згода, ладен. — Сьвідчусь Богом, ладен записатися. С. Л.

4. грам. — **прїголосний** (Ос.), спїзвук (С. Жел. Гр. См. Ст.).

Согласованіе = згїжування.

Согласовати = 1. згїжувати.

2. злучати.

Соглашати, согласіе, ся = 1. згїжувати (С. Л.), єднати (С. Л.), згїдити, погїдїти, зєднати (С. Л.), поєднати, ся. — Чого вьнеш, моя доню? мати не спитала, за старого, багатого нищечком єднала. К. Ш. — Треба погодити змагання єгоїстичні з потребами громадськими. Ки. — **Согласіться мѣжду собїю** = погодїти ся, поєднати ся, змовити ся, на що лихе — злигати ся, полигати ся, зніюхати ся. — Полигати ся з жидами, та й ну руйновати. К. Ш.

2. згїжувати ся, повільняти ся, приставати (на що), годїти ся, згїдити ся, зволити ся (С. Л.), пристати (на що), призволити, зозволити. — Він і важе:

дайте мінї оцього коня! Пан згодивсь. н. в. Гр. — Я згодив ся піти, щоб тільки заспокоїти Данила. К. С. — Поляки згодились на Гадицьку умову. Бар. О. — Не парікай, моя доно, на лихую долю, а згодї ся моя доно, на Господню волю. н. п. — О котору справу не згодили ся, такові речі одсилати мають до нас. Ст. Л. — Се річ, що на неї годять ся майже усі історики. Зап. Груш. — На сю думку і я пристану.

Соглашєніє = зго́бування, зго́да, уго́да, поєднанія, порозуміння. — Того ж року стала згода їх царських величеств з королем польським. Л. Сам. — Хто би з неприємними нашими порозуміння мав, листи слав. Ст. Л. — **Войти въ соглашєніє** = Поєднати ся і т. д. **Согласиться** 1.

Соглядатель, ка = доглядач, ка, назір-
рач, шпиг. — Бач, чортова доглядачка,
таки вздріла. Кв. — Шпиг сюю пісню пиль-
но слугав, от і догадав ся. Макар.

Согнать = д. Сгонять. — **Согнанный** =
пригінаний.

Согнивать, согнить = згнивати, згніти,
позгнивати, трухлявити (С. Ш.), трухну-
ти, трухити (С. Ш.), потрухнути. (Д.
Сгнивать).

Согнуть = д. Сгибать. — **Согнутый** =
зігнутий, похиллий, нахиллий, похилений,
скорчений, ободістий. — На похиле де-
рево і кози скачуть. п. пр. — В ободістих
голоблях коняка краще везе, ніж в рівних.
Лев. — **Согнувшись** = зігнувшись, зкор-
чившись, корчима (Сп.).

Сограничный = сумєжний і д. **Погранич-
ный**.

Согрubbyть = д. Сгрубить.

Согривательный, согривающий = огрій-
ний, огрійливий. — Хоч мороз, а сонечко
огрійне, не померзнеш. Кн. — Отсе горілка
так так! огрійна і смачна. Кн. — Зараз
міні на живіт огрійливий рунчик мокрий
привязали. Кн. — Вона мене розважила
і своїм огрійливим словом заспокоїла мое
серце. Кн.

Согривать, согривть, ся = гріти, огрива-
ти, нагривати, огрїти, зігрїти, ся, на-
грїти, ся, перегрїти ся. — Оде побала-
кала з тобою, та й огрїла свое старе серце.
Кн. — Перед нами уся Україна, огрїта ве-
ликою любовію поета. Л. Н. В.

Согривать, согривить = грїшити, со-
грїшити, грїха вкусити, проегупитись.
— Не святый, щоб не согривив. н. пр. —
Через вас раз-у-раз грїха вкусити. Кр. —
Нехай уже ми прости люди — коли й про-
ступимось іноді, то нам і Бог вибачить. Кот.

Согривєніє = грїх.

Содвигать, содвинуть = д. Сдвигать.

Содержаніє = 1. удержанія, утрїмован-
ня (С. Ш.). — Дав кошти на удержанія
саду. Кн. — **Арендное содержаніє** = По-
сесія і д. **Аренда** 1.

2. дєржиго, кошт. С. Л. — Він має на
своїм держиві стару матір. С. Л. — Він
живе на своїм кошті.

3. зміст. — Шевченкові твори змістом і
ідеями здавали ся слїдчим... Кн. — Багат-
ство змісту, ширина свїтогляду — от го-
ловні частки творчости народної в піснях.
Кн. — Франко передаючи зміст праці Ле-
бедева. Зап. — Короткий зміст того довгого
листу. Л. Н. В. — Певна річ, що зміст і
композиція поетичного твору мусять бути
дїлом розуму. Л. Н. В.

Содержанка = полюбовниця, бахурка і д.
Наложница.

Содержатель, ница = державець, хазяїн,
хазяїлка, господарь, господи́ня, власти-
тель, ка. — С. книжного магазина = ши-
нкарь, корчмарь. — С. постоялого двора
= корчмарь, хазяїн заїзду, орандарь.
— С. почты, почтовых лошадей, почто-
вой станции = почтарь. — С. публич-
ного дома = бандур, бандурша. — С.
типографии = властитель друкарни,
друкарь.

Содержать, ся = 1. містити, ся, мати в
собі, обіймати. — Се третє видання Ста-
тута містить в собі постанови давнього права
державного. Бар. О.

2. держати, затрїмувати, тримати (С.
Ш.). — Він у нас держить хугір в посесїї.
— При давніх правах затрїмувати обіцу-
ємо. Л. В.

3. содєржувати, тримати (С. Ш.), утрї-
мувати (С. Ш.), контентувати, харчити,
ся. — Дочку тримай в дому, ще й заплати
кому, щоб взяв бїду з дому. н. пр. — З того
і жінку і дїтей контентую. Кн.

Содомить = бучу збивати, колотїти, га-
ласувати, гвалтувати.

Содомскій грѣхъ = содомія.

Содомъ = гвалт, буча, галас, колотнєча.

Содрасть = д. Сдирать.

Содроганіє = трєпїт.

Содрогаться, содрогуться = здрїгати ся,
трепетати (С. Ш.), трєпотїти, здрїгнути,
ся, їздрїгнути ся (С. Л.), струснути ся.
— Чоловікові не можна не здрїгнути, по-
чувши такий лютий присуд. Кн. — Козак
в лузі одкликнув ся. — Лих, татарин їздрї-
нув ся. Бот. — От тепер би знайти таке
дїло, щоб і день здрїгнув ся з переляку. Ст. Г.

Содѣйствованіє, содѣйствіє = поміч, підмога, запомога, уділ.

Содѣйствователь = помогач, помішник; спілник.

Содѣйствовать = д. Помогать; мати уділ, причиняти ся.

Содѣлывать, содѣлать = д. Дѣлать і Сдѣлать.

Соединеніє = збѣднанія, злученія (С. Л.), сполученія. — Злученія Литви з Польщою падало Польщі перевагу. Бар. О. — Нездатне сполученія цивільних начал з каршими. Л. Н. В.

Соединительный = сполучающий. Г. См. Ст.

Соединять, соединить, ся = єнати (С. Л.), єднѣчити, злучати, сполучати, збѣднати, гуртовати, збѣднати (С. Л.), збѣднати, злучити (С. Л.), сполучити, збѣднѣчити (Ос.), згуртовати, ся, поєднати, ся, поняти ся, спрятати ся, до купи — скѣпити ся (Ос.), скѣпчити ся, до пари — зпарувати ся, на що погане — злигати ся, полигати ся, зніохати ся. — З Трубайлом Альта між осокою зійшлись — збѣднались, мов брат з сестрою. К. Ш. — Відували єднає людей до гурту. Кн. — Не дав серця молодого з тим сердцем дівочим поєднати. К. Ш. — Татарва і Ногайці, збѣднались з черкесом, знов набігли на Січ. О. Ст. — Треба тричі сказати: збѣднай і розривай, коли я схочу. н. к. Гр. — Князь Роман злучила землю з Волинскою. Бар. О. — Любов злучила наші серця, а Гіменей зложив на чола наші вінця. Ст. Г. — Розлучились, більше не злучились. Ст. С. — Доля моя пещаслива, чом ти з милим не злучила, а ти з милим розлучила, а з немилим ізлучила. н. п. — Тут злучившись до купи, вже разом рушула їх ватага. Л. Н. В. — Не там щастя, не там доля, де багаті люди, хто ся злучить по любови, тому гаразд буде. н. п. — Не зрима сила гуртує нас до купи. Кн. — Він згуртовав в собі усі національні і добрі, і лихі сторони. Кн. — Шесвѣга смола з овечим доєм пойметь ся, а з свиничим — ні. С. Л. — Був собі котик та півник та спрятли ся жить у купі. н. к. — **Соединенный** = збѣднаний, злученый (С. Л.), сполученый. — **Соединенные штаты** = сполучені держави.

Сожалѣніє = жаль, жалїння, жалоці, жалуванія, жалкуванія. — Ой мамо, мамо, жаль ваги не має. н. п. — Скільки тих жалоців, та ба! Марне! не вернеш. Кн. — Що з тих жалоців, коли він вмер. Кн. — Не мав він жалоців до літ, ні до краси, що хоч йому кажи, як хоч його проси. К.

Д. Ж. — **Безь сожалѣнія** = без жалю. — **Къ сожалѣнію, къ крайнему сожалѣнію** = на жаль, з жалем, на превеликий жаль. — На жаль бачимо, що коли Шевченко... Кн. — На жаль, твори Шевченка не гаразд були перевірені. Кн. — На превеликий жаль. коли шановний письменник не відповів. Кн.

Сожалѣть = жалкувати (С. Л.), жалїти (С. Л.), жалувати, уболювати (С. Ш.). — Жалкувала сизокрила, що вона не чула ся, як минула і весна. Б. Г. — Почав жалкувати, що не спроможен. Кн.

Сожечь = д. Сожигать.

Сожженіє = пожога. — Що ж тут дивно-го, що хата заняла ся? Вони поїхали на тижень у Київ, покинули хату напожогу. Кр.

Сожженный = спаленый.

Сожиганіє = палка.

Сожигатель, ница = палїй, ка.

Сожигать, сожечь, сжечь, ся = палїти, спалїти, ся.

Сожитель = 1. муж, чоловік, старий.

2. сожитель, соживець. — Гаразд знаючи звичай свого соживца. Лев. В.

Сожительница = 1. жінка, стара,

2. сожителька.

Сожительство = сожиття (С. Жел.).

Сожительствовать = жити з ким вкупі.

Сожитіє = д. Сожительство.

Сожрать = д. Сжирать.

Созвать = д. Созывать.

Созвучіє = созвѣчність. С. Жел.

Созвѣчный = созвѣчний (С. Жел.), сѣгослосный. — Сугослосні назви трапляють ся в иньших місцях. Бар. О.

Созвѣздіє = созвѣздіє (С. Жел.), сузірря.

— **Созвѣздіє Большой Медвѣдицы** = віз.

С. Аф. З. — **С. Близнецы** = чепіга (С.

З.), зірки під чепігою — корѣмисло. —

С. Касіопея = борона. — **С. Орїонъ** =

косарі. С. Жел. — **С. Плеядъ, Верониковы волосы** = волосожар (С. Аф. З.),

в йому зоря Альціона — квѣчка, квѣчка

з курчатами (Ястр.). — Віз став супроти

півночі над хатою, Чепіга вияснилась. Морд.

С. З. — Борона — в однім обороті три

зірки, а в другім чотири, а вїйде до неї з

трѣох зірок. Маи. — Та не тільки наука,

і народ одзначає де які купи зірок різними

прозвіщами, на пр. Віз, Чепіга, Волосожар,

Квѣчка з курчатами, Дівчина з відрами і

иньше. Де що про Сѣв. Б.

Создавать, создать = творити, споружати, сотворити, утворити (С. Ш.), спорудити (С. Л.).

Созда́ніе = 1. творі́ння (С. Ш.), творе́н-
ня, будува́ння (С. Ж.).

2. творі́ння, тварь (С. Ш.), тві́р, тво́-
рево, створі́ння. — Гоже, не гоже — тво-
ріння Боже. н. пр.

Созда́тель = творе́ць (С. Ш.), сотвори́-
тель, будовні́к (С. Ж.). — Видить Бог,
видить Творе́ць, що мир погябає, архангела
Гавриїла в Назарет посилає. н. п.

Созда́ть = д. Созида́ть

Созе́мецъ, созе́мка = земля́к, земля́чка.

Созерца́ніе = огля́дування, розгля́дуван-
ня; розду́мування. — Кільки годин лежав
він верухомо, німо, поринаючи в оглядуван-
ня неба. Кн. — Оглядування природи заці-
пило німі б'лі на серці. Кн.

Созерца́ть = согляда́ти, зорі́ти, вдивля́ти
ся; розважа́ти над чим; розду́мувати.

Созида́ніе = будува́ння.

Созида́ть, созда́ть = 1. будува́ти (С. Ж.),
збудува́ти.

2. д. Создава́ть.

Сознава́ть, созна́ть = визнава́ти, призна-
ва́ти, визна́ти, призна́ти. — Се визнає
і сам уряд, хоч йому се й прикро. Кн. —

Сознава́ть себя́ = тямити себе́, тямити
ся (С. Ш.).

Сознава́тсья, созна́тсья = признава́ти ся,
призна́ти ся, повинувати́ти ся, пови-
нити ся. С. Жел.

Созна́ніе = 1. призна́ння, визна́ння.

2. свѣдо́мість (С. Жел.), прито́мність,
чуття́, глудз, памороки. — Ця пісня
якось спала на думку проти волі й свѣдо-
мости молодіці. Лев. — Одбило йому памо-
роки. н. о.

Созна́тельность = свѣдо́мість.

Созна́тельный, но = свѣдо́мий, мо, при-
то́мний, но, чуйний. — Сила призвання
поборола сила свѣдомого примування до ма-
лярства. Л. Н. В. — Вона свѣдомо, глибо-
ко свѣдомо йшла бити ся з ворогом люд-
ським. Кн. — Притомна була, поки і змер-
ла: говорила і розуміла. Ос.

Созрѣва́ніе = виспѣва́ння, доспѣва́ння.

Созрѣва́ть, созрѣ́ть = визрѣва́ти, виспѣ-
вати, поспѣвати, спіти, спіліти, висти-
гати, постигати, визріти, виспіти, по-
сіти (С. Л.), насіти, настигнути, при-
стигнути, пристігти (С. Л.), внату́рити
ся, дійти, більше — поспіліти, про де-
кільки — повиспѣувати, повиспѣгати.
— Жито поспіло, прспіло діло. н. п. —
Оце вже й ягоди настигли. н. к.

Созрѣ́лий = спі́лий, поспі́лий, сті́глий
(С. Л.), присті́глий (С. Л.), дійшли́й (Ман.).
— Стиглий каву́н. — Пристигли сливи. С. Л.

Созыва́ніе = склика́ння.

Созыва́ть, созва́ть = сзива́ти, іззива́ти
(Ос.), склика́ти, наклика́ти, склика́ти,
наклика́ти, позклика́ти. — Щось у полі
гукає, батько дітей скликає: Ідіть діти до
дому. н. п. — Вона скликає курей та хіп
півника. н. о. Гр. — Скликаю громаду, щоб
тебе вибрали за начальство. н. к. — Сопі-
лочка грає, на граня (в улицю) скликає,
н. п. — Як настав день св. Юра, Марко
скликав до себе все панство. Ст. С. — Тут
старенькі звеселились, родичів склика́ли.
Макар. — Митрополіти київські самі скли-
кують собори місцеві. Бар. О. — Трубіть
у роги, скликайте собак. Ст. О.

Созывъ = склик, склика́ння. — Домагав
ся від короля скликання собору. Бар. О.

Соизво́леніе = призво́лення.

Соизво́лять, соизво́лить = призво́ляти,
призво́лити, возво́лити. — Царь призво-
лив тоді визволити крѣпаків. Кн. — Гро-
мада, спасибі їй, на те зозволила. Ос.

Соимѣ́нникъ = одної́мненник.

Соиска́тельство = запобі́гання, перебі́й.

Сойти́ = д. Сходи́ть.

Сойтиє = д. Совокунѣ́ніе.

Соковой = соковий.

Соколѣ́нокъ = соколѣ́, тко.

Соколѣ́ць = жила, з котрої коневі кров
пускають.

Соко́ликъ = соко́лик, соко́лія.

Соко́линный, соко́лій = соколѣ́вий, соко-
ля́чий. — Ой як би ж у мене сизі крила,
соколові очі — полетіла б до матінки хоч
і серед ночі. н. п. — **Соко́лій перелѣ́тъ**,
рос. *Gentiana cruciata* L. = тірлич, тов-
стуха, лихоманник, матерянка. С. Ан.

Соко́лія = соко́лія, соко́лиця, со́кілка.

Соко́ль, пт. = *Falco gentilis* — со́кіл, F. *bu-*
teo — (охотницький) — парог. С. З.

Соко́льничъ = 1. соко́льнич (соколовий о-
хотник).

2. рос. *Hieracium Pilasella* L. = печу́й-
вітер. С. Ан.

Соко́ля трава́ = д. Соко́льничъ 2.

Сокраща́ть, сократи́ть, ся = скорѣчува-
ти, вкороча́ти (С. Л.), укорѣчувати (С.
Ш.), скороти́ти, вкороти́ти (С. Л.), ума-
лити (С. Ш.), вмалити, ся, повкорѣчу-
вати, поскорѣчувати, ся. — Тут се опо-
відання де скорочено, де відмінено. Л. Н. В.
— Свиня звалить і віку умалить. н. пр. —
Яя побачить, буде бити, вмалить міні віку. н. п.

- Сокращёніе** = скорочення (С. Ж.), вкорочення.
- Сокращённый, но** = скорочений, скорочено, коротко, коротенько.
- Сокровённость** = таємність. С. Ш.
- Сокровённый** = таємний і д. **Скрѣтный 2.**
- Сокрѣще** = скарб. С. З. Л. Ос. — Твори Шевченка дійсно великий скарб. Кн.
- Сокрѣщница** = скарбниця, скарбівня. С. З. — Що зможе дати мій талан слабій в скарбницю любові твоєї мови. Сам. — Надію буду пестувати, в скарбницю мови буду дбати убогу лепту я свою. Ст.
- Сокрѣщный** = скарбовий.
- Сокрутина** = закрутка (в нитках).
- Сокрушати, сокрушить, ся** = 1. розбивати, трощити (С. Л. Ш.), розбіти, потрощити, розтрощити, ся, на черепки — розчерісити. — Гляди міні, и тобі всі зуби потрощу! Кр. — Розчерепив вазу. Руд. 2. засмучувати, жалю завдавати, крушити, ся, журити ся, тужити (С. З.), засмутити, жалю завдати, в тугу вдати ся. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п. — Журба сушить, журба крушить козаченька молодого. н. п. — Ой не плачте, не журить ся, в тугу не вдавайтесь. н. п. — І жив не любила, і вмер не тужила. н. п.
- Сокрушённе** = 1. зламання, розтрощення. 2. жаль (С. Л.), журба, туга, скруха (С. З. Ж.), сокруха. — З жалю не знав, що й робити. С. Л. — Скруха сердечная. С. З. — Маєт скруху сердечну за гріхи учинити, скруха, т. е. жаль за гріхи. Б. Н.
- Сокрушённый** = 1. розбитий, потрощений, розтрощений. 2. засмучений, розжаліблений. — Щепкин з розжалібленого серця. Кн.
- Сокрывать, сокрывать** = таїти, потаїти, покрити і т. д. д. **Скрывать.**
- Сокрытие** = утаювання, утаєння, схов, переховання.
- Сокъ** = сік.
- Солгати** = збрехати (С. Л.), москаля підвести (С. З.).
- Солдатёнокъ** = москальчя, москальчук (С. Л.).
- Солдатыкъ** = салдатык, москалик. — Москалик, соколик, поїди наші волики, а як вернешесь здорові — поїсте і корови. н. пр.
- Солдátка** = салдátка, москóвка (С. З.). — Тоді Катерина буде собі москóвкою. К. Ш.
- Солдатыкинъ** = салдатыкин, москóвкин.
- Солдатовъ, солдатекий** = салдатыкский, москалів (С. З. Л.), москóвський (С. Л.), жовнірський (Гал.).
- Солдátство** = салдátство, жовнірство (Гал. С. З.).
- Солдатычина** = д. **Наборъ.**
- Солдаты** = салдаты (С. Л.), москаль (С. Л.), жовнір (Гал. С. З.), зб. — салдатыня (С. Жел.), москвá. — Дівчаток Москалі украли, а хлопців в москалі побрали. К. Ш. — Сирота ледащо не хоче робити, ой оддаймо вражого сина в москалі служити. н. п. — І одigli ся, немов москалі, у казенну муницю. Дум. — Був собі одставний москаль. н. к. — Гей в цїсаря тяжка служба, а мала запла́та: не одному жовнірові головочка стята. н. п. Б.
- Солевáрия** = солевáрия, солáрия (С. Жел.).
- Солёние** = 1. соління. 2. квасіво, квасіння.
- Солёный** = солоний (С. Л.), дуже — сілкий. — Солёная рѣба = просід, просольне. С. З. — С. настóй = ропá. С. З. — Солёнымъ закусывать, закусить = солонцювати, посолонцювати. — Солёные дѣлаться = солоніти.
- Солідáрность** = згодність, порозуміння.
- Солідáрнымъ быть** = розуміти ся.
- Солідничать** = старувати.
- Солідность** = статечність.
- Солідный** = статечний, статецький, поміркований. — Та статечні козаки загукали навп. ка. Мова. — Ой ви старости, ви люди статецький, ой ви бояре, ви сини отецький. н. п. — О він чоловік поміркований. Хере.
- Солитёръ** = 1. глист (Tenia). 2. великий брильянт.
- Солить, посолить** = солити, посолити.
- Солка** = соління.
- Солкий** = сілкий, солоний дуже.
- Солкость** = солоність.
- Солнечникъ, рос.** Helianthus annuus L. = соняшник, сояшник. С. Ап.
- Солнечный** = соняшний, сояшний (С. Л.), сонцевий. — Сояшний свѣтъ дуже сильний. Де що про Св. Б. — Солнечная росá, рос. Drosera L. і D. rotundifolia L. = росічка, росічка, Божа росá. С. Ап. — С. сторона = сонь, соння. — Солнечное злoto, рос. Helichrusum arenarium De. = жовтий цмин, жовта гарячка, жовтяниця, жовтушки, золотуха, безсмертник, чмель, котячі лапки, цинобрань, головокрут, сварлівець. С. Ап.
- Солнопѣкъ** = спека, шквара, припѣка. —

- На спеці. — Хата на белебені, та ще й вікнами на південь, саме на прищеці. Кн.
- Солнце** = сбище, здр. сбищко (С. Л.), сбищко (Гал.). — Сонце світить і огріває усе. Де що про Сьв. Б. — **При закаті сонца** = на взході.
- Солнцевъ** = сонцевий. — **Солнцева сестра**, рос. *Cichorium Intybus L.* = петрів батіг. С. Ан.
- Солнце-цвѣтъ**, **солнцецвѣтникъ**, рос. *Helianthemum vulgare Gärtn.* = нітник. С. Ан.
- Солный** = солоний.
- Солнышко** = сбищко (С. Л.), сбищко (Гал.).
- Солварня** = д. Солеварня.
- Соловей**, пт. *Motacilla luscinia* = соловей, ко. — Уже садочок розцвітає, соловейко вже співает. Гр.
- Соловушка**, **соловушка** = соловейко, маленьке — солов'ятко. — Та маленьке солов'ятко по деревцю лазить. н. п.
- Соловка** = солов'їха.
- Соловій** = буланій (з білим хвостом і білою гривово, про коней).
- Соловійний** = солов'євий, солов'ячий (С. З.), солов'їний, солов'їковий. — Ніхто того древа не зрубає, солов'євих діток не займає. н. п. — Ручки білі, стан тоненький, голос солов'їний. Чом такої не любити, Боже мій єдиний! н. п. — Ой коли б я мала орлової крила, солов'їкові очі, я б полетіла до свого батька теменької ночі. н. п.
- Соловітъ**, **посоловітъ** = соловіти, посоловити. — І очі ящі соловіти. Кот. — З п'яна очі посоловіти. С. З.
- Солодітъ** = солодіти, робити солод.
- Солодковатый** = солодєцький.
- Солодковий корень**, рос. *Glycyrrhiza glabra, echinata L.* = солодкий корінь, вербейц солодкий, солодєць, солодіка, лікарниця. С. Ан. — **С. папоротникъ**, рос. *Polyrodium vulgare L.* = папороть (укр.), солодіш (Гал.). С. Ан.
- Солодѹха** = кваша. С. З. Л.
- Солодѹ** = солод, дрожжанка (С. Л.). — **Въ солодѹ обратѣтся** = осолодіти. — **С. сдѣлать** = осолодіти.
- Солодітъ**, **разсолодітъ** = солодіти, осолодіти.
- Соложеніе** = солодіння.
- Солома** = солома, гречана — гречнянка, гречаниця, горохова — горохвина, гороховиння (С. Л.), житла — житниця, просяна — просянка (Кр.), пшенишна — пшенишниця, ячмінна — ячмінка (Кр.),
- струкових рослин — струковиння (Хар.), дуже пом'ята — мѣрва (С. Л.), мѣрвіста солома, в снопах чи кулях з вимолоченого жита — **ОКОЛОТ** (С. Л.), що патрусилась з кулів — трясанина, трясаниця, посічена на корм — січка.
- Соломата** = д. Саламата.
- Соломенный** = солон'єний. — **Соломенно-жѣлтый** = половий.
- Соломина** = солонина, солонинка.
- Соломонова печатъ**, рос. *Polygonatum multiflorum* = огірощник. Ман.
- Соломорѣзка**, **соломорѣзь** = січкаря.
- Соломотрѣска** = соломовійка.
- Солонка**, **солоніца**, **солонічка** = соляпка (С. Л.), солонія (С. З.), сольниця (С. З.), сільниця.
- Солоноватый** = солонєцький.
- Солончакъ** = солончак, солонєць, солоніще, роскидані поміж солонцями маленькі шматочки чорвоземлі — **ХОМПИКИ**.
- Солонѣтъ**, **посолонѣтъ** = солоніти, посолоніти.
- Соль** = 1. сіль, найнижчого розбору — **бузун**. — **Каменная соль** = кам'янка, кам'яна, льодова сіль, ледянка. — **Апгліская соль** = аглицька сіль. — **Кримская с.** = кримка, деякі одми її — білозірка, краснозірка, таганашка. — **Озерная с.** = озєрниця, озірка. — **Поваренная с.** = кухонна сіль і просто — сіль. — Як сіль в оці. н. пр. — Грудочка соли. — Тепер міні не до солі, коли грають на басолі. н. пр.
- Солянка** = 1. рос. *Salsola Kali L.* — колючка, курай. С. Ан.
2. солянка (страва на взір кваска, тільки густіша і з рибою).
- Соляной** = соляний, сільний. — **Соляная копъ** = солонія, жуна (С. Жел.). — **С. варница** = д. Солеварня.
- Сомкнутъ**, **ся** = д. Смыкати, ся.
- Сомлѣтъ** = сомліти (С. Л.), про кількох — повмлівати.
- Сомнамбулизмъ** = д. Лунатикъ.
- Сомнительность** = непевність.
- Сомнительный**, **но** = непевний, но (С. Л.), сумнівий (С. Жел. Пар.), наваду, наврад. — Матеріал очевидячки непевний. Кн. — Наваду, щоб так сталося. Граб.
- Сомніватися**, **усомніться** = сумлівати ся (С. Л.), сумнівати ся (С. Пар.), сумніти ся (С. Жел.), вагати ся, варувати ся

- (Ос.), зневіря́ти, усумні́ти ся (С. Жел.), зневі́рити ся. — **Онъ сомні́вається** = він не певен. Кн.
- Сомні́внє** = сумлі́ння (С. Л. Жел.), сумні́ня (С. Жел. Пар.), сумні́в (С. Жел. Пар.), непевні́сть, вага́ння, зневі́рря (С. Жел.). — Не шарпайте зневі́рря свого серця — зневі́рря зло. Ст. Б. Х. — **Безъ сомні́ня** = за́певне, а вжéж. — **Не подлежі́ть сомні́ню** = за́певне.
- Сомо́вьяна** = со́мїяна.
- Сомо́вій** = со́мовїй.
- Сонаслѣ́дникъ, ца** = спі́внаслѣ́дник, ця. С. Жел.
- Сонлі́вець, сонлі́вица** = со́нько (С. З.), сплю́ха (сп. р.), со́нуля. — Со́нько хропе. С. З.
- Сонлі́вость** = сонно́та, спля́чка (С. Л.), оспя́лість (С. З.). — На бабу усе нападає сонно́та, певно швидко помре. Лев.
- Сонлі́вий** = сонлі́вий, сплю́щий, оспа́лий (С. З.) і д. Со́нлі́вець.
- Сонщи́це** = збо́рище, стовпи́ще.
- Сонщъ** = збір, збо́рище.
- Сонникъ** = сонні́к.
- Сонно** = сонлі́во, оспа́ло.
- Сонный** = со́нний, спля́щий; д. Со́нлі́вий. — Со́нная пемочъ = спля́чка і д. Со́нлі́вость. — **С. рыба** = не жива́ рыба. — Со́ннимъ ста́ть = осові́ти.
- Сонъ** = 1. сон, здр. — со́ньки, з хропі́ням — хропа́к. — **Первый сонъ** = перво́снї. С. Жел. — **Вре́мя сна́** = ляго́ви, облягі́. — Це було саме в обляги. н. о. — Со́ньки — дримки в колїсоньки. н. п. 2. сон, поб. снїще. — Та сон же, сон міні приснив ся. К. Ш.
- Соня** = со́нько, со́нуля і д. Со́нлі́вець.
- Сообража́ть, сообразы́ть, ся** = ва́жити, міркува́ти (С. Л.), метикува́ти (С. Л.), розважа́ти (С. Л.), обрахо́вувати, ся, розумува́ти, розва́жувати, рахува́ти ся, зва́жити, розва́жити (С. Л.), ува́жити, зміркува́ти, розміркува́ти, обрахува́ти, розрахува́ти ся. — Тим я і вчашав, щоб роздивитись і зміркувати — як те діло зробити. Ос. — Як би тут уважити, куди саме гвіздох забити. Хар. — Зібрали ся Запорожні, всі в раду схажали, за походи проміж себе вони рахували. н. п.
- Соображеніє** = міркува́ння, розва́жання, зміркува́ння, рахува́ння, раху́ба, тям, тяма, тямок. — **Безъ соображенія** = нерозва́жно. — **По моему соображенію** = на мою думку, на мій погляд, як я гадаю. — **Приня́ть въ соображеніє** = взя́ти на увагу, зва́жити.
- Сообразы́тельность** = спрї́тність; обачність, ува́жливість (С. Ш.).
- Сообразы́тельный** = спрї́тний, поміркований (Лев.), зміслє́яний, розмишлє́ний, обачний, ува́жливий (С. Ш.).
- Сообразы́ть, ся** = д. Сообража́ть, ся.
- Сообразно́сть** = зго́дність (з чим), відпові́дність (чому).
- Сообразный, по** = зго́дний, но (з чим), відпові́дний, подо́бний, по (чому).
- Сообразова́ть, ся** = стосува́ти, ся, прина́туря́ти ся, підбармо́вувати ся (С. Л.).
- Сообща́** = гурто́м, за гурт, спі́льне (С. З.), по́спїл, поспо́лу (С. З.), з гурта́, огу́лом, укúпї, вкúпї. — Спі́льне з товари́ством. С. З. — А братія спі́льне кожного року мають вибрати змежи себе старших. Чин Львов. брат.
- Сообща́ть, сообщы́ть, ся** = 1. уділя́ти, уділюва́ти (С. Ш.), надава́ти, передава́ти, уділі́ти (С. Ш.), нада́ти, переда́ти, ся. 2. повідо́мля́ти, повідо́мити (листовно), перека́зувати, переказа́ти (на словах). 3. злуча́ти ся, сполуча́ти ся, єднати ся, злучи́ти ся, сполучи́ти ся, зьєднати ся і т. д. д. Соєди́ня́ть ся.
- Сообщєніє** = 1. уді́лення. С. Пар. 2. повідо́млення. 3. злучє́ння, сполучє́ння і д. Соєди́нєніє. — **Имѣть сообщєніє съ кѣмъ** = ма́ти стосúнки. — **Пути́ сообщєнія** = шляхі́.
- Сообщество** = товари́ство, спі́лка, грома́да, компа́нія. — Приняли його в своє товари́ство.
- Сообщы́тельный** = 1. товари́ський; щї́рий. 2. сполуча́ючий.
- Сообщы́ть** = д. Сообща́ть.
- Сообщникъ, ца** = то́вариш, ка, спі́льник, ця, прича́стник, уча́стник (С. Ш.).
- Соопекúнь, соопекúнна** = спі́вопїкúн, ка, — Які бувають відносини між матірю та співопїкуном? Ег. зб.
- Сооружа́ть, сооруды́ть, ся** = споружа́ти, будува́ти (С. Ж. Л.), споруды́ти (С. Л.), ви́будувати, збудува́ти, ся (С. Л.). — Бач! яку озию спорудив! Чисто не мов та дзвінця. Кн. — На тому місті, де стояв Перун, він збудував церкву Св. Васи́ля. Лев.
- Сооружєніє** = 1. будова́ння, збудова́ння. 2. будо́ва (С. Л.), будова́ння (С. З. Ж.).

- будівля (С. Л. Ш.), кам'яне — кам'яниця, муровання.
- Соответственность, соотвѣтствие** = відповідність, відповіддя.
- Соответственный, но** = відповідний (С. Жел.), відповідно (чому, до чого), згідно (з чим). — Духовенство, розуміючи обовязки відповідно своєму вихованню. Бар. О. — Які женщина має обовязки відповідно до свого віку? Ег. зб. — Відповідно до сього подлу, буду переходити кожду часть. Зап. — Критика відповідно до предмету єї студий, відповідно до духового складу самого критика. Л. Н. В.
- Соответствовать** = відповідати, відповідати (С. Л.). — Нова професія не відповідаючи його кебеті і вдачі. Зап. Кок.
- Соотечественникъ, ца** = земляк, землячка.
- Соотноеніе** = взаїмнини і Отноеніе 1.
- Соотчичъ** = д. Соотечественникъ.
- Сопель, здр. сопёлка** = д. Свирѣль.
- Сопельный** = сопілковий.
- Соперникъ, ца** = суперник, ця, супротивець, супротивник, ця. С. Жел. — Ой, паничу, не розмовайте так багачко з Оксаною, бо Яків вам супротивником буде. Кр.
- Соперничество** = суперництво.
- Соперничать** = міряти ся, на перебій іти.
- Сопеальныйникъ, ца** = жалібник, ця, односум, ка. — Односуми, що чорт їх розсуне. н. пр.
- Сопка** = сопка, сопуха, горіла могила (Чорноморія).
- Соплеменный, ца** = одноплеменець, ниця, земляк, землячка.
- Соплеменность** = одноплемєнність.
- Соплеменный** = одноплемєнний.
- Сопли** = соплі, соплякі, шмарки, шмарклі, шмаркота, віскрякі, дядькі, вживаєть ся теж форма един. ч. — сопляк, віскряк (С. Аф.). — Он, бач, дядьки з носа виглядають. Лев.
- Сопливецъ, сопливица** = сопливецъ, сопляк, шмаркач, ка, шмарколіз.
- Сопливость** = сопливиці.
- Сопливый** = сопливий, шмарканий, віскрякий (явий), віскрявий (Ман.). — Такий віскрявий та поганий. н. к. Ман.
- Сопливѣть** = сопливити.
- Соплюха** = д. Сопливица.
- Сопля** = сопля, сопляк, віскряк (С. Аф.).
- Соплякъ** = д. Сопливецъ.
- Сопредѣльность** = пограниччя, сумєжність.
- Сопредѣльный, но** = пограничний, сумєжний, суміж і д. Смєжний.
- Соприкаса́ться, соприкосну́ться** = торкати ся, доторкати ся, дотикати ся, стикати ся, доторкнути ся, доткнути ся, стикнути ся.
- Соприкоснове́ніе** = дотикання, доткєння.
- Соприкоснове́нность** = д. Прикоснове́нность.
- Соприкоснове́нный** = 1. прилєглий, сумєжний, дотикальний.
2. д. Прикоснове́нный 2.
- Соприча́стникъ, ца** = д. Соуча́стникъ, ца.
- Соприча́стный** = д. Прикоснове́нный 2.
- Сопричисля́ть, сопричисля́ть, ся** = прилїчувати, прилїчити, прилучати, прилучити, ся.
- Сопровождáть, сопроводѣ́ть** = 1. д. Провожáть.
2. д. Слѣдовать 1, 2 і 3.
- Сопровождєніе** = пробїд. — Не требовав би проводу слїп, як би бачив свѣт. н. пр. — Въ сопровождєніи = в товаристві, разом (з ким).
- Сопротивлєніе** = протївенство, сўпрет (Нис.), супорря, опїр.
- Сопротивля́ться** = сперечати ся, сперечати ся, суперечати ся, супротивляти ся, спірати ся (С. Л.), змагати ся (С. Л.), огинати ся (С. Л.), опинати ся, опїрати ся (С. З.), спинчати ся. — Старий не сперечаєть ся, з ним можна що хтїти зробити. н. о. — То то бо й е! Проти батька не можна огинати ся. С. Л. — Ну він опинав ся — опинав ся, а там і заїхав. н. о. Грінч. — Чи тож можна спинчатись з ним. н. о. — Сопротивляю́щийся = суперєкуватий, супротивець. — Старшина побїг збирати понятих, щоб не гаючись насїсти супротивця. Лев.
- Сопрѣва́ть, сопрѣ́ть** = прїти, зіпрїти, віпрїти, повипрївати.
- Сопряга́ть, сопря́чь, ся** = спрягати, злучати, спрягти, злучити, ся. — Э́то сопряжено́ съ большими затрудненіями = це дуже трудно, дуже морочливо, це звязано з великими трудностями.
- Сопу́нь, сопу́нья** = сопу́н, ха, сапаний.
- Сопу́тствовать** = товаришувати в дорозі.
- Сопухну́ть** = д. Спїхивать.
- Сопѣ́ніе** = сопїння, сап.
- Сопѣ́ть, сопну́ть** = сопїти, сопїти, сапати, засопїти. — Сопе, як з ковальського міха. н. пр.
- Соразмѣ́рность** = помірність.
- Соразмѣ́рный, но** = помірний (С. Л.), сорозмірний (С. Жел.), помірно (С. Л.), до

- міри (С. Л.), навпóмiрки. — Соразмѣрно заслугамъ = по заслугі.
- Сорáтникъ** = товариш на війні.
- Сорванецъ** = зайді-голова (Кроп.), шибай-голова, паливода (С. З. Л.), палисвіт (С. Л.), шибеник (С. З. Л.), отчайдуша (Лев.), урвитель (С. Ш.), урві-голова (С. Ш.), урвіпола (С. Л.), пробіголова. — Тиміш і Юрій були паливоди своєвольні. Л. В. — Пробіголова той, що побив свого батька. н. о. Яст.
- Сорвáть** = д. Срывать.
- Сорвіголова** = д. Сорванецъ.
- Сордѣлый** = доспілий, достіглий.
- Сордѣть** = доспіти, достігти, посніти. — Доспіє й в нашій ниві колос. Ст.
- Соревновáніє** = суперництво (С. Жел. Пар.), перебіи.
- Соревновáть** = на перебіи, на вперевагі (робити що). — Ми будемо вчитись навпереваги. Сп.
- Сорінка** = запорóха, порошінка. — У людей бачить запороху в оці, а у себе ломаки не бачить. н. пр.
- Сорить** = 1. (насорить) — сьмітити (С. Л.), насьмітити.
2. (засорить) — порохити, запорохити; занести, замудити, затагті. — Не дивись високо, бо запорохив око. н. пр. — Ставок замулив ся.
3. (разсорить) — сінати, гатити грішми, розтрицькати, розциндрити (гроші).
- Сорітсья** = сьмітити ся, порохити ся, засьмічувати ся.
- Сорный** = нечистий, сьмітїстий, засьмічений. — Сорная крупа = нечисті крупы, послід. — Сорная куча, сорное мѣсто = сьмітник. — Кожний півень на своєму сьмітнику гордий. н. пр. — С. трава = бурьян, здр. — бурьянецъ, бурьяничик (С. Ш.), поб. — бурьянище, зб. — бурьяни, одно стебло або один кущ — бурьянина (С. Ш.). — Поросші сорными травами = бурьянуватий. — Поростать с. т. = бурьянуватїти. С. Ш.
- Соровой** = сьмітьовий.
- Сорока** = 1. пт. *Corvus pica* — сорока. — С. морская = д. Кривокъ.
2. д. Кічка.
- Сорокалѣтіє, сорокалѣтний** = сороколіття, сороколітний.
- Сорóкинъ** = сорочий, сорочиний, сорочачий. — Сорочі яйця.
- Сороковины** = сорочини. С. З.
- Сороковой** = сороковій.
- Сороконожка**, кот. *Julus scolopendra* = стонóg (С. З.), стонóга, сивушка.
- Сороконутъ**, пт. *Lanius collurio* = сорокопуд, сорокач, сорокоуз, сорокуш. С. Жел.
- Сорокоустъ, сорокоустье** = сорочини. С. З.
- Сорокъ** = сорок. — Два сорока = вісімдесятъ. — Сорокъ сороковъ = тисяча шість сот.
- Сорочій** = сорочий, сорочачий, сорочиний. — С. щавель, рос. *Rumex Acetosella* L. = горобьячий щавель, г. квасецъ, горобиний квасецъ (укр.), щавій, щівник дика гречка (гал.). С. Ан. — Сорочьи ягоды = д. Пасленъ.
- Сорочка** = 1. д. Рубаха.
2. на суднах — значок, короówka.
- Сортировáть** = сортувати (С. Жел.), добірати, розбірати, тасувати (С. Ш.).
- Сортировка** = сортування, добір, підбір, розбір.
- Сортировщикъ** = тасовщик. С. Жел. Ш.
- Сортиръ** = д. Отходъ З.
- Сортъ** = сорт, розбір. — Сукно середнього розбору. — Первыи = первак. — Послѣдний сортъ (про зерно, крупы) — Послід. — Зостав ся самий послід.
- Сорубѣжный** = д. Пограничний і Смежный.
- Соръ** = сьміття (С. З. Л.), од зерна — Олвїйки (Ман.), од дерева — хамло. — Сьміття в хаті по коліна, облуплені всюди стїни. н. п. — Чим я в мужа не жона, чим не господня, сїм день хати не меда, сьміття по коліна. н. п. — Заховавсь за хамлом, що під ногами йому плутало ся. Кв.
- Сосáніє** = сосання, с(ц)мокáння.
- Сосáть** = сосати, ссати, с(ц)мокáти. С. Л. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр. — Ти, Андрушко, хлещи юшку, а я мясце, бо мене дитина ссе. н. пр.
- Сосвѣтывать, сосвѣтати, ся** = свѣтати, засвѣтати, висвѣтати, посвѣтати, ся.
- Сосенка** = 1. д. Сосна (здр.).
2. рос. *Asparagus officinalis* L. = шпараги, підчос, зайчий холодок. С. Ан.
- Сосієка** = ковбаска (маленька).
- Соска** = кукла (Поат.), сосулька, мизюк. — Нажувала куклу, дала дитині, а сама мерщій на улицю. н. о.
- Соскáбливать, соскóблить, ся** = скребти, скромáдити, вискрібати, вискребти, вискромáдити, повискрїбати, ся. С. Л.
- Соскáкивать, соскóчить, соскóкнутъ** = 1. зскáкувати, сплігувати, зскóчити, зпліг-

нути, позскакувати, позплігувати. — Мошко й собі сплигнув на віз. Кн. — Він зплигнув з воза.

2. зскакувати, зскачати, злетіти, одлетіти. — Шина зскачила з колеса.

Соскальзывать, соскользнуть = зсковзнути ся, сослизнути ся, спірезути. — Яцьвахом прибив — тепер неспирне вже. Кр.

Сосковатый = пічковатий.

Сосковый = пічковий. піпчиковий.

Соскокнуть, соскочить = д. Соскакивать.

Соскользнуть = д. Соскальзывать.

Соскрепать, соскресть = 1. вискрібати, вискребити.

2. згрібати, згребті.

Соскучиваться, соскучиться = нудитись, зануджувати ся (С. Аф.), скучати, занудитись (С. Л.), знудити ся, скучити. — Скучила до дому. — Скучила за вами. Кр.

Сосланный = засланий, засланець.

Сослать, ся = д. Ссылать, ся.

Сословіе = стан (Ос), стать, шар, верства. — Всьому народу духовного і світського стану. Л. В. — Іменем всіх станів Великого Князства Литовського. Ст. Л. — Сатира потрібна про наш середній стан. Кн. — На хибя нашого вищого шару можна не уважати. Ся верства не численна. Кн. (Д. ще під сл. Званіе). — Дворянское с. = дворянство, шляхетство. — Купеческое с. = купецький стан, купецтво.

Сословный = становой. С. Жел.

Сослоный = д. Синонимъ.

Сослужить = д. Служить. — С. службу = прислужитись кому, зробіти послугу, в пригоді стати.

Сослуживецъ = товариш по службі.

Сосна, рос. Pinus silvestris L. = сосна, здр. сосонка, хвоя (С. Ш. Полісся), смерека (Гал.). С. Ав.

Сосновый = сосновий, боровий (С. Ш.). — Там плавало відерце; соснови влєпки, а дубове деңце. н. п. — Борова шишка. — Сосновое дерево = соснина. — С. лѣсъ, с. роща, рощица = сосняк, бір (С. Ш.), сосничок, борик, боричок. — У бір по шишки. Кв.

Соснуть = пересна́ти, посна́ти, засну́ти трохи.

Соснякъ, соснячѣкъ = д. Сосновый лѣсъ.

Сосокъ, сосочекъ = піпка (С. Жел.), піпка (Сп. С. Жел.), піптик, у корів — дійка. — Дитина ссала, тай укусила саме кінець пищика. н. о. — Хазяйка все перше доить луччих корів, а поки видоить, то другим теля і дійки пожує і вижня набъє. н. о. Яст.

Сосредоточивать, сосредоточить = гуртувати, згуртувати, згромадити. — Усю свою працю згуртував на тютюні, та живе паном. Кн.

Составитель = складач (Фр.), укладник (С. Ш.).

Составление = складання, укладання. — Здавна працює над складанням словаря. Л. Н. В.

Составлять, составить = переставляти, переставити (зверху в низ). — Перестав книжки на другу полицку.

Составлять, составить, ся = 1. складати (С. Л.), укладати (С. Л. Ш.), скласти, зложити, уложити (С. Ш.), зтуліти. — Склав стіл з двох половинок. — Составить себѣ кружѣкъ друзей = добрати собі приятелів. — С. лѣкарство = зробіти лѣкарство.

2. становити. — Вода становить велику часть землі. — Багатство не становить щастя.

3. складати, укладати, коміювати, скласти, уложити, зложити, зкоміювати. — Попрошу лишень Муз, щоб, прилинувши до мене, навчили, як вірші складати. Дум. — Не любі стали і пісні хвалебні, що кобзарі тобі на честь складали. К. Б. — Мабуть чи не до його і пісню оту зложено: а козак, як орел. Кн. — В докладі Орлова, скоміюваному Дубельтом. Кн. — Скоміював у сей примір, як кажуть паночки, на сувенир. Б. Г. — (Д. ще під сл. Слагать 2.)

Составной = 1. складний, розкладний. — Розкладний стіл.

2. д. Поддѣльный і Подложный.

Составный = 1. д. Суставный.

2. колінчастий, колінуватий.

3. складовий. — Вмерло і роспало ся на складові свої елементи. Кн. — Чи потрібно тут, щоб всі складові части Шевченкових балад були у згаданих поетів. Зап. Кок.

Составъ = 1. склад. — Київ входив в склад Данилової монархії. Кн. — Галицька Русь увійшла в склад австрійської держави. Бар. О. — В склад земських фінансів входить багато річей загально державних. Л. Н. В.

2. д. Суставъ.

Состариться = д. Стариться.

Состарѣваться, состарѣться = старіти ся, постаріти ся, встаріти ся, вістаріти ся.

Состегивать = 1. (состегнуть) — застібати, застібнути.

2. (состегать) — зшивати, зшити, пристігнути.

Состояние = 1. стан (С. Л.), стать і д. Положеніе 2. — В якому стані твоя худоба? С. Л. — Не дуже то тяжко пізнати хробили-

вий стан, але дуже тяжко буває сказати, який стан є здоровий. Л. Н. В.

2. д. Зв'язіє і Сословіє.

3. сила, змога. — **Быть, не быть въ состояніе** = здолати, здужати, мати змогу, силу, не здолати, не здужати, не мати сили, змоги. — Усяк, хто чим здола, повинен послужити Україні. Ст. Б. Х. — Чи багато в ворогів завзяття, чи здолаєм з ними в бої стятись, чи зделаем ворогів подужать? Ст. С. — Хоч сам рубать я ворота не здужаю, та є другі справи, в яких потрібні мої руки. К. Х. — Цього я піднести не здужаю. Кр. — Поворухитись не здужа. Кв. — А у скрині казан грошей, самі дукати! Леде, леде старий з сином здужали підняти. Руд.

4. достаток, добро, стáток, стáтки. — Він чоловік з достатком. — Як немає статку, то нема й упадку. н. пр.

Состоятельность = замо́жність, достáтки. С. Л.

Состоятельный = замо́жний (С. Л.), ма́ючий.

Состоять = 1. (изъ чегó) — складáти ся, мати в собі, містити. — Бібліотека складаєть ся з 1000 книжок.

2. (гдѣ́ ли́бо) — пробу́вати, знахо́дити ся, мати ся. — Він знаходить ся при війську.

Состояться = 1. стáти ся, вдіяти ся, счинити ся, відбу́ти ся, спóвнити ся і д. Соверші́ться.

2. вийти, віданому́ бу́ти. — Сей закон вийшов (видано) торік.

Состра́гивать, сострога́ть = струга́ти, зструга́ти, гемблем — гемблюва́ти, згемблюва́ти.

Сострада́ніе = жа́лість, мило́сть і д. Со́болѣзно́ваніе.

Сострада́тельный = жа́лісливий (С. Л.), жа́лістний, милосе́рдий, жа́лібник, мило́стник. — Треба, синку, і до скотини бути жа́лісливим. Кн.

Сострада́ть = жа́літи, жа́лувати, уболі́ва́ти (С. Ш.). — Отамане мій, жа́ліеш мене: візьми ж мої води й вози, поховай мене. н. п.

Сострига́ть, состри́чь = обстрига́ти, обстри́гти.

Состри́ть = прикла́сти.

Состро́бивать, состро́ить = будова́ти, ста́вити, збудова́ти, вибудова́ти, поста́вити. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. н. п. — Постаблю хату і кімнату. К. Ш.

Состру́живать, состру́жить = д. Соестра́гивать.

Состра́гивать, состра́пать = 1. готува́ти, зготува́ти. — Зготую вам що поєсти.

2. зору́дувати, убора́ти, ута́ти (С. Ш.), утну́ти, ушква́рити (С. З.). — Нічого ма́буть ми не зору́дуємо. н. к. — Що схотять, утнуть собі. Кв.

Состязаніе = спірка.

Состязательный = спірний.

Состязаться = спіра́ти ся; міря́ти ся. — С. вѣ́ бѣ́гѣ = перебіга́ти ся, навви́передки бі́гти.

Сосѣдь = 1. по́суд (Ман.), начиння (С. Л. З.), одна штука — посуді́на, на воду — відник, водя́ник, водя́чик, на дьоготь — мазни́ця, на мед — меду́нка, медя́нка, медя́нийця, на нефть — нехта́нка, циліндрична для соління риби — бу́ша (Чорном.), круга з вузькою шийкою — ба́нька (С. Ш.), бу́нька, д. ще під сл. **Посуда́**. — Начиння глиняне, кухонне. С. З. — Візьми по баньку та наברי води. С. Ш.

2. (в тілі́ тварі́в і рослин) — жи́ла, ка́на́л, про́від.

Сосу́лька = 1. буру́лька (С. Ш. Ос.), су́сілка (С. З.), су́сілька. — З моїх слі́з робили ся ледяні су́сільки. Кн.

2. су́слик, су́сличок. С. З. (д. під сл. **Пряникъ**).

Сосу́нь, сосуно́къ = сису́н, сосу́н, сосуно́к, сосуно́ць.

Соцеви́дный, соцеобра́зный = ци́цьковати́й.

Соспѣ́ = ци́ці, ци́цьки. С. З. — В мене ци́ці трясу́ть ся, з мене хлопці́ сьмію́ть ся. н. п.

Сосчи́тывать, сосчи́тать, ся = лі́чити, облі́чувати, вилі́чувати, вирахо́вувати, обра́ховувати, злі́чити (С. Л.), полі́чити (С. Л.), облі́чити, порахува́ти, зрахува́ти (С. Ж. Л.), пораху́бити, ся. — Бо міру ласк Твої́х до нас той тільки змі́рить, хто по зерну пісок морський ізлі́чить й звіри́ть. Гул. Ар. — Як ми порахували ся, то ще він міні́ винен.

Сосѣ́дишко = д. Сосѣ́дь (здр.).

Сосѣ́дча = су́сідка, су́сідонька.

Сосѣ́дний = су́сідин.

Сосѣ́дній, сосѣ́довъ, сосѣ́дскій = су́сідині́й, суме́жний, су́сідів, су́сідський. — Обди́вали ся село і су́сідні хати. Кн. — Це не моя сокира, а су́сідова.

Сосѣ́дство = су́сідство.

Сосѣ́душка = су́сідонька.

Сосѣ́душко = су́сідонько.

Сосѣ́дь = су́сід (С. Л.), су́сіда (С. З. Л.),

- здр. ласк. — сусідонько; сябѣр, сябрѣ.
С. Л.
- Сотвореніє** = сотворіння, створіння.
- Сотворитель** = творець (С. Ш.), створитель (Пр.).
- Сотворить** = сотворити, утворити (С. Ш.), удіяти. — Я утворив щось від мене незалежне. Кн.
- Сотенка** = сотенька, сотце, сотка (С. Жел.). — Той словце, а той йому сотце. н. пр.
- Сотенный** = сотній.
- Соткати** = віткати, вткати, уткати (С. Ш.).
- Соткнути** = д. Стыкати.
- Сотлѣть** = зітліти, вітліти, потліти, повитлівати, позтлівати.
- Сотникъ** = сотник. — **Быть сотникомъ** = сотникувати.
- Сотничій** = сотниковий, сотницький, сотниківський.
- Сотня, сотняга** = сто, сотня.
- Сотоварищество** = товариство (С. Ш.), спілка, компанія.
- Сотовариществовать** = товаришувати. С. Ш.
- Сотоварищъ** = товариш, спільник.
- Сотовый** = спільниковий. — **С. медъ** = мед в сцільниках.
- Сотрудникъ** = сотру́дник, співробітник (С. Жел.). — Київська комісія, де Шевченко був співробітником, зробила постанову. Кн.
- Сотрясеніє** = струс. С. Жел.
- Сотрясати, сотрясти** = стрясати, стрясти, потрясти, струснути.
- Сотскій** = соцький.
- Соть, частіше мн. соты** = стільник (С. Л.), сцільник (С. З.), щільник, для принади роя — приломок, приліплений в улику для нового роя — скрепінник.
- Сотый** = сотній.
- Соумышленникъ** = спільник, товариш і д. Соучастникъ.
- Соумышлять, соумыслить** = умисляти, мати злий замір, умислити (разом з ким), накладати. — Мазепо гетьмане, ізрадливи пане! Злеє починаеш, з Шведом накладаш. н. д.
- Собуеникъ** = полумисок, полумиска.
- Собує** = поливка (С. З. Жел.), підлева, підлива, підлівка (С. Жел.), кисленька з оцтом до вареної курки — потрѣвка (С. З.), сиковѣ, з буряків — бурячки. — До вовчого м'яси́ва собака підлива. н. пр. — З підлевою индик. Кот. — Мати було як заправляти сикове — їси та облизуеш ся. Кн.
- Соучастникъ, ца** = учасник, ця (С. Ш.), сумісник, спільник, товариш, в якому лихому ділі — полігач (Сп.).
- Соученикъ** = товариш шкільний.
- Софа** = канапа, канѣпка.
- Сохѣ, сошка** = сохѣ, сошка, вільнѣ. — **Мѣлка сошка** = полупанок, шанок, підпанок. С. З.
- Сохатый** = д. Лось.
- Сохнуть** = сохнути, сохти (С. Л.), схнути (С. Л.), починати — посихати, про грязь ще — тряхнути, тряхти (С. Ш.); тужавити, про рослину — марніти, чахнути, чучверити, про тіло — маріти, чахнути, кощати, про губи — смѣгнути. — Тільки ж мов серденько схне, що молодая за між іде. н. п. — Сохнуть з печалі, що день слези лить. Кот. — В'яне вишня, посихає. н. п. — Від посухи і трава почувчєрила. С. Л. — Нехай грохи прочахне, тоді підігнемо. С. Л.
- Сохраненіє** = хоронення, ховання, сховання (С. З. Л. Сам.), заховання, схов, сховок (С. З.), схованка. — Книги гротський в добрім схованню ховати мають. Ст. Л. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — То був той самий статут, що взяв у його Юзефович на схованку. Кн. — Трояким правом обовязаний до заховання такого секрету. Б. Н.
- Сохранно** = в цілости.
- Сохранность** = 1. д. Сохраненіє.
2. цілість.
- Сохранный** = цілий. — **Сохранныє мѣсто** = схованка. С. З. — **С. казнѣ** = банок.
- Сохранять, сохранить, ся** = берегти, крити (С. Л.), хоронити (С. Л.), ховати, доховувати, шанувати, берегти, сховати, заховати, доховати, схоронити, ся. — Молю Тебе, Боже, сховай од напасти. Ряб. — Печать твою писарь земський у себе сам ховати маєть. Ст. Л. — Наша давня письменність не берегла нам старих поетичних переказів руського народу. З. Ог. — Звичаї добрі стародавні ховати. Ст. Л. — Твою волюність в цілости нам заховали. Ст. Л. — Русь доховала віру грецьку з слов'янським обрядом. Бар. — Не вмів же ти шанувати, здоров'ячка свого. н. п. — **Сохрани Боже! С. Богъ!** = крий Боже, хороні, бороні, боронь Боже! хай Бог боронить! С. Л. З.
- Сочевіца** = д. Чечевіца.
- Сочевічникъ**, рос. *Orobus vernus* L. = горобиний горіх, дикий горіх, сердешна трава, черевички, возуліни черевички, півники, рѣнник. С. Ан.

- Сочевічний** = чечавічний.
- Сочевникъ, сочельникъ** = свѣт-вечір (С. Аф.), свѣтій вечір (С. Аф.). — **Рождѣ- ственскій с.** (24. студня) = (окрім того) — багатий вечір (С. З.), багата кутя. — **Богоявленскій, крещенскій с.** (5. січня) = голодний вечір (С. З.), голодна кутя.
- Сочетовать, сочетать, ся** = лучити, злу- чати (С. Ж.), зб'єднати, ся, спілкувати ся, злучити, зб'єднати, поєднати ся. Пр. д. під сл. Соединять. — **Сочетаться бракомъ** = д. під сл. Бракъ.
- Сочетаніе** = злучення (С. Ж.), сполучен- ня (С. Л.), зб'єднання, спілкування (С. Ж.).
- Сочиненіе** = 1. складання, писання, ком- понування (дія).
2. писання, компонування, твір, утвір, твора (С. Ш.), мн. творіи, утвори (С. Ш.), композитура. — **Писання** І. Котляревсько- го. К. — Огласив я друком не одно вже своє й чуже компонування. К. Х. — Із пісні бере основу свого компонування. К. Х. — Вірші своєї композитури. Л. В. — Пр. д. ще під сл. Произведеніе.
- Сочинитель** = письменник і д. Писатель.
- Сочинять, сочинить** = 1. складати, укла- дати, компонувати (С. З.), писати, скла- сти (С. Л.), уложити (С. Л.), зложити (С. Л.), зкомпонувати (С. З. Ос.), написати, вірші — віршувати. — Він і пісні скла- дає. С. Л. — Де коли і сам komponую ле- дачевки вірші од скуки. Дум. — Наш вір- шомоз Тяхтій старих людей шанує, Гара- сько як зведить, він так і komponує! Гул. Ар. — Не вам Гарасько сей указ скомпо- нував: він сам розумним був, розумно і ни сав. Гул. Ар. — Не для людей і не для слави мережані та кучеряві оці вірші віршую я. К. Ш. (Пр. д. ще під сл. Составлять З.).
2. складати, вигадувати, скласти, ви- гадати. — Таку брехню склали, що страх. С. Л.
- Сочить** = 1. (насочить) — точити, піді- ти, наточити, напідіти (сік з дерева).
2. (высочить) — видурювати, видурити, вимантачити, викрутити, виморочити, відрати.
- Сочиться** = підіти ся, слезити, ся. — Живиця так і слезить. — Вода ледве слезить.
- Сочлененіе** = сустав, кульші з крижами — клуб, хребта з шиєю, власне похребтини з в'язовими кістками — киртавіна, паль- ців — шіКОЛОТОК.
- Сочность** = соковитість. — Добрі яблука, та соковитости у їх нема, сухі, наче то-
- рішні. Кн. — Чи задержала та квітка соко- витість і свѣжість життя. Кн.
- Сочный** = січний, соковитий. — Кавун со- ковитий, хоч пий його. Кн.
- Сочувствіе** = спочуття, співчуття, спо- чування. — Не знаходлици спочуття, пан отець Сергій звишк. Лев. В. — Він давно почував потребу спочуття, потребу висло- вити своє лихо. Лев. В. — Скропити тією росою спочуття щирого. Кн. — Їх спочу- вання до мого лиха не щире. Кн. — Він на- писав поему, повну співчуття для бідних. Л. Н. В.
- Сочувственный** = спочувний.
- Сочувствовать** = спочувати. — Вона спо- чувала цілою душею до Петра. Лев. — Егеж! обізвала ся спочуваючи матушка, що й собі давно вже зорила. Лев. В. — Се не перешкожає читачеві розуміти становище героя і дуже йому спочувати. Л. Н. В. —
- Сочувствующий** = спочуваючий, жа- лібник.
- Сошество** = схід. — Сошество Святѣго Духа = д. під сл. Праздникъ.
- Сохка** = д. під сл. Сохѣ.
- Сохникъ** = 1. леміш (у сохи).
2. Vomer — кістка в носі між ніздрями.
- Сошкать, сошкнутъ** = зривати, зніма- ти, зірвати, зняти (нагорілий гніт з свѣчки).
- Сошпывать, сошпнать, сошпнутъ** = зри- вати, зірвати.
- Союзникъ, ца** = союзник (С. Жел.), спіль- ник, сумісник, ця. — Жінка не невольни- ца, а спільниця наша. Кн.
- Союзъ** = 1. союз (С. Жел.), спілка (С. Жел.), звязок (С. Ж.). — Розмова йшла про спо- дівану спілку Слов'ян. Кн. — Перш за все наш звязок спазувала ідея, а потім... Кн. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. в. пр. — Швейцарскій союзъ = швей- царська спілка.
2. (грам.) — сполучник. Гр. См. Ст.
- Соя, союшка** = 1. пт. *Corvus glandarius* — соя, сойка.
2. полівка (до срави).
- Спадать, спасть** = 1. спадати, опадати, обипати ся і т. д. д. — **Опадать** 1. — По- жовкле листя опадає.
2. випадати, вилізати, облізати, випа- сти, вилізти, облізти, повипадати і т. д. — Шерсть вилізати. — Голова облізла.
3. спадати, збувати, убувати (С. Ш.), спасти, убути (С. Ш.); стухати (С. Л.), стухнути, одтухнути. — Вода спадає. — Вода почина убувати. — Голова вся опухла і тільки вранці стухла. Кр. — **Спадать,**

спасть съ лицá, съ тѣла = марніти, змарніти, худіти, хўднути, схўднути. — Личеньком змарніла, наче хворобу перебула. Кн.

Спадєніє, спадъ = спад, спáдок (С. З.).

Спадъшъ = сьпівáка, що втрáтив гóлос, спав з гóлосу.

Спáзма, вживасть ся тільки мн. спáзмы = корч, кóрчі (С. Л.), перелóги (С. З. Л.), в животі — завійна (С. Аф. Л. Мап.), завійниця (С. Л.), сóняшниці (С. З.), сóняшниця. — Опісля здавило їй щось в горлі, мов корч сьміху. Коб. — Нехай тебе завійна візьме! н. пр.

Спаівать = 1. (спáять, ся) — спáювати, спáйти, ся, злютовáти (С. Жел.), приваріти, ся, склеїти нўтами (Лев.).

2. (спóить) — спóювати, розпóювати, спóйти, розпóйти, кількох — позпóювати, порозпóювати; напувáти, обпóювати, напоїти, обпóйти. — Розпóїв мого чоловіка. — Його й квартою не напоїш.

Спáйка = 1. паянця (С. Пар.), лют, злютовáння.

2. злютоване (місце). — Вісь переломилась саме на злютованому.

Спáковáти, ся = спакувáти, ся, поспакувувати ся.

Спáкостить, ся = спáскўдити, ся, пропáскўдити, ся.

Спáленка = д. Спáльня.

Спáлєнный = опочивáльний.

Спáлєнный = спáлєний.

Спáлзывать, сползті = злázити, сповзáти, злзти, сповзті.

Спáліть = спáліти, кілько — попáліти.

Спáлый = опáлий. — С. плодъ = пáдалица.

Спáльный = опочивáльний.

Спáльня = опочивáльня. — Пішла в опочивáльню. н. о.

Спáніє, спáньє = спáння. — З спáння не буде копя, з лежі не буде одежі. н. пр.

Спáржа, рос. *Asparagus officinalis* L. = шпáрага, шпáраги, пїдчóс, зайчий холóдок, холóдок (С. Ан. Л.), засохле стебло — перекотипóле (С. Л.), покотипóле, покотўн.

Спáржевий = шпáраговий.

Спáриваніє = парувáння.

Спáривать, спáрить = парувáти, добірáти до пари, спарувáти, припарувáти, про кілько — попарувáти, позпарóву-

вати. — Спарувати та чортові подарувати. н. пр.

Спáрхивать, спорхнўть = злítати, спўрхувати, злетіти, спурхнўти, випўрхнути.

Спáрывать, спорóть = випóрювати, випóроги.

Спасáть, спáсти, ся = 1. ра(я)тувáти, вирятóвувати, визволáти (С. Л.), вирятувати, порятувáти (С. Л.), відрятувáти (С. Л.), зрятувáти, обрятувáти, ся, визволити, ся, одволáти, відволáти, відволóдати, відвалувáти. — Обізвавсь Тарас Трасило віру рятувати. К. Ш. — Ой пенечко! рятуйте, допоможіте! Ловіте злодія, держіте. Б. Г. — Чорноморець потонає і на милую гукає: ратуй, ратуй моя мила, коли вірно полюбила. н. п. — Будеш ти, сирітко, Бога вихваляти, буде тебе Господь завжди рятувати. н. п. — Як би не молодий кобзарь мене обрятував, то й досі б я кайдани тягав. Гр. Чайч. — Виринав зверх води і кричав скільки сили: рятуйте! Дум. — Таке лихо, що коли Бог і ви не поратуете, так не тямлю, що й буде з нами. Пр. — Всі раді, що обрятувались од видимої смерти. Чайч. — Усі загинули, тільки Робинзон вирятував ся. Чайч. — Найдорожче зїлля не здолає визволити од смерти. Ст. Г. — Над хлопцем щиро упадав, поки від смерти одволав. Пч. О.

2. спáсáти, спáсти, ся. — Чорна ряса не спасе, а біла в грїх не введе. н. пр.

Спасєніє = 1. ра(я)тўнок (С. Л.), порятўнок (С. З.), рятувáння, порятувáння. — Тоді вони потонали, порятунку ні відкіль не мали. н. п. — Докторове для порятунка здоровя хорих. Б. Н.

2. спáсіння. — За терпіння Бог дасть спáсіння. н. пр.

Спасїбо = спáсїбі (С. З. Л.), дякую, дякувать (С. Л.). — Спасїбі Богові та міні, а вам — ні! н. пр. — Дякувать тобі, що ти прийшов. — За спáсїбо = за спáсїбі, за тák грóшей.

Спасїтель = 1. визволїтель, вибавїтель (С. Ж.), збавїтель.

2. Спасїтель, Спас, Збавїтель. — Перед образом Спаса. н. о. — Збавїтель з колючим вінком на чолі. Лев. В.

Спасїтельный = збавєнный (С. Л.), помічний, ра(я)тївничий. — Збавєнна рада. С. Л. — Тепер вже перестали няти віри в рятівничий суверенїтет державний. Зїньк.

Спáсти = д. Спасáть.

Спáсь = д. Спасїтель 2.

Спать, ся = спáти, ся. — Не дай спати ходячому. К. Ш. — Ой не спить си, не лежить си і сон мене не бере. н. п.

- Спахивать** = 1. (спахаты) — орати, в'орати, в'орати (д. Вспахаты).
2. (спахнутъ) — здувати і д. Свѣивать і Смахивать.
- Спашка** = д. Вспашка.
- Спаять** = д. Спаивать 1.
- Спекаться, спечься** = запікати ся, за-пекті ся. — Кров запекалась.
- Спекуляторъ, спекулянтъ** = спекулянт, шепотинник.
- Спеленать** = сповіти, оповіти, опбовіти. — Сповила дитину.
- Спелёкъ** = шпень, шпёник.
- Спелелать, спелелить** = в попіл оберта-ти, обернути, спелелати, спелелити.
- Спелелаться, спелелиться** = спелелати ся, спелелити.
- Сперва** = сперш, спёршу, перш (С. Л.), перше (С. Л.), поперед, попередку, спочатку, на початку (С. Ж.).
- Спереди** = спереду, на переді. — Ще спереду і сая і так, а саду — ей же, ей на чорта. Гул. Ар.
- Спереть, ся** = д. Спирать, ся.
- Спёртый** = стіснутий. — С. въздухъ = тяжкій, важкій дух, тяжкё повітря, задѹха.
- Спесивецъ, спесивица** = гордун, гордій, гордівниця, чванькó і д. Гордѣць і Гордѣнка.
- Спесивость** = д. Надмённость.
- Спесивый** = пишный, високодумний і д. Надмённый і Кичливый.
- Спесивѣть, заспесивѣть** = гордіти, пишати ся, чванити ся, пиндючити ся, загордіти і т. д. д. Гордиться, Надмеваться і д. Заспесивѣть.
- Спесь, спесца** = пишá, чвань, гордуван-ня, гóрдощі і д. Кичливость і Надмённость. — Убавить спеси, сбить спесь = збити пишú, вкрутити хвоста, пинхви дати.
- Спеськó** = чванькó і д. Спесивецъ.
- Специальстъ** = спеціаліста; митець, мистецъ (С. З.). — На те він і митець вьсому ділї, щоб избрати доброго коужа. Кн.
- Спечи** = спечи; вїлля, ліки.
- Спечь, ся** = спекті, ся, напекті, понапекати.
- Спивать, спить** = одпивати, надпивати, одпити, надпити.
- Спиваться, спиться** = розпивати ся, спивати ся, розпити ся, спити ся.
- Спиливать, спилить, ся** = зпилювати, надпилювати, зпиляти, надпиляти, по-зпилювати, ся.
- Спина** = спина, хребѣт, хребтіна. — А від лива болить спина. н. п.
- Спинка** = спінка, спіночка (Здр. с. Спи-на, теж у риб хребет, в одежі — частина, що покриває спину, у стільців і крісел задня частина). — С. ножá = тупій.
- Спинной** = спинний, хребтовий.
- Спиральный** = спіральний, шрубуватий, гвинтоватий.
- Спирать, спереть, ся** = 1. спирати, спи-хати, спёрти, зпихнути.
2. здавлювати, стискувати, спирати, здавити, стёснути, спёрти, ся.
- Спиртовый** = спиртовий.
- Спиртуозный** = пьянкій.
- Спиртомѣръ** = д. Алкоголомѣръ.
- Спиртъ** = спирт. — Нашатырный с. = жи-гунѣць. Сп.
- Списать** = д. Списывать.
- Списокъ** = 1. список, випис. — Список з рукопису. Д. Копія.
2. список, реѣстр, леѣстр. — Внести въ списокъ = записати в реѣстр. — Выключить изъ списка = виписати з реѣстру.
- Списыватель** = списувач і д. Переписчикъ.
- Списывать, списать, ся** = 1. списувати, переписувати, копіювати, зкопіювати.
2. листувати ся і д. Переписываться.
- Спица** = 1. шпїця, шпїчка, патїк, па-тїчок, патїчка.
2. прут, дрот, дрóтик (д. Игла 1.).
3. шпїця (в колесі).
- Спиченица** = сїрийшиця.
- Спичечный** = сїрниковий.
- Спичка** = шпїчка, для колупання — ко-пїстка (С. З.). — Сѣрная спичка = сїр-ник. — Фосфорная с. = сїрничок (С. Л.), самопáлка (Нис.), запáлка.
- Спичникъ** = 1. сїрничник.
2. д. Вѣшалка.
- Спичникъ** = д. Списыватель.
- Сплавливать, сплавлять, сплавить, ся** = 1. топити (С. Ш.), стопити, ся.
2. сплавляти, гнати, сплавити.
- Сплавной** = сплавний.
- Сплавчикъ** = сплавник (С. Пар.), оснáч.
- Сплавчивать, сплотить** = збедняти, злу-чати, збивати, звязувати і д. Плотить.
- Сплёвывать** = сплёбувати, на бїк — чвїркати.

Сплеснівать, сплесніть = сплітати, вплітати, сплесті, впесті, зчлнити.

Сплесну́ть = д. **Всплесну́ть**.

Сплетать, сплесті, сплесть, ся = 1. сплітати, вплітати, сплесті, впесті, поплесті, посплітати, ся. — Сплів батіг. — Виплів кошик. — Гилки посплітали ся. 2. сплітати, сплесті, плескати, наплескати. — Сплів таке, що й купи не держить ся.

Сплетєніє = 1. плетіння.

2. заплітка.

Сплётка, сплётни = плётка (С. З.), плётки, плітки, поговір (С. Л.), наговір, обмова, переказка, набілки. — Щоб не скали ся які плётки і не пішла чутка до архирея. Лев. В. — Плётками фальшиве панам своїм оскаржували. Л. В. — Була слава, була поговори та на тую дівчиноньку, що чорні брови, н. п. — **Сплётни распускать** = поговір пускати, набілки набивати.

Сплётникъ, сплётчикъ, ца = плетун, плетуха, брехачка (сп. р.), язика́тий, та, губань, губач, губатий, та, баламут, ка, пащікуха, слизькоязыкий, ка.

Сплётничать = плескати (С. З.), плесті, брехати, баламутити, пащікувати, обмовляти, чмутувати, судачити, блягузкати (С. Ш.). — Люди плещуть. С. З.

Сплинь = хандрá (С. Ш.), маруда, осоруга.

Сплотить = д. **Сплáчивать**.

Сплотникъ, сплётчикъ = д. **Сплáвщикъ**.

Сплóха = по просту, нерозважно, з прóста.

Сплоховать = сплохувати (Кр.), скапцаніти (Кр. Кв.), скосрілити ся (Кр. Вол.), хиби́ти.

Сплóчивать = д. **Сплáчивать**.

Сплошнóй = суцільний (С. Л.), позплічний; однома́стний. — С. недѣля = всѣ́днa.

Сплошь = рядом (С. Л.), суспіль, сунлаш (Ман), усє́ (С. Л.), скрізь (С. Л.). — Усі ниви засіяні суспіль буряками. Лев. — **Сплошь и рядом** = скрізь і звжди.

Сплутóвать = змахлювати, змахрувати, змошєничати.

Сплывать, сплыть = вилівати ся, перелівати ся, вилити ся, перелити ся. — Бѣло, да сплы́ло = булó, та загулó. н. пр.

Сплываться, сплыться = зливати ся, зпливати ся, зліти ся, позливати ся.

Сплóщивать, сплóснуть, сплóщить, ся = плóщити, сплóщувити, сплóснути,

сплóщити, приплóщити, сплескати, поплескати, поплóщити, ся.

Сплясать = протанцювати, вітанцювати.

Сплясаться = зтанцювати ся. — Так зтанцювались, що кращó пари в танцях не має.

Сподвáль = гуртóm, огулом.

Сподвáльчать = зробити якє паскúдство, вишком — гадючку вкíнути.

Сподрúчный, но = похватний, поплічний, на похваті, зручно, нáруч (С. Л.).

— Отут у мене раз у-раз є похватна людина. Кн. — Тобі се буде нáруч. С. Л. —

Сподрúчье = зручнїш, є, способнїш С. Л.

Сподымать, споднять, ся = пídиймати, пídняти, ся і д. **Поднимать**.

Спожінки = д. **Госпожінки**.

Спозарáнковъ = з рáнного ранку, спозарáнку (С. Л.).

Спознавать, спознать, ся = 1. пiзнавати, дознавати, зазнавати, пiзнати і т. д. — Чимало лиха я зазнав.

2. спiзнавати ся і д. **Знакомиться**. — Як же він з тою спiзнав ся? Г. Барв.

Спой = д. **Спáйка 2**.

Спóйка = д. **Спáйка 1 і 2**.

Споить = д. **Спáивать 2**.

Спокойно = спокійно, тiхо, тихомiрно (С. Ш.), супокóем, лáдом, лáгодом.

Спокойный = спокійний, супокійний, впокі́йний, тихомiрний (С. Ш.), повiльний.

— **Спокойной ночи!** = добрá-нiч (С. З.), на добрá-нiч!

Спокойствие = спокiй, супокiй, покiй, упокі́й (С. Ш.), спокiйність, тiхiсть, тихомiрря, тихомiрство, лáгода. — Плачуть карі очі, не дають спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — За дурною головою нема погам упокою. н. пр.

Спокойтъ, ся = д. **Покóить, ся**.

Сполáскивать, сполоскать, сполоснуть, ся = сполéскувати, сполоскати.

Сполáгора = лéгше, пiв-бiдi, нi гáдки. — Дочок повидавав, синiв поженив, тепер йому лéгше — Тепер, братко, тобi нi гáдки!

Снiп. — Це ще пiв-бiдi, аби чого гiршого не було.

Сполнá = усє́, вновнi, цiлком, зóвсє́м, у́стiль, в щiль.

Сполóхъ = сполóх, гвалт (Д. **Набáтъ**).

Сполошить = сполóхати, зiвалтувати.

Сполетить = збити пóвсть.

Сполье = край пóля.

Сполыйный = сумєжний (про поле).

Спóнка = планичка (що нею збивають дошки).

Спорить, ся = спорѣти, ся, змагати ся, сперечати ся, спречати ся, спірати ся (С. З.). — З жінкою часто Хома все змагав ся — працю все він своєю було величав ся. Гринч. — Та дарма з долею змагавсь, — не я над нею насміявсь. Пч. О. — За нею йшли два старі мужі, змагали ся, закладали ся: один каже — царівна йде, другий каже — королівна йде. н. п. — Раз два приятелі між себе сперечались, яке життя статечнійше вести? Пч. О. — Через своїх коз ків спірали ся о корою шведську. Л. В.

Споряться, спорітся = поступати, посувати ся (наперед), мати успіх, удачу.

Споркій = д. Спорый.

Спорливый = сварливый, суперечливый, незгодливый.

Спорник, ца = суперечник, ця, губань, губач.

Спорный = спірний.

Спороть = д. Спартывать.

Споручный = д. Сподручный.

Спорхуть = д. Спыхивать.

Спорщик, ца = д. Спорник, ца.

Спорь = спірка, супереча, суперечка (С. З.), змагання, змага, змажка, переча, переча, перечка. — І межі сьвітими бував суперечка. н. пр. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр. — Бесіда про такі речі викликала палкі змагання. Пр. — За це у нас і змага зайшла. Сп. — Кийдаш і Лаврік вмшались і собі в бабську змажку, кричали, змагались разом з бабами. Лев. — А як з нами змажка буде — нехай нас розсудять люди. н. п. — Спору пѣтъ = безперечно, нема що сперечатись.

Спорый = користний, вигідний.

Спорыня = ріжки і д. Головий 2.

Спорышь, рос. Polygonum aviculare L. = споріш, шпоріш, моріг, моріжок. С. Ан.

Способник = д. Помощник.

Способность = здатність, вдатність, дотепність (С. Л.), здібність, хист (С. З.), кебѣта (С. Л.), кебѣть, талан. — Він мав до малювання і хист і охоту. Лев. — Нема у його до хазяйства хисту. Прав. — Хист Шевченка до малярства і тут зараз показав себе. Кн. — З твоім хистом зараз навчиш ся всьому, чого бракувало тобі. Кн. — В тебе до того розуму й хисту не стане. Лев. — Шевченко під час найбільшого розцвіту його кебети. Кн. — Бѣть і в тебе кебѣть — на пічі сидѣть. н. пр. — Він визначав ся великими военними здібностями. Бар. О.

Способный = 1. здатний (С. Аф. З. Л.), вдатний (С. Л.), удатний (С. Ш.), дотепний (С. З. Л.), здібний (С. З.), стіпний (С. З. Л.), хисткий (С. З.), голінний, кебѣ(і)т-

ний (Ман.), кебѣтливий. — На все здатні, до любощів, до пісень. Б. Г. — Що здатний був до вечерниць. Кот. — Один ще змалку вдятний шпак у циглика сьпівать навчив ся. Б. Г. — Маторний парубок, дотепний хоч до чого. Б. Г. — А який був до своєї справи дотепний. І. Г. — Все сьпіваять що діялось, бо дотепні. К. Ш. — Щоб народ і Україну зміла покохати, щоб за правду проти кривди була здібна стати. Мона. — Не здібна й корови видоїти. Кр. — Та не стіпна й їсти наварити. н. п. — Стіпний на докладки. н. пр. — І дурень стіпний кашу їсту. н. пр. — А вона така, що сама і спекти не кебѣтна. н. к. — Дуже кебелливий і подає надію стати одним з наших корифей.

Пісоч. — **Способнымъ быть** = здати ся. С. З. — Наша Парася на все здала ся. н. пр. 2. способний, придатний, погодний.

Способствовать = помогати, спомогати (С. Л.), засобляти і д. Вспомоществовать і Помогать. — Отсе засобляло доброму розвитку края. Кн.

Способъ = спосіб, побит, роб, лад, штиль, кшталт. С. З. Л. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Таким робом вкорівляла ся у кожного думка, що... Бар. О.

Способствовать = сприяти і д. Благоприятствовать і Способствовать. — Капіталізм не може стрияти добробиту в краю хліборобському. Кн. — Способствующий = вспомагаючий (С. Ж.), сприяючий.

Способствовать, **способшникъ** = помогач і д. Помощник.

Спотыкаться, спотыкнуться = точити ся (С. Ш.), спотикати ся, потикати ся, поточити ся, спіткнути ся, пошпѣтати ся, зашпѣтати ся. — Та вже кінь мій вороненький в воротях спіткнув ся. н. п. — Гляди себе: спіткнеш ся — пропав. Мир. О. — Взяв ся джурі коник погикати. н. п. — Пошпѣтав ся під Нецаєм коник на купинку. н. п. — Зашпѣтав ся тай упав. — **Спотыкаясь** = на спѣтич, на спѣтички, спотикаючись.

Спотѣть = спотіти, спітніти, дуже — упріти. — Упрів на спецї так, що сорочку хоч викрути. Кн.

Спыхиваться, спыхиваться = схаменіти ся (С. З. Л.), охаменіти ся (С. З.), охацати (С. З. Ман.), охаменити ся, оглядіти ся, похватіти ся. — Огляди ся, як наїв ся. н. пр. — Похватив ся, аж сокиру забув. — Схаменув ся і вернув ся.

Справа = з правого бѣку, правѣруч.

Справедливость = справедливість, правдивість.

Справедливый, во = 1. справедливий,

правдівий, праведний, правий, справедливо, по правді. — Козак — душа правдива. н. пр. — По правді роби, доброго й кінця сподівай ся. н. пр.

2. справедливий (С. З.), правдивий, вірний, певний. — Певна чутка.

Співавка = співавка (С. Жел.), розвідка.

Справлять, справить, ся = 1. справляти, виправляти, вирівнювати, випрямляти (С. Аф.), справити і т. д. — Треба виправити гвіздок, бо дуже зігнув ся. н. о.

2. д. **Отправлять і Совершать.** — Справив весілля на славу.

3. довідувати ся, розвідувати, довідати ся, розвідати.

4. справляти ся, поборати ся, справити ся, упорати ся. — Не легко було йому впорати ся з магнатами. Бар. О. — **Онъ не справится съ этимъ дѣломъ** = він з сим ділом не дасть собі ради.

Співавити, спроситъ = 1. питати, ся, спитати, запитати, попитати, поспитати, позпитувати, понапитувати. — Людей питай, а свій розум май. н. пр. — Чого серце, як голубка, день і ніч воркує; ніхто його не питає, не знає, не чує. Чужі люди не спитають, та й на що питати? К. Ш. — Як будуть питати я буду мовчати. н. п. — А хто лиха не знає, то нехай мене спитає. н. п. — Упав тай лежить, ніхто його не спитає, що в його болять. н. п. — Ой не питай, козаченько, чия я? Як ти вийдеш на улицю, вийду й я. н. п. — Не спитавши годови, не ліз до віг. н. пр. — Та й забула попитати, чого стоїш коло хати? н. п. — В кума ради поспитати. Грінч. — А я б тебе про от що попитав. Б. Г. — **Спрощенный** = спитаний, запитаний.

2. домогати ся, вимагати, доправляти ся, доправити, ся (С. Аф.), потребувати.

Спринківка = бризкавка, прискавка, сикавка, цикалка.

Спробовать = скоштувати, зкоштувати. С. Л.

Спровоаживать, спровоадить = відпровоадити, вівпровоадити, потурити, протурити, збурити, спровоажувати. — С. на тотъ свѣтъ = на той світ загнати.

Спроситъ = д. Співавити.

Спровоорить = д. Проворити.

Спроста = спроста, попросту.

Спросъ = спит, спіток, попит, поспит, попитання. — Без пошиту що хочеш, те і рвеш. н. о. — **Спросъ не бѣда** = спіток не вбіток. н. пр. — **Безъ спросу** = не спитавши, без пошиту.

Спрівгивать, спрівгнути = силігувати, силігнути, встрігнути, про кількох — поспівгувати.

Спрівскивать, спрівскать, спрівснуть = бризкати, побризкати, покранати, спорснуті. — Набери в рот горілки тай спорси. н. о. Грінч.

Спрятать, проспрятать = спрягати, одміняти (дієслово). С. Пар. Жел.

Спряженіе = спряження, одміна (дієслово). С. Пар. Жел.

Спрязка = супряга, суряг, супруга. — **Членъ спряжки** = сурягач, супряжник, супружник.

Спрямлять, спрямить = д. Справлять 1.

Спрятать, ся = сховати, заховати, поховати, переховати, ся. — Ой дівчино, мое серце, сховай мене під ряденце, ой дівчино, мой рибко, сховай мене, щоб не видко. н. п. — Козаченько дотадав ся, та до дівчини сховав ся. н. п. — Куди од Духу я Твого сховаюсь? Де від лица твого втечу і притаюсь? Гул. Ар. — Побачив щось блищати, підняв тай сховав. н. к. Ман. — Не треба смерти козаку боятись: від неї й на печі не заховатись. К. Б. — От помалесеньку підкралось, взяло мняєця та у душло і заховалось. Б. Г. — Скрю ся де небудь, переховаю ся на час. Кр.

Спрятъ = схов, сховок, хованка, схованка. С. З. — Лихий сховок то й доброго спокусить. н. пр. — Голодний, а в схові ні шеляга. Грінч.

Співгивать, спугать, спугнуть = полохати, сполохати, позполохувати. — Не полохай курчат. Кр. — Ой у полі Явдохала, вона хлопців полохала. н. п. Кр.

Спугъ = сполох.

Спускатъ, спускитъ = 1. спускати, спустити; винускати, випустити. — Спустили воду з ставу. — Спустив собаку з цепу. — Випусти корову з хліву. — **С. йкоръ** = оякорити ся.

2. спускати, припускати, спустити; парувати, спарувати. — Спускати бугая з коровою. — Спарувати голубів.

3. сціжувати, сточувати, сцідити, сточити. — Сціди пиво. — С. угль (у ст лярів) = хвасувати.

Спускатъся, спуститъся = 1. спускати ся, спустити ся. — На гр маку з гори спускається.

2. здавати ся, спускати ся, здати ся, спустити ся. — Здав ся на людей, нехай вони скажуть.

Спусковой = спусковий. — С. собачка = д. Собачка (у рущиці).

Спускъ = 1. спускання, спуск. — Спуск води з ставу.

2. спуск, масть (переважно з воску і оливи).

3. спуск, парування.

4. милость, ласка, помилування, поспуск. — **Онъ спуску не дасть** = не дасть спуску, понадки, не дасть собі в кашу наплювати.

Спустя = опісля, потім. — **С. нѣскольکو времени** = згодом, тріхи згодом, переогодом, згодя, переогодя, невдівзі, почасі, невзабарі, незабаром. — Якось переогодом вже читали ми книжку.

Спутать = д. Спутывать.

Спутникъ, ца = 1. товариш, ка в дорозі, супутник, ця (С. Жел.). — О мій супутничє святий. К. Ш.

2. (астр.) — супутник, провідник (С. Прав).

Спутывать, спутати, ся = 1. плутати, поплутати, ся. — Поплутали нитки.

2. путати (надівати путо), треножити (С. Ш.), спутати, потреножити (Ос.); проптиць — боркати, приборкати. — Потрежили коней тай пустили на пашу.

3. збивати, ся, плутати, ся, мішати, ся, збити, поплутати, переплутати, змішати, ся. — Він збив ся на речах.

Спущать, ся = д. Спускать, ся.

Спяна = зп'яну, позп'яному.

Спяваться, спяться = зєспівувати ся, зєспівати ся. — **Спяться** = змовитись.

Спявка = співка.

Спялый = спілий, стиглий і д. Зрѣлый 1. — Ти ж знаєш, що ячмінь зовсім стиглий. Лев.

Спять = проспівати, вієспівати, заспівати. — **Спятый** = проспіваний.

Спяту, поспять = спіти, поспіти і д. Зрѣть 1.

Спяхъ = спіх, поспіх і д. Поспѣшность.

— **Къ спяху** = як найскоріше, з поспіхом, поспішаючи, хапаючи. — **Не къ спяху** = нема чоґо хапати ся. — **Отъ спяху** = з поспіху. — З поспіху трохи горщик не упустила. н. о.

Спяшивать, спяшить, ся = опішити, опішати.

Спяшить, ся = опішити, поспішати, ся (С. Л.), хапати ся (С. Л. Ш.), хватати ся (С. Ш.), квапити ся (С. Л.), борзати ся. — Хапати ся, як попіва заміж. н. пр. — Помаленьку, не хапаючи, переліз через перелаз у двір. Лев. — Дні короткі, а шляхи ж то довгі, треба нам хапати ся до дому. Ст. С. — Помаленьку йди, не квап ся. н. о. Грінч. — Нема чоґо квапити ся, успіємо зїхати. Фр.

Спяшно = спішно, поспіхом, хапко, хапком (С. З. Ш.), похватком, хватком (Лев.), скорим часом і д. Поспѣшливо.

Спяшность = д. Поспѣшность.

Спяшный = д. Поспѣшливый.

Спячивать, спятить, ся = 1. совати, посувати, посунути, зсунути, ся (назад). — **Съ ума спятить** = з глїзду зсунути ся, зїхати, стеряти ся, збожеволїти. — Гуляв та по гостях їздив, доки не зїхав з глїзду Кн. — На radoцах, немов стеряв ся. Кн.

2. відпирати ся, відкидати ся, одступати ся, відперти ся, відкінути ся, відступити ся (од слова).

Спячка = сплячка. — Напала на його сплячка: все спить. Кн.

Спяботать = зробити, поробити, доробити.

Сравненіе = рівняння, порівняння (С. Ж.), зрівняння, прирівняння. — Порівняння тих обох творів дає нам можливість. Зап. Фр. — Порівняння руської мови з польською. Зап. Кок. — **Въ сравненіи съ кѣмъ, съ чѣмъ** = проти, супроти. — Проти сїї землі нема кращої. — Супроти сього коня не знайде луччого на усім базарі. С. Л.

Сравнивать = 1. (сра(о)внять, ся) — рівняти, вирівнювати, зрівняти, порівняти, ся, розрівняти, кругом — обрівняти, про кілька — позрівнювати, гемблем — пригемблювати, зерно в рівень — штрихувати. — Заказує, щоб шляхи рівняли, та містки малювали. К. Х. — Розрівняв землю.

2 (сравнить) — рівняти (С. Ж.), прирівнювати, порівняти, прирівняти, дорівняти, притулїти, прикинути. — Цьвіт калину ламала, до личенька рівняла: чи справді я така, як калинька тая? н. п. — Що ти рівняєш себе до його? С. Л. — Треба порівняти становище української історіографії в 40 роках з сучасним. Зап. Гр. — Цікаво порівняти дуже схожі обряди релігійні у прибалтійських славян з нашими. Бар. О. — Те, що сталось, можна дорівняти тому, що минуло. Кн. — Прирівняв коня до собаки. н. пр.

3. (сравнятся, сравниться) — рівняти ти, зрівняти ся, порівняти ся. — Він тепер зрівняв ся з Максимом.

Сравнительный = порівнюючий, порівнявчий. — На полі порівнюючого лінгвістичєства. Зап. Кок. — Міклошич у своїй порівнюючій граматиці славянських язиків. Ог.

Сравнишь, сравнить = д. Сравнивать.

Сражати, сражить = 1. збивати, побивати.

- ти, збіти, побити, зваліти. — Як вда-
рив, так і збив його.
2. у(в)ража́ти, урази́ти. С. Ш. — По-
малу, малу, чумаче, грай, не врази ж мого
серденька вкрай. н. п.
- Сража́ться, срази́ться** = біти ся, ста́ти
ся. — Ой у Неділю рано по раненьку Со-
прон із Ордою стив ся, а в Понеділок в
обідню годину сам в невольську попав ся.
н. п. — Чи насмієм ми на Турків вдарить,
завтра рано з ними в бої стяться? Ст. С.
- Сраже́ние** = баталія, бій, битва, потреба,
потічка (С. Л.), ко́лот, ва́лка і д. **Битва**.
— Із баталії не показував п'ят супостату.
Дум. — Запекла кишла в їх баталія в ту
мать. Грінч.
- Сра́зу** = в ра́зу (С. Л.), од ра́зу (С. Л.), від
ра́зу, до ра́зу (С. Л.), з ма́ху, ра́птом.
Ос. — Ой є в мене таке зілля близько пе-
релазу, як дам тобі напити ся, забудеш од
разу. н. п.
- Срамить, осрамить, ся** = соромити, со-
рому завдавати, цьвікувати, шпегити
(С. Ж.), осоромити ся, сорому завдати,
наробити. — Я в тебе кониченька одніму,
я тобі сорому нароблю. н. п. — Не цьвікуй
мене перед людьми.
- Срамни́къ, ца** = соромітник, ця, безліч-
ник, ця (С. Ш.).
- Сра́мный, но** = соромний, срамо́тний, со-
роміцький, сором, соромно, посоромно.
— Срамотні сьпіви аж ляцять. К. Ш. — Не
сьпівайте сороміцької, засьпівайте старо-
сьвітської. н. п. — Сором казати, а гріх по-
таїти. н. пр. — **Срамна́я часть** = соро-
мота. — А табак зветь ся так, бо виріє із
соромоти однієї блудниці. Кр.
- Срамосло́вить** = д. Скверносло́вить.
- Сромота́, срамъ** = сором, соромота, страм,
стидoviще, стидов'я, ганьба. — А ти ж,
мати, у старій свитині, то буде ж сором і
моїй господині. н. п. — До мене, родино, до
мене, не буде вам сорому за мене. н. п. —
Танцювати не робота, а не вміти — соро-
мота. н. пр. — Ледащица з мене кпить ся
— міні соромота. н. п. — **Над'язать сра́му**
= осоромити, завдати, наробити со́ро-
му (д. Осрамить).
- Сроста́ться, сра́циваются, сростіся, срo-
сти́ться** = зростати ся, зрости ся, по-
зростати ся. — Кістка зрослась. — Два
дерева зрослись.
- Сребри́стый** = 1. срібний.
2. сріблiстий і д. Серебри́стый.
- Среброви́дный** = д. Серебри́стый
- Сребролюбе́ць** = грошолюб, срібляник,
грошозаплід (Греб. Зіньк.). — Дуки —
срібляники. н. д.
- Среда́** = 1. сере́дина.
2. середа́, на 4 тижні Великого посту —
хрестя, середохрестя (С. З.), на 5 тижні
В. п. — поклінна середа́, на 4 тижні пі-
сля Великодня — права (С. З.), переппла́в-
на середа́. — Неначе о правій середі, а ще
тільки середохрестя. Кв.
3. осере́док, сере́дина. — **Въ сре́дѣ** =
посере́д. — **Изъ сре́ды** = зпосере́д. —
Отъ сре́ды = зпосере́д.
- Среді** = серед (С. Л.), посеред, посере́-
дині. осередь (С. Л.), поміж. — Приле-
тіла пава, серед двора впала. н. п. — Се-
ред степу широкого на Вкраїні милій. К. Ш.
- Средизе́мный** = середзе́мний. — Від Царь-
города поплили Средземним морем. н. о.
- Сре́дина** = сере́дина (С. Л.), осере́док. —
Въ сре́динѣ = посере́дині (С. Л.), посе-
ре́д. — Попереду Дорошенко, а посередині
пан хорунжий. н. п. — **Въ са́мой сре́динѣ**
= в самім осере́дку.
- Сре́динный** = сере́дній, посере́дній.
- Средне́вѣковой** = середневі́чний.
- Сре́дний** = сере́дній, посере́дній (С. Л.),
сере́дущий (С. Л.), сере́довий, по літам —
сере́дущий (С. З. Л.); помірний. — Пі-
сля старшого прийшла черга середульшому
нести. н. к. Грінч. — Старшого лихо скру-
тило, а середульший панував. Мир. О. —
Сре́днимъ число́мъ = сере́днім ліком.
— **Человѣкъ сре́днихъ лѣтъ** = сере́д-
нього віку, сере́довічний (С. Л.), сере-
довий, сере́довіч.
- Средостѣ́ние** = перегоро́да (С. Ж.), пере-
шко́да.
- Средото́чие** = осере́док. — Оне саме і є о-
середком усієї нашої праці. — Нині Фастов
став осередком жидівського шахрайства. Кн.
- Средствeнный, но** = сере́дній, помірний,
но.
- Средство** = спосі́б (С. Пар.), за́сіб, за́соб;
спромóга (С. Пар.), мо́жність, снага; яр-
міс. — Се певний спосіб добути ся од його
правди. — Доти старець плохий, доки со-
баки не обступять — тоді ярміє найде.
н. пр. — **Средства къ жи́зни** = достат-
ки, за́соби, ко́шти, пожа́ток. — У нас
достатків було тільки що на прожиток. Кн.
— Не вважаючи на свої убогі за́соби, він
вдовольняв усім своїм потребам. Ст. Ан. —
А тут засобам убогим вже прийшов кінець.
Мова. — На таку силу людей коштів не
стане прохарчувати. Кн. — **Средства изы-
скивать** = спосóбу, спосóбів добірати,

прибіра́ти. — І бурчить і ворчить, проти діда не мовчить. Дід способу прибірає, як ту бабу поповчить. н. п. — **Упо́требіть всѣ́ срѣ́дства** = всіх способів зажити.

Средь = д. **Среді**.

Срінути, ся = кинути, зкинути, зіпхнути, кинути ся.

Срисовувать, срисовать = списувати, списати; змалювувати, змалювати. — Купив голу́ба, щоб з його списати крила ангелові. Кн. — Ой там на горі та стояли малярі і списали, змалювали черевички мої. н. п. — Поки Бога змалює, то чорта збість. н. пр. — Мати наша, мати, де нам тебе взяти? Малярів навяти, матір змалювати. н. п. — Сцена прогнання Катерини батьком і матір'ю з дому змалювана не як трагедия. Зап. Фр.

Сровня́ть, ся = **Сравни́вать, ся** 1.

Сро́дникъ, ца = **рѣ́дич, ка**.

Сро́дніть, ся = **порѣ́днити, ся, спорѣ́дніти, ся**. — І що далі вона дужче з містом споріднялась, а від сільської простоти стиха відчужалась. Мова.

Сро́дний = **приро́ждє́ний, вла́стивий**.

Сро́дственникъ, ца = д. **Сро́дникъ, ца**.

Сро́дственный = д. **Рѣ́дственный**.

Сро́дство = 1. **рѣ́д, рѣ́дня, рѣ́дичі і д. Родные**.

2. д. **Родствѣ**. — Онъ съ нимъ въ **сродствѣ** = він **рѣ́дич** йому́.

3. (хим.) — **сро́дство**. С. Жел.

4. **зго́дність** (з музиці).

Сродясь = з **ро́ду, від ро́ду**.

Сро́къ = **строк, срѣ́к** (С. Жел.), **срѣ́к** (С. Жел.), **рѣ́чень, рѣ́ченець, рѣ́чинець** (С. Жел.), **тѣрмін** (С. Жел. Ш.). — **Въ срѣ́къ** = у свій час. — **Дай срѣ́къ!** = **підожди, потривай**.

Срѣ́тися = д. **Срѣ́статся**.

Срѣ́стокъ = **зрѣ́сток**, про овочі, на пр. яблука, оріхи — **близня́та** (С. Ш.), **споріш** (оріхи).

Срѣ́чный = **строковий**. С. Жел.

Срубати, срубить = **зрубувати, стинати** (С. Л.), **зрубати** (С. Л.), **стяті** (С. З. Л.), **зітнути, позрубувати, позтинати** (С. З.). — Явора зрубали, труну збудували. н. п. — В один раз дерева не зітнеш. н. пр. — Голову стяли. С. З. — **Срубленный** = **зрубаний, стятий**.

Срубъ = **зруб** (С. Аф. З.), в буд-ві для звязку — **ощеп**, в колодязі — **ця́мрина** (С. З.), **ця́ ёбрина, ця́мбриння**, **нижче землі** — **по́кліть**. — Цямрину лагодити к ло колодязя, бо обвалилась. Номис. С. З. — Че-

рез цямрину трудно воду пити. н. пр. — **С. ставить** = **цебрувати**. — Чи я в полі не кришиця була? Взяли мене цебрувати, взяли воду вилити. н. п.

Сру́чность = **зру́чність**.

Сру́чный, но = **зру́чний но**.

Срывать, сорвать, ся = **рвати, зривати, виривати, зірвати, вірвати, урвати, ся** (С. Ш.). — Урку я листочок. С. Ш. — **Сорвалось!** = **урвалась ўдка, урвав ся бас** (С. Ш.). — **Сорва́ль** = **здрів, злу́пів, хабаря́** взяв.

Срывать, срыть = **ско́пувати, скопа́ти, зрїти**.

Срыва́ться, сорва́ться = **зривати ся, обривати ся, вірвати ся, обірвати ся, увірвати ся**.

Срывъ = 1. **зривання, ско́пування**.

2. **хаба́рь** (д. **Взя́тка** 2.)

Срыть = д. **Срывать**.

Срѣ́затъ, срѣ́зывать, срѣ́зать = **зрѣ́зати, зрѣ́зувати, ствѣ́нати, зрѣ́зати, зітнути** (С. Л.). — **Срѣ́зать кого́** = **втерти носа, табакі втерти, да́ти облизня, пінхви да́ти** (кому).

Срѣ́зень = **о́краєць** (хлі́ба).

Срѣ́зокъ = **зрѣ́зок**.

Срѣ́зь = 1. **зрѣ́зування**.

2. **зрѣ́зок** (де зрѣ́зано).

3. **зрѣ́зок перерѣ́з, перѣ́пуст, ша́плик, ширѣ́твас**. С. Л.

Срѣ́зывать = д. **Срѣ́затъ**.

Срѣ́тєніє = **зустрі́ча і д. Встрѣ́ча**. — **С. Господне** = **Стрѣ́тєнія, Стрѣ́ча(є)ннєя**. — Коли на Стрѣ́тєнія капає з стріхи — буде капати й з носа від морозів. н. пр. Грїч. Пр. д. ще під сл. **Праздникъ**.

Срѣ́тєнскій = **стрѣ́тєнський**.

Срѣ́ду = з **рѣ́ду, в ряд, рядом, оди́н за дру́гим, поспі́л**. — Тридні поспі́ль бравсь по скільки разів за перо. Лев. В. — Ждав тебе три вѣчори поспі́ль. Лев.

Срѣ́ды = **збори, за́ход, за́ходи, лаштування**. — Три дні заходу, а день празнику. н. пр. — Та які тут збори? Одягсь, підпезавсь, та й зовсім зібравсь. н. пр.

Срѣ́жати, срѣ́дїть, ся = д. **Снаряжа́ть, ся**.

Сса́дина = **са́дно, сму́г, шму́га**. — Од хамута са́дно натерлось. — Яка пуга, така й смуга. н. пр. — **С. сдѣ́латъ** = **ошму́льгати, пошму́глати** (С. З.), **ошморгну́ти, пошморгати** (С. З.). — Кайданне залізо тіло пошму́гляло. н. д.

Сса́живать, сса́дїть, ся = 1. **зса́жувати,**

зса́дити, поса́жувати. — Зсади хлопця з коня.

2. виса́жувати, віса́дати, повиса́жувати. — На пристані висадили його і поїхали.

Сса́живається, ссе́ється = збіга́ти ся, збі́гати ся. — Раз тільки й випрала спідницю, а вона так збіглася, що зовсім куча стала.

Сса́сывать, ссо́сать = висса́ти, ви́ссати.

Ссе́иха, рос. Empetrum nigrum L. = голу́бинець, водя́нка. С. Ан.

Ссо́вывать, сово́ать, се́унуть = зсо́увати, зниха́ти, зсу́нути, зіпхну́ти.

Ссо́ра = свар, сва́ра (С. З. Л.), сва́рка (С. З. Л.), по́свар (С. З.), зва́да (С. З. Л.), спі́рка, спере́чка, су́перечка, леге́лька — ро́зтирка (С. З. Л.), гніва́нка, раз'у-разня, з докорами — гриз, гризь, гризотні́й, гризани́на, бучна — ко́лот, ко́лотне́ча (С. З.), ко́лотні́й (С. З. Л.), бу́ча, чва́ра, д'ва — ро́збрань, ро́змир. — За чарку тай за сварку. н. пр. — Іди, сину, геть від мене: через тебе сварка в мене. н. п. — Сварки в сем'ї ніколи у їх не було. все було у їх любо та тихо. Гріч. — Вип'ємо по чарці тай зробимо кінець сварці. Ряб. — Лучче соломяна згода, як золота звада. н. пр. — Хто би де в господі на улиці і на дорозі зваду з ким почав. Ст. Л. — Що див між ними тільки й те, що гриз; коли не б'ють ся, то гризуть ся. Кн. — Оттак зранку до ночі стоїть в хаті самий гриз: мати з невісткою гризеть ся, а моя гризе свою свість. Кн. — Зробили Ляхи з козаками превеликий ко́лот. н. п. — Коли внутрішні чвари і усобиці втихомирили ся... Кн. — С. домашня = хатня морква (іронично).

Ссо́рять, поссо́рять = сварі́ти, посварі́ти, багатьох — пересварі́ти.

Ссо́ряться, поссо́ряться = сварі́ти ся (С. З. Л.), зва́дити ся, ворогува́ти, ко́лотити ся, спіра́ти ся (С. Л.), заїда́ти ся, посварі́ти ся, пересварі́ти ся, почина́ти — заво́дити ся (С. Л.), раз-у-раз — гри́зти ся (С. Л.), про свої́х, іронично — моркваси́ти. — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся: прощай славне товариство — може з ким сварив ся. н. п. — За гарячою роботою в полі не було часу сварити ся. Лев. — З сином свари ся, за стіл бери ся, а з затем свари ся, за двері бери ся. н. пр. — Завше заїдаєть ся. Кр.

Ссо́рливість = сварли́вість.

Ссо́рливий = сварли́вий, сварки́й.

Ссо́рний = спірний.

Ссо́сать = д. Сса́сывать.

Се́охнуться = д. Ссы́хаться.

Се́уда = по́зика, по́зичка.

Се́удный = по́зичко́вий. — С. ка́сса = по́зичко́ва ка́са.

Се́ужа́ть, се́удіть = наді́ляти, наді́літи, по́зичати (С. З. Л.), по́зичити. — Дозволено позичати фермерам гроші на такі купвлі землі. Кн.

Се́унуть, ся = д. Ссо́вывать, ся.

Се́учива́ть, се́учи́ть = сука́ти, зука́ти, всука́ти, про кілько́х — по́ссу́кувати.

Се́ыла́ть, со́слать, ся = зси́лати, висі́лати. засла́ти, зісла́ти, ся, вісла́ти, за́прова́дити, про кілько́х — по́сисла́ти.

Се́ыла́ться, со́слаться = 1. здава́ти ся (С. Л.), скла́дати ся, поклика́ти, зси́лати ся (на кого). бичува́ти ся (чим), ада́ти ся, скла́сти ся, посла́ти ся, на свідкі́в — обсьві́дчити ся. — Здав ся циган на свої діти. н. пр. — Виводили себе від шляхти, покликались на якісь документи. Ет. зб. — Я не в однім місці погликую ся на твори російських письменників. От. — Нехай свідчить! Знав на кого послатись! Кв.

2. д. Сносі́ться.

Се́йка = 1. зси́лання; засла́ння. — Причепились до його ніби то він гадає зрадити Київському князеві і запровадили його на заслання. Бар. О. — Як опинив ся він на засланню в Орському. Кн. — Заслання, на яке засуджено Шевченка, гірш, важче усякої тюрми. Кн.

2. зси́лка. С. Жел.

Се́йло́чник, се́йло́чний, се́йльный = за́слане́ць вісла́нник, зси́льний.

Се́ыпа́ть, се́ына́ть, ся = зси́пати, зси́пати, по́сиспа́ти. — Посипали у засіки.

Се́ыха́ться, се́охнуться = зсиха́ти ся, зсо́хнути ся, по́ссиха́ти ся.

Се́яда́ть, се́е́ть = зсе́идати, пере́се́идати, зсе́істи, пере́се́істи.

Се́яда́ться, се́е́ться = 1. збіга́ти ся, збі́гати ся, ву́жчати, по́ву́жчати (про одягу, тканину).

2. зсе́ідати ся, зсе́істи ся, прокіса́ти, прокі́снути (про молоко).

Се́йка́ть, се́е́чь = зру́бувати, зти́нати, зруба́ти, зти́ти, зі́гнути.

Се́е́кь = по́лядвигця (С. Пар.), товста частина м'яса, одрубана від стегна.

Се́е́ть = д. Се́ядати.

Се́е́ться = д. Се́ядаться і Сса́живається.

Се́е́чь = д. Се́йка́ть.

Става́ть, ста́ть = 1. става́ти, ста́ти, ста́-

нути. — Стань на своє місце. — Як вона лежала під хрестом, так вона ставула під вінком. н. п. Д. ще під сл. **Стать**.

2. почина́ти, става́ти, заходи́ти ся, поча́ти, ста́ти, взя́ти, заходи́ти ся. — Почав по троху видужувати. — Заходив ся кн. Острже́ський спина́ти справу церковної унії. Бар. О. — Стали вони радитись, як і що робити. — Д. ще під сл. **Нача́ть** і **Ста́ть**.

3. става́ти, спи́няти ся, зупи́няти ся, ста́ти, спи́нати ся, зупи́нати ся. — Робота зупинилась. — Д. ще під сл. **Оста́навля́тися**.

4. доста́чати, вистарча́ти і д. **Доста́вля́ть** 4.

Ста́вень = 1. віко́нниця (С. Аф. Л.), о́кони́ця (С. З.). — Коло вікон висіли помальовані віконниці. Лев. — Поміж кривобоких горничок з розмальованими віконницями. Лев. В. — Як була я молодою преподобницею, повісила хустиночку над віконницею. н. п.

2. за́ставка (в греблі). С. Жел. Пар.

Ста́вить, ста́влять, поста́вить = 1. ста́вити, стано́вити, поста́вити, постано́вити і д. **Поста́вля́ть** 1. — Ставити стовпи. — Поставила свічку. — Становив свічки перед образами. Кп. — **С. о́граду** = городи́ти, тини́ти. — **С. ребро́мъ** = ру́ба ста́вити, сторчи́ти. — **Ста́вить, поста́вить лѣса́** = рещтува́ти, ста́вити рещтовання, підрештовувати, обрештувати. — **С. вь строй** = д. **Стро́ить** 3. — **С. вь сче́тъ** = карбува́ти, закарбува́ти. — **С. на видъ** = виставля́ти, зверта́ти ува́гу.

2. вважа́ти і д. **Почита́ти, поче́сть**. — Ни во чо́ егò ста́вить = ні за що́ йогò ма́є, за ні́ що́, за не ві-що́ ма́є.

3. постача́ти і д. **Поста́вля́ть** 2.

4. настановля́ти і д. **Поста́вля́ть** 3 і **Назнача́ть** 2.

Ста́вка = 1. поставле́ння, постано́ва.

2. на́мет. — Намет отамана.

3. кін, кон (в грі). — **Дава́ть очную ста́вку** = д. під сл. **Очно́й**.

Ста́дникъ = ста́дник, чередни́к, табу́нщик і д. **Пасту́хъ**. — Вже панський ста́дник Опана́с, покинувши товар, що пас... Греб.

Ста́дний = табу́нний, табу́нський, табу́новий. С. Ш. — Що ти брикаєш, як табу́нська кобила? — Табу́нове пасови́сько. С. Ш.

Ста́до = ста́до, коней — табу́н (С. З.), коби́л з огирем — кося́к (С. Л.), овець — о́тара (С. З. Л.), вата́га (С. З.), ягниць (чи-

мала) — шма́ток (С. Х.), з баранами і ягнятами більше 1000 — кирд (С. Л.), невелика кітних овець — кирди́к (Ман.), одгодованих на сало — конара́ (С. Л.), маток з ягнятами — са́гмал (С. Л.), невеличка отарка — ку́щанка, корів, переважно дійних — череда́, чері́дка (С. З. Л.), коровни́к, птиці — згра́я, табу́н, табуно́чок, табуне́ць, рога́тої худоби — бичня́ (С. Ш.), одгодованих на сало волів — згон (С. Л.), в 120 штук — гу́рт (С. Л.), свиней — ста́до, череда́, чері́дка. — **Обще́ственное ста́до** (воли, корови, телята, часом і коні і вівці) — череда́. — Вовк ідучи поуз кошару, крізь тині заглянув на отару. Б. Б. — Була отара добра в чабана. Чайч. — Ватажники ватагу гнали. К. Ш. — Еге! Шматок — не річ не мала! У шматку, коли знаєте. 2000 ягниць. Степ. Х. — Який пастух, така й череда. н. пр. — Дружній череді вовк не страшний. н. пр. — На дворі ходила зграя гусей. Кн. — Ой як гляну на ставочок, пливе утяг табуночок. н. п.

Ста́вить, ста́ять = та́яти, та́нути, пота́яти, пота́нути, то́пити ся, сто́пити ся. С. Ш.

Ста́йний = табу́нний.

Ста́канъ, стака́нчикъ = стака́н, стака́нець, с(ш)кля́нка (С. З.), скляни́ця, поминальвий — ку́хлик. — Риба, гриби і дичина́ потребують шклянку вина. н. пр. — Сидів над вихолонувшою шклянкою чаю. Лев. В.

Ста́квля́тися, стака́ються = змовля́ти ся, змови́ти ся, злига́ти ся, полига́ти ся. — Политали ся з жидами та й ну руйнувати. К. Ш.

Ста́лкваніє = спиха́ння.

Ста́лквля́ть, столка́ть, столкнѹ́ть = спиха́ти, зіпхну́ти і д. **Спи́хвля́ть**.

Ста́лквля́тися, столкнѹ́ться = штовха́ти ся, стика́ти ся, сштовхну́ти ся, стикну́ти ся, зіткну́ти ся. — Зіткнули ся дві течі. Пр.

Ста́лплива́тися, столпнѹ́ться = зто́вплюва́ти ся, купчи́ти ся, зто́впити ся, ску́ччати ся, зьюртова́ти ся. — Дівчата скучились кругом дзвіниці і на сходах. Лев. — А на дворі зьюртовались і на щось дивились. Ман.

Сталь = сталь (С. Жел.), мвика — кри́ця (С. З. Л.), темля́нка, тверда, дуже загартована — ду́левина. — Блищали міді там і криці. Кот. — За 40 літ хоч би крихту пристарів ся, наче з дулевини був. Кн. — Нічого, друже, не жури ся. В дулевину себе

закуй, гарненько Богу помоли ся, а на громаду хоч наплай. К. Ш. (Пояснення сього слова д. Київ. Ст. 1887 р. кн. 3 ст. 584.)

Стально́й = сталевий. — **Стальная трава**, **сталыйникъ**, рос. *Ononis spinosa L.*, *hircina Jacq.* = вівча, бичача трава, вовчуг, ожина. С. Ан. — **С. цвѣтъ** = сиво-з'ялий.

Стамѣдъ, **стамѣдний**, **стамѣдовый** = камлѣт, камлѣтовий.

Стамѣзка, **стамѣска** = долотцѣ.

Станица = 1. д. Стая.

2. станиця (село козаків на Дону або на Волзі), курінь (в Чорноморіі).

Становая жи́ла, апат. *Medulla spinalis* = хребтовий м'язок.

Становить, **постановить** = д. Ставить.

Становиться, **стать** = 1. ставати, стати. — Ставати навколѣшки.

2. ставати, становити ся, зупинятися, стати, зупинитися. — Став у заїзді. — Стали на понас. — Д. під сл. **Останавливаться**.

3. робити ся, ставати, починати, зачинати, зробити ся, стати, почати. — Робить ся нудно. — Зробило ся легше. — Він почав пити. — **Станемъ** = нумо, нум. С. Л. — Нум робити. — **С. глѣбше** = глѣбшати. — **С. лѣчше** = кращати, лѣчшати, лѣшшати. — **С. холоднѣе** = холоднѣшати. — **С. хѣже** = гѣршати.

Становище = стан, становище, табор (С. Ш.), кіш, кош. — Ой летить бомба з московського стану та посеред Січи впала. н. п. — На людські табори назиджайте, людські табори розбивайте. н. д. — Новим кошом стали. н. п. — Д. теж **Лагеръ**.

Становой приставъ = становий (начальник поліції в частині повіта).

Становье = д. Становище.

Станокъ = верстак (С. Жел.), верстак (д. Верстакъ). — **С. ткацкий** = верстакъ (С. Аф. З.), верстатка (С. Аф.). — Частина його = бердо (С. Ш.), берда (С. Аф.) — верхня частина, через котру проходить оспова, **СТОЯКІЙ** (кожний з 4-х стовпів, з котрих складається стан), крім того — **ЛОНКИ**, **ПОКОТІЛЬЦЯ** або **МИШКИ**, **ЖАБКИ**, **ШПАРУТИ**, **СУКАЛО** (частина для сукання) і д. під сл. **Верстакъ**, особливі — **КРОСНА**, **КАНИЦЯ**. — **С. токарный** = верстак. — Частина його: (для навода пилів в обід) — **КОЛЕСНЯ**, **СТЕЛЮГА**, для видовбування дірок шпиль — **ДОВБАЛЬНЯ**, **СТОЛѢЦЬ**, для прихоплювання обода — **КЛЮЧ**, для обточки

ступиць — **ТОКАРНЯ**, для обточки шпиль, поперечина — **ЛАПКА**, рухомий осередок — **КУЖІВКА**, нерухомий — **ШТИЛЬ**, шпѣник, для чистки дошок — **ОСЛІН**, брусок в йому — **ЛАПКА**. — **С. бондарский** = стелюга. — **С. Пильный** = д. **Козлы**. — **С. токарный** = точило. С. Ш. — **С. для трепанія коноплі** = битѣльня.

Станочный = верстатовий, верстаківий.

Станціонный = станційний. — **С. домъ** = станція, пошта. — **С. смотритель** = поштарь.

Станъ = 1. стан; постава. — Гнучкий стан. — Постава свята, а сумніня злодійське. н. пр.

2. д. **Становище**. — 3. д. **Притонъ**.

4. частина повіту.

5. стан (д. **Рубаха**).

6. д. **Станокъ**.

Станливать, **стопить** = топити, стопити, розтопити.

Стантывать, **стоптать**, **ся** = 1. топтати, потоптати, зтоптати, розтоптати, розчавити. — Зтоптав, замавав червону калюву. н. п.

2. топтати, зтоптати, зтопцювати, ся, підтоптати, ся, позтоптувати, ся. — Зтоптав чоботи. — Зтопцювали ся черевки.

Стараніе = старання, старунок, дбанія.

Старатель, **ница** = старатель, ка.

Старательный, **но** = дбалий, ло, дбайливий, во, пильний, но (С. З.), упадливий, во (С. Ш.), беркій, беручкий (Сп.). — А в косовицю який він беркій: пігде на траві пі чуба не покине, не косить, а голить. Кн. — Треба з пильною увагою дознаватись. К. Х. — Д. ще під сл. **Рачительный**.

Старательность = дбалість (С. Ж.), пильність. — Даби воеводи міли чулисть і пильность. Самойлович, С. З.

Стараться = старати ся (С. Л.), дбати, пильновати (С. З.), піклувати ся (Ос.), побивати ся. — Як дбаеш, так і маеш. н. пр. — Ой дбай, мамо, дбай, мене замѣж оддай. н. п. — Хоч сирота робить, к землі припадає, все говорять люди: сирота не дбає. н. п. — Так пильнує коло роботи, що й не розгинаєть ся. Лев. — Як будеш мене слухати та будеш пильновати, то й собі навчи ся. Лев. — Часто біга за ворота та замає руки, до роботи не пильнує, нудить ся від скуки. Макар. — Посилав діти до школи, пильнував, щоб вони учили ся. Зіньк. — Стою та пильвую бути байдужим. Кн.

Старе́нькій, **старене́къ** = старе́нькій.

- Старехонькій, старехонекъ** = старесенький.
- Старець** = дід, старій, старік, старець.
- Старикашка** = старигань, стариган. С. З. Л.
- Стариковскій** = старечій.
- Старікъ** = д. Старець. — С. съдой = сивець. — **Старика корчить** = старувати.
- Старина** = 1. старина, старовина (С. З. Л.), старосвітчина (С. Л.), давнина, предківщина, днедавність, дуже давня — предковичина (С. Л.), віковщина, часів Б. Хмельницького — Хмельницьчина, після В. Х. — руїна, часів Палія — Паліївщина, часів Гонти і Залізняка — коліївщина. С. Л. — Наша днедавність свідчить, що наша культура стояла високо. Кн. — Київ збудований ще за предковичини. — Полонне збудене за руїни. — То ще до коліївщини було. С. Л. — **Въ старину** = в старовину, за старіх часів, в давнину, давній (С. Л.). — Давній лучче було в світї жити. С. Л. — **По старині** = по стародавньому, по старому звичаю, по старосвітському. — По старому звичаю пьють горілку до чаю. н. пр.
2. д. Старець.
3. рос. Senecio Jacobaea L. = жовтозілля, жовтоголовік, свиріпа. С. Ан.
- Старинний** = стародавній (С. Л.), старовинний (С. Л.), старосвітський (С. З. Л.), старожитний (С. З.), старовічний, відколішній. — Паняч, бачите, шукають старосвітських рукописів. Кр. — Козаки удержують ся при старожитних своїх обиклостях. Скоропад, С. З. — **По старинному** д. **По старині**.
- Старить, состарить, ся** = старити, старити, постарити, ся, пристарити ся, підтоптати ся, надто — здитинити ся. — Постарили, брате, та чужі хати. н. п. — **Состарить ся въ дѣвкахъ** = на пні посивити.
- Старица** = 1. старенька, бабуса.
2. черниця.
3. старік (давнє річище).
- Старичекъ** = дідусь, дідок, старенький.
- Старичина, старичище** = дід(ю)га, дідуган, старигань, стариган. — Ой ти старий дідуга, зігнув ся як дуга. н. п.
- Старобитний** = д. Старинний.
- Староватий** = старенький, пристарий, постарий.
- Старовина**, рос. Scrophularia nodosa L. = старовина, кукуліярія, підтінник, раник, смовб. С. Ан.
- Старовір, ка** = старовір, ка.
- Стародавність** = стародавність, старожитність.
- Стародавний** = стародавній, старожитний.
- Стародубка** = рос. Adonis vernalis L. — горіцьвіт, Gentiana Amarella L. — тирлич. С. Ан.
- Старожіль, старожилка** = старожитель, ка.
- Старообразный** = старковатий, пристаркуватий.
- Старобрядецъ** = старовір.
- Старобрядческій** = старовірський.
- Старопечатный** = старій (про книжки).
- Старосѣтскій** = старосвітський, старосвітний.
- Староста** = староста (в селі, в багачині, в артілі). — **Церковный с.** = титарь, помічник його — підтитарний (д. Ктиторъ 2.). — **С. еврейской общины** = кагальний.
- Старостинъ** = старостів, титарів.
- Старостить** = старостувати, титарювати.
- Старостиха** = старостиха; титарєва, титариха.
- Старость** = старість, старощі. — Старощів материних догледіла. С. З. — Буде вона моїм старощам підмога. Ч. К.
- Старуха** = баба, бабуса, бабуня. — Був собі дід та баба. н. к.
- Старухинъ** = бабин.
- Старухобразный** = бабкуватий.
- Старушенка** = бабка.
- Старушечий** = бабський, бабьячий (С. Ш.), бабин. — То бабське убрання. С. Л.
- Старушкинъ** = бабин, бабиний. С. Ш. — Бабина гривня всім людям дивна. н. пр.
- Старческій** = старечій.
- Старшина** = старшина, старшій. — **Волостной с.** = волосний старшина, голова, війт. — **Казакіе старшины** = старшина, отаманія.
- Старшинство** = старшинство.
- Старшинствовать** = старшинувати, головувати.
- Старшій, аго** = старшій, більший. — Вибрали його за старшого.
- Старшій, ая** = старшій, старіший, ша. — Старшій брат. — Два брати і сестра старші за мене. Кн.

- Старый** = старий, літній, дуже — старе- незний, старезний. — З берегів Дніпра, з старезного Києва Шевченко опинив ся... Кн. — Чув я від діда свого, літнього діду- гана, ще як був я молодим. Лев. В. — **Старый холостяк** = підтоптаний, парубок. — **Старый салогъ** = шкарбан, шкарбун. — **Кусокъ с. кожи** = шкурят, шкур.ток, зб. — **шкурятъ**.
- Старьё** = старовина, старовінка, старизна, старовізна, тандита (С. Ж.); драгтя, дранка. — Пора вже сюю тандиту пороздаровувати. — Жид, замість добро- го, драгтя продав.
- Старьевичъ** = старожечник, старовец- ник, тандітник (С. Ш.).
- Старьшина** = найстарший.
- Старьтъ, ся** = старіти, ся.
- Стаскивать, стаскать, стащить** = стяга- ти, стягти, зволокти, старабанити, по- стягати. — Стягли човен на берег. — Узя- ли та й старабанили аж на піч. н. к. — **Ста- щить** = д. **Стібрить**.
- Статейка** = статійка.
- Статейный** = статійний, артикульний.
- Статимый** = д. **Статочный**.
- Статистый** = д. **Статный**.
- Статный** = 1. ставний (С. З. Л.), постав- ний, показний (С. З.), огрядний, сано- вітий (С. З.). — Зінька була висока і по- ставна. Лев. — Дівка здорова, молода, о- грядна, повновіда. Кв.
2. д. **Статочный**.
- Статочный** = можливий. — **Статочное ли в'то д'ло?** = хіба це можливо?
- Статскій** = штатський, штацький. — Були там штацькі і военні. Кот. — **С. совѣтникъ** = урядовець 5-ої ранги.
- Статуя** = статуя, метал. — **вливанецъ**, у фігурах (придорожніх хрестах) — **сбвя- тець**, грубо висічена з каменю, що стави- лась часом на степових могилах — баба.
- Стать** = склад, побстать, побстава. — **Съ какой стати?** = з якої річі? — **Подъ- стать** = під пару, до пари; до ладу, до прикладу. — Добрав коня до пари. — Треба щоб діло йшло до прикладу. Кр.
- Стать** = д. **Ставать і Стоять**. — **Стать- причиною** = спричинити ся. — Арешто- ванню Шевченка спричинив ся донос сту- дента Петрова. К. — **С. на якорь** = об'якорити ся, оякорити ся. — Посе- ред Волги, наче на дзеркалі, стоять об'яко- рені байдаки. Кн. — **С. на ноцльгъ** = об- ночувати ся. — **С. вверху ногами** =
- стоббуром стати, до горі ногами стати.**
— **Не въ терієжъ стало** = приспичило.
— **Станемъ** = нумо, пум. — **Стать без- д'льникомъ, л'внтяемъ, негодяемъ** = зледашіти, розледашіти, зникчєміти. С. Л. — **С. невесєлымъ** = осмутніти, за- смутніти. — **С. невидимымъ** = зниклу- ти. — **С. неподвижно** = оступіти. — **С. паномъ** = запаніти. С. Л. — **С. святимъ** = присвятити ся. — **С. сиротою** = осиротіти.
- Статся** = стати ся, трапшити ся і д. Слу- читься і Сбыться. — Сталась йому при- чина, сіль голову прибила. н. п.
- Статъя** = стаття, артикул. — **Подводитъ- статъя** = артикулі гнүти. С. Ш.
- Стачивать** = 1. (стачать) — зшивати, зшити.
2. (сточить) — зточувати, зточіти, по- зточувати.
- Стачка** = 1. зшив.
2. змова.
- Стащить** = д. **Стаскивать**.
- Стая** = зграя (С. Л.), птиць — табун, ди- ких птиць — кліюча, ключ, вовків, собак з самицею — тічка. — Дим повьєтъ ся з димарів, на току підніме гомін зграя галок і гравів Щоголев. — А гусей справді ці- лий ключ з за кражу підняв ся. С. З. — Здалека під небом, в вирій летючи, голосно кирличуть журавлів ключі. В. Ш. — Тут собак ціла тічка. Кр. — Д. ще під сл. **Стадо**.
- Стаять** = д. **Стаивать**.
- Ствобль** = 1. стоббур, цівка (С. Жел.), ко- ло самого коріня — прикорень, трохи- дальше, не більше 2 аршинів — окоренок, без кори — голенатий, роздвоєний — од- нога, однолітніх рослин — біло, білка, биліна і д. **Стебель**. — По старих дебе- лях стовбурах дерева. Лев. В. — Товсті стовбури лип та дубів. Лев. — Щось лізе вверх по стовбуру дуба. К. Ш. — Пропаде зовсім дуб: і гілля і цівка. К. Х.
2. **ствіл** (С. Жел.), рүля (К. З. о Ю. Р.), цівка (у рушниці).
- Створаживаться, створожиться** = урдіти ся (С. Ш.), вурдіти ся, провурдіти ся.
- Створный, створчатый** = половинчатий, половинчастий. — Половинчати двері.
- Створять, створить** = зачиняти, причи- няти, за(при)чинити.
- Стёбель, стебелёкъ** = 1. стеблó, стеблі- на (С. З. Л.), стебеліна (С. Л.), стеблі- ночка, дикорослої рослини — биліна, би-

лінка, билиночка (С. Ш.), товсте та високе — стóвбур, зрізане — сторчак, переважно сухе — баділо, бадиліна, поб. — бадиліяка, зб. — бадилля, бадиліячка (С. Л. Ш.), бур'яну — бур'яніна, бур'яніника (С. Ш.), гарбузів — гарбузіянія (Ос.), істовне — лопуцьок (С. З.), опуцьок (С. Л.), кавунів — гудина, огудина, довге — батіг, батогі, картоплі — гич (С. Л.), гичка, бадилля (Ман.), картопліня, квасолі — квасоліня, кукурузи — кукурүзєння, лози — лозіна, маку — маковина, зб. маковіня, огірків, динь — гудина, огудина, очерету — очеретіна, хмелю — хмеліна, цибулі — Цибу́к, ци́бка, дудка, стрілка, що стелеться по землі — стелюх, довгий — батіг, що вьєть ся — витка́, стебліна. — Як рожка зірвана з стебла, зав'язану я. К. С. — Один я на світі без роду і долі, стебліна-бабіна на чужому полі. К. Ш. — Стебло стебла кличе — таке рідке. н. о. — На кожну стеблиночку пошли одну рослиночку. Б. Г. — Чи циаслива ж та білина, що росте у полі? Кот. — Вирвав з землі тютюнове баділо, та як оперезав його. Кн. — Кавуни дуже далеко погнали батогі. Ман. — Ой хмелю мій, хмелю, тонка хмелино. н. п. —

Пойти, виродиться въ етебель = постелитись, постовбурчиться.

2. стебло́, держачо́к (ложки). — Ложкою кормить, а стеблём глаз колетъ, н. пр. = хлібом годує, а очі випікає; хлібом годують, а стеблом очі колють. н. пр.

Стебельковатый = стебелькуватый.

Стебельный = стебловый.

Стеблистый = стеблистый, батожистый.
— Батожиста квасоля. Лев.

Стебель = д. Стебель.

Стебёк = стібок, штих (в шитві). — За кожним стібком голки низались йому збідні надії. Ст. Ан.

Стегать = 1. (стегнуть) — стьобати, шмагати, хвіськати, батожити, цьвóхати, стьобну́ти, оперіщити. — Стьобнув пугою. С. З. — Уся спина його була похвіськана, уся рубцями взяла ся. Кн. — Почали його шмагати різками.

2. (состегать) — стьобати, стьобнувати, стьобати, вистьогати.

Стежка = 1. стьобання і т. д. д. Стегать.
2. вистіг.

Стезя = стежка, стежечка. — Через гору стежечка до могого сердечка. н. п.

Стекать, стечь, ся = стікати, збігати,

зливати ся, стекти, збігти, зліти ся, постікати.

Стекло = скло, шкло. С. З. Л. — **Кусо́кь стекла́** (одбитий) = склянка (С. З.), склянка. — **С. око́нное** = шибка, тахля (С. Ш.), кругле — оболонка. С. Л. — **Вста́вить с.** = заскляти, пошкляти. — Як кинув палицею у віно, так усі шибки і побив. — В деяких вікнах зовсім не було тахоль. С. Ш. — Треба цю іконку заскляти. Кр.

Стекловидный = стеклістий.

Сте́кльшко = стекольце.

Стекланный, стекольный = скляний, скляний. — **С. заво́дъ** = гута. С. Л. — **С. ба́нка** = скляни́ця.

Стеко́льщико́въ = склярів.

Стеко́льщикъ = скляр, скляр. С. З. Л. — А ти скляр! Ну іди — у мене шибки побиті. Гр. Ч. — **С. бытъ** = склярувати.

Стеко́льщикій = склярів; склярський.

Сте́лажи = рештовання.

Сте́лка = у́стїлка, у́стїлочка, у́стїлонька. С. Ш. — Чоботи з устїлками. — **Пьянь, какъ сте́лка,** н. пр. = п'яний, як ніч (Кр.).

Сте́льная = тільна. — Тільна корова. С. Ш.

Стеми́тъ = стеміти, потеміти, приміти, смеркнути і д. Потеми́тъ. — А сонце праведне до дому котить ся — і глядь: сховало ся. — і смеркло в полі. К. Ш.

Степа́ние = стогнання.

Степа́тъ = стогнати, стугоніти, скіглити, скімлити. — Як все небо загреміло, земля стугоніла. І. Г.

Степени́ться, остепени́ться = стати, шанувати ся і д. Остепени́ться.

Степени́чатъ = статкувати.

Степени́ность = статечність, поважність.

Степени́ный, но = статечний, поважний, но (С. Л.). — Ой ви старости, ви статечні! н. п. — Поважно та тихо, у ранню пору, на високу гору сходились. К. Ш. — **С. кни́га** = кни́га родово́ду російських царів.

Степени́ство = 1. д. Степени́ность.

2. титул киргизьких султанів і так само величають московський купців.

Сте́пень = 1. ступінь (С. Ж.), щабель (в драбині).

2. клас, стан, ранга.

3. коліно (в ерідстві).

Степной = степовий. — **С. жи́тель** = степовик. С. З.

Степъ, ж. р. = стѣп. — Степ широкий. К. Ш.
Стѣрва = стѣрво, стѣрвѣка, пѣдло (д. Пѣдалище).

Стервенѣться, стѣрвенѣть, остѣрвенѣться, остѣрвенѣть = сатанѣти, осатанѣти, озвѣрити ся, розстѣрвѣти ся (д. Остервенѣться).

Стервѣтина = стѣрвѣтина, пѣдло.

Стереженіе = береженія.

Стѣрѣть = д. Стѣрѣть.

Стѣрѣчь, ся = стѣрегѣти, ся (С. З. Л.), берѣгѣти, ся (С. Л.), глѣдѣти, пильнувати, пантрувати. — Хазаїн бережеть ся, а злодѣй давно його береже. н. пр. — Пильнують вовчика, нема коли й заснуть, а вовка щось нема й не чутъ. Б. Г. — Велѣв мѣнѣ в саду спати, щоб садовину пантрувати. Федь. — С. глазѣми = пѣсѣи оці, зорѣти (д. Слѣдѣть).

Стѣржень = 1. стѣвбур, сѣрце (в деревѣ) і д. Сердцевина.

2. (в чираку) — стрѣжень, стрѣжень. Сп.

3. д. Быстрина.

4. Codex descendens — середній корінь.

Стѣрженевый = стрѣженевий.

Стѣрлядь, стѣрлядка, рыба Acipenser Ruthenus — чечуга, чечура. Рябков. Аф.

Стѣрляжий = чечужий.

Стѣрпѣть, ся = стѣрпѣти, втѣрпѣти, витѣрпѣти, притѣрпѣти ся.

Стѣсывать, стѣсать = стѣсувати, стѣсѣти.

Стѣченіе = 1. стѣканія.

2. слив, зливок, сѣтѣч, сѣтѣч (С. Жел.), збѣг (д. Слѣяніе). — С. парѣда = стѣвпище, нѣтовп, тѣснява. — С. обстоятельство = спѣканія, сѣтѣка, сѣтѣчка. — С. неблагопріятныхъ обстоятельство = лиха годѣна. С. Л.

Стѣчка = сказ і д. Вѣшенство 2.

Стѣчь = д. Стѣкѣть.

Стѣбрить = стѣгѣти, потѣгѣти, сѣцѣти (С. Л.), поцѣпѣти, пѣдцѣ (ю)пѣти (С. Л.), пѣдгѣбати, ухабѣти (Ман.). — Потѣм кобилу і вѣз оддали, тѣльки ячменю не стало — стѣгли. В. Щ. — Він кожух той і пѣдгѣбав. Хар.

Стѣлка = постѣланія, висѣланія, розстѣланія.

Стѣль = штѣль (С. З.), штѣб. — Усѣ церкви в Н. Новгородѣ стародавнього штѣбу московського. Кн.

Стѣралка = стѣрка (ганчірка для витѣрання).

Стѣральный = прѣльный.

Стѣраніе = 1. стѣранія.

2. прання (д. Стѣрка).

Стѣрѣть = 1. (стѣрѣть, ся) — стѣрати; витѣрати; розтирати; стѣрти, витѣрти, розтѣрти, ся. — Стѣрла з стола. — Витѣрла стѣл. — Стѣрло ся так, що й не знати.

2. (выстирать) — прѣти (С. Л.), випрѣти, полоскѣти, вѣджимѣти, виполоскѣти. — Посѣлае невѣстку на рѣчку прѣти. н. о. — Перем сорочки. Кр. — Сорочки полоскала, стоячи на кладцѣ. Кн. — Тѣ рушники я прѣла і прѣчем вѣдѣвала, — не вѣдѣвають ся. Кн.

Стѣрка = прання, в холодній водѣ — сѣхпѣр, сѣхпѣрка. — Тѣльки що заходили ся коло прання сорочок, а тут... Кн.

Стѣскиваніе = тѣсканія, стѣскуванія.

Стѣскивать, стѣскѣть, стѣснуть = стѣскувати, стѣскѣти, стѣснутѣи, позѣстѣкувати. — А сам почав за ручку стѣскѣти. н. п. — Ой як стѣснѣ козак Нечай коня острогами. н. д. — Стѣснутѣ зѣбы = сѣцѣпѣти. — Трохим сѣцѣпѣв зѣбы. Кн.

Стѣхѣть, стѣхнутѣ = тѣхнутѣ (С. Ш.), стѣхѣти, тѣхшѣти (С. Ш.), тѣхшѣти, зтѣхнутѣи, унѣшкнутѣи, позѣтѣхѣти. — І тѣхнутѣ Божѣи слова і в кѣлѣи, пеначѣ в Сѣчѣ, братѣрство славнѣ ожива. К. Ш. — Радѣюкѣи гѣлодѣ все тѣхшѣвав. Лев.

Стѣхѣи = вѣршѣи (С. Аф.), сѣпѣвомѣвки, поѣзѣи. — С. слагѣть = вѣршувѣти. — Не дѣя людѣи і не дѣя слави мѣрежанѣ та кучѣрѣявѣ оцѣ вѣршѣи вѣршѣю я. К. Ш.

Стѣхѣкрѣпѣтель, стѣхѣплѣтъ = вѣршѣмѣз. — А я, дурний, не бачивши тебе цѣцѣю й разѣу, та й повѣрив тупорѣлим твоѣм вѣршѣмазам. К. Ш.

Стѣхѣтворѣніе = вѣрш, вѣршѣи.

Стѣхѣтворѣць = вѣршѣвнѣк. — Він доводѣи, що Некрасѣв не тѣльки не поѣта, а й вѣршѣвнѣк парѣтацѣкий. Кн.

Стѣхѣтворѣный = вѣршѣваний, вѣршѣонѣиснѣий, поѣтѣчнѣий. — Два творѣи на ту самѣ темѣ: один прозовѣий, другѣий вѣршѣований. Зап. Фр.

Стѣхѣтворѣство = вѣршѣоѣство. С. З.

Стѣхѣтворѣць, стѣхѣтѣкѣць = д. Стѣхѣкрѣпѣтель.

Стѣхѣ, стѣхѣбѣкъ, стѣхѣбѣнки = вѣрш, вѣршѣи, вѣршѣк, вѣршѣи (абѣ-якѣи).

Стѣланѣць = 1. стѣлох (рослѣи, що стѣлѣють ся по землѣ).

2. д. Сланѣць.

Стѣлатѣ = 1. (пѣстлѣть, ся) — слѣти, стѣлѣти, пѣстѣлѣти, ся, розстѣлѣти, пѣслѣти, пѣстѣлѣти, ся. — Пѣстѣли кѣлим. — Пѣстѣли пѣстѣль. — Що не вмѣе бѣлую пѣстѣлю слѣть. Я ж старѣму пѣстѣль бѣлу пѣстѣлю. н. п.

2. (вистлати) — мостити, помостити. — Помостили поміст.
3. слати ся, стелити ся, постелити ся, розстилати ся, розіслати ся. — Хміль по землі стелить ся. — Чом ти не стелиш ся? Я вже постелив ся.
- Сто** = сто, сотня. — **Сто съ лішнимъ** = сто з оком, стонадцять. — Оддичити сто з оком. Кот. — Нехай йому стопадцять болячок. н. пр. — **Сто тисячъ** = сто сот-коть, сто тисяч.
- Стоглавий** = стоголовий.
- Стоговий** = стоговий.
- Стоголовникъ**, рос. Carduus = будяк, чортополох. С. Ап.
- Стогъ, стожекъ** = стіг, стіжок, стіжечок, половина — полустіжок, спід — підстож-жя, підстіжок, перемолоченої соломи — ожерёд, ожерёдъ. — Стіг сіна. — Як в стіжечки поскладаем, по козацьки погуляем. н. п.
- Стойка** = 1. стояння, стійка.
2. д. Прилавокъ.
3. поставецъ (начиння).
4. стовп, соха (що підпирає стелю).
- Стойкий, ко** = стійкий, непохитний, но.
- Стойкомъ** = д. Стойма.
- Стойкость** = стійкість, непохитність. — У кого було більш терпіння і стійкости. Кп.
- Стойло** = стійло (С. Л.), станок. — Знай свиня своє стійло. н. пр.
- Стоимость** = вартість (С. Л.), стійність (С. Жел.), коштовність, ціна. — Вага тих подарунків не вартість, а щирість. Кп.
- Стойма** = стійма, стовма (С. Жел.), стойма, стоячки (С. Л.), навстоячки, сторч, навсторч. — Хата рублена, а сіни — стовма обіполки. Кп. — Хто якого году не говів, тому того году навстоячки паску їсти. Мал.
- Стойность** = д. Стоимость.
- Стоить** = коштувати (С. З. Л.), стоїти, вартим бути, значити. — Дуже довге весілля коштує і довгих грошей. — А скільки то грошей усе те коштує. Лев. — **Стоить** = коштує, варто, варт, стоїть. — Кінв варт сто рублів. С. З. — Нічого міні не коштує, бо мильй купує. н. п. — Чого стоїть Шевченко, яко поет народний? Ос. — І буде варт на свєгї жити, як матимеш кого любити. К. Ш. — **Стоючий** = вартий (С. Л.), шага — шаговий, копіюку — копіючаний. — Одна брова варта вола, а другий брови і ціни нема. н. пр. — **Не стоить** = не варт, не варто. — Хто шага не береже, той і копійки не варт. н. пр. — Не варт про те й балакати. — Не варт і печеної цибулі. н. пр. — Парубок до бого-
- слова не варт доброго слова. н. пр. — **Не стоить благодарности** = нема за що дякувати, нема за що, нема дяки. — Спасибі! Нема за що. — Спасибі за рибу, а за раки — нема дяки. н. пр. — **Ему ничебъ не стоить соврать** = хіба йому важко збрехати? — Він за те нічого не візьме, щоб збрехати. — Язиком брехати — не ціпом махати. н. пр. — **Стоить вамъ только приказать** = аби ви звеліти, треба вам тільки звеліти.
- Стократный, но** = сторазовий, стократ.
- Стокъ** = 1. у водяного млина — лотоки, у будови — ринва. С. З. — З дощу та під ринву. н. пр.
2. спад. — Тут раз у раз болото, бо нема воді спаду. Кр.
- Стобенить, остобенить** = піміти, остовпіти, ослушити і д. під сл. **Остобенить.**
- Столбецъ** = стовпець.
- Столбикъ** = стовпчик, у рослин плідний — сторчмачок. — Малевський хлопчик зліз на стовпчик. н. пр. — Хлопці всю малину пообривали, самісінькі сторчмачки біліють ся. Кр.
- Столбнякъ** = правецъ, прямецъ. — **Привесті въ столбнякъ** = правцем поставити. — **На него намель столбнякъ** = він остовпів.
- Столбовой** = стовповий. — **С. дорога** = верстовий шлях. — І не верстовий, а вольний скрізь шляхи святиї простеляють ся. К. Ш. — **С. дворянинъ** = дворянин давнього роду, з діда, з прадїда дворянин.
- Столбообразный, столбчатый** = стовбчатий.
- Столбъ** = стовб, стовп, слуп (С. Л.), до котрого ворота начеплені — ворітниця (Мав.), для підпора — соха, присоха.
- Столеч(ш)никъ** = д. Скатерть.
- Столешница** = столішня.
- Столикъ** = стóлик, столецъ, що в кутку стоїть — кошінець, нивенський, за котрий сїдають долі — сїрно, в церкві, де продають свєчки — титарня (С. З.).
- Столица** = столїця.
- Столичный** = столішний, столечний (Л. С.). — Столечный город Київ. Орлик. С. З.
- Столишко** = столецъ (аби який).
- Столкновеніе** = спіткання, сутика, сутїчка.
- Столкнуть, ся** = д. Сталкивать, ся.
- Столбовая** = ідальня. — Пішли до ідальні, де вже сиділи при столі. Фр.

Столоваться = харчувати ся, стравувати ся. — Стравувалась я в сусідки. Фр.

Столовникъ = харчовник (С. Ш.) і д. **Нахлѣбникъ**.

Столовый = 1. столѣшний.

2. харчовий. — Харчові гроші.

Столоначальникъ = столоначальник, повітчик.

Столоць = стовкѣти.

Столнитися = зтѣвпити ся, зкѣпити ся, зѣюртовати ся, позтѣвплювати ся.

Столлѣніе = стѣвпище, натовп, тѣснява.

Столны = д. Сіянїе сѣверное.

Столь = стїл і д. **Столикъ**. — С. имѣтъ = д. **Столоваться**.

Столь = так, так само.

Столько = стїльки. — **Столько же** = стїльки-ж. — **Столько то** = стїлькись. — **Состолькими** = з тїлькома.

Столѣтіе = столїття, вік.

Столѣтникъ, рос. Agave = столїтник.

Столѣтний = столїтній, віковий.

Столярная = столярня.

Столярничать = столярувати.

Столярный = столярський.

Столярѳвъ = стѳляр.

Столяръ = стѳляр.

Стопаніе = стогнанія. — Утомивсь я од стогнанія, що почі рйдаю, мое ложе одинокє слїзьми обливаю. К. П.

Стопаты = стогнати і д. **Стенаты**. — **Часто стонущій** = стогній. Лев.

Стопѳгъ, ком. Oniscus asellus = стонѳга, мокриця.

Стопъ = стѳгін, стогнанія. — Почув розмову Дніпра, його гомін і стогін. Кн.

Стопá = 1. ступня (ноги).

2. ногá. — **Еъ стопамъ вашимъ** = до нїг ваших. — **Идти почвїмъ стопамъ** = іти за кїм, за чїм слїдом, наслїдувати (кому).

3. стопá (у віршах). С. Жел.

4. кѣбок, пѣгарь (д. **Кѣбокъ**. Власне металїчний стакан або кружка без ушка).

5. стопá (паперу). С. Л.

Стопка = 1. д. **Стопá** (здр. 4).

2. кїлок, кїлѳчок або гвїздѳчок (в стїні або у вїшалці задля вїшання одежі то-що). — А у тої далекої рушник на кїлочку, а у сеї близьенької брївки на шшурочку. н. п.

3. стїжок (соли, білила, бакану або иньшої фарби).

Стопаты = д. **Стантывать**.

Стѳра = завїса (на вікні, що підїмаєть ся і спускаєть ся).

Сторговаты, ся = сторгувати, ся, сторжити, ся (С. З.), приторгувати, вїторгувати. — **Сторжили** скирду сїна за 2 руб. Маркович. С. З.

Сторожѳвѳ = вартовий, сторожевий.

Сторожїтъ = сторожити, вартувати, калавѣрити. — **Пішов** вартувати на баштан. п. к.

Сторѳжка = сторѳжка, калавѣрня, на баштанї, в лїсі — курїнь, сторожѳвня.

Сторѳжкїй = сторѳжкїй і д. **Осторожнїй**.

Сторѳжокъ = 1. стрїлка (у вагах на коромїслі).

2. цѣрка (в пастці), **сторѳжок** (на пр. в сїтці). — **Йде** ловець, виносить сїтку; до землі його рука нахїля тернову вїтку і ладнає сторѳжка. Щоголев.

Стѳрожъ = стѳрож, вартовий, вартівник, вартовик (С. Л.), калавѣрний (С. З.), чатівник, на баштанї — баштанник (С. Ш.), в полі — лановий.

Сторѳна, сторѳнка = 1. сторѳна, сторїнка, бїк, бѣрег. — По той бїк гора, по сей бїк гора, промїж тими крутими горами сходила зоря. н. п. — На тїм боці, на толоці. н. п. — **Въ сторѳнѣ** = ѳсторонѣ (С. Л.), пѳсторонѣ, ѳдсторонѣ (С. З.), на боці, у боці, по обѳчї, ѳзбїч, на ѳзбїч, з боку, на ѳдлїтї (С. Л.), на ѳдшибі (С. З.). — Вони стояли ѳсторонѣ під вербою коло тину. Лев. — А тепер усе ѳсторонѣ. Ст. Б. X. — Становили їх ѳсторонѣ маси. Пр. — Не спроможен стати ѳсторонѣ самого себе. Кн. — Він одвїчає, а той остаєть ся у боці. Хар. — Лишаючи на боці працю Голубева, скажу тепер... Зап. — Хотїв сю часть лишити зовсїм на боці. Зап. Фр. — Зручїш було стати узбїч. Кн. — Вози стояли на узбїч шляху. Кн. — От поженили їх, построїли їм на одшибі хату. п. к. Мав. — Стоїть собї хата на одшибі. С. З. — **Держать** собї **въ сторѳнѣ** = бѣти ѳсторонѣ і д. **Сторѳнитися**. — **Въ сторѳону** = у бїк, на бїк. — Хата похїлила ся на бїк. — На бїк хлопці, на бїк хлопці, бо чорт мужа несе. н. п. — **Шѣтки въ сторѳону** = без жартїв. — **Въ протївоположнѣну сторѳону** = навпакї (С. Л.), на вердѣ. — **Навпакї сонця**. С. Л. — **Моѳ дѣло сторѳна** = моѳ хата з краю. н. пр. — **На сторѳнѣ** = на ѳдшибі. — Тай спорудив йому на одшибі нове дворище. Кн. — **На сторѳону** = а) д. **Въ сторѳону**. б) в чужї рѣки, в чужий край. — **На вѣъ четїре сторѳоны** = на вѣі чо-

тірі, на всі чотири вітри. — За 15 верстов на всі 4 вітри — які в села і хутори. Кн. — **Со стороні** = збоку (С. Л.), по-збіч. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю, зараз збоку усі бачуть, кого я кохаю. н. п. — **Со всіх сторін** = з усіх боків, усіма сторонами. — Гей облягли їх, облягли Москві та й усіма сторонами. н. п. — Небо охмарюєть ся всіма сторонами. Кн. — **Одною стороною** = з одного боку, одним боком (С. Л.). — **Сь двух сторін**, **сь обіх сторін** = з двох, з обох боків, побіч, обаноль (С. Л.), обанопи, обіруч. — **По сторонамъ** = по боках, з боків. — **Смотрѣть по сторонамъ** = гави ловити, витрішки продавати. — **Стороною ідти**, **іхати** = боком, бочком, навзбіч, збоку дороги. — **Ідь бочком**, нікого не зачепиш. н. пр. — **Узнати стороною** = від людей дознатись, почути, перечути через люди. — Перечула через люди, що до мене милий буде. н. п. — **Лѣвая сторона** = ліворуччя. — **По лѣвую сторону** = на ліво, ліворуч. — **Дѣти сь лѣвой стороні** = байстрюкі і д. Незаконнорожденные. — **Правая с.** = праворуччя. — **По правую сторону** = на право, праворуч. — **Лицевая сторонá** (тканини) = з лиця, добрий бік. — Дуже замазалось з лица, треба перелицювати. — Та як бо ти дивиш ся? Подивись на добрий бік. Кр. — **Солнечная с.** = відсоння. — **Сь солнечной стороні** = на відсонні, з відсоння.

2. **сторона, сторінка, сторінонька, край, країна.** — Свій край, як рай; чужа країна — як домовина. н. пр. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою. н. п. — **Вь нашей сторонѣ** = в нашім країю, у нас. — **Родная сторона** = рідний край. — **Чужая сторона** = чужина (С. З.), чужа чужина, чужа сторона. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. н. п. 3. (в процесі) — **сторона.** — Жалобливая сторона і отпорная. Ст. Л.

Стороніться, постороніться, отстороніться = бокувати, одійти у бік, оступити ся; цурати ся, усувати ся, ухилятися і д. **Отстраняйтесь і Постороніться.** — Не бокуй, Марусе, не бокуй: сядь примесенько, щоб було гарнесенько. н. п. — А далі стали й бокувати від мене. Фр. — Вернувшись з заслання, Куліш не цурав ся Юзефовича. Кн.

Сторонникъ = прихильник, прибічник.

— Прихильники славянофильської школи уживають термін „община“... Кн. — Самого Хмельницького не було — він з кількома прибічниками був у Криму. Л. Н. В.

Сторонній = сторінний, боковий.

Сторонюшка = сторінонька, сторінонька.

Стосковатъся (по комъ) = затужити, зажурились, занудитись (за ним), в тугу вдатися.

Стоцвѣтъ, рос. Anthemis nobilis L. = маріца, румянок, хупавка. С. Ан.

Стóчная труба = ривна. — З дощу та під ривну. н. пр.

Стояніє = стояння, постояння.

Стоянка = постій, постоянка, станівище, станівисько. — **Зимная с.** = зимівля.

Стоять, стаять = стояти, стати. — **Стоя** = навстоячки і д. **Стоїмя.** — **Стоять, какъ столбъ** = стовбичити. — Кілька хвилинь стовбичив непорушно, немов обшпарений. Лев. В. — **С. на часахъ** = на варті, на караулі стояти, вартувати, чатувати. — **С. за правду** = правдувати. — **С. на своємъ** = правити своє. — **С. на молитвѣ** = молити ся. — **С. передь кѣмъ безъ шапки** = шапкувати. — **С. на колѣняхъ** = навколішки стояти, клінчити (С. З.).

Стоячий = стоячий. — **Вода с.** = петеча (Зем.), стояча вода, водостій. — **С. хлѣбъ** = хліб на пні або в скірдах, не вимолочений.

Стравливать, стравитъ = 1. травити, випасати, стравити, снасти, потолочити і д. **Вытравливать 1. і Потравитъ.**

2. д. **Вытравливать 2.**

3. травити, цькувати, під'южувати, підцькувати, вводити, стравити, нацькувати, звести. — Усе зводи зводи: міні накаже за діда, а діду за мене. Кр.

Страда = жніво (С. З.), жнива (С. Аф.), жнитво. — **Вь страдѣ** = у жнива. С. Аф.

Страдалецъ, страдалица = страдник, ця, страдальник, ця (С. Жел.), страдалецъ (С. Жел.), мученик, ця. — Такого страдальника, як Шевченко, таких страждань, яких він зазнав... Кн.

Страдальческій = страдальницький.

Страдальчество = страдальництво. С. Жел.

Страданіє = страждання (С. Жел.), страждування, страда. — За ваші страждання нехай вам Бог дасть щасливої долі. Скл.

Страдательный = страдальний. С. Жел.
Страдать = страждати, терпіти (С. Ж.), мучити ся, карати ся. — За що не знаю я каруюсь? К. Ш.
Страдный = жнивний. — С. порá = жнивá.
Стража = сторожа, стороженька, вáрта (С. Л.), калавур, ча́та. — Пан приставив сторожу коло шкатулки, щоб не вкрали. н. к. — Пьяна сторожа заснула, а вони ноги на плечі. Кн. — Заклікали молодиці нічку почувати, поставили стороженьку од баб вартувати. н. п. — Чорноморці не гаразд вчинили: на цю нічку теменькую варту не ставили. н. п. — **На стра́жъ** = на сторо́жъ, на вáртъ. — Батько й мати не сплять, на сторожі стоять, не пускають саму меле у садочок гулять. К. Ш. — **Подъ стра́жей** = за калавúром. — Приставили його за калавуром. н. о. — С. дься́я = бекет.
Стражникъ = д. Стóрожъ.
Страна́ = сторона, край, країна (С. Ж.), і д. Сторо́на 2. — Тёплая с. = тёплий край (С. Ш.), теплічина (С. Ш.), теплівщина, куди птиці на зиму одлітають — вірий (С. Аф. З.). — Птиці з тепличини летять. С. Ш.
Страница, страничка = сторопа́, сторінка, бік, картка, карточка.
Странникъ, ца = стрáний, стрáння, мандрівець, ваудрівець (С. Л.), мандрівничий.
Странничать = 1. д. Стáнствовать.
 2. химерувати (С. З.), чудасійничати, шту́ки витворáти, штукарювати.
Странно = чу́дно, дивно, химерно (С. З.). — Чудно якось діється між нами. К. Ш.
Страннолюбивый = гостинний. С. Жел.
Страннопріймный = гостинний. С. Жел.
Странность = чудно́та (Кр.), дивина́ (С. З.), дивність, химера, химерія.
Странный = чудний, дивний, чуденний (С. З.), чудернастий, чудернацький, чудорóдний, химерний (Кр.), чудасійний, неподóбний, кумедний (Кр.), непомисльний. — Він якийсь чудний. н. о. — Химерна казка. Кр. — Агафангел, кажете? химерне мня. — Оттакий то Перебендя старий та химерний. К. Ш. — Чудородна людина. Хар. — **Странное дѣло** = чудасія (С. З.), диво. — С. слúчай = приведенція. — С. чело́вѣкъ = чудна́ людина.
Странствие = мандрування, мандрівка і д. Путешествіе.
Странствователь = д. Путешественникъ.

Стáнствовать = мандрувати і д. Путешествовать.

Страстишка = корт́ячка (С. Жел.).

Страстной = страстный, страшний. — С. свѣча́ = страшна́ свѣчка. С. З. — С. недѣ́ля = білий, страшний тиждень. — На страшнім тижні, в Четвер, з вечора. н. пр. Гр.

Страстный, но = ре́вний, не, загарливий, во, жагучий, вогнюватий, пристрастный (С. Жел.). — От чому загарлива охота до малярства прокинула ся у Шевченка. Кн. — Костомаров загарливо доводи неминучу потребу славянской спілки. Кн. — І вдвинула очі чорні в небо ясне, миготюче і сьпіває пісню тихо і самотну і жагучую. Мова. — Вогнювата молодия. н. о. — С. чело́вѣкъ = пасья́нт. Київщина.

Страстотерпецъ, страстотерпица — мученик, ця.

Страсть = 1. мýка, страждання, скорбота, пáсия. — Стáсти Господни = стра́сті, пáсия. С. Жел.

2. жа́дання, жага́, жаго́та, жага́ра (С. Жел.), пáсия, страсть, прістрасть, до чого — уна́да, корт́ячка (С. Жел.). — З жагою приставав він до спільної праці. Лев. В. — І була палка жагота до громадської роботи. Мова. — Тяж дідові жагари додаси. Ст. Б. Х. — С. любовная = любощі, любкі. — З любощів він загубив душу, з любків і голову повкав. Греб.

3. страх, жах, ляк, боясть. — С. взяла́ = страх, жах напáв, опанува́в. — Со страстѣй не зна́лъ, что дѣлать = з ляку не зна́в, що й робіти.

4. дýже, на́дто, страх, страше́нно. — Мнѣ страсть хóчется = мнѣ дýже хóчеть ся. — Страсть какъ бо́лень = страше́нно хвóрий. — Страх мнѣ не хочеть ся з старим дідом ворочать ся. н. п.

Страусовый = струсєвий, струсїй, трусєвий (С. Ш.), трусєковий. — От іде він, аж лежить струсе перо. н. к. — Трусево перо. С. Ш.

Страусъ, пт. Struthio camelus = стру́с (С. Ш.), струсь (С. Жел.), трус (С. Ш.), трусько́.

Страхованіе = штраховання, асекурація.
Страховать, застраховать = штраховати, асекуровати, заштраховати.

Страховой = штрафовой, пожєжний.

Страхъ = страх, óстрах (С. З.), ляк, жах (С. З.), страхотá, жахотá, труса́, трусащина, бій, по́полох. — Такой острах піде по селу, що крий Боже. С. З. — Мене

- мов острахъ взяв який; підвів я погляд боязкий. Пч. — А лях од жаху вм'рає. н. д. — Так той чоловік і замер з ляку. н. к. Гр. — Вчинив еси ясу і поміж панами великую трусу. н. д. — Не має бою. Кр. —
- Страхи** = страхіття, страхівва. — Любить балакати про усякі страхіття. Лев. —
- Набр'ягся страху** = настрахати ся, нажахати ся. — **Нагна́ть е.** = холоду, страху нагнати, жаху завдати. — **Пани́ческий страхъ** = переполох, поляка (д. Паника). — **Со страху** = з ляку, од ляку, од жаху, од бою (Кр.). — **Взять на свой страхъ** = на свою одвічальність взяти.
- Страхъ** = дуже, страшенно. — **Страхъ какъ богать** = страшенно багатий. — **Страхъ много наро́ду** = страшенно багато людей.
- Страши́лице, страши́ло** = страховище (С. Л.), страшидо, страховина (С. Л.), страхіття, страховіття (С. Л.), заполоха, опудало (С. З.) і д. Пугалище. — Як би я побачила таке страховище, то там би на місці і вмерла. Лев. — Дав нам Бог суддю! Просто не суддя, а страховище на людей. Кв. — Ти моїм козакам не заполоха. н. п.
- Страши́ть, устраши́ть, ся** = страхати, ся (С. З. Л.), лякати (С. Л.), жахати, страшити, ся (С. Л.), настрахати, настрашити (С. Л.), налякати, ся, устрахнути ся (С. Ш.).
- Страшли́вый** = д. Боязливый, Пужливый.
- Стра́шно** = страшно (С. Л.), боязко, боязно (С. Л.), лічно, жахно; страшно, страшенно. — Е ні! страшно, вовк вибіжить з лісу. Коц. — Йому лячно стало але лиш на хвилину. Фр. — **Она стра́шно по-дурнѣла** = вона страшенно споганїла.
- Стра́шный** = страшний (С. Л.), дуже — страшенний, страховенний. С. Л. — Перо страшне не в гусака, а у дяка. н. пр. — Аж суне вовк — такий страшенний та здоревенний. Б. Г. — **С. разка́зъ** = строховина.
- Страща́тъ** = д. Страши́ть.
- Стращива́ть, стрості́тъ** = д. Ссучива́ть.
- Стрека́тъ, стрекну́тъ** = штрикати, шпигати, штрикнути, шпигнути. — Штрикнув виделкою у мясо. Чайч.
- Стрекну́тъ** = 1. д. Стрека́тъ.
2. дати драла, дмухача дати, дмухнути, чкурнути, дременнути.
- Стрекоза́, ком. Libellula** = бабка, самчик — бабич (С. Ш.), з темносніми крилами —
- болот'янка (Ман.). — Бабок, метеликів над нею грає сила. Гр. (Д. **Кором'ясло 2.**)
- Стрекози́нь** = бабчин.
- Стреко́таніє** = скрекіт, скрегіт.
- Стреко́тать** = 1. скрекотати, скреготати(ї)-ти, заскреготати. — Сороча скрекоче.
2. цокотати(ї)ти, торохтіти.
- Стремгла́въ** = стрім, стрімголов (С. Л.), сторч (С. З. Л.), на́сторч, сторчак (С. З. Л.); прожо́гом, миттю. — Аж голова йде колом од страху, щоб стрімголов з вершини не упати. Ст. Б. Х. — Чортяка упав з неба сторчака. С. З. — Прожомо кинув ся у воду. — Не розглядівши броду, не лізь прожомо у воду. н. пр. — **Упасть стремгла́въ** = стрімголов упасти, сторчак дати.
- Стремѣ́шка** = штри́нка (коло штанів чи спідніх).
- Стремительно́** = прожо́гом, миттю. — А вовк злякав си та прожомо у дірку. Гр. Чайч.
- Стремительный́** = валкий, навальний (С. З.).
- Стреми́тъ** = 1. тягти, убісити.
2. (устреми́тъ) — направляти, справляти, навертати і д. **Направля́тъ 1.**
- Стреми́ться** = 1. лінути (С. Л.), вузьким струмком — дзюрком бігти. — Вода лине.
2. змагати ся, намагати ся, домогати ся, допинати, ся (чого, до чого), прямувати, поривати ся (куди, до чого), угаяти ся (за чим). С. Л. — Німці пильно намагали ся до того, щоб знищити Славян. Бар. О. — Володарі намагали си усувати автопомію покопівчю. Ог. — Доинуючи своїх желаній. Л. В.
- Стремле́ніє** = змагання (С. Л.), поривання, прямування, вперед — розгбн. С. Л. — Народ з своїми змаганнями єсть єдиний герой історії. Зап. Груш. — А може всі наші думи, наші змагання — все те одна помилка. Фр. — Україна не показувала і малого змагання, підвертати під себе чужинців. Бар. О. — Гострий бізь тих думок гнітив у йому хіть до змагання. Лев. В.
- Стремни́на** = кру́ча (С. Л.), стромá (С. Л.), стромовина, урвище (С. Ш.) — Скеля висока та ще коли б похла, а тож стромовина така, наче обгесана. Кв.
- Стремни́стый** = крутий, урвістий. — Урвиста скеля.
- Стреми́тъ** = стирчати.
- Стре́мя** = стремень, стремено (С. Л.), мн. стремѣна.
- Стрем'я́нка** = 1. ступанка, д. Лазня.

2. сходня (драбинка з набитими зверху брусками).
 3. драбинка (мотузяна).
- Стремянний** = стремений. — С. ремінь = пуплиця, післище (Ман.).
- Стреноживать, стреножитъ** = треножити (С. Ш.), потреножити, усіх — перетреножити. — Перетреножили коней та й пустили на пашу.
- Стрѣнеть**, пр. Otis tetrah = хохітвіа, стрѣнет.
- Стрѣскавать, стрѣскаать** = жерти, лопати, тріскати, пожерти, потріскати, злопати, стріскати. — Наша невістка що не дай, то стріска. н. пр.
- Стрѣчокъ**, у виразі: „дать стрѣчка“ = дати драла, дати дмухача, тягу, дропача, дременути, дмухнути, чкурнути. — Віи, взявши торбу, тягу дав. Кот.
- Стригачъ** = стрижій. Ман.
- Стрибогъ** = посвістач, вітрів бійко.
- Стригунъ, стригунецъ** = стрижак, чок, стригун, стригунець.
- Стрижка** = 1. стріжка (дія).
 2. стріга.
- Стрижовый** = щуровий.
- Стрижъ**, пр. Hirundo riparia = щур. С. Жел.
- Стричь, остричь, ся** = стрігти, пострігти, ся, чикрижити, кокати (Ман.). — Стригущій овѣць = стрижій. Ман. — Стриженный, ая = стріга. — С. голова дуже низько = гіря. — Забравши деяких Тролиців, осмалених як гіря, ланців. Кот.
- Строгало** = д. Рубанокъ.
- Строгательный** = стружний. — Стружний ослин. Сп.
- Строгати** = стругати (С. З. Л.), застругувати, гемблем — гемблювати (С. Л.). — Я б ставив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.
- Строгий** = строгий (С. Жел.), срогий (С. З. Жел.), суворий (С. Жел.), гострий.
- Строгость** = строгість (С. Жел.), гострий.
- Строгость** = строгість (С. Жел.), суворість.
- Строевой** = 1. будовальний.
 2. шереговий, строевий.
- Строение** = 1. будовання (дія). С. Л. Ш.
 2. будова, будівля, будинок, будовання. С. Л. Ш. — Пляч з домом, коморою і всім будованням. К. Ст. — Зо всею маєтністю своєю і з будованням, своїм коштом побудованим. Ст. Л. — Д. ще під сл. **Постройка**.
 3. стрііння, настрійовання, налажування, ладнування (на пр. гусли).

Строй = 1. стрій, шик (С. З.), в шеругу — лава (С. З.), шерога, в три лави, у Запорожців — батова (С. З.), в гострий трюхкутник — трійнгула, в колонах — сакма. Евар. — Тоді дівко заплачаш, як у строю побачиш. н. п. — Стояли в шиках посеред майдану січового. Л. В.

2. лад, згодність (тонів).

Стройно = в лад, згідно, зграйно.

Стройность = 1. стрункість, огрядність.

2. лад, зграйність, згодність тонів. — В єднанню обох цих хорів було стільки зграйности. Зори.

Стройный = 1. стрункий (С. З.), стрункий (С. Л. Ос.), ставний (С. З.), огрядний, стрімкий, стебелькуватий (Лев.). — А нема над неї в цілім світі ні з волохинь, ні з чорнявих та струнких латинок. Ст. С. — Така струнка, мов та тополецька гнучка. Пч. — Зерно кориня поселяти в ту пору, кине стрункою стеблину у гору. Щоголев. — Одна ж дівка чорнявая, красовита та вродлива, ставна, гнучка і висока, мов тополя шелеставая. Мова. — Стап стрімкий, тонесенький. Як. — Їмен був саженого зросту, а стрімкий — як конопляна. Кн. — Стебелькувата дівчина. Ман.

2. ладний, згодний, зграйний.

Строитель = будовник (С. Ж.), будовничий (К. Св. П.).

Строительство = будовництво. — Церковне будовництво перейшло до нас з Греції, але незабаром завелось і свої будовничі з Русинів. Бар. О.

Строить = 1. (построить) — будувати, стріти, ставити, збудувати, постріти, ся, поставити, мурований будинок — муровати, змуровати. — Мости, де би потреба указувала, будувать. Ст. Л. — Не міг Шевченко забути, хто будовав Петербург. Зап. Кок. — Хоч позволив хан на пісках новим кошом стати, та наказав Запорожцям церкву будувати. К. Ш. — Збудуй хату з лободи, а в чужою не води. н. п. — Д. ще під сл. **Построить**. — Не вдруг Москва стрілаєсь, н. пр. = не разом Київ будовав ся н. пр. — С. воздушные замки = д. під сл. **Замокъ** — С. лѣса = рештувати, ставити рештовання.

2. (настроить) — стріти, налажувати, ладнувати і т. д. д. **Настроить** 2.

3. (выстроить) — стріти, шикувати (С. З. Л.), шеревувати, вистроїти, вшикувати, ся. — Зібрав і кінних і піхоту і всіх до битви шикував. Кот. — Що за радість вибрати старого діда? Не шеревувати йому козацького війська. І. Г.

4. (настрóбить) — витворя́ти, виробля́ти, ко́йти, брóбити, нако́йти. — С. ку́ры = д. під сл. Ку́ры. — С. шту́ки = штукарюва́ти. — Таке витворяє, що ну... — Накоїв багато лиха.
- Строкá** = стрічка (С. Л.), рядо́к, сте́жка (С. Л.). — Цілими місяцями не міг написати ні одного рядка. Л. Н. В. — **Приказная с.** = крючо́к, карлю́чка.
- Стро́мкий** = не рівний, шарша́вий.
- Стропи́лина, стропи́ло** = кро́ква (С. З. Л.), кро́квина, кро́вки, на розі — наріжник (Ман.), на сохи під покрівлю — ошчєнини, окладкі (Лєв.), ключіни (Ман.). — Яка кроква, така й дата, н. пр.
- Стропи́лить** = ста́вити кро́кви.
- Стропи́льный** = кроківний.
- Стропи́ть** = д. Стропи́лить.
- Стропи́вость** = суперєкуватість, супротивність, непокірність.
- Стропи́вый** = суперєкуватий, супротивний, сваркий, непокірний, незго́дливий (С. Ж.).
- Строу́сь** = д. Страу́сь.
- Строчи́ть** = 1. (вистрочи́ть) — стебнува́ти, вистебнува́ти.
2. (настрочи́ть) — дря́пати, шкря́бати, писа́ти на швидку́ руку, надря́пати, нашкря́бати. — Нашкрябає на коліні пацпорт тай дасть. н. о.
- Строчка́** = 1. д. Строкá.
2. вистіг, стебнівка. — Вь строчку = вистігом.
3. стебнування (в шитві).
- Строчный́** = рядковий. — **Строчныя б́укви** = малі б́укви.
- Струбци́нга** = шруб (для стискання, у столлярів).
- Струга́ть** = д. Струга́ть.
- Струго́вий** = 1. гембельовий.
2. байдаковий, байда́шний.
- Струговщи́к** = байда́шник.
- Стругъ, струже́къ** = 1. байда́к, байдачо́к (д. під сл. Лодка).
2. струг, стру́гель (С. Жєл.), гѣмбель, скобѣль, скобѣлка. — Годі, майстре, гемблем гемблювати: прийде батько, буде сокирою підправляти. н. п.
- Струде́ль** = верту́н. — Смашні вертуни. Кн.
- Стружи́ть, вистружиги́ть** = д. Струга́ть.
- Стру́жка** = 1. струга́ння.
2. стру́жка (С. Жєл.), остру́жка (С. Пар.), стру́галка. — Старша дружка — як стружка. н. п.

Стру́йка = д. Стру́я.

Струи́ть, ся = точи́ти ся (С. Ш.), дзюри́ти, ся, дзюркоти́ти (С. Жєл.). — Вода точить ся, С. Ш.

Стру́йчатый = хвиля́стий.

Стру́чок, стручо́къ = стру́к, стру́к, стручо́к.

Струна́, стру́нка = струна́, тонка метал. — басо́к (С. Ш.). — В бандурі — 12; товсті зовуть ся бунта́ми (бас, 2-ий бас, 3-ий бас, дротовá, прийма, терци); останні шість зовуть ся — при́струнками. Остан Вересай. — В лірі; середня — мелодія, друга — тенор, третя — байо́рк. З. Боин. — **Зада́ть за живію струну́** = за живѣ заче́пати.

Стру́нный = стру́нний, струновий.

Струноподо́бный = стрункий.

Струнъ = струн, мн. стру́ння, шолуді.

Струни́ть, оструни́ть = струни́ти, заструни́ти ся.

Струсе́ть, струхну́ть = зляка́ти ся, вжахну́ти ся, оторопи́ти, звомни́ти. — Не звомнив же і Січовик, на пьяді не одступив і сьміло дивив ся. О. Ст. — Дорєс ізвоннив сіромаха, бо був Енгел не певна птаха, як чорноморський злий козак. Кот.

Стручо́къ = д. Струкъ.

Стручкова́тый = стручова́тий, стручова́тий.

Стручко́вый = стру(ю)чкови́й. — С. пѣрець = д. під сл. Пѣрець. — С трава́ = д. Ко́рень солодко́вый.

Стру́я = стру́я (С. Жєл.), стру́ме(і)нь (С. Жєл.), струмо́к (С. З. Л.), струмо́чок, цівка. — Історія — в та керниця, з якої животворною цівкою бѣє та сила, що бадьорить енергію. Кн. — **Стру́ей течь** = дзюрком текти́, бігти і д. Струи́ть, ся. — **Пуска́ть стру́ей** = цїркати.

Стругу́ша = вóвна (з віви́ц остріжена).

Стрѣ́ла, стрѣ́лка = 1. стрі́ла, стрі́лка.

2. стрі́лка (на пр. у годиннику, в компасі, у вагі то-що).

3. рос. *Menyanthes trifoliata* L. — трифо́лія, бобовник, зубовник, *Sagittaria Sagittaeifolia* L. — стрі́лка, водяна́ стрілі́ця, чо́вник. С. Ан. — **Лу́ковичная стрѣ́лка** = стрі́лка, дудка, цибо́к, ци́бка.

Стрѣ́лковый = стріле́цький, стріле́цьвий.

Стрѣ́локъ = стріле́ць, влучний — цїле́ць.

— Стрїлець стрїлає, а Бог кулі носить. н. пр. — Садаг був на службі і був стрїлець добрий. Гр. Чайч.

Стрѣлолистникъ, рос. *Sagittaria* = д. Стрѣ́ла 3.

Стрѣлочка = д. Стрѣла.
 Стрѣльба́ = стріляння і д. Пальба.
 Стрѣльну́ть = д. Стрѣлять 1.
 Стрѣльчатый = стрілкуватий.
 Стрѣля́нне = стріляння і д. Пальба.
 Стрѣля́ть = 1. (вистрѣлити, стрѣльну́ть) — стріляти, палити (С. З.), торохкати (дуже гучно), стрельну́ти, випалити, вдари́ти, торохнути (С. Ш.). — Поробили ша́нці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п. — Випалили з рушниці. н. к. — Стрѣляе́ть вь уша́хъ = стріляе, штрикає в ухах.
 2. (застрѣля́ть) — стріляти, застрѣлити, застрѣлити, забі́ти, во́йти.
 Стря́нанне = готівання, по́рання (С. Л.), перева́ри. — Хіба в їх такі великі перева́ри? Борщ та каша. Кр.
 Стря́нать, состря́нать = готувати, куховари́ти, по́рати ся, зготувати. — Татари вечерю готують. Л. В.
 Стря́нній = д. Стря́нанне.
 Стря́ну́ха = кухова́рка.
 Стря́ну́чая = д. Кухня.
 Стря́нчий = 1. д. Адвока́тъ. — Присяжа́ний с. = адвокат при торго́вому суді.
 2. урядовець, що доглядає за викона́нням зако́нів.
 Стря́хивать, стряхну́ть, ся = обтру́шувати, струсити, обтрусити, ся. — Треба обтрусити ся — уся кирея в снігу. Кн.
 Студе́нийстый = драгли́стий.
 Студе́но = холодно, зімно.
 Студе́нный = холо́дний, зімний.
 Студе́нь = холодець (С. З.), драглі́ (С. Аф.). — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — І ковбас і холодо́цю доволі. Б. К. — Були драглі, та спати лягли (поіли їх). н. пр. — Ніжки з часником, драглами варені на славу. Мак. — Привіз мужик в місто сіно, продав його зраня, купив собі добру миску драглів на снідання. Руд.
 Студе́ньтъ = холо́дніти, холо́днішати.
 Студі́ть, остуді́ть, ся = студі́ти, холо́дити, простуді́ти, прохоло́дити і д. Охлажда́ть, ся. — Гаряче! Студи, дураче! н. пр.
 Сту́жа = хо́лод, холо́днеча (С. З.), моро́з.
 Сту́кальце = д. Коло́тило.
 Сту́канне = сту́кання, грю́кання.
 Сту́кать, сту́кну́ть = сту́кати, грю́кати, сту́кнути, грю́кнути, грімну́ти, торохну́ти (С. Ш.).
 Сту́каться, сту́кнуться = сту́кати ся,

сту́кнути ся, уда́рити ся, торохну́ти ся. — Торохнув ся лобом об стіну.
 Сту́котній = стукотній (С. З. Л.), сту́княва (С. Л.), стукотнеча, стукотнява (С. Л.), гру(ю)котній, грюкотнеча, гру́(ю)княва (С. Л.), гуркотній (С. З.), торохнява, торохнеча, торохконіна, тара́хкання, тара́хканіна (С. Ш.), од ніг — тупотній (С. Л. Ш.), од кіньских ніг — тупотнява (С. Ш.).
 Сту́къ = стук, сту́кот (С. Л.), дужчий — грюк (С. Л.), сильний але глухий — бу́хання (С. Л.), від сокири — цюк і д. Сту́котній.
 Сту́къ = стук, грюк, бух, гуп, торох (С. Ш.). — Стук, грюк в віконечко — ви́йди серце коханочко. н. п.
 Сту́ль, сту́льи́къ = 1. сту́лець (С. Л.), стілець, сті́льчик, дзиглик (С. Аф. З.), дзигличок (С. Аф.). — На тім кораблику золотий сті́льчик стоїть, на йому гречна панна сидить. н. п. Под. — Ой стань, братіку, на стілець, та подай з полиці гребінець, стань, батеньку, на сті́льчик, подай щіточку-гребі́нчик. н. п. Под. — Сіла на круглому дзигликові коло стола. Лев. — Стіл заслааний старенькою скатертиною, а позад його на високому дзиглику сидить. Лев. В. — В кутку стояв дзиглик, на котрому В. С. залюбки сидів з гитарою у руці. Скл. — Веде в господа потихеньку і дзиглика їй підставляє. Мет.
 2. коло́дка (до якої прив'язують в'язнів).
 Сту́па, сту́пка = сту́па, ступка, мушці́р (С. З. Л.), дерев'яна — салото́вка, ковганка. — Товкти перець в мушциру. С. З. — Ковганка салу переводчиці. н. пр. Д. ще під сл. И́голь.
 Сту́пá = хо́дá (вільна, про коней).
 Сту́па́ть, сту́пни́ть = сту́пати, сту́пни́ти, сту́пну́ти, ва́жно — чвала́ти, чала́пати. — Куди не ступне, гроші за ним. Кр. — Ступай, коню, ступай ворон з гори кам'яної до твєї дівчиноньки, що чорні брови. н. п.
 Сту́пе́нь, ка = сту́пни́нь, щабе́ль, сту́пни́ця, в екіпажі — підні́жжя, сту́пни́ка. — Трохи не доліз по драбині, як щабель уловив ся. — Із ступниці на ступниці спускалась до долу, напоследок опинилась і боса і гола. Мова.
 Сту́пе́ньки = хо́ди, схо́ди, східці (С. З. Л.), при́ступки. — Ледві ступила я на сходи до ганку. Кн. — Було видно високі стовпи церкви з широкими залізними східцями. Мова. Д. ще під сл. Лѣ́стница.
 Сту́пи́ца = ма́точина, ступи́ця, коло́ди́ця, товстий кінець — січ, тонкий — ру-

кав. — Колеса загрузли по саму маточину. н. о.

Ступні́я = ступні́я, плюсна́. — Черевик не налазить, уся плюсна опухла. Кн.

Ступь = д. **Поступь** і **Походка**.

Стуча́нє = сту́кання, грю́кання, ту́кання, гу́пання, торо́ккання.

Стуча́ть, сту́кну́ть = сту́кати, грю́кати, сту́кнути, грю́кнути, довго — стукоті́ти, грю́коті́ти, сильно — тара́хкати (С. Ш.), торо́хкати, торо́хнути (С. Ш.), про

годинник — цокоті́ти (С. Ш.), цо́кати, про

зуби — цокота́ти, цокоті́ти, про серце —

колоті́тись, ногою — ту́(б)пати, ту(о)поті́ти, го́пати, в такт — підту́пувати,

сокирою — цю́кати, рівно́мірно — ту́кати (С. Ш.), токоті́ти (С. Ш.), сильно — гу́гати, ге́пати, тугоні́ти (С. Ш.), стуго́ніти, турго́тіти, глу́хо — б́ухати, при

швидкій ході — ко́потіти, перестать — **Пересту́кати, перегрю́кати** і т. д. — Прийшов у ночі тай стукотить. н. о. Ет. зб. — Дятло тукає в дерево. С. Ш. — Дріжить як мокрый хорт, зубами знай цокоче. Греб.

Ступева́ться = пошити ся між люди.

Стыди́ть, ся, пристыди́ть, устыди́ть, ся = соромити, ся, со́рому завдава́ти, усти́джати, стида́ти ся, всти́джати ся, со́ромати ся, со́ромляти ся, засоро́мити, ся, со́рому завда́ти, засти́джати, ся. — Хто Бога не боїть ся, той і людей не соромить ся. н. пр. — Упхала лице в рукав, ніби во на соромить ся. Федь. — Бо я вже Бога не боюсь і не соромлю ся людей. К. Ш. — Голодний, а попросить соромаеть ся. Гр. Чайк. — А я стала приступати, стала його устиджати. н. п. — Застидали дитину. Лев. — Вони соромляють ся. Греб.

Стыдли́вість = соромли́вість, соромя́жливість (С. Ж.). — Жіночка соромливість ввела своє. Кн. — Мов би хотіла вона ворухнутись — та соромливість спиняла від того. О. Пч.

Стыдли́вий, во = соромли́вий, соромя́зливий (С. Л.), соромля́жий, соромля́жливий, во (С. Л.). — Соромливий, як на шлюбі панна. Ст. С. — Гетьте! Соромязливо одмовляю йому, не лїзьте! О. Мир.

Стыдно́ = со́ромно (С. Л.), со́ром. — Матушці починало вже робити ся соромно, що погрішила на свого па'отця. Лев. В.

Сты́дний = соромо́тний, сти́дкий.

Сты́д = со́ром, соромо́та (С. Л.), ганьба́. — У доброго чоловіка сором на виду, а у ледачого під підшвами. н. пр. — Гріх перед Богом і перед людьми сором. Кн. — Ле-

дашци з мене кпять ся — міні соромота. н. п. — **Вводи́ть въ сты́дъ** = со́рому завдава́ти.

Сты́лу = зза́ду.

Сты́нуть, сты́ть, осты́ть = 1. холо́нути, засти́гати, захолону́ти, прохолону́ти, засти́гти, засти́гнути. — Холове серце, як згадаю, що не в Україні поховують. К. Ш. — Прохолонув борц.

2. ме́рзнути, замерза́ти, заме́рзнути.

Сты́чка = поты́чка (С. З.), бі́йка, ко́лотпеча; сва́рка.

Сты́на, сты́нка = сті́на, сті́нка, кам'яна му́р, проти печі — передпечна, знадвірня, фасадна — чі́льна. — Прозьба му́р пробиває. н. пр. — **Сты́на о́бъ сты́ну** = опості́нь.

— Кватирував сей студент опостінь з Гулаком. Кн. — Він сидів в острозі опостінь з Шевченком. Кн. — **Идти́ сты́ною** = ла́вою йти́.

Сты́ной = сті́ний.

Сты́но́бный = му́роло́мный. — **С. ору́діє, с. машина́, сты́ноло́мъ** = тара́н. С. Ш. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот.

Сты́но́точець = ша́шель. С. Ш. — Як шашель точить.

Сты́не́нє = стис (С. З.), сті́ск, у́тиск (С. Ш.). — **С. въ груди́** = сті́ски. — Спину иноді ламає, ноги опухли, стиски мучили й удушья, ноги набрякали. Мак.

Сты́не́тельный = утиска́ющий, ті́сний, тяжкий. — Тяжкі умови.

Сты́ня́ть, сты́не́нь, ся = 1. ті́снити (С. Ш.) стиска́ти, стискува́ти, сті́снути, ся і д. **Сжима́ть**.

2. ті́снити (С. Ш.), уті́сняти (С. З. Л.), утиска́ти, стиска́ти і д. **Приты́ня́ть**. — Тісняли нас постояями. н. п. — Москаль усіх стискає і собі не зискає. н. пр.

3. со́ромити, ся, стида́ти ся, ненасы́мити. — На всю парубки зглядають ся, її займати стыдають ся. н. п. — Підійшов би, та не насымію.

Стя́гива́ть, стяну́ть, ся = 1. стяга́ти, стягати́, зво́локати. — Насилу стягли човен з мілини. — **Стя́гиваю́щий сьно́** = тяга́льник, тяга́ч.

3. стя́гувати, заты́гувати, заты́гати, ся. — Стяга́ть вірво́кю.

Стя́г = 1. д. **Рыча́гъ**. 2. д. **Зна́мя**.

Стяжа́нє = надба́ння, придо́бання; д. **Корысто́любіє** і **Любо́стяжа́нє**.

Стяжа́ть = набува́ти, до́бати.

Стяжа́тель = хапу́н, хапу́га.

Стяжательный = хтивий, зажерливий, хаптурний.

Стянуть = 1. д. Стягивать і 2. д. Стібрить.

Суббота, здр. субботка = субота, субітка, субігонька, у жидів — шабас(ш). — С. Лазарева (на 6 тижні В. П.) — вербна субота. — С. родительская = поминальна с. — С. на 5 нед. В. П. = похвала, похвальна с. — Наступила суббота = посуботіло. — Праздновать с. (про жидів) — шабас(ш)увати.

Субботники = секта роскільників, що постять по суботах або ті з християн, що перейшли в жидівську віру.

Субботный = субітний. — Субботная свѣча, водка (у жидів) — шабашівка.

Субботникъ = субітки (С. З.), суботкове (С. З.), пам'ятнє, пам'яткове (кара в школах по суботах).

Субой = замѣт (д. Сугрѣбъ).

Суглинокъ = суглинок. С. Жел.

Сугорбиться = згорбити ся.

Сугрѣбъ = замѣт (С. З.), великий — кучугура, впоперек дороги — перевій. — Замети сніг наверх такі, що й стріхи не знати. Кп. — Тільки буде хижо вітер завивати і замети — гори буде намітати. Пч. О. — Там такі кучугури снігу, що ні пройти, ні проїхати. н. о.

Сугубо = удвоє (С. Ш.), подвійно.

Сугубый = подвійний, двоїтий.

Судакѣвна = судачина.

Судакъ, риба *Perca Lucio-perca* = судак, на Дону і в деяких інших місцях — сула (С. З.), розплатавий — сула, *Lucio-perca Sondra Cuv. L. volgensis* — секрет, секретик. Ряб. — Вісім хур провадив риби: там був оселедець, ляц, сула. Макар. — Сула бува пластова. Маркович. С. З.

Сударушка = 1. господіяна.

2. коханка, любка, милоданка і д. Любівнича.

Сударыня = господіяна, добродійка. С. Л.

Сударь = господарь, добродій (С. Л.).

Судачить = судити і д. Оуждаты 2.

Судачий = судаківий.

Судебникъ = статут царя Івана Васильовича.

Судебный = судовий, судний. — Не можна одібрати прав без судового присуду. Кп. —

Судебнымъ порядкомъ = судом, судовне.

Судейскій = судовий (С. З.), судейський. — Судовий панич. Кот.

Судейша = суддіха.

Суденышко = суденце.

Судить = 1. думати, гадати, міркувати. 2. судити.

Судиться = судити ся, позивати ся (С. Л.), правувати ся, довго або раз-у-раз — тягати ся (С. Ш.), водити ся. — Бодай чорт з багатим позивав ся, а з дужим борав ся. н. пр. — З Богом не будеш позивати ся. н. пр. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура зостала ся. н. пр.

Судно, мн. судна = стільчак.

Судно, мн. судя = судно, мн. судна, баркас, дуб, байдак, чайка, галера. (Д. під сл. **Корабль** і **Лодка**). — Судна козацькі хвиля на три часті розбивав. н. п.

Судный = судний, судовий. — Судное дѣло = судовя справа.

Судовщикъ = корабельник. С. Жел. Пар.

Судовой = судовий.

Судоговорѣніе = судові речі.

Судокъ, частіше мн. судки = 1. мисочки з ушками і ремінем, щоб носити страву. 2. поставець з пляшечками для біту, гірчиці то-що.

Судомойка = 1. жінка, що перемиває посудину.

2. стірка або віхоть, мійка. С. Жел. Пар. (д. **Мочалка** 2.)

Судопрѣводство = судочинство, процес, справа судовя.

Судорѣбникъ, судорѣбчий = бурлака, лѣцман і всякій робітник на судах.

Судорога, *spasma, spasmus* = корч (С. Жел. Пар.), корчі (С. Л.), корчий, перелѣги (С. З. Л.).

Судорожиться = корчити ся, кривити ся.

Судорожный = корчовий.

Судоходный = судоходвий (С. Жел.), сплавний (С. Пар.).

Судъ = суд (місце і дія), справа (дія). —

Верховный судъ = генеральний суд. — **Искать судя**, просить на кого въ судъ = позивати (кого), позивати ся (з ким). — Ой піду я до пана позивати Івана. н. п. — Потолочив кабаки, потолочив дині; будуть мене позивати вражі господині. н. п. Под. — **Позвать**, привлечь къ суду = подати на кого в суд, потягти на суд.

Судьба, судьбѣна, судьбѣнушка = доля (С. Аф. З. Л.), талан (С. Ш.), планета, здр. доленька. — Наша доля у Матки Божої у приполі. н. пр. — Дав пан Бог дві долі: яку мамі, таку й доні. н. пр. — Який талан матці, такий і дитятці. н. пр. — **Злая**

судба́ = лиха́, тяжка́ годі́на, безта-
лань, недо́ля. — Побила мене лиха годи-
на. — В подо́лі не ту́жи ні́коли. н. пр. —
Какими́ судьба́ми вы здѣсь? = як ви
тут опинились, як се вас до́ля занесла́
сюди́, яким по́битом ви тут, яким ві-
тром вас занесло́ сюди́?

Судьби́ = призначення (Боже).

Судья́ = суддя́ (С. З.), суде́ць, судя́щий,
судите́ль, судба́. С. Жел. — Жінка його
— судді́ха, дочка — судді́вна, син —
суді́бенко. — Вже ж міні́ судці́ присудили
ту хату. Кр.

Суеві́ріє = суеві́ре, суеві́рство (С. Жел.),
передсуд, забобон, забобонні́сть. С. Жел.
— Шептанья, замовляння і иньших забобо-
нів вистерігати ся. Б. Н.

Суеві́рний = суеві́рний, забобонний. С.
Жел.

Суста́ = 1. ма́рність, ма́рнота. — Ма́р-
ність цього́ світу. Бв.

2. мету́шня, хватани́на, шамотня́ (С. З.),
хапотня́ (С. Ш.), хапаня́на, шамотпява,
ша́рварок — І всюди рух, та мету́шня, та
клопінт. Ст. Г. — Крик, мету́шня людей. Л. Н. В.
З. клопоту́н, ту́нало (С. Ш.), побі́гач (Лев.).

Суети́ться = мету́шити ся (С. З. Л.), кло-
потати́, ся, мотати́ ся, ту́пати (С. Ш.),
кома́шити ся, ко́лотити ся (С. Л.), скін-
чить — промету́шити ся. — А воно́ собі
оди́ноке мету́шить ся по подві́ррю. Ган. Барв.
— Дітвори́ весела́ згряя іграся́, мету́ши-
лася́. Гр. Чайч.

Суетли́вий = мету́шливий, кло́потли́вий,
хваткий́ (С. Ш.), хапкий́ (С. Ш.) і д. Су-
ета́ 3. — Од пачала́ кло́потливого уряду́
мого. С. З.

Суетно́сть = ма́рність.

Суетный, но = ма́рний, но. С. З.

Суетня́ = д. Суета́ 2.

Сужде́ніє, сужене́ = 1. суд, ро́зсуд, об-
мисл і д. Обсужде́ніє.

2. суд, присуд, рішене́ць і д. Приго-
во́рь і Рѣше́ніє.

3. міркува́ння і д. Разсужде́ніє 1.

Сужде́нный = сужений́. — Суждено́ =
судило́ ся, на́речено. — Так міні́ судило́
ся — під п'ятницю́ родила́ ся. н. пр. —
Колючим терном порослі́ стежки́ судило́ ся
йому́ перейти́. Кв. — Коли на́речено вмі-
рати, то й знахарі́ невідшечу́ть. К. З. о Ю. Р.

Сужений́, ая = сужений́, на, богда́н, ка.

Сужива́ть, сужить, ся = ўзи́ти (С. Ш.), по-
взу́зити, поті́снити, ся, про кі́лько — по-
взу́жувати, па́дго — переўзи́ти.

Су́ка = су́чка, суці́га. С. З.

Сукале́нь, пт. *Scolorax totanus* = з поро́ди
куличків.

Сукі́нь = су́чий.

Сукно́ = сукно́, червоне — карма́зин (С.
З.), біле ту́рецьке — габа́, англійське —
са́фта. С. З. — Черволий, як карма́зин. н. пр.

Сукнова́льня = валю́ша (С. Л.), валю́ші,
валю́шня, хвалю́ші, шаповалка́.

Сукнова́ль = валі́й (С. Л.), валю́шник,
хвалю́шник, шаповал́ (С. З.). — І міні́
не шаповал́ душу́ вивалив. н. пр.

Сукова́тий = сучкова́тий.

Суконка́ = сукни́на, суконце́.

Суконный = сукі́яний (С. З.), суконний́,
з карма́зину — карма́зиновий́, з габи́ —
габо́вий, з са́ети — са́етовий́ (Д. Сукно́).
— С. ма́стерь = сукна́р. — С. ря́дь =
суконни́ця.

Суконщикъ = сукна́р.

Сукрови́ца, *Serum sanguinis* = па́сока (С.
З. Л.), ма́зка (С. З. Л.), сукро́вни́ця, су-
кровати́ця, з мертвого — ропа́ (С. Л.),
мура́ва, мурави́ця.

Сукровичный = сукрова́тий.

Сукъ = сучо́к.

Суле́ма, *Mercurius sublimatus corrosivus* =
сули́ма.

Суле́я, суле́йка = пля́шечка (плескува́та).
Сули́ть, посули́ть, ся = обі́цяти (С. З.),
обі́цяти, ся, наобі́цяти.

Султанъ = 1. салта́н (ца́рь ту́рецький).

2. кі́чка (на киве́рі).

Сума́, сума́ = то́рба, то́рби́на, то́рби́н-
ка, то́рбочка, поб. то́рбе́шка, то́рби́ще
(С. Ш.), на тютю́н — гама́н, гама́нець,
у Гуцула́в — та́шка (С. Ш.), на овес ко-
ня́м — ша́нька. — Налякав мі́х, то й то́рби
страшно. н. пр. — Дітей годуй, а сам то́р-
би го́туй. н. пр. — Хоч ї́ду в гости́ну, то
беру́ хлі́б в то́рбину. н. пр. — А в инь-
шого сі́ромахи ні хати, ні поля́, тільки то́р-
ба, а з то́рбини вигляда́є до́ля. К. Ш. —
В ташці́ має́ Гуцу́л протичку́, кремі́нь. С. Ш.
— С па́трона́на = ла́дівни́ця. (Д. Ла-
ду́нка, Па́трона́ни́ця). — Сума́ переме́т-
ная = 1. бе́сага, бе́саги, са́ква, са́ків-
ка, са́кви́ (С. З.). — Прив'язав са́кви до
троку́. взяв ко́ня за по́від. Мак. — А да́лі
почева́ти собі́ са́кви на плечі́. Греб. 2. д. під
сл. Переме́тний.

Сумасбро́дничать = наві́снити, шалі́ти (С.
З.), шарабу́рити, наві́женствовати́.

Сумасбрóдний = наві́жений, наві́ждений, наві́сний, шалéнний (С. З.), нерозсúдливий.

Сумасбрóдство = наві́женство, шалéнство, дурі́лка, нерозсúдливість.

Сумасбрóдствóвати = д. Сумасбрóдничати.

Сумасбрóдъ = вар'я́т.

Сумасше́дний = божеві́льний (С. Л. Ш.), несамові́тний, наві́сний (С. З. Л.), наві́жений (С. З. Л.), наві́сноголо́вий, біснува́тий. — Крик Соломі́ прозивав його, як дикий крик божеві́льного. Лев. — Оженив ся наві́сний та взяв біснувату, та не знавди, що робити — піднали хату. н. п. — С. домъ = божеві́льня. С. Ш.

Сумаше́ствие = божеві́лля, наві́женство (С. Л.), несамові́тність.

Сумаше́ствовати = божево́лити, божеві́лити, наві́снити.

Сума́хъ, рос. Rhus Cotinus L. = рай-де́рено, скóмпія. С. Ан.

Сумбу́рний = недорéчний, недола́дний, неодо́бний, безглу́здий і д. Вздóрний і Нелъ́ный.

Сумбу́ръ = дурні́ця, бредня́, пісені́тниця, безла́ддя, недола́дність і д. Вадоръ і Нелъ́ность.

Сумерки = смерк (С. З.), смерка́ння, легенькі — сýтінки, примерки, ранні — присмерок. — Аж до смерку дзвонили. С. З. — В садку, а чи де там прийде́ть ся, часами до смерку самого з сусі́дом розмова веде́ть ся. Пч. О. — В Суботоньку зранку а в Неділеньку до смерку ходи́ть Маруся. н. п. — Пішов циган на толоку до сусі́да зраня, а в сусі́да без обі́да косив до смерка́ння. Руд. — У вечері, коли сýтінки перервуть роботу. Пісоч. — С. ночі́е = ні́чии. — Сумерками, въ сумерки = сме́рком, присме́рком. — І все міні́ перед очима мрі́е, а надто ще на самоті, смерком. Ст. В. Х. — **Передъ сумерками** = при́смерком. — Ще не смеркало, а вже було при́смерком. Кн. — **Наступи́ть сумеркамъ** = при́меркнути, сме́ркнути. — До вечера, як уже примеряло трохи. Гр. Чайч.

Сумка = д. Сума́.

Сумма = сумá, кошт.

Сумато́ха = сумя́ття (С. Л.), мету́шня, мету́шіння, сумотня́, бігани́на (С. Л.), мішани́на, мішани́ця, ша́рварка, шайва́рок, гармі́дер, ре́йвах, трусені́ця, труса́нина і д. Суета́ 2. — Крик, мету́шня людей. Л. Н. В. — Усі́ замету́шились, по всьому сему́ трусени́ця: чорт пана несе. Кр.

Сумато́шливий = д. Суетлі́вий.

Сумочка = д. Сума́.

Сумра́къ = сýтїнок, сме́ркань (С. Ж.), мря́ка, мо́рок, те́мрява. — І в покоях стояв легкий сýтїнок, бо ві́кно було засло́нене. Фр.

Сумра́чность = хму́рність, похму́рність.

Сумра́чний = хму́рий (С. Л.), хму́рний (С. Л.), похму́рий (Ос.), похму́рний, хма́рний, нахму́рий, те́мрявий. — Над Невою, під сні́гами, при похму́рнім сонці́ ти полі́г еси, мій друже, на чужій сторо́нці. Аф.

Сумча́тый = торбі́щчатий. — **Сумчатя живóтныя** = торбачі́. — Австралію посі́дають: дзюбаки, кингури і другі́ роди торбачі́в. Зем.

Сумѣ́ть = з'у́міти, вта́ти, ута́ти. — С. едѣ́лать, угоди́ть (кому) — потра́пити.

Сумя́тица = д. Сумато́ха.

Сунду́къ, здр. сунду́чокъ, поб. сунду́чище = скриня́ (С. Л. З. Жел.), скринька́ (С. Л.), скринка́ (С. Жел.), скриньчка́, скриниско́ (С. Жел.), на і́стовне — ша́хварня́, ящик в скрині́ на дрі́бні речі́ — прискри́нок, кришка — ві́ко (С. З.), подовжна́ сті́нка передня́ — причі́лок, попере́жна — бі́к. — Мудра госпо́дина, коли повна́ скриня́. н. п. — Скриня́ вже була́ готова і гара́зд на́бита. Мак. — Чолові́к зда́сть ся з достатка́ми, але́ я в його́ скриню́ не ла́зив. Лев. — Став над скриню́, взяв за ві́ко, став одчи́вати. Гр. Чайч.

Сунду́чникъ = скриння́к, скриня́р (С. Жел.).

Сунду́чний = скринний́ (Сп.), скриньо́вий. — С. ма́стеръ = д. Сунду́чникъ.

Суну́ть, ся = д. Сова́ть, ся.

Супесокъ, супе́сь = сү́пісок, піщани́ця, пісковина́.

Супе́щаний = сү́піскува́тий.

Супи́ть, насупи́ть, ся = хму́рити, насуплю́вати, ся і д. Насупи́ти, ся.

Супово́й = суповий́, ю́щечний. (С. Л.) — С. ло́жка = ополо́ник і д. Разлива́льня.

Супо́нить, засупо́нить = супо́нити, за́тягти́ супо́ню.

Супо́нь = супо́ня.

Супоро́сая, супоро́сь = супоро́са, поро́сна свиня́.

Супоста́тъ = во́рог, супро́тивник.

Супро́тивъ = 1. д. Прóтивъ, Вопрекі́, На́переко́ръ.

2. під сл. Сравне́ніе д. Въ сравне́ніи.

Супру́га = супру́га (С. Жел.), жі́нка, дру́жина, дружи́нонька і д. Женá. — Нема́ні́ роду, родина́, ві́ вірної́ дружини́. н. п. — Добре́ жити з родино́ю, а ще́ лучче́ за го-

рою з дружиною молодою. К. Ш. — (Д. ще під сл. *Женá*).

Супру́ги = супру́ги, подру́жжя, чоловік та жі́нка. — Несподіванна розлука супру́гів. Кн. — Ще на за наших батьків те було: молоде на Україні подружжя жило: чоловік на імення Хома, жі́нка Марина. Гр. Чайч. — З радощів бенкетує — гуляє своєю любов'ю подружжя условляє. Гр. Чайч.

Супру́г = супру́г (С. Жел.), дру́жина, подру́жжя, чоловік, муж і д. Мужь 2.

Супру́жескій = супру́жий, супру́жній. С. Жел. — Які наслідки розводу супружого? Ет. зб. — Під кінець першого року супружого життя небо благословило їх допеку. Пр.

Супру́жество = 1. шлю́б. — **Вступіть вь супру́жество** = одру́жити ся, побра́ти ся, шлю́б взяти, зако́н прийняти і т. д. д. під сл. **Бракъ 1.** (Вступіть вь бракъ). 2. д. Супру́ги.

Супру́жникъ, ца = д. Супру́г і Супру́га. **Супъ** = суп, ю́шка (С. Л.), сьорба́, щербá (С. Л.).

Сурди́на, сурди́нка = сурди́на, гасі́лко (С. Пар. — штука, що підкладаєть ся в муз. струментах, щоб притлумити голос). — **Подъ сурди́нку** = нішком, тйшком-нішком, крадькома́.

Сури́къ, краса Minium = су́рик (С. Жел.), ма́нія (С. З.).

Сурко́вий = бабако́вий.

Сурна́ = 1. части́на голови́ у коня́ між очима́, від у́х до но́са.

2. пі́ка, пісок і д. Мёрда.

Сурово́сть, сурове́тво = суворо́ість; жорсто́чність. — У сього пана багачко жорсточности. Кр.

Сурови́й, во = 1. товсти́й, гру́бий. — Товсте полотно. — Грубі нитки.

2. похму́рий, пону́рий (С. Л.), ро, похню́пий, дунду́к (С. З.). — Похмурий погляд.

3. суворо́ий; жоресто́кий. — Був пан суворий та сердатий. н. о. Ет. зб.

4. лю́тий, жоресто́кий. — Люта зима. — Який жорестокий вітер. Кр.

Суровьё = гру́ба тканина.

Суро́къ, звъ. Mus marmotta = баба́к (С. Аф. Л. Ш.), бабачо́к, бабачиня́ (С. Ш.), поб. — бабачи́ще.

Сурма́, Antimonium, Stivium = су́рма (С. Жел.).

Сурми́ть = чорни́ти, підче́рювати (воло́сся).

Сурѣпа, рос. Brassica Rapa = свирі́па.

Сурѣница, рос. Erysimum Barbarea, Brassica

vulgaris R., B. Rapa = свирі́па (С. Ан.), зроблений з неї — свирі́п'яний.

Суса́къ, рос. Butomus umbellatus L. = о́біт-ня́г, жа́б'яча цибу́ля. С. Ан.

Суса́ль, суса́льное зо́лото = шуми́ха (С. З.), позлі́тка. — Корова́ї бгали і шумиху зверху накладали. Макар.

Сусликови́й = оврахо́вий, хаврахо́вий.

Сусликъ, звъ. Rusticula fibulus = овра́х, оврачо́к, хавра́х, хаврашо́к. — Зібравсь усякий звівр: вовки, лисиці з хаврахами. Б. Г. — Пішли в поле — хаврашків вилувати. н. о.

Суслить = 1. ні́ти (довго), ду́длити, цму́лити, тяті́.

2. слі́нити.

Су́сло = су́сло, гу́ща від со́лоду.

Су́сляникъ = су́слик (пі́рник на су́слі).

Суста́въ = су́ста́в, су́ста́вець (С. Жел.), пальці́в — щико́лоток (С. З.), щико́лотка.

Су́стичъ = д. Догна́ть, Насті́чь.

Суе́къ = д. За́кромъ.

Су́тки = су́тки, доба́ (С. Жел.), троє — три́ждень. — Одѣзжа знов на шестеро суток, а його на хазийство кида. н. к. Ман. — От вони сидять там сутки, сидять і другі... н. к. Руд. — Дві доби лежав я в ліжку, ледве жив остав ся. Галуз. — Пролежав я так дві доби, не рушаючись. Фр.

Сутло́вка, рос. Ajuga Chamaeripus L. = ка́діло. С. Ан.

Су́толока = гармі́дер, безла́ддя, бігани́на і д. Сума́тоха.

Су́точний = сутко́вий. С. Жел. — Коли кури ходять по дощу, буде він іти довго — сутковий. н. пр. Гр. Чайч.

Су́тѳа = дрі́т (залі́зний).

Су́тѳжний = дротя́ний (зроблений з залі́зного дроту).

Су́ту́лина = 1. д. Изгі́бина і Кривизна́.

2. горб, кривина́ (хребта).

Су́ту́литься, ссу́ту́литься = го́рбити ся, зго́рблювати ся, зго́рбити ся.

Су́ту́ловати́ = зго́рблений, су́ту́лий.

Су́тѳа = су́тѳа (С. Жел. З.), крючо́к.

Су́тѳжническі́й = су́тѳжний.

Су́ть = істо́та, істе, су́ть, су́тѳя. — Шевченко переняв в себе усю істоту світогляду народнього. Кн. — Силою самого су́тѳя її вильчою не можна їй бути. Пр.

Суфлёръ = підка́зчик (в театрі).

Сухо́вѳрка, рос. Prunella vulgaris L. = гор-ля́нка, сухо́вѳрки. С. Ан.

Суходо́ль = суході́л.

Сухожиліє = сухá жи́ла.

Сухой, сýхо = сухий (С. Л.), сýхо. — Су-
хая земля = сухоземля. — Сухое дере-
во = сушник, сушняк. — Внесла оборо-
мок сушнику до печі. Сп. — С. лѣто =
сухоліття, сухé, посушне літо (С. Л.). —
С. мѣсто = сухмѣнь, суходіл. С. З. —
На остров лодки сухме ем позатыгали. Л. В.

Сухонькій, сухонько = сухенький, су-
хенько. — Вивів дядька на сухеньке, н. пр.

Сухона́рый = сухорлявий. — Бремiя був
високого зросту і сухорлявий. Ст. О. — Ви-
сокий сухорлявий чоловік. Кн.

Суходостойникъ = сухостій, сушник,
сушняк.

Сухопúтний = 1. сухопúтний. С. Жел.

2. сухоземний. С. Жел. — Як наближаєм
ся до бігулів — зменшуєть ся число сухо-
земних звірів, але за то змагаєть ся число
воданих звірів. Зем.

Сухопúтьє = сухопúття.

Сухорéбрица, рос. Dřaba L. = чистець,
рижуха.

Сухоросъ = ніч без росі.

Сухорúкий = сухорúкий.

Сухость = сýхість.

Сухотá = 1. сýхість.

2. сухотá (С. З.), сухотонька. — Дівчи-
новько, сухотонько ти моя, н. н.

Сухотный корень, рос. Agum maculatum L.
= козяча борода. С. Ан.

Сухощвѣтъ, рос. Xeranthemum annuum L. =
безсмѣртки, волóшки. С. Ан.

Сухощавый = сухорлявий, худорлявий.
— Вона й зроду сухорлява, а з сухоти і
остання висхло. Кн.

Сухойдникъ, рос. Struthiola = вóвчі жи́ли.
С. Ан.

Сухоядѣніє = сухоїжа. — Нічого було й ду-
мати, щоб зварити, скільки днів сухоїжою
живили ся. Кн.

Сучѣкъ = д. Сукъ.

Сучѣніє = сукáння.

Сучѣнка = сучечка.

Сучить, сучить, ся = 1. сукáти, зука́-
ти, ся. С. Л. — Сукати нитки.

2. качáти, ви́качати (на пр. тісто).

Сучій = сучий, пѣський.

Сучка = 1. д. Сúка. 2. д. Сучѣніє.

Сúша = 1. суходіл. — Вивела з води на су-
ходіл. н. пр. — Вони тоді до пристані при-
бувають, на суходіл вступають н. д. — Тоді
ковзакі шаблями суходіл копали. н. д.

2. д. Засúха.

Сúше = сучіше. — С. становитьсѣ = су-
хíшати.

Сушеніє = сушіння, сúшня. — Як міні
остогидла ота сушня кізяків. Кр.

Сушенный = сұшений. — С. фрукты =
сушняк (С. Л.), сұшений, сушнявий. —
Сушняві сливи. С. Л. — С. рыба = су-
шаниця.

Сушіло, сушільня = сұшня

Сушіть = 1. (вѣсушить) — сушіти, ви-
сушити.

2. (вѣсушить) — сушіти, вѣсушити (д. Из-
сушить 2., Кручинить і Печалить).

Сушка = д. Сучѣніє.

Сушникъ, сушнякъ = сухостій, сушній(я)к.

Сúшь = 1. сúша, сушник, сушняк.

2. засúха, посу́ха, сúша. — Ціле літо
така суша. Кр. — Д. ще під сл. Засúха.

Существенный, но = істóтний, істий, іс-
ний, но. С. З.

Сущительное (имя) = мѣння (Ос.), і-
мѣнник (Гр. См. Ст.).

Существо = 1. істóта (С. Жел. Л.), стóта
(С. Л.), тваріна, творина (С. Ш.), здр. —
тварючка, поб. — тварю́ка (С. Ш.). —
Тільки огонь палав та тріщав у печі і зда-
вав ся однією живою істотою в мертвій хаті.
Лев. — Назвице Віли надавалось і у нас
фантастичним істотам. Бар. — Ота бацла
— істота і не сказати яка дрібенька. Кн.
— Создав же Бог таку тварюку. С. Ш.

2. д. Сúщность.

Существованіє = істнуванія. — Сам Пи-
пін виправдує істнуванія малоруської літе-
ратури. Ог. — Оборона за свое національ-
не істнування. Кн. — Істнування штунди
стало відомим. Кн.

Существовать = істнувати (С. Л.), істні-
ти, жити, животіти (С. Л.). — Відміни,
які тепер істнують між мовами, були у ста-
ровину далеко слабшими. Бар. — Що така
пісня мусіла колись істнувати, видно з сьо-
го... Зап. Кол. — Так істнували побіч себе
поілости козацькі і шляхетські. Бар. — Са-
мою пренумератою видання не спроможе-
ть ся животіти. Кн.

Сúщій = сұтій, сұщій і д. Настоящій 2.

Сúщность = істность (С. Жел.), сұттья, сұть,
істóта, істе. — Сұттья жити людського єсть
лихо. Кн. Д. ще під сл. Сұть.

Суйгная = кігнá (вівця).

Сфальшивить = схвальшувáти.

Сферическій = сферічний; опúклий, ку-
лястий, банькáтий.

Сформировать, ся = зформувáти, ся.

Схвátецъ = галлічка.

Схвátка = 1. потічка (С. Л.), бійка, ко-
лотнѣча, сам на сам — гѣрець, герць. —

Зав'язаний, як перець, поки не вийде на герць. н. пр.

2. д. Брань, Драка, Спорь і Ссора.

Схв'я́тувати, схватати, схватити, ся = 1. хапати, схопити (С. Л.), у(в)хопити, ся, про кільки — посхоплювати, ся. — І день іде, і ніч іде — і голову схопивши в руки, дивую ся, чому не й іде апостола правди і науки. К. Ш. — Чи побратаюсь — і радість, мов душу ухопить. Ос. — Він як схопить ся та в воду. н. к. — То здавало ся, що Іванчо прокинув ся, — вона схоплювала ся, прислухала ся. Мир. О. — **Схватити когo** = схопити, піняти, з'япати. — **С. вь об'я́ти** = обхопити. — **С. за бор-та** = вхопити за пельки. — **С. съ мѣ-ста** = схопити ся, підхопити ся, посхоплювати ся. — Посхоплювались усі та на втіки. н. к.

2. стинати ся, счеплювати ся, з'ятти си, зітнути ся (С. Л.), счепити ся. — Софрон із ордою з'яв ся — сам в невольеньку попав ся. н. п. — Зчепили ся бити ся.

3. хопити ся і д. Спохватитися.

Сходбище = зборище і д. Сборище.

Сходень = д. Сходня.

Сходити, сойти = 1. сходити, віходити, зійти. — Зійшов з гори. — **Сходити, сойти съ умá** = дурити, безумити, божевіліти, нависніти, шаліти, здурити, обожеволіти, збожеволіти, знависніти, ошаліти. — **Онъ сходитъ съ умá за этой дѣвшкой** = він дуріє (шаліє) через сю дівчину.

2. убувати, спадати і д. Сбывать 2.

3. обходити, одійти; сходити, зійти; кидати, кинути (службу аб) житло). — Наймит одійшов од мене. — **Сойти съ квар-тиры** = перебрати ся і д. Перебираться 2.

Сходиться, сойтися = 1. сходити ся, віходити ся, кунити ся, громадити ся, зійти ся, зкунити ся, згромадити ся, кільки — посходити ся. — От вони посходились усі у вечері. н. к. Грінч.

2. сходити ся, зійти ся; погодити ся, поняти ся, злучити ся, поєднати ся, на що погане — злигати ся. — Зійшлись, побрались. К. Ш. — Розлучились, більше не злучились. Ст. С. — Але як з ними ти злигав ся, то разом з ними і пиймав ся. Зіньк.

Сходити, схожу = іти, йти, піти, пійти, пійді, піді. — Треба пійти на базарь. — Піди по лікаря.

Сходка = схід, рада. — Мірская сходка = громада.

Сходный, но = 1. збірний. — Збірне місце. 2. однаковий, во, згідний, но (з чим), подібний (чому), схожий.

3. поцінний, но (С. Л.), недорогий, недорого, помірний, но.

Сходня = сходні.

Сходственный, но = відповідний, но (чому, з чим), згідно (з чим). — Д. Сообразный і Соответственный.

Сходство, сходство = схожість, однаковість, подібність, подоба (С. Л.). — Рівняючи пісні, дуже легко знайти між ними схожість. Бар.

Сходствовать = походити (на кого, на що), подібити ся, вдавати (на кого), вдавати ся (в кого).

Сходь = 1. схід (дія). — При сході з корабля він трохи не впав.

2. схід (місце). — Крутий схід.

3. д. Сходка. — Сельскій с. = сільський схід, громада.

Схождение = д. Сходь 1.

Схожестъ = д. Сходство.

Схожий = д. Похожий.

Схоронити, ся = 1. сховати, заховати, ся. — Сховались, тай попались. н. пр. і д. Хоронити, ся.

2. поховати, сховати. — Поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — А мене ж то хто сховав, хто зробить могилу. Баз.

Схѣривати, схѣрити = д. Похѣривати.

Сѣака (сп. р.) = сикун, ха.

Сѣаки = сѣяки, сцикліна, сцикліни і д. Мочá.

Сѣаніє = сѣяння.

Сѣанать, сѣануть = схопити, з'япати.

Сѣарáшувати, сѣарáнать, сѣарáннуть = здирати, відрати, здряпати, здряпнути.

Сѣать = сѣяти, пісяти.

Сѣаться, усѣаться, обсѣаться = усцикати ся, усцикати ся (С. Ш.), усѣяти ся, уцієяти ся (С. Ш.), обісѣяти ся, обпієяти ся.

Сѣна = 1. ява, сѣна (в драматичній дії).

2. кін, кон (С. З.). — Якийсь час на кону пусто. Ст. Б. X. — Він певне загопив би цілий кон сльозами, роздавив би всіх страшенним словом. Ст. Г. — Регочуть ся тоді, коли на кону йде щось поважне. Ст. Г.

Сценіческій = сценічний.

Сѣ́ха (сп. р.) = д. Сѣака.

Сцѣ́живати, сцѣ́дити, ся = зціжувати, зцідити, ся, позціжувати.

Сцѣпка = зчѣпка.

Сцѣплѣніе = зчѣплювання.

Сцѣплять, сцѣпить, ся = 1. зчѣплювати, зчѣпити, позчѣплювати, ся. — Сцѣпить зѹбы = зцішити, склепити (зуби).

2. стинати ся, зчѣплювати ся, зігнути ся (С. Л.), зчѣпити ся (С. Л.). — Собаки зчѣпили ся гризти ся.

Счѣливать, счѣлѣть, ся = зчѣлювати, зчѣлити, ся.

Счѣстіе = щѣстя, талѣн, дѹля, гаразд. — Нема щѣстя — долѣ К. Ш. — Хоч роби і розсяд ся, а як нема талану, так нема. н. пр. — Як не дав Бог талану з малку, не буде й до останку. н. пр. — Счѣстіе приносѣть = щѣстити, талѣнити, фортунити.

Счастливѣць, счастливѣца = щасливий, ва, талѣнливий, ва, талѣнный, талѣнница. С. Ш.

Счастливить, ошастливѣть = щасливити, ушасливити (С. Ш.).

Счастливиться = щѣстити, талѣнити, фортунити (С. Ш.), вѣсти ся.

Счастливо = 1. щасливо, щѣсно.

2. дѹбре, гаразд. — Слава Богу, у нас все гаразд.

Счастливыѣ = щасливий, щѣсний, талѣнливий, талѣнный (С. Ш.). — Не родись красивый, а родись щасний. н. пр. — Боже! змилуй ся над нами, дай нам щасну долю, освѣти своїм обляччям нашу тѹму й неволю! К. П. — Бѹдьте счастливы = щасливо! — Счастливь твой Богъ! = щѣстя твоѹ. — Ну, щѣстя твоѹ, що так вийшло, а то — було б тобі!

Счерпывать, счерпѣть, счерпнѹть = збирати, зібрати (зверху), шумовину — змушувати, знѣти шумовину.

Счерчивать, счертѣть = зписувати, зписати, зрисувати.

Счѣсывать, счѣсѣть, ся = зчѣсувати, зчѣсати, позчѣсувати, ся.

Счѣтная = хѣта або кѣмнѣта, де ведѹть ся рахѹнки.

Счѣтный = 1. полѣчений, злѣчений, зрахований. — Счѣтные дѣньги = полѣчені, лѣчені грѹші.

2. рахѹнковий. — Счѣтная кнѣга = кнѣга рахѹнкѣв. — Счѣтное отдѣленіе = видѣл рахѹнковий.

Счѣсть = д. Считѣть.

Счѣтомъ = лѣком, лѣчѣмѣ, за лѣком. — Го-

робѣи вибрали зерно, лѣком зосталось. С. Л. — С. выдавать = видавцем давати.

Счѣтчикъ, ца = лѣчильник, цѣя. С. Л. — Такой з тебе лѣчильник — і досѣ сорокѣвки грошей не полѣчив. С. Л.

Счетъ = лѣк, лѣчбѣа, рахѹнок, рахѹба, щот. — Лѣчу в неволѣ днѣ і ночѣ — і лѣк забуваю. К. Ш. — Стоѣть вѣйска така сила, що й лѣку нема. н. к. Грѣнч. — Палажка водила їх з одноѣ церкви в другу, так що богомольцѣ погубили лѣк церков. Лев. В. — 700 волѣв в оборѣ, явлѣнику без лѣку. н. п. — А що звѣру хижого усюди зустрѣнемо без лѣку. Гр. Чайч. — Такой вѣрний, як лѣчба жидѣвська. н. пр. — Почавши од найменшоѣ лѣчби до 50 коп грошей. Ст. Л. — Перелѣчити не могу, навѣть згадати не могу, цѣлоѣ ночѣ не стало б на тѹю лѣчбу. Ніщ. — Старѣ з угѣхою лѣчили грѹші і рахѹнки їх опоживляли ся веселою розмовою. Лев. В. — А дрѣбноѣ сили і щоту нема. н. к. Гр. — Счетъ дѣжбы не портѣть = любѣмо ся як братѣи, а рахѹймо ся, як жидѣи. н. пр. — На счѣтъ = а) що дѹ... за, про... — На счѣтъ зтого я спокѣнѣнь = що до сѣбого (або: за сѣ) я спокѣний, про се мѣнѣ байдѹже, се менѣ не турбѹе. — Онъ сказаъл на счѣтъ вѣшего брата = він сказав про вѣшого брата. — Сказаъл на мой счѣтъ = сказав про мѣне. б) кѹштом, на кѹшт. — Издаю на счѣтъ академіи = видано кѹштом академіи. — Текѹщѣй счѣтъ = потѹчний рахѹнок. — Поставить вѣ счѣтъ = залѣчити, записати в рахѹнок.

Счѣты = щѹти.

Счисленіе = лѣчѣння, лѣк, лѣчбѣа. — Як на мовлѣчѣння, то він три тижнѣи недѹзѣ був. С. Л.

Счислѣть, счислѣть = д. Считѣть.

Счислѣть = д. Счищѣть.

Считѣть, счѣсть, ся = лѣчити (С. Л.), рахѹвати, шитати, облѣчити, злѣчити, полѣчити, обрахѹвати, порахѹвати, пощѣтѣти, ся. — Одаа, друга, третѣ, четверта, а пѣятоѣ нема! Та як же ти лѣчиш? н. к. — Чи на морѣ мѣж купцѣми лѣчиш з краму барѣшѣ? н. п. — А ти в хѣтѣ — я на дворѣ, ходѣм, серце, лѣчим зорѣ. А ти лѣчи, я не буду; кого лѣблю, не забуду. н. п. Под. — Першѣ лѣта минули ся, я їх не лѣчила, бо кожна годинѹнька була мѣнѣ мѣла. н. п. — Ти виросла за цѣ два днѣ, а я тебе дѣтиною лѣчив. К. К. — Як рахѹвати сир і масло, то й варѣливѣ не їсти. н. пр. — Ти доки вмѣш рахѹвати? Фр. — Маханѣя за битѣя не рахѹеъ ся. н. пр. — Не варт своє свѣтло палѣть, а чужѣ грѹші читѣть. н. пр. — Счѣ-

танний = лічений. — Вовк і лічене бере.
н. пр.

Счищати, счистити = зчищати, зчистити.

Сшестьє = схід.

Сшибати, сшибить = збивати, звалювати, збити, звалити. — Трохи не збив його з ніг. — Звалив його до долу.

Сшибка = д. Стычка.

Сшивати, сшить = зшивати, зшити, пошити, про кільку — позшивати, з шматків — штукувати (С. Л.), поштукувати, з сборого — вилицювати. — Я пошила собі нову сорочку. С. Л.

Сшивка = 1. зшивання.

2. шите (місце). — Подралося по шитому.

Сшивной = зшитий.

Сшутить = пошуткувати (над ким).

Съ = з, зо (д. Со). — Съ верхомъ = з верхом, з наспом, з наспою. — Съ которыхъ поръ = відкоди, з якого часу. — Съ руки = під руку, на руч, нарушно і д. під-сл. Рукá.

Съзивать, ся, съзвѣнть, ся = корчити, ся, зкручувати ся, звивати ся, зкорчити, ся, зкрутити ся, звити ся, стуліти ся, счуліти ся, зібгати ся. — Через хату, де сиділо старшинство, проскочив він счулявшись та одмахуючи низенькі поклони. Лев. В.

Съёмка = 1. здійсання (плану).

2. орєнда, посєсія; підряд, поста́ча.

Съёмки = д. Сливки.

Съёмцы = щипці.

Съёмный = 1. знятий, зібраний.

2. нанятий, підрядний.

Съёмокъ = знімок.

Съёмщикъ = 1. що знімає план.

2. д. Арєндаторъ, Наниматель, Подрядчикъ і Постащикъ.

Съёмъ = д. Съёмка.

Съызмала = з малку, з малечка, з малства, з малєнства, з пунку. — Як не було змалку, не буде й до останку. н. пр. — Був розбійник спунку, всіх тормошив, ваяяв на купку. Кот.

Съызнова = д. Съизнова.

Съисподи = зі споду, з споду, снід споду, знизу.

Съуживать, съужить, ся = вужити (С. Ш.), повужити, вужчати, повужчати.

Съумѣть = зуміти. С. Л.

Съѣдаты, съѣсть = зїдати, зїсти (С. Л.), згамкати, гамкнути, багато — укутати, уписати (С. Ш.), убгати (С. Ш.), все —

вїсти, позїдати, повїдати. — Тільки душа в тілі, а сорочку давно воші зїли. н. пр. — А тож змелють, спечуть, тай згамкають. Стар. О. — Жівка сало гамкнула, та на kota звернула. н. пр. — Грибъ съѣсть = д. під сл. Грибъ.

Съѣденіе = зїдень. — Ми веземо 12 душ на зїдень. н. к. — Покинув його на зїдень.

Съѣденный = зїдений.

Съѣдный, съѣдобный, съѣдомый = їстовний, їстівний (С. Л.), ужіточний, про варєне — варєвний. — Мухи як почули дух їстовного, так і вдарили ся на його роєм. Кв. — Сїно ще їстівне — не зовсім попрїло. Лев. — Робак над усім їстовним є єдиний державець. Ст. Г.

Съѣздитъ = 1. д. Ъздить.

2. вдарити, заїдити, затопити. —

Съѣздилъ по загылку = заїдив по потїлиці.

Съѣздъ = зїзд; наїзд. — Зїхались вони на зїздъ та й заспорили, хто з їх лучче зна. н. к. Ман.

Съѣзжать, съѣхать = 1. зїздити, зїхати. — Зїхав з гори.

2. перебірати ся, перевозити ся і д. Переѣзжать 2.

Съѣзжаться, съѣхаться = зїздити ся, зїхати ся, позїздити ся, понаїздити ся. — Через год позїздились вони знов. н. к. Ман. — А у його тоді саме гості були ти понаїздилось такого багато. н. к. Ман.

Съѣзжая, съѣзжий домъ, съѣзжая изба = поліція. — Отвѣль его на съѣзжую = одвів його у поліцію.

Съѣстной = д. Съѣдний. — Съѣстное = їстовне, їжа, зїжа, їдево. — С. припасы = харч (С. Ш.), харчі. — Хіба мало там зїжі. Сп. — Взяли харчів на три дні.

Съѣхаться = д. Съѣзжаться.

Съякшаться = злигати ся, полигати ся. — Розбрили ся.. тай забули волю рятувати, полигали си з жидами — тай ну руйнувати. К. Ш. — Чорти з жидами злагали ся. К. К.

Съэкономить = зберетті, зібрати, прикупити (С. Л.).

Сыворотка = сиріватка. С. З.

Сывороточная трава = рос. Galium L. — гірчак, G. verum L. — сиворотень, жовтєнька кашка, медова трава, медяник, медявник, дрібноцьвіг, дереза. С. Ан.

Сыграць = зіграти, заграти, програти, одіграти. — Заграй міні, дударіку, на дуду — нехай же я своє горе забуду. н. п. — Він програв одну пісню. — Сыграйте вальсъ = заграйте вальса. — Сыграць

сва́дбу = д. під сл. Сва́дба. — С. шутку = пошуткувати (над ким); фі́гля зробити (кому).

Сы́гривать, сы́грати, ся = 1. одгравати. оді́грати, ся. — Оді́грав усе програє, ще й виграв трохи.
2. згравати ся, зі́грати ся.

Сы́знова = зно́ву, знов, ізно́в.

Сы́кать, сы́кнути = 1. ці́тькати, ці́кнути.
2. д. Сучи́ть.

Сы́нішко = синáш, синóчок.

Сы́новній = сино́вий, сино́вський, синів. — Желанчи оной Україні серцем синовським благополучія. Л. В.

Сы́пъ, сы́нокъ, сы́ночекъ = син, сино́к, сино́чок, синáш, бо́ндаря — бондарчу́к, бондаренко, кравця — кравчу́к, кравче́нко, шевця — шевчу́к, шевче́нко і т. д., найми́чки — наймитчу́к, удови — вдово́виченко, вдове́нко. — Ма́менькинъ, ма́тушкинъ сы́нокъ = д. під сл. Ма́менькинъ.

Сы́паніе = сипання.

Сы́пать, ся = сипати, ся. — С. де́ньги, с. де́ньгами = сипати, гати́ти грі́шми, трі́някати, ці́ндрити, манта́чити.

Сы́пка = сипання.

Сы́пучесть = сипкість.

Сы́пучій = сипкий, сівкий. — Сы́пучее тѣло = сипе́ць. — Бо мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. Пч. О. — Тяжк такий сівкий, наче з сита борошно, так і сіє. Кн. — Про його всякий сипець на мірку, а про нас — на вагу: і жито і борошно. Кн.

Сы́пъ = висип, óсипка.

Сы́рець = сире́ць. С. З. — Сіно сирцем збрали, то воно й пропаде. Сп.

Сы́ривкъ = пирі́г з сиром.

Сы́рный = сирний, з сиром, сиряній (Ман.), сировий. — Сы́рная недѣля = ма́сляна, ма́сниця, ма́сна недѣля.

Сы́рна = сирни́ця.

Сы́ро = во́хко, вільготно, сирово. — Раком було вільготно. Кр. — У хаті з стін аж капле, так сирово. Кн.

Сы́роватый = 1. вохкуватий.
2. сироватий, по́сирий. — Дерево поси́ре. Хар.

Сы́ромѣтная ко́жа = сирі́ця.

Сы́рой = 1. во́хкий (С. Л.), вільготний, мо́крий, про погоду — мря́чний.
2. сирій (С. Л.), сировий, про хліб — глевкий, недопечений. — Сирове сіно. Кр. — Іж, Левко, хоч глевко. н. вр.

Сы́рокъ = сире́ць.

Сы́ропу́сть = оста́нній день Масно́ї неді́лі.

Сы́рость = 1. во́хкість, во́гкість, вільгость, во́лога. — Як радить собі люди, щоб в хатах не було во́гости? Ет. зб.
2. сирі́сть, сира́вість.

Сы́ръ = сир. — С. ове́чий = гля́ганій, гля́ганка, соловий — бріндзя, бунза. — Оби́льно сы́ромъ = сира́но.

Сы́ръ = д. Сы́рость.

Сы́рьё = сире́ць.

Сы́рьѣть, отсы́рьѣть = сирі́ти, мо́кри́ти, во́ложити, во́г(х)кнути і д. Оты́рьѣть.

Сы́скивать, сы́скать = зна́ходити, шука́ти, ви(од, роз)шу́кувати, зна́йти, од(роз)шука́ти.

Сы́скной = д. Розы́скной.

Сы́скъ = д. Розы́скъ.

Сы́тенький = сите́нький.

Сы́титъ = сити́ти.

Сы́тний = 1. ситний (С. З.), тревний (Ман.).
2. д. Жі́рний.

Сы́товникъ, сы́тъ, рос. *Cyperus fuscus* L. = осі́тняг. С. Ан.

Сы́тость = ситні́сть.

Сы́тый = ситий, неголо́дний.

Сы́тътъ = товеті́ти, гла́дшати, товеті́шати.

Сы́чевъ = сичі́в.

Сы́чугъ = 1. сичу́г (д. Желудокъ, у жуйно́ї животи́ни).
2. ке́ндюх свиня́чий з на́чинкою.

Сы́щикъ = визна́вчик, шпиг, шпиго́н. — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Мак.

Сы́веркий = холо́дний, сі́веркий. — Сі́веркий вітер. С. З.

Сы́верный = 1. півні́чний (що на півночі), сі́верний. — Прибуває кошовий в північну столицю, тай іде собі у двір вітати царю. Руд.
2. горовий, горі́шний (вітер).

Сы́веро-восточный, с.-запа́дний = північно-схі́дний, п.-захі́дний.

Сы́веръ = півні́ч, сі́вер. — Чому ж на півночі не ростуть банани? Кн.

Сы́вець = сі́яч, сі́вач, сі́вець. С. Жел.

Сы́вооборо́тъ = плодозмі́н.

Сы́въ = сів, сівба, сійба, сі́янка.

Сы́далище = сі́далка, сті́льчик, крі́сло.

Сы́да́ніе = сідання.

Сы́дѣлка = черезсі́дельник.

Сы́дѣльниковъ = сідля́рів.

Сѣдѣльникъ = сідляр, кульбашник (С. З.), рямарь, лимарь.

Сѣдѣльный = сідільний.

Сѣдина = сідь (С. З.), свина (С. Л.), свивзна (С. Ж.). — Уже бачсідьпроростає. С. З.

Сѣдина = розколина, скалѹбина (невеличка в метал. виробках).

Сѣдлать, осѣдлать = сідлати, кульбачити (С. Л.), осідлати, окульбачити. — Сідлай коня вороного, мій брате — козаче, по нас в свѣті широкому ніхто не заплаче. К. Х. — Ой як крикне козак Нечай на хлопця малого: кульбач, хлопче, кульбач, малий, коня вороного. н. п.

Сѣдлїстий = линкуватий.

Сѣдло = сідло, здр. сідельце, сіделечко; кульбака, ремні від задньої луки для привязування — торокї (С. Ш.), ремінь, на котрому стремена — післище (Ман.), кожа, що покриває післище і ленчик — потебній, потебеньки (Ман.). — Ой поїхав в Московщину козак молоденький, орїхове сіделечко ще й кїнь вороненький. н. п. — Який кїнь, така і кульбака. н. пр. — Тодї коней пустилош пускали, кульбаки під себе послали. н. д. — Як приляжу до кульбаки — стережись тодї усякий. н. п. — Звелїв з станї вивести гнїдого, сїв на його у кульбаку добру. Ст. С. — Без сѣдла = охляп. — Поїхав охляп. Кр. — З остраху так трусив ся, мов сїдя охляп на конї. Кот.

Сѣдлови́на = сідло (на горї), влогівина (на шпилью гори).

Сѣдобородный = сивобородий.

Сѣдоватый = сивуватий.

Сѣдовласый, сѣдолобый = сиволобый.

Сѣдоглавый = сивоголовий.

Сѣдогривый = сивогривий.

Сѣдой = сивий (С. Л.), сідий, білий. — Сѣдыми усами = сивоусий. — Съ сѣдыми висками = сивовиский.

Сѣдокъ = 1. їздець.

2. подорожній, сідок.

Сѣдѣтъ = сівити, біліти. — У школі мучилось, росло, у школі й сивить почало. К. Ш. — І виріє я на чужинї і сивію в чужому краї. К. Ш.

Сѣкіра = сокіра, держално — топорище.

Сѣкірный = сокірний.

Сѣмена = насіння (С. З.), сїм'я і д. Сѣмя.

Сѣменїстий = сїменястий, семенястий, семенїстий.

Сѣменїть, засѣменїть, осѣменїть, ся = 1. засївати, обсївати, засїяти, обсїяти. 2. наливати ся, вернїти ся, наліти ся. — Жлто починає наливати ся.

Сѣменїть ногами = дріботїти.

Сѣменникъ = 1. насїтник, бураків, моркви то-що — вїсадки.

2. д. Зерновїкъ.

Сѣменной = сїм'яний, сем'яний. — Сѣменное дѣрево = насїтник, сїянка. — Це груша не од щени: це сїянка. Кр. — Сѣменное масло = сїм'яна олія.

Сѣмечки = насїння, зѣрна, переважно гарбузове, а часом і соняшникове і кавунове — кабачкї (С. Л.). — Сидить на печі та кабачки луска. н. о.

Сѣмечко = насїнячко, сїм'ячко.

Сѣмя = 1. насїння, сїм'я, здр. — насїнячко, сїм'ячко, зѣрно, одна штука — насїнина, сїмнина, зѣрно, здр. — зѣрнятко. — Яке насїння, таке й корїння. н. пр. — Гарбузи садять на перву середу і за кожною насїнявою приказують. н. пр. Гр. Чайч. — Конопляное сѣмя = сїм'я.

2. у тварї — сїм'я, у матки бджоли, у самчика риб — молочко.

Сѣни = сїнї, здр. сїнці, передня частина — присїнок, присїнки (С. З.), присїння. — В присїнках все пани сїділи, на дворї ж вкруг стояв народ. Кот.

Сѣнистый = д. Тїнійстий.

Сѣнички = сїнці.

Сѣнная = сїнна (торговиця, де продають сїно).

Сѣнникъ = сїнник.

Сѣнной = сїнний.

Сѣнный = сїнешній. — Причини сїнешні дверї. — Сѣнная дѣвушка = д. Горничная.

Сѣно = сїно, здр. сїнцѣ, потерте — труха.

Сѣноваль = сїнник.

Сѣнокосецъ = косарь.

Сѣнокосный = сїнокосний, сїножатний.

Сѣнокосъ = 1. сїнокіє, сїножать. С. Л. — На одній сїножатї і вїл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр. — Куплю тобі хатку і ще й сїножатку. н. п. — Сїнокосу двї десятини.

2. сїнокіє, косовїця (С. Л.). — Се було саме в косовицю.

3. ком. Phalangium — косарь. С. Жел.

Сїнокосеніе = сїнокіє, косовїця (сїна). — Вирижала мати сина та й на косовицю. н. п.

Сїноставецъ = д. Пищуха.

Сїнцѣ = сїнцѣ.

Сїнцы = сїнці, сїнечки.

Сїнь = 1. тїнь (С. Ш.), холодок. (Д. під сл. Тїнь).

2. намет, шатро, у жидів — кўчка.

3. оборона, покрова.

Сѣра = сѣрка. С. Л.
Сѣренка = сѣрник.
Сѣристый = сѣрчатий.
Сѣрять, насѣрять = сѣркувати, насѣркувати (д. **Насѣривать**).
Сѣрко = сѣрко.
Сѣрмяга = 1. сѣрмяга, сѣре сукно.
 2. сѣрмяга, сѣряк, сѣрячина, сѣра свѣта. — Вайду на могилу, надівши сѣрмягу; ой хто ж мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.
 — Ні холодно було, ні душно, а саме так, як в сѣряках. Кот.
Сѣрмяжный = сѣрмяжный, сѣрий
Сѣристый = сѣрчатий, сѣрчастий. — Огонь сѣрчастий виходив. С. З.
Сѣрный = сѣрчанний; сѣрчастий, сѣрчастий. — **Сѣрныя спички** = сѣрнички, сѣрнички.
Сѣро = сѣро.
Сѣроватый = сѣрѣнький.
Сѣроглазый = сѣроокий.
Сѣрожелтый = глівий.
Сѣропепельный = половий.
Сѣрый = сѣрий, шарий, мов попіл — **Попелястий**, темніший — **шпаковатий**. — Ми попеласті всі, а він один між нас своє пицдючить пирья біле. Гр. — **Сѣрая бумага** = бібула.
Сѣрѣть, посѣрѣть = сѣрити, посѣрити.
Сѣсть = сѣсти, посѣсти. — Як би з ким сѣсти, хліба зѣсти. К. Ш. — Тут моя сила огнем посѣла. н. к.
Сѣтка = сѣтка, сѣточка, од пчл — налічник, на сіно з вѣрвовок — **пихтір**.
Сѣтованіе = жалкуваннѣ, жалощі (С. Л.), наріканнѣ.
Сѣтовать = 1. журити ся, тужити і т. д. д. **Печалитися**. — Журити ся за жінкою.
 2. жалкувати, жаліти ся, нарікати, бідкати ся, бідкувати ся, кривдувати (д. **Жаловаться**). — Нарікає на свою долю.
Сѣточный = сѣтковий.
Сѣтчатокрылый, *Neurapterus* = прозорчастокрилий. — Прозорчатокрылі комахи: бжолі, оси, шерші і т. д. У всіх їх дві пари прозорчастих крил. Ст. О.
Сѣтчатобразный, сѣтчатый = сѣтковатий, сѣтчаний.
Сѣть = сѣть, сѣтка, на птиць — сѣтка, на звѣря або й на птиць велика — **тенѣто** (С. Ш.), **тенѣта**, **рибальські сѣті** на Дніпрі: а) **волокуша** (від 50 до 100 саж.), б) **підсака** (кругла на взір черпака, з палкою), в) **кушіль** (з пруття), г) **невід** (в кілька де-

сятків сажнів; частини його: задня — **матнѣя**, коло неї — **оперси**, боки — **крила** або **прішивки**, сторона, що заносять у воду — **забіжна**, що коло берега — **стойча**, поплавки — **галагані**, вѣрвовки в низу і в горі — **підбори**, товсті — **кодóли**, що витягають невід — **лѣма**, **лѣмка**, цѣвки для груза — **лазки**), д) **брѣдень** або **вóлок** (невід від 3—12 саж.); особливий — **буріло**, не з сѣтки, а з тванни — **ткѣнка**; маленький — **водочóк** (С. Аф. Л. З.), е) **тягúля** або **тягúня** (С. Ш.), ж) **накидка** (має вид круга від 8—12 саж. кругом, від середини вѣрвовка, з олів'яним грузом по краях; розпускається і накидає ся, а потім зашморгуєть ся), з) **дрібниці** (густі сѣті), и) **хвѣтка** (кругла, напѣята на обруч, до 1 саж. в поперечнику — С. Ш.), і) **хѣпа** (менша, від 1½ до 2 аршинів в поперечнику), к) **ршóтка** (на взір хали, але сѣтка з більшими очками, на раків), л) **тербóк** або **турбóк** (на взір черпака з держалном і обручем), м) **ятір** або **ятер** (сѣтка на кількох обручах на взір конуса — С. З.), н) **мереж** або **мережа** (сѣтка особливою плетіннѣя), о) **вѣрша** (С. Аф. З.) **Подрібний опис** див. у Рябова. Д. теж під сл. **Снасть**.

Сѣча = 1. сѣча, сѣчня, баталія і д. **Битва**. — Не тѣкав іще ніколи з Січі. Ст. Б. Хм.
 2. д. **Просѣкъ**.

Сѣченіе = хлóстаннѣ, шмаганнѣ, шпáреннѣ (різками), сѣканка, шаткуваннѣ (капусті).

Сѣчевой = сѣчовий (д. **Сѣчь**).

Сѣчка = 1. сѣкач, сѣкачка (струмент).

2. сѣчка, різка (солома порізана сѣкачкою).

Сѣчь, ся = 1. сѣкти, рубати, ся (на пр. **капусту**), шатківницею — **шаткувати**.

2. сѣкти (С. Л.), шмагати, парити, шпáрити, хлóстати, хлóстати, хвѣськати (Сп.), хвоцїти, дрáти, лупцювати (Сп.), перїцїти (на пр. різками, батою то-що).

Сѣчь заповорожская = Сѣча, Сѣч (С. Л.), член — сѣчовик.

Сѣялка, сѣяльница, сѣяльня = сѣялка, сѣвалка (Чк.), сѣвачка, самосѣйка. — Сѣялка бува рядкова і розтрúсна. Лев.

Сѣянецъ = 1. д. **Лукъ сѣянецъ**.

2. сѣянка. — Це груша не од щепи, це сѣянка. Кр.

Сѣяніе = сѣвба (С. Л.), сѣйба, сѣвнѣя, скінчить — **обсѣятисѣ**. — Раннѣя сѣвба хоч не

вродить, так з хліба не зводить. н. пр. — Обсяялись мужики, дощу виглядають. Руд. С'янка = с'янка.

С'ятель, вица = сівач, с'яч, ка.

С'ять = 1. (пос'ять) — с'яти, пос'яти, зас'яти, вдруге на посіяному — посівати. — Посіяла руту-м'яту над водою. н. п. 2. (прос'ять) — с'яти, точити, просія-

ти, віточити. — Бабуся точила борошно на галушки. Кн.

Сюда = сюди, сюдою.

Сюртукъ = сертук, гаптан, сурдут (Гал.).

Сюртунникъ = каптанник.

Сяжокъ, сяжкй, Antenna = вусик, вусики. — Комахи своїми вусиками все обмацують. Ст. О.

Т.

Табакерка = табатірка (С. Ш.), табакірка (С. Л.), з рогу — ріжок, з березової кори — тавлінка (С. Ш.). — Загубив ріжок з табакою, тепер і понюхати нічого. Кн. — А ке свою тавлинку, я цнюхаю табаки. Кн.

Табакерочный = табатірковий.

Табаківодство = тютюніцтво. — Розводити тютюн було вільно всякому. Тютюніцтво сприяло заробіткам. Кн.

Табакъ, рос. Nicotiana = тютюн, табак (С. Ш.), N. rustica L. = мархотка, махорка (С. Л.), міцний — бакун (С. Л. Ш.), рубанка (С. Л.), листатий, що звязуєть ся в папуші — папушний, шнуровий тютюн, з маленькими листочками, що не йде в папуші — потертъ (С. Л.). — Табакъ курительный = тютюн. — Т. нюхательный = табака, табачка (С. Л. Ш.), табачок (С. Ш.), кабачка (С. Л.). — Спасибі за тютюн, бо се турецький, не бакун. н. пр. — Бо прийдець ся намисто збувати, козаків молодому тютюну купувати. н. п. — Збирайтесь ради послухати, табаки понюхати. н. пр. — Табака гарна, терла жінка Ганна, старі мати вчила її м'яти, дочки ростирали, у ріжки насипали. н. пр. — Діло табакъ = погане діло, кепськя справа.

Табала, у виразі: битъ табалу = байдикити, байдикувати. — Нічого не робить, тільки байдикити б'є.

Табачекъ = тютюнець, табачок. С. Ш. — Добрий курець май свою люлечку і тютюнець. н. пр. — Хто нюхає табачок, той гетьманів мужичок. н. пр.

Табачіще = тютюніще, тютюняка. С. Ш.

Табачникъ, ца = 1. тютюніник, ця, табашник, ця (що продає).

2. курій, курець (що курить), люлешник (найбільше люльку), цюхяръ (що нюхає), табашник, ця (що курить або нюхає), тютюніник (що курить). С. Ш. — Ко-

ли курець, то май кресало й гаманець. н. пр. 3. шабатурка (та тютюн).

Табачный = тютюновий, табашний. С. Ш.

Табашникъ = д. Табачникъ.

Табель = таблиця, табель. С. Ш. — Хто сюю табель робив? С. Ш. — У попа у табелю прописано, що сьогодні царський день. Кн.

Табельный день = царський день або сьвято (коли урядовці і школярі вільні од роботи).

Таблица = таблиця, табличка (С. Ш.), табель. — Набили на ворота білий табель з чорним відром: значить і знай — з чим тобі йти на пожежу. Кн.

Табуль, табунный = д. Стадо, Стадный.

Табуретъ = стільчик, табуретка, табуретина, табуретчина. С. Ш. — Сяка така табуретчина, а й ту треба купити. С. Ш.

Тавлінка = д. Табакерка.

Таволга, рос. Spiraea Filipendula L. = таволга (С. Ш.), S. ulmaria L. = бузина болотна, кашка, гірощник, огірощник, жаб'ячі конопельки, медунія (С. Ан.), S. crenata L. = таволга (С. Ан.), таволжник (С. Ш.).

Тавро = д. Клеймо.

Тавунъ, рос. Menyanthes trifolia L. = бобовник, зубовник. С. Ан.

Таганъ = треног, таган, таганок, тагані. С. Ш. — День заходить, сонце сиде, кашовар таган паладить, сидем ми до казана, поїмо куліш до два. В. Ш. — Здійми тагани, щоб не заняли ся. Кн.

Тазать, потазать = д. Бранить і Журить.

Тазъ = 1. таз (С. Ш.), мідний — мідніця. С. Л.

2. анат. Pelvis — крижі.

Тайга = ліс (густий, непролазний).

Тайкомъ = потай (С. З. Л.), потайці, потемне, потаєнно, потаєнні (Лев.), тайкома, крадькома (С. З. Л.), покрадьки,

покрадці, покрадєнці, нішком (С. З. Л.), нищечком, знішка, тихцєм, спотання, спотиньга. — Потаї Бога, щоб і чорт не знав. н. пр. — Про сю річ нікому й пари з уст, держи її потай Бога. Кн. — Зять на мене скоса поглядає, він мене нишком лає. н. п. — Тільки и, неначе заклятий, дивлюсь і нишком плачу я. К. Ш. — Не прокляну тебе, доле, а буду ховатись за валами, та нищечком буду віршувати. К. Ш.

Тайна = тайна, тайна, тайність, таємність, таємниця. С. Ш. — Не кажи великої тайности жінці. н. к. Грінч. — Маю їдну таємницю, але ніхто її від мене не возьме. С. Ш.

Тайничь = 1. тайнич, тайничок, схованка, криївка. — Заложили ми тайничок між кущами; засіли та й присочили злодія. Кн. Д. ще під сл. Мѣсто (Укрытое м.). 2. сітка на птіць.

Тайничать = тайти, ся, крити, ся, ховати, ся.

Тайно = таємно (С. Ш.) і д. Тайкомь.

Тайнобращныя растєнія, Cryptogameus = безквітні рослини.

Тайственность = тайність, таємність. С. Ш. — Людей обхватує залізний обруч таємности і ніколи ми через той обруч не переступимо. Кн.

Тайственный = таємний, потаємний, таємничий (С. Ш.). — Здавало ся, що якась таємна сила прикувала його до місця. Бар. — Шенчуть ся в двох так таємне, неначе церкву збирають ся обікрасти. Кн. — Як засьвітить повний місяць ясно над горою, щось таке чудне, таємне дієть ся зо мною. Аф. — Мов щось потаємне голосно сьпіває. Аф. — Таємничий рух якийсь правив його серце і руку. Кн.

Тайнство = 1. д. Тайна.

2. тайнство. С. Ш.

Тайный = тайний (С. Ш.), потайний (С. Л.), потаємний, потаємний. — Клята собака потайна, глядїть, щоб спотиньга за литку не вкусила. Кн. — Тайный ходъ = потайнич.

Тайть, ся, затаить, ся, притаить, ся = тайти, ся, крити, ся, ховати, ся, утаїти, затаїти (С. Аф.), притаїти, ся, сховати, ся. — Свого гріха не таю, а чужого не візьму на себе. Кн. — Нічого гріха таїти. н. пр. — Таїла від Бога, та чортові сказала. н. пр. — Шила в мішку не втаїш. н. пр. — Дерево тліє, але вогонь десь таїть ся в нім. С. Л.

Такало, такальчикъ = такач (С. Ш.), потакач. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Такать = такати (С. Ш.), підгакувати.

Также = також, теж, тож, так само. — Я чув і ти теж не глухий був. С. Ш.

Такой = такий. — Які грачі, такі й танці. н. пр. — Який: помогай біг, таке й; бувай здоров! н. пр. — **Такой большой** = отакелєзний. — **Такимъ образомъ** = такечки, таєньки, отак, отакєчки, таким побітом, робом. — **Въ такомъ случаѣ** = в такім разі. — **Такой совершенно** = такіснький, такісичкий. С. Ш.

Таківскій = таківський. С. Ш. — Не таківська він людина, щоб збрехав. Кн.

Таковой = такий, таківський. — **Быль такъв** = утік, драла дав, і сліду не має.

Такса = 1. такса, такция (ціна визначена). С. Ш.

2. собака (хареунової породи).

Таксировать = таксувати. С. Ш.

Тактъ = такт, лад. — **Въ тактъ** = в лад, ладно, грать до танців = під ногу.

Такъ = так, такечки, таєньки. С. Ш. —

И такъ и сякъ = а) абі як, сяк-так, б) і так і сяк, на всі ладі, всікими способами. — **Такъ или иначе** = чи сяк, чи інак, сяк чи інак. — Сяк чи інак боронитиме своє право людське. Кн. — **Такъ какъ** = бо, затім, що, через те, що. — **Такъ ли?** = чи так? С. Л. — **Такъ куда тебѣ** = так дє там, так дє тобі! — Я йому і те і се — так дє тобі!

— **Такъ много** = такого багато. — **Такъ себѣ** = абі-то, абі-як, нічого, нічогєнько. — **Такъ сказать** = примірно кажучи, сказать би то. — **Такъ то** = отож. — **Такъ точно** = так саме, саміснько так (С. Л.), точніснько так, так достоту. — Так достоту, як і торік, гине товар на селі. С. Л. — **Такъ что?** = то що? — От і тепер ти не зробив так. — То що? — **Работать такъ** = робіти дарма, дурно, без грóшей, за так грóшей. — **Сказать такъ** = сказати, не роздумавши, без наміру.

Таланити, ся, поталанити, ся = таланити (С. Ш.), щастити, весті ся, поталанити, пощастити, повесті ся. — Міці не таланить. С. Ш. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр.

Таланливый = щасливий, таланний (С. Ш.), таланливий (С. Ш.). — Не родись вродливий, а родись щасливий. н. пр.

Талантливый = талановитий (С. Л. Ш.),

таланний, таланливий (С. Ш.), кебѣтливий, кебѣтний (С. Л.) і д. Даровитий.

Талантъ = талан (С. Ш.), кебѣта (С. Л.), хист, хистъ.

Таланъ = талан (С. Ш.), дѳля, щастя. — Як одна, то й нема талана. н. пр. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до остатку. н. п. — Який талан матці, такий і дитятці. н. пр. — Нема міні щастя-долі. К. Ш.

Талеръ = таляр. С. Ш.

Талія = стан. — Стан у неї, хоч перещени — тонесенький. Кн. — Стану у його нема, саме пузо тільки. Кн.

Таль, рос. *Salix cinerea* L. = лоза, тал (С. Ш.), чорнолѳз, чорнотал (С. Л.), *S. carpaea* L. = верболоз.

Талый = талий (С. Ш.), відлѳглий.

Таль = 1. рѳзталь, рѳзтопель і д. Отпель.
2. тал: С. Ш.

Тальникъ, рос. *Salix alba, amygdalina* L. = біла лоза (С. Л.), білотал (С. Ан.), *S. repandra* L. = тала, шѳльг. С. Ш. Ан.

Тамбурынъ = бѳбон з брязкальцями.

Тамбуръ = тамбур (особливе шитво або вѳзанья).

Таможенное = мѳто.

Таможенный = таможенний, мѳтовий. С. Ш. Жел.

Таможня = таможня (С. Ш.), мѳтниця (С. Жел.), кордѳн, комѳра (Л. С. Ст. Л.).

Тамошний = тамошний, тамтѳшний, тамтѳшний. С. Ш.

Тамъ = там, тѳмо, тѳмки, тѳмечки, тѳменька, тѳменьки, тѳмечка (С. Ш.), ѳнде, ѳндечки. — Гдѳ то тамъ = там десь. С. Л. — Тамъ ли? = чи там? С. Л. — Тамъ далеко = ген-гѳн, геть-гѳть. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф.

Танецъ = танѳць, танчик. С. Ш. — Ой пѳду я у танецъ, а за мною молодець. н. п. — Які грати, такі й танці — позбивали собі пальці. н. пр. — На їх дивив ся, тай собі в танецъ пустив ся. Ал. — Та виведу танчик по нѳмѳцьки. н. п. — Українські народні танці: бичѳк, вѳступці, гайдѳк (С. Аф. З.), голубѳць, гонак (С. Аф. З.), гѳрлиця (С. Аф.), журавѳль (С. Аф. З. Ш.), зѳмська, вербѳнка, дѳдочка (С. З.), козак, козачѳк (С. Ш.), коломѳйка, манджарка, метѳлиця (С. З.), недѳстух, о-бертѳк, санджѳрка, санджѳрѳвка, трѳпак (С. Ш.), трѳян (Ос.), чеберѳчка (С. Ш.), шѳмка. — Як скачу я голубця, ще й принажу молодця. н. п. — Садити гайдѳка.

С. Аф. З. — Грали Земської, Санджорки і Вербунки і Манджарки, і Метелиці меткої, грали й Дѳдочки швидкої, і Горлиці й Козака і гучного Гайдѳка. Ал.

Танцованіе = танцюванья, танцюваньячко. С. Ш.

Танцовати = танцювати, танчити (С. Ш.), гопака — гѳцати, гопцѳвати, гопакѳ садѳти (С. Аф. З.). — Танцювали та й не вклонили ся. н. пр. — Аби танцювати умів, а робити і лихо навчить. н. пр.

Танцовщикъ, ца, танѳоръ, танѳорка = танѳѳра (С. Л.), танѳюрѳста, танѳюрѳстка, танѳѳѳра (С. Ш.), танѳѳюрѳста, ка (С. Ш.), танѳюрѳстий, танѳѳ(ш)-ниця (С. Ш.). — На те є танѳюрѳстки та вѳнші майстерѳстки. Кн. — Була в балеті танѳюрѳсткою, а тепѳра пані на всю губу. Кн. — Ледачѳй танечницѳ і хвартух на заваді. н. пр.

2. танѳюрѳстий, та (що люблять танцювати). — Прехороші все-жѳнки, танѳюрѳсти приданки. Ал.

Тараканій = тарганів, тарганячий, тарканячий

Тараканъ, кот. *Blatta orientalis* = тарган, таркан. С. Ш. — Дивно, як чоловик терпить коло себе таку погань, як таркан. Ст. О.

Тарантуль = д. Мизгѳрь.

Таранъ, рос. *Syrpinus vimbra* = тараня. С. Ш.

Таратайка = бѳдка, бѳдка (на двѳх колесах), таратайка, чортѳхайка (аби яка повозка). — Їхала Хима з Русалима білою кобилою: таратайка торкоче, кобила бѳгти не хоче. н. пр.

Тараторѳа = д. Болтѳнь, болтѳнья 1.

Тараторѳитъ = теревѳнити і д. Болтѳть 3.

Тараторѳка = д. Болтѳнья.

Тарѳцѳтѳся = лѳзти, тягѳти ся, пѳрти ся, пнѳти ся (за ким).

Тарѳлка = тарѳлка (С. Ш.), талѳрка (С. Ш.), тарѳль, талѳрѳчина (С. Ш.), глибока полѳмѳсок. — Хоч за копѳйку, та на тарѳлку. н. пр. — Хоч не багато, та на тарѳлочці. н. пр. — Краси на тарѳліці не подає. н. пр.

Тарѳлочный = тарѳлѳковий, талѳрѳковий. С. Ш. — Нема часу говорити: тепѳр тарѳлѳкова справа (час їди). н. пр.

Тарѳватий = щѳдрий, подарѳнко, подарѳюко.

Тарпанъ = дѳкий кѳнь.

Тартарарѳ, тартарѳ = пѳкло.

Таска = тасканья, тяганья, тяганѳна, тарганѳна. — Дѳть, задѳть таску =

потаску, поволочку, чубрій, прочухана дати.

Таскаты, ся = 1. (вѣтаскаты, патаскаты) — тягати (С. Ш.), волочити, витягати, вѣволокти. — Тягали сіно копицю за копицю. С. Ш.

2. (утащити) — тягати, потягати, зтягати. — Потім кобилу і віз оддали, тільки ячменю не стало — зтягли. В. Ш.

3. (истаскаты, ся) — таскати, стаскати, зносити, обувя — зтопгати, зтопцювати, ся.

4. (протаскаты) — тягати, волочити, протягати, проволочити. — Довго його тягали по судах.

5. (оттаскаты) — тягати, одтягати, відрати, віскубити, вічубити.

6. волочити ся, тягати ся, тняти ся, валасати ся, шв(а)ндяти, блукати. — Де ти в дідька волочив ся, од сем'ї зовсім одбив ся? Ал. — Я з каторги тяжкої визволив ся і по свѣтах широкых валасав ся. К. Ш. Т. — Таскаты ноги = плестись, плентатись, тягтись, тарганитись, дібати, плуганитись.

7. волочити ся, бахурувати (С. Ш.). — Волочить ся за молодцями.

Тасовати = тасувати, таліровати (С. Ш.), тахлювати (Мая).

Татаре = татари, татарва.

Татарскій = татарський. — Т. землі = татарщина. — Т. мило, рос. Saponaria officinalis L. = натягач, стягач, натяг, собаче мило, чистуха. С. Ав.

Тафта = тафта (С. Ш.), полутабёнок.

Тафтяний = тафтяний (С. Ш.), полутабёнковий.

Тачаты = сточувати, штукувати.

Тачка = 1. сточування.

2. тачка, у грабарів — грабарка.

Ташити, ся = 1. тягати (С. Ш.); волокти (С. Л.), тарганити (С. Л. Ш.), тарабанити (С. Ш.), цупити, перти, тирити (С. Л. Ш.), телющити, теліщити (С. Ш.). — Здоровенний коняна в силу тирить її по снігу. Греб. — Таша = поволоцьки.

2. тягати, витягати, тябрити. — Жид брехнею живе, все з нас тягне.

3. тягати ся, волокти ся, плентати ся, плуганити ся, плужити ся, плестись, тарганити ся, телёпати, чвалати, чаллпати. — І я колись з жінкою і дітьми тяг ся на почтових 1300 верст. Ал. Скл. — Туман по долині аж в кучері вьезь ся, ой

десь моя лиха доля степом волочеть ся. н. п. — Безщасний Кузьміна до дому чвалає, плаче-ридає, долю проклинає. Грін. Чайч.

Таять, растаять = танути (С. Л. Ш.), ростанути, топити ся (С. Ш.), ростопити ся, місцями — протавати. — І сніг од крові танув, як од сонця. І. Г. — Тим то на огні натхнення серце поети тале легко, наче віск. Кн. — Сьвічка топить ся.

Тварь = тварь (С. Ш.), едана — тварина, здр. — тваринка, поб. — тварюка, зб. — тварина. С. Ш.

Твёрденькій = твердёнкий.

Твердять = твердіти (С. Ш.), повторяти, товкти (С. Ш.), довбти (С. Л.), торочити (С. Л. Ш.), туркотати, правити своє. — Що дня йому треба усе одно товяти. — Дурний дурне й торочить. С. Ш. — Що йому не кажи, а він своє править.

Твёрдо = твёрдо, міцно; незмінно, непохійно.

Твёрдость = твёрдість, твердота. С. Ш.

Твёрдый = 1. твердий, кріпкий, міцний. — Твердий, як камінь. С. Ш.

2. незмінний, непохійний.

Твердіня = д. Крѣпость 2.

Твердѣть, отвердѣть = твёрднути (С. Ш.), твёрдішати, твёрдіти (С. Ш.), тужавити (С. Ш.), затвёрднути, затвёрдіти, затужавити. — Оце сьогодні тік замісимо, зібьємо, зрівняємо; за ніч він затужавіє, потім і затвёрдіє. Кн.

Твій = твій.

Твореніє = 1. творіння (дія).

2. творіння, створіння, твориво, потвір. — Гоже не гоже — творіння Боже. н. пр. — Вона — прекрасне Боже створіння — вона спасла мою душу. Кн. — І Бог радуєть ся на небі всяким творивом своїм. Гав. Бар.

3. д. Сочиненіє

Творець = 1. творець, сотворитель. — Бачить Бог, бачать Творець, що мир погибає. н. п. — Чи ж Бог свѣта Сотворитель, як люди настали, міг дозволить, щоби люди людей продавали? Руд.

2. творець і д. Сочинитель.

Творило = вапнярка (С. Жел.), калѣниця, каланиця.

Творительный надежь = шостий відмінок. Гр. См. Ст.

Творить = 1. творити, чинити, робити, діяти. — Роскіш творить біль: як приходять — смакує, як виходить — катує. н. пр. — На чім возі їдеш, тому й ласку твори. н. пр. — Шевченко і в неволі творив свої високі поезії. Кн.

2. розводити, розмішувати. — **Творить хлібъ, квашню** = учиняги (С. Ш.), рощиняги. учиняги рощину. — Пішла мати на село, гречку муку добувати, гречаники учиняги. н. п. — Рощипу вчинила, та чи стане борошна замісити. Кн.

Творіться, сотворіться = творити ся, чинити ся, утвори́ти ся (С. Ш.), стинити ся, про що кумедне або погане — **ВИТВОРЯТИ** ся, **КОЇТИ** ся, **ЗКОЇТИ** ся.

Творогъ = сир. — Як рахувати сир, то й вареників не їсти. н. пр.

Творожиться, отворожить ся = ўрдити ся (С. Ш.), **зсідати** ся, **зсісти** ся (С. Жел.).

Творожникъ = сирник або пиріг з сиром.

Творожный = сиряній (Ман.), сировий, сирний.

Творческий = творчий, творческий. С. Ш. — Творча сила перемогла дотряд і Шевченко і в неволі творив свої високі поезії. Кн.

Творчество = творчість. — Та й творчість художника править на певну стежку. Кн.

Театръ = театр. С. Ш. — **Кюкольный театръ** = вертеп.

Тезисъ = теза.

Тёзка = теско. С. Ш.

Тезоименитство = день іменін царя і других осіб царського роду.

Текучий = текучий (С. Л. Ш.), бігучий, біжучий (С. Л.), живий (С. Л.). — Вода текуча. — Хоч річка й невеличка, та усе ж жива вода — не бодото. С. Л.

Текучій = поточний, текучий (С. Л.), біг(ж)учий (С. Л.). — Не тільки кримінальних, але і поточних спорів жадних не судили. Орлик. С. З. — Задача історії літератури зовсім інша, ніж критика біжучої літературної продукції. Л. Н. В.

Теленокъ = теля, телятко, мн. — телята, на першому годі — **назімок** (С. З.), **випусток**, на другому, що вже переімувало — **бўзівок**, **бўзімок**, на третьому — **третяк** (С. Ш.), **третячок**. — Ходить, як теля за коровою. н. пр. — Дав Бог теля, та не дав хліва. н. пр. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр. — Дай Боже нашому теляті вовка піймати. н. пр. — Як годований підсвинок або добрий назімок. К. Х.

Телескопъ = далекогляд, далекозор, далевид. С. Жел.

Телица, тёлка, телушка = телиця, телушка, теличка, під час полювання — **бігуча**, **бігавка**, **бігунка**, **безплідна** — **ялова**, **ялівка**, **яловиця** (С. З.). — Продай, мамо, дві телиці, купи міні шауровиці. н. пр. —

Міліша душка, ніж телушка. н. пр. — У багатого і теля з телям, а в убогого одна корова, та й та ялова. н. пр. Ман.

Телѣга, телѣжка = 1. повозка, віз, візок, аби яка = **ПОВОЗЧИНА**.

2. Віз (д. Медвѣдица большая).

Телѣжный = возовий. Сп.

Телѣчий = телячий.

Тельная = тільна. — Хоч не тільний, а тельсь. н. пр. Грінч.

Тёмель = д. Темно́та.

Темлякъ = кітиця (при шаблі).

Тёмный = темнёнький.

Тёмный = темрява (С. Ш.); **морок**.

Тёмнохонький = темнісінький. С. Ш.

Тёмница = темни́ця (С. Ш.), **тёмна** (С. Ш.), і д. **Тюрма**. — Що вже та неправда з панями в світлиці, а щирая правда — у темній темниці. н. п. — Не хахай ся дурниці, не будеш сидів в темниці. н. пр.

Тёмно, тёмно = тёмно, тмјнно.

Тёмнобагровый = темнобрунатний. С. Ш.

Тёмноватый = темнёнький, погёмний, темноватий (С. Ш.), тінявий.

Тёмножёлтый = темножовтий.

Тёмнокрасный = темночервоний (С. Ш.), бурячківий.

Тёмнорозовый = темноружовий (С. Ш.), темнорожівий.

Тёмнорусый = темнорусявий. С. Ш.

Тёмнорыжеватый = темноруденький, темнорудявий. С. Ш.

Тёмнорыжий = темнорудий (С. Ш.), з чорними смугами = **мурґий**.

Тёмность = темність. С. Ш.

Тёмносьрый = темносірий (С. Ш.), **темносівий**, **сірячківий** (С. Ш.), **шпакватий** (ваче з свиною).

Темно́та = темно́та, темня́ (С. Ш.), темність (С. Ш.), **тьма** (С. Ш.), **пітьма**, **темрява** (С. Ш.). — Прийшла темнота — прийшла злодіям робота. н. пр. — Як ті, що вийдуть з темні на сонце. С. Ш. — Вже не буде світла, вже буде тьма. С. Ш. — Від години настала темрява по всій землі. К. Св. П.

Темноцѣтникъ, рос. *Ailanthus glandulosa* L. = **чума́к**. С. Ан.

Тёмный = темний (С. Ш.), **тмјний**, дуже — **морочний**. — Темна ніч. — Чужа голова темний ліс. н. пр. — Така його темна справа, що й суддя не розбере. Кн. — І вдача у його погана і душа тьмана, не вірна. Кн. — **Тёмный людъ** = темно́та. С. Ш. —

Тёмная сила = моро́ка.

Темніє = темніше, на дворі або в хаті смерком — поночіше, поночіш.
Темніть = темніти (С. Л. Ш.), темнішати (С. Ш.), мёрхнути (С. Л.), з вечора — сутеніти.
Темнітьсѧ, затемнітьсѧ = туманіти, манячіти, бованіти, заманячіти. — Здалеку щось манячіти.
Тёмнѧть = д. Тёмнеть.
Темперамѧнтъ = вдáча.
Темпнѧстый = зручний (про рушницю).
Тѧмѧ = тѧмѧ, тѧмнѧ, тѧмѧчко. С. Ш. — Тѧмѧ ще не заросло. С. Ш. — **Тѧмѧ горѧ** = верх, шпиль горѧ.
Тѧмнѧный = тѧменнѧ. С. Ш.
Тѧмѧшѧтьсѧ, потѧмѧшѧтьсѧ = уявлѧти сѧ, чути сѧ, здавѧти сѧ, вбчѧти сѧ, вважѧти сѧ і д. **Предѧвѧльѧтьсѧ** З.
Тѧндѧрь = 1. сѧдно з однѧю щѧглою.
 2. тѧндѧр (в локомотивѧ).
Тѧнетѧть, отѧнетѧть = роскидѧти тѧетѧ, ловѧти тѧетѧми, пѧймѧти в тѧетѧ.
Тѧнетѧ, частѧше мн. тѧетѧ = тѧетѧ (С. Ш.), тѧетѧ, сѧтка.
Тѧнетѧчикъ = тѧетѧтник.
Тѧнѧбрнѧый = тѧнѧрѧвѧий.
Тѧнѧрѧ = тѧнѧр, тѧнѧр (С. Ш.). — **Пѧть тѧнѧромѧ** = сѧпѧвѧти тѧнѧрѧ.
Тѧоретѧчѧскѧий = тѧоретѧчнѧий.
Тѧѧбрѧннѧй = тѧѧбрѧннѧй.
Тѧѧѧрь = тѧѧѧр, тѧѧѧра (С. Ш.), тѧѧѧря, тѧѧѧрѧчка, тѧѧѧрѧчки (С. Л. Ш.), тѧѧѧрка (С. Ш.), тѧѧѧрѧнькѧ (С. Л. Ш.), нѧнѧ, нѧнѧнки. — Як не тѧѧѧр, то в четвер. н. пр. — Летѧла тѧѧѧра, не вчѧра — тѧѧѧра... впѧла в лѧбѧду, хоч убий, не знайду. (н. заг. — голкѧ). — Перше коло чѧбѧт ходив, а тѧѧѧрѧчки не знаѧ, як на них ступити. н. пр.
Тѧѧленъкѧий, ко = тѧѧленъкѧий, ко, тѧѧлѧйкѧо (С. Ш.).
Тѧѧлѧхѧнѧкъ, тѧѧлѧшенѧкъ = тѧѧлѧсѧнѧкѧий, тѧѧлѧсѧнькѧий, тѧѧлѧськѧий, тѧѧлѧсѧйчкѧий. С. Ш. — У дѧвчѧни серце, як лѧтнѧе сонце: хоч воно хмарнѧ, хмарнѧсѧнькѧ, та тѧѧлѧ, тѧѧлѧсѧнькѧ. н. п.
Тѧѧлѧть, затѧлѧть = сѧвѧтѧти, засѧвѧтити (сѧвѧчу або лѧмпадку перед образом).
Тѧѧлѧтьсѧ = горѧти (перед образом).
Тѧѧлѧщѧ = тѧѧлѧщѧ, тѧѧлѧщѧчка, тѧѧлѧщѧнькѧ.
Тѧѧлѧщѧ = тѧѧлѧ вѧди. — Пѧви поѧхали дѧсь за грѧницю на тѧѧлѧ вѧди.
Тѧѧлѧ, ѧ = тѧѧлѧ. — Мѧчѧшѧне добрѧ, як

зимнѧ тѧѧлѧ. н. пр. — По Петру, то ѧ по тѧѧлу. н. пр.
Тѧѧлѧ, прислѧвник = тѧѧлѧ. — Собѧкѧ кудлатѧй — ѧому тѧѧлѧ; пан багатѧй — ѧому добрѧ. н. пр.
Тѧѧлѧвѧтѧый = тѧѧлѧенькѧий.
Тѧѧлѧмѧѧрь = тѧѧлѧмѧр (С. Ш.), грѧдусник. — Добрѧ б булѧ, як би у кожнѧго хѧзѧйна був тѧѧлѧмѧр, щѧб знѧти скѧльки грѧдусѧв тѧѧлѧ у хѧтѧ. Де-щѧ про сѧѧ. Б.
Тѧѧлѧрѧднѧый = тѧѧлѧтѧвѧрнѧй. С. Ш.
Тѧѧлѧрѧдѧ = тѧѧлѧтѧвѧр. С. Ш.
Тѧѧлѧтѧ = тѧѧлѧ, тѧѧлѧтѧ, тѧѧлѧсть (С. Ш.), грѧво (С. Л.). — Стѧра пѧч тѧѧлѧ не вдержитѧ. н. пр. — Пѧд однѧковим тѧѧлѧом сонцѧ, та не всѧ дѧрѧвѧ однѧковѧ. Кн. — З барѧчнѧх дѧрѧв бѧльше грѧвѧ, пѧж з плѧтових. С. Л.
Тѧѧлѧый = тѧѧлѧий. — Так напѧлили в пѧчѧ, щѧ ѧ припѧчок тѧѧлѧий. Кн. — Лѧди добрѧ, хѧтѧ тѧѧлѧ. н. пр. — Ідно серце тѧѧлѧ, а другѧ тѧѧлѧше. С. Ш. — **Тѧѧлѧя вѧдѧ** (на пр. на купѧлѧ — лѧтѧпѧло (С. З.), лѧтѧпѧчкѧ, вѧдѧлѧ приложнѧк — лѧтѧпѧлий. — **Тѧѧлѧлѧе край** = тѧѧлѧчѧина (С. Ш.), тѧѧлѧчѧ, тѧѧлѧщѧ, куди пѧтицѧ на зѧму одлѧтають — вѧірѧй (С. Аф. З.), вѧірѧя, вѧірѧй (С. З.). — Пѧтицѧ вжѧ з тѧѧлѧчѧинѧ летѧть. С. Ш. — Пѧшѧкѧ, щѧ в лѧтку так сѧпѧвали, у вѧрѧй вжѧ поодлѧтали. Гр. — Чѧм ти жѧворѧнѧску ранѧ в вѧрѧя вѧлѧтѧв? н. п.
Тѧѧлѧнѧ = тѧѧлѧнѧ, тѧѧлѧнѧ (Сп.).
Тѧѧлѧть = тѧѧлѧти, тѧѧлѧшѧти, тѧѧлѧщѧти. С. Ш.
Тѧѧрѧбѧть = дрѧти, смѧкѧти (С. З.), тѧрѧгѧти, тѧрѧгѧти (С. Ш.), скубѧти, сѧпѧти (С. З.), шѧрѧти (С. З.), термѧсити (С. Ш.). — **Тѧрѧбѧть лѧнь** = брати лѧнѧ. — За яром брѧла лѧнѧ, брѧла конопѧлькѧ. н. п. — **Т. за вѧлѧсы** = дрѧти, скубѧти, чуѧбити. — Чѧсь рѧкѧ вхѧпилѧ ѧого за вѧлѧсы і скубѧть лѧно.
Тѧрѧблѧнѧ = дрѧннѧ, смѧкѧннѧ, шѧрпѧннѧ, тѧрѧгѧннѧ (С. Ш.).
Тѧрѧемъ = тѧрѧем, тѧрѧемѧк. — Золѧтом му терѧм писѧно. С. Ш. — Дивѧть сѧ — тѧкѧ терѧми гарнѧ та висѧкѧ вѧкнѧми на улѧцѧ. н. о. Грѧч.
Тѧрѧтьсѧ = тѧрѧти, сѧ, щѧб вѧчѧстѧть — шарѧвѧти, вѧрѧвѧкою, злѧзом то-щѧ — шмѧгѧти, шмѧргѧти (С. З.), чѧм ковзѧькѧм — ковзѧти, про обѧувѧ — мѧлѧти (С. Л.), мѧлѧтити. — Не терѧши, не мнѧвши, не їсти кѧлѧчѧ. н. пр. — Ой ти, хлопчѧ, ненѧровѧк коло менѧ трѧш сѧ боком. н. п. — Чѧбѧт мѧлѧть.

Терзівніе = драння, шарпання, мордування.

Теразть, растерзати, ся = 1. драти, роздирати, рвати шарпати (С. Ж. З.), шматувати, роздрати, розірвати, розшарпати (С. З.), розшматувати, розшматкувати (С. З.). розпанхати, ся. — Лев роздирав таж вовка в куски. Кот. — Твою ясну долю розшарпав Виговський, що серце — мов камінь, а розум бісовський. н. д.
2. мучити, мордувати, ся. — Його мучить совість.

Тёрка = тёртка (С. Ш.), тёрка (С. Ш.), тёртушка, тёрточка, тёртонька (С. Ш.), для очистки конопель — тёрниця (С. Ш.), тёрлиця (С. Ш.), в ній язичок — мёчик. — Натри хрину. Нема терки. С. Ш. — Бери тертушку та натри хрину до драглів. Кн. — Хіба я не драла конопель, не терла на терниці. Лев.

Термомётр = д. Термомётр.

Тёрние = тёрня, колючка, шпичка. — Терня в ногу залізла. С. Ш.

Терновіще = терник, терніна. С. Ш. — Терном тернивою кум до куми чеше, а чоботи в руках несе. н. п.

Терновка = тернівка, тереняк. С. Ш.

Терновник = терник, терніна. — Тернина грушок не родить. н. пр. — Коловсь сердешний об тернину, пошарпав ся весь об шпичину. Кот.

Терновникъ песочный, рос. Hipporhæe rhamnoides L. = плоховник, щець. С. Ан.

Терновый = терновий, тереновий, терняний. С. Ш. — Теренова наливка. С. Ш.

Тёрнь = 1. рос. Prunus spinosa L. — терн, тёрен, тёрня, тёрночок (С. Ан. Ш.). P. instititia — тернослива, ягода — теренина, теренинка (С. Ш.), терносливина (С. Ш.), деревина — терниця, тернічка (С. Ш.). — Терен, терен коло хати, тай нікому обирати. н. н. — Очі чорні, як терен. С. Ш. — Піди парви терну. С. Ш. — Брови як шпурочок, очі як тёрночок. н. п. — Цьвіте терня. С. Ш. — **Покрывать тёрномъ** = потернувати. — **Обсаживать, городить тёрномъ** = терніти. С. Ш. — Вставай, челядонько, город городити, тернянком терніти. н. п.
2. тёрно (в грі в лото). С. Ш.

Терёчка = д. Тёрка.

Терпёжъ = терпж, ка, терпёць. С. Ш.

Терпетинный = терпетиновий (С. Ш.), шпигінарний.

Терпетинъ, Terebinthina = терпетина (С. Ш.), шпигінарь, скопитарь (С. Жел.).

Терпимость = терпимість, терпливість (Б. Н.).

Тёрпкій = тёрпкій. С. Ш. — І добра груша на вид, а на смак терика вельми. Кн.

Тёрпкость = тёрпкість. С. Ш.

Тёрпнуть, отёрпнуть = терпнути (С. Ш.), дерев'яніти, дубіти, потёрпнути, задубіти, одубіти. — Писав, писав, аж рука терпве. С. Ш. — Ноги потерили.

Терпливость = терпелівість (С. Ш.), терплівість (Б. Н.).

Терпливый, во = терпелівий, во (С. Ш.), терплівий, во, терплячий (С. Л. Ш.), терп'ячий (С. Ш.), терп'учий, че.

Терпенье = терпіння, чко (С. Ш.), терплячка (С. Ш.), терпёць (С. Ш.), терпж, ка, потерпіння. — За терпіння Бог дасть спасіння. н. пр. — Пришов купець, порвавсь терпёць, я й продав корову. Кн. — **Вышелъ изъ терпёня** = терпёць увірвав ся (С. Ш.), терплячка ввірвалася.

Терпёть, стерпёть = терпіти, потеріати, стёрпіти, витерпіти. — Терпи, хлопче, козаком будеш. н. пр. — Терпи горе — добро буде. н. п.

Тертушка = д. Тёрка.

Тёртый = тёртий. — **Т. калачъ** = біта голова, бувалець і д. під сл. **Калачъ**. — Ну, та й він біта голова, — його не одурите. Кр.

Терять, потеряьт, ся = 1. губіти (С. Аф. З. Л.), згубіти, загубіти, ся (С. Аф. З. Л.), гратити (С. Ш.), страчувати, теряти (С. Ш.), стратити, потеряти, про кілько — порозгублювати. — Нехай мене не любить і літ своїх не губить. н. п. — Загубив люльку. С. Аф. — Служба вільність тратить. н. пр. — Не трать ходу до поганого роду. н. пр. — Чоловік, переходячи на друге місце, не страчує права користувати ся з... Кн. — Ніколи не страчували хоробрости. Кн. — Коли вмірать, то день терять. н. пр. — **Терять время** = гаяти, гратити, теряти, час, вакувати, марнувати. — Пришов ні за чим, пішов ні з чим; нічого питать — шкода час терять. н. пр. — **Терять пёрья** = губіти роніти пір'я. — Пави ходили, пір'я ронили. н. п. — **Т. силы** = слабіти, слабнути і д. **Слабеть**. — **Т. сознание** = чманіти, чуманіти. — **Т. состояние** = вищити ся і д. **Бьднеть**. — **Т. деньги** = сипати грішми, циндрити, гринькати.

2. мішати ся, змішати ся, стеряти ся.

Тесаніе = тесання, тесаніна. С. Ш.

Теса́ть = теса́ти (С. Ш.), теслюва́ти. — Йому хоч кіл на голові теши. н. пр.
Тесельникъ = тесляр. С. Ш.
Тесёмка = тасьо́мка, тасёмка (С. Ш.), стрічка, поворозка.
Тесёмочный = тасьо́мковий.
Тёска = теса́ння, теса́нина. С. Ш.
Тёсло, тесло́ = теслиця (теслярський струмент). С. Ш.
Тесни́ца = теса́йця (витесана), те́ртиця (випиляна дошка). С. Ш.
Тестевъ = те́стів. С. Ш.
Тестъ, те́стюшко = тестъ, те́стенько, те́стонько, те́стечок, те́щенько, поб. — те́стиско. С. Ш. — Тестъ любить честь, зять любить зять. н. пр. — Ой здоров був, тесенько, або добрий день! Віддай міні свою дочку хоч на один день. н. п. — Не став світлоньки у тещенька. н. п.
Тесь = тес (С. Ш.), шальо́вка (С. З.), тесни́ця, те́ртиця (С. Ш.).
Тесьма́ = тасьма́, тясма́ (С. Ш.).
Тесьма́нный = тасьо́мковий.
Тетереви́ный, тетере́вий = тетера́чий, те́терчин, те́теришин. С. Ш. — Тетерчине м'ясо. С. Ш.
Тетеревъ, Tetrao tetrax = тетера́ (С. Ш.), тетера́, тетеру́к, тетерю́к (С. Л. Ш.), тетерва́к, зб. — тетерва́. — Глухий, як тетерук. н. пр.
Тетеревъ глухо́й = д. Глуха́рь.
Тетері́й = д. Тетереви́ный.
Тетера́, тетере́рка = теті́рка, тетерю́чка, тетери́ця. С. Ш.
Тетива́ = тетива, тяти́ва, теті́вка (С. Ш.), струна́, жи́ла. — Як натягну лук, брязну тетивою — утіче кримський хан з ордою. К. З. о Ю. Р. — Як напне стрілець тетівку, як бебехне — устрелив. С. Ш. — Натяг струну, положив стрілу, та як пустив у вікно. Кн. — Тричі він бив ся жилу натягнути на лука і тричі з рук випорсала жила. Сам.
Тётинька = тіточка і д. Тётка (здр.).
Тётка = тітка, здр. — тіточка, тітонька, тіту́ня, тіту́ся, тіту́нья, тіту́сечка (С. Ш.), дядькова жінка — дядина (С. Аф. З.). — Бодай чорт у дядька служив, а в дядини гроші правив. н. пр.
Тёткинъ = тітчин, тіту́нин, тіту́син, тіту́шенчин. С. Ш.
Тетра́дь, тетра́дка = тетра́дь, тетра́дка (С. Ш.), зо́шит (Фр. С. Жел.), зші́ток (С. Жел.), зші́точок. — Шевченко, переглядаючи зшиток своїх віршів, вибрав з них... Зап. Кок.

Тётушка = д. Тётка (здр.).
Тётушки́нъ = тіту́нин, тіту́син, тіту́шин, тіту́шенчин. С. Ш.
Техни́ческий = техні́чний.
Течене́ = 1. те́ча (С. Ш.), те́чія (С. Ш.), біг, ушлі́в (С. Ш.), водоте́ча. — Коли б хоч трохи збочив, а то саме взяв на течію — вона його й прогнала на вир. Кн. — Кипляча те́чія життя не дає стояти. Кн. — Розриваємо біг горішній, середущий і долішній. Зем. — Землемір пішов по водоте́чі. Сп. — **По течене́ю** = ушли́нь. С. Ш. — Вона косу чеше та на Дунай несе. Пляив, косо, ушлинь, за водою. н. п.
 2. про́тяг (С. Жел.), продо́вж і д. Про́долже́ніе (часу). — **Въ течене́и** = че́рез, в про́тяг, в продо́вж. — Через увесь той час.
Тётка = тічка, ті́чня. С. Ш.
Течь = 1. (стечь) — текти́ (С. Ш. Л.), бігти, літи ся, то́чити ся (С. Ш.), ледве — слези́ти, ся, тонким струнком — дзію́рити (С. Л.), сильно — рину́ти, цебені́ти, про кров — юши́ти (Ос.), стекти́, збі́гти. — Тече річка — невеличка, схочу — перескочу. н. п. — Брат брата січе — біла кров тече. (н. заг. — жорна.) — Біжить річка — Млині́вочка, ка́міні руйнує. н. п. — Вода то́чить ся. С. Ш. — Ой не спивайте у стау води, нехай вода рине. н. п. — А з його, як з кабана, цебенить кров. Кн.
 2. (протечь) — проті́кати, протекти́. — Така стрі́ха, що хоч невеликий дощ, проті́кає.
 3. (утічь) — бі́гти, ті́кати, уті́кти.
 4. про́ходити, текти́ (С. Ш.), то́чити ся (С. Ш.), плі́нути. — Час пливе.
Течь = те́ча (С. Ш.), ті́ч, в покрівлі — проточи́на. Лев.
Теща́ = те́ца. — Жінка для совіту, те́ща для привіту. н. пр. — Не тіш теці́ коро́стивим зятем. н. пр.
Тещи́нъ = те́щин. С. Ш.
Тещу́шка = те́щенька, те́щечка. С. Ш.
Тибри́ть, ети́бритъ, подти́бритъ = кра́сти, стя́гти, підче́пити і д. Сті́бритъ і Подти́бритъ.
Ті́га = гилі́я. — Ой гилія, гилія, гусо́ньки на став. н. п.
Ті́гровый = ті́грів (С. Ш.), ті́гровий.
Ті́кать = ту́кати, цо́кати. — Дятел ту́кає. — Годя́нник цо́кає.
Ті́ковый = демикито́новий, пістрьо́вий. — Одягли Шевченка в демикито́нову куртку. Кн. — Пошай пістрьо́вий напірнач на подушку. Кн.
Тякь = 1. демикито́н, грубі́ша тканина — пі́стря.

2. гострий біль (в однім яким місці тіла).
3. тук, цок.

Тиликать = терлікати.

Тимооєва трава, тимооєвка, тимофей,
рос. *Pheum pratense* L. = ржанець, пи-
рій. С. Ап.

Тимпанъ = бубон, таламбас. С. Ш.

Тина = тванъ (С. З. Л. Ш.), поб. — тва-
нюка (С. Л. Ш.), мул, намул, грузь. —
Воду на болоті затягло зверху, а ступиш,
так і загрузнеш в твань. Кн. — Вибейка-
вши ся з твані. Л. В. — Набравсь, як лин
мулу. н. пр.

Тиневѣтъ = запливати, заноситись му-
лом. — Без призору заплинув мулом став.
Б. Ш.

Тинистый = багністий, багновий, мул-
кий, грузький (С. З.). — Мулке дно. —
Грузьке болото. — Дорога спід болота ба-
гнова: що ступиш то й загрузає нога. Кн.

Тинуть = вицінути, уцінути (С. Ш.).

Типографія = друкарня (С. Л. З.), тискар-
ня (С. Жел.). — Братства заклали, заво-
дили шпиталі, друкарні. Бар. О. — Зало-
жено Острожську друкарню, де саме Федорів
надрукував першу біблію в славянській мо-
ві. Бар. О. — Що начеркав, то так в дру-
карню і несе. Гул. Ар.

Типографскій = друкарський (С. Жел.),
друкарський.

Типографщикъ, типографъ = друкарь (С.
З. Жел.), друкар (С. Жел.), тискарь (С.
Жел.).

Типунъ = ципоть. С. Жел. — Типунъ тебѣ
на язикъ = щоб тобі поприщило.

Тиранитъ = морувати, катувати, душити.

Тиранъ = тиран (С. Ш.), душман, кат,
живоїд. — Там рідний батько сину на шию
душманом лихим сідає. К. Б. — Живоїд він
такий, що й сказати не можна. Кр.

Тиранскій = тиранський, катівський.

Тиранствовать = д. Тиранитъ.

Тиркуша степная, рос. *Glareola melinoptera*
= притичка. Мап.

Тисканіе = тискання.

Тискать, втискать, втиснуть = тискати,
тиснути, пхати, впихати, втиснути,
впхати, упхати.

Тискаться, втискаться, втиснуться =
тискати ся, тисти ся (С. Ш.), тиснути
ся (С. Ш.), протіскувати ся, протівп-
лювати ся, пропихати ся, протіснути
ся, протівити ся, пропхати ся. —
Тиснуть ся, як до свяченої води. С. Ш. —
Народу такого багато, що на силу пропхав ся.

Тиски = 1. лещата (С. З. Л.), давило, на-

тиски, щемки, щімки, кліщі, дерев'яні
грубі — лисіця, лисіці (С. Л.), роздав-
лювати оріхи — тискавка (С. Ш.), давить-
це. — Украви мое давило, тепер і нічим
здавить дошку до дошки. Кн. — Без нати-
сків не придавиш до ладу. Кн. — Як треба,
то хоч у щимки голову положи, то не зду-
маеш. н. пр. — Треба грушу у лисіці взя-
ти, а то розчахнеш ся. С. Л. — Наче оріх
в давитьці. Кн. — Быть въ тиска́хъ =
в скруті, в притүзі бүти.

2. тисна баба (гра).

Тискомъ = д. Выткомъ.

Тисненіе = 1. друкування.

2. видання. — Перше видання книжки
давню розійшлося.

Тиснить, тиснуть, вѣтиснить, ся = дру-
кувати, надрукувати, віддрукувати, ви-
тискувати, вѣтискати, одбивати, од-
бити, ся.

Тиссъ, рос. *Taxus bosata* L. = тис (С. Ш.),
негніюще дѣрево, негніючка, негній
дѣрево. С. Ап.

Тисей = д. Тиски.

Титечка = д. Титька (здр.).

Титечный = цицьковий.

Титло = титла. С. Ш. — Слово під титлою.
С. Ш.

Титуловать = титулувати (С. Ш.), вели-
чати (по титулу).

Титуль = титул. — Що міні по титулі, ко-
ли нема нічого в шкатулі. н. пр.

Титулярный = титулярний. С. Ш. — Хоч
не титулярний, аби гарний. н. пр. — Т. со-
вѣтникъ = урядовець 9 ранги.

Титька, титчка = цицька, циця (С. З.),
цицьчка. — В мене циці трясуєт ся, з ме-
не хлопці сьміють ся. н. п.

Тифонъ = 1. вітер бурхливий.

2. д. Смерчъ.

Тихій = тихий, нішкий; благий, бла-
генький, лѣгкий, легенький, повільний;
спокійний, смірний, тихомірний (С. Ш.),
лагідний, плохий, плохута (про чолові-
ка). — Т. голось = тихий, глухий гѣлос.
Т. вѣтеръ, вѣтерокъ = тихий, благий,
легенький вітерець. — Т. похідка =
тіха, повільна хода.

Тихнуть, стіхнуть, за(при, у)тихнуть =
тихнути (С. Ш.), стіхнути, затіхнути,
утихнути (С. Ш.), ущухнути (С. Ш.). —
І тихнуть Божі слова. К. Ш. — Затихло
все... тільки дівчата та соловейко не за-
тих. К. Ш.

Тіхо = тіхо (С. Ш.), тіхенько (С. Ш.),

- потіху, потихеньку, стіха (С. Л.), помалу (С. Л.), помаленьку, повоблі. — Йди скоро — біду наженеш, йди тихо, біда тебе нажене. н. пр. — Сиди тишенько, щоб не знало тебе тишенько. н. пр. — Вийди, Грицю, на улицю і ти, Коваленко, заграй міні в соплочку стиха — помаленьку. н. п. — Помалу-малу, братіку, грай, не врази ж мого серденька вкрай. я. к. — Помаленьку — пиймаєм стареньку. н. пр.
- Тихомолкомъ, тихомолкою** = стіха, тихцем, тишком (С. Ш.), тишком-нишком, нишком. — Було лаєть ся — на весь куток гукаючи, а тепер коли що, так тихцем в батька — матір загне. Кн. — Нахили ся тишком-нишком над рум'яним білим личком. Руд. Д. ще під сл. **Тайкомъ**.
- Тихоіранный** = тихий, смірний, спокійний, тихомірний (С. Ш.), лагідний, плохий.
- Тихоня** = тишкó (С. Ш.), тихець. — При батьку воно тихець, а нехай батько з хати, так воно й стелю підійме. Кн.
- Тихонько** = тихенько, помаленьку і д. Тіхо.
- Тихость** = тихість. С. Ш.
- Тихоходъ** = д. Лѣннѣецъ 2.
- Тихохонько** = тихесенько, тихісінько, тихісічко (С. Ш.), потихесеньку, помалесеньку, нищечком. — Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють. К. Ш. — Потихесеньку — помалесеньку, щоб старий не встав, щоб моєї бідної головки та й не клопотав. н. п.
- Тише** = тихше, тихіш, тихіше, тишче (С. Ш.), помаліше. — Спускай ся з гори тише в низ, щоб ніхто голови не гриз. н. пр. — Та ви бо тишче, та держіть голову понишче. н. пр. — А вона як почула його голос, ше помаліше почала йти. н. о. Грінч. — **Становіться тише** = тихшати, тихішати. С. Ш. — Радюків голос все тихішав. Лев.
- Тишина** = тиша (С. Л. Ш.), тихість, тишина. С. Ш. — Тиша дивная, таємная всюди міцно залягла. Мова. — Де згода в семействі, де мир і тишина. Кот.
- Тишіть** = тихомірити. С. Ш.
- Тишкóмъ** = д. Тихонько.
- Тишь** = д. Тишина.
- Ткальный** = ткацький.
- Тканіна** = тканіна, тка́нка. С. Ш. — Перебери ся з тканки в переперанку. н. пр.
- Тканіе** = тканія. С. Ш.
- Ткань** = тканіна, тка́нка (С. Ш.), з валу — валовіна, в котрій третя нитка конопляна — потрєтина, домашня — домо́тка. — Човняком ткала вона на верстаті тканину. Ніщ. — Греки на обмін навезли коштовної тканини. Кн.
- Тканьё** = тканія. С. Ш. — Основа нитяна, а тканья вовняне. С. Ш.
- Ткать, со(на)тка́ть, вы́ткать** = тка́ти, вітка́ти, на́тка́ти, віткати.
- Тка́цкая** = тка́льня. С. Ш.
- Тка́цкий** = тка́цький. — Ткацьке полотно. С. Ш.
- Ткачёвъ** = ткачів. С. Ш.
- Тка́ческий** = тка́цький.
- Тка́чество** = тка́цтво. С. Ш.
- Ткачи́ха** = 1. тка́ля (С. Л. Ш.), тка́ха (С. Ш.). — А вона була на всю околицю перва ткаля. н. о. — Дочку Наталю, дівку чесну, роботушчу і хазяйку й ткалю. Мак. 2. ткачи́ха (жінка ткача).
- Ткачъ** = ткач, в жарт — ниткоплу́т, жінка його — ткачи́ха, син — ткаче́нко, дочка — ткачи́вна. С. Ш. — Ой ти знав, на що брав — я не твоя рівня, бо ти ткач ниткоплут, а я бондарівна. н. п. — Ткачихо! буде тобі лихо. н. пр.
- Ткѣнна**, рос. *Lucium Barbarum* L. = дерева́, лазу́н, пові́й, незайма́ник, дармо́ро́с, ліщи́й. С. Ан.
- Ткнѹтъ, ся** = д. Ты́кать, ся.
- Тлетво́рный** = шкодливий, шкодо́чий, зара́зливий і д. Вредіте́льный.
- Тлѣться** = тлѣти (С. Ш.) і д. Тлѣть 2.
- Тло**, у виразі: до тла́ = д. До́тла.
- Тлѣніе** = тлѣння.
- Тлѣнный** = тлѣнний. С. Ш.
- Тлѣнь** = тлѣнь.
- Тлѣть, истлѣть** = 1. тлѣти (С. Ш.), гніти, трухнѣти (С. Ш.), затлѣти, згнѣти, потрухнѣти, зпорохнѣти (д. Истлѣва́ть). 2. тлѣти (С. Ш.), жеврі́ти (С. Л.), че́врѣти, потлѣти, зотлѣти. — Іскорка в попелі ледве жевріє. О. С. — Полум'я вже не було, тільки головешки чевріли. Кн.
- Тлѣться** = д. Тлѣть 2.
- Тля** = 1. іржа́, гни́ття. 2. *Aphis* — тля́, рослі́нна, трав'яна́ во́ша, попе́ляста — попе́люха. Лев. — Рослинні воші купками збивають ся на листу. Ст. О.
- Тмняъ**, рос. *Carum Carvi* L. = кмї́н, тми́н, цми́н. С. Ан.
- Тмнѣть, затмѣть, ся** = тми́ти (С. Ш.), темніти (С. Ш.), тьма́рити, ся і д. **Затемня́ть, ся**.
- То** = то. — Коли я їхав з міста, то здибав його на дорозі. С. Ш. — Чого ти, наймитку, так рано встаєш? Та я то обуванням, то одяганням надолужу. н. пр. — **То бишь**

— то бак. — **То то же** = **тож бо**. — **То и дѣло** = **раз-у-раз, раз-пóраз**. — **И то** = **тай то**. — **Тó, да не тó** = **те, та не тó**. — **Что-то** = **щось, я́кось**.

Товаришко = **товáрець**. С. Ш.

Товарищевъ = **товáришів**. С. Ш.

Товарищески = **товáриськи** (С. Ш.), **пóдрузьки**, **по товáриськи**.

Товарищескій = **товáриський**. С. Ш.

Товарищество = 1. **товáриство** (С. Ш.), **компанія, артѣль, спілка** (Д. Ассоціація). 2. **товаришовання** (С. Ш.), **панібратство**. — **Товаришовання з Шевченком** не нудило Брюлова. Кн.

Товарищ = 1. **товáриш** (С. Ш.), **зб.** — **товáриство** (С. Ш.), **компáнець**, **з малку**

або по школі — **колле́га** (Под.), **і друг разом** — **панібрат** (С. З.), **в якому ділі** — **совмісник, сумісник; потужник, в торговлі** — **спільник**. — **Піший кінному** не товáриш. н. пр. — **Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся: прощай, прощай славне товариство!** н. п. — **Добро своє пропиває, товариство напуває.** н. п. — **Быть товарищами** = **товаришувати** (С. Ш.), **компанувати, за панібрата бѣти**. — **Давай удвох товаришувати, бо міні самому не щастять.** н. о. Ет. зб.

2. **в службі** — **товáриш, помішник**. — **Т. судья** = **підсудок**. — **Т. церковнаго старости** = **підтитарій**.

Товаръ = 1. **товáр** (С. Ш.), **крам.** С. З. Л. — **Т. мануфактурный, красный, галантерейный, мелкій** = **крам**. — **Т. бакалейный** = **оакалія**. — **Купецъ з Бару:** **ані грошей, ні товару.** н. пр. — **Є надія в Бозі, коли товар в возі.** н. пр. — **Дай Боже купця на гнилий товар.** н. пр. **Гринч.** — **Рябе і в краму дороге.** н. пр. — **Купецъ, щоб де було свій крам складати, комору збудував.** Б. Г. — **На наш крам знайдець ся пан.** н. пр. — **Тут купці наїбрали грецького і болгарського краму, та й Угри привозили сюди свій крам.** Бар. О. — **Купецъ поїхав за границю краму купувати.** н. к. **Гринч.**

2. (у шевців) — **товáр** (С. Ш.), **рémинь, реміняччя**. — **Купив товару на черевики.** С. Ш.

Тогда = **тогді, тоді** (С. Л. Ш.), **отоді**. — **Як є на мед, тоді пий пиво, а як є на пиво, тоді пий воду.** н. пр. — **Се було тоді, як баба дівкою була.** н. пр. — **Тогда же** = **тоді ж.** — **Т. именно** = **тоді, отоді саме.** С. Л. — **Отоді саме він помер, як я родивсь.** Кн.

Тогдашний = **тогдішній** (С. Ш.), **тодішній**.

То-есть = **сѣб-то** (С. Л.), **цѣб-то, тоб-то** (С. Ш.), **значить, ся** (С. Л.). — **Ти думаєш, що я жалую грошей, тоб-то міні шкода їх?** С. Ш.

Тóждественный, но = **тотóжний, однаковий, одномавітний**. — **Видавець не друкував тогтожних віршів в вариантах одної пісні, але вибрав текст найбільше повний.** З. Ог.

Тóждество, тóжество = **тожсамість, то-тóжність**. — **Слово Величчя здаєть ся має тожсамість з Величчяма Масуди.** Бар. О. — **Між релігією і моральністю хоч і є тожсамість, але...** Кн. — **Збиває думку Малишевського про тогтожність автора „Зачатки“ з автором Апокрізіса.** Зап. Кок.

Тóже = **теж** (С. Ш.), **тож**. — **Я чув і ти теж не глухий був.** — **І я теж кажу.** С. Ш.

Тóже самое = **теж саме**.

Токарёвъ = **тока́рів**. С. Ш.

Токарничать = **тока́ру(ю)ва́ти**. С. Ш.

Токарный = **тока́рський**.

Токарная = **тока́рня**. С. Ш.

Тока́рь = **то́кар** (С. Ш.), **то́каръ, жінка його** — **тока́риха, син** — **тока́ренко, дочка** — **тока́ривна, що виточує з кості — костирь.**

Токма́рь, токма́чь = **д. Колоту́шка**.

Токъ = 1. **потік** і **д. Потóкъ** і **Струя́**.

2. **тік, то́к** (С. З. Ш.), **в Херсонщині** — **гарма́н** і **д. Гумно́**.

3. **тяг, протя́г** (воздуху), **течія́**.

4. (фіз.) — **течія́**.

Толка́ть, толкнѣть, ся = 1. **пха́ти, ся** (С. Л.), **штóвхати, ся** (С. Л.), **штѣ́рхати, тручати** (С. Ш.), **трутѣти, ся** (С. Ш.), **стусовати, ся, пхну́ти, попхну́ти, штóвхну́ти, тура́ти** (С. Ш.), **штурхну́ти, стусону́ти, ту́ра да́ти**. — **Чого ти так пхаєш ся?** — **Терпи!** **За долею куди попхне** — **хилсь.** Гул. Ар. — **Та завзягу молоднечу почина штóвхати в плечі.** Мова. — **Тая корова ступнула, якось дійницю ногою штóвхнула.** Гринч. Чайч. — **Щоб тебе лють турнула!** С. Ш.

2. **товка́ти, ся, стѣ́кати ся**. — **Дай Боже дїждати** — **яїцями товкати** (на Великодних сьвятах). н. пр. — **Стукаєть ся в двері.**

3. **тиня́ти ся, волочи́ти ся, тяга́ти ся, вѣштати ся** і **д. Шата́ться**. — **Цілий день тиняєть ся без діла.**

Толка́чь = 1. **товка́ч, сту́пир** і **д. Песть**.

2. **робітник, що випа́лює і товче́ люба́йстер**.

Толковáніе = **товма́чення, тлумáчення**. С. Ш.

Толковáтель, ница = **товма́ч, тлумáч, ка** (С. Ш.), **що вміє добре розтлумачити** —

- тлумакуватий. — Він чоловік тлумакуватий, бо то геть тобі розкаже: як, що й до чого. Черкаси.
- Толковать, истолковать** = 1. тлумачити (С. Ш.), товмачити (С. Ш.), вияснити, товкувати (С. Ш.), товкмачити (С. Ш.), тлумакувати і д. **Истолковать**. — Та я вже йому тлумакував, тлумакував, але він пічогісінько не тямить. Черкаси.
2. (протолковать) — товкувати (С. Ш.), балакати, розмовляти, пробалакати. — Як з тобою товкувати, то треба почувати. С. Ш. — Цілу ніч з ним пробалакали.
- Толковитый** = тямкий (С. Ш.), тямовитий.
- Толково** = з товком, розсудливо, до діла, зрозуміло.
- Толковый** = 1. вияснючий.
2. тямкий, тямущий, тямчий і д. **Понятливый**.
- Толкотня** = товкотня (С. Ш.), товкотнеча, товча, натовп, натовк, потовк, потовч. — Оце товча. наче на ярмарку. Кн.
- Толкунъ** = товкун і д. **Пестъ**.
- Толкучий рынокъ, толкуча** = товкун, товчок, товкучка, товкучий рынок, товчок, тандіта. С. Ш. — Купив на товкуні. С. Ш. — Виходю вранці на товчок. Кр. — У Києві коло Самсона на товчку що хоч купиш. Кн. — Купив камизельку на тандиті. С. Ш.
- Толкунка** = товкун і д. **Пестъ**.
- Толкъ** = 1. товк (С. Ш.), толк (С. Ш.), толлок (С. Ш.), тїма, тям, глуд, пантелик. — Який ум, такий і товк. н. пр. — Як в тебе є товк, то в мене є гроші. С. Ш. — Нема в тебе толку, хоч запали — не трісне. н. пр. — На лихо Бог дасть толк. н. пр. — Треба брехні толлок дати. н. пр. — Впало йому на толлок. С. Ш. — Глуд за розум повернув. н. пр. — Безъ толку = без пуття. — Добитъся толку = допитати ся. — Сбитъ, ся съ толку = збиті, ся з пантелику, з шлігу, памороки забити. — Будь ласкав, сватоньку старику, ізбий Еаея з пантелику. Кот. — Еней од страху з плігу збив ся, в умі сердега помішавсь. Кот. — **Толкомъ** = до пуття. — Не вміє розказати до пуття.
2. (частіше мн. **Толки**) — поголос, поговір, поговори і д. **Молва**.
3. сѣкта.
- Толкъ** = штовх, штовхїць, штурх, дук, пхїць. — А він його штовх у бік. — А далі — штовхїць його межі плечі. н. о. — Поїхали труським возом, дорога йде лісом, по корінню, от воно тобі раз-у-раз дук та дук, та так набило боки. Кн.
- Толмачъ** = 1. товмач. С. Ш.
2. пр. *Tringa vanellus* — чайка.
- Толокно** = пугря. С. З.
- Толокнїанка, толокнїаникъ, толокнїца**, рос. *Arctostaphylos officinalis* Moench. A. Uva Ursi L. = бовчі ягідки, мучниця, розходник. С. Ан.
- Толочить, потолочить** = толочити, потолочити. — Цуцу, боса! Не толоч проса. н. пр.
- Толочь, истолочь, натолочь** = товктї (С. Ш.), зтовктї, натовктї, разом і мнять — товкмачити. — Що ти робиш? Сїль товчу. С. Ш.
- Толочься** = товктї ся, волочїти ся. — Товчеть ся, як Марко по пеклу. н. пр.
- Толна** = товна (С. Ш.), стовнище (С. Л.), стовнисько, тиск (С. Ш.), гурма, юрма (С. Л.), гурба (С. Л.), юрба (С. З. Л.), натовп, кїпа, згряя, валява, табун. — Народ товнами йде. С. Ш. — Кинув очима на велике стовнище дівчат. Лев. — З корчми до корчми її водять, за нею хлопці гурмою ходять. н. п. — Народ гурмою втїкав від угїту і кривди до Московського царства. Бар. О. — Гурмою стовнилений народ. Мова. — Зїбрала ся юрма превелика. Олекс. — За нами юрма йшла народу. Мет. — Люди знов збили ся у юрбу і почали гомонїти. Лев. В. — Умїшав ся помїж юрбою ярмарковою. Кв. — Прощай ся з юрбою своєю. Кот. — Зїбрав ся великий натовп народу. Прав. — Тепер на базарї такий натовп, що страх. С. Л. — Побїгла і сховала ся в натовп дівчат. Лев. — А чоловіки і жінки табунами ходять. Кн. — Дїтвори весела згряя гралась, метушилась. Гр. Чайч. — **Толною** = гуртом, юрбою, гурмою, потоптом. — Ввалились у Київ, тай пішли потоптом. н. о. — **Толной вїйти** = вїроїти ся.
- Толнїться, столнїться** = товпїти ся (С. Ш.), кїпнїти ся, кїпчїти ся, юрмїти ся, комашїти ся, зтовпнїти ся, скїпчїти ся, зїюртовати ся. — Аж потїють, та товплять ся, щоб то ближче стати. К. Ш. — Товплять ся, як до свяченої води. н. пр.
- Толстѣнекъ** = товстѣнкий, гладкѣнкий.
- Толсто** = товсто. — Намаж маслом товсто. — Ведмїдъ на ретязї товсто реве. н. пр.
- Толстобрїхий** = товстопугий. С. Ш.
- Толстоватый** = товстѣнкий.
- Толстогубый** = губатий, губань.
- Толстоватый** = купратий, купрастий, крижїстий.
- Толстокіжій** = товстошкїрий, твердошкїрий (С. Ш.). — Такий з його товстошкїрий, що його й шилом не втнеш. Кн.

Толстокóрый = товстокóрий.
Толстонóгий = товстонóгий.
Толстогóрдый = пика́тий, товстои́кий.
Толстоно́ска, пт. *Fringilla Coccothraustes*
 Memm. = товстоно́сок, ко́стур, косто-
 гри́за, ягі́дник. С. Ш.
Толстотá = то́вща, товщина́. С. Ш.
Толстосе́я, толстосе́йка = гамаликува́тий.
Толстуха, толстухка = товстуха, тов-
 стуха́, товстухка. С. Л. — Мати товстуха,
 дочка красули, а син кучерявий. (н. заг. —
 ніч, вогонь, дим).
Толстый = товстий (С. Л. Ш.), дуже — тов-
 стéнный, товстю́чий (С. Ш.); гру́бый, про
 чоловіка — гладкий (С. Аф. З. Л.), опá-
 систий (С. Л.). — Товста книжка. — Жив-
 віт товстий, а лоб пустий. н. пр. — Грубе
 полотно. — Диплом той був на грубому па-
 пері. Кн. — Боже батьку! Дай грошей шап-
 ку і жінку гладку. н. пр.
Толстѣйшій = товстéнный, товстю́чий
 (С. Ш.).
Толстѣть, потолстѣть, растолстѣть =
 товстѣти, товстѣшати (С. Ш.), то́вщати,
 гладшати, грубіти (С. З.), гру́бшати, по-
 товстѣти і т. д.
Толстя́к = товстун, товстю́к, товпига́
 (С. Л. Ш.), бѣцман, бѣхта (Сп.), тухоли-
 ще (Сп.).
Толстячѣкъ = опѣчок. С. З.
Толча = товч. — Вийде (свина) заїжана
 така, наче де товч їла або муку. С. Ш.
Толчѣніе = товчення. С. Ш.
Толчей = 1. товчія́, то́вчка (С. Ш.), тов-
 кáльня. — Просо дають в товчку. С. Ш.
 2. стѹна, стѹнка. С. З. Л.
Толчо́къ = штовха́н, штурха́н, штурха-
 не́ць, стусáн (С. Л.), стусáк, товчо́к (С.
 Ш.), бухан, бухане́ць. С. Ш.
Толща = то́вща, ски́ба (С. Ж.).
Толще = то́вще, товстѣше, гладче.
Толщина́ = то́вща (С. Л. Ш.), товщина́ (С.
 Л. Ш.), товщина́, товщина́. — Толщи-
 но́ю, въ толщину́ = завто́вшки (С. З.),
 уто́вшки, уто́вщ, навто́вшки.
Только = тільки, тілько (С. Ш.), тїлки,
 тїлко (С. Ш.), тїки, тїко (С. Ш.), лиш,
 лем. — Що хочеш міні роби, тілько не пе-
 рекидай мене через тин. н. пр. — Походить
 свиня на коня, тїки шерсть не така. н. пр.
 — Только бы = абї, абї-б, абї-то,
 тїлки-б. — Аби болото, а чорти будуть.
 н. пр. — Только что, лишь то́лько, то́ль-
 ко-то́лько = лѣдве, до́піро, оцѣ зара́з.

— Та радий такий, неначе допіро народив
 ся. н. о.

Томительный, но = томли́вий, во, нудли́-
 вий, во, нудний, нудкий, мло́сний, но.
 — Сподівана воля не приходила, томливі
 дні дождання мучили Шевченка. Кн. —
 Причини такого томливого безділля я не ві-
 даю. Кн. — Нудна са́мітність в келїї не да-
 вала йому спокою. Кн.

Томить, ся = томіти, ся (С. Ш.), нудити,
 ся (С. Л.), нудіти свѣтом, нудьгува́ти,
 ма́яти ся, марудити ся. — Як вона нуд-
 дилась, жадна розвага її не брала. Кн. —
Томить голодомъ = моріти го́лодом. —
Томить сталь = гартува́ти.

Томленіе = ма́яння, млость (С. З.), нуд,
 нудьга́, нудо́та. — Як млость пішла по
 всьому тілу. С. З. — **С. ста́ли** = гарту-
 ва́ння.

Томля́нка = кри́ця. С. З.

Томность = то́мність. С. Ш.

Томный = то́мний (С. Ш.), вто́млений,
 сто́млений, охля́лий, квóлий.

Томъ = том, части́на, кни́жка.

Томѣть, истомѣть = д. Изнемога́ть і Осла-
 бѣва́ть.

Тоненький, ко = тонéнький, ко.

Тонехонекъ, тонешенекъ = тонéсенький,
 то́нісінький, то́нісічкий. С. Ш. — Бон-
 дарец обрुчики струже, тонесенькі дуже. н. п.

Тонизна = тонина. С. Ш.

Тонить, отонить = то́нити, то́нчити (С.
 Ш.), потоні́ти, потончи́ти и д. (Отáнивать).

Тонкий = 1. тонкий (С. Ш.); лѣгкий; ніж-
 ний, делікатний. — Тонкий стан. — Тонке
 сукно. — Тонка пряжа. — Тонкий голос.
 2. проникливий, хитрий, му́дрий.

Тонковатый = тонéнький, потонкий.

Тонкозернистый = дрібнозерни́стий.

Тонкоко́жистый, тонкоко́жий = тонкошкѹ-
 рий. С. Ш.

Тонкость = тонина́, тонкота́.

Тонна = вага́ в 62 пуди́ або́ місто в 40
 куб. хѹтів (що до місткости судна).

Тонуть = 1. (затонуть, потонуть) — то-
 ну́ти (С. Ш.), потону́ти.

2. (уто́нуть) — тону́ти, утопа́ти, пото-
 па́ти, уто́нути (С. Ш.). — Павле! Кобила
 плаве! Брешеш, Анто́не, то ж вона тоне.
 н. пр. — Плив, плив, та на березі і уто-
 нув. С. Ш. — Серед ночі темної, на морі
 синьому, за островом Теңдером потопа́ли,
 пропадали... Один потопае, другий виринає.
 К. Ш.

Тонча́вый = худорля́вий.

Тончаты́, истончаты́ = то́ншати, то́ньшати (С. Ш.), пото́нчати, пото́ншати.

Тончаты́, истончаты́ = то́нїти, тончїти, утончїти, утонїти (С. Ш.), стончїти, потонїти.

Тонь = тон (С. Ш.), лад. — Ви були настресї не на мій лад. Кн. — **Говорить вь тонь** = під мїслї кому́ говорїти. Кн.

Тонїть = д. Тончаты́.

Тоня = то́ня, неводище.

Тонаніе = то́нання (С. Ш.), ту́нання (С. Ш.), тунцюва́ннїя.

Тонать, тонуть = то́нати (С. Ш.), ту́нати (С. Ш.), то(у)по́тїти (С. Ш.), тунцюва́ти (С. Ш.), го́нати, гу́нати, то́ннути, ту́ннути (С. Л. Ш.), скоро бїжучи — лопотїти, копотїти. — Розсердив ся мій миленький, аж ногами тупотїть. н. п. — Дубельт почав тупотїти ногами і кричати. Кн.

Топїть, ся = 1. (истопїть, ся) — то́пїти, палїти, вїтопїти, напалїти, ся. — Чужу хату топїть — свої очї слїпати. н. пр. — В старій печї дїдько топїть. н. пр. — Напалив грубу так, що й руки не вдержїш.

2. (растопїть, ся) — то́пїти (С. Ш.), розто́пїти, розпустїти, ся. — З нас деруть ремїнь, а з їх бувало й лїй топили. К. Ш.

3. (утопїть, ся) — то́пїти, ся (С. Ш.), потопля́ти, утопїти, ся, потопїти, ся. — Хїба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. Не топись, козаче, марно душу згубїш. н. п. — Артиста спроможен то потопляти серце людське в пекло, то підносити. Кн.

Тонка = 1. топлїння, то́пка.

2. піч, гру́ба, гру́бка.

Тонкій, ко = грузький (С. Аф. З), гру́зько, гру́зний, багністий. — Тому довго їхали, що дорога пішла дощу, немов в осени, грузька стала. Кн. — Один бережок був згористий, а другий — грузьке болото. Ст. Ан. — Грузне болото. Кр. — Долина багніста і зіло грузька. Л. В.

Тонкость = гру́зкість, гру́бота, грузя́внина. — Вибейкавши ся з грузькости. Л. В.

Тонливо = то́пливо (С. Ш.), па́ливо, о́гріва. — Нема палива — нічим хату нагріти. н. о.

Топлий = намо́клий.

Топнуть = д. Тонїть і Тонать.

Топольевый = топольовий. — Топольова помада вживаєть ся, як волося лїзе. С. Ш.

Тополь, здр. то́поликъ, рос. Populus alba L. = то́поля (С. Ан. Ш.), сребріста то́поля (С. Ан.), дерево — тополя́на, здр. — тополька, то́поленька, то́полінка, то́полінонька. С. Ш. — Душїстий, бальза-

міческій т., P. balsamifera L. = золото́я верба́. С. Ан. — Піраміда́льний, іта́льїнскій т., P. dilatata Ait. = ра́йна, я́вір. С. Ан. — Чёрный т., P. nigra L. = соко́рина, я́сокір. С. Ан.

Топорїкъ = сокірка, топорєць (С. Ш.).

Топорїще = сокірня, топорїще (С. Ш.), топорїсько. — Як утопає, сокиру даває, а як порятують, і топорїща жалув. н. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорїсько. н. пр.

Топорный = 1. сокірний.

2. сокірницький, кострубова́тий. — Сокирницька робота. Лев. — Робота мїцна, добра, такострубовата, не до вчодоби панам. Кн.

Топорщїться, растопорщїться = надїма́ти ся, наду́ти ся, розду́ти ся, настовбу́рчувати ся, настовбу́рчїти ся, пишати ся і д. Напы́щаты́ся і Надува́ты́ся 4. і 5.

Топорщїть, растопорщїть = топі́рити (С. Ш.) і д. Растопі́ривать.

Топоръ, топорїкъ = сокіра (С. Л.), сокірка, топор (С. Ш.), топорєць (С. Ш.), маленький на одну руку — однору́шня сокіра, широкий — барда́ш, малий з вигнутим топорїщем — барда (С. Ш.), з товстим обухом — колу́н (Лев.), дорожній (палка з сокиркою) — келе́п (С. З.), туший — тупа́к, туші́ця (С. Ш.).

Топотнїй = тупотнїй (С. Ш.), тупотнї́ва.

Топоть = ту́паннїя (С. Ш.), ту́пканнїя (С. Ж.), тупотї́ннїя, топотнї́я (С. Ш.).

Топтаніе = то́птаннїя, то́пцюва́ннїя. С. Ш.

Топтаты́, ся = 1. (притоптаты́, растоптаты́) — топта́ти, топцюва́ти (С. Ш.), притопта́ти, стопта́ти, потопта́ти, розтоптаты́, хлїб — толо́чїти (С. Л. Ш.), толо́чїти. — Топчу, топчу ряст. Дай, Боже, потоптати і того року дїждати. н. пр. — Молод козак розпивє, розгуляв ся, стоптав, зламав червону калину. н. п. — Топча́ = по́топтом. — Усіх потоптом в болото загнали. Л. В.

2. (вїтоптаты́) — топта́ти, мїсіти, грузіти, вїмісіти (на пр. глі́ну).

3. (стоптаты́, ся) — топта́ти, зтоптаты́, зтопцюва́ти, ся. — Чоботи зтоптали ся.

4. (затоптаты́) — топта́ти, затопта́ти. — Затоптали долівку.

5. (про птиць) — топта́ти, ся. С. Ш. — Когут топче кури. С. Ш. — Зозуля не має чововїка — трїщук ю топче. н. пр.

6. товкты́ ся, топтаты́ ся (С. Ш.). — Чого тут топчеш ся?

Топучій = д. Топкій.

Топъ-топъ = туп-туп, туп-туп. С. Ш. — Туп-туп ніжками, цок-цок підківками. н. п. — Тупу-тупу ніжками, зколю тебе ріжками. н. к.

Топірить, растопірить = топірити (С. Ш.), настовбурчувати і д. **Растопіри-вати**. — Настовбурчили брови, наче щетина у кнура. Кн. — **Т. глаза** = витріщати, вирячати. — Не вирячай так очей на мене, а слухай. Кн.

Топірка, рос. Spiraea Ulmaria L. = бузина болотна, гіршник, огіршник, медунія, жаб'ячі конопельки. С. Ан.

Топъ = багно, багнина (С. Л.), багноюка (С. Л.), багновіці (С. Ш.), грузь, драгвина (Кр.), моква, м'яка, м'яковина. С. Жел.

Торба = 1. шанька. — Розгнуздав коні і почепив їм на морди шаньки з вівсом. Лев. 2. кошіль, кошник (плетений).

Торгашъ = торгаш (С. Ш.), крамарь, махляр. — Сякий такий торгаш, та все їсть кашач, а хлібороб хліба робить, хліб і їсть. н. пр.

Торгашество = крамарство.

Торгованіе = торгування. С. Ш.

Торговать = 1. торгувати (С. Ш.), торжати, купцювати, переважно про жидів — гандлювати (С. Л.), дрібним або мануфактурним крамом — крамарювати (С. Л.), крамувати (С. З.), м'ясом — різникувати, горілкою — шинкарувати, на базарі або на ярмарку — базарювати, ярмаркувати. — Торгує хлібом. — Взяв у мене всі дукати, та й поїхав гандлювати в море. Ст. С.

2. (сторговать, ся) — торгувати ся, торжати ся (С. Ш.), сторговати, ся.

Торговецъ = купецъ (С. Л.), мануфактурним або дрібним крамом — крамарь (С. Л.), крамар, бакалією — бакалійщик (С. Ш.), олією — олійник, сіллю — соляр, свинями — кабанник, свитами — свитник, скотиною — прасол (С. Л.), полотном — полотніщик, в розноску — коробійник, вар'яг (С. Л.), що вимінює — рашевецъ, щетинник (С. Л.), краденим — шепотійник.

Торговка = торговка (С. Ш.), дрібним крамом — крамарка, крамарщина (С. З.), живністю або чим істовним — перекупка (С. З. Л.), бубликами — бублейниця, бублешниця (С. Ш.), на базарі в ятках — сідуха (С. З. Л.), олією — олійниця, печеним хлібом — перепічка (С. З.), хляками —

хлятіниця. — Там під ряд крамниці, там перекупки з булками, а тут дві різниці. Руд. — Сластьони шкварились, сідухи цокотіли. Кот.

Торговчинъ = торговец (С. Ш.), крамарчин і т. д.

Торговля = торг (С. Л.), торговля (С. Ш.), торгування (С. Ш.), купецтво, мануфактурним або дрібним крамом — крамарство, крамарювання (С. Л.), найбільше про жидів — гандель, гандлювання (С. Л.), скотиною — прасольство.

Торговецъ = купецкий.

Торговий = торговий (С. Ш.), гандльовий, купецкий, крамарський.

Торгъ = 1. торг, поторжка (дн.). — В торгу нема гніву. н. пр.

2. торг, торжок (С. Ш.), торговица (С. Ш.), рйшок. — Бути козі на торві. н. пр. — Не рада коза на торг, так ведуть. н. пр. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. н. п.

Торіць, частіше мн. — торці = мостіви, що випілюють з колод для брукування вулиць.

Торжественность = величність, бучність.

Торжественный, но = торжественний (С. Жел.), урочистий (С. Ш.), величний, пишний, бучний, но, з учтою. — Владыку приймали дуже урочисто і сердчно. Пр. — Наші заручини справили з великою учтою. Кн.

Торжество = торжество (С. Жел. Ш.), урочистість (С. Ш.), святкування.

Торжествовать = 1. (отторжествовать) — святкувати, відсвяткувати.

2. (восторжествовать) — перемогати, переважати, перемогти, переважити, здолати, здоліти. — Правда кривду переможе. н. пр.

Торжище = базарь, торговица, торговниця, ринок.

Торить = 1. (вѣторить) — привчати, привичаювати і д. **Пріучать**.

2. (проторить) — торувати (С. Ш.), топтати, уторувати (С. Ш.), протоптати і д. **Проторить**.

Торіца, рос. Spargula arvensis L. = метелики. С. Ан.

Тормазіть, за(под)тормазіть = гальмувати (С. Аф. Л.), загальмувати. — На гору йду — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п. — Хто де не дума, там ночує, хотів де бігти — так гальмує. Кот. — Віз був не загальмований, так коні так і понесли згори. н. о.

Тормазь = 1. гальма, гальмо (С. Аф.), особливе — рак. — **Наложить, надѣть тормазь** = загальмувати. — **Отпустить т.** = розгальмувати.

2. підрізи. — Санки на підрізах.

Тормошить, затормошить = торсати (С. Ш.), термбєнати (С. Ш.), шърпати, смікати, сіпати, засмікати, засіпати.

Торная доро́га, доро́жка = бітій шлях, біта доро́га, доріжка, втоптана, протоптана стѣжка. — На битую доріженьку виїзжав. н. п. — Ой знати, в кого єсть дочка — втоптана стѣжечка через садочок. н. п.

Тороватый = щѣдрий.

Тороватость = щѣдрість.

Торока́ = торо́ки (д. Сѣдло).

Торопѣть, поторопѣть, ся = скóрити, скóрити ся, спішити, поспішати, ся, хватати ся, хапати ся (С. Л.), похопіяти ся, галити (С. Л.), ква́пати, ся, на́гли-ти, поскóрити, ся (С. Л.), поспішити, ся (С. Л.), похопіти ся. — Хапаєть ся, як по́пивна замѣж. н. пр. — Що ти так галиш, пеначе хто женєть ся за тобою. Кот. — Жлукти і улики на пушки робить галили на захват. Кот. Д. ще під сл. Спѣшѣть.

Торопѣй = д. Суєтливый, Торопливый і Трусливый.

Торопливость = спіх, поспіх, хапанья, сквапливість і д. Поспѣшность.

Торопливый, во = 1. спішливий, поспішний (С. Л.), хапкий, квапливий, сквапливий, сквапний, скороспішний і д. Поспѣшливый.

2. лякливий, жахливий і д. Пугливый.

Торопѣга = клопотун, побігач, скорохвѣт.

Торопѣ = спіх, поспіх і д. Поспѣшность. — **Въ торопѣхъ** = з поспіху. — З того поспіху і горщика розбила. н. о.

Торопѣть, оторопѣть = торопѣти (С. Ш.), бояти ся, лякати ся, оторопѣти, злякати ся, вжахнути ся.

Торочить = 1. (вѣторочить, оторочить) — торочити (на пр. торочками — С. Ш.), облямовувати, вѣторочити, облямувати.

2. прив'язувати до тороків (д. Сѣдло).

Торєъ = 1. тұлуб (д. Тұлвище).

2. статуя, без голови або без рук і ніг.

Тортъ = торт (С. Ш.), солóженник.

Торфаной = торфóвий, торхвѣний. С. Жел.

Торцевой = зрóблений з „торцѣв“ (д. Тóрець).

Торчатъ = сторчати (С. Л.), стирчати (С. З. Л.), стреміти (С. З.), стовбічити (Лев.).

— Кучеряве волосся стирчало на голові Лев. — Чого ти тут стовбичиш?

Торчи́ло = д. Жердь і Шестъ.

Торчкóмъ, торчмѣ = торчма́ (С. Ш.), сторч, навсторч.

Торѣтъ, наторѣтъ = навикати, навікнути.

Тоска́ = журба́, жура́, журбóта, нуд, нуда (С. Л.), нудь, нудьга (С. Л.), зануда́, туга (С. Ш.), туженька, притуга, сум (С. Л.), сумóта, тоска́ (С. Ш.), ния. — Журбу годую, нудьгу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — На серці нуд, в очах криваві плями. Ст. Б. X. — І сповиваючи сьпівала, свою нудьгу переливала в свою дитину. К. Ш. — Чогось мене молодого та зануда бере. н. п. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Туга мінї за туюю — пішов милий за другою. н. н. — І слідовки забрав, серцю туженьки завдав. н. п. (Д. теж під сл. Печаль).

Тоскли́вый, во = журли́вий, во (С. Л.), жу́рно, тужли́вий, во, тужний, но (С. Ш.), сумний, сумно (С. Л.), жалі́бний, но, тóскний, но (С. Ш.). — Розважали дівчиноньку, тай журить ся журно. н. п. — І чогось жалко мінї стало, тужно так. Коц. — А з серци нехоти лєть ся тужна і чудова пісенька. Фр. — Не хили ся, сосно, бо й так мінї тоскно. н. п.

Тоскованіе = журіння, сумування.

Тосковатъ = сумувати (С. Л.), нудити, ся (С. З. Л.), нудити сьвітом, нудьговати (С. З.), нидіти, ся (С. З.), тужити (С. Ш.), тужитки (С. Ш.), вбивати ся (С. Л.). — Все сьвітом нужу я, спокою не маю; сама я не знаю, чого я бажаю. Скл. Ал. — І жив — не любила, і вмер — не тужила. н. п.

Тость задрáвный = здравѣца.

Тóтчасъ = з́араз (С. З. Л.) і д. Немѣленно.

Тотъ, та, то = той, отто́й, тамто́й, (С. Ш.), та, тая, отга́, тотá (С. Ш.), то, тотó (С. Ш.). — Це все той шибеник наробив. н. к. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Хто дїтей не має, той горя не знає. н. пр. — Чи се ж тая криниченька, що голуб купавсь? Чи се ж тая дівчинонька, що я женихавсь? н. п. — Дай мінї тоті боботи, що я з ярмарку привіз. С. Ш. — На тамтїм боці. С. Ш. — За тамтої небіжечки були масляні періжечки. н. пр. — **Тотъ іменно** = той сáмий, самісінький. С. Л.

Точило = кругле — точило (С. Ш.), го-стрило. — Наліг, як циган на точило. н. пр.

Точільный ка́мень = д. Точило, маленький — брус, брусóк (С. Л.), гострити коси — мантáчка.

Точільщикъ = 1. точільщик. С. Ш.

2. ком. — шашель. С. З.

Точить = 1. (вѣточить) — точити (С. Ш.), вѣточити. — Токаръ добре виточив нѣжки до столу.

2. (наточить) — точити (С. Ш.), гострити, на бруску — брусувати, брусити, наточити, нагострити, вѣгострити, серп — назубити, косу — кленати, мантачити, наклепати, намантачити. — **Точить зѣбы** = гострити зѣби, мати зуб (на ко́го).

3. (источить) — точити, поточити. — Черви поточили дошку.

4. **Точить лѣсы** = балѣси точити, теревѣні правити, дурійцю нести.

5. (источить, ся) — точити, ся, виливати, вилити, ся, витікати. — Вода точить ся. С. Ш. — **Точить слѣзы** = проливати слюзи.

Точка = 1. точіння, гостріння, тóчення (С. Ш.).

2. (грам.) — тóчка (С. Ш.), крѣпка (С. З. Л.), цѣтка. — Дрюкарю! не дрѣмай: де треба, точку став, щоб мокрим нас рядом злий критик не напав; бо є й такі: не найде толку — буде тихо: не найде ж точки — лихо.

Б. Б. — **Ставить тóчки** = точкувати (С. Ш.). — **Въ тóчкахъ** (на пр. лист, тканина) — крапчастий. С. З. — **Т. зрѣнія** = погляд, станóвище. — Дивлячись з сього становища... Кн.

Точнѣшенько, точнѣшенько = точнѣсьнько (С. Ш.), самісьнько так, нестемѣсьнько, достемѣсьнько.

Точно = 1. справді, дійсне, саме, істóтно, тóчно (С. Ш.), нестóтно, достемѣнно, нестемѣнно. — Істóтно так було, як оце кажу. Полт. — Син її був гідкий — нестóтно покійний батько. Ст. Ан. — Дрѣбно та часто, нестóтно индик, тупотів ногами. Лев. В. — Як казав він, так нестóтно і сталося. Ст. С. — **Тóчно ли вы это слышали?** = чи ви справді се чу́ли? — **Тóчно такъ** = так саме (С. Л.), точнѣсьнько так.

2. справно, докладно, певно, вірно. — Він докладно переказав усе, що йому було наказано.

3. мов (С. Л.), немов, наче (С. Л.), н. наче (С. Л.), бѣцїм (С. Л.). — Він наче й не чув. — **Тóчно какъ бы** = так немóв. — **Онъ тóчно помѣшанъ** = він наче ошалів, здурів.

Тóчность = докладність, справність. — **Въ тóчности** = так саме, дослóва, зо-

вѣм так, точнѣсьнько. — Він дослóва переказав його речі.

Тóчный = 1. справжній, дійсний, тóчний (С. Ш.), достомѣнний, нестемѣнний, істóтний.

2. справний.

3. однаковий, подібний, певний.

Точъ въ точъ = точнѣсьнько, нестóтно, нестемѣнно, нестемѣсьнько. — Нестемѣсьнько по нашому. Кот. — **Этотъ мальчикъ точъ въ точъ отецъ** = сей хлопцець точнѣсьнько батько або вилитий, викапанний батько.

Тощнить, тощнить = нудити (С. Л.), вадити (С. З. Л.), млóти ся, марудити, занудити (С. З.), завадити. — Занудило коло серця. К. Ш. — **Тощнить** = нудить, вадить, канудить, нуда пориває. — Наїла ся цїх опеньків, так аж канудить. Хар. — Нуда пориває дивитись ва таку роботу. Кр.

Тóшно = нудно (С. Л.), вадко (С. З.), млóсно (С. Л.), моторошно (С. Л.).

Тощотá = нуд, нудá, нудóта (С. Л.), млóсть (С. Л.).

Тощнотное = вадкувате. Сп.

Тóшний = нудний (С. З.), нудкий, вадлийвий (С. Л.), вадкий.

Тощать, отощать = 1. охлявати, хлянути, слабѣти, охлянути, охлясти (С. З. Л.), ослабнути, ослабти. — Не ївши, не пивши, ми зовѣм охляли. Кн. Д. ще під ся. **Ослабъвать і Отощевать.**

2. худніти, схуднути, похуднути, з тіла спáсти (д. Исхудать).

Тощій = 1. порожній. — Щоб подорожній не був порожній. н. пр.

2. худий, сухий, схудлий, худорлявий, охлялий.

3. недорідний, щуплий, заміркуватий (про зерно).

Трава́, травка = трава́, травїця, травїчка, травїченька (С. Л. Ш.), одна — травїнка, що виросла вдруге після сінокосу — отáва (С. З.), скошена — кошениця, торішня на степу, не скошена — нежер, нежир (Сп.), калдán (С. Л.), старнік (С. Л.), берегова — бережина (Сп.), болотина — болóтнївка, на солонцях — солонѣць. — **Волшебная трава́** = зілля. — **Т. лѣкарственная, цѣлебная** = зілля, зіллячко. С. Аф. — **Сóрная трава́** = бурьян, бурьянець, одна — бурьяніна. С. Ш. — **Поростать сóрными травами** =

- бур'янува́ти. — Недоста́токъ травъ = безтра́виця. — На битій дорозі трава не росте. н. пр. — Косить хлопці отаву, пасить коней на славу. н. ц. — Та вирвала трави-ченку та вдарила по личеньку молодого ко-заченька. н. п. — На смерть нема зілля. н. пр. — Біжи, доню, до гаю, та шукай зілля-розмаю. н. п.
- Трава́ листь**, рос. *Geum rivale* L. = підій-ма, повійкиця. С. Ан.
- Трава́ пчельнийкъ**, рос. *Melissa, Dracoc phalum Moldavica* L. = каділо, матошник, медівка. С. Ан.
- Травіть** = 1. (вїтравить, стравіть) — травіти, випасати, толочити, спасти, потолочити і д. **Вїтравить** 1. і **Страв-ливать**.
2. (затравіть) — цькувати, зацькува-ти; під'южувати. — Пани нас душили, на гончих міняли, а панські діти нас псами цькували. В. Гр. — Проганяли, уже й соба-ками цькували — не йде та й годі. К. Ш. — Під'южували одних Русинів проти дру-гих. Прав.
- Травка** = травіця і д. **Трава́**.
- Травля** = 1. вло́ви.
2. цькува́ння, поцько́в (Сп.).
- Травникъ** = 1. травнік (поросле травою місце). С. Ш.
2. зілля́ник, травнік (д. **Герба́рій**).
3. травня́к, травнячо́к. С. Ш. (**Настойка**).
- Травни́стий** = траві́стий. С. Ш.
- Травно́й** = трав'я́ний. С. Ш.
- Траво́йдный** = травої́дний (С. Ш.), травої́д.
- Травча́тый** = мере́жчатий, квітча́стий (тканина).
- Травя́нка, травяне́ць**, рос. *Dianthus deltoides* L. = віркі, вірочки, польові гвоз-діки, сьмілка. С. Ан.
- Травяно́й** = д. **Травно́й**.
- Трагі́ческий** = трагі́чний.
- Трахі́рный** = трахі́рний. — Я маю трахтірний обід. С. Ш.
- Трахі́рщикъ** = трахі́рник. С. Ш.
- Трахі́рщикій** = трахі́рників, трахі́р-ницький. С. Ш.
- Трахі́ръ** = трахі́р, трахте́рня. — Хо-дім до трахтиру. — Він рано з трахтерні йде. С. Ш.
- Трактова́ть** (о чемъ) = трахтува́ти (про що). С. Ш.
- Трактъ** = трахт (С. Ш.), бітій, великий шлях, гостінець (Гал.).
- Трамбова́ть, утрамбова́ть** = убива́ти (на пр. дорогу), уторувати (С. Ш.), бўтити, уби-ти, уторувати.
- Трамбо́вка** = до́бня, то́лок (С. Ш.). — Взяв толок тай столочив тік. н. о.
- Транжі́рить, растранжі́рить** = трі́нька-ти, циндрити, манта́чити, ментре́жити і д. **Растранжі́рить**.
- Транспара́нтъ** = 1. просві́тчаста кар-ті́на.
2. ра́штра. — Підклади раштру, щоб рівно напясав. Кв.
- Транспо́ртъ** = 1. обоз, ва́лка. С. Л. — Прийшла валка з пшеницею. С. Л.
2. судно́ для перево́зу вагі.
3. в рахуно́вих книжќах перенос під-сумків на дру́гу сто́рону.
- Транше́я** = окіп.
- Трапеза́** = тра́пеза. С. Ш.
- Трапезова́ть** = трапезува́ти. С. Ш.
- Трапъ** = сходи́ (на суднах).
- Тра́та** = тра́та (С. Ш.), стра́та, по дурно-му — марно́тра́та, марно́тра́вство, мар-но́тра́вство, марнува́ння. — Чи зиск, чи тра́та — една запата. н. пр. — Не хочеш стра́ти — не лізь ні в куми, ні в свати. в. пр.
- Тра́тить, истра́тить, потра́тить, ся** = тра́-тити, втрача́ти ся (Кр.), зтра́тити, по-тра́тити, протра́тити. — Протратив бага-то грошей.
- Трау́ръ** = жало́ба. С. Л. — Вона в жалобі — недавно чоловіка поховала. Л. Н. В.
- Тра́фить, потра́фить** = тра́нити (С. Ш.), потра́нити, утра́нити (С. Ш.) і д. **По-пада́ть**.
- Тра́хнуть** = тарáхнути (С. Ш.), торóхну-ти (С. Ш.), бацну́ти (С. Ш.), бебéхнути, ге́пнути. — А він його як тогохне! — Гепнув по шиї, неваче камінюкою. — Як нічне стрілець тетигу, як бебехне. н. к.
- Трахъ** = торóх (С. Ш.), тарáх (С. Ш.), геп, бебéх (С. Ш.), хряп, хрьоп. — Торох Ру-тульця в лівий бік. Кот. — А він його то-рох в морду. С. Ш.
- Тре́бованіє** = вимага́ння, домога́ння. С. Л. — Такий урядовий характер комісії зви-чайно дуже мало відповідає вимаганням віль-ного висліжування. Зап. Груш.
- Тре́бовать, не(по)тре́бовать, вїтре́бовать, ся** = 1. вимага́ти (С. Л.), тре́бувати (С. Ш.), допра́вляти ся (судом), допомина́ти ся, намага́ти ся, пра́вити (С. З. Л.), по-тре́бувати, намо́гти ся, ви́правити (С. Аф.). — Найпростіша гуманіста вимагала не питати у Шевченка, Кп. — Содомія вже і не допоминалась і не вимагала. Лев. — Душно, як двоє правлять, а третьому нічого дати. н. пр. — Соцький з десятиєм приї-

- шли правити подать. Коц. — Він виправив свої гроші. С. Аф.
- 2. потребувати.** — Риба, свинина і дичина потребують вина. н. пр. — **На з'то трéбується** **мно́го** **вре́мени** = на се треба багáто часу, се потребує багáто часу.
- Трехуха, треху́шина** = **трéбух, тэльбух, тэльбухи.** С. Ш.
- Трево́га** = **трево́га** (С. Ш.), **триво́га.** **непокі́й, по́рух, споло́х** (С. Л.), **переполо́х** (С. Л.), **гвалт** (С. З.), **гармі́дер, ко́лог, коло́тні́ца** (С. Л.). — Коли тревога, тоді до Бога, а по тревозі, забули о Бозі. н. пр. — **Уда́рить, за́біть** **трево́гу** = **вда́рити** **за́дзвоніти** **на споло́х, на гвалт, згвалтува́ти.** — На гвалт у дзвони задзвонити. Кот.
- Трево́женіе** = **турбува́ння** (С. Ш.), **поло́хання, гвалтува́ння.**
- Трево́жить, ся, встре́(потре)во́жить, ся** = **тре(і)во́жити, ся** (С. Ш.), **турбува́ти, ся** (С. Л. З. Ш.), **бенте́жити, поло́хати, ся** (Ос.), **полоши́ти, ся, коло́шкати, гвалтува́ти, фрасува́ти** (С. Ш.), **поруха́ти, рунтати, потурбува́ти, ся** і д. **Потрево́жить.** — Бушуй сувню шиту, а хату крыту — і не турбуй ся. н. пр. — Своєю силою показувать, людей дивувать, та людський спокій бентежить — теж не приходиться ся. н. к. Грінч. — Не плач, мамо, не фрасуй ся. н. п.
- Трево́жний** = **неспокі́йний, турбо́тний; баламу́тний, гвалто́вний.**
- Трево́лне́ніе** = д. **Во́лне́ніе** і **Трево́га.**
- Трегла́вий** = **трыохго́ловий.**
- Трегра́нний** = **трыохбоко́вий, трибо́чний.**
- Тре́зво** = **тве́резо** (С. Ш.), **по тве́резу, зовсім** — **тверезе́нько, тверезісе́нько** (С. Ш.).
- Тре́звоніть** = **дзвоніти** у всі дзвони.
- Тре́звость** = **тверезі́сть.** С. Ш.
- Тре́звий** = **тверезій** (С. Л. Ш.), **непиту́щий, зовсім** — **тверезісе́нький** (С. Ш.). — Що у тверезого на умі, те у п'яного на язвці. н. пр. — **Въ трéзвoмъ відѣ** = **по тве́резу.**
- Тре́звѣть** = **тверезі́ти, тверезі́шати.** С. Ш.
- Тре́зубе́ць** = **тризубе́ць.**
- Тре́звель** = **трэнзель, трэнзля, трэнзелька.** С. Ш.
- Тре́ніе** = **те́рте.** — Єднання, наче терте деревини об деревину, викликає огонь. Кн.
- Тренóжить, стренóжить** = **тренóжити, по-тренóжити.**
- Тренóжникъ** = **тринóг, трині́жок** (С. Ш.), **щоб підвшувати казан — тага́н, тага́нок,**
- тага́ні** (С. Ш.). — Таганок не рівно стоїть, тому й каша з казана леть ся. Кн.
- Тренáкъ** = **тропа́к** (С. Ш.), **гопа́к, гоца́к** (С. Аф.). — **Танцова́ть т.** = **гопати, гоцати, гоцюва́ти.** — Єще вдарю тропака, бо в мене натура така. С. Ш.
- Тренáлка, тренáло** = **те́рлиця, те́рниця** (С. Ш.), **бительня, бительни́ця.** — На городі терлиця сама тре. н. п.
- Тренáльщикъ, ца** = **потіпа́ч, ка.**
- Тренáніе** = **тіпання, тіпані́на.** С. Ш.
- Тренáть** = **1. (вѣтренáть)** — **тіпати** (С. Ш.), **вітіпати** (С. Аф.). — **Тіпае** **коноплі.** **2. (потренáть)** — **тріпати** (С. Ш.), **потріпа́ти.**
- 3. ша́рпати** (С. З.), **то́ргати, та́ргати** (С. Ш.), **сіпати** (С. З.), **те́рмосити** (С. Ш.), **смікати** (С. З.), **кундосити.** — Нехай мою русу косу та Дунай вода носить, нехай же той велюбною в руках не кудосить. н. п.
- Тренета́ніе** = **тре́пет, тремті́ння.** С. Ш.
- Тренета́ть, ся** = **трепоті́ти** (С. Ш.), **тріпотáти** (С. Л. Ш.), **трепета́ти, ся** (С. Ш.), **тремті́ти** (С. Л. Ш.), **трусі́ти** **ся, тріпати** **ся.** — Сміливо йду я і нова сила наче збудлась, встає; чую, як тихо тріпоче й радіє серце побите моє. Чайч. — Роса на листях тремтіла. С. Ш.
- Тре́нетный** = **тремта́чий.**
- Тре́нетъ** = д. **Тренета́ніе.**
- Тре́нка** = **тріпані́на** (С. Ш.), **пochубе́нька, поскубе́нька, прочухáн, тю́жка, перегі́н** — **Дайте йому поскубеньки.** Сп. — Я тобі задам перегону. Кр.
- Тре́пла** = **треплó** (д. **Весло́).**
- Треплó** = д. **Трепáлка.**
- Треска́, риба Gadus morhua** = **трі́ска** (С. Жел. Пар.).
- Треска́ніе** = **трі́скання, ло́пання.**
- Треска́ть, стреска́ть, ся** = **трі́скати, ло́пати, жерти, стрі́скати, ся** і д. **Жра́ть і Сжирáть.**
- Треска́ться, рас(ис)треска́ться** = **трі́скати** **ся** (С. Ш.), **ло́пати** **ся, лу́пати** **ся, лу́скати** **ся, ре́пати** **ся** (С. Л.), **хря́пати** **ся, трі́снути, ся** (С. Л. Ш.), **потрі́скати** **ся, розтрі́скати** **ся, розсі́сти** **ся, ло́пнути, лу́снути** (С. Л.), **ре́пнути** (С. З. Л.), **хря́снути.** — Стіни тріскають ся. — Руки потріскали ся. С. Ш. — Не тягни вельми супоні, бо лусне. н. пр. Д. ще під сл. **Ло́пнуть.** — **Тре́снувший** (на пр. горщик) = **репа́ник, репане́ць, репáло, хрячува́тий.**
- Треско́вий** = **трі́скóвий.**

Трескотня́ = тріскотня́. С. Л. Ш.
Треску́чий = тріску́чий (на пр. мороз, що аж тріщить). С. Ш.
Трескъ = тріск (С. Ш.), тріскання (С. Ш.), тру́ск (С. Ш.), луск, полуск, хруск.
Треснуть = д. Тресча́ть.
Треснуть, ся = 1. тріснути, ся, уда́рити, ге́пнути (С. Аф.), за́бити, ся. — Він тріснув ся лисиною в одвірок. С. Ш. — Так ге́пнув його межи плечі, що він аж поточив ся. С. Аф.
 2. бєбєхнути (С. Ш.), ге́пнути (С. Аф.), бұхнути (С. Л.), бря́знути (С. Л.). — Так ге́пнув з лави, що аж земля застугоніла. С. Аф.
Тресъ = трісь (С. Ш.), лусъ (С. З.), лу-лу́сь, хрусъ, хруп. — Аж ось лулу́сь щось під ногами. Греб.
Третейскій судъ = третейський суд, суд трє́тчиків. — Мусать радити ся: як організувати суд третчиків. Кн.
Третировать = поневіряти.
Третій = трє́тій, трє́тій. С. Ш. — Де два їсть, там третій ся наїсть. н. пр. — **Третья часть** = третина, трети́нка. С. Ш.
Третной = трє́тній. С. Ш.
Треть = треть, трє́тина, трє́тинка, трє́тїна. С. Ш. — Третина всього добра. Кр. — Половину царства, трє́тину щастя. н. п. — **По третямъ** = трє́тно. С. Ш.
Третьягодинный = позаторішній.
Третьягодня = позавчєра. — **Бывшій третьягодня** = позавчєрашній.
Треугольникъ = треугольник (С. Ш.), трикут (С. Ш.), трику́тник, трикуток (С. Ш.), косєць, косяк, коси́нець, клин.
Треугольный = трикутовий. С. Ш.
Трєухъ = 1. капелюх, ша́пка (з трьома ухами).
 2. ляпас, ляц, ляпанєць і д. Оплеу́ха.
Трєфка = карта жирової масти.
Трєфовый = жировий.
Трєфоль, рос. Trifolium Toarn. = кашка. конючина, коня́тина, комаї́ця. С. Ан.
Трєфы = жир, жи́рї (С. Л.), жолуді, хрєсти (С. Л.), трєфа (С. Ш.).
Трєхзубчатый = тризубий. С. Ш.
Трєхлиственный, т-листво́й = трилістий. С. Ш. — **Т. печєночникъ**, рос. Anemone Hepatica L. = переліска, пробі́ска. С. Ан.
Трєхлїтний = трилітній, трирішній. С. Ш. — **Трєхлїтнее животное** = трєтяк, трєтячок, трєтякїй, трєяк. С. Ш. — **Бичок трєтячок за маковий цїрїжок**. С. Ш. —

Гей бички — трєтячки не переїдте трави. н. к. — **Мали тєлицю трєтяку**. С. Ш.
Трєхмачтовый = трєхщєглий.
Трєхмїсячный = трєхмїсячний.
Трєхмїстный = на трєох, на трі міста (єкіпаж).
Трєхнедєльный = тритижпєвий.
Трєхсложный = трєскладовий. Г. См. Ст.
Трєхсторонний = трєхбоковий, трєхбєчний.
Трєхцвєтка, трєхцвєтная фіалка, рос. Viola tricolor L. = браткі, брат і сєстра, брат з сєстрою, полудцєвіт, полудцєвітки, возу́ліни черєвички, удодів чєбїт, Іван та Мारья.. С. Ан.
Трєхцвєтный вьюнокъ, рос. Convolvulus tricolor L. = кру́чені паничі. С. Ан.
Трєхэтáжный = на трі пєверхи.
Трєхязычный = трєхмєвний.
Трєщаніє = тріщання, тріск. С. Ш. — Голоса змішувались з тріщанням трав'яних коняків. Лев.
Трєщать, трєснуть = 1. тріщати (С. Ш.), тріскотати (С. Л. Ш.), хрұпати, тріснути, про сало, масло на огні — шкварчати (С. З.), зашкварчати. — І лід тріщить. н. п. — Голова болить, а хлїб, як на вогні, тріщить. н. пр. — Як став тащити, аж лід тріщить. С. Ш. — Шкварчали в розпалених сковородах. Кот.
 2. д. Трєска́ться.
 3. лящати, поріщати (С. З.), сокотати, балабєнити, торохтїти.
Трєщєтка = 1. торохкало (С. Жел.), торохкавка, торохтєоло, торохтїйка.
 2. торохтїй, ка (С. Ш.), торохкотїйка (С. Ш.), тріскач (С. Ш.), сокоту́н, сокоту́ха і д. Болту́нъ, болту́нья 1.
Трєщина = тріщина (С. Ш.), розкєліна (С. Л.), розкєлатина, розкєловатина, скалұбина (С. Ш.), шпàра, шпàрина. С. Ш.
Три = три, трєє, трєєчко. С. Ш. Л. — День бїжить, а три днї лежить. н. пр. — Сидїли три днї, та й висидїли злидїні. н. пр. — Троє дїтей. — **Въ три рáза** = в трєє, трєєм. — В трєє більший. — **Въ три прїєма, три рáза** = три разї, трєємá нападами. — Аж трєєма нападами били його. — Трєєма нападами ішов доц. — **Трєємá спєсєбами** = трєяко, трєяково. С. Ш. — **Три єь половиною** = шів чвєрта, три з половиною.
Триднёвный = трєохдєнний.

Тридцятый = тридцятый, тридесятый, трицятый, трейцятый. С. Ш.

Тридцать = тридцать, тридцатеро, тридцяток. С. Ш. — Років коло тридцяток назад. Лев.

Трійды = трічі, трейчи, трейки. С. Ш. — Трічі крига замерзала, трічі розтавала, трічі наймичку у Київ Катри провозала. К. Ш. — Не дай Боже трейчі женить ся, трейчі селять ся. н. пр. — **Трійды три** = трічі по трі.

Трійзна = обід (поміпальний).

Трійко, трійковий = трійкорт, трійкортівий. С. Ш.

Трійкратно, трійкраты = д. **Трійды**.

Трійлистикъ = три листи (гра). С. Ш.

Трійлистникъ, рос. *Trifolium L.* = кáшка, конючина, комошця. — **Т. бѣлый**, *T. montanum L.* = біла кáшка, конючина, кóтики, вязіль, івасик, кúряча лáпка, сорóчі лáпки (С. Ан.). — **Т. водяной**, *Menyanthes trifoliata L.* = трійфóлія, бобівник зубóвник. С. Ан. — **Т. выродохный**, *T. hybridum L.* = красногoловяшки, свѣртки, суховѣршка. С. Ан. — **Т. краснѣющій**, *T. rubens L.* = зáяча кривдѣя, зáячі лáпки. С. Ан. — **Т. луговой**, *T. pratense L.* = трóй-зѣлля (С. Ан.), трóе зѣлля (С. Ш.), трóян (С. Ш.), конючина, дятловина, івасик. С. Ан. — **Т. пашенный**, *polerovij*, **золотистый**, *T. aegyptium L.* = хмѣлик польовий (укр.), жóвта ворштина, конічина (гал). С. Ан. — **Т. ползучий**, *T. repens L.* = хрестатий барвінок, хрестики, сѣре-зѣлля, лісики, горішки. С. Ан. — **Т. чистый** = д. **Трехлиственный печеночникъ**.

Тринадцатый = тринадцятый. С. Ш

Тринадцать = тринадцять, тринадцатеро. С. Ш.

Трійперь, *Gonorrhea* = наконешник. Кр. Ніс.

Трійсвѣтлый = пресвѣтлий.

Трійсвятый = пресвѣятый, трійсвѣятый (С. Ш.).

Трійста = трійста, три сотні. С. Ш.

Трійо = трійстий сьпів.

Тріймвирать = трійко, трійк. С. Ш.

Трійганіе = займанья, чіпанья, торканья (С. Ш.) і т. д. д. **Трійгать**.

Трійгательный, но = жалісний, но, жалібний, жалібно, зворушний, зворушливий, во, порушаючий. — Він умів находити глибокі зворушчі тони. Фр. — Та сце-

на послужила Шевченкові мотивом до вельми зворушливої картини. Зап. Фр.

Трійгать, трійгнуть, ся = 1. займати, чіпати (С. Л.), зачіпати, торкати (С. Л. Ш.), заняти, зачепити, торкнути, ся. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Чуже переступи, та не займи. н. пр. — Люблю її — заняти не сьмію. Тим я її не займаю, що сватати маю. н. п. — Нехай не зачіпає парубків. Лев. — Хіба ти мене не чіпає? н. к. — Де болить, там і торкнеш. н. пр. — Хотів же був я приступить до неї, бою ся ж торянуть рученьки білої. н. п. — **Не трійнь** = не займай, не чіпай, не зачіпай, не руй. С. Л. — Ледачого не займай, сам себе не калій. н. пр. — Дівчинонька, як квітенька, з нею рай, а чужої молодіці не займай. Б. Г. — Не чіпай посліду, бо як торкнеш, буде смердіти. н. пр. — Не руй чужого і не бійсь нікого. н. пр. — На тобі, дурню, груш, тільки мене не руй. н. пр. — Там будуть золоті та срібні яблука, так ви не руйте. н. к.

2. порушати, зворушати, порушити, зрушити, зворушити, уразити. — Він стареєть ся чисто ліричними акордами порушити наше серце. Зап. Фр. — Вони розказали дуже жаво і порушують наше серце до глибини. Зап. Фр. — Та я мила хижє серце зворушила. Пч. О. — По малу, малу, братіку, грай, не врази мого серденька вкрай. н. к.

3. рушати (С. З.), вирушати, руйшити (С. З.), руйхнутись, зняти ся. С. Л. — Валка рушила з села. — Поїзд зараз рухнесть ся. Кр. — **Трійгай** = рушай, торкай. С. Л.

4. неувати ся, притухати, духу набірати ся, тхнути (С. Ш.), душити. — Поплював, аж риба моя вже духу набираєть ся. Кп. — Щось наче душить трохи оця риба. — Риба тхне від голови. н. пр.

Трòе = д. **Три**. — **Трійох** = трійох.

Трòеженецъ = трòеженецъ. Б. Г.

Трòекратно = д. **Трійды**.

Трòеіе = трòііння.

Трòи = трòе.

Трòйка = 1. трòйка (коней). С. Ш. — **Бухать трòйкою** = утриконь. С. Ш.

2. трòйка (в картах). С. Ш.

Трòйни = трòйнята (близюки).

Трòйной = трòйний, трòйчатий (С. Ш.), трòйчастий, трòістий. С. Ш. — Гарашник трòйчатий.

Трòйственний = трòістий. С. Л. Ш. — Та куплю я, мамо, черевика, та найму я трòістї музики. К. Ш. — Я залячу до себе трòістї музики. н. п.

Трòить, стрòить, ся = трòіти, ся (С. Ш.), трòйніти, потрòіти, потрòйніти. — Тро-

- йтя въ глазахъ = трѡйнитъ. — На ви-
що не гляну, то усе мнѣ двойнятъ, трѡй-
нитъ у очѣхъ. Хар.
- Трѡнца** = трѡйця. С. Ш. — Праздникъ
Св. Трѡйцы = д. під сл. Праздникъ.
- Трѡицкій** = трѡицький (С. Ш.), трѡицкій.
- Трѡиццянъ день** = д. під сл. Праздникъ.
- Трѡиццянъ цвѣтъ, трѡиццянъ трава** = д.
Трехцвѣтка.
- Трѡичатка** = близнята, трѡйнята (на пр.
овоці або ивші речі, що по троє вкупі —
горіхи, горшки то-що).
- Трѡнутъ, ся** = 1. д. Трѡгать, ся 1, 3 і 4.
2. спричинити ся, спричинувати, із-
рухнути ся (С. Л.), збожеволѣти. — Трѡ-
нутый = а) зрушений уражений (чиїми
словами або вчинком), б) причинний, при-
чинуватий, від уроків — з'урочений, в
про землю, грунт — руманий, румений,
підрушений. — Й сама не зна, бо причип-
на, що таке робить. К. Ш.
- Трѡпъ** = троп (С. Ш.), престіл. — Пан на
трѡпѣ, а хлоп на ослоу. н. пр. — Біда й на
престолѣ, як нема хлѣба в стодолѣ. н. пр.
- Трѡпа, трѡпина, трѡпинка, трѡпка** =
стѣжка, стѣжечка (С. З. Л.), путівець.
путівка, путівчик, слѣдка. — Через гу-
ру стѣжечка до моего сердечка. н. п. — Ой
знати, знати, в кого єсть дочка, втоптана
стѣжечка під віконечка. н. п.
- Трѡпникъ** = зворотник. С. Жел. — Найваж-
нѣйші рѣнолежники сугъ: два зворотники,
від рѣвника на 23¹/₂° віддалені. Зем.
- Трѡпнѣтъ** = стѣжити.
- Трѡпическія страны** = теплічнинѣ. — Пти-
ці з тепличини летять. С. Ш.
- Трѡсакъ** = шип (підкови).
- Трѡстѣтъ** = сукати.
- Трѡстняковій** = очеретяний, тростовій,
тростяний, тростиновій. С. Ш.
- Трѡстникъ**, рос. Arundo Phragmites L. =
очеретъ, комиш (С. Ан. З.), трость (С. Ш.),
місце, де росте — очерети, комиші, тро-
стіна (С. Ш.). — Аж почувла — шелестить
очерети. В. Ш. — Ой тили білі гуси, а тили
в тростину. н. п. Пр. д. ще під сл. **Камышъ**.
- Трѡсточка** = паличка, цѣпочок, тростішка.
- Трѡсть** = 1. д. Трѡстникъ.
2. д. Пѣсохъ.
- Трѡстянка** = 1. пт. Parus biarmicus — оче-
рѣтянка.
2. дѣдка, дѣдочка (з очерету).
- Тротуаръ** = пішоходъ. — Раз я вийшов в
городъ, йду по пішоходу, всякого багато тя-
гнеть ся народу. В. Ш. — Вона спиналась
проти моїхъ вѣкон на пішоходѣ. Кн. — Пі-
- шоходи роблять, щоб в грязь добре було
ходити пішки. Кот.
- Тротъ** = д. Рысацъ.
- Трѡйродный братъ, т. сестра** = брат, се-
стра у другѣхъ. С. Ш.
- Трѡйкій, ко** = трѡйкій, ко, трѡйковій,
во. С. Ш. — Давай трѡйкого, а тут нема
пѣякого. н. пр.
- Трубѡа** = трубѡа. С. Ш. — Водостѡчная,
водотѡчная т. = рѣнва. С. З. — З дощу
та під ринву попав. н. пр. — Водомѣтная,
заливная, пожарная т. = трубѡа (С. Л.
Ш.), смок (С. Л.), цмок, прискавка. —
Дымовая т. = димаръ, димарь (С. З. Л.),
верх, вѣвод, що виходить з сѣней — бѡв-
дур (С. Ш.). — Из почорнѣлого димара стов-
пом валив дим. Морд. — Выглядали у ди-
марь, а він лізе у двері. н. пр. — В кеше-
ні, паче в бовдурѣ, вѣтер гудить. н. пр. —
Полѣзти на хату до вивода. н. о. Грѣнч. —
Зрѣтельная т. = подзѡрна трубѡа. —
Учені люди, дивлячись у подзѡрні труби,
догледѣлись. Де-що про Свѣ. Б. — **Корен-
ная, печная т.** = Кѡмін (С. З. Л.), до сте-
лѣ, а дальше д. вже Дымовая т. — **Музы-
кальная т.** = трубѡа (С. Ш.), сурма (С.
З. Л.), здр. Трубѡка, сурѣмка, сурмонька,
бокова частина — притрубѡок. — Вѣйсько
виступало та на трубахъ вигравало. К. Ш.
— Козаки стояли, на суремки гарно грали.
Мак. — У суремки жалѣбно вигравали, славу
козацкѣ вихваляли. н. д. — Гѡлоз як сур-
монька, та чортова думонька. н. пр.
- Трубѡачъ** = трубѡач (С. Ш.), сурмѡач (С. З.),
сурѣмщик (Ч. К.). — Третій Максим Грач
— вѣйськовий трубѡач. н. д.
- Трубѡадуръ** = кобзарь, бандуриста. С. З.
Л. Ш.
- Трубѡитъ** = 1. трубѡити, (С. Ш.), сурмѡити
(С. Л.). — Сурми засурмили, бубни забуб-
нили н. п.
2. благовѣстити, дзвонити і д. Разгла-
шатьъ.
- Трубѡка, трубѡчка** = трубѡка (С. Ш.), дѣд-
ка, дѣдочка (С. Л.), цѣвка, цѣвочка (С.
З.), рѣрка, рѣрочка (С. Л.) і д. Трубѡа
(здр.). — Щоб зробити теомѣр, беруть то-
пеньку дудочку, щоб дѣрочка у їй була скрізь
однакова. Де-що про Свѣ. Б. — Якъ будемо
наливати воду в одну цѣвку, то вона перей-
де в другу і стане зовсѣмъ нарівнѣ в обохъ
цѣвахъ. Де-що про Свѣ. Б. — Човник і ляда
— ткачевѣ порада, берди і цѣвки — ви хлѣб-
мій і сѣль. В. Ш. — Та ще собі цѣвочку до
рукъ приборав, та й до кухви дохватив ся, та
нишкомъ цѣвочкою горілки напив ся. н. д. —
Вѣзьmemo рурочку таку топеньку, то вода
підійметь ся у рурочцѣ в гору. Де-що про

Сьв. Б. — Колёсная тру́бка = мѣточина.
 — Курительная т. = лю́лька (С. З. Л.),
 лю́лечка, проста зове́м — клюва́к (Сп.),
 з березового коріня — буру́лька, буру́нь-
 ка (С. Ш.). — Гей хто в лісі — озови ся!
 Та викрешем огню, та запалим люльки —
 не жури ся. н. п. — Покуримо люльки та
 забудимось думки. н. пр. — Без люльки, як
 без жінки. н. пр. — Пішов же я у Тульчин
 люльку купувати — стоїть люлька, цибух
 довгий, ні з ким сторгувати. н. п. — За лю-
 лечку копівчу, за цибух три гроші. н. п. —
 У глибокій кишені люлька — бурунька. н. п.
 — Тру́бка холета́ = сувій полотна́, су-
 війчик. С. З. — Тобі, мамо, та навійчики,
 а міні, мамо, та сувійчики. н. п.
Тру́бникъ = д. Труба́чъ.
Тру́бный = тру́бний; комино́вий, димар-
 ний.
Трубокúръ = люде́шник. С. З. Сп.
Трубочи́сть = сажотру́с, коменотру́с (С.
 З.), комина́р, коминник. — Сажотрус ви-
 щивав трубу — треба йому гроші. Кн.
Трубочка = д. Труба́чъ.
Трубочникъ = д. Трубокúръ.
Трубочный = люде́шний.
Трубча́тка = трубча́к (червяк).
Трубчатый = дудова́тий, трубовата́тий (С.
 Ш.). — Молода цибуля, а така дудовата. Кр.
 — Т. кость = го́лянка.
Трудіть = трудіти. С. Ш. — На сторону
 ходити, коника трудити. н. п.
Трудіться = трудіти ся (С. Ш.), туж-
 да́ти ся (С. Ш.), працюва́ти (С. Л.), ро-
 боти́ти, почать — розпрацюва́ти ся. — Хто
 трудить ся, той не журить ся. н. пр. — Звать
 би добре там туждав ся. Кот. — Роби, не-
 боже, то й Бог поможе. н. пр. — Хто з мо-
 лоду працює, той на старість панує. н. пр.
 — Працюй гірко, а зъїси солодко. н. пр. —
 Ми не вмiли молотити, наші жінки жати, ми
 не знали, що так тяжко буде працювати. н. п.
Трудне́некъ = трудне́нький. С. Ш.
Трудне́хонекъ = трудне́сенський. С. Ш.
Тру́дно = тру́дно (С. Ш.), ва́жко, тя́жко
 (С. Ш.), суту́жво (С. Л.), сутя́жно, скру́т-
 но, цу́пко, як багато роботи — завізно.
 — Тру́дно вийти з біди, як каменю з води.
 н. пр. — Тру́дно стати паном, а то все піде
 даром. н. пр. — Ох міні тяжко, ох міні нуд-
 но, що з бородатим жити міні трудно. н. п.
 — Через вороги тяжко до пекла дістати ся.
 н. пр. — Цу́пко стало у нас на ліс. — Мели,
 коли не завізно. н. пр.
Труднова́тий = трудне́нький.
Тру́дность = тру́дність (С. Ш.), трудна́-
 ция, трудно́та. — Та се не велика труд-

нация. — Зайшла йому труднация, куди
 прямувати. Мова. — Коли я працюю коло
 труднот. Кн.
Тру́дный = трудний, тяжкий. — Трудна
 робота. — Тяжке діло. — Він дуже трудний
 (слабий).
Трудово́е = трудове́, кривави́ця. — Семое
 трудове. — Увесь хліб в стіжках, на току
 — це все моя кривавиця. Лев.
Трудово́й = трудовий, трудя́щий (С. Ш.),
 мозольовий. — Трудяца кошіяка годує до
 віка. н. пр.
Трудолю́бвий = трудя́щий, трудя́чий
 (С. Л. Ш), трудови́тий (С. Ш.), робота́-
 щий (С. Л.), робу́чий, робо́а, робота́га,
 працюво́тий (С. Л.). — Трудящим людям,
 всеблагий, свою ти силу низпошли. К. Ш.
 — Трудяца, дуже працювита, весела, гарна,
 савовита. Кот. — Вона така працювита, а
 а він таке ледацо. Гр. Чайч.
Трудолю́біе = працюво́итість.
Трудъ = труд (С. Ш.), пра́ця (С. З. Л.). —
 На чужий труд ласий не будь. н. пр. — Знову
 взявсь до діла: всяка праця і робота у його
 кипіла. Мак. — З великої праці горілки по
 чарді. н. п. — Съ трудо́мъ = на силу,
 ледве, на превелику силу. — Съ тру-
 до́мъ до́битъ = розго́рити.
Тру́женикъ, ца = робота́га, робітник, ро-
 ботя́й, трудо́вник, ця, трудо́к, працю-
 ва́льник (Полт.). — Всього надбав робота-
 га. К. Ш. — Ви чумаки го́жі — трудовики
 бо́жі. н. п. — А в пустині трудо́вник тру-
 див ся. н. п. — Земля трудови́ця: аж па-
 рує, та нам хліб готує. н. пр.
Труи́нь = підсміювати ся, насміха́ти
 ся, глузува́ти, приклада́ти.
Труи́ный = труи́вий. С. Ш.
Трупорѣ́ховатый = трухля́вий, тру́хлий.
 С. Ш. — Трухляве дерево.
Трупорѣ́шина = трухля́тина (С. Ш.), чер-
 вото́чина.
Тру́па = тру́па, товари́ство, дру́жина.
 — Аби театр був добрий, на то треба пе-
 редо всім доброї театральної дружини. Л. Н. В.
Трупи́ъ = труп (С. Ш.), ме́ртве тіло, тіло
 (С. Ш.). — Круг містечка Бересгечка на чо-
 тирі милі мене славні Запорожці своїм тру-
 пом вкрили. К. Ш. — Т. живото́наго =
 па́дло (д. Па́даль), скаженого — скаже-
 ніна.
Трусей = д. Трусі́ха.
Трусіть (натрусіть, розтрусіть) = тру-
 сити, натрусити, розтрусити.
Трусіть, струсіть = бо́ятися, ляка́тися,
 жаха́тися, страха́тися (С. Л.), вонти-

ти (Ос.), вомпити (С. З.), підгниати хвіст, убойти ся (С. Ш.), злякати ся, звонтити, звомпити (С. З.). — Варшава три штурми отразила, але звонтити, здала ся. Л. В.

Трусіха = д. **Боязливая і Пугливая.**

Трусливість = трусливість (С. Ш.), полохливість і д. **Боязливост.**

Трусливий = трусливий (С. Ш.), полохливий (С. З.), страхополохливий і д. **Боязливий.**

Трусость = боість, лякливість і д. **Боязливост.**

Трусъ = трус (С. Ш.), полахун, страхун, тхір (С. Ш.), страхополох (С. З. Л.), боаягуз (С. Ш.), страхопуд (С. З.), айкало (С. Ш.), курополох. — Назад усі до січі! Сам Бог кара подохунів. Ст. Б. Х. — Гляньте, мов, який страхун той Бошко! Не насьмія і за віру живота оддати. Ст. С. — А жид наш страхопуд, сказано жид. К. Х. — Ні в чим не був страхополох. Кат. — Дома лев, а на війні тхір. н. пр.

Трутень = 1. Spado — трут, трутень. С. Ш. — Трутні далеко більші від робочих пчіл. Ст. О.

2. дармоїд, нероба.

Трутитъ = давити, душити, мулити. — Чобіт мулять.

Трутница = гаман, кисет.

Трутъ = 1. губка. С. Аф.

2. гриб *Polyporus igniarius* — трут, трутник (С. Ш.), яким підкурюють бджіл — скрипсуха, скрепція.

Труха = труха (С. Ш.), тріни (С. Ш.), потерть, потеруха, потерушка. — Та то вже і не з'їди, а сама потерть. — Не куритимеш; бо зостала ся сама потеруха. Кр.

Трухлявий = трухлявий. С. Ш.

Трухнуть, иструхнуть = трухніти (С. Ш.), трухлявіти (С. Ш.), потрухнути, зтрухлявіти. — Потрухли наші вози і занози. н. пр.

Трущоба = трущоба (С. Ж.), закуток.

Трынть-трава, у виразі: „ему всё трынть-трава“ = він ні на що не вважає, все за ні що має, йому все дарма.

Трюфель, рос. *Tuber cibarium Sibth.* = трюфель. С. Ш.

Трянчикъ = ганчірник (Хар.), онучник.

Трянка, тряпочка = ганчірка, ганчірочка, поб. ганчірчище (С. Аф. З. Л.), шматина, шматинка, лохмітка (С. Л.), стирати що — стірка, стірочка, мити посуду — мийка, затуляти піч — каєлянка, котрою виймають горшки — катрінка.

Трянъ = ганчірря, ганчірчя, шмаття, лохміття, хламїття, хлатуре (С. Ш.).

Трясєніе = трус.

Трясіна = трясавина (С. Ш.), трасовина (С. Ш.), трясавиця (С. Ш.), драговина, дрягвина (Хар.), драгвина (Кр.), драглина, двигнява, грузь, грузівина, прогнїна, цмоковина. — Коло млина трасовина. н. п. — По тих петрах і драговині кишіло звїря. О. С. — Я не жив, я нидів в мурах, в драговинах гинув і даремне щирим серцем до роботи линув. Мова. — Дивлюсь — колеса вже по мачотину загрузли. Еге! Се ми на драглину наїхали... Кн. — Двигнява зверху зашкарубне, а проткни, так і грузне. Хар. — Де були двигняви, там тепер сіно косять. н. о.

Трясиный = трасовиний.

Тряска = трясіння, трусіня. — **Задать тряску** = прочухана, хлбсту дати.

Тряскій, ко = труський, трусько. — Дуже труська дорога. Кр. — Поїхали труським возом, то так боки набило, що... Кн.

Трясогызка, шт. *Motacilla* = трясогызка, трясилуна, трясіхвістка (С. Ш.), вертигузка, пліска.

Трясті, тряхнуть, ся = трясті, трусити, ся (С. Л. Ш.), тріпати, тіпати, ся, трусонүти (Кр.), трепенүти, трінүти, ся. — Трусити грушу. — Трусять ся, як Каїн. н. пр. — Підні мене, трепенув та й гешув об землю. Кр. — Що дня тіпає його пропасниці. Хар. — Розпалився, аж губи тіпають ся. — Розтанцювавсь, аж жижки тіпають ся. — **Т. дєньги** = сипати грішми, цїндрити, трінкати (гроші). — **Тряхнуть карманомъ** = розцїдрити ся.

Трясулька, рос. *Spiraea Filipendula L.* = гадючник, липка, починочки, початочки, воронєць. С. Ан.

Трясучка = 1. трястя і Лихорадка.

2. рос. *Briza media L.* = здріжник, пєвєйка. С. Ан.

3. д. Стрєпєть.

Тряхнуть = д. Трясті.

Туговатий, тугонєкъ = тугєнький. С. Ш.

Тугой, туго = тугий, туго; цупкий, цупко. — Тугий лук. — Щоб капуста була туга, як колїно. С. Ш. — **Тугъ, туговатъ на ухо** = недочуває. — **Туго на туго** = дуже туго.

Туда = туди, тудю. С. Ш. — І сюди гаряче, і туди боляче. н. пр. — Ти тудю не їдеш, кудю я їду. С. Ш.

Туже = тугіше, тугше (С. Ш.), цупкіше.

— Т. едѣлаться = потугішати, затужавіти.

Тузімець, тузімка = туболець, тубілець, туболка (С. Л. Ш.), крайнин. = Чужинці, живучи в українських містах, добували собі вільний захист і жили в добрім ладі з тубольцями. Бар. О. — Будь тубілець панства нашого, яко і чужоземець. Ст. Л.

Тузімный = тубольний, тубільний (С. Л. Ш.), крайнський, краєвий.

Тузіть = біти, стусувати, тузувати, тузати (С. Ш.).

Тузь = туз. — Дать туза́ = тумакá, стусана́ дати.

Туловище = тулуб, толуб, толубець. С. Ш. — Душа вилетіла, а чрти повлазили в тулуб, тай сидять. н. к. — Дід, убивши дочку, тулуб під корито сховав. н. к. — Він тоді взяв голову під одну скелю, язики під другу, а тулуби під третю і поховав. н. к. Ман. — Сьому, тому по стегну, а Івасю тулубець. н. п. — Мости викладали тулубцями козацькими в половині з татарськими. и. п.

Туловищный = тулубний.

Тулуп = кожух (С. З. Л.), кожушина (С. З.), кригий — байбарак (С. З. Л.), короткий — кажанок (С. З. Л.), жіночий — кожушанка (С. Л.). — Тулупъ и зипунъ (одягнені разом) = паровиця. — Казав пан: кожух дам, та слово його тепле. н. пр.

Тулунный = кожушний.

Тулья = 1. верх шапки.
2. підшивка в шапці.

Тума = мішанець, ублюдок і д. Помѣс 2.

Тума́къ = 1. тумак (звв. з породи зайців — *Lepus hybridus* Pall.) С. Ш.
2. тумак (С. Ш.), стусан (С. Ш.), стусак, штурхан, штурханець, штовхан, бухан, в шию — потилишник, товченик. — Як дам тобі тумака, то й не стямш ся. — Гей, хто зо мною вийде бити ся, покуштувати стусанів? Кот. — На вечерю стусаки насуляла під боки. н. п. — Словами умовляв поканути свої норови, иноді і штовханів давав, так куди. Грінч. Чайч. — Ну, буде міні товчеників від нашого підфебеля, що опізнив ся. Гр. Чайч.

Туманить, отуманить = туманом покривати, покрити, мигікати, мрячіти. — Гомін, гомін по діброві, туман поле покриває. н. п.

Туманиться, затуманиться, отуманиться = 1. туманити ся (С. Ш.), покривати ся туманом, туманіти (С. Ш.), хмарити ся, хмарніти, затуманити ся, стуманіти, нахмарити ся. — Та туман полем, та

туман туманить ся. н. п. — Ой хмарить ся — дощ буде, туманить ся — дощ буде. н. п.

2. смутніти, засмутіти ся, осмутніти, осуміти, посмутніти.

Туманный = туманный (С. Ш.), мрячний, тмянний і д. Сумрачный і Мрячный.

Туманъ = туман, туманик, туманочок (С. Ш.), підчас спеки — юга́ (Ман.), густий з дрібним дощиком — мряка, мрячка, мигічка.

Тумба = 1. підставка.
2. стовпчик (коло пішохода або при дорозі).

Тундра = мочар, мочарі і д. Трясіна.

Тунеядецъ = дармоїд.

Тунеядство = дармоїдство.

Тупа́къ = тупак, тупець, тупиця (д. Ножь).

Тупей = чуб, чуприна.

Тупи́къ = тупак, тупець, тупиця (ниж або сокира). С. Ш. — Як добре плече, то й тупиця січе. и. пр. — Въ тупи́къ стая, придти́ = отуманіти, отетеріти, очманіти, остовніти. — Въ тупи́къ привесть, поставитъ = оступачити, памороки, баки забіти, запаморочити.

Тупи́ть, иступи́ть, затупи́ть, ся = тупіти, ся, за(по)тупіти, ся.

Тупи́ца = 1. д. Тупи́къ.
2. тупиця (С. Ш.), тупак (С. Ш.), тупи́ръ, лобурь, безтямний.

Тупова́тый = тупенький.

Тупоголо́вый = тупоголовий (С. Ш.), дурноватий, безтямний і д. Тупи́ца 2, разом і упертий — убоїще (С. Ш.).

Тупо́й = 1. тупий. — Тупа сокира. — Тупа́я сторона́ пожа́ = тупій. — Ударив тупієм.

2. д. Тупи́ца 2. — Тупи́я остроты́ = тупоці. С. Ш.

Туполи́стый = туполистатий. С. Ш.

Тупо́сть = тупість. С. Ш.

Тупоу́міе = тупість, дурнина, безглуздя.

Тупоу́мный = тупий і д. Тупоголо́вый.

Тупи́ть = тупіти, тупішати. С. Ш.

Турецкі́й = турецький, турський. С. Ш. — Т. бобы́ = д. під сл. Бобъ. — Т. пше́ни́ца = д. Кукуруза. — Т. лілія́ = кру́чені́ панци́. С. Пав.

Турі́й = турів (С. Ш.), туровий.

Туро́къ = ту́рок, ту́рчин. С. Ш.

Туру́сы = пісенітниця, баяндрасн. — Не сті́ т. на колѣсахъ = д. Вздоръ молотъ.

Турці́я = Турещина. С. Ш.

Турча́нка = туркб́ня (С. Ш.), туркі́ня. —

Та за тую Катерину дам дві німки і турчиню. н. п. Пвд.

Турченокъ = турча, турченя. С. Ш.

Туръ = 1. зъв. Vos ignis — тур, турь, самиця — туріця, турічка, мале — туря. С. Ш. — Сидить, як тур у горах. н. пр. — З тобою ходити, як з туром водитись. н. пр.

2. жук — шипавка. С. Пав.

Түсклий = темний, тмянний, неясний. — Мої кучері опали, мої очі тмянні стали. Як.

Түскнуть, за(по)түскнуть = темніти, тьміти ся, мёрхнути, затьміти ся, помёрхнути.

Түтовий = шовковичний. — Түтовое дерево, *Malus alba*, *M. nigra* L. = шовковиця (біла або червона), безплідне — шовкун.

Түтошній = тутешній, тутейший. С. Ш.

Туть = тут, тұга, тұтай, тұти, тұтка(и), тұтечка(и), тұтенька, тұтеньки (С. Ш.), ось, ось-де. — Ото ще Мята: ні дома, ні тут. н. пр. — Сьогодні я тутай, а завтра не буду. н. пр. — Клич же їх, най тутки придуть. С. Ш.

Туть = д. Түтовое дерево.

Түфель, түфля, здр. түфелька, мн. түфли = патінок, мн. патінки (С. З. Л.), пантофель, мн. пантофлі, шльопанці, дяпанці, віступці (С. З.), татарські або німецькі — мешти. С. З. — Набула, без панчох патинки. Кот. — Розумний, як Соломонів патінок. н. пр. — Такий чистий, як живівський пантофель. н. пр. — В жовтих мештах. С. З.

Түфельный = патінковий, пантофлевий.

Түхлость = түхлість. С. Ш.

Түхлий = түхлий (С. Ш.), протүхлий.

Түхнуть, протүхнуть = түхнути, тхнути (С. Ш.), протүхнути. — Риба тхне від голови. н. пр.

Түхнуть, за(по)түхнуть = д. Потухать.

Түхоль = түхлість. С. Ш.

Туча, здр. тучка = 1. хмара, хмарка, хмаронька (С. З. Л.), надто велика — тұча (С. Ш.). — З малої хмари часом великий дощ буває. н. пр. — Рада б зірка зійти — чорна хмара тай наступає. н. п. — Над селами, над нивами, лугами та долинами велика хмара йшла. Б. Г. — Нам з тобою, моя сестро, не ходити в парі: твоє серце світить ясно, моє давно в хмарі. К. Ш. — **Покриваться, покріться тучами** = хмарити ся (С. З.), похмарити ся, нахмарити, похмаріти. — Ой хмарить ся — дощ буде. н. п. — Нехай лиш вияснить ся — бач, як нахмарило. н. пр.

2. хмара (С. З.), тұча (С. Ш.). сіла, тиск (С. Ш.). — Хмара сарани летіло. н. о. — Хмара метеликів жвавих вила ся, пісня пташина дзвеніла — лила ся. Чайч. — Писарів там тучі. Кот. — Народу сила зійшлося. н. о. — І хлопців тиск було. Греб.

Тучевой = хмарний, тучний.

Тұчка = д. Тұча 1. (здр.).

Тучиць, утучиць = тұчити, утучати, утучити. — Піч тучить, а дорога учить. н. пр. — Хазайське око товар тучить. н. пр.

Тұчний = товетий, гладкий, опасестий, сітий.

Тучиць, утучиць = глэдч(ш)ати (С. Аф.), поглядшати.

Туша = 1. тұша (С. Ш.), передня частина — поли, задня — послідок, крижик. — Дві туші м'яса. С. Ш.

2. д. Толстакъ.

Түшевать, оттүшевать = тушовати (С. Ш.), тінити (С. Ш.), відтушовати, відтінити.

Түшевка = тушовання. С. Ш.

Түшиць, за(по)түшиць = гасити (С. Л.), тушити (С. Ш.), за(по)гасити. — Це було тоді, як сніг горів, а соломою тушили. н. пр.

Түшкәнчикъ, зъв. Dirus jaculus = земляний заєць.

Түшь = туш. С. Ш.

Тщательность = старанність, пильність.

Тщательный = старанний, пильний (С. Ж.).

Тщедушный = малосілий, квоблий, худорлявий.

Тщеславиться = величати ся, пишати ся, гонорувати, чванити ся, бундючити ся.

Тщеславие = гонор, чвань, чванливість.

Тщеславный = гонорістий, чванний, чванливий, бундючний.

Тщета = марність і д. Суета 1.

Тщетный, но = марний (С. Л.), марне, даремний, дарма, даремне, надаремне, порожній (С. Л.). — Такі мисли ваші марні, як марности світла. н. пр. — Же порожня тому надія на запорожців. Л. С.

Тщиться, потщиться = д. Стараться і Постараться.

Ты, тебя, тебѣ = ти, тебе, тобі.

Тыканіе = тикання. С. Ш.

Тыкать, ся = 1. тикати (С. Ш.), стромляти, гострим — штурхати, штрикати, ся. — Штурхай ковнією в саме дно. Кр.

2. тикати. — Ти міні не тикай, бо мене царь тудзиками обгикав. н. пр.

Тыква, рос. Cucurbita L. = гарбуз, кабак, поб. — гарбузяка, стебло і листи — гар-

- бузінья, *S. ovifera* L. = ханька, харо-хонька, рѣпавка, горгонька, тарапунька, тарапунца. С. Ан. Ш. — Уже так, що в гарбузі смак. н. пр. — Голова, як кабак, а олії ні трешки. н. пр. — Ішов же я через тин, через три городи, потолочив кабаки, наробив я шкоди. н. п.
- Тыквенникъ, тыковникъ** = гарбузѡва кáша.
- Тыквенный, тыковый** = гарбузѡвий (С. Аф.), кабаковій. — Гарбузове насіння.
- Тыкъ** = тик, тись, тиць. С. Ш. — Сюди тись, туди тись, тай пройшов. — Тиць — аж і Гриць. — Вона йому тиць бублик в руки. С. Ш.
- Тыль** = зад. — **Съ тылу** = з-заду. — **Обратить тыль** = навтіки, навтікачá кинутись, потїлицю показати.
- Тыльный** = задній.
- Тынь** = частокїл, вір'я́ (д. **И'згородь**).
- Тысячелистникъ**, рос. *Achillea Millefolium* L. = деревій, серпорїз, крївáвник. С. Ан.
- Тысяченогъ** = д. **Стоногъ**.
- Тысячникъ** = тисяшник, багатїрь.
- Тысячная красота**, рос. *Amaranthus caudatus* L. = красá, щирїця. С. Ан.
- Тычина** = тичка, тичина. С. Ш.
- Тычокъ** = товчєник і д. **Толчокъ**.
- Тьма** = 1. тьмá (С. Ш.), темнѡта (С. Л.), тємрява (С. Л. Ш.), мѡрок. — Тьма і тьма і правди на землі нема. К. Ш. — Густий морок окриває пахаревскї хати. К. Д.
2. тьмá, сила, тьма-тьмúща, тьма-тємрява (д. **Множество**).
- Тѣлесный, но** = 1. тїлєсний, тїлїстїй.
2. тїлєсний, по тїлу.
- Тѣло** = тїло. С. Ш.
- Тѣлогрѣйка, тѣлогрѣя** = д. **Душегрѣйка**.
- Тѣлодвиженіе** = рух, рúхи, двїжка. — Усеї рухи її милі. — Тільки те й знає, щоб перед паничем вихляти двїжки всеї своєї постатї. Кн.
- Тѣлосложеніе, тѣлостроєніе** = штатýла, статýра.
- Тѣлохранитель** = воякъ для охорѡни осѡби царя, при гетьманах — сердýк.
- Тѣльный** = тїлїстїй. — **Т. крестъ** = хрест, що носить ся на шїї. — **Т. лѣвъ** = говстїй лїс.
- Тѣльце** = тїльце, тїлечко. С. Ш.
- Тѣльцо** = носик (яйця).
- Тѣмъ** = тим. — За ким Бог, за тим і люде. н. пр. — **Тѣмъ болѣе** = тим бїльше, тим пáче, і пѡтім, потѡму, поготів, надгорїй.
- В лїтку погано, а зїмою й поготів. Кн.
— Д. ще під сл. **Болѣе**.
- Тѣневой** = тїневїй.
- Тѣнистый** = тїнявий. С. Л. Ш. — **Тѣни-стое мѣсто** = холѡдѡк, зátїнок. — Куширу росте багато в зátїнку. Кр.
- Тѣнить, оттѣнить** = тїнити (С. Ш.), від-тїнити.
- Тѣнный** = холѡдѡк, зátїнок.
- Тѣнь** = 1. тїнь (С. Ш.), холѡдѡк (С. З. Л.), тїнок, зátїнок. — Сїли собї в холѡдку. С. З. — Ой нашнай, козаченьку, холѡдок, щоб не згорів у дївчини бїленький видок. н. п. — Сїв я в холѡдку під грушою і туг душно. Як. — Дивлюсь: у темному садочку, під вишнею, у холѡдочку. К. Ш. — Баба у зátїнку стане за дївку. н. пр. — Коло церкви в зátїнку під липами. Лев.
2. (в малюваннї) — **Тїнь**.
3. тїнь. С. Ш. — Тільки тїнь його ходять. н. пр.
- Тѣсненіе** = 1. стискáння, тїскáння (С. Ш.).
2. стис, стїски. — Стиски в грудях.
- Тѣсненський** = тїснєнький. С. Ш.
- Тѣснѡхонекъ** = тїснїсїнький, тїснєсєнький. С. Ш.
- Тѣснина** = тїснїна; сучокї.
- Тѣснить, ся** = 1. (затѣснить) — тїснити, зátїснити.
2. (утѣснить) — тїснити, утїснати (С. Ш.), утїскати (С. Ш.), утїснити (С. Ш.). — Тїснили нас постоями. н. п.
3. (стѣсниться) — тїснити ся (С. Ш.), тїснути ся (С. Ш.), тїсти ся (С. Ш.), тѡвпити ся, зтїснити ся, зтѡвпити ся. — Тїснять ся, як за свяченою водою. н. пр. — Тїснуть ся, як до дари в церкві. н. пр. — Аж потїють та товплять ся, щоб то ближче стати. К. Ш.
- Тѣсно** = тїсно, зátїсно; тѣжко, скрúтно. — В церкві так тїсно, що й голці нїгде впасти. — Свїт великий, та тїсно жити. н. пр.
- Тѣсновáтый** = тїсновáтий (С. Ш.), пѡтїсний, пѡкїсний (Сп.).
- Тѣснѡта** = тїснѡта (С. Ш.), тїснява (С. Л. Ш.), тїснява, кїснѡта, пѡтовп (С. Л.), пѡтїск. — Тїснѡта така, що й кїем не протїснеш. С. Ш. — Серед сїєї неохайности та кїснѡти. Лев. В.
- Тѣсный** = 1. тїсний (С. Ш.), кїсний (Полт.). — Тїсні чоботи. — Тїсні дверї. — **Т. въ подѣмѣ** = припацстїй.
2. тїсний, тѣжкий, скрúтний. — Тїсні роки припали. С. Ш.
- Тѣснѣть, потѣснѣть** = тїснїшати, потїснїшати.

Тїсенѣ = тїснїш, тїснїше (С. Ш.), кїснїше. — Рївнїш згладиш, тїснїш ляжеш. н. пр. — Як кїснїше, то й душнїше. н. пр.

Тїсто = тїсто (С. Ш.), кїсто (Полт.). здр. тїстко, тїстечко, тїстейко, тїстенько, що зосталось в дїжі — вїс(ш)крїбкі, що зосталось на руках, як мїсяць дїжу — шурупалки. — Ой ти знав, на що брав мїщаночку з мїста: я не їла й не їстиму гречаного тїста. н. п.

Тїстяный = тїстовий, з тїста.

Тїшити, натїшити, ся = тїшити (С. Ш.), бавити, забавляти, натїшити, потїшити, забавити, ся. — Наче дїти забавляли ся тими малюнками. Кн. — Прийди, прийди, мое серце, мою душу потїш. н. п. — **Тїшиться надь кїмъ** = сьмїяти ся, глузувати, глумити ся, кепкувати. — Багато дївчина шанує, падо мною сиротою сьмїєть ся, кепкує. К. Ш. — **Тїшиться съ кїмъ** = цїцькати ся.

Тїюкати, тїюкнуть, ся = цїюкати, тїюкати, цїюкати, цїюкнути, тїюкнути, цїюкнути, ся.

Тюк = тук, цок, цїюк.

Тюк = пїка, пїчка і д. **Кїпа**.

Тїюлевый = тїюльовий. С. Ш.

Тїюлень = 1. Phoca — тїюлень (С. Жел.), морський пес. С. Пар.
2. тїютїй (С. Ш.), незграба і д. **Неповоротливый**.

Тїюльпанъ, рос. Tulipa = тїюльпан. С. Ш.

Тїюльпанний = тїюльпановий. С. Ш.

Тїурма — тїурма, тїурма (С. Ш.), поб. — тїуряга, вїжа (С. З.), кїна (С. З.), хурдїга, цїюа (гал.), плетяні вїкна і д. **Темнїца**. — Крїпка турма, та чорт їй рад н. пр. — Бодай тебе за плетяні вїкна! Кр.

Тїюра = тетєря (С. Ш.), потїщї. — Троянцям вїм дали тетєрї і вїпустили на кватєрї. Кн.

Тїюфїякъ = 1. матрац, набитий сїном — сїннїк, соломою — солоньяннїк.
2. тїютїй (С. Ш.), неотєса. — Такї у його й руки неотєси і весь він неотєса: що ступить, паче товкачем в сукновальнї гупове. Кн.

Тїявканїе = дзїявканнїя.

Тїявкати, тїявкнуть = дзїявкати (С. Л.), дзїявкнути (Кр.).

Тїага = тяганнїя. — **Тїага вїздуха** = тїага, прїбтяг, цуг. — **Дати тїагу** = дати драла, тїагу, дмухача дати.

Тїагїтєся = тїагїти ся, повзївати ся.

Тїагїнїе = тяганнїя, тяганїна.

Тїагостный, но = тяжкїй, важкїй, тїажко, вїажко. С. Л.

Тїагость = тїаготá (С. Ш.), тїагость (С. Ш.), тїагар (С. Ш.), тїагар (С. З. Ш.). — Своему серцю, моїй душі тїаготу не чини. н. п. — Нїхто нї за кого герїти не маєть і на другого тїажу свого викладати не можеть. Ст. Л. — Без всяких тїажарів і податків. Скоропад. С. З. — Тяжкий тїагар на сєрдєньку. н. п.

Тїаготїть, отїаготїть, ся = тїагїти (С. Л. Ш.), утягїти (С. Ш.), завагїти, затїагїти і т. д. д. **Отїагїтїать**. — Хлїб в дорозї не затїажить. н. пр.

Тїаготїнїе = ваготїннїя.

Тїаготїть = тїаготїти.

Тїагїчьсть = тїагїчьсть.

Тїагїчий = тїагїчий, тїагїстїй (С. Ш.), розтїагїливий; протїагїний.

Тїажба = пїзов, пїзва, спрãва (Д. Нєкь). — **Вїнграти тїажбу** = вїпозивати, спозивати, вїграти спрãву.

Тїажебный = пїзвївий.

Тїажелєнєкъ = важкєнїй, тїажкєнїй, тїажєнїй (С. Ш.), пїтяжкїй.

Тїажелó = тїажко, вїажко, сутїужно (С. Л.), сутїажно, скрїтно. — Тяжко нести, а жаль покинути. н. пр. — Ох тяжко, ох важко з ним вїк розмовляти. н. п. — Через вороги тїажко до пєкла достати ся. н. пр. — Що року сутужно Хомї, що року не став свого хлїба. Коц. — Скрутно їм жилось, але ж нїколи на се не рєствєвали. Грїнч. Чайч.

Тїажеловãто = тїажкєнїко, важкєнїко, обтїажно.

Тїажеловãтый = д. **Тїажелєнєкъ**.

Тїажеловѣсный = важкїй.

Тїажелый = тїажкїй (С. Л. Ш.), важкїй (С. Л.), поб. — тїажєннїй, важкєлєннїй; сутїужнїй, сутїажнїй, скрїтнїй, труднїй, прїкрїй. — Важкий камїнь. — Тяжка робота. — Свої сїрняжка — не тяжка. н. пр. — Знав у гору булаву тїажєнну, та їй давай трощить ворота з сєрця. Ст. С. — **Тїажєлєе врємя** = д. пїд сл. **Врємя**. — **Тїажєлая жєнщина** = д. **Вєрємєнная**. — **Тїа зãнахъ** = тїажкїй, важкїй, погãний дух. — **Тїажєль нã ногу** = д. **Неповоротливый** — **Тїа на пїдѣмъ** = тїажкотїлий (С. Ш.), тїютїй (С. Ш.), пїдофєт, сїдєнь. — Так ви, бачу, всї легкодухи, передо мнєю так, як мухи, і пїдофєти на голо. Кот. — **Тїажєлый чєловѣкъ** = а) крутїй, б) гладкїй, товстїй.

Тїажелѣ = тїажче (С. Ш.), вїажче. — Сей докїр здавав ся йому тепєр вдвоє важчим. Лев.

Тяжеліть, отяжеліть = тяжчати, ва́жчати, ва́жніти, потя́жчати, пова́жчати, обва́жніти (С. Л.). — Од спеки аж руки важніють. Кр. — Я втомив ся, дух мій обважнів. Кв.

Тяжесть = вага́ (С. Л.), вагото́, тягото́ (С. Л. Ш.), тяго́сть, тяга́р, тяжа́р, тяжи́на. — **Сь тяжестью** = з вагою, у вазі. — Він їхав порожняком, а я з вагою. н. о. — Звертай, чоловіче добрий, бо сам бачиш: я у вазі, а ти у порожні. Полт. — Мов під вагою великого болю опускає голову. Фр. — Дякувать Богові, що ся вага з моїх плечей спала. Ч. К. — Усе вичитав, що з давніх давен вагою на серці таїло ся. Лев. В. — Несподівано і такою вагою упали на Шевченкове життя. Кв. (Д. ще під сл. Тягото́).

Тяжкій = тяжкий.

Тяжущійся = сутя́жця.

Тяну́ть = 1. (притяну́ть) — тягті́, притягті́. — Тягти човен.

2. (втя́гну́ть, ся) — а) витяга́ти, вітягти. — Печена цибуля добре витягає гній з чиряка. — б) розтяга́ти, витяга́ти, розтягти, вітягти. — Розтягати полотно.

3. (протяну́ть ся) — тягті́, протягті́. — Трохи не пів віку треба було тягти службу. Лев. — Тягне діло.

4. ва́жити, ма́ти вагу́ і д. **В'єсить** 2. —

Тяну́ть чью сто́рону = тягти за ко́го. — **Тяне́ть, тяну́ло** = а) ма́шиць, кор-

тіть, кортіло. — Його кортить гуляти. — б) ва́дить, ну́дить, тя́гне. — Наїв ся, аж нудить мене. — **Тяну́ть** = тягті́ (С. Ш.), цму́лити (горілочку).

Тяну́ться = 1. витяга́ти ся, розтяга́ти ся. — Полотно трохи розтяглось.

2. тягті́ ся, протяга́ти ся, точи́ти ся (С. Ш.). Д. **Длі́ться** 1. і **Продолжа́ться**.

3. протяга́ти ся. — Ця балка протягається ся аж до самої межі. Кр.

4. тягті́ ся, пну́ти ся, п'ясти́ ся. — Пнець ся за панами.

4. перетя́гувати ся. — А давай перетягувати ся: чий батько дужчий.

Тяну́шки = тягу́чки (цукерки). Київ.

Тяпа́ть, тяпну́ть = 1. цю́кати, цю́кнути. — Цюкаю та й цюкаю, а мій дуб стоїть, неначе не його й цюкають. К. Х.

2. кра́сти, цу́нити, сцу́нити (С. Л.) і д. **Сті́брить**.

Тя́пка = д. **Сі́чка**.

Тягива́ = 1. д. **Тегива́**. 2. д. **Сво́ра** 1.

Тягнн́ь, тягнн́ькинь = та́тів, ба́тьків, тату́сів, та́тків, тату́нів, тату́нни, та́тчин, та́теньків, та́течків, та́тців, та́ту́нців. С. Ш. — Каша наша, татів борщ. н. пр. — Маленький — таткові штанді по колінця. н. пр.

Тя́тя, тя́тинька = ба́тько, та́то, та́тко, тату́сь, та́точко, та́тонько, тату́ня, та́ту́нечко, тату́нцо, тату́сечко. С. Ш. — Хоч у рідного тата, але не своя хата. н. пр.

У.

У = 1. у, в. — **У мене**. — **В мене**. — **У** нашої Параски ні гніву, ні ласки. н. пр. — **В мене** думка не така, щоб пішла я за Стецька. Кв.

2. ко́ло, біля́, під, пе́ред. — Коло млина, коло броду два голуба пиля воду. н. п.

— **Сиді́ть, сто́ять у окна́** = ко́ло вікна́. — Коло вікна стою, дрібні сльози рою. н. п.

3. у. — **У!** Яка ти погана. С. Ш.

Убави́ть, ся = д. **Убавля́ть, ся**.

Уба́вка = 1. убавля́ння, збавля́ння, убавлюва́ння (С. Ш.), убавле́ння (С. Ш.).

2. уба́ва, уба́вка. С. Ш.

Убавля́ть, убави́ть, ся = у(в)бавля́ти, убавлюва́ти (С. Ш.), збавля́ти (С. Л.), відбавля́ти, зменшувати, умаля́ти, убавити (С. Ш.), збавити (С. Л.), одбавити, зменшити, вмалі́ти. — Зменши ходу, бо я з

тобою не війду. Кв. — А злая мачуха голочки не змила, нещасній сирітці здоров'я вмалила. н. п. — За що ти хочеш міні віку збавити? Фр. — **Вода убавля́ється** = вода́ убыва́є (С. Ш.), спада́є. — **Убави́ть сніс** = хвоста́, вкрути́ти (С. Л.), пиху́ збі́ти, уте́рти но́са, таба́ки вте́рти.

Уба́вочка = убавочка, убавонька. С. Ш.

Уба́вувать, убая́ть = умовля́ти, улеща́ти, умо́вити, улесті́ти (С. Ш.), власка́вити. — На силу власкавили старого, щоб простив сина. н. о.

Убаю́кивать, убаю́кать = лобля́ти, заколи́хувати, заколи́хати (С. Л.), уколи́сати (С. Ш.), приколи́х(с)а́ти, прибу́ркати, приспати. — І колихала, і котика снівала, та насилу прибуркала дитину.

Уба́ять = д. **Уба́ивать**.

Уберега́ть, уберечь, ся = **уберега́ти, зберега́ти, стереті́ти, ся, убереті́ти, ся** (С. Ш.), **збереті́ти, ся, впи́льнува́ти, у(в)стереті́ти, ся** (С. Ш.). — Зберіг копійку про чорний день. — Хатнього злодія не встереш ся. н. пр.

Убива́лка = до́вбня, то́лок (Д. Трамбовка).

Убива́ніє = у(в)бива́ння.

Убива́ть, уби́ть, ся = 1. у(в)бива́ти (С. Ш.), забива́ти, збавля́ти (С. Л.), губи́ти (С. Л.), у(в)би́ти, ся (С. Л. Ш.), забі́ти (С. З. Л.), згуби́ти, загуби́ти (С. Л.), стра́тити (С. З. Л.), сме́рть ко́му за́подіяти, ві́ку зба́вити (К. Ш.), ві́гна́ти, зве́сти, згуби́ти з сві́ту. — Брат його вбив, на лану зарив. н. к. — Убив ся до сме́рті. — Забив його на сме́рть. — Ві́н йому сме́рть за́поді́яв. — Як би ба́тько не оддав за тебе, то я б сама собі сме́рть за́поді́яла. Лев. — Піду та сам собі сме́рть за́поді́ю. Гринч. — Року 1230 Данилові вороги умовили ся зве́сти з сві́та Дави́ла. Бар. О. — **Убива́ть се́бя, убива́ться го́рестю, печա́лю** = **вбива́ти ся** (С. Л.), **побива́ти ся, мордува́ти ся** (С. Л.). — І Боже, як вона за ним побивалась.

2. у(в)бива́ти, уби́ти, уторува́ти (дорогу). С. Ш.

Уби́вство = д. **Уби́ство.**

Уби́товать = убандажува́ти. С. Ш.

Убира́ть, убра́ть, ся = 1. у(в)бира́ти (С. Ш.), **прибира́ти, опоряжа́ти, убра́ти** (С. Ш.), **прибра́ти, опоряди́ти, у(в)поро́ти.** — Прибрали книжки в шафу. — Вона прибрала сміття з хати. Кн. — Убрав сіно за годину. — Еге, швидко лан упорали.

2. у(в)бира́ти, ся (С. Ш.), **прибира́ти, ся, чепури́ти, ся** (С. З. Л.), **хороши́ти, ся, убра́ти, ся, прибра́ти, ся, причепури́ти, ся, квітка́ми — квітка́ти, у(в)квітка́ти** (С. Ш.), **заквітка́ти, ся** (С. Л.), **позаквічувати.** — Молодиці гріх вбіратись в дівочий убір. н. пр. — Скажу, Галю, встань раненько, прибри си чепуренько. н. п. — Поки люди горівчище любили та й пили, орендари повбірали, як пани ходили. н. п. — Настя причепурила грубу. Лев. — Дівко! Чом ти не хочеш хату причепурити? Кр. — Як була я молодою, і гадки не мала, по садочку похожала, квітчалась, пишчалась. К. Ш.

3. **убира́ти ся** (С. Ш.), **тіка́ти, утіка́ти, убра́ти ся, у(в)ті́кти, приня́ти ся.** — Як до дна доглядати ся, так за Дунай убірати ся. н. пр. — Треба приня́ти ся звідсіля. Кр. — **Убира́йся, убира́йтесь** = **геть, гетьте!** (С. Аф.); **цур тобі.** — Уби-

ра́йся по до́бу, по здо́рову = **іди́, тіка́й, поки ці́лий.**

Уби́ть = д. **Убива́ть.**

Уби́ственный = **уби́йчий** (С. Жел.), **уби́йницький** (С. Ш.), **душогу́бний.** — Серед обставин душогубних Шевченко зберіг любов до своєї долі тяжкої. Кн.

Уби́ство = **уби́й** (С. Ш.), **уби́ство** (С. Ш.), **вби́ство, душогу́бство.** С. Л.

Уби́ця = у(в)би́йник, ця (С. Ш.), **вби́ця** (С. Л.), **уби́йник, ця** (С. Ш.), **душогу́б** (С. Л.). — І знов приплів, весь трусячись, мов той убійник, я. І. Г.

Ублажа́ть, ублажи́ть = 1. **ублажа́ти** (С. Ш.), **вгнобля́ти** (С. З.), **ублажи́ти, вгнобля́ти.**

2. **блага́ти, блажи́ти, ублага́ти** (С. Ш.), **у(в)па́нькати** (С. Ш.), **уко́ськати** (С. Ш.). — Блажив стару відму, аж зязик міві пересох, не йметь ся віри, править своє. Кн.

Ублюдо́к = **по́круч** і д. **По́м'єсь** 2.

Убо́гий = у(в)бо́гий (С. Л. Ш.) і д. **Бѣ́дний 1.** — Убогому мало що бракує. н. пр. — Із багатою сестрою напивають ся, а з убогою насміхають ся. н. п.

Убо́жество = **убо́жество** (С. Ш.), **убо́жество** (С. Ш.), **убо́зство** (С. Ш.), **убо́гота** (С. Ш.), **у(в)бі́жжя, зли́дні, худо́бство** і д. **Бѣ́дность.** — В хаті у них таке убожество, що й миші повтікали. Кн. — Я твоє багатство переживу, а ти мого убожства не переживеш. н. пр.

Убо́жествовать = **убо́гувати.** С. Ш.

Убо́житься = **бідкати ся, збіднювати ся.**

Убо́жьть, обу́божьть = **убо́жити, убо́жчати** (С. Ш.), **бідніти, збу́божити, збідніти.**

Убой = **уби́й** (С. Ш.), **заби́й, забива́ння, за́різ.** — Мене забивання телят годує — платять за теля 10 копійок. Кн. — Годувати на за́різ. Кр.

Убо́ина, убо́инка = **м'я́со, воло́вина, бичи́на, яловичина** (волове або коров'яче), **барани́на, маха́н** (бараняче, овече), **свини́на** (свиняче), **мясе́, воло́винка** і т. д.

Убо́йный = **уби́йний.**

Убо́ристый, то = **убо́ристый, то** (С. Ш.), **сти́слий, ло.**

Убо́рка = 1. **убира́ння** (С. Ш.), **прибира́ння, прибо́рка, по́рання, перетруска.** — Та як була перетруска, тоді мабу́ть і загу́бив ся пашпорт. Кр.

4. **убі́р, убра́ння.** С. Ш.

Убо́рный = **убі́рний.** С. Ш. — **У. ко́мната** = **убі́рна.** С. Ш.

Убо́рчивый = д. **Убо́ристый.**

Уборщикъ, ца = убиральник, прибральник, ця.

Уборъ = убір (С. Ш.), прибір, убрання (С. Ш.), стрій і д. Нарядъ. — Молодиці гріх вбиратись в дівочий убір. н. пр. — Твоя дівчина краца всіх, на їй прибору більше всіх. н. п.

Убоѣтєся = побоятися, вжахнути ся, острахнути ся. — Побояв ся і не пішов. — Як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п. — Старші ж брати острахнули ся і zostали ся, а Іван Царевич пішов. н. к.

Убранство = д. Уборъ.

Убрать, ся = д. Убирать, ся.

Убуваніє = убування, убуток (С. Ш.).

Убувать, убуѣть = убувати (С. Ш.), зменшувати ся, убути (С. Ш.) і д. Уменьшатся. — Щоб у мене повна гладшечка грошей була і щоб вони не убували, скільки б я їх не брав. н. к. — Байдуже їй, що достатки швидко убувають, час від часу зменшують ся, а не прибувають. Мова. — **Вода убуваєть** = вода спадає, убуває (С. Ш.).

Убулой = убутий, спалий.

Убуль = убуток (С. Ш.), упадок (С. Ш.), впадок, спад, спадох (С. З.). — Так вже пішло воно на впадох, стали дохти корови. Кн. — Як нема статку, то нема й упадку. н. пр. — А судна переправляли з трудностю, бо судна великі і на спад води прийшли. Л. С.

Убытокъ = шкода (С. З. Л.), у(в)биток (С. Ш.), збиток, у(в)падох (С. Ш.), втрата (С. Л.), трата (С. Ш.), при продажі — недобір. — Брат не брат, а шкоди не роби. н. пр. — Спиток не биток. н. пр. — Знать то Озовська орда великі збитки мала. н. д. — Чи зиск, чи трата — одна заплата. н. пр. — Продав за 40, а сам дав 45 карбованців; от тобі чистого ведобору 5 кар. Кн. — **Убытки причиняѣть, нанести** = шкодити, шкоду зробити, нашкодити, пошкодити. — Батько нашкодив, а діти в одвіті. н. пр. Ман.

Убуточити, изубыточити = у(в)биточити (С. Ш.) і д. Убытки причиняѣть.

Убуточный, но = утратний (С. Ш.), но, накладно.

Убуѣть = д. Убувать.

Убуганіє = тікання.

Убугать, убужать = тікати (С. Ш.), у(в)тікати (С. Ш.), у(в)микати (С. Ш.), унікати (С. Ш.), у(в)тікати, втекти (С. Л.), швидко — чкурути, стругнути, дати драла, тягу, маху, дременути, дмухнути, пятами накивати, про кількох —

повтікати. — Тікають не від калача, а від бича. н. пр. — Собака від хліба не утіче. н. пр. — Та не далеко і втік — наздогнала лихая година. Дум. — Я за ним, а він умикає, тільки литки блищать. Кн. — Дав драла, аж потилиця ляска. н. пр. — Злякався та мерціи накивав і пятами. Дум. — **Убуганя** = утеком (С. Ш.), втеком. — **Убужавшій** = утєклий (Сп.), збіглий. — Хіба крадений був кінь, чи втеклий? н. о.

Убуѓатєся = набігати ся, убігати ся (С. Ш.).

Убуѓдательный, но = переконуючий, пересвідчуєчий, че. С. Пар. — **Убуѓдательно просійть** = благати, прісьма просіти.

Убуѓать = д. Убуѓать.

Убуѓдать, убуѓдѣть, ся = запевняти, у(в)певняти (С. Ш.), вмовляти (С. Л.), переконувати, пересвідчати, запевнити, ся, переконати, ся (С. Жел. Пар.), пересвідчити, ся (С. Жел. Пар.), увірити ся (С. Пар.), перевірити ся. — Марне вона запевняла мене нити віри ворожі. Кн. — А запевнив ся, що ідея національна... Кн. — Я тільки в тім переконав ся, що золотом у Цареграді купити можна все. К. Б. — Не повірив би я зроду, одже в тім переконали мене певні свідки. Ст. Г. — Хтїв і переконати ся — чи брешуть люди чи ні. н. о. — Нехай пані нас переконає, що се неправда. Фр. — А тепер я нещасливий сам переконав ся: жінка дружбу полюбила, а я сам zostав ся. н. п. — Я перевірів ся, що справді так було.

Убуѓденіє = 1. у(в)мовляння, вмова.

2. переконання (С. Жел. Пар.), пересвідчення (С. Жел.), пересвідчення, досвідчення (С. Л.), здання (С. Л.). — Доводі прочитати уважно, щоб дійти до переконання. Зап. Фр. — З гімназії вивесени переконання та вірування розвіяли ся без слїду. Фр. — Сказав би хто, що він зробив те з переконання, але ж переконання у його не було. Кн. — Він zostав ся вірним пересвідченням, якими перевяла ся його груди молодеча. З. Луч.

Убуѓлицє = притулок (С. З. Л.), притулище, пристановище, пристанище, затула, захисть (С. Л.), захисток, притїн, прихїлище, схованка, притулиско (С. З.). — Не внаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукає нового захисту. К. Х. — При церкві святїй притулиско завявши. Палій. С. З. — Під дощ оцей хлівець наш захисток — єдиний в стєпу. Кн.

Убуѓлювати, убуѓлѣть, убуѓлїть, ся = бі-

лити, убiляти, убiлити (С. Ш.), побiляти, побiлити, ся.

Уважати, уважити = 1. поважати (С. З. Л.), шанувати (С. З. Л.), ушанувати (С. Ш.). — Ти бо, Мотре, повинна поважати матiр, бо мати старша в хатi. Лев. — I дуже поважали i любили один одного. н. о. Грiнч. — Оддай мене, моя мати, замiж за старого, буду його шанувати лучче молодого. н. п. — Ой рада б я Марусеньку за рiдну прийняти, та все не так вона мене буде шанувати. н. п. — Ми любимо i шануємо тебе, яко артисту. Кн. — **Уважаемый** = поважний (С. З.), шанiвний (С. З. Л.). — **Поважне** посланiе ваше дойшло. Ориг. С. З. 2. у(в)важати (С. Ш.), уважувати (С. Ш.), мати на увазi, уважити (С. Л.), зглянути ся (С. Л.). — Вважаючи на тi обставини, треба думати, що... Кн. — Не вважай на врожай, сiй жито — хлiб буде. н. пр.

Уваженiе = увага (С. Ш.), повага (С. З.), шанiа (С. З.), шанiба (С. З. Л.), шанування (С. З. Л.), ушанування (С. Л. Ш.), пошанiвок, пошанiвка, пошанiвля. — В йому десь узялась повага до себе. Лев. — Не буде тобі шаноби за се. н. к.

Уважiтельный = уважний (С. Ш.), вартий уваги.

Уваленъ = вайлiо (С. Л.), вахлiй, вахлiк, чвалiй, тюхтiй (С. Ш.), мамула (Ман.), макуха, бiецман, одорiблiо, мацапура, невiволока, незграба. — З такими вахлами шкода на вовка полювати. К. Х. — Чвалаями ходять, а бiсiв проводять. н. пр. — От невiволока! Не йде, а наче лангух подови лiзе. Кн.

Уваливать, увалить, ся = 1. вивiлювати, вiваляти, ся (на пр. повесть).

2. вимiшувати, викачувати, вимiшати, викачати (гiсто).

Увалистый = 1. вибiбiстий i д. Ухабистый. 2. д. Увалчивый.

Увалъ = вибiй i д. Ухабъ.

Увалчивый = вайлуватий; качконiгий; д. теж **Неповоротливый**.

Уваривать, уварить, ся = увару(ю)вати, у(в)варити, ся (С. Л. Ш.), упрiвати, уприти (С. Ш.), у(в)кишити. — Каша не упрiла. — А ще корiнь не вкишiв, а вже милый прилетiв. н. п.

Увесенiе = увiз.

Увеселенiе = побiльшення.

Увеличванiе = побiльшування.

Увеличивать, увеличить, ся = побiльшувати, ся, вбiльшувати, вбiльшати, ся,

збiльшувати, ся, побiльшати, ся (С. Жел.), бiльшати (С. Л.), прибувати, додавати, побiльшити (С. Жел.), пiдбiльшити, побiльшати, пiдбiльшати, прибути, додати, прибiльшати, ся, прибiльшати, людей — полюднiшати. — Води в Росi побiльшало. Лев. — Маленьке — гарненьке, а побiльше — погрiшає. н. пр. — Разом я почував, що я бiльшею, що я побiльшав геть. Кн. — Публiка страшенно побiльшала всi тi страхи. Л. Н. В. — Власною працею, розумним дiла збiльшив батькiвське надбання. Л. Н. В. — Пани могли тi чиншi i повинностi збiльшувати. Бар. О. — Хмiль буде мiвi смiлости додавати. н. д. — Вони що року побiльшували платню з орандарiв землi. Прав. — Як побiльшало людей, то подорожчала земля. З.

Увеличительный = побiльшiючий.

Увередъ = поруха, уверед (С. Ш.).

Увернуть, ся = д. Увертывать, ся.

Увертывать, увертать = рiвняти, вирiвнювати, зрiвнювати, вирiвняти, зрiвняти.

Увертка = 1. у(в)гортання.

2. вiвертка, вiзворотка (С. Л.), вiкрут, вiкрутка, вiкрутна, вiкрутас. — Се не правда, а тiльки вiвертка, щоб очкура не розв'язали. Кн.

Увертливый = вiверткiй, вiкрутень.

Увертывать, увертать, увернуть, ся = 1. у(в)гортати, увертати, увiрчувати, угорнути, увернути, увертiти, увертiти, ся. С. Ш. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Ш.

2. вiвертати ся, вiкручувати ся, вiвернути ся, вiкрутити ся, вiпорснути, крутька дати; ухиляти ся, уникати, ухильнути ся (С. Ш.), уникнути.

Уверчивать, ся = д. **Увертывать, ся** 1.

Увеселенiе = 1. увеселювання. С. Ш.

2. забавка, у(в)тiха, потiха, розрiвка, розвага.

Увеселитель, ница = веселун, ха, веселiй (С. Пар.).

Увеселительный = утiшний (С. Жел.), забавний. — **У. вечеръ** = забавний вечiр (Пч. О.), вечерицi.

Увеселять, увеселить, ся = увеселяти (С. Ш.), веселити (С. Л.), звеселяти (С. Л.), бавити, увеселити (С. Ш.), звеселити, обвеселити, забавити, розважити, ся. — Грайте музики, грайте, вiд села до шинку, звеселiть мою жiнку. н. п.

Увести, увести, ся = д. **Уводить.**

Увивать, увить, ся = 1. обвивати, уви-

вати (С. Ш.), обповівати, обвіти, увіти, обповіти, ся. — Квітками та листями обвили увесь хрест. Кн. — Хміль все роже обвив. Греб.

2. коло кого — віти ся, увивати ся (С. Ш.), крутити ся, до кого — ластити ся, лащити ся, підсипати ся, підлабужнювати ся, до кого, за ким — упадати, умізгати ся (С. Ш.). — А як ті парубки упадають за мною. О. Ст. — Коло мене хлопці вьють ся і за мене часом бьють ся. н. п.

Увидать, увидѣть, ся = у(в)бачати, у(в)бачити, забачити (С. Л. Ос.), побачити, ся (С. Л.), набачити, наглé(я)діти (С. Л.), у(в)глéдіти (С. Л. Ш.), у(в)глядіти (С. Ш.), у(в)здріти (С. Ш.), наздріти, приздріти, уздріти, кризь що — проглянути, багато чого — наздивити ся, поназдивити ся. — Піду я до броду, чи не вляжу. — не вбачу перевозчика з роду. н. п. — Ідуть тай їдуть, коли убачили хатку на курячих віжках. н. к. Грінч. — Що було — те бачили, а що буде — побачимо. н. пр. — Сонце й місяць ще я бачить буду, тебе ж, сину, вже повік не вбачу. Ст. С. — Скучив я за ним, хочу побачити його. н. о. Грінч. — Прощай, панове-громадо, і дівчино вутко, бо Бог знає — чи побачимось хутко. н. п. — Вона сподівалась побачитись з ним у церкві. Лев. — Хожу по садочку, милого не бачу, а як його не zobачу, то не раз заплачу. н. п. — Як царя той вистовник забачив, уклонив ся йому чолом низько. Ст. С. — Вона його як тільки углядела, зараз веде у палати. н. к. Ман. — Угледів вовк, дарма, що спав. Б. Г. — Еней пожар такий уздрівши, злякав ся, побілів, як сніг. Кот. — Не бачила сова сокола, як уздріла, аж зомліла. н. пр. — Не уздриш, відкіль і лихо складеть ся. К. Х. — Поназдивитесь, коли він сього не зробить. н. о.

Увилувать, увилувать = ухилити ся, ухилити ся, вилюгати, од роботи — однікувати, шильники терти. — Ти бо не вилюгай сюди й туди, а кажи по правді. Кн. — Мій наймит все однікує од роботи. Лев.

Увинчивать, увинचितь = д. Завинчивать. Увить, ся = д. Увинять, ся.

Увлажать, увлажнить, увлажить, увлажнить, ся = оболожувати, відволожувати, відвільжувати, оболожити, відволожити, відвільжити, ся, провóхнути.

Увлекательность = знадлівість, зваблівість, повабність.

Увлекательный, но = знадлівий, знадлівий, во, зваблівий, во, заласний і д. Пльнительный.

Увлекать, увлечь, ся = 1. залучати (С. Л.), затагати, займати (С. Аф.), захоплювати. — Він затаг мене на обід. — Татари захопили в полон багато людей.

2. надіти, вібити, маніти, знажувати, ся, чарувати (С. Л.), поривати, ся, заносити ся, заганяти ся, знадіти, принадіти, ся, звабити, привабити, причарувати, учарувати і д. Пльнить 2.

Увлечѣние = поривання, маїння, залас-ся (С. З.), запал. — Коли б же то було кохання, а то просто маїння молодого віку. Кн. — Балакав з таким запалом, що...

Уводитъ, увѣсть = 1. уводити (С. Ш.), одводити, одвести, повести. — Сусіда повів з собою мого гостя.

2. займати, заганяти, захоплювати, заняти, заганяти, захопити, забрати з собою (крадькома або гвалтом).

Увозить, увѣсть = увозити, завозити, увезти, завезти (крадькома).

Увозъ = захват.

Уволакивать, уволочъ = уволікати, уволікти (С. Ш.), потягати, затагати, потарганити. — Вовк потяг сердешную (вівцю) в діброву. Б. Г.

Уволение = д. Увольнять.

Увольнѣние = увільнення, увольнення. С. Ш.

Увольнительный = увільняючий.

Увольнять, увольнить = увільняти, увольнювати (С. Ш.), ослобоняти, пускати, увольнити (С. Ш.), ослобонити, пустити, проти волі — змістити, скинути. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Змістив покойовку. Кр. — Суддю скинули з посади. Кн.

Уворовать = украсти, вкрати.

Уврачевать = вилічити, вигоїти (С. Аф.), загоїти, викорувати, улічити (С. Ш.).

Увь = гай-гай! (С. Аф.), овва! та-ба! (С. Ш.). — Овва! надія пішла під хмару. Кн. — Вона б і гарна дівка, та-ба! С. Ш.

— **Увь мѣ** = ох лишенько!

Увѣдомительный = увідомний (С. Ш.), повідомляючий. — Увідомне письмо. С. Ш.

Увѣдомленіе = увідомлення (С. Жел.), повідомлення, оповість, оповістка, оповіщення, обвіщення, увіщення (С. Пар.), звіщення (С. Пар.).

Увѣдомлять, увѣдомить = увідомляти (С. Жел. Ш.), повідомляти (С. Жел.), оповіщати, обвіщати, сповіщати, звіщати, увідомити, повідомити, оповістити (С.

- л.), сповістити (С. Л.), відповістити, звістити (С. Л.), обповістити. — Про се було повідомлено наперед. Л. Н. В. — Обповістили усіх.
- Увѣковѣченіє** = увічнення. С. Ш.
- Увѣковѣчить** = увічніти. С. Ш.
- Увѣнчивать, увѣнчать** = вінчати, увінчити, увінчати (С. Ш.), уквітчати (С. Ш.), про кількох — поквітчувати.
- Увѣреніє** = запевненія. — Зміст того довгого листу, повного запевнень про любов. Л. Н. В.
- Увѣренность** = певність. — Висловлював мні свою певність, що Юзефович не хотів паякнути Костомарову. Кн.
- Увѣренный** = певний, певец, зовсім — певнісенський. — Я був певнісенський, що він вже... З. Фр.
- Увѣрительный** = увірочний (С. Ш.), запевняючий.
- Увѣрять, увѣрить, ся** = у(в)певняти (С. Л. Ш.), запевняти, завіряти (С. Л.), увіряти (С. Ш.), у(в)півняти (С. Ш.), запівняти, завірити, увірити (С. Ш.), переконати, ся. — Подивлюсь на дівчину тільки, щоб самому впевнитись на очі. Грін. Чайч. — Виговський послав письмо до цари, впевнюючи його в своїй вірності. Бар. О. — Поки не заприсягнеш ся і клятьбою мене не запевниш. Ніщ. — **У. въ безопасности** = у(в)безпечати, обезпечити. С. Ш.
- Увѣсенный** = уважистий (С. Ш.), важкий.
- Увѣситъ** = д. Увѣшнать.
- Увѣчить, изувѣчить** = калічити (С. Л.), увічити (С. Ш.), скалічити, укалічити (С. Ш.), і д. Изувѣчивать.
- Увѣчный** = каліка (С. Л.), калікуватий, калічений.
- Увѣче** = каліцтво (С. Л. Сп.), увіччя (С. Ш.).
- Увѣшивать, увѣшать, увѣсень** = 1. обвішувати, увішувати (С. Ш.), обчепляти, обвішати, увішати (С. Ш.), багато — пообвішувати, поначепляти, пообчеплювати, часто — врясити. (Д. Обвѣшивать 1.) 2. обважувати і д. Обвѣшнать 2.
- Увѣщаніє** = вмова, умовляння, усовіщування. — Умовлянням швидче дійдеш ладу, ніж силуванням. Зінк. — Перед присягою усім нам робили усовіщування. Кн.
- Увѣщать, увѣщевать** = умовляти (С. Ш.) і д. Уговаривать 1.
- Увидать, увиануть** = в'янути (С. Л.), марніти (С. З. Ос.), блекнути (С. З. Л.), зів'янути (С. Л.), зов'ясти (С. Л.), пов'янути, ув'янути (С. Ш.), змарніти, помарніти, зблекнути (С. Л.), про кілько — перев'янути. — Ані братіка я, ні сестриці не мала, між чужими зросла, та вже й в'янути стала. К. Ш. — Квітки пов'яли. — Як одвітнеш, так ув'яднеш, н. п. — У полі могила з вітром говорила: повій вітре ти на мене, щоб я не марніла, щоб по міні трава росла та ще й зеленіла, н. п. — Ой у саду трава пожовтіла, за ледачим чоловіком жінка помарніла. н. п. — **Увидший** = в'ялий, пов'ялий, зів'ялий, помарнілий, блеклий (С. З.). зблеклий. — Пов'ялі волоски.
- Увязать** = д. Увязывать.
- Увязать, увязиться, увязнуть** = грузти, загрузати, загрузнути, угрузнути (С. Ш.), засити ся. — Колеса так загрузли, що на силу витягли коні. — У грязь колеса заситились. Ос.
- Увязчивый** = уїдливиий (С. Ш.), в'їдливиий, причепливиий і д. Привязчивый.
- Увязываніє** = ув'язування, шнуровання.
- Увязывать, увязать, ся** = 1. ув'язувати (С. Ш.), ув'язати, умотувати, ушнуровати, дуже — уґрундювати. 2. чіпляти ся і д. Привязываться 2, Придираяться і Приставать 5.
- Увидый** = д. Увидший.
- Увиануть** = д. Увидать.
- Увисло** = пов'язка (голови).
- Угадчивый** = у(в)гадливий.
- Угадчикъ, ца** = угадчик, ця, угадько. С. Ш.
- Угадь** = одгадування, одгадка. — На угадь = навмання.
- Угадываніє** = у(в)гадування. С. Ш.
- Угадывать, угадать** = у(в)гадувати і д. Отгадывать.
- Угарный, но** = чадний, чадно. — Одчени двері, бо в хаті неначе чадно.
- Угаръ** = чад. С. Л. — Цим самоваром тільки чаду напустили. — Трудно й було в такому душному, одурливому чаді не вчадіти. З. — **У. издавать** = чадіти. — Щось наче самовар чадить.
- Угасаніє** = угасання, ізгасання, погасання. — Отаке погасання свідомости національної... Кн.
- Угасать, угаснуть** = 1. гаснути, угасати (С. Ш.), вигасати, тухнути, угаснути, угасти (С. Ш.), згаснути, згасти (С. Л.), вигаснути, погаснути, погасти (С. Л.), потухнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Погасло огнище. 2. угасати, скліти (Ман.), чохнути, ганути, конати, угаснути.

Угаша́ть, уга́шувать, угаси́ть = гаси́ти, туши́ти, угаси́ти (С. Ш.), погаси́ти, потуши́ти.

Уга́щувать, ся = д. Угоша́ть, ся.

Угиба́ть, угну́ть, ся = у(в)гига́ти (С. Ш.), заги́нати, угну́ти, загну́ти, ся.

Угла́живать, угла́дить = рівня́ти, вирівнювати, вірівняти.

Углекислотá, Acidum carbonicum = углекислотá (С. Жел.), вугляний квас (С. Пар.).

Углеро́дъ, Carbonicum = угле́ць (С. Пар.), вугле́ць (С. Жел. Пар.).

Углова́тий, то = 1. угла́стий, углістий (С. Ш.), вугла́(й)стий, то. — Вугласто заціплюють виріг. Кр.

2. вайдува́тий, незгра́бний, неметкі́й. — У. умъ = тупа́ голова́.

Углово́й = угловий (С. Ш.), кутній, вугловий, роговий, наріжний, з того краю, де образи — поку́тній (С. З.). — Наріжна кам'яниця. — Копа́й наріжно яму на слуп наріжний. Черкаси. — Поку́тне вікно. С. З.

Углубле́ние = 1. виглубле́ння, заглубле́ння (дія). С. Жел.

2. у(в)ло́говина (Хар.), влу́ка, заглибина (С. Жел.), видолинок, ямка і д. Впа́дина, Ложби́на і Лу́нка.

Углубля́ть, углуби́ть, ся = 1. углибля́ти (С. Ш.), угли́бити, вижолобити, виямчити (С. Пар.), робі́ти, зробі́ти гли́бше. — У. умъ = розумува́ти, пускати́ розум по голо́ві.

2. вко́пувати ся, вкопа́ти ся. — Грабарі́ вкопали ся на сажінь в землю.

Угль = д. Уго́ль.

Угля́дъть = догле́діти, догля́діти, догля́нути, додиви́ти ся, допи́льнува́ти і д. Досмотрѣ́ть.

Угниа́ть = д. Угона́ть.

Угнетáтель, ница = утиска́ч (С. Ш.), гнобитель, глобитель, ка. — Народ почав жорстоко розправляти ся з своїми гнобителями. Бар. О. — Д. ще під сл. Притѣснитель.

Угнетáть, угне́сть = 1. пригига́ти, пригига́чувати, пригига́ти.

2. гне́сти, гни́сти (С. Л.), угни́тати (С. Ш.), утиска́ти (С. Ш.), у(в)тисня́ти, гноби́ти, угни́тити (С. Ш.), пригига́ти, пригноби́ти і д. Стѣсняя́ть і Притѣсняя́ть. — Горе мене гніте. С. Л. — Сама муштра гнобила дух Шевченка. Кн. — Угнетѣ́ный = пригичений, пригноблений, безвільний, неприкааний. — Лист Гр. Толсто́й підбадьорив пригноблену душу Шев-

ченка. Кн. — Ходить, як неприкааний. К. З. о Ю. Р.

Угнетѣ́ние = ўгніт, ўтиск. С. Ш.

Угнетѣ́нность = пригнобленість, пригнобленість. — Замість світу — тьма і тьма, неволя і пригнобленість духа. Кн. — То була німа пригнобленість душі. Кн.

Угну́ть, ся = д. Угиба́ть, ся.

Угни́здаться = угни́здити ся (С. Ш.), оку́блїти ся.

Угобжа́ть, угобзи́ть, ся = д. Удобра́ть.

Уговáриваніе = умовля́ння, уговору́(ю)вання.

Уговáривать, уговори́ть, ся = 1. у(в)мовля́ти (С. Л. Ш.), умовлювати (С. Ш.), уговору́(ю)вати (С. Ш.), резоніти, нараджати, ко́ськати, у(в)мови́ти, у(в)говори́ти (С. Ш.), нара́дити, укоськати (С. Ш.), урезоніти, упáнькати (С. Ш.), угóвтати (С. Ш.), ласками — власка́влювати, у(в)ласка́вити (С. Ш.), лестощами — улещáти, улесті́ти (С. Л. Ш.), благанням — ублагáти. — Словами і ласкою умовляв її покинати свої норови. н. о. Грінч. — Микита довго вмовляв її — не помогло. Мир. О.

2. у(в)мовля́ти ся (С. Л. Ш.), домовля́ти ся (С. Л.), годіти ся (С. Л.), єднáти, ся, у(в)мови́ти ся (С. Ш.), домо́вити ся, угоди́ти ся, погоди́ти ся, вьєднáти, поєднáти ся. — Отак усі проміж себе умовили ся, та й поїхали. н. о. — Не страшно женити ся — страшно попа єднати. н. пр.

Уговорный = умовний, умовлений. С. Ш.

Уговоръ = умова, уговор, уго́да, уклад. С. Л. Ш. — Ждіть, поки я свисну, як вже була умова. К. К. — З такою умовою, щоб... н. к. — Уговор паче грошей. н. пр.

Уговоры = Уговáриваніе.

Уго́да = уго́да (С. Ш.), вго́да (Ос.), дого́да. — Невістка добра, бо робить усяку угоду для свекрухи. Лев. — Не догода бабці — ні на печі, ні на лавці. н. пр.

Угоди́ть = 1. д. Угожда́ть.

2. тра́пити (С. Ш.), потра́пити, влу́чити (С. Л.). — Не всяке було на його смак і потрапити. Кн. — Трапила коса на камінь. н. пр. — Влучив в саміснький висок. С. Л.

Уго́дливость = уго́дливість, услу́жливість, услу́жність. С. Ш.

Уго́дливый = уго́дливий, услу́жливий, услу́жний. С. Ш.

Уго́дникъ, ца = уго́дник, ця (С. Ш.), уго́дничок (С. Ш.); підлабу́зник. — Мовчи ти панський підлабузник. Кн.

Угѳдничать = годѳти, догожати, вислуговувати ся, па́дькати ся.

Угѳдность = угѳдність і д. Угѳда.

Угѳдный, но = угѳдний (С. Ш.), угѳден (С. Ш.), вгѳдний (С. Л.), вгѳдний, сподобний, уподобний, угѳдно, завгѳдно. — Будь лагодним, будеш і Богу угѳдним. н. пр. — Як будеш Богу угѳден, то не будеш голоден. н. пр. — Нам цей волосний не сподобний, будемо вибрати иньчого. Лев. — Довгий батюжок уподобніший цьому хлопчикови, ніж короткий. Лев. — **Какъ вамъ угѳдно** = як собі знаєте, воля ваша, як вам завгѳдно. — **Скѳлько угѳдно** = скѳльки хочете, до схочу. — **Что вамъ угѳдно?** = чо́го вам треба?

Угѳдые, угѳдые = 1. вгѳддя, угѳди. — **Полєбѳя, лєбнѳя угѳды** = грунті, лані, лєси. — В одну руку добрі угѳди, а в другу — чисто борова земля, хоч і не сїй. Кн. 2. д. Привѳлье.

Угождать, угождать = годѳти (С. Л.), догожати (С. Л.), у(в)годѳти (С. Ш.), догодѳти (С. Л.). — Годи старому, як болячіи. н. пр. — Пожалуют мене та добріи люди; роботиму, годитиму — добре мнѳ буде. н. п. — Треба своїи бѳди годѳти. н. пр. Ман. — Ще той не вродив ся, щоб усіи догодив. н. пр. — Не догодиш анѳ дѳлом, анѳ тѳлом. н. пр. — Рада вибрала Юрии Хмельницького, щоб догодѳти старому гетьмановѳ. Бар. О.

Угождєніє = д. Угѳда.

Уголѳкъ, уголѳчекъ = вуглик, угліина (С. Ш.), що горить — жаринка.

Уголовный = карний, криминальний, горловий (С. З.), голѳвий (С. З.). — Карне право литовського статута в звязку з розвитком руського карного права взагалѳ. Фр. — Не в законах статуту карного шукали вони карѳ для нашого поети. Кн. — Перед суддѳми головними точила ся справа криминальна. С. З. — Горлове караннѳ. — Горлова справа. С. З.

Уголь, уголѳкъ, уголѳчекъ = угѳл (С. Ш.), вугѳл (Кр.), угѳлѳк (С. Ш.), улиці, стола, дошки, книжки то-що — рѳг, рѳжѳк (С. Л.), в серединѳ хати, скринѳ то що або мѳж чим — кут, кутѳк, кутѳчок (С. Л.), двора, сада, поля, що витикаєть ся в чужий дѳвр — зѳкѳло (С. Л.), в хатѳ мѳж стѳною і пѳчкою або в печѳ — закарѳлѳк (С. З.), в коморѳ, шафѳ, скринѳ — закарѳрок, в мѳшку або мѳж гѳр — Гузѳрь. — Повернѳть за вугѳл, — отам її хата. Кр. — В своїи хатѳ і угѳли помогають. н. пр. — Жѳнка держѳть за три угѳли, а муж за четвѳртий. н. пр. — Як син родѳть ся, то й угѳли радуєть ся. н. пр. —

Саме головою об стѳл об рѳжок забѳв ся. н. о. — Нѳ в кут, нѳ в дѳврѳ. н. пр. — В кутку пѳд лавою. С. Л. — У свѳтѳ Божему нема кутка без горѳ, не тѳльки тут, а і по той бѳк моря. Б. Г. — Я роскажу тобѳ: де був, що бачѳв, що почув, я обѳтаю всѳ кутѳчки. Б. Г. — Аби хлѳба шматѳк та теплий кутѳк. н. пр. — Ой вѳйду я на улицю, стану у кутѳчку, не займайте мене, хлопцѳ, удѳвину дочку. н. п. — Ухватѳв торбу за гузѳрь. н. к. — Яр кѳнчѳв ся гузѳрем мѳж двома шпѳлями. н. о. — **Имѳть своей угѳлѳ** = свѳй кутѳк матѳ, в своїи хатѳ житѳ. — **На угѳу** = на рогу, на розѳ, на рѳжѳку. — Он там на розѳ вулицѳ. Кр. — Хата на рѳжку. Кр. — Його хата на самѳм розѳ, де дорога повертає на праву руку. С. Л. — Чи се тая удова, що на рогу хата, хорошу дочку мѳж має, сама не багата. н. п. — **Красный, образной угѳлѳ** = пѳкут, пѳкутѳтя (С. З.), де сходѳть ся лѳвки — розѳтѳки. — Всѳ поважають, на пѳкутѳ його сажѳють. Б. Г. — Іде багатѳй сусѳда, треба його на пѳкутѳ посадѳти. н. к. Ман. — Кутѳя на пѳкутѳ.

Уголь, угѳлье = угѳель (С. Ш.), угѳль (С. Ш.), вугѳль (С. Л.), здр. — углѳецъ (С. Ш.), мн. — угѳлѳя, вугѳлѳя (С. Л.), одна штука — углѳина (С. Ш.), що горить — жар, жарѳна, з золою — прѳсок (С. З.). — Оддаєть на тѳм свѳтѳ вугѳллям. н. пр. — Приѳшов чернецъ, положѳв яйѳца в углѳецъ, нехай киплять, поки прѳйду уцьять. н. з. — **Уголь углѳемъ** = чѳрний, як сѳжа, як вугѳль. — **Древѳсный у.** = деревѳяне вугѳлля. — **Земляной, каменный у., Lithanthrax** = земляне вугѳлля.

Угольникъ = 1. угѳльник. С. Ш.

2. косѳнецъ, косѳнчик, косѳяк (стѳлик або полицѳка в кутку).

Угольный = д. Угѳловѳй.

Угольный = угѳловѳй, вугѳлянѳй. — **Угольная яма** = вугѳлѳрка, вугѳлѳрнѳя.

Угольня = вугѳлѳрка, вугѳлѳрнѳя.

Угольщикъ = вугѳлѳр (Зѳвѳк.), угѳльник (С. Ш.).

Угольщикѳй = вугѳлѳрський.

Угомѳнь = спѳкій, тѳша; одпѳчѳнок, одпѳчѳвок; вѳпц, угѳв.

Угомоня́ть, угомонѳть, ся = 1. угомонѳти, вѳпнѳяти, тихомѳритѳ, гамувѳти, угомонѳитѳ, утихомѳритѳ, у(в)гамувѳти, ся. С. Ш.

2. уколѳшкѳти (С. Ш.), на той свѳт спровѳдитѳ.

- Угónка, угónъ** = 1. виганя́ння, вигна́ння, займа́ння.
 2. угónка. С. Ш. — Чухрай угонку дав. Ст.
- Угоня́ть, угна́ть** = 1. уганя́ти, угони́ти (С. Ш.), угонюва́ти (С. Ш.), заганя́ти, угна́ти (С. Ш.), увігна́ти (С. Ш.), загна́ти.
 2. займа́ти і д. Уводи́ть 2.
- Угора́дить** = нада́ти. — І падало ж йому.
Угора́диться = умудрува́ти ся, добра́ти спóсoбу.
- Угора́ть, угоря́ть** = 1. ча́діти, у(в)ча́діти (С. Л. Ш.), про кількох — поча́діти, поча́діти, пере́чадіти.
 2. вигоря́ти, вигорі́ти, перегорі́ти.
- Угорі́стый** = д. Холмі́стый.
- Угоро́ць** = д. Пригоро́ць.
- Угорь** = 1. *Cystricercus cellulosaе* — ўгор, прищик, пшк.
 2. риба *Muraena anguilla* — ўгор.
- Угоря́лий** = у(в)ча́ділий. — Б'гаєть, какъ угор'ляя кошка = біга, як ошпа́рена кішка.
- Угоря́ть** = д. Угора́ть.
- Угота́вливать, угото́вить** = д. пригото́влять і при́саять.
- Угоща́ть, угости́ть, ся** = гості́ти, гостюва́ти, угоща́ти (С. Ш.), угощува́ти (С. Ш.), трак(х)тува́ти (С. Ш.), віта́ти, шанува́ти, угости́ти (С. Ш.), утрак(х)тува́ти (С. Ш.), пригости́ти, привіта́ти, контенгува́ти ся, уконтетува́ти, ся, переважно напоями — частува́ти (С. Л.), чаркува́ти, поштувати, почастува́ти, попоштувати, почаркува́ти, дуже — вчастува́ти, начастува́ти ся, багатьох — переча́сгува́ти, салюючи — сілувати. — От зібрались усі, царь став їх гостити і медом і вином. На останці стала частувать їх царівна. н. к. Грінч. — Я вас самим хлібом гостюю. Кр. — І ця сестра пригостила його добре та дала на дорогу кусок сала. н. к. Ман. — Вона казала, що їх погано трактували, не давали ніяких ласощів. Лев. В. — Ой чим же вас козаченьки, чим вітати маю? н. п. — Бєть у мене отець-мати будуть шанувати, медом-вином козаченька будуть частувати. н. п. — А у мене увесь рід багатий, будуть мене часто частувати. н. п. — Я там у поповому дворі частувала всю громаду. Лев. — Хіба вона ромом вас трактувала? Лев. В. — Посади́в ти їх на самім чолі, частував їх і вином, і медом. Ст. С.
- Угоще́ніє** = тракто́вання (С. Л. Ш.), ча́стування (С. Л.), шанува́ння, поча́сточка. — Яке частування, таке й дякування. н. пр.
- Угрева́тый** = угрoва́тий (С. Ш.), прищува́тий, прищико́ваний.
- Угрева́тьсь** = угрoва́ти, при́щити ся.
- Угрєвина** = угрoвина. С. Ш.
- Угрєвий** = угрoвий. С. Ш.
- Угрожа́ть, угрози́ть** = погрожа́ти (С. З.), погрожува́ти, загрожува́ти, страха́ти, похваля́ти ся, нахваля́ти ся, погрози́ти, настраха́ти. — Запорожців погрожуєть Мазєпа і перестерегаєть. С. З. — Дубельт загрожував карою... Кн. — Похваляв ся підпалити хату. н. о.
- Угро́за** = гризбо́а (С. Л.), погро́за, погро́ж(з)ка (С. З.), хва́лка (С. Ш.), похва́лка (С. Л.), по́страх (С. Л.), пристра́шка. — Не бере мольбою, чи не візьме гризбою. н. пр. — Не боячи ся жадних погрозок. Ст. Л. — Где би за таковою похвалкою забито того, на кого ся похвалка стала. Ст. Л.
- Угрозли́вий, угрозни́й** = погрозли́вий, погрозко́чий.
- Угрыза́ть, угрызть** = 1. гри́зати, угри́зти (С. Ш.), у(в)куси́ти.
 2. му́чити, турбува́ти. — Його мучить совість.
- Угрє́ніє** = укúс. — У. совѣсти = скру́ха, гризо́та. — Скруха, т. е. жаль за гріхи. Б. Н.
- Угрь** = д. У'горь.
- Угрѣва́ть, угрѣ́ть, ся** = нагріва́ти, нагрі́ти, ся і д. Согрѣва́тьсь.
- Угрю́моватый** = пону́роватий, пону́ри́стий, похню́пенький (С. З.).
- Угрю́мость** = хму́рість, похму́рість, пону́рість.
- Угрю́мый** = похму́рий, хму́рий (С. З.), хму́рний, пону́рий (С. З. Л.), похню́пий (С. З.), вовкува́тий, пону́ра (С. З.), похню́па, дунду́к (С. З.), темрю́к. — Не вважайте, що твар у його така похмура, душа у його добра. Кн. — У Москві кажуть і сонце холодне і небо похмуре. Морд. — Вовкуватий дуже хлопць. Кр. — Злий з сина був старий дундук. Кът.
- Угрю́мьсь** = хму́рити ся, сұ́пити ся.
- Уда** = ўдка, вўдка, ўдочка (С. Ш.), складаєть ся: з ўди́ща (С. Ш.), волосні, по́плавка́, грузі́ла і гачка́ або замісь гачка — блі́ща (на взір ри́бки).
- Удáбриваніє** = угі́брювання.
- Удáбривать, удо́брити, ся** = угно́ювати (С. Ш.), вигно́ювати (Лев.), підгно́ювати, упра́вляти (С. Ш.), угно́їти, вигно́їти, підгно́їти, ся. — Там будуть нашими ко-

стями землю управляти. н. п. — **Удобрена** земля = погній.

Удава = петля.

Удавати, удаться = 1. **вдавати ся, вда́ти ся** (в кого), **похóдити** (на кого) і **д. Похóдить**. — В батька **вдав ся**.

2. **у(в)давати ся** (С. Ш.), **вести ся, щастити, талáнити, ся, на́йдіти, впадáти, удáти ся** (С. Ш.), **повести ся, пощастіти, поталáнити, пошайдіти, придáти ся** і **д. Счастли́виться**. — Казала Настя, що **удасть ся**. н. пр. Ман. — Гречаники не **вдали ся**, на чірині підвекли ся. н. п. — Дурному **удасть ся**, розумному ж **трястя**. н. пр. — Йому **повелось, пощастило**. — **Не удава́ться** = **пíжжити ся**. — **Бмý все уда́ється** = **йому ведеть ся, глáдко йде**.

Удавленникъ, ца = **д. Дáвленникъ**.

Удавливать, удавлять, удавить, ся = 1. **дав́ити, душ́ити, удав́ити** (С. Ш.), **удуш́ити** (С. Ш.), **задуш́ити, ся**. — Жид як не збреше, то **удавить ся**. н. пр.

2. **у(в)да́вливати, у(в)дав́ити**. С. Ш.

Удавь, Boa constrictor = **удáв, пóлов**. С. Ш.

Удалєніє = **віддалєння, відлучка**. — **Въ удалєніє отъ роднѣхъ** = **далєко від роду**. н. п. — **Въ удалєніи отъ свѣта** = **в самоті, в самотині, відлюдно**. — **У отъ прямиго путі** = **узбóчення**. Кн.

Удалецъ = **удалецъ** (С. Ш.), **удáлий** (С. Ш.), **бравецъ, молодець, юна́к** (С. Л.), **козак**. — **Горобецъ** — на все **удалець**. н. пр. — Наш **Максим бравецъ** на все село. Кн. — **Начей справді запорозьський молодець**. Б. Г.

Удалить = **д. Удалять**.

Удалой = **удáлий** (С. Ш.), **удáтний** (С. Л.), **голінний** (С. З.), **жвáвий, смѣливий, відва́жний**. — Хлопці **риболовці, удалі** молодці. н. п. — **Парубок голінний** хоч куди. Кв. — **Хлопець голінний**, — що й казати! Еге, **голінний до скляного бога**. Кр. — **Удала́я голова** = **д. Удалецъ**. — **На удалюю** = **на щáстя, навманя́я, на óсліп**.

Удаль, удалство = **удáлисть** (С. Ш.), **юна́цтво** (С. З. Л.), **відвага**. — **Відвага мед-вино п'є, відвага і кайдани тре**. н. пр.

Удалять, удалить, ся = 1. **віддаля́ти, удаля́ти, ся** і **д. Отдаля́ти 1**.

2. **відлуча́ти, відтруча́ти** і **д. Отдаля́ти 2**.

3. **одверта́ти** і **д. Отдаля́ти 3**.

4. **ухиля́ти ся, цура́ти ся, хова́ти ся, ут́кати** (од людей) і **д. Отдаля́тсья 4**. — **Удаля́тсья свѣта** = **цура́ти ся людѣй, жити відлюдно, в самотині**.

Ударєніє = 1. **удáр, удáрення**. С. Ш.

2. **прітиск** (в розмові), **на́голос** (в якому слові). — **Сказав з притиском**. — На останнім складі **наголос**. Гр. См. Ст. — **Помістив цінні спостереження що до наголосу руської мови**. Зап. Кок.

Ударить = **д. Ударять**.

Ударъ = 1. **удáр, удáрення** (С. Ш.), **кулаком в спину, в боки** — **стусáн, стусáк, бухáн, буханецъ, духопел, штовха́н, в потилицю** — **потѣлишник, товчѣник, в лице** — **ляш, ляпас, в ніс** — **носáк**. — **Я тобі таких духопелів дам, що й не стямиш ся**. — **Дав йому добрих два ляці**. — **Пр. д. ще під сл. Тума́къ 2**. — **Удары наносятъ** = **давати духопелів, духопелу, стусанів і т. д.** — **Як почали давати йому духопелу, то він вже й не встав**. н. о. Грін. Чайч. — **Быть въ ударъ**, **не въ ударъ** = **в доброму настро́ї бу́ти, не в доброму настро́ї, не добре себе почувáти**.

2. **удáр, грець** і **д. Апоплєксія**.

Ударять, ударить, ся = 1. **бити, лупи́ти, колотіти, у(в)даріти, тріснути**, чим довгим вздовж — **вита́гти, гнучким** — **хвистнути, стьобону́ти** (С. Л.), **впоперек** — **оперезáти, виперезати, важким** — **угателіти, потягті** (Ос.), **в лице** — **зато́пїти, заці́дити, ляща́ дати, ущу́чити, сильно** — **опері́чити, улúчити, осморúжити, садну́ти, свіснути, телє́пнути, обембєрити, кулаком** — **лúснути, мазну́ти, стусонути, торóхнути, захмеліти, рукою** — **ба́цнути, ля́пнути** (С. Л.), **об землю** — **гє́пнути, бря́знути, ткнувши** — **штурхону́ти, цї́ренути, задніми ногами** — **вихну́ти, хви́цну́ти, брикну́ти, рогами, лобом** — **бúцнути, сокирою** — **цю́кнути**. — **Як опереже його бато́гом**. — **Дрючком Рябка ра́зів із шість оперезав**. Гул. Ар. — **Видно ломакою опері́чив**. — **Валами його так опері́чив, що аж рубіжі понабїгали**. н. о. Ег. зб. — **В висок Дареса зато́пив**. Кот. — **Піп зараз взяв вода за роги і в лоб обухом заці́див**. Кот. — **Як ухватив хворостину, як улущить кабанчика по спині**. Лев. — **Ущучив його по піці**. Полт. — **Денис ще й кулаком торохнув по столі**. Лев. — **А кінь як хви́цне його задом**. н. к. — **Кожум'яка здавив Печеніга, підняв його тай гєпнув об землю**. Лев. — **Ударитсья** = **у(в)дарити ся** (С. Ш.), **забити ся, тріснути ся, стусону́ти ся, хрѣ́пнути ся, хрї́пнути ся**. **Вдарив ся головою**. — **Забив ся об стїну**. — **Лисиною об одвірок тріснув ся**. — **Гро́мъ удáрилъ** = **грім у(в)дарив** (С. Ш.), **грю́к**

нув, торóхнув. — Шваркнула блискавка, грім грюкнув і загув. Греб. — **Ударить по рука́м** = перебити ру́ки. — Довго торгувались, поки перебили руки і пішли моряч пята. н. о. — **Онъ не ударить лицóмъ въ грязь** = він не дасть собі в кашу наплювати; він не осорóмить ся.

2. вимовля́ти з притіском, наголо́шувати.

3. вдва́ти ся, вкида́ти ся і д. **Вдава́ть ся** 2.

Уда́ться = д. **Удава́ться**.

Уда́ча = 1. у(в)да́ча (С. Л. Ш.), удака (С. Ш.), ща́стя, тала́н, гара́зд. — **На удачу** = на ща́стя, навманя́, на о́сліп.

2. д. **Удале́ць**.

Уда́чливий, уда́чний, но = уда́шний (С. Ш.), у(в)да́чно (С. Л.), у(в)да́чливий, у(в)да́тний, но, щасли́вий. — **У. ви́стрєль** = влúчний.

Удва́ивать, удво́ивать, удво́ить, удво́ить, ся = дво́ити, удво́ювати, удво́їти, по́дво́їти, ся.

Удво́єніє = удво́єння, подво́єння.

Удержа́ніє = заде́ржання, затрима́ння, вшпн.

Уде́рживаніє = уде́ржування.

Уде́рживать, уде́ржа́ть, ся = 1. у(в)де́ржувати (С. Ш.), обде́ржувати, зде́ржувати (С. Л.), у(в)трима́увати, вшпня́ти (С. Л.), спшпня́ти, зупшпня́ти, припшпня́ти, уде́ржати, зде́ржати (С. Л.), у(в)трима́ти (С. Л.), спшпня́ти, зупшпня́ти (С. Л.), припшпня́ти, ся, кров, воду — тамува́ти, гамува́ти, утамува́ти (С. Ш.), затамува́ти, угамува́ти (С. Ш.). — Вовка за ухо не втримаєш. н. пр. — У нас старі звичаї ще чисто утримали ся, коли не ліше, як не самій Україні. Федь. — То гуляла, гуляла й мати не спшпяла, а тепер зупшпила та чужая чужина. н. п. — Запеклу́ю душу злодія не спшпнить, добру не навчить. К. Ш.

2. заде́ржувати, затрима́увати (С. Л.), заде́ржати (С. Л.), затрима́ти (чуже, визнаючи за собою право), одверта́ти, виверта́ти, одверну́ти, виверну́ти (із заробленого). — Вивернули з мене за всі тарілки, що побито, не розбіраючи — чи то я побила. н. о.

3. переде́ржувати ся, вте́рпїти, стрима́ти ся і д. **Возде́ржива́ться**.

Уде́ржка, уде́ржъ = спшпн, вшпн, упшпн (С. Ш.), спшпнок, стрим. — Не було їм упшпну. С. Ш. — Нема вшпну вдвоиному шпну. н. п.

— На підпитку нема спшпну. н. пр. — **Безъ уде́ржу** = без упшпну (С. Ш.), без уга́ву.

Удешевля́ть, удешеві́ть, ся = зшпкати ціну, удешеві́ти (С. Ш.); дешевшати, по́дешевшати.

Удвительный, но = дивний (С. Л.), дивозпий, дивочний, дивне́нкий, чудний (С. Л.), чуденний, дивно, чу́дно, дивна річ, на вдивові́жу, на прóчуд. — Та сон же сон на прóчуд дивний мшп приснив ся. К. Ш. — Приснив ся мшп сон дивне́нкий, що пршпхав мшп мшпленський. н. п. — На такого дивочного прóвдача я не сподівав ся. Кн. — Чу́дно якось дієть ся між нами. К. Ш. — **Вотъ удвительно** = отó диво, отó дивна річ.

Удвитель, ся = д. **Удвля́ть, ся**.

Удвєніє = дивованія (С. Л.), диво, по́див, дивина́, дивовія́, дива́ція (Київ.), дивізія́ (Хар.), дивовізія́, чудованія, зачудованія, прóчуд. — А очі пап-отці пшпльно дивлять ся у вікно, пемов з дивованням. Лев. В. — Глабочезне дивованія перейме кожного, хто зазирає в душу до страдальника. Кн. — Дивовижа мшп з отим невшпгласом. Кн. — О. Кирил з зачудованням слухав таких несподіваних річей. Л. Н. В. — **На удвєніє** = на диво, вдивові́жу, на прóчуд, на вдивові́жу. С. Л. — Збудував церкву на диво всьому свшптові. С. Л. — В дивовижу була їм ця загадка. Гршпч. — **Къ величайшему удвєнію** = на превеліке диво.

Удвє́нний, но = здивований, задивований, зачудований, но. — Здивованими, переляканими очима він позирав. Фр. — Яким дивованим поглядом глянув на мене. Пісоч. — А хоч би й почувши, то що? відказав здивований Гршпць. Лев. В. — О. Мака́р здивовано оглядаючи горнички, кахшпнув собі у руку. Лев. В. — Дивив ся на мене зачудованим поглядом. Фр.

Удвля́ть, удвля́ть, ся = дивува́ти, ся (С. Л.), диві́ти (С. Л.), подивля́ти, дивом дивува́ти, чудува́ти ся, здивува́ти, ся, удивува́ти, подивува́ти, надивува́ти, надиві́ти, ся, надто — осгупачити. — Свою силу показують, людей дивують. н. к. Гршпч. — Се мене дивує. Кн. — Ой люди ся дивували, який він хороший, а пани ся дивували скільки мас грошей. н. п. — Не дивуйте ся дшпчата, що я обдрав ся. н. п. — От слухає шпака усяк, дивуєть ся та вшпхвалє, як він шпїває. Б. Г. — Де діла ся краса тая, що всі дивувались? К. Ш. — Як глянула, аж здивувалась, не румала, не сподівалась. Б. Г. — А Данта старого полупа́нком нашим можна здивувать. К. Ш. —

— Нехай люди не здивують, як я, мамо, поганцюю. К. Ш. — Треба, каже німецький критик, дивом дивувати, що Шевченко... Кн.
— Усі козаки на острів вихожали, великим дивом дивували. н. д.

Удилище = **удлище**, **удлиско** (С. Ш.), **вудлище** (д. **Удá**).

Удило = **удило** (С. Ш.), **удéла**, **вудéла**.
— Взала коня за удила. н. п.

Удильный = **удéловий**.

Удильщикъ, **ца** = **рибáлка**, **риболовка** (що ловлять удкою).

Удирать, **удрять** = **тíкати**, **у(в)тíкати**, **утíкíти**, **дати дрáла**, **дронакá**, **тягу**, **чо́су**, **ма́ху**, **дмухачá**, **дремени́ти**, **чкурни́ти**, **дмухну́ти**. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот. — Як побачив Милит теє, дременує він звідгáл на планину. Ст. С. — В садок чкурнула через огород. Лев. Д. ще під сл. **Ухóдiть**.

Удiть, **наудiть**, **ся** = **удити** (С. Ш.), **наудити**, **ся**. — Рыбу удили, а їсти що будем? н. пр. Ман.

Удка = д. **Удá**.

Удлинение = **дóвжiння**.

Удлиненный = **подóвжений**.

Удлинять, **удлинить**, **ся** = **дóвжiти** (С. Л.), **здóвжувати**, **дóвшати** (С. Л.), **удóвжити**, **ся** (С. Ш.), **подóвжити**, **ся**, **подóвшати**. — Ї не довжи і не короти свити. С. Л. — Весною дні довшають. С. Л.

Удобность = **ви́года**, **придóба**, **зру́чiсть**.

Удобный, **но** = **удóбний** (С. Ш.), **придóбний**, **у(в)дáтний** (С. Ш.), **зручний** (С. Л.), **ви́годний** (С. Л.), **прикладний**, **час** — **слóшний**, **погóдний**. — Грузьке та не придобне місце. н. о. К. Ст. — Було вже опівночі, саме вдатна година, бо вже всі поспеули. Кн. — Оця зручна година довела мене до несподіваного вчинку. Кн. — Юзефович не прийняв доноса, бо не зручно було виступати. Кн. — Прикладний степ. — Прикладна земля. Полт. — **Удобнiще** = **придóбнiше**, **способнiше**, **зручнiше**. — Запорожці знали добре, де який перевіз був придобнiший та й плавники куди способнiш пробратись. н. о. К. Ст.

Удобоваримый = **варкiй**, **стравний**, **травний**. С. Л. Ш. — Їжте на здоров'ячко! Кисляк — їжа варка! У нас лікарі усім рають кисляк. Кн.

Удобовоспламеняющийся = **скоропáлкiй**.

Удобосполнимый = **лéгкий до виконання**.

Удобокатыщийся = **покотóчий**.

Удобоконáемый = **копкiй**.

Удобосоймый = **похватний**. — Рушниця

леженька, похватна; куди хоч з нею, вона тобі не обважпiв. Кн.

Удобопонятность = **зрозумiлiсть**.

Удобопонятный, **но** = **зрозумiлий**, **ло**, **розумний**, **но**. Пр. д. під сл. **Понятный 1**.

Удобопроходимый = **прохiдний**. — От тепер тут прохiднiше буде. Хар.

Удобосгараемый = **скоропáлкiй**.

Удобрение = **удóбрения** (С. Ш.), **угно́iння**, **ви́гной** поля (Лев.); **гнiй**.

Удобривать, **удобрять**, **удобрить** = д. **Удáбривать**.

Удобство, **удобье** = **придóба** (С. З. Л.), **ви́гóда** (С. Л.), **у(в)гiддя** (С. Л.), **придóлля**. — Там дiтва вже не голосить, їй угiддя — хлiба досить. Мова. — **У. достáвить** = **ви́годити**.

Удовище, **удовье** = д. **Удилище**.

Удовлетворение = **у(в)довольнення**, **задовольнення**, **загóда**.

Удовлетворительный, **но** = **у(в)довольня́ющий**, **у(в)доволья́ющий**, **задоволья́ющий**, **че**, **достáтний**, **догóдний**, **долáдний**, **догóдне**, **дóсить**, **удóволь**. — Трудно дати на се питання зовсім вдоволяючої відповіді. З. Ог. — Вона нічого не вмiє, ані платити вигладити, ані догодне вслужити. М. В.

Удовлетворя́ть, **удовлетвори́ть**, **ся** = **у(в)довольня́ти** (С. Ш.), **у(в)доволья́ти**, **задовольня́ти**, **удовольнювати** (С. Ш.), **увольнювати** (С. Ш.), **у(в)гонобля́ти**, **по́толяти**, **контентува́ти**, **у(в)довольни́ти** (С. Л. Ш.), **у(в)довольи́ти** (С. Л. Ш.), **задовольити**, **увольнити** (С. Ш.), **задовольни́ти**, **у(в)во́лити во́лю** (С. Л.), **у(в)гонобiти**, **загóдити**, **у(в)контентува́ти**, **ся** (С. Ш.), **заспоко́ити ну́жду** (С. Л.), **багáтьох** — **повдовольня́ти**, **позадовольнюва́ти**, **повдовольюва́ти**, **ся**, **позагóджува́ти**, **повконтенто́увати**. — Зiнька не вдоволила ся тим, що їй говорив батюшка. Лев. — Як вином жадує вдоволяти, почали про се про те розмову. Ст. С. — Не їстиме й не питиме ясневольможний, поки себе не вдоволянить. К. К. — Еней же зараз догадав ся, коло Дiдони тер ся, мняв ся, їй щоб тiльки вдоволянить. Кот. — Ой увольни, дiвка, волю. н. п. — Циганочко, вволи мою волю: причаруй козаченька, що стояв зо мною. н. п. — Скiльки то треба усячини, щоб вконтентувати таку орду. Лев. В.

Удовольствие = **1. у(в)тiха** (С. Л. Ш.), **у-подóба**, **у(в)подóбання** (С. Л. Ш.), **догóднiсть**, **рiззiвка**, **в iжi** — **смак**, **смакотá**. — Слава в гуртi з його втiхами творчими. Кн. — Щоб зробити мiнi догiднiсть,

заспівав мою любиму пісню. Скл. — **Въ удовольствіе** = до сподоби. — **Для своего удовольствія** = по своїй уподобі, собі на потіху. — Він все їх збіжжя забере, волів, овець, усю худобу, собі їх пивы пооре або роздасть по уподобі. Кн. — **Нѣтъ тебѣ никакого удовольствія** = живѣш, живѣш і смаку не чѣш. н. пр. Ман. — **Сдѣлайте мнѣ удовольствіе** = зробіть міні ласку. — **Съ удовольствіемъ** = залюбкі (С. З.), охоче (С. Л.), з охотою, з великою охотою.

2. д. Удовлетвореніе.

Удовольствоваться = 1. д. Удовлетворить. 2. поставити, приставити і д. Доставить і Снабдить.

Удовольствоваться = удовольнити ся і д. д. Удовлетвориться; перебути ся, здобріти. — Ів вовчак, ів, аж утомив ся, гаразденко удовольнив ся. Б. Г. — Здобрий тим, що тобі волость присудила. Лев. — Нехай одним чям здобріе. Ман.

Удодъ, шт. Урра ерорс = удід, удод (С. Ш.), одуд, попукач. — Хоч куй, возуле, хоч не куй: міні і удід закуе. н. пр.

Удой = удій (С. Ш.), видій. — Не читай корову по удою. н. пр.

Удолье, удоль, удоль = придолин (С. Л.), долинка. — А на степу садочок в придолинку. Лев.

Удоставреніе = удостовірення (С. Ш.), засвідчення, свідцтво.

Удоставрительный = увірочий (С. Ш.), запевнячий.

Удоставрять, удостовѣрять, ся = запевняти, ся, удостовіряти (С. Ш.), перевіряти ся, у(в)певняти, ся, запевнити, у(в)півняти, ся, удостовірити, присвідчити, ся, пересвідчити ся. — З першого разу я побачив і запевнив ся, що понав у старосьвітську сімью. Скл. — Не запевнила ся тим завіренням. Лев. В. — Бурсацька наука, як можна було пересвідчити ся і за давнішого часу, була зрадлива для його. Лев.

Удостовать, удостовѣть, ся = шанувати, у(в)шанувати (С. Ш.); сподобити, ся (С. Л.), приподобити ся.

Удосужиться = вігадати час.

Удочка = д. Уда.

Удрать = 1. утікті, наківати п'ятами і д. Удиратьъ.

2. ушкварити, у(в)чистити, утяти. — От як ушкварили — ой лишенько мое! Хто в лѣс, мовляли, хто по дрѣва, аж на весь

гай луна гудить. Б. Г. — **Удрать штѣку** = викинути штѣку.

Удружить = прислужити ся, доголіти; удобити, вжучити, докласти вѣза, гадючку вкинути. — Удонила, спасибі! до віку не забуду. Кн. — Здасть ся й дружить, а гадючку вкинув. н. пр.

Удручать, удручить = угнітати, пригнітати, угрущати, обтяжати, гнобити, пригнітити, пригнобити, приголомшити. — Батьків недуг вельми мене угрущає: ні сну, ні покою не знаю. Кн. — **Удрученый печалью** = зажурений, засмучений, журливий. — **Удрученое состояніе** = д. Угнетѣнность.

Удушать, удушить, ся = душити, задущити, ся.

Удушливый = удѣшливий, задѣшливий.

Удушье = стис, стійски, задѣха, удѣшья (С. Ш.), дѣхавиця (С. Ш.), ядѣхи. — Як кашель або стуси їх в ночі хоч трохи турбували. Мет. — Не сплю: або кашляю або дихавиця груди зіпре так, що здасть ся отот капут тобі. Кн. — **Страдающей удѣшьемъ** = ядѣшний. Лев.

Удѣль = 1. удѣл. С. Ш.

2. дѣля, талан і д. Судьба.

Удѣльный = удѣльний. С. Ш.

Удѣлять, удѣлить = удѣляти (С. Ш.), взичати, удѣлити (С. Ш.), взичити, вдолѣти, що небудь — перекинути. — Було б міні, моя мати, щастя удѣлити. н. п. — Не пожалій лиш золотого для Фебз свѣтлого, ясного, та і міні що перекивь. Кот.

Уединеніе = самота (С. Л.), самотина. — **Въ уединеніи** = на самоті, в самотині. — В самотині віку дожити. К. Ш. — **Быть въ уединеніи** = самотіти.

Уединѣнность = самотність.

Уединѣнный, но = самотний (С. Л.), тільки про чоловіка — одлюдний. — І монастир отой дѣвочий, що за пісками, на болоті, у дозах самотний стоить. К. Ш. — В малий райочок мій спідтиха — тиха підкрадеш ся, паробиш лиха, запалиш рай мій самотний. К. Ш.

Уединять, уединить, ся = віддаляти, відлучати, віддалити, відлучити, ся, самотіти, жити в самотині, відлюдно, тікати від людей, цурати ся людей. — Тікає від людей, самотіє. Ми їй казали: Марино! Не самотій! дійдеш до лиха в самотині. Кн.

Уемистый = місткий і д. Выѣстительный.

Уёмъ = 1. д. Убавка.

2. винн, угав.

- Ужальце**, ся = у(в)жальце (С. Ш.), об-жальце, ся.
- Ужаривать, ужарить, ся** = вжарювати, вжарити, у(в)пекти (С. Ш.), ушкварити, ся (С. Ш.) і д. **Жарить 1.**
- Ужасать, ужаснуть, ся** = жахати (С. Л.), страхати, у(в)жахнути, ся (С. Ш.), жажнути ся, острахнути ся, устрахнути ся (С. Ш.).
- Ужасающий** = страховитий, страшенний.
- Ужасно** = 1. страх, страшно. — Страшно впасти у кайдапи, умирати в неволі. К. Ш. 2. дуже, надто, страх, страшенно. — На дворі страх як холодно. — Страшенно багато людей. — **Я ужасно люблю з'то** = страх, як я це люблю.
- Ужаснуть, ся** = д. **Ужасать, ся.**
- Ужасный** = страшенний (С. Л.), страховитий (С. Л.), страшезний, страшелезний. — Страшний грим. — На дворі страшений мороз.
- Ужась, ужасть** = 1. жах (С. Л.), страх, страхота (С. Л.), жахота, страховина, страховище, страхіття, страхівья, страховіття. — Юнону взяв великий жах. Кот. — У тій пустці всякого страхівья багато. н. к. 2. д. **Ужасно 2.** — **Ужась бо́льно** = страх, як болить, страшенно боляче.
- Ужать** = д. **Ужимать** і **Ужинать.**
- Уже** = уже, вже. С. Л. Ш. — **Уже то** = вже то, одно. — Одно, що він чоловік певний. С. Л.
- Уже** = уже, вужче, вужше. — Один чобіт вужше за другий. Кн.
- Уженик, ужовка, ужовник**, рос. Polygonum Bistorta L. = рачки, ракові шийки, левурда, дикўша. С. Ан.
- Уженіе** = удіння.
- Ужёвый** = ужёвий, ўжив. С. Ш.
- Ужёл** = чи вже, чи вжеж, невже, хіба?
- Уживать** = удити. С. Ш.
- Уживаться, ужиться** = уживати ся, ужити ся (у кого або з ким), жити у ко́го до́вго, жити з ким в злагоді.
- Уживчивый** = лагідний.
- Ужимать, ужать, ся** = давити, втискувати, здавлювати, стискувати, здавити, стиснути, ся.
- Ужиматься** = манірити ся, викривляти ся, кривити ся, вихилати ся і д. **Гримасничать.**
- Ужимка**, частіше мн. **ужимки** = кривляння, вихилання (С. З.), викрутаси.
- Ужинать, ужать** = у(в)жинати, у(в)жати і д. **Сжинать.**
- Ужинать, поужинать, отужинать** = вечеряти (С. Л.), повечеряти. — Не вечерявши, ліг Потап спати н. о. Яст. — Лягай, дурню, і так спати, бо нічого вечеряти. н. п. — У своїй свачечки почував, добру вечерю вечеряв. н. п.
- Ужинный** = вечеровий.
- Ужинъ** = у(в)жинок. С. Ш.
- Ужинъ** = вечеря. С. Л. — Як прийдеши із вечера, вечера готовенька, як прийдеши опівночі — постіль біленька. н. п.
- Ужиться** = д. **Уживаться.**
- Ужище** = ужакка (д. Уж).
- Ужю** = потім, зараз, після, трюхи опісля. — **Ужю придю** = зараз придю. — **Ужю я тебя!** = ну, ну! будеш міні знати, от я тебе!
- Ужювка, ужювник** = д. **Ужювник.**
- Ужюнок** = ўжик, ўжок, ўжючок. С. Ш. — Два ўжюки все під ліс бігали (н. з. — очі).
- Ужъ, Coluber natrix** = уж (С. Ш.), вуж, ужака (С. Л. Ш.), вужака (С. Л.), самиця — ужюха, ужюця. С. Ш. — Смогче, як уж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака до молока. н. пр.
- Ужъ** = 1. д. **Ужю.** 2. д. **Ужю.**
- Уза, Propolis** = замазка. — Бджоли ще добувають собі замазку; нею вони приліплюють свою вошину, а також замазують щілини. Ст. О.
- Уза**, частіше мн. **ўзы** = звязка, звязок (С. Ж.); кайдани, закови, пўта, ланцюг.
- Узаконіе** = 1. узаконення. 2. закон, право.
- Узаконять, узаконить** = у(в)законяти, узаконити (С. Жел.).
- Узда, уздечка** = узда, уздечка (С. Ш.), гузда, гуздечка (С. З. Л.), нузда, нуздечка (С. З.), трензель (С. Ш.), з брязкальцями — кантарка, кантарик, частина, що надіваєть ся на морду — налічник, без удила — недоўздок, обротъ, обротъка. — Пропав кинь і узду кинь. н. пр. — Ой на волики налігачі, на коники узди. н. п. — Хто коня купить, бере і уздечку. н. пр. — Взала коня за гуздечку. н. п.
- Уздочка** = уздечка.
- Узелокъ, anat. Ganglion** = ўзлик.
- Узелъ, узелокъ, узелочекъ** = 1. ўзол, ўзлик (С. Ш.), вўзел, вўзлик (С. Л.), петлю — зашморг (С. Аф. Л.), в стеблині — колїнце. — Завязано узлами. Кот. — За-

в'язи зашморгом. — Узлами вязать = ґрундзювати.

2. клунок (С. З. Л.), клуночок, оклунок (С. З.), зв'язень (Ман.), тлумок, тлуночок (С. Ш.). — Зо всіма клунками збирайтесь, до моря швендяйте як раз. Кот.

3. ўзол (мор.).

Узенький = узенький (С. Ш.), вузенький.

Узёхонький, узёшенький = узé(і)сінький.

Узить, поу(обу, су)зить, ся = ўзїти (С. Ш.), повузїти, узчати, вузчати, узїти, повузчати.

Узый, ко = узыйкий, ўзько, вузький, вўзько (С. Ш.), тїсний, тїсно. — Туди дорога широка, звідти узька. н. пр. — Тїсні двері. — Тїсні чоботи.

Узкóватó = узенько, узькенько.

Узколістий = вузьколістий.

Узколобий = низьколобий.

Узлистый, узловатый = узловатий (С. Ш.), вузловатий, ґрундзюватий.

Узнавать, узнать, ся = 1. пізнавати, розпізнавати, опізнавати, признавати, пізнати (С. Л.), впізнати, опізнати, розпізнати, признати, кількох — попізнавати. — Не пізнав, бо вчора був в чоботях, а сьогодні босий. н. пр. — Ой чи видненько, чи не видненько — не знаю, а свого батенька по голосу пізнаю. н. п. Под. — А пан гланув, одвернув ся... пізнав препоганий... пізнав батько свого сина. К. Ш. — Скільки купець не балакав з нею, а вона і не впізнала його. н. о. Грінч.

2. дознавати, ся, пізнавати, називати, довідувати ся, визнавати, узнавати (С. Ш.), дознати, ся (С. Л.), пізнати, назнати, визнати, навідати, у(в)знати (С. Ш.), довідати ся, спізнати, зазнати. — Десятники як дознали, кругом хату обступали. н. п. — Треба дознатись про це. — Тоді він пізнав, що то єсть розлука і жаль правдивий, на серцю мука. н. п. — Петров довідав ся, що у Гулава збирають ся приятелі. Кн. — Довідай ся, як там і що. — Хто не знає, той і не узнає. н. пр. — Навідала кубелечко, де утка несеть ся. н. п. — От з того часу і спізнала я дїда Євмена. Кн. — Та визнавай, де він того кося добув. н. к. Ман. — Я зазнав його ще парубком. С. Л.

Узнаніє = пізнання.

Узникъ, ца = в'язень (С. Л.), в'язень, в'язник (К. Св. п.), невольник, ця (С. Л.), брапець, брапка. — А як у в'язнях був у Дорошевка. Л. В. — Останнім разом в'язень на вольність з в'язення вийдєть. Ст. Л.

— Гей темницю одмикайте, з неї бранців выпускайте. Кон.

Узорный, узорочный, узорчатый = мережаний (С. З. Л.), мережчатий (С. Л.), в квітках — квітчастий (С. Л.), в цятках то що — цяткований, цяцькований (С. З.), про посуду ще — хлядрований. — Мережані ярма. К. Ш. — Миска полив'яна, цяцькована. С. З.

Узоръ, мн. узоры = мережка (С. З. Л.), розводи (С. З. Л.), виводи, різні на взір чого небудь — дзвоники, журавель, клинці, косиці, коліщата, очки, хрещики і т. д. — На вишневих шпалерах такі прегарні розводи. Кн. — Плахта гарна з розводами. Ган. Барв. — Прошивной узоръ = ляхівка, в сорочці, де рукав — примережка. — Дѣлать узоры = мережити (С. З.), вимережати, помережити (С. З.), на посуді — хлядрувати. — Узорами вырѣзывать = промережувати.

Узрѣть = у(в)здрїти, побачити і д. Увидать. Узы = д. Уза.

Уйти = д. Уходить.

Указаніє = у(в)каз (С. Ш.), показка, наказ, вказівка. — Миршава голова міні не указ. н. пр. — Добре заходились по німецькому наказу. К. Ш. — В актових книгах можна найти багато показок.

Указатель = указник (С. Ш.), укаж(з)чик (С. Ш.), покаж(з)чик.

Указательный = у(в)казующий.

Указать = д. Указывать.

Указка = у(в)казка (С. Ш.), стембулка.

Указъ = у(в)каз (С. Ш.), наказ. — Прочитаймо указ не про себе, а про вас. н. п. — Від царя прийшов такий наказ, щоб... н. о.

Указываніє = у(в)казування. С. Ш.

Указывать, указать = 1. у(в)казувати, показувати, у(в)казати (С. Ш.), показати, наратати. — Покажи йому, як треба зробити. — Указати путь = спрявити. — У двєри = попросити на виступці. 2. наказувати, загадувати і д. Повелѣвать і Предписывать.

Укалывать, уколотъ, ся = 1. у(в)колювати, у(в)колоти (С. Ш.), підколоти, сколоти, у(в)шпигнути; вразити. — Та сколола віженьку на будяк. н. п. — Тупу, тупу ногами, сколю тебе рогами. н. к. 2. пришпїлювати, пришпїлити, ся.

Укатать = д. Укатывать.

Укатить = одбїхати, майнути, чкурнути.

Укатывать = 1. (д. укатать, ся) — накобчувати, рівняти, уторувати, накотити,

вїрївняти, убіти, уторувати, ся (С. Ш.), котком — каткувати. Лев.

2. (укатить, ся) = котїти, відкочувати, відкотїти, ся, укотїти, ся. — Укатыть лошадь = зморїти, змордувати.

Укатанный = набочений, котний, накастистий. — Добре наочевий шлях.

Укачивать, укачать = колихати, заколихати, у(в)колик(с)ати (С. Ш.). — Як була я мала, мала, колихала мене мама. н. п.

Укашивать, укосить, ся = у(в)кошувати, у(в)косїти, ся. С. Ш.

Уквашивать, уквасить, ся = квасити, у(в)кисати, уквасити, ся, укїснути. С. Ш.

Укпнать, укпнѣть = 1. вкпнати, вкпнїти, про кїлька — повкпнати. — Ще капуста не вкпїла.

2. вкпнати, скпнати, вкпнѣватись, вкпнїти, скпнїти, збїгти. — Вода вкпїла, треба долити.

Укладитый = д. Вмѣстительный і Убѣрїстый.

Укладка = 1. укладування. С. Ш.

2. кладь, кладїжка. — В цьому стїжку добра кладь. Лев.

3. скрїня (подорожня, не висока).

Укладчик, ца = кладїй, кладїльник, ця, укладальник, ця, укладїльник, ця. Лев.

Укладъ = залїзо гартоване і д. Булатъ 1.

Укладываніе = укладування (С. Ш.), пакування.

Укладывать, укладыть, уложить, ся = 1. укладувати, укладати (С. Ш.), вмощувати, ся, пакувати, ся, лаштувати, ся, крам — ташувати, ся, у(в)кладыти, уложити, ся, знакувати, ся, у(в)лаштувати, ся. — Завтра захожу ся пакувати, ся в дорогу. Кн.

2. у(в)кладати, укладыти, покладыти, ся. — Ще бурлака спати не вклав, ся, а хазяїн вже ї просав, ся. н. п. — Поклала мати коло хати маленьких дїточок своїх. К. Ш.

Уклеивать, уклеить = зклеювати, зклеїти, позклеювати.

Уклейка = зклеювання.

Уклея, уклейка, рыба *Cirpinus alburnus* = себелъ, себелїк.

Уклоненіе = ухилїння, у(в)хїлка, ухїл. С. Ш.

Уклонить, ся = д. Уклонять, ся.

Уклонистый = д. Уступчивый.

Уклонливый, уклончивый, во = ухїль-ний, но (С. Ш.), вхїтний.

Уклонъ = схил, похїл і д. Наклонъ 2. і Покатость.

Уклоняться, уклонить, ся = у(в)хилїти, ся (С. Л. Ш.), уникати (С. Ш.), однікувати, одмагати, ся, збѣчувати, огинати, ся, у(в)хилїти, ся (С. Л. Ш.), ухилїнути, ся (С. Ш.), у(в)хїтнїти, ся (С. Л.), збѣчїти, уникнути. — Ухилившись од розмови, вона пішла лїби сунїці збирати. К. С. — Від Божого суду не вхилить, ся ні багачий на розум... К. Б. — Ухилїя, ся од паких жаданїй, не звїряй, ся небезпешним мрїям. Ст. Г. — Бєли би сторони од прасподитого ухилили, ся, тоді... Ст. Л. — Которий би шляхїч унікаючи служби. Ст. Л. — Товариство пильнувало, яко мога унікати канцєлїрщини. Кн. — Мій наймит все однікує од роботи. Лев.

Уклюнуть = вклюнути, вдзѣббнути.

Уключина, частїше мн. уключины = кѣчет, кочегї, грѣбки. Ман. — Погано грѣбти, бо кочети розхїталїсь.

Уковыривать, уковырять, уковырнѣть = колупати, у(в)колупати (С. Ш.), у(в)колупнїти.

Укѣкать, укѣкнѣть = уколѣшкати (С. Ш.), уколѣшкати (С. Ш.), уклѣндати. — Погрїб завалив, ся і уколѣшкав бджолї. Лев. — Пєвно медвїдь його уклѣндав. н. п.

Уколачивать, уколотить = вбївати, вбїти.

Уколѣтъ = д. Укалывать.

Уколъ = 1. укол, пїдкѣл.

2. д. Забѣйка 2.

Укомплектовать = укомплетувати. С. Ш.

Уконопачивать = д. Законопачивать.

Укѣра = докїр (С. Л.), допрїк (С. Л.), вїмовка, догана. — Чи годїла б їй тепереньки, чи мовчала б на її докори. Мир. О.

Укорачивать, укоротить, ся = коротїти, у(в)корѣчувати (С. Ш.), над(пїд)корѣчувати, у(в)малїти, у(в)коротїти (С. Ш.), прикоротїти (С. Л.), над(пїд)коротїти, у(в)малїти, помалїти, корѣч(ш)ати, покорѣч(ш)ати, про кїлька — повкорѣчувати, понадкорѣчувати. — Врїжї крадї пїдкѣрїли і жупана вкоротїли. н. п. — Ой не пїду я до тебе, маеш чоловіка, як побачать, буде бити, вмалить мїні віку. н. п. — Свиня звалить і віку умалить. н. пр.

Укоризна = д. Укѣра.

Укоризненный, но = 1. ганѣбний, паскѣдний. — Ганѣбний вчинок.

2. докїрливий, укїрливий, во (С. Ш.). — Він ніколи дома не чув докїрливого слова. Лев. В. — Панїматка, промовляючи докїрливі слова, хитала головою. Лев. В. — Росте

в моїй душі до тебе жаль важкий, а слів на язик докірливих нема. Сам.

Укоритель, ница = докірник, ця. — Не розжив ся він з чужого поту; пабудував кам'яницю, а вони стали докірниками його вчинку. Кн.

Укорительный = д. Укорізнєнный 2.

Укороти́ть = д. Укорачивать.

Укоря́ть, укоріть = докірати (С. Л.), докоря́ти (С. Л.), допрікати (С. Л.), коріти, ви́пкати о́чі, вимовля́ти, ганити, укорува́ти, укоріти (С. Ш.), кільком проміж себе — перекорува́тись. — Затужила з лиха мати, кинула ся й бити, та про себе ізгадала, не стала корити. Мова.

Укосительный = д. Медлительный.

Укоси́ва́ть, укоси́ть = д. Замедлывать і Мѣшкать.

Укоси́внє = д. Замедленіє. — Безь укоси́внєи = не гаючись, без загайки.

Укра́дою = крадькома́, по́крадьки, по́крадці, крада́мці, тишка́, знішка, по́тай і д. Тайко́мъ. — У наметі поставили образ Пресвятої і крадькома молили ся. К. Ш. — Байдашиха щебетала, але все крадькома скоса поглядала на скривю. Лев. — Передовлювали листи, котрі він крадькома слав до неї. — Та крадькома, тишкама, нічого нікому не оповідає, у далеку дорогу виходжає. Грнч.

Укра́нна, укра́ннєи = д. Порубежье, Порубежнєи.

Укра́сить = д. Украшáть.

Укра́сть = у(в)кра́сти. — Пішов би я волів пасти, хочуть хлопці жінку вкрасти. н. п.

Укра́стєся = 1. підкра́сти ся.

2. д. Укрѣтєся і Утайтєся.

Украшáти, укра́сєть, ся = у(в)крашáти (С. Ш.), укрáшувати (С. Ш.), скрашáти, зукрашáти, здобі́ти (С. Л.), хороши́ти, украси́ти (С. Ш.), скраси́ти, ся, оздобити, приоздобити, припорядити, ся, квітками — квітчáти (С. З.), уквітчáти (С. Ш.), заквітчáти (С. Л.), про кілько — поквітчáти, переквітчáти, пообквічува́ти, позаквітчува́ти, ся, зеленими гілками, на пр. на Тройцю — умáювати, умáйти (С. Ш.), покличáти, мерешками — мерешити, мерешати, померешати, намерешити, блишками — бляхувáти, гвіздочками — цвяхувáти, ви́цвяхувати (С. З.), чим блискучим — цяткува́ти, цяцькува́ти (С. З.). — Червона калина луги украшає. н. п. — Любов до семї скрасила йому життя. Скд. — Ти вславивсь і во віки славою скрасив ся. Ст. С. — Доці землю зорешають, травою встигають, а квітами зу-

крашають. н. п. — Україна своїми силами оздобляла польське, а ще більш московське пашенство. Кн. — І барвінком і рутою квітчає весна землю, мов дівчину в зеленому гаї. К. Ш. — Та щипайте руту — м'яту зелененька, та квітчайте Палажку молоденьку. н. п. — Стоїть собі могилолька на степу одна, уквітчала її рястом зелена весна. Чайч.

Укра́шеніє = 1. укрáса (С. Ш.), квітчáння, мерешання, цвяхувáння і т. д. д. **Украшáть.**

2. укрáса (С. Ш.), окрáса, покрáса, прикрáса, оздоб, оздóба. — Наша висока дзвіниця — окраса усього села. Лев. — До такої поетичної краси природи не треба прикрас штучних. Кн. — Повиймають дороге каміння на оздоби до шаблевих держал і на перстні золоті туркєнням. Ст. С.

Укра́шеннєи = уквітчаний, мерешаний, цвїткóваний, цвяхóваний, цвяхшкóваний, цяткóваний, цяцькóваний, оздóбний, оздóблений. С. З. — 12 ставників з білого воску штучно цяцькованих золотом. Лев. — Водничок липовий, увесь горорізьбою оздоблений. Кн. — Городи людні сьвятинями Божими вельми оздобні. Л. В.

Укрóпнєи, по = затишнїй, захистнїй; самотнїй; вигóдний, придóбний.

Укрóпнєи = кропкóвий.

Укрóпъ, рос. Anethum graveolens L. = кріп, окріп, укріп. С. Ан. Л. Ш.

Укрóти́тель, ница = усмиритель, ка.

Укрóти́тельнєи = усмирливий (С. Ш.), ускромля́ющий.

Укрóщáть, укрóти́ть, ся = усмиря́ти (С. Ш.), ускромля́ти (С. Ш.), присмиря́ти, огóвтувати, гамувáти (С. Л.), укрóчáти (С. Ш.), усмирі́ти (С. Ш.), ускромі́ти (С. Ш.), у(в)гамувáти (С. Ш.), угóвтати (С. Ш.), укрóти́ти, ся (С. Ш.), прибóркати. — Думає шляхту приборкати трохи. К. Ш.

Укрóщєніє = усмирєння, гамувáння (С. Л.).

Укрывáніє = 1. у(в)крывáння, окривáння. 2. покрывáння, перехóвувáння. — За покривáння злодія і сам вєсочив в лабети. Кн.

Укрывáтель, ница = покривáльник, ця, перевідник, перевод(і)дчик, ця (С. Жел.), передєржанець. — Ви передєржанці! ви передєржуєте біглих. Кв.

Укрывáтельство = д. Укрывáніє 2.

Укрывáть, укрить, ся = 1. у(в)крывáти (С. Ш.), окривáти, окривáти, обкóтувати, угортáти (С. Ш.), обгортáти, укрити, обкрити, обкóтати, укóтати, ся, зо всіх боків — крїйма вкривáти. — Укрив

ся кожухом, то йому й тепло. — Та недужу дитину угортає в кожущину. В. П.

2. крити, ся, таїти, ся, ховати, ся, виховувати, покрити, у(в)таїти, ся, по-таїти ся, сховати, виховати, переховати, ся. — Крий, ховай погане, а воно таки гяне. н. пр. — Ти покрити злодія, ти й плати за покрадене. Кн. — А Петро відав про те злодійство та мовчав, покривав його. Кн. — Таїв і злодія і коней. Кн. — **Укрі-тос місце** = д. під сл. **Місто**.

3. покривати, покрити, побити. — Побив мою карту старшим козирем.

Укрѣпа = скріпа.

Укрѣпительный = зміцнючий.

Укрѣплєніє = 1. зміцнення.

2. кріпость, о́кріп, з возів скованих — та́бор і д. **Крѣпость** 2.

Укрѣплять, укрѣпять, ся = кріпяти (С. Л.), у(в)кріпляти (С. Ш.), зкріпляти, у(в)міцняти (С. Ш.), зміцняти, у(в)кріпяти, покріпяти, уміцнити, зміцнити, умоцнювати, ся, угрунтувати, вірундзювати, дротом — удротувати (С. Ш.), баштами — убаштувати (С. Ш.), кріпшати, міцнити, у силу вбивати ся, покріпшати, поміцнити, вна́турити ся, дорогу або греблю тарасом — тарасувати (С. Ш.), табор — таборити ся (С. Ш.), вта́борити ся, окопами, шанцями — обсіпати, ся, ошанцювати, ся, будову оцепинами — оцепити, стріху притугами — притужити, півзянами — припівзяти. — Укріпив, як Бог черепаху. н. пр. — Треба сю дошку покріпяти гвіздками. Хар. — Змоцняєм ся противу покусам диявольським. Б. Н. — Ти зміцнював коліна слабосильні. К. П. — Розбірали нові високі думки, старали ся угрунтувати на них увесь світогляд. Фр. — Пішли під городки на низ і там угрунтували Казикермен і там літували. Л. С. — Так умоцнював обід двома вірвантами, що безпечно доїдемо. Кн.

Укусеница = пляшечка на о́цет.

Укусєный = о́цтовий, оцетовий.

Укусєное дєрево, *Rhus tiphynum* L. = чума́к. Одесса.

Укусєть = о́цет. С. З. — Захотіло ся, як кобилі оцту. н. пр.

Укупоривать, укупорить = затика́ти, заткну́ти, коркувати, закоркувати; пакувати, запакувати.

Укупорка = затика́ння, коркува́ння; пакува́ння.

Укупорщикъ, ца = пакува́льник, ца.

Укусывать, укусить = кусати, у(в)кусити (С. Ш.), про бджіл, віс — джигонцѣти (Сп.), уджигнѣти. — Кого гад укусив, той і глисти боїть ся. н. пр.

Укутываніє = кутання.

Укутывать, укутать, ся = кутати, закутувати, угортати, угорнѣти, укутати, ся (С. Ш.), надто — затушкувати, ся.

Улавливать, уловить = ловити, вловити, зловити, піймати.

Улаживать, уладить = улаждувати (С. Ш.), ладнати, лагодити, уладнувати, уладнати (С. Ш.), улагодити, уладити (С. Ш.), повлажувати, повлагожувати. — Усе поробить як слід і улагодить. Ч. К. — Якось улагодив сю справу. н. к.

Уламывать, уломать, уломить, ся = 1. одломувати, уло́млювати (С. Ш.), одломити, у(в)ломити, ся. — Одломи й міні шматок. — Я на неї задивив ся, мій віз уломив ся. н. п.

2. д. **Уговаривать**.

Уланский = уланів; уланський. С. Ш.

Уласкать = уласкати, уласкавити. С. Ш.

Улащивать, уластить = у(в)ласкавливати, улещати, у(в)ласкавити, улестити. С. Ш.

Улегаться, улечься = укладати ся, укладати ся (С. Ш.), улягтѣ ся (С. Л.), покласати ся, про кількох — повкладати ся. — Уляв ся спати. Кр. — Вже повкладали ся спати. Д. **Укладываться**. — **Улечься** (про вітер, хвилю, бурю) — перебу́рхати, унішкнути, угамувати ся, утихомирити ся, ущухнути, улягтѣ ся. — Заверюха та може ущухне. Коц. — Як ось став вітер ущухати і хвилі трохи уляглись. Кот.

Улегчать, улечьтъ = д. **Облегчать**.

Улей = у́лій (С. Ш.), вѣлій (С. Л.); у́лик (С. Ш.), вѣлик (С. Л.), у́лень (С. Ш.), колодка (С. Л.), пенъ, великий — стоян, маленький — бучо́к, в деревині — борть, дя роів — роїво́йк, роїо́вня, лежачий — ле́жень, у вулику дірочка, кудю вилітають і влітають бджоли — ві́чок, палички впоперек вулика — снѳзі, боки вулика — по́ли. — Тепер же побалакаємо про самі вулики. Частіше у нас вживають ся прості колодки. Ст. О. — Постановив вулика головою, підкурив зі споду трохи та настановив над його полами поли другого вулика, — от бджола туди і перейде. Ст. О. — Краще ставити вулик вічком на схід сонця. Ст. О. — **Приготовить ўльи для роївъ** = поснозити.

Улейный = ульовий (С. Ш.), уликовий.
Улействовать, уленетнуть = тікати, у-
 (в)тікти, дременути, дмухнути, майнути,
 шмигнути, допонути, дати драла,
 тягу, маху, дмухача, п'ятами накива-
 ти, литками кресати. — А як сев дівка
 зачула, та й із улиці майнула. н. п. — Він,
 взявши торбу, тягу дав, забравши де-яких
 Троянців, п'ятами з Трої накивав. Кот. —
 Я за ним, а він що духу є, — аж лит-
 ками креше, та в кущах і зник. Кн.
Улестить = д. Улещать.
Улетать, улететь = улітати (С. Ш.), ви-
 літати, відлітати, улетіти (С. Ш.), по-
 летіти, полінути (С. З.). Пр. д. під сл.
Полететь.
Улетучиваться, улетучиться = випарю-
 вати ся, вивітрувати ся, випарити ся,
 вивітрили ся. — Не заткнув добре пля-
 шечки, от вопо (ефір) і вивітрилось. Кн.
Улеть = улітання, виліт.
Улечься = д. Улегаться.
Уливать, ulить = 1. обливати, обли-
 ти. 2. одливати, одлити.
Улизывать, улизнуть = 1. лизати, влиз-
 нути. 2. шмигнути і д. Уленетнуть.
Улика = доказ (С. Л.), поліка (С. Фр.),
 приліка. — Полики нема ніякої. Ніс. —
 Прилика його вині та, що у нього вулики
 знайшли. Кн.
Улитка = Helix, Древесная, садовая =
 слимак (С. З. Л.), лаврик, равлик (С. Л.),
 Водяная = п'яв'ушник (С. Л.), Завитая
 = куклянка (С. Ж.). — Гладкий, як сли-
 мак. н. пр. — Лѣстница улиткой = по-
 кручені сходи.
Улитковый = слимаковий, лавриковий.
 — У. раковина = ракушка, черепашка.
Улиткообразный = слимакуватий, лаври-
 куватий.
Улиточный = д. Улитковый.
Улить = д. Уливать.
Улица, уличка = улиця, вулиця, уличка,
 улонька, вулонька, уличенька. С. Л. Ш.
Уличать, уличить = д. Обличать.
Уличитель, ница = д. Обличитель.
Уличный = ули(ч)ний (С. Ш.), вулиш-
 ний. — У. мальчик = уличник, ву-
 лишник.
Уловить = д. Улавливать.
Уловка = 1. зручність, спритність. (Д.
 Спорówka 2.) 2. д. Увёртка 2.
Уловлять = д. Улавливать.

Уловчивый = 1. зручний, спритний.
 2. д. Увёртливый.
Уловь = улов (С. Ш.), влов, полов, влови.
Уложение = 1. укладання, укладування,
 пакування, упакування. 2. уклад (С. Ш.), уложєння (С. Ш.), ста-
 тут, устав, устава (С. Ш.).
Уложить, ся = д. Укладывать, ся.
Уломить, ся = д. Уламывать, ся.
Улусь = кочовище. С. З.
Улучать, улучшить = знаходити, заставати,
 знайти, застати, лучити, налучати,
 налучити. — У. время = вигадати час
 (С. Л.), вигодити годину, влучити годі-
 ну. — Та він і вигодив годину, коли саме
 поїхати. Черк.
Улучшать, улучшить = улўчувати,
 ся, улїшати, ся (С. Ш.), полішати, ся,
 лучшати, кращати, гарніти, ліпшати,
 полўшати, покращати, погарніти, по-
 ліпшати, улїшити, ся, на смак — по-
 смачити, про здоров'я — оздорівити, ся,
 на вигляд — виладнати.
Улучшение = полішєння. — Він завів усі
 ті полішєння, що так тішили наше око.
 Лев. В.
Улыбаться, улыбнуться = усміхати ся
 (С. Ш.), усмішкувати ся (С. Ш.), у-
 сьміхнути ся (С. Л. Ш.). — Припічок у-
 сьміхаєт ся, короваю сподіваєт ся. н. п.
Улыбка, улыбочка = ўсьміх (С. Ш.), осьміх,
 усьмішка, усьмішечка (С. Ш.), ухмілка
 (С. Ш.). — На виду грає привітна ухмілка.
 З задоволеною ухмілкою обізвав ся він до
 лікаря. Лев. В.
Улыбчивый = усьмішливий.
Улыплять, улыплить = обліцлювати, об-
 ліпїти, пообліцлювати.
Улысок = д. Перелѣсок.
Умыловать, умывать = д. Убайкивать.
Умазывать, умазать, ся = 1. замазувати,
 замазати. 2. уласкавлювати, улещати, у(в)ласка-
 вити, улестити. С. Ш.
Умаивать, умаивать, ся = томити, у(в)том-
 ляти, утомити, притомити, ся, нароби-
 ти ся, знудити ся, у(в)хекати ся.
Умалывать, умолить = молити, благати,
 у(в)благати (С. Ш.). — Чужими словами
 не убогаєш Господа. О. Ст.
Умалить = д. Умалять.
Умалшенный = безрозумний, дурний
 і д. Сумасшедший.
Умалчивать, умолчать = у(в)мўчувати,

не ка́зати, умовча́ти (С. Ш.), перемовча́ти, не сказа́ти. — Горе не умовчить. н. пр. — Вмовчана правда краща від голосної брехні. н. пр.

Ума́львати, умоло́ть = молоти́, змолоти́, намолоти́. — Як би батько був здоров, він би муки намолов. н. п.

Умаля́ть, умалі́ть, ся = ма́лити, ся, у(в)маля́ти (С. Ш.), вма́лювати, ся, менши́ти ся, ма́літи, у(в)ма́лити (С. Ш.), зма́літи, ся, надме́ншити, ся. — Мачуха головки не змила, гіркими словами здоров'я вмалила. н. п. — Як побачать, буде бити, змалять міні віку. н. п. — Кажуть люди: люби мужа, чоловік робочий, і менши ся і кори ся, кращого не схочеш. Буду слухать і робить, і сьміття носити і меншити ся і корить ся і тебе любити. н. п.

Ума́пнвати, ума́ніть = зма́нювати, зна́жувати, зма́ніти, зна́дити.

Ума́нь, рос. *Inula Helenium L.* = дивосі́л, ома́н. С. Ан.

Умара́ть, ся = вкаля́ти, ся.

Ума́сливаніє = влещування.

Ума́сливати, ума́слиць = 1. ума́слювати (С. Ш.), ма́стити, сма́льцювати, шма́рува́ти, ума́слити, ума́стити (С. Ш.), ви́сма́льцювати, засма́льцюва́ти, зашма́рува́ти, ся. — Хто коло чого ходить, тим і умасть ся. н. пр.

2. у(в)леща́ти (С. Ш.), у(в)лещува́ти, у(в)лесті́ти, ума́стити, уласка́вити (С. Л.).

Ума́тывать, умота́ть = у(в)мо́тувати, вмота́ти.

Ума́чивати, умочі́ть, ся = у(в)мо́чувати, вмо́чити, ся, під себе — упі́сяти ся, убу́рити ся. С. Ш.

Умаща́ть = ма́стити, намаща́ти, ви́мастити, намаста́ти.

Ума́щувати, умості́ть, ся = мості́ти, ся, вмо́щувати, ся, кубліти ся, у(в)мо́стити, ся (С. Ш.).

Ума́ять, ся = д. Ума́ивати, ся.

Уме́дливати, умедля́ть, умедля́ти, ся —

1. д. Заде́ржувати 1. і Пріоста́навлювати.
2. д. Ме́шкати.
3. д. Опі́здывать.

Уменьша́ть, уменьші́ть, ся = менши́ти, зме́ншувати, ся, вменша́ти, вменшува́ти, ся, убыва́ти, вбавля́ти, збавля́ти (С. Л.), ма́літи, ся, ма́літи, ме́ншати (С. Л. Ос.), при́короча́ти, дрі́бніти, спада́ти, поменши́ти, ся, поме́ншати (Ос.), пома́літи, у(в)ма́літи, ся, применши́ти, над-

ме́ншити, при́коротшати, здрі́бніти, про́людність — злюди́ти, на половину — надпо́ловинити. — Грошей у мене меншає. Кн. — Постимó, а сала меншає. н. пр. — Поменшало всього в хазайстві. Кн. — Хоч і вмалять ся подати, та не дуже. н. о. — Плели косу — не вгодили, черевики шили — памалили. н. п. — Чую я, що сила моя маліє хоче мене покинути. Кн. — Патриарша повага і значія маліли. Бар. О. — За що ти хочеш міні віку збавити? Фр. — Свипає звалити і віку вмалять. н. пр. — Вода спадає. — Ми готові здрі́бніти, аби Ісус Христос ріє. н. о. — Дни уменьші́лись = дні поме́ншали, покоро́тчали.

Уменьше́ніє = зме́ншення. С. Жел.

Уменьші́тельный = зме́нша́ючий, поменша́ючий. — Уменьші́тельное (грам.) = здрі́бніле. Гр. См. Ст.

Уменьші́ть = д. Уменьша́ть.

Умере́ть = д. Умира́ть.

Уме́рший = д. під сл. Умира́ть.

Умерщв́леніє = умертві́ння, душогу́бство.

Умерщвля́ть, умертві́ть, ся = 1. мертві́ти, у(в)бива́ти, умертвля́ти (С. Жел.), умертві́ти (С. Жел.), убі́ти, стра́тити (С. Л.), сме́рть заподі́яти, замордува́ти, згубі́ти (С. Л.).

2. (сграси) — у(в)гамо́увати, зупиня́ти, у(в)гамува́ти, зупині́ти, приборка́ти.

Умета́ть, уме́сть = вимі́тати, замі́тати, ви́мести, заме́сти.

Уме́тывать, умета́ть = 1. посипа́ти, висипа́ти, усипа́ти, посипати і т. д. — Висипали доріжку піском.

2. скида́ти, поскида́ти. — Поскидали сіно в стоги.

Умиле́ніє = 1. жаль, скру́ха і д. Сокруше́ніє 2.

2. умиле́нність. С. Ж.

Умилі́тельный, но = ре́вний, умиле́нний, но (С. Ж.).

Умилі́ть, ся = д. Умиля́ть, ся.

Умилосе́рдить, ся = умилосе́рдити, ся (С. Ш.), змилосе́рдити ся, зми́лувати ся. — Ти, царице, мати наша, змилуй ся над нами. н. п.

Умилоствля́ть, умі́лостивіть, ся = блага́ти, у(в)ласка́влювати (С. Ш.), ублага́ти, умилосе́рдити, ся (С. Ш.), у(в)ласка́вити, ся (С. Л. Ш.), змилосе́рдити ся, зми́лувати ся (С. Л.), згля́нути ся (С. Л.). — Змилуй ся над нами. — Зглянь ся на нас, бідних.

- Умільний**, но = ласкавий, во, ніжний, но, солодкий, солодко.
- Умилать, умилать, ся** = умилати, зворушати, порушати, умилити, ся, зворушити, зрушити, порушити, ся, уласкавити. — Ні благання удовиці, ні плач дітей не зворушили серця жорстокого глота. — На сам кінець уласкавила вона з мого благання. Кр.
- Уминать, умять** = у(в)минати (С. Ш.), лигати, уписувати (С. Ш.), тріскати, ум'яти (С. Ш.), уперезати, уписати (С. Ш.), зтріскати, вмолюти, укласти, залихати ся. — Тай заходив си хорошенцько мясце під дубом уминать — аж на зубах кістки тріщать. Б. Г. — Лига, як Мартии мило. н. пр. — Сижу собі в кінці стола курча уминаю. н. п. — Уперезала вона цілу макитру вареників. н. к. — Дали йому хліба, — сидить, захищаєт ся, мов три дні не їв. Кр.
- Умираніє** = у(в)мірання, конання, мерлини.
- Умирать, умереть** = у(в)мірати (С. Л. Ш.), мерти (С. Л.), помірати, конати, кінчати ся, на божій дорозі стояти, у(в)мерти (С. Л. Ш.), померти (С. Л.), сконати (С. Л.), поконати, переставити ся, опочити, на той світ піти, Богові душу віддати, зневажливо або лайливо кажучи — дуба дати, одубіти, гігнути, наложити головою, здобхнути, окочурити ся, опрагті ся, про кількох — повмірати. — Час приходить помірати — нікому поради дати. н. д. — Не умер Данило — болячка вдавила. н. пр. — Умер багатир — ходім ховати, умер убогий — шкода дороги. н. пр. — Почуй мій голос, глянь на мене, незрячі очі просвіти, не дай мені в гріхах сконати. К. П. — Бодай ти та сконали, що нас розлучали. н. п. — Були краці — повмірали. н. п. — Сказав: прощайте та й Богові душу віддав. н. о. — Тричі чи що перекинувся Пелузії і там же дав дуба. Дум. — А він і дуба дав, поки я приблгав. н. о. — Ой поїхав, не звінчавсь зо мною, бодай же він у дорозі наложив головою. н. п. —
- Умерший** = померший (С. Л.), у(в)мерлий (С. Ш.), мерлий, змерлий (С. Л.). — Так допомагає, як умерлому кадило. н. пр.
- Умиротворять, умиротворить** = тихомірити (С. Ш.), мирити, утихомірити (С. Л. Ш.), умирити (С. Ш.), улагодити, прикоськати.
- Умишко** = умець (С. Ш.), умочок, малій розум. — У його умцю за дурну вівцю. н. пр. — Хочеш мене з умочка звести. н. п.
- Уменький** = розумненький.
- Умникъ, ца** = розумник, ця, умник, ця (С. Л. Ш.), розумний, на.
- Умничать** = мудрувати.
- Умничанье** = мудрування. С. Л.
- Умно** = розумно.
- Умножать, умножить, ся** = множити, ся, умножувати (С. Ш.), помножувати (С. Жел.), примножати (Ос.), прибільшати, приспоряти (С. Л.), умножити (С. Ш.), намножити, помножити (С. Жел.), примножити, ся, понамножувати, ся. — По всьому світу людей помножив. н. п. — Нехай Бог приспоряє худою та діточками. Ос. — Люди множать ся, а земля не росте. Кн.
- Умноженіє** = помноження. С. Жел.
- Умный** = умний (С. Ш.), розумний (С. З. Л.), багатий на розум, головатий, головань. — Дурний — не дурний, а й розумний не такий. н. пр. — Розумний бреше, щоб правди добути. н. п. — Від Божого суду не вхилить ся ні багатий на розум. К. В.
- Умнѣть** = розуміти, розумішати, порозумішати. — Нехай дурні б'ють ся — нехай розумішають. н. пр. — Догадав ся очкур розв'язати, та й думає, що порозумішав. н. пр.
- Умовеніє** = у(в)мивання.
- Умозаключеніє** = вирозуміння, вивід. — Переслухавши свідків, зробив він таке вирозуміння, що доказів бракує. Кн.
- Умозетупленіє** = шаленство, несамовітність.
- Умокать, умокнуть** = намокати, намокнути, умокнути (С. Ш.), намокти.
- Умокъ** = д. Умишко.
- Умолачивать, умолотить, ся** = у(в)молочувати, у(в)молотити. С. Ш.
- Умолить** = д. Умолать.
- Умолкать, умолкнуть** = 1. у(в)мовкати, у(в)мовкнути (С. Ш.), замовкнути, занішкнути, про кількох — помовкти, позамовкати. — Умовк, не говорить. 2. тіхшати, тихішати (С. Ш.), потіхшати, принішкнути, ушухнути і д. Утихать.
- Умолклый** = замовклий; затіхлий.
- Умолкъ** = умовка. С. Ш. — Гризуть ся без умовки. Кот. — Безь умолку = без умовки, без устанку.
- Умолотить** = д. Умолачивать.
- Умолотный** = вмолютний.
- Умолоть** = у(в)молот (С. Ш.), вимолот, вмолюча, видаток. — Плохой у. = невмолот.

Умолоть = д. Умáлывать.

Умолчать = д. Умáлчивать.

Умоль = помёл.

Умолѣть, умолѣть = благáти (С. Л.), У-
(в)благáти (С. Ш.). — Коли зле гадаеш,
чого ж Бога благаеш. н. пр. — Ми старі
вже стали, та щоб Бог нам дав дитину —
ми не ублагали. Грнч. — У. о поміщи =
благáти на поміч. — Умоляючий = бла-
гучий (С. Л.), благучий.

Умопомрачєніє = паморока.

Умора, уморушка = сміховище, сміх,
кумедня. — Смотрѣть на него умора =
без сміху дивитись на його не можна.
— Умора да и тільки! = кумедня та й
годі!

Уморительный, но = смішний, смішно,
кумедний, но.

Уморить = заморити, згубити, виморити,
вігубити, вівести. (Д. Морить).

Уморь = д. Умерщвлєніє і Смерть.

Умостить = д. Умáчивать.

Умотать = д. Умáтывать.

Умочить, ся = д. Умáчивать, ся.

Умственный = розумовий. — Усяке пове-
сідшєвє, яке до нашої розумової скарб-
ниці вносить виклад ученого. Л. Н. В.

Умствование = розумовання, мудровання.

Умствовать = розумувати, мізкувати,
розкидати розумом по голові. — Було
ім вільно розмовляти про всякі свої діла,
і думати і мізкувати, яка душа, де, як
була. Кот.

Умудрять, умудрять, ся = 1. умудрѣву-
вати, умудрѣвати, умудрити, ся. С. Ш.
2. мудрѣчити і д. Мудрѣть.

Умчать = вимчати, помчати, поперти, ся.
— А де мій окраець? Угу, де! Рабко вже
його давно на горід попер. Кр.

Умъ = ум (С. Ш.), рѣзум (С. Л.), глузд
(С. Л.), тям. — Не смій ся, куме, що ду-
рень Хома, бо всі кажуть, що й ти без ума.
н. пр. — Хто тихо ходить, той на ум на-
водить. н. пр. — Людей питай, свій розум
май. н. пр. — Без розуму в свѣті люди
живуть гарно, а з розумом та в недолі вік
проходить марно. Кот. — Безъ умá отъ
ней = дуріє за нею. — Быть не въ сво-
ёмъ умѣ = не сповна рѣзуму бѣти. —
Въ умѣ ли ты? = чи ти не здурів? —
Взѣтсья за умъ = за рѣзум взѣтсья,
схаменѣти ся, отѣмити ся. — Заднимъ
умомъ крѣпокъ = мѣдрий по шкоді. —
Мудрий Лях по шкоді: як коня вкрали, то
він станю замикає. н. пр. — Изъ умá вонъ
= зовсїм забув, і на дѣмці не клав.

— Лишѣтсья умá = з рѣзуму смáсти.

— Сводѣть, свєстѣ съ умá = звѣдити,
звєстѣ з рѣзуму, з умá. — Горілочка —
тума, хоч кого зведе з ума. н. пр. — Вони
тебе з розуму зведуть, молодую. н. п. —
Славний хлопець Кармелюк, він по свѣту
ходить, та не одну чорнявую з розуму ізво-
дигъ. н. п. — Себѣ на умѣ = хитрий, не
пѣвний. — Скѣлько головъ, стѣлько ум-
мѣвъ. н. пр. = що голова, то й рѣзум.
н. пр. — Сходѣти, сойти съ умá = з рѣ-
зуму зступити, зступити (С. З.), з рѣ-
зуму ізійти, смáсти, з глузду зсѣну-
тись (С. Аф.), обезглуздѣти (С. З.), оду-
рити, ошалити. — Ой ти, багачу, з розу-
му зступаеш, ой щож ти мене за присѣвки
питаеш. н. п. — Хіба ж би я з розуму ізій-
шла, щоб я собі иншого не найшла. н. п.
— Я ж таки чоловік не аби-який, з глузду,
бачця, ще не зсунув ся. К. Х. — Съ умá
не йдѣть = з дѣмки не вихѣдити. —
Умá не приложѣ = не зберѣ дѣмки,
рáди не дам. — Умъ напругать = розу-
мувати. — Умомъ дойти = рѣзуму до-
брати. — Москальки розумній розуму до-
брали, ой наперед Швачку з осаудом звѣ-
зали. н. п. — Ума набирáтсья = умá на-
бирáти ся, розумити, розумнѣшати. —
Як віз ламаєтсья, чумак ума набирáєтсья,
а як віл присає, то й ума не стає. н. пр.
Ман. — У него не тѣ на умѣ = не тѣ
у його на дѣмці. — Что на умѣ взбрє-
дѣть = що в рѣзову влѣє.

Умывáльная = умивáльня.

Умывáльничекъ = у(в)мивáльничек.

Умывáніє = у(в)мивáння, умивáннячко.
С. Ш. — Чого ти рано вєтає? Та я то у-
зуванням то умиванням надолужу. н. пр. —
Вибілило личко умиваннячко. н. п.

Умывáть, умывѣть = у(в)мивáти, у(в)мѣти,
ся. — Умывай ся, моли ся, за хлѣб бери ся.
н. пр. — Умию ся і білєнько, уберу ся гар-
нєнько. н. п.

Умыселъ = нáмѣр, зáмѣр, дѣмка (С. Л.).
— Безъ умыслу = без нáмѣру, не умис-
не. С. З. — Съ умыслу, съ умыслѣмъ =
умисне, навмисне.

Умыслить = д. Умышлѣть.

Умышлєніє, Умыселъ = д. Умыселъ.

Умышлєнный, но = умисний (С. Ш.), на-
вмисний, умисне (С. Л. Ш.), вмисне, на-
вмисне, нарѣшне (С. Л.), нарѣком, на-
знарѣшне (С. Л.), наумисне. — Хто би
умисне витєскаючи кого з ґрунту. Ст. Л. —
Чутка була, що їх навмисне підєслано. Фр.
— Перед всїм вельможним панством тутá я

зрікаюся, що навмисне діяв. Ст. Г. — Все знає, та навмисне, будім спити. н. о. — Навмисне не пішов би я на такий вчинок, а необережно кинув сірничок. Кн.

Умышлять, умислити = **умишляти** (С. Ш.), **накладати, умислити** (С. Ш.).

Умїне, умїне = **уміння** (С. Л. Ш.), **у(в)мілість, уміток** (С. Л.), **хист, тям, тїма**. — **Вмілість** говорити промовисто вабила до його. Кн. — Хочу гарно зробити, а тямю нема. Ст. — Не маєш хисту, то й не бери ся. Кр.

Умїлий = **у(в)мілий**. С. Ш.

Умїренность = **мірність** (Б. Н.), **помірність**.

Умїренный, но = **помірний** (С. Л.), **умірований** (С. Ш.), **повільний, мірний, помірно** (С. Л.), **в міру, до міри**. — Не велике, не мале, саме добре, помірне. н. н. — Йому платили доволі для його помірних потреб. Ст. Ан. — Як почуває ся по силі та пьєш до міри, то горілка панує чоловікові. н. о.

Умїривать, умїрять, умїрять = **умірювати, обмірювати, уміряти, обміряти**.

Умїръ = **обмір**.

Умїрять, умїрять = **у(в)дєржувати, здєржувати, спиняти, зупиняти, припиняти, гамувати, у(в)дєржати, спинити, угамувати**. (Порівняй: **Удєржувать 1., Укрощати і Обудзывать 2.**)

Умїстительный = **д. Помїстительный**.

Умїстить = **д. Умїщать**.

Умїстный, но = **додільний, доладний, до діла, до ладу, до рєчі, до міста**. — До рєчі сказано.

Умїть, сумїть = **у(в)міти** (С. Л. Ш.), **збуміти; відати, знати**. — Він уміє робити, та не хоче. С. Ш. — Бо хто не вміє заробити, то той не вмієме і пожать. К. Ш.

Умїючий = **уміючий** (С. Л.), **умілий** (С. Л. Ш.), **умітний** (С. Ш.), **знáючий** (С. Л.).

Умїшувать, умїшать, умїеить = **умішувати** (С. Ш.), **замішувати, умісити, замісити**.

Умїшувать, умїшкать = **д. Замедляться. Умїщать, умїстить, ся** = **д. Помїщать і Укладывать 1.**

Умягчать, умягчить, ся = **д. Смягчать, ся. Умягчєніє** = **д. Смягчєніє**.

Умять = **д. Уминать**.

Унавѳживаніє = **угноювання**.

Унавѳживать, унавѳзить, ся = **у(в)гноювати** (С. Ш.), **нагноювати, вигноювати, гноїти** (С. Л.), **угноїти** (С. Ш.) **нагноїти, вигноїти, вгноїти, трохи** — при-

гноїти, кільки разів або нив — **погноїти, повигноювати, понагноювати, пообгноювати**. — **Унавѳженный** = **гнояний, угноєний, вигноєний**. — **Унавѳженное поле** = **гноянка**.

Унаслѳдовать = **унаслідувати** (С. Ш.), **одібрати в спадок**.

Унесеть, ся = **д. Уносить, ся**.

Унизать, унизить, ся = **1. понижати і т. д. д. Понижать**.

2. унизати, ся (С. Ш.), **понижати, знизати, ся, зпїжувати, ся** (С. Аф.), **понижати, ся, гнїти ся перед кїм, зневажати, унизи, понизити, принизити, ся, зневажити, опослїдити**. — Брат брата почитайте, сестра сестру не понижайте. н. п. — Проф. Протопопов висловив, що музичкї пісні понижують науку і працю ученого. Кн. — І хто мене посміє зневажати, того мечем готов я покарати. К. Б.

Униженіє = **пониження, приниження, зниження, невага, зневага** (С. З.). — Натикаючись на одно пониження по другім, чую, що його тільки терплять. Л. Н. В. — На чужій сторонї в пониженню, в неволї. Ч. К. — Душа його не спромогла ся терпіти пониження Кн. — Видно, що він був у зневазі. С. З.

Униженный, но = **понижений, знижений, но, зневажений**.

Унизать = **д. Низать і Унизывать**.

Унизительный, но = **низкий, низько, ніций, плазовитий; понижающий, ганєбний, но**.

Унизить, ся = **д. Унизать, ся**.

Унизывать, унизать = **винизувати, винизати**.

Унимать, унять, ся = **1. уймати** (С. Ш.), **у(в)гомоняти, гамувати, утихомирювати, уняти, ся, зупинити, припинити і д. Останавлять і Укрощать**. — Собаки й справді уняли ся, а далї стало вже й не чути. Б. Г. — Коли тії гайдамаки та такеє чинять, так послати Капнистого, нехай їх припинить. н. п. — Наче той кокаїн на якийсь час утихомирює болї. Кн.

2. д. Убавлять і Уменьшать.

Уничжать, уничтожить = **зневажати, упослїжувати, зневажити, упослїдити**.

Уничженіє = **зневага, ганїба, упослїдження**. — Молодого віку робиш, а само в убожествї, в ганїбі, і такєньки старість нахопить ся. М. В.

Уничжительный = **понижающий, зневажный, ганєбний**.

Уничиженный = **понижений, зневажений**.

Уничтожа́ть, уничто́жить, ся = 1. нищити (С. Л.), касува́ти, руйнува́ти, плюндрува́ти, губи́ти (С. Л.), збавля́ти (С. Л.), вибавля́ти (С. Л.), трагити, зводити (С. Л.), переводити, нівечити (С. Л.), тлумити (С. Ш.), винишувати, обертати, повертати в нівець, знищити, винищити, понищити, скасува́ти, покасува́ти, зруйнува́ти, сплюндрува́ти, вігубити (С. Л.), збавити (С. Л.), вибавити, звесті (С. Л.), перевести (С. Л.), оберну́ти, поверну́ти в нівець, піти в нівець, про кілько — позкасовувати, посплюндровувати, повинишувати, повибавля́ти і т. д. — Після того, як скасували Січ. н. о. — До межування який був тут чорний ліс — межування сілюндровано його. Кн. — Оці клятві заводи плюндрують ліс. Кн. — Пустяв скотипу на молодник, вона його за ніч сплюндровала. Кн. — Світе тихий, краю милий, моя Україно! За що тебе сплюндровано, за що марне гинеш? К. Ш. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. п. п. — Береть ся збавити того змя. н. к. — Жид та німець усе повернуть в нівець. н. пр.

2. касува́ти, знісити, скасува́ти, знести́, звичай, закон — візаконити і д. **Отми́нять.** — Хто свою власність викупить, оний лист заставний йому вернути і в книгах скасувати. Ст. Л. — Окономів, отаманів уже скасували, що на панцину голили, вікна вибивали. н. п. — Що з давніх давен завелось, трудно визаконить. Лев.

Уничтоже́ніе = знищення, зруйнува́ння, плюндрова́ння, нівечення (С. Л.), скасування, знесення. — Знищення моєї межі і довело до того, що... Кн. — По знищенню коронного війська під Корсунем. Л. Н. В. — Знесення панциви. Ос.

Уніа́ть, ка = уніят, ка, уніта, С. Ш.

Упоравля́ти, упоравли́ть, упорови́ть, ся = д. Угожда́ть, Првенособля́ться і Улуча́ть.

Уно́сить, уне́сть = однісити, однести́, занісити, занести́; понести́. — Ой пішов милий за ліс, чорні брови заніс. Ой пішов милий за діброву, заніс свою тиху мову. н. п. — Вплив на бистрину, а мене й понесла вода.

Уно́сливый = баскій, гарячий, палкій (кінь).

Уно́сный = у виразах: Уно́сные ре́мни — посторо́пки передньо́ї пари ко́ней, запря́жених упроста́ж. — Уно́сная ло́шадка — передня́ пара ко́ней, запря́жених упроста́ж. — Уно́сные ве́щи = кра́дені.

Уно́счивый = д. Уно́сливый.

Уно́сь = 1. уноше́ння.

2. краді́ж, краді́жка.

Унцевой = уньційний.

Упція, унць = ўнция. С. Ш.

Уныва́ть, уны́ть = трагити, страгити надію; ни́діти, зни́діти; сумува́ти; журити ся, в ту́гу вдава́ти сл, засумува́ти, зажури́ти ся, затужи́ти, в ту́гу вда́ти ся.

Упы́ный = жалісний, жалі́бний і д. Печальны́й і Плачевны́й.

Уны́лый, ло = смутний, сумний (С. Л.); безна́дійний, зни́длий. — Не съпівай смутних пісень. — Отакою зниділою я не була, а як вмерла дочка, з того часу... Кн.

Уны́ніе = сум (С. Л.), сумо́та, сму́ток, ту́га (С. Л. Ш.), сумува́ння. — **Унасть въ уны́ніе** = стратити надію, зни́діти, в ту́гу вда́ти ся, засумува́ти.

Уны́ривать, уны́рну́ть = 1. пуринати, упі́рну́ти (С. Ш.).

2. д. Укло́няться і Уве́ртываться 2.

Уня́ть, ся = д. Унима́ть, ся.

Упада́ть, уна́сть = 1. пада́ти, у(в)па́сти (С. Л. Ш.), з шумом або стуком — бұхну́ти (С. Л.), бебехну́ти, ся (С. Ш.), ге́пну́ти (С. Л.), гегепну́ти, шеленну́ти, теленну́ти ся, беркіцну́ти, ся, брязну́ти (С. Л.), з високости — обербе́нати ся, у воду — бұлькну́ти, бо́втну́ти, шубо́вснути. — Ти бо хочеш упасти та й не забить ся. н. пр. — Пішов посол тай упав у росол. н. пр. — Віп якось не вдержав ся, тай бебехнув з верби. н. к. — Скорчило його і він гепнув об землю. н. о. — **Уна́сть въ обо́морокъ** = д. під сл. **Обморокъ.** — **Упа́вший пло́дъ** = падалиця. — Наа́бирал падалиць. Кр.

2. спада́ти, убова́ти, спа́сти, убу́ти (С. Ш.). — Вода почива спада́ти.

3. упада́ти (С. Ш.), підупада́ти (С. Жел.), заненада́ти (С. Л.), марні́ти, уна́сти, підупа́сти, занепа́сти, змарні́ти.

Упадо́къ = упа́док (С. Жел. Ш.), упа́д (С. Жел.), підупа́д, занепа́д (С. Жел.). — Як немає статку, не буде й упадку. н. пр. — Де бачимо підупад маси народної матеріяльний, там знайдемо і підупад моральний. Кн. — **Въ упа́дкѣ** находя́щийся = підупа́лий. — **У. силъ** = гнітучка. — **У. цѣнь** = безцінь.

Упа́ивать = 1. (упо́ить, ся) — по́йти, наповати, упо́ити, напо́ити, уні́ти ся, пе-

репоїти. — Упила ся я не за ваші я, в мене курочка знеслась, я за яйця упилась. н. п. — Перепоїв усіх гостей.

2. (упаїть, ся) — спаювати, спаїти, злютовати.

Упако́вка = пакува́ння, упако́вування (С. Ш.).

Упако́вувать, упако́вать, ся = пакува́ти, упако́вувати, ся (С. Ш.), ташува́ти ся (С. Ш.), ґрундзюва́ти, упакува́ти, знакува́ти, ся, про кілько — позпако́вувати, ся. — Хоч пакуй ся та на Кубань. Лев.

Упа́лзывать, уползти́ = тіка́ти, уті́кті, влі́зати, влі́зти. — Гадюка утікла в нору.

Упа́ло́й = ваку́ючий, гуля́щий, ваканцо́вий, порожній.

Упа́мятывать, упа́мятовать = пам'я́тати, запам'я́тати, упам'я́тати (С. Ш.).

Упа́ривать, упари́ть = па́рити, упари́ти, спа́рити, угри́ти.

Упа́сать, упа́сти = д. Соблюда́ть і Сохраня́ть. — Боже упасі́ = д. під сл. Бог.

Упа́сть = д. Упада́ть.

Упа́хивать, уха́хать, ся = ора́ти, з'ора́ти, наорати, уорати, ся (С. Ш.).

Упека́ть, упе́чь, ся = 1. ви́пекати, ви́пекти, упе́кти, ся, про кілько — повпи́кати ся. — Хліб не випік ся.

2. збува́ти ся, збу́ти ся, спе́кати ся, зді́хати ся. (Д. Сбыва́ть 1.) — Упе́чь въ въ́ тю́рму́ = запрото́рити, запакува́ти в тю́рму́.

Упе́ленывать, упе́ленать = сповива́ти, упо́вивати, спови́ти, упо́вити (С. Ш.).

Уперёживать, упереді́ть = 1. д. Предваря́ть і Предупрежда́ть.

2. випережа́ти, попережа́ти, випереді́ти, попере́дити.

Уперёть, ся = д. Упира́ть, ся.

Упестра́ть, уне́стри́ть, ся = д. Испещра́ть.

Упеча́тывать, упеча́тать = 1. запеча́тувати, обеща́тувати, запе(обпе)ча́тати. 2. видрукóвувати, відрукувати.

Упе́чь, ся = д. Упека́ть, ся.

Упещра́ть = д. Испещра́ть.

Упива́ть, упи́ть = надпи́вати, надпи́ти.

Упива́ться, упи́тсья = упива́ти ся (С. Ш.), впи́вати ся, у(в)пи́ти ся, на́пити ся, про кілько — повпи́вати ся.

Упи́ливать, упи́лить, ся = надпи́лювати, одпи́лювати, спи́лювати, надпи́ляти і т. д.

Упира́ть, уперё́ть, ся = 1. упіра́ти, у-

пі́рти, ся (С. Ш.), обпі́рти, ся, підпі́рти, ся.

2. упина́ти ся (С. Ш.), опина́ти ся, ушіра́ти ся, о́пір стави́ти, змага́ти ся, упи́нути ся (С. Л.), упе́рти ся (С. Л.), о́пір ста́ти (С. З.), за́йти ся (С. З.), объя́коритись (Мал.). — Кінь упнув ся, та й став. С. Л. — Коза спершу й пішла, а далі давай опинати ся, Скл. — Упира́сь = о́пором.

Уписистый = д. Убо́ристый (про писання).

Уписывать, уписа́ть, ся = 1. у(в)пи́сувати, у(в)пи́сати, ся. С. Ш. — Уписав все ва́ одні́м бо́ці. — Усе не вписало ся на одні́м листу.

2. д. Умина́ть.

Упи́тывать, упита́ть, ся = годова́ти, одгодо́увати, угодо́увати (С. Ш.), си́тити, насича́ти, одгодова́ти, угодова́ти, ся. — Упи́танный = годова́ний, одгодо́ваний. — А на апосто́льскім престо́лі чернець годова́ний сиди́ть. К. Ш.

Упи́ть, ся = д. Упива́ть, ся.

Упи́хивать, упи́хать, упи́хну́ть = у(в)пи́хати, у(в)пи́хну́ти, упи́хну́ти, повпи́хати. **Упи́чка́ть** = обгодова́ти, загодова́ти. — Обгодовали дитину.

Упла́кать = ви́плакати.

Упла́та = у́плата (С. Ш.), запла́та (С. Л.), части́ни — ви́плат, ви́плата, оста́нни — поквитова́ння. — У нас при лю́дах було поквитова́ння, а ви́ знову пра́вить гроші́. Кн.

Упла́чивать, уплати́ть = 1. ла́тати, за́латати, по́латати. — За́латав свиту.

2. у́плачува́ти (С. Ш.), ви́плачува́ти, у́плати́ти (С. Ш.), ви́плати́ти.

Уплета́ть, упле́сть, упле́сти, ся = 1. у́плітати (С. Ш.), ви́плітати, упле́сти́ (С. Ш.), ви́плести, ся. — Ба́тога з пі́ску не уплеш. н. пр. — Що́ з уся́ких кві́ток ви́нки ви́плітала. н. п.

2. д. Улепё́тывать.

3. д. Умина́ть.

Уплива́ть, упли́ть = уплива́ти, уплива́сти, упли́нути.

Упова́ніє = надія́.

Упова́тельно = мо́жна споді́вати ся, єсть надія́.

Упова́ть = упова́ти (С. Ш.), наді́яти ся, споді́вати ся (С. Л.), поклада́ти, ма́ти наді́ю. — Тепер опрі́ч Бога ні́ на ко́го не уповаю́. Кн.

Уподобле́ніє = уподо́блення (С. Ш.), по́рівня́ння.

Уподобля́ть, уподобити́, ся = уподобля́ти, рівня́ти, уподобити, ся (С. Ш.), приподобити, ся, прирівня́ти. — **У. дітямъ** = малити ся, малити. — **У. бабѣ** = обабити ся.

Упоєва́ть, упои́ть = д. Упа́ивать.

Упоєніе = 1. упоювання, напоювання.

2. уношення (С. Ш.), упоєння; заласся.

Упоєнный = сп'янілий, упоєний (С. Ш.).

Упоительный = 1. п'яний, п'янкува́тий (д. Оп'яня́ющий).

2. упивний, заласний. — Упивні гуки його скрипки чарували людей. Кн. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Упои́ти, ся = д. Упа́ивать, ся.

Упокоє́ніе, упоко́й = 1. упоко́й (С. Ш.), споко́й. — З упокоєм хліба-соли уживати. н. д. — За дурною головою нема погам упокою. н. пр.

2. упоко́й. — Почав за здравие, а звів за упокою. н. пр.

Упокоєва́ть, упоко́ить, ся = упоко́ювати, упоко́ити, ся (С. Ш.), спочіти, опочити.

Уполза́ть, уползти́ = д. Упа́лзывать.

Уполномоче́ніе = уповновла́щення. С. Ш.

Уполномоченный = повномо́чний, повномо́чник. С. Жел.

Уполномочи́ть = уповномо́чити, уповновла́стити (С. Ш.), упова́жнити.

Уполовля́ть, уполови́ть = надполові́ювати, надполові́нити.

Уполовникъ = ополо́жник. С. Л. (д. Лѣжка.)

Упобъ = шумові́на (на страві).

Упоми́паніе = спо́мінка, зга́дка, упо́минка (С. Ш.).

Упомина́ть, упомяну́ть = зга́дувати (С. Л.), зга́дати (С. Л.), нага́дати, поменува́ти, поменіти, наменіти. С. Л.

Упо́мнить = упам'я́тати (С. Ш.), запам'я́тати.

Упомянутый = зга́даний.

Упомяну́ть = д. Упомина́ть.

Упо́рка = підпо́ра, підпі́рка і д. Опора́ і Подпо́ра 1.

Упо́рливый = д. Упо́рный.

Упо́рность = д. Упо́рство.

Упо́рный, но = 1. супроти́вний, проти́вний. — Пр. д. під сл. Проти́вный 1.

2. у(в)пе́ртий (С. Л. Ш.), упі́рстий (С. Л. Ш.), упа́ртий (С. Ш.), упі́рний (С. Ш.), порові́стий, впива́стий, огу́рний, завзя́тий, запеклі́й (С. Л.), уперто, завзя-

то. — Упертий гірше свині. н. пр. — Упартий, як цап. н. пр.

Упо́рство = у. в. пе́ртість, упо́рність (С. Ш.), огу́рство (С. З.), огу́рність (С. З.), завзя́ття (С. Л.), запеклі́сть. — Аби без огурства зробили. Маркович. С. З.

Упо́рствовать = упі́рати ся, огура́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, пнем сто́яти, пра́вити сво́б. — Щоб козак в військо ходити не огурав ся. С. З.

Упорха́ть, упорхну́ть = д. Сна́рхивать.

Упо́рь = 1. упі́р. С. Ш.

2. підпо́ра, супо́р. — Паркан похилив ся був, так ми супори дали. Кн.

Упо́рядочить = у(в)поя́дкува́ти (С. Ш.), у(в)поя́рдити, вря́дити, розпо́рядкува́ти, розпо́рядити, улаштува́ти. — Школа була добре улаштвана. Кн.

Употреби́тельность = ужива́ність, ужито́чність. С. Ш.

Употреби́тельный = уживний, ужитний, ужиточний. С. Ш.

Употребе́ніе = у(в)жи́вання (С. Л. Ш.), у(в)жи́ток (С. Л. Ш.), уживо́к (С. Ш.), ужиття́ (С. Ш.), спожива́ння, пожі́ток (С. Л.), пожі́ткува́ння. — Ко уживанню на всі потонні часи. Ст. Л. — Гусли давно вже вийшли з ужитку народнього. З. Боян. — **Бывший въ употребленіи** = у(в)жи́ваний (С. Ш.), заживаний. — Мідень уживаний... Кубів столових не заживаних... К. Ст. Оп.

Употребля́ть, употребі́ть, ся = у(в)жи́ва́ти, ся (С. Л. Ш.), пожива́ти, спожива́ти, поживля́ти, зажива́ти, ся, у(в)жи́ти, ся (С. Л. Ш.), пожити, спожити (С. Л.). — Дивують ся панки а що козаки вживають, вживають вони шуку рибачу ще й саламаху з водою. п. п. — Не вживав він і табаки і не пив горілки. Макар. — Які родові прозвища уживають ся найчастійше? Ег. зб. — В письменстві і в церкві книжники уживали церковно-славянської мови. Бар. О. — Слово гусли уживало ся, як загальна збірна назва струнних струментів. З. Боян. — Гербів шляхетних собі вживати не маєт. Ст. Л. — Заживай, Федьку, то хрін то редьку. н. пр. — Треба постити од подунощі, нічого не заживаючи. Б. Н. — Поживляйте ж, будь ласка, на добре здоровля. Лев. В. — Наша пані велика, зарубала индика, сама пожила і нам не дала. п. п. — **Употребіть съ пользо́у** = спожиткува́ти. — **Употребля́емый** = д. Употреби́тельный.

Упо́тчевать, ся = вча́сува́ти, нача́сува́ти, ся.

Употѣтъ = у(в)потѣти, спѣтнѣти, упрѣти.
— Поки не упрѣти, поти не умѣти. н. пр.

Управитель, ница = управитель, ка (С. Ш.), дому — ключник, ця (Кр.).

Управительша = управителька. С. Ш.

Управѣтъ = д. Управлятъ.

Управленіе = 1. правування, управство (С. Ш.), керування, орудування.
2. управа, уряд.

Управлятъ, управѣтъ, ся = 1. правѣти (С. Л.), управляти (С. Ш.), заправляти (С. Л.), правувати, орудувати (С. Л.), керувати (С. Л.), кермувати, рядити, порядкувати, управувати (С. Ш.), справувати, судном — естернѣти, танцями — вѣсти танецъ. — Добрами Енгельгарда правив тоді Дмитренко. Кн. — Судило ся, що хлопцята правили людьми дорослими. Кн. — Він корабель управує. С. Ш. — Всѣм діаом він орудує. н. к. — Тяж створив мене, так і орудує мною! Куди звелиши іти — іду я за тобою. Гул. Ар. — Орудувала нею, як наймичкою. Лев. — Пливуть собі сьпѣваючи, море вітер чує, попереду Гамалія байдаком керує. К. Ш. — Кона керують уздом, а чоловіка словом. н. пр. — Чоловік мислить, а Бог керує. н. пр. — Не всѣм дано всеє знати і речами керувати. Мазена. — Щоб справами чужими керувати, дарма, що про свої не вмѣю добре дбати. К. Д. Ж. — Нехай повного ледачий віку не звѣкує, нехай иньший замість його в радѣ порядкує. К. П. — Він перестав слухати батька, а батькова хотілось порядкувати. Лев. — Архимандрит повинен рядити монастирем своїм. Б. Н.

2. управляти ся, справляти ся, порати ся, впоряджати ся, управѣти ся (С. Ш.), справѣти ся (С. Л.), у(в)порати ся (С. Л. Ш.), попорати ся, обробити ся (Кр.). — Управивсь, як з сѣном в годину. н. пр. — Ото жінка усе понаготовлювала, упоралась, та й пішла. н. к. — А коло печі пораяють ся невя та ладять страву. Федь. — Скоро почала ся осѣнь, скоро впорав ся дід з оранкою, зараз і... Кн. — Не легко було йому впоратись з магнатами. Бар. О. — Стара моя вже впоралась: у хатѣ прибрала... Баз. — Хоч і не рано, та вже обробив ся. Кр.

Упражненіе = робота, діло, працювання, порання, вправа (С. Жел.). — Щоденне працювання привчало око брати саме в ливію. Кн.

Упражнятъ, ся = займѣти, ся (чим), працювати (над чим). — У. въ чтеніе = займѣти ся читанням.

Упраздненіе = скасування, знесення.

Упразднѣтъ, упразднѣтъ = касувати, скасувати.

Упрашиваніе = прохання, припроха. — В гостях всього було доволі, а припрохи — ні трохи. н. пр.

Упрашивать, упросѣтъ, ся = упрóху(шу)вати (С. Ш.), у(в)просѣти, ся (С. Ш.), упрóхати, ся, підпрóхати, благати, у(в)благати. — Упросились злидні на три дні, та й досѣ не збудемось. н. пр. — Ішов пізно і впрохав ся ночувати до чоловіка. н. о. Грінч. — Він і підпрохав їх, щоб його впустили. Кр. — Лязгоуб благав Шевченка не брати з собою паперів. Кн.

Упреждѣтъ, упредѣтъ = д. Предварѣтъ.

Упрекѣтъ, упрекнѣтъ = дорікати, докорѣти (С. Л.), допрікати (С. Л.), урікати (С. Л.), корити (кого), нарікати (на кого), вишкати, вимовляти, закидати (кому), допрікнути, урікнути. — Лаврін докоряє її, що вона покинула його. Лев. — Невісткою своєю вишкеш міні очі. Лев.

Упрѣкъ = докір (С. З. Л.), допрік (С. Л.), нарікання, вишкання, догана, вимовка, закид. — Гіркими сам себе докорами картав, докори жінчині своїми домовляв. К. Д. Ж. — Свекрушин докір полетів проз її вуха. Лев. — Вона не скрикнула й разу, а глянула на їх, докір німий у очах був. Грінч. — Він був лицарь без догани, учись у його. Пч. О. — А в черницях добре жити, легенько робити, тільки серденьку догана, що в чорнім ходити. н. п. — Кожний день терплю випіканья. н. о.

Упрѣчний = докірливий і д. Укорізнєнный 2.

Упросѣтъ, ся = д. Упрашивать, ся.

Упростѣтъ = д. Упрóщивать.

Упрóчивать, упрóчить = забезпечати, убезпечати (С. Ш.), забезпечити.

Упрóщивать, упростѣтъ, ся = робити, зробити простішим.

Упругій = тугій, пружинистий, напругій.

Упругость = напруга.

Упруживать, упрудѣтъ = гатити, тамувати, загатити, утамувати (С. Ш.).

Упругаться = наскакати ся, настрибати ся, у(в)хѣкати ся, підтоптати ся, пристати.

Упруживать, упругнѣтъ = ускакувати, ускакати, ускакнѣти. С. Ш.

Упрѣскивать, упрѣскать = брѣзкати, побрѣзкати.

Упрѣвати, упрѣтъ = упрѣвати, упрѣти (С. Ш.), про кілька — повпрѣвати.

Упряга́ть, упря́чь = у(в)пряга́ти, у(в)прягті, повпряга́ти.

Упря́жка = 1. д. Упря́жь.

2. перего́н (між станціями, що перебігають одними кіньми).

Упря́жь = у́п्राж, у́п्राж (С. Ш.), за́п्राг.

Упря́мець = упе́ртий, у(в)бо́йще. — Вбо́йще таке, що ти йому що хоч.

Упря́миться, заупря́миться = упи́рати ся, спи́рати ся (С. Л.), опи́рати ся, спи́нати ся (С. Л.), опи́нати ся, змага́ти ся (С. Л.), норови́ти ся, козези́ти ся, зрепе́нити ся, огура́ти ся, упе́рти ся, закозези́ти ся, затя́ти ся, затну́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опи́наєть ся. н. пр. — Д. ще під сл. Упо́рєтвовать і Заупо́рєтвовать.

Упря́мство = у(в)пе́ртість, впо́р, огу́рність, огу́рєтво. — Що вам робить, щоб побороть упертість брата. К. С.

Упря́мствовать = д. Упря́миться.

Упря́мый = у(в)пе́ртий (С. Ш.), норови́стий, наро́чистий і д. Упо́рный 2. — Вперта коза вовку користь. н. пр. — Як моя жінка втопить ся, то глядіть її проти води, бо вона дуже уперта. н. пр.

Упря́тывать, упря́тать = хова́ти, захова́ти. — У. вь́ тю́рмь = засади́ти, за́пакува́ти в тю́рмь.

Упря́чь, ся = д. Упряга́ть, ся.

Упусkáть, упусти́ть = у(в)пусkáти, випусkáти, у(в)пусти́ти, випустити; пропу́скати, пропу́стити. — Ой як упустила із рук голубовьба, та уже й не піймаю. н. п. — Не впусти рака з рота. н. пр. — У. изъ́ виду = спуска́ти з ока. — Не треба спуска́ти з ока і вагу економічну. Кн.

Упусе́к = д. Упу́щення.

Упу́тывать, упу́тать, ся = заплу́тувати, заплу́тати, ся.

Упу́щення = у́пуск, про́пуск; занедба́ння.

Упы́рь = 1. д. Упря́мець.

2. упи́р, упи́рь, упи́ряка. С. Ш. — упи́рь непевний — всім відьмам родич кровний. н. пр.

Ура́ = ура́, гура́! С. Ш.

Уравне́ние = рівня́ння, зрівня́ння.

Уравни́вать = 1. (уровня́ть) — рівня́ти, вирівнювати, вірівняти, зрівня́ти, урівня́ти (С. Ш.). — Заказує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

2. (уравня́ть) — рівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти, порівня́ти.

Уравнове́шивать, уравнове́сить = рівнова́жити, зрівнова́жити.

Урага́нь = урага́н (С. Ш.), хурто́віна (С. З. Жел.), бо́рвій (С. Ш.), бо́рва (С. З. Ш.), шурубу́ра. — І повіє ураган холодний і занесе піском, снігом курінь, мою хату. К. Ш. — Реве, свище хурговина. К. Ш. — Схопила ся шурубуря і стіжечок ізвернула. н. п.

Уразумѣ́вать, уразумѣ́ть = розумі́ти, зро́зуміти, віро́зуміти, врозумі́ти, збагну́ти (Ос. С. З.), не скоро — уторба́ти, учо́впати, учови́ти (С. Ш.), вшоло́пати, розшоло́пати. — Хто вирозуміє думку сих віршів. Кн. — Хто збагнув таємницю людського життя. К. Х.

Урва́ець = д. Корване́ць.

Урва́ть = д. Урыва́ть.

Урегулі́ровать = уладна́ти, упра́вильни́ти. С. Ш.

Урезони́ть = умо́вити, урезо́нити.

Ури́льник = ури́наль, нічний го́рщик, щі́нник (С. Пар.), сця́ч.

Ури́на = сеч, щини (С. Жел.) і д. Моча́.

Ури́нный = мочо́вий (С. Жел.), сечни́й, сиклі́новий.

Урове́нь = 1. грунтова́га, середва́га (д. Ватерпа́сь); шми́га.

2. ріве́нь. — Площина доволі висока над ріве́нь морську. Кн. — Вь́ урове́нь, на одно́мь урове́нь = в рівні, в ріве́нь (С. Л.), на одній мірі. — В ріве́нь з берегами. С. Л. — Вь́ урове́нь съ́ кра́ями = вще́рть (Ман.), уще́рть (С. Ш.), устри́х, налтий або пасипаний — щертовий.

Уровня́ть = д. Уравни́вать.

Уро́дина = мацапу́ра. С. З.

Уроди́ть, ся = д. Урожáть, ся.

Уродли́вый = ви́родли́вий, уро́дливий (С. Ш.), почва́рний (С. Фр.); бри́дкий.

Уродо́вать, изуро́довать = калі́чити, нівечити, ка́зити, скалі́чити, знівечити. Пр. д. під сл. Изуро́довать.

Уро́дь = у́род (С. Ш. Жел.), ві́род, віро́док (С. З. Л.), див; мацапу́ра (С. З.). — Породила мама як уро́да. С. Ш. — В семі́ не без ви́родка. н. пр.

Урожáй = у(в)рожáй (С. Ш.), уро́д (Ніс). — Не вважай на врожай, сій жито — хлі́б буде. н. пр.

Урожáйный = у(в)рожáйний (С. Л. Ш.), рожа́йний, уро́дливий (С. Ш.), заро́дливий (С. Л.), хлі́бний. — Лани мо́ї уро́дливі. н. п.

Урожáть, уро́дять, ся = роди́ти, у(в)ро́дїти, ся (С. Ш.), ізро́дити, підро́дити. — Виори мі́лко, посій рідко, то й уро́дять

- дідько. н. пр. — Сліпий уродив ся, сліпий і згинеш. н. п. — Уродился въ отцá = вдáв ся в бáтька.
- Урождённий** = рóжений (С. Л.), рóжде-ний, рóдом.
- Уроженець, уроженка** = рóжденець, рож-денка, рóдом. — Та він з дідів, з праді-дів роденець харьківської губернії. — Вона родом з Полтави.
- Урóкъ** = 1. урóк (С. Ш.), робóта (на при-значений час).
2. нау́ка. — Се тобі наука: не ходи без друка. н. пр.
3. уро́ки. С. Ш. — Тыфу! уроки на сороки, а помисли на коромисля. н. зам.
- Уронить** = д. Роня́ть.
- Урóнь** = шко́да, стра́та і д. У'быль.
- Уростáть, урості** = виростáти, переро-стáти, вирости, перерості.
- Урóчить** = 1. (изурóчить) — урóчити (С. Ш.), наврóчити і д. Изурóчивать і Сгла́-зять.
2. (приурóчить) д. Приспособля́ть.
- Урóчище** = у(в)рóчище. С. Л. Ш.
- Урóчливый** = урiчливий. — Урiчливі очі. С. Ш.
- Урóчний** = призначений.
- Урубáть, урубiть** = одрубувати, одрубá-ти, одгáти.
- Урчáние** = бурчáння, буркотня́, гуркiт, гуркотня́.
- Урчáть** = бурчáти, гурчáти.
- Урывáть, урывáти** = уривáти, одривáти, урвáти (С. Ш.), одiрвáти. — Урвав ви-шень. С. Ш.
- Урiвка, у** виразі: урiвками = урiвцём (С. Ш.), прихашцем (С. Л.), прихватком, прихiдцями.
- Урiвокъ** = урiвок (С. Ш.), обрiвок.
- Урiвочный** = урiвковий.
- Урiвчивый** = д. Дёрзкий і Наглый.
- Урiзывать, урiзать** = 1. одрiзувати, над-краювати, одрiзати, урiзати (С. Ш.), вкря́яти, багато — одбатува́ти. — Од-батував скибу хлiба.
2. ути́ти, ушкварити. — З кишені ви-тягнув соплуку, та як утае московського бичка. Гр. — А мороз як ушкварить. н. п.
- Уряжáть, урядить** = 1. уряжáти (С. Ш.), порядкува́ти, урядити (С. Ш.), розпо-рядкува́ти.
2. виряжáти, вирядити. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. н. к.
- Усадебный** = селидебний. — У. землі = грунт, ґрунт, плець (Хар.).
- Усадить** = д. Усаживать.
- Уса́дка** = сажа́ння.
- Уса́дба** = селитьба (С. З. Л.), осе́ля (С. Л.), сади́ба (С. Л.), осáда (Ос.), обий́стя (С. Л.), посiлля, помiстя. — Приїхали до селитьби Прокопа Шевченка. Кн. — Нема в його ні оселі, ні ставу. К. Ш.
- Уса́дебный** = д. Усадебный.
- Усаживать, усадить, ся** = 1. садовити (С. Л.), посадовити, порозсажувати, розса-жувати ся, мостити ся, усадовити ся, посiдáти, усiсти ся. Посадовив гостей. — Гостей багато — де їх садовити. С. Л. Нема де й усадовитись! Ну, та вже якось посiдаєте. Бр.
2. засажувати, засади́ти, усади́ти (С. Ш.), позасажувати. — Засадив сад березами.
- Уса́ливать, уса́лить, ся** = насáлювати, насáлити, наля́озити, насмальцюва́ти.
2. д. Засáливать.
- Уса́тый, уса́тый** = уса́тий. С. Ш.
- Уса́ч** = 1. уса́ч (С. Ш.), прудiвус. С. З.
2. ком. Segambrix — скрипун. козак (С. Жел.). — У скрипунів вуси такі довгі, що вноді вдвоє або втриє більшi усього тiла. Ст. О.
- Усáивать, усáивать, усáить, усáить, ся** = присво́ювати, присво́ити, взiяти собі; перейма́ти, переня́ти. — Аби по-чула яку пісню, зараз перейме її голос. Кн. — У. нравъ = взiяти на́туру.
- Усе́рдіе** = щiрiсть, пильнiсть (С. З.), ремо́-ство.
- Усе́рдный, но** = щiрий (С. З.), запопа́д-ний, чепкий, щiро, пильно (С. Л.). — Щиро узв ся за діло. С. Л. — Жiнка дуже господарна та запопадна. Фр.
- Усе́рдетвовать, поу́сердетвовать** = щиру-вати, пильнува́ти, припильнува́ти. — Так пильнує коло роботи, що й не розгинаєть ся. Лев. — Нумо, нумо — припильнуймо! н. п.
- Уси́дчивый** = усiдливий (С. Ш.), усiдний (С. Ш.), посидю́чий. С. Л.
- Уси́дiть, ся** = у(в)си́дiти. С. Ш.
- Уси́къ** = усик, вусик, усóк, вусóк. — В кого чорний усóк, тому й риби кусок. н. п.
- Уси́ление** = у(в)си́лення, зми́цнення.
- Уси́ливать, уси́лить, ся** = 1. вси́ляти, до-дава́ти сили, зми́цняти, пiдси́лити, вси́-лити, вси́ляти ся, дужчати, сильнiша-ти, ми́цнiти, ми́цнiшати, вси́ляти. по-дужчати і т. д. — Всильнiв так Мазепа, не може цар битись з ним. н. о.
2. силкува́ти ся (С. З.), силувати ся, змагáти ся, намагáти ся, поси́лкува́ти ся (С. З.), помо́цюва́ти ся і д. Си́литися.

- Соломія силкувалася заснути, а сон її не брав. Лев. — Не пустуй, моя голубко, не силкуйся мене сьмішити. Мова. — Не силкуй ся марно, тільки натомиш ся, а не піднімеш. Кн. — Яких мук зазнав Шевченко, доки силкували ся зробити з його „бравого“ салдата. Кн.
- Усіліє** = силкування (С. Л.), сілкування (С. Л.), змагання (С. Л.), поту́га, натуга. — Ще одно силкування — і він витяг її на берег. Кн. — У. употреблять = д. Усілюватися 2.
- Усілокъ** = дужак і д. Силачъ.
- Усільно** = притьом, натужне. — Притьмом намагаєть ся.
- Усільний** = усилівний. — Условний догляд за товаром. Кн.
- Ускаківать, ускака́ть, ускакну́ть** = ускакувати, ускакати (С. Ш.), поскакати.
- Уска́ливать, уско́льзнуть** = вислизати, вислизнути, вислизнути (С. Л.), вїпорснути (Ос. С. Л.), вихопити ся (С. Л.), вхитну́ти ся.
- Ускорє́ніє** = прискорєння.
- Ускорє́нный** = прискорєний.
- Ускоря́ть, ускори́ть, ся** = скорити, прискоряти, прискорити, поскорити, ся (С. Л.). — Прощу суддю, щоб прискорив мою справу. Кн.
- Уско́чить** = вискочити, відєкочити.
- Усла́да** = д. Услаждєніє.
- Усладїтельный** = солодкий.
- Услаждáть, усладїть, ся** = у(в)солоджувати, у(в)солодити, ся (С. Ш.), осолодити (С. Л.). — Воли тепер мою сердешну волю, усолоди гірку самїтну долю. К. В. — Усолодив ся, як червяк у хрінї. н. пр. — Чим же я вас нагорожу, вашї труди осоложу? н. п.
- Услаждє́ніє** = усолода, осолода (С. Л.), втїха. — Не сказано ваблячи очі і поючи душу тихою усолодою. Скл.
- Услáть** = д. Услыáть.
- Услáчивать, услáстити, ся** = д. Поделáчивать.
- Услóвіє** = умóва (С. Л. Ш.), вмóва, домóва, уговóр (С. Ш.), вару́нок, кондїция, постановá, між державами — уклад (С. Ш.). — Щоб цїлий рік топив пїчку з такою умовою, щоб не заглядав у казани. н. к. Грінч. — Слово — не полова; чи забув, яка між нами з тобою умова? Г. Ар.
- Услóвленный** = умóвлений (С. Ш.), домóвлений.
- Услóвливать, услóвиться** = у(в)мовляти ся (С. Ш.), домóвляти ся, змовляти ся (С. Л.), обмóвляти ся, годїти ся (С. Л.), єднáти ся (С. Л.), ладнáти ся, умóвити ся (С. Л. Ш.), змóвити ся (С. Л.), домóвити ся, згóдїти ся (С. Л.), угóдїти ся, погодїти ся (С. Л.), поєднати ся. — Так умовились, щоб нікого не пукаєть в сад. н. о. Грінч. — Року 1230 Данилові вороги умовили ся звести з сьвіта Данила. Бар. О.
- Услóвность** = умóвність.
- Услóвный, но** = умóвний (С. Л. Ш.), домóвний, умóвно, з умóвою.
- Усло́жнѣть, усложнїть** = утруднѣти, утруднїти. С. Ш.
- Услóга** = 1. послóга, послóжка, услóга (С. Ж.), услóжєйка, услóжєнька (С. Ш.). — Потурбуйтесь, добродїю, на послóгу громаді. Ос. — Оце ж тобі, дружка, за твою послóжку. н. пр. — Був би тобі у всїм на послóзі. Ч. К. — Услóгу оказáть = послóжити ся, у послóзі, в пригóді стáти. 2. д. Прислóга.
- Услóжєніє** = послóга, слóжба, нáйми. — Дали йому хлопця в послóгу. н. к. — **Поступити вь услóжєніє** = піти в нáйми, нанятись в нáйми. — Та не продамь я нікому, в нáйми не найму ся. К. Ш.
- Услóживать, услóжить** = слугóвати, у(в)слугóвувати (С. Ш.), прислугóвувати, ся, услóгувати (С. Ш.), прислугóвати, у(в)слóжити, прислóжити ся. — Ми громаді прислужим ся. Ос. — Вона нічого не вмїє, анї платя вигладити, анї догодне велужити. М. В.
- Услóжливость** = услóжливїсть, услóжність (С. Ш.), прислóжність, догóдливость (С. Л.).
- Услóжливый** = услóжливий, услóжний (С. Ш.), догóдливий (С. Л.).
- Услóжникъ, ца** = прислóжник, ця, послóжка і д. Слугá.
- Услухáть, услухáть, ся** = почути, ся (С. Л.), вчути (С. Л.), учути (С. Ш.), зачути, дочути, ся (С. Л.), счути, прочути, перєчути, вїслухати, наслухати. — Я роскажу тобі, де був, що бачив, що почув. Б. Г. — Чого я турбуюсь — анї злого, ні доброго я вже не почую. К. Ш. — Нехай мене той почує, що в полі ночує. н. п. — Пусти вуха межі люди, то чимало чого учуєш. н. пр. — А четвєртий як дочув ся, то і не обїдав, запрїг коня вороного, та й її одвідав. н. п. — Як се дївка зачула, то й з вулицї майнула. н. п. — Слуги його вчули, що там щось загуркотїло. Грінч. — Ё у мене родинька, далеко від мене, перєчули через люди — цурають ся мене. н. п.

- Вислухай нас, Боже, у прозбах щирих, у молитвах, нас бідних невольників. н. д.
- Услышаніє**, у виразі: „во услышаніє“ = гóлосно, щоб усі почули, на всю хату.
- Усмáтриваніє** = вбачання.
- Усмáтривать, усмотрѣть, ся** = у(в)бачати, ся (С. Л. Ос. Ш.), вздрівати, ся, у(в)бачити (С. Л. Ш.), побачити (С. Л.), у(в)здріти (С. Ш.), углédіти (С. Л. Ш.), углядіти (С. Ш.), углѣнути (С. Ш.), назірити, наздріти, наглédіти, наглядіти, наглядіти, постерегті (С. Л.), вестерегті (С. Л.). — Сизокрилий орле, високо літавш, чи ти мого сина Івана у вічі вбачаєш? н. п. — Повинна вбачати мету — задля чого що робить ся Лев. В. — У тім ділі вбачаєть ся щось не добре. С. Л. — Там цю остора і прибрата, уздриваєть ся йї хата. Мова.
- Усмирéніє** = усмирéння, гамувáння (С. Л.), у(в)гамувáння.
- Усмиритель, ница** = усмиритель, ка.
- Усмирять, усмирять, ся** = усмиряти (С. Ш.), ускромляти (С. Ш.), поскромляти (С. Л.), гамувати (С. Л.), тихомирити, припинати, ся, усмирати, ся (С. Ш.), поскроміти (С. Л.), у(в)гамувати (С. Л.), у(в)тихомирити, припиніти, ся, угóвтати (С. Ш.), приборкати, притишити, отишити, прикóськати, укóськати (С. Ш.). — Думає шляхту приборкати. К. Ш.
- Усмотрѣніє** = рóзгляд, пóгляд, рóзсуд. — Дѣлайте по своему усмотрѣнію = робіть, як самі знáєте, як вам здаєть ся кращим, робіть по своїй волі, по своїй уподобі. — Передаю на ваше усмотрѣніє = здаюсь на вашу думку, віддаю на ваш рóзсуд.
- Усмотрѣть** = д. Усмáтривать.
- Усмихáться, усмихнуться** = усмихáти ся, усмихкувати ся (С. Ш.), осмихáти ся, осмихкувати ся, усмихнүти ся (С. Ш.). — Прищок усмихаєть ся, короваю сподіваєть ся. н. п.
- Усмишка** = усмишка (С. Ш.), ўсьмих (С. Ш.), всмишка, óсьмих, ухмілка. — З веселим виглядом, з щирим осмихом. Лев. В.
- Уснүть** = заснүти, трошки — здрімáти (Ос.), про кількох — поспнүти (С. Л.).
- Усобица** = усобица (С. Ш.), чвáра, кóлот, колотнѣча. — Козак не боить ся ні хмари, ні чвари. н. пр. — Росказали кобзарі нам про войни і чвари, про тяжее лихоліття, про люті кари. К. Ш. — Як тільки Ярослав закрав очі, зараз почалась колотнеча між його синами. Лев. (Д. Междоусобіє).
- Усовершенствоваться** (въ пѣніи, въ танцахъ) = виспівати ся, вітациювати ся.
- Усовъ** = д. Суєтливый.
- Усовывать, усовлять** = усувати (С. Ш.), всувати, у(в)сунути.
- Усовѣщевать, усовѣстити, ся** = умовляти, умóвити, усóвістити, ся (С. Ш.), всомобожити. — Ой синочку мій, усóвісти ся. н. п. — Отець Гаврило всомобожив їх зглянути ся на наше сирітство. Кн.
- Усолить, ся, усолѣть** = всоліти, ся, просоліти.
- Усопний, ая** = покійний, покійник, ця, небіжчик (С. Ж.).
- Усохлый** = сухий, вóсхлий, вóсохлий.
- Усохнуть** = д. Усыхáть.
- Успеніє** = смерть, сконáння. — У. Пресвятыя Богородицы (15. Серпня) — Перша Пречиста. (Д. під сл. Празникъ.)
- Успенскій** = належáчий до свята Пречистої. — У. постъ = Спасівка.
- Успокоéніє** = заспокоéння, спóкій, впóкій, гамувáння, спочінок, супочінок.
- Успокоивать, успокоить, ся** = успокоювати (С. Ш.), заспокоювати, впокоювати, гамувати, у(в)тихомірювати, успокоїти, ся (С. Ш.), заспокоїти, ся (С. Л.), у(в)гамувати, ся, у(в)тихомирити, ся, після гніву — відхóдити, відійти, про вітер — ушүхнути. — Стривоєна молодичка заспокоює мене, радить подождати. Кн. — Еней сподарь, посумувавши, насила трохи вгамувавсь. Кот. — Угамуй ся, не турбуй ся, марне не томи ся. Макар. — Буду шити та гуляти, буду серце гамувати. Ал. Скл. — Не втихомирилась душа. сумує і плаче. К. Ш. — Успокоиваюційся скóро = відхідливий.
- Успокойтельный** = заспокоючий.
- Успособлять, усособить** = д. Приспособлять.
- Успивать, успѣть** = у(в)співати (С. Ш.), поспівати, у(в)стигати, поступати, у(в)спіти (С. Л. Ш.), поспіти (С. Л.), устигнути (С. Ш.), встигти (С. Л.), вскуррати (С. Л.), здолати. — Поспівав перечитати четверту заповідь. Кн. — Гості ще не встигли оглянути горнички, а Д. заклопотав ся вже за закуску. Лев. В. — Олена поралась коло печі, хапаючись, щоб устигти на пору з вечерою. Кон. — Не встиг хлопець вернути ся з пивниці до хати, прийшли козаченьки Саву грабувати. н. п. — Не устигнув козак Нечай на коника сісти,

оглянься позад себе, а вже Ляхи в місті. н. п. — Проти турецької сили нічого не вскурали. І так нічого не вскуравши, назад повернули. Л. С. — Нічого не вскурав, скільки не бив ся. С. Л.

Успіхъ = доспіх, успіх (С. Ш.), доспіх, поступ. — Багато спіху, та мало доспіху. н. пр. — А в ділі все нема доспіху, куди не глянеш — все не те. Мет. — **Дай Богъ успіха** = щасті́ Бóже, помогай́-бі́, Бóже поможи́.

Успішність = успішність. С. Ш.

Успішний, но = успішний (С. Ш.), но, спірний, но, погіншливий, во. — Хоч би воно йшло погіншливо, а то полем, полем, а воно мов і не сявав. Ман. — **Успішніше** = спірніше, поступніше. — Поступніше по товстому вишивати. Полт.

Уста = уста (С. Ш.), вуста, ўстка, ўстоньки. С. Ш. — В кого в руках, в того і в устах. н. пр. — Ані пари з уст! н. пр. — Шкода моїх красних уст. н. п. — **Закрили ся карі очі й устоньки мої.** н. п. — **Заградить уста** = заціпити, заціткати.

Уставать, устать = томіти ся, утомляти ся, у(в)томіти ся (С. Ш. Л.), притоміти ся, натоміти ся, вморіти ся, угóвати ся (С. Ш.), наробіти ся, напорати ся, у(в)хékати ся, намоняти ся, намордувати ся, вземогті ся, потоміти ся, ходячи, бігаючи — пристати, перебігати ся, начвалати ся, налупати ся, натупкати ся, підтоптати ся, підбіти ся, чуприну нагріти, тандюючи — угопцювати ся, дригаючи — удригати ся. — Сирота втомив ся, на тия похилив ся, а люди говорять: він мабуть упив ся. н. п. — Притомив ся од далекої дороги. Грінч. н. о.

Уставлять, уставлять, уставить = 1. у(в)ставляти (С. Ш.), розставляти, уставляти, розставляти, ся.

2. установляти, установити. С. Ш. — Своєї ціни не установиш. С. Ш.

3. **Уставить глазъ** = ветроміти, вліпнати очі, витріщитись (С. Л.). — Стояв, ветромивши очі в ланок. Кн.

Уставъ = устав (С. З. Ш.), устава (С. Ш.), установка (С. Ш.), стату́т, ре́гула. — Описано в тій уставі о волоках. С. З. — Не то для тебе, і задля рідного батька не зміню своєї реґули. О. Ст.

Уставать, устоять, ся = 1. стояти, тримати ся, обставати, устояти (С. Ш.), усупротивляти ся. — Там сила вража не устоять. Кот. — Обставати за свої права.

Кн. — Не здавайся, за своє усупротивляй ся. Кн.

2. відстоювати, ся, осідати, осідати ся, відстояти ся, осісти. — Гуща осіла. — Дом ще сядеть ся. Кр.

Усталость = у(в)то́ма, уста́нок. С. Ш. — Утомилась би Марьяна — утоми не чув. К. Ш. — Мене пр няло теплом, утома відізналась — я заснув. Фр. — Довго ще балакав, шуткував, якось і втома його не приборкала. Ос. — Ані вгаву, ані втоми міні немає. Мир. О.

Усталой, усталый = у(в)то́млений, сто́млений, відходні, клопіт — підбитий, підбитий, підтоптаний, від праці тяжко — знеможений, змордований, трудний. — Олександром томлений, але й задовольнений своїми клопотоми. Лев. В.

Усталь = д. Усталость. — Безь ұстали = без устанку (С. Ш.), невтомно (С. З.), без уга́ву. — А музики без устанку грали зранку і до ранку. Ал.

Устанавлять, установить, ся = устанавляти (С. Ш.), ста́вити, уставляти, устанавити, уставувати, уставляти, ся (С. Ш.). — Уставляти суд. С. З. — Теж уставляем їж в позвах не мають писати речей доткливих. Ст. Л. — **У. поря́докъ** = у(в)рядити, у(в)порядкувати.

Установитель = д. Учредитель.

Установка = уставляння.

Установленіе = у(в)стано́ва. С. Ш. — Але у нас межі Гуцулами уже раз така установка, то й нікто її не переіначить. Федь.

Устарѣлый, устарѣвший = старий, вдáвнений (С. Л.), за́дáвнений, про чоловіка — пристаркуватий, підтоптаний.

Устарѣть = пристаріти ся, зостаріти ся, встаріти ся, про чоловіка — підтоптати ся, про звичаї — вдáвнити ся.

Устать = д. Уставать.

Устерегать, устеречь, ся = 1. спостерегати, пильнувати, спостерегти, допильнувати.

2. берегти, уберегти (С. Ш.) і д. Оберегать і Охранять.

Устилатъ, устилатъ = устилати (С. Ш.), устелювати (С. Ш.), вистелати, обстелати, застилати, мостити, устелити (С. Ш.), вистелити, застелити, заслати, вимостити. — Устелили церкву шуваром. С. Ш. — Зустрінеш рівнину заслану зелено оксамитовими килимами. Кн.

Устілка = 1. усти́лання, вистелáння.

2. д. Постілка.

Устой = 1. д. Слівки 1.

2. в будові — стовп, стоян.

Устойчивость = сталість, стійкість. — у кого більше терпіння і стійкості. Кн.

Устойчивый = сталий, стійкий, непохитний. — Сталий в вірі. С. З. — Людей розумних і сталих нам треба. Ч. К. — У. вь словѣ = словний.

Усторонье, у виразі: „на усторонь“ = на убочі, на вбіччі (С. Л.), на одшибі, на белебні і д. під сл. **Сторона**. — **Вь сторонуѣ**. — Розумна голова на белебні за ташку шукає. н. пр.

Устойть = д. **Устаивать**.

Устраивать, устроить, устроить = устроювати (С. Ш.), уряжати, споряжати (С. Л.), впоряжати (С. Л.), справляти, порядкувати, рештувати (С. Л.), устроїти (С. Ш.), урядити (С. Ш.), спорядити, у(в)порядити, розпорядити (С. Л.), у(в)порядкувати (С. Л. Ш.), розпорядкувати, сирівити, вшикувати, улагодити (С. Л.), уладнати, у(в)рештувати, улаштувати, ся. — Одправляла панахиди, помин спорядила, і багатим і убогим хлібом угодила. Мак. — Я справила вечерю на ті гроші, що ви вчора дали. Кот. — Свій побит я гадаю ось як улаштувати. Кн.

Устранение = усування.

Устранять, устранить = усувати, відсувати, відстороняти, відпихати, витривувати, усунути, відсунути, відсторонити, одпихнути. — Володарі намагались усувати автономію поковнічну. З. Се. — Усунути дуже шкодливе для господарства посередництво агентів. Л. Н. В. — Щоб усунути з вистави усе, що хоч трохи могло нагадувати про який національний характер. Л. Н. В.

Устрашать, устрашить, ся = страхати. ся (С. Л.), страшати, страшити (С. Л.), застрахати, у(о)страхнути, ся (С. Ш.), настрашити (С. Л.), налякати (С. Л.), ужахати, ужахнути, ся (С. Ш.). — Розсердить ся козак на жиду і ну його страшать, що скоро прийде час. К. К. — Застрахала його на смерть. Кн. — Ідть собі сьміло. Старші брати острахнулись, тай зостались, а Іван Царевич пішов. н. к. Ман. — **Устрашающий** = страхкий.

Устрашение = страхання.

Устремлять, устремить, ся = направляти, справляти, звертати, повертати, направити, справити, накерувати, звернути, повернути, кинути ся, полінути

(С. Л.), поріннути (С. Л.), шугнути, юрбою — гунути (С. Л.). — Коні як понесли, а він і справив їх на забор. — Вовки кинулись за нами. — У. взоръ = вступити, встромити, вдивити очі. — Кругом подивив ся, встроив очі на могилу, умовк, зупинив ся. Коп. — І вдивила очі чорні в небо ясне, миготючее. Мова.

Устригать, устричь = устригати, підстригати, устригти, підстригти.

Устрица, Ostrea edulis = устриця (С. Ш.).

У. рѣчная = скійка. С. Л.

Устроение = урядження, упорядкування.

Устроить = д. **Устраивать**.

Устройство = стрій, устрій (С. Ш.), справа (С. Л.), справування (С. Жел.), Лад, порядок. — Устрій державний не відповідав інтересам маси. Кн. — Коли такі не однакові народности живуть під одним устроєм державним. Кн. — Князівсько-дружинний устрій упав зараз по татарським наході. Зап. Груш. — У тім млині добра справа. С. Л.

Устройтель = спорудник. — Двом головним спорудникам уні Терлецькому і Потієві. Бар. О.

Устроить = д. **Устраивать**.

Уступать, уступить = поступати, ся (С. Л.), уступати (С. Ш.), подавати ся, повільняти ся, відступати, поступити ся (С. Л.), уступити (С. Ш.) відступити. — Поляки поступають, чого в руках не мають. Самойл. С. З. — У. просьба = уважати. С. Л.

Уступка, уступок = уступ (С. Ш.), відступ, поступок.

Уступчивость = уступливість, уступчивість. С. Жел. Ш.

Уступчивый = уступний, уступчивий (С. Ш.) і д. **Податливый**.

Уступщик, ца = уступник, ця.

Уступ = уступ, лава, приступок, в скелі — прискалок, прискалка. — Цибас з прискалка на прискалок. Кр.

Устывать, устыть = остигати, пристигати, прочахати і д. **Простывать**.

Устыжать, устыдять, ся = д. **Прстыжзять**.

Устылый = остиглий, пристиглий, прочахлий.

Устье = гірло (річки), чѣлюсти (печі). С. З. Л. — Дніпра гірло затопило. К. Ш. — З Дніпрового гірла широкого випливали. К. Ш. — Під чѣлюстями запіканку поставив. С. З.

Усугублять, усугубить = подвоювати, прибільшати і д. **Удвѣивать, Умножать** і **Усильвать**.

Усумнаться, усумниться = д. **Сомнѣваться**.

Усушати, усушити = висушувати, засушувати, висушити, засушити, пересушити.

Усчитывать, усчитати, учётъ = облічувати, обраховувати, облічити, обрахувати.

Усь, мн. усьи = 1. ус, вус, мн. ўса, ўси (С. Ш.), вўси (С. Л.), здр. ўсик, усок. С. Ш. — Які брови, які вуси пишні. Ст. С. — **Онъ себѣ и въ усь не дѣтѣтъ** = а він і гадки не має.

2. (у комах і рослин) — ўсик, вўсик.

Усылать, услати = посилати, висилати, послати, віслати.

Усыновитель, ница = усиновитель, ка (хто дитину чужу прийма за свою).

Усыновленіе = усиновлення (С. Жел.), прийми.

Усыновлённый, ая = приймак, чка. — **Сдѣлаться усыновлённымъ** = у прийми піти, стати.

Усыновлять, усыновить = усиновляти (С. Жел.), брати у прийми, усиновити (С. Жел.), взяти у прийми, кількох — повсиновляти.

Усыпальница = усипальня. С. Ж.

Усыпать, усыпати = 1. посипати, висипати, посипати, висипати.

2. одсипати, одсипати.

Усыпать, уснуть = засипати, заснути.

Усыпительный = усипливий. С. Ш.

Усыпленіе = усипляння.

Усыплять, усыпить = усипляти, усипити (С. Ш.), приспати. — Напою ти маком, то тим і присплю. Кн.

Усыхать, усохнуть = у(в)сихати (С. Ш.), усохнути (С. Ш.), посхнути, про кілько — повсихати. — Були річки — повсихали. н. п. — **Усохший** = усохлий. С. Ш.

Усыкать, ускнуть = цькувати, тюкати, тюгукати, тютюкати, тюкнути.

Усѣвать, усѣять = засѣвати, засѣяти, посѣяти.

Усѣвъ = засів.

Усѣкать, усѣчь = усѣкати (С. Ш.), утинати (С. Л.), одтинати, усѣкти (С. Ш.), у(в)тяти (С. Ш.). — Согрішив козак — утни йому шию, согрішив князь — і йому теж зроби. Б. Х. — Не втне Каїн Абли, бо тупая шабля. н. пр.

Усѣкновеніе = усѣчення. — **У. главы св. Іоанна Крестителя** = Головосіка (д. під сл. Праздникъ).

Усѣсть = повсідати. — Граки повсідали верби.

Усѣться = д. Усѣживаться.

Усѣченіе = усѣчення.

Усѣченный = зрізаний, стятий, утятий (С. Ш.).

Усѣчь = д. Усѣкать.

Усѣять = д. Усѣвать.

Утаевать, утаивать, утайтъ = таїти, утаювати (С. Ш.), крїти, у(в)таїти, ся, потаїти, укрїти, на сповіді — попа в рѣшеті возити. — Жінка хіба не утае, чого не знае. н. пр.

Утаиваніе = утаювання. С. Ш.

Утайка = утаєння (С. Ш.), потайка.

Утапливать, утопить, ся = угрівати, угрїти, ся, прїжити (молоко).

Утаптывать, утоптать = утоптувати, у(в)топтати, утопцювати. С. Ш. — До доброї кірничі стежка утоптана. н. пр.

Утаскивать, утащить = таскати, тягати, цупити, тарганити, потягті, стягті, поцупити, сиупити, підцупити, потарганити.

Утварь = Домашня у. = добрo, збіжжя, начиння. — Церковная у. = церковні убoри, рїзи.

Утвердительный, но = потвержающий, твердо, на твердо. — На твердо сказав суддя, що нічого з того позу не буде. Кн.

Утверждать, утвердить, ся = утвержати (С. Ш.), ствержати (С. З. Л.) і д. Подтверждать. — **Утвердиться** = угрунтувати ся, впанувати ся.

Утвержденіе = стверження, затверження. — По стверженню пактов. Л. В.

Утекать, утечь = утікати, упливати, утекти, уплинути, трохи — надтекти. — Чимало літ перевернулось, води чимало утекло. К. Ш.

Утѣкъ = утѣча, утік, утѣчка, утіканка. С. Ш. — Утік не славен та пожиточен. н. пр. — **На утѣкъ** = на втікача, на втіки. — Ужопив торбину з хлібом та навтікача. н. пр. Грінч.

Утёнокъ, утёнышъ, утёночекъ = утя, утятя, утеня, утятко, утяточко, утятонько (С. Ш.), кача, качя (С. Л.), качиня, кача(я)тко, качаточко (С. Л.), мн. — Качата. качаточка, качинята (С. Л.). — Росте, як утя на воді. н. пр. — Ой десь мое дитятко, як на морі утятко. н. п. — Пливе утонька без утеняти на море ночувати. н. п. — Таке щастя, як у тїй курки, що качата водить. н. пр. — Тече вода із за

гаю та по під горою, хлюпочуть ся качачонка поміж осокою. К. Ш. — Ой плавали качинята. н. п.

Утерѣть, ся = д. **Утирѣть, ся.**

Утериѣть = втерпѣти.

Утерѣть = згубити, загубити і д. **Терѣть.** — Знайдеш — не веселись, а загубиш — не смутись. н. пр.

Утесѣть = д. **Утѣсывать.**

Утѣснстий = урвистий, крутий.

Утѣсь = ўрвище, стромовина, крўча; скѣля. стрімчак, боковий — прїскалка, прїскалок. (Д. Стремнина і Скала 1.)

Утѣсывать, утесѣть = зтїсувати, зтесѣти.

Утѣчка = 1. утїк і д. **Утѣкъ.**

2. утїчка, витїкання.

Утѣчь = д. **Утекаѣть.**

Утиный = качиний, качачий. — **Съ утиною походкой** = качконогий. — **Утинное мѣсо** = утѣтина, утѣтинка. С. Ш.

Утиныя, утичы гвїздышки, рос. *Anchusa officinalis* = медуніця, медянішник, румянка, краснокорень, волівий язик. С. Ан.

Утиральникъ = руч(ш)ник (С. З. Л.), утирач, утирало. С. Ш. — Це ж тобі рушник тонкий, шовком вишиваний. н. п.

Утираніе = у(в)тирання.

Утирѣть, утерѣть, ся = утирѣти, утерѣти, ся. — **Утерѣть комў носъ** = утерѣти носа, хвоста комў вкрутити.

Утирка = 1. утирання.

2. д. **Утиральникъ.**

Утискывать, утискѣть, утїснуть = впихѣти, упихѣти, упихнѣти. С. Ш.

Утихѣть, утихнѣть = у(в)тихѣти (С. Л. Ш.), стихѣти, тихнути (С. Л.), тихшати, тихішати, надтихѣти, у(в)тихнути (С. Л. Ш.), затїхнути, стихнути (С. Л.), потїхнути, потїхшати, стїшїти, надтихнути, завїшкнѣти (С. Л.), увїшкнѣти (С. Ш.), ушўхнѣти (С. Ш.), утихомїрити ся (С. Л. Ш.), повтихѣти, поватїхѣти. — Затїхло все, тїльки дївчата та соловейко не затїх. К. Ш. — Той крик стихав помалу. Лев. — Затїхоміривсь і вітер бурхливий і море стїшило. Ніц. — Як ось став вітер ушухати, і хвилї трохи уляглись. Кот. — Заверюха та може ушухне. Ксц.

Утишѣть, утишїть, ся = тихомїрити, у(в)тихомїривати, ся (С. Ш.), тихшати (С. Ш.), утихомїрити, ся (С. Ш.), у(в)гамувати, ся (С. Ш.).

Утишеніе = тихомїрення, гамування, заспокобня.

Утка, пт. *Anas* = качка (С. З. Л.), здр. — качечка, ўтка, вўтка, здр. — ўтонька (С. Ш.), самчик — качур і д. *Селезень*, особливої породи — шавкўн, дїтське — тѣся, тѣська (С. Ш.), *A. acuta* — острохвостка (С. Жел.), *A. rutila* — óгарь (Ев.). — **У. криковѣя** = крижня (С. Л.), крижавка, крижанка, самчик — крижень, крижак, крижняк. — **У. нырѣкъ** = нирѣць, пурний-коза (С. Л.). — **У. чирѣкъ**, *A. Querquedula* — чїрка (С. З. Л.), чїра, чирїнка (С. З.), чїрочка (С. Л.). — Іде поуз ставок, бачить качки плавають. н. п. Ман. — А качечка випливає з качуром за ними. К. Ш. — Чутний, як утка. н. пр. — І тїльки край ставка оставсь табуя утат. Чи крижні то були, чи то були чирята, про те нам байдуже. Гр. — Ой на ставку на ставочку там плавають чириночки. н. п. — Дївчатоньки, голубоньки, мої чир-утки. С. З.

Утка морская, Anatina = качўнка. С. Жел.

Уткаѣть = д. **Утыкаѣть.**

Уткинъ = качиний.

Уткунѣть = д. **Утыкаѣть.**

Утлый = ўтлий (С. Ш.), вўтлий, крихкий, трўхлий, трухлявий (С. Ш.), дїрявий, дїркуватий, дїрчастий.

Утѣкъ = утїк (С. Ш.), уток, пїткання, поткання. — Я основу прошила, утїк на похмілля. н. п.

Утоленіе = заспокобня, гамування.

Утолить = д. **Утоляѣть.**

Утолѣчь = утовкѣти, зтовкѣти.

Утолѣтъ = потѣщати, поглядшати.

Утолѣтъ, утолѣтъ, ся = робїти тѣщим, тѣщати, товстїшати, потѣщати.

Утоляѣть, утолить = заспокобювати, успокобювати, гамувати, заспокобїти, угамувати, утолити (С. Ш.). — Чом до мене не говориш і слїз моїх не утолиш? н. п.

Утомительность = втѣмнїсть.

Утомительный, но = у(в)тѣмний, втѣмно, моркий.

Утомленіе = утѣмлення, у(в)тѣма. С. Ш.

Утомленный = у(в)тѣмлений, стѣмлений, тѣмний (С. Ш.), змѣрений, знеможений.

Утомляѣть, утомїть, ся = томїти, ся (С. Л. Ш.), у(в)томляѣти, ся (С. Ш.), морїти, ся (С. Л.), приставѣти (С. Л.), у(в)томїти, ся (С. Л. Ш.), стомїти, ся, у(в)морїти, ся (С. Л. Ш.), заморїти, ся, натрудїти, кїлькох — повтомляѣти, ся, повтомлювати, позатѣмлювати, ся і д. **У-**

- ставать.** — Ідте, хлопці, та помалу поганяйте, щоб коників не стомити. н. п.
- Утоніть** = д. **Уто́нять.**
- Утону́ть** = д. **Тону́ть 2.**
- Утонча́ть, утончи́ть, ся** = тонч(ш)и́ти, тони́ти (С. Ш.), то́ншати, то́ньшати (С. Ш.), утончи́ти (С. Ш.), уто́няти (С. Л.), стони́ти (С. Л.), ви́тонч(ш)и́ти, ви́тони́ти (С. Л.), потончи́ти.
- Утонче́нность** = уто́нчення (С. Ш.), ви́тонченність.
- Утонче́нный** = ви́тончений.
- Утона́ть, утоні́ть** = д. **Утонча́ть.**
- Утона́ть, уто́ннуть** = потопáти, потону́ти, у(в)то́нути (С. Ш.), потопну́ти, вто́пити ся, про кількох — повтопа́ти. — Плив та на березі й утонув. С. Ш. — Серед ночі темної, на морі синьому потопали, пропадали. К. Ш. — **Утона́ючий** = то́нучий. — **Утона́ючий** і за солонинку хва́тається, н. пр. — то́нучий і бритви ха́пасть ся. н. пр.
- Утопі́ть, ся** = д. **Топи́ть, ся 3., Ута́пливати, ся** і **Утопла́ть, ся.**
- Уто́пленняк, ца** = у(в)то́пленик (С. Ш.), ца, вто́плений, на, потоп́ленник, потопе́льник, ца (С. Ж. Ш.). — Волость представила до втопленика сторожу. Лев.
- Утопла́ть, утопи́ть, ся** = д. **Топи́ть 3.**
- Утопта́ть** = д. **Ута́птывати.**
- Уторго́вувати, уторговáть** = виторговувати, виторгувати, у(в)торгува́ти (С. Ш.).
- Утори́ть** = у(в)топта́ти, у(в)топцюва́ти. С. Ш. — Утоптала стежечку через яр. н. п.
- Уто́рнений** = у(в)то́птаний. — Ой знати, в кого єсть дочка — втоптані стежечки через садочки. н. п.
- Уто́ръ, частіше мн. уто́ры** = уто́ра, уто́ри. — Ця діжка тече в уторах. С. Ш.
- Уточка** = качечка і д. **Утка** (здр.).
- Уто́чний** = утко́вий. — Уткова пряжа. С. Ш.
- Утрамбо́вувать, утрамбова́ть** = тамува́ти і д. **Трамбова́ть.**
- Утра́та** = у(в)тра́та (С. Ш.), стра́та, потра́та, згу́ба. — Не хочеш втрати — не лій ні в куми, ні в свати. н. пр. — Не сто кіп утрати. н. пр. — Чия губа — в того річей повна губа. н. пр.
- Утра́чивать, утра́тити, ся** = тра́тити, у(в)тра́тити, ся (С. Л. Ш.), у(в)те́ряти, поте́ряти, згуби́ти (С. Л.). — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то й ласку утратив. н. пр. — Потеряла від козака ласку. н. п. — **У. довѣ́рие къ кому́** = зневі́ритись. С. Л.
- У́тренникъ** = пріморозок, за́морозок, хо́лодні зорі. — В ночі на Спаса вдарив перший пріморозок і побив мій тютюн. Кн.
- У́тренній** = ра́нішній (С. Л.), вра́нішній, ранковий, сьвітотий. — Сяє вся зорею ра́нішею. К. К. — Корсунь облило ранковим сьвітом. Кн. — **У. звѣ́зда** = сьвітова́ зоря́ і д. **Аврора́.**
- У́тренняя** = у́тренья. С. Ш. — Щоб не проспáть утреньі, то він лягав біля церкви. н. пр. Грінч.
- Утри́ровать** = переборща́ти, передава́ти ку́ті ме́ду.
- У́тро** = ра́нок (С. З. Л.), порáнок (С. Л.). — Ой ти, ранку, ранку, ховай ся у ямку, а ти підвечірку ховай ся в ганчірку. н. пр. Ман. — **Ка́ждое у.** = що ра́нку. — **На друго́е у.** = дру́гого ра́нку. — Другого ра́нку, як тільки зоря заясніла, вже чоловіка Марина будила. Грінч. Чайч. — **Ра́но по у́трѣ** = з ра́на, ра́но в ра́нці. — Ра́но в ра́нці новобранці виходили із села. К. Ш. — **Сь ра́ннего у́тра** = спозара́нку. — **Сь у́тра** = з ра́нку (С. Л.), з ра́на. — І не стане мочі все робити і робити з ра́нку і до ночі. В. Ш. — **У́тра до́браго пожелáть** = на добридень да́ти. — Встала раненько, умилась біленько, господарю на добридень дала. н. к. — **У. проводи́ть** = ранкува́ти. — Де ти, Марусю, сей ра́нок ранкувала? н. п.
- Утроба** = утроба (С. Ш.), че́рево.
- Утробистый** = черева́тий, пуза́тий і д. **Брюха́стый.**
- Утробный** = черевни́й і д. **Брюшної.**
- Утробі́е** = потроби́ння.
- Утроба́ть, утроби́ть, ся** = тробі́ти, ся (С. Ш.), у(в)тробова́ти, у(в)тробі́ти, ся (С. Ш.), потроби́ти, потроби́ти.
- У́тромъ** = ра́нок, у (в) ра́нці. С. Л. Ш. — Квітки пахнуть ясным ранком. Аф. — Москаль дождав до ранку, а вже ранком роздивив ся. Грінч. Чайч. — Сьвіжа, як квіточка в ра́нці. н. пр. — Вийшли в поле косарі косить ранком на зорі. н. п. — Помер козак в неділеньку в ра́нці, положили козака в сьвітлиці на лавці. н. п. — **Завтра́ у́тромъ** = за́втра в ра́нці. — **На друго́й день у́тромъ** = на ра́нок. — **Ра́но у́тромъ** = ра́но в ра́нці. — **У́тромъ** і **вече́ромъ** = ра́но й ве́чір.
- У́трось** = сього́дня в ра́нці.
- Утро́ять** = д. **Утроба́ть.**
- Утружда́ть, утруди́ть, ся** = труди́ти, утруди́ти, утруди́ти, ся. С. Ш. — Прий-

- шов вас трудити — заступіть ся за мене в суді. Кн.
- Утруздаючий** = утрудлівий. С. Ш.
- Утрузденіе** = утрудження.
- Утухати, утухнути** = д. Погасати і Потухати.
- Утученіе** = угноіння.
- Утучний** = гладкий, опасистий, ситий.
- Утучить** = поглядшати.
- Утучать, утучить, ся** = 1. тучити, утучати, утучити. С. Ш. — Хазайське око товар тучить. н. пр. — Піч тучить, а дорога учить. н. пр.
2. гноїти, угноювати, угноїти (землю).
- Утишати, утишити** = тушити, гасити, потушити, погасити, угасити (С. Ш.).
- Утушеніе** = гашення, потуха.
- Утыкати, утыкати** = 1. втыкати, встромлювати, повтыкати. повстромлювати.
2. затикати, затуляти, позатикати, позатуляти.
- Утыкати, утыкати** = втыкати, встромляти, утыкати (С. Ш.), увтыкати, устроити (С. Ш.). — **Утыкати глаза** = втыкати очі.
- Утыкати, утыкати** = утыкати. С. Ш.
- Утыкаться, утыкаться** = натикати ся, наткнути ся.
- Утисненіе** = утиск (С. Ш.), втиск. — Протести на втиски від католиків. Зап. Груш.
- Утиснитель** = утискач. С. Ш.
- Утиснять, утиснять** = утискати (С. Ш.), утисняти (С. Ш.), тиснути (С. Ш.), гнобити і д. Стиснять.
- Утіха** = утіха, утіхонька, утішка, утішенька. С. Ш. — А щоб ти не мав утіхи з своїх дітей. н. пр. — Вийди, дівчиноньку, вийди, утішенька моя. н. п.
- Утішати, утішити, ся** = тішити, ся, втішати, ся (С. Л.), розважати (С. Л.), утішити, ся, потішити, розважити (Ос.), порадити, розмовою — розговорити. — Помітивши, що вона з того незвичайно утішила ся. Л. Н. В. — Велика досада, та нікому розважити. н. п. — Розважали дівчиноньку, та й журить ся журно. н. п.
- Утішеніе** = утіха (С. Л. Ш.), утішене, втіха, потіха, розвага, розважання, порада, порадонька (С. Л.). — Утіха, як з порожнього міха. н. пр. — Тоді утішене, як що у кишені є. н. пр. — Як нас лихо — біда пригинає, лама, то розваги тоді ні від кого нема. Ряб.
- Утішитель, ница** = порадник, ця, со-трудник (Ман.).
- Утѣшительный, утѣшный но** = утішний, но. С. Ш.
- Утюгъ** = утюг (С. Ш.), залізко (Кр.), прас, праска (С. Л.). — Прас кравецький. Киев. Ст. Оп.
- Утюжить, вѣютюжить** = гладити, утюжити (С. Ш.), прасувати (С. Л.), вигладити, випрасувати.
- Утюжный** = утюговий.
- Утя** = д. Утёнок.
- Утя!** = тась-тась! тасю-тасю! С. Ш. — Тасю-тасю, качуре, до дому! н. п.
- Утягивать, утянуть** = 1. утягувати, стягувати, утягати (С. Ш.), стягати. — Така гадюка здорова, як той рубель, що вози утягують. н. о.
2. тягати, стягати. — Тільки ж ячменю не стало — стягли. В. Ш.
- Утятникъ** = качатник (Ман.), качник (С. Ж.).
- Утячий** = качачий, качиний.
- Уфъ** = ох, ух (С. Ш.). — Ох! як я втомилась. К. Ш. — Ух, як душно! — Ух, ух! соломяний дух. н. пр.
- Уха** = юшка, юшечка, щербá, щербічка. С. Л. — Дешева рыбка — погана юшка. н. пр. — Поганою юшкою сил не поправиш. н. пр. — Коли стало на юшку, стане й на петрушку. н. пр. — Засолим оце озерце, то ви їжте щербичку, а на споді буде рыбка. н. к.
- Ухабина** = д. Ухабъ.
- Ухабистый** = вибоїстий, вибойний, бакаїстий, бакаюватий, труський. — Там шлях дуже бакаїстий. н. о. — Дуже труська дорога. Кр.
- Ухабъ** = вибій (С. Фф.), вибой (С. Аф.), вибоїна, ухаб (С. Ш.). — Там такі вибої, що й коней замордуеш і сам мѹки набереш ся. н. о. — Старій бабі і на печі ухаби. н. пр.
- Ухаживание** = ухадини (С. Ш.), пеклування, клопоти, пестування, тупцювання (С. Ш.), за дуже вередливим — пãнькання (С. Л.), до дівчини чи молодиці — лицяння (С. Л.), залицяння, женихання (С. Л.), зальоти (С. З.), умізгання, умізги (С. Ш.), не поважне — горобцювання. — Чиї родини, а наші ухадини. н. пр. — Пристав до Наталки з своїм залицянням. Лев. — Призналась про всі чисто залицяння принца. Ст. Д. — До дівки Санджарівки на зальоти поспішав н. д. — Лицв ся довго, та з тих зальотів нічого не вийшло. Кн.
- Ухаживатель** = увивал (С. Ш.), залицальник (К.), умізганик (С. Ш.).
- Ухаживать** = 1. ходити (за ним, коло кого),

глядіти (кого), доглядати (кого, за ким), впадати (за ким), пестити, пестувати (кого), тупцювати (С. Ш.), панькати ся (С. З. Л.), палкати ся (коло кого). — Доглядає слабого. — Всяке діло хоче, щоб коло його панькались. н. пр.

2. лицяти ся (С. Л.), залицяти ся, женихати ся (С. Л.), прилицяти ся, увивати ся (С. Ш.), упадати, умізгувати ся, умізгати ся (С. Ш.), підлабузнювати ся, тупцювати (С. Ш.), волочити ся. — Ходив до неї з другого присілка, залицяв ся. н. о. Грінч. — Залицяв ся, не цурав ся, казав „моя будеш“, а тепера і з иньшими як голубко гудеш. н. п. — Ой не ходи, не залицяй ся, не люблю, не піду, не сподівай ся. н. п. — Чи се тая криниченька, що голуб купав ся, чи се тая дівчинонька, що я женихав ся? Женихав ся, не сьмяв ся, хотів її взяти. н. п. — Анї зубів, ні руки правої — упадає дід до баби, мов до молодой. н. п. — Не один з магнатів і князів умізгав ся за князівною і кожному доведось покочтувати гарбуза. О. Ст. — Він давно вже волочить ся за нею.

У'харски = хв'атсько (С. Ш.), хв'ацько. — Не вміє він їздити хв'ацько — он як Іван — так аж люблю. Кн.

У'харекій = хв'атський (С. Ш.), хв'ацький.

У'харь = хват. С. Ш. — Гарний, постатний, просто хват. Кн.

Ухв'атикъ = д. Ухв'атъ (здр.).

Ухв'атка = маніра, рух, дивжка, особливі — викрутаси, вихляси.

Ухв'атъ = рогач (С. З.), здр. — рогачик. брачки, маленький — накашничок (Ман.). — У темному кутку, де рогачі стояли, де вінки ставили та трісочки складали. Б. Г.

Ухв'атувати, ухв'атити, ся = хапати, хватати, у(в)хопати, ухв'атити, схопити, ся. С. Л. Ш. — Там тебе хапун ухопить, лизень злиже. н. пр. Грінч. — Кайдашиха ухопилась за полудрабок. Лев. — От царця за коня вхопилась, рученьками обнімає брата. Ст. С. — А щоб тебе чорт ухв'атив на судний день. н. пр.

Ухв'остье = 1. полова, одвійки.

2. кінець, край (якого місця).

Ухитр'яться, ухитр'ється = хитрувати, метикувати, ухитрувати ся (С. Ш.), прихитрувати. — Хитрий ухитрував ся, а мудрий умудрував ся. н. пр. — А ти так прихитруй і украдь, щоб ті не побачили. н. к. Грінч.

Ухищ'єніє = хитрування, хитрість, хитрощі, метикування, викрутня.

Ухищ'яться = д. Ухитр'ється.

Ухлажд'ать, ухладити, ся = д. Охлажд'ать і Прохлажд'ать, ся.

Ухло'нать = 1. у(в)б'ити, заб'ити, укол'оскати (С. Ш.).

2. у(в)г'атилити. — Вг'атилив на це діло багато грошей.

Ухмыл'яться, ухмыльну'ться = у(о)сьміх'ати ся (С. Ш.), осьмішкувати ся, у(о)сьміхну'ти ся. С. Ш.

У'хо, мн. уши = ўхо (С. Ш.), вўхо, мн. ўха, вўха, ўші (С. Ш.), здр. ўшко. — Як маеш за одно ухо висіти, то все одно за обидва. н. пр. — Побачиш, як свої уха. н. пр. — Ухо цебра. — Грай, грай глечику, а підеш без уха. н. пр. — Держи ўхо востро = бережись, будь на сторожі, на чеку, оглядай ся на задні колеса. — И ўхомъ не ведеть = і г'адки не має, і в голови не кладє. Ман.

— Кр'єпоць, тугь на ухо = не дочув'ає. — М'янять ўхо на ухо = міняти так на так (без додачі). — Навостр'ять уши = наосторожити ўха, козирити ушіма (С. Ш.). — Пропустити мимо ушей = недочути. — Прожужжать уши = натуркати ўха. — Сь долгими ушами = каплаўхий. — Сь надр'язанними ушами = карнаўхий. — Вр'еть, что уши ва'нутъ = бр'єше, аж слухати сором. — У'хо молодець = хват.

Ухоботье = д. Ухв'остье.

Ухов'єртка = 1. корпоўшка. С. З.

2. ком. Forficula auricularia L. = щипавка (С. З.), кліщ'ак (С. Жел.). — Ховаючись в день по темним місцям, щипавка иноді, як випаде, ховаєт ся і в ухо чоловікові. Ст. О.

Уходити, уйти = 1. виходити, вийти, піти. — Рано в ранці новобранці виходили із села. К. Ш. — Вийшли в поле косарі, косить ранком на зорі. н. к. — Він пішов до дому. — Вийшов з хати.

2. у(в)т'ікати, т'ікати, мандрувати, швидко — чк'урити, чимчикувати, у(в)т'ікти (С. Л.), змандрувати, чкурну'ти, зчимчикувати, дмухну'ти, дремену'ти і д. Удир'ать. — То не тумани уставали, як згорода з Озова з неволі три братіки вт'ікали. н. д. — Ут'ік не вт'ік, а побігти можна. н. пр. — Прийшла сестра дає знати, щоб хутко вт'ікати. н. п. — Т'ікай, т'ікай, рідний брате, хотять тебе в військо взяти. н. п. — Ой куди ти, чумаче, мандруеш, кому мене, серце, даруеш? н. п. — Півень більше семи год у одного хазяїна не жити ме; або уб'єе хто або він змачдрє. Ман. — А ми соб

- звичинували з урока і вчитель не поба-
чив. Кр.
3. випереджати, попережати, випереди-
ти, попередити. — Він на своїм коні усіх
випередив.
4. минати, минути. — Минули літа моло-
диді, холодним вітром од надії уже повія-
ло. К. Ш.
5. іти вперед, забігати (про годинник).
- Уходить** = 1. проціндрити і д. **Промо-
тати**. — Скільки не дай йому грошей, за-
раз проціндрять.
2. змордувати, знівечити, замордувати,
доконати, убити, уколбикати. — **Горе
уходило его** = горе доковало його.
- Уходитися** = у(в)гамувати ся, у(в)тихо-
мирити ся; підтопати ся, натупати
ся. — **Пиво уходилось** = пиво пере-
шумувало, вигралось. — **Сердце уході-
лось** = заспокоїлось, угамувало ся.
- Уходкою, уходомъ** = утёком, тишком,
тихцем, нішком, крадькома (пийти, піти).
— Він утеком з Харькова. Сп.
- Уходъ** = 1. вихід, відхід і д. **Виходъ** 1.
2. догляд (С. Аф. Л.), нагляд, догля-
дання, пильнування (С. Л.), старунок.
— Тарас зростав без догляду. Кн.
- Ухождєніє** = у(в)тікання.
- Ухозвонъ** = звін в ўхах.
- Ухорскій** = д. **Ухарскій**.
- Ухочістка** = д. **Уховёртка** 1.
- Ухудшати, ухудшити, ся** = угіршувати
(С. Ш.), погіршувати, ся, гіршати, угір-
шити, угіршати (С. Ш.), погіршати, по-
гіршити, ся. — Маленьке — гарненьке, а
побільшає — погіршає. н. пр. — Сі типич-
ні риси проєкту справді лишень погіршу-
ють справу. Л. Н. В. — Ті відносини те-
пер ще погіршили ся і чим раз даліше по-
гіршують ся. Л. Н. В.
- Ухудшеніє** = угіршення.
- Ухъ** = ох, ух! — Ох! як я втомилась. К. Ш.
- Уцѣжувать, уцѣдить** = вицїжувати, од-
цїжувати, вицїдити, одцїдити.
- Уцѣливать, уцѣлить, ся** = 1. цїлити, у-
(в)цїлити, попасти, влүчити.
2. д. **Прицѣливаться**.
- Уцѣлѣть** = уцїлити, зацїлити. — Од зло-
дїя угля зацїлюють, а від огню нічого. н. пр.
— Знайдець ся, коли зацїлила його архива. Кн.
- Уцѣплять, уцѣпить, ся** = чіпляти, ся,
зачепити, учепити, ся (С. Ш.), учепїри-
ти ся (С. Ш.).
- Участвовать** = брати, мати уділ, участь.
- Участить, ся** = д. **Учащать, ся**.

- Участвіє** = уділ (С. Ш.), участь, удїлу-
вання (С. Ш.), учасництво (С. Жел.),
спїлка, спїльництво (С. Ж.), в мировій
— звіднині. Лев. — Про участь цареві
родини в тій історії — певних звісток бра-
вув. Кн. — **Принимать у.** = д. **Участвовать**.
- Участковый** = участковий. С. Ш.
- Участникъ, ца** = учасник, ця (С. Ш.),
сумісник, ця, в якому підприємстві —
спїльник, ця (К. Св. п.), в роботі — су-
прягач (Сп.), в могоричу — могорішник,
в якому ділі — причетний, причетник,
в поганому ділі — полігач. Сп. — Один
участник сам без другого читати не может.
Ст. Л. — І ти причетник у те діло. Полт.
- Участный** = учасний (С. Ш.), причетний.
- Участокъ** = частка, участок (С. Ш.), у-
дїл, пай, подїл, обрўб. — Скільки пайв
громада надїляла громадянинові. Кн.
- Участь** = доля, талан. — Така її доля!
К. Ш. — Полегшити гірку долю Шевченка. Кн.
- Учащать, участить, ся** = учащати, ся (С.
Ш.), участити (часто що робити чи куди
ходити), у(в)нажувати ся, унадити ся
(часто ходити куди). С. Ш. — Де люблять,
там не учащай, а де не люблять, не бувай.
н. пр. — Увадив ся, як свиня у моряку. н. пр.
- Учащеніє** = учащання.
- Учащій** = учащій, у(в)читель, навчї-
тель, муштрі — мўштер. — А пан муш-
тер там добре помомуштрував. н. о.
- Учащійся** = ученик, ўчень.
- Учебникъ** = у(в)чєбник (С. Ш.), підруч-
ник, шкільна книжка.
- Учєбный** = учєбний, учєбний (С. Ш.),
шкільний.
- Учениковъ** = учеників (С. Ш.), школярів.
- Ученикъ, ца** = ўчень (С. Ш.), у(в)ченик,
ця (С. Л. Ш.), школяр (С. Л.), зб. — шко-
лярство.
- Ученический** = учєницький (С. Ш.), ў-
ченський, школярський.
- Учєніє** = 1. у(в)чєння (С. Л. Ш.), учіння
(С. Ш.), наука, свїчєння, цвїчєння (С.
З.). — Сина в науку віддав. С. Л. — Брат-
ства Київського, труждаючого ся в цвї-
ченню молоді Російської. Ясинський. С. З.
2. наука.
- Учєнность** = учєність.
- Учєный** = у(в)чєний (С. Ш.), науковий.
— Учені люди. — Наукове товариство.
- Учєньє** = 1. д. **Учєніє**.
2. мўштра (С. З. Л.), муштровання. —
Що дня мусів Шевченко йти на муштру,

- муштрувати ся з рушницею та вигагувати носок. Кн.
- Учѣрпывать, учерпнуть** = черпати, ви-черпати, одчерпнути.
- Учѣсть** = д. **Учѣтывать**.
- Учѣсывать, учесать** = 1. причісувати, розчісувати, причесати, розчесати.
2. тікати, у(в)тікати, чкúрвити (С. З.), утїкті, чкурnúти, дременути, дмухnúти і д. **Удирать**.
- Учѣть** = учѣт (С. Ш.), відліч.
- Учѣлище** = училище, шкóла.
- Учѣлищный** = шкільний.
- Учїнивать, учинить** = справляти, лаго-дити, справити, полагодити.
- Учїный, учинить, ся** = учиняти (С. Ш.), чинити, робити, учинити, ся (С. Ш.), зро-біти, ся, що лихе — кóйти, скоїти, ся. — Ой щож бо я учинила, що Коструба по-любила. н. п. — Оттак чини, як я чиню: люби жінку, аби чюю. н. п. — Деякі люди радили скоїти ворохобню. Прав.
- Учїтелевъ** = у(в)чителѣв. С. Ш.
- Учїтель, ница** = у(в)чїтель, ка (С. Ш.), навчїтель, ка. — **Быть у.** = учителю-вати, учителькувати. С. Ш.
- Учїтельницынъ** = учїтельчин. С. Ш.
- Учїтельскїй** = учїтельський.
- Учїтельство** = учїтельство, учителю-вання. С. Ш.
- Учїтельствовать** = учителювати (про вчи-теля), учителькувати (про учительку). С. Ш.
- Учїть** = 1. (научить, ся) — учїти (С. Ш.), вчїти, нау в)чати (С. Л.), сьвїчити, цьвї-чити (С. Л.), нау(в)чїти, ся, муштри — муштрувати, ся. — Учїте ся, брати мої, думайте, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь. К. Ш. — Сьвїчтесь лю-ди, добре буде! Сьвїчтесь хоч помалу, щоб вас лихо знов не втяло, собі на поталу. Прибура. С. З. — Велика громада молодї в колегіумї моїм в науках цьвїчить ся. П. Могила. С. З. — А москалі муштрують ся. К. Ш.
2. (в)учить, ся) — учїти, ви)учувати, ви)у(в)чїти, ся. — Вивчив усе.
3. (прїучить, ся) — привчати, привчї-ти, ся.
- Учїтывать, учѣсть** = обраховувати, об-рахувати.
- Учредитель, ница** = спорúдник, ця, за-ложитель, ка (С. Жел.), фундатор, ка (С. Ш.), завідчик, осадчий. — Двом го-ловним спорудникам уні Терлецькому і По-тїєві. Бар. О. — Завідчик самовластя в Литві
- Витовт. Кн. — Васильчикова тільки землю леговала, а сущим осадчим монастиря був Йона. Кн. Д. ще під сл. **Основатель**.
- Учреждать, учредить, ся** = установляти, настановляти, уряжати, закладати, у-становити, настановити, урядити, за-ложити. — Ніхто не знав, що сторóжа вже настановлена. Ст. Х.
- Учреждение** = устано́ва (С. Ш.), за́клад. — Маємо такі заклади урядові, як школа. Кн.
- Учтївость** = поштївість, чѣмність (Гал.).
- Учтївый** = поштївий, грѣчний (С. З. Л.), чѣмний (Гал.), надто — тендїтний (С. Ш.). — Слово не грече. С. З. — Слухня-на, соромлива, греча. Ч. К.
- Учúгъ, учужокъ** = яз, їз, їзók, котá, кот-ці і д. **Забойка** 2. і під сл. **Снасть**.
- Ушастый** = ухáтий, ухán, ухánь, ухáч (С. Ш.), з довгими вислими ушима — ка-плоухий.
- Ушатный** = цебрóвий.
- Ушатъ, ушатник, ушатецъ** = цебѣр (С. З. Л.), цебрик, широкий — балїя, ширїтвас.
- Уши** = д. **Ухо**.
- Ушибать, ушибить, ся** = 1. забивати, за-біти (С. Л.), вдáрити, ся. — Забив ногу.
2. у(в)бивати, убіти.
- Ушибъ** = удар, удáрення; забїти (місце).
- Ушина** = юшечка і д. Ухá (здр.).
- Ушко** = úшко. С. Ш.
- Ушкúйникъ** = ушкáл, ушкúйник. С. Ш.
- Ушлѣцъ** = утїкáч і д. Бѣглѣцъ.
- Ушное** = поливка в юшки.
- Ушной** = юшечний.
- Ушный** = уховий. С. Ш.
- Ущеліе** = межигірря, ущелїна, стичók, без вихода — гузірь. — По ущелїнам гір-ським ми ходили цілий день. Кн.
- Ущелочить** = взолїти.
- Ущемливать, ущемлять, ущемить** = вщїк-núти, прищїкnúти. — Дверьми вщїкнув. Ман.
- Ущербать, ущербнуть, ся** = ущербїти, ся. С. Ш. — Місяць ущербив ся.
- Ущербленіе** = ущѣрб.
- Ущербляться, ущербиться** = ущербляти ся, ущербити ся. С. Ш. — **Ущерблен-ная луна** = щербáтий місяць.
- Ущѣрбъ** = 1. ущѣрб, шкóда, ущѣрбок, у-трáта. — Въ ущѣрбъ = на шкóду. — **Причинить ущѣрбъ** = зробити шкóду.
2. ущѣрб (місяця).
- Ущїпывать, ущїпнуть** = щїпати, ущї-

- па́ти (С. Ш.), ущипну́ти (С. Ш.), щипну́ти; ускуба́ти, вскубу́ти.
- Ущипъ** = ущип, ущипок. С. Ш.
- У́здный** = у́здний (С. Ш.), у́здовий, по-віт́овий. — Який Охріменко дурний, пішов прохати у повітовий (суд), що обідрав його наш писарь волосний. Б. Г.
- У́здъ** = у́зд (С. Ш.), повіт (С. Л.). — Все таких мабуть нема на світі, хоч так таки перебери в усім повіті. Гул. Ар. — Таких ведмедів на приміті ще трохи є у нашому повіті. Б. Г.
- У́зжать, у́хать** = одъїзди́ти, виїзди́ти, одъїхати, виїхати. — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, нивенько вклонив ся. н. п.
- У́зживать, у́здить** = 1. уїзжувати, уїз-лити (С. Ш.), обїздити, виїздити. — Ваїздив коня.
2. (дорогу) — уїзжа́ти, уїздити, нако-ти́ти.
- Ую́тний, по** = зати́шний (С. Л. Ос.), за-ти́шно, захистни́й (С. Л.), захистно, щит-ни́й. — Хоч не пишно, аби затишно. н. пр.
- Сдѣ́лать ую́тнымъ = окуко́бити.
- Ую́тъ** = за́тишок, за́хист, за́хисток. С. Аф.
- Уязви́мый** = вразли́вий.
- Уязвѣ́ніе** = ура́за, ура́зка. С. Ш.
- Уязвѣ́нный** = ура́жений (С. Ш.), враже-ни́й.
- Уязвля́ть, уязви́ть** = у(в)ража́ти (С. Л. Ш.), у(в)рази́ти (С. Л. Ш.), ушпи́гну́ти, ушпи́ну́ти. С. Ш. — Трудно рану гоїти, а не вразити. н. пр.
- Уязви́мость** = у(в)разли́вість. С. Ш.
- Уясне́ніе** = виясне́ння, ви́розумлѣ́ння.
- Уясня́ть, уясни́ть** = виясня́ти, виясно-вати, зьяснювати, ви́розумлѣ́ти, вияс-нити (С. Л.), зьясува́ти, розьяснѣ́ти. — Хоч ти йому з ранку до вечера зьясовуй, що сонце не ходить, не пам'ять воно того. Кн.

Ф.

- Фа́бра** = фа́бра (С. Ш.), чорні́ло (з галан-ської сажі і воску — чорнити волосся).
- Фа́брика** = фа́брика, хва́брика. С. Ш. — Писчебума́жная ф. = папі́рня. С. З.
- Фабрика́нт** = фа(хва)брика́нт. С. Ш. — Писчебума́жный ф. = папі́рник. С. З.
- Фабрика́тъ** = ві́рїб (хвабрицький).
- Фабрика́ція** = фабрикова́ння. С. Ш.
- Фабри́чникъ** = фабри́чний, робі́тник на фабри́ці.
- Фабри́чный** = фа(хва)бри́цький, фабри́ч-ний. С. Ш. — Есть у мене свита, есть у мене дві — фабри́цькі обидві. н. п. — В но-вій чорній катанці з фабри́цького сукна. Лев.
- Фабри́чный** = д. Фабри́чникъ.
- Фавори́тъ, фаворитка** = коха́нець, ко-ха́нка і д. Люби́мець.
- Фаго́тъ** = фаго́та. С. Ш. — Играю́щий на фаго́тъ = фаготѣста, фаготѣстий. С. Ш.
- Фазаній** = фазаня́чий.
- Фазанъ**, пт Phasianus colchicus = фа(хва)-за́н (С. Ш.), бажант (С. Л. Жел.).
- Фаза́, частіше фа́за, мн. фазы (луны)** = квати́ря, ква́дра, одміна (д. під сл. Луна́).
- Факель** = похідня, похідня (С. Жел.), смо-лоскіп (Гал. С. Жел.), що вживаєть ся для лову риби — по́сьвіт. — Похоро́нные ф. = провoдничкі́.
- Факельщикъ** = похідни́к. С. Жел.
- Факти́ческий** = факти́чний, наді́льний, справде́шний.
- Факторетво** = факторува́ння. С. Ш.
- Факторетвовать** = факторува́ти. С. Ш.
- Факторъ, факторша** = фактор, ка. — Пла-та ф — у = факторо́ве, факторне, фак-торо́вне. С. Ш.
- Факторъ** = чинник. — Перевага матеріаль-них чинників над духовими. Л. Н. В.
- Фактъ** = факт, подія. — Подбира́ть, под-води́ть факты = фактува́ти. С. Ш.
- Факультетъ** = факультет, віді́л (С. Жел.). — Студент правничого віді́лу.
- Фалда** = 1. збі́рка, частіше — збо́ри, фал-да, хва́лда, фалдина (С. Ш.) і д. Складка 2. 2. пола́.
- Фалді́стый** = фалді́стий (С. Ш.), ряси́ий. Рясна свита.
- Фальсе́тъ** = фальце́т.
- Фальсифіка́торъ** = фальші́вник, фальшов-ник, фальшер, хва́льшер. С. Ш. З. — Скарати, яко фальшера. С. З.
- Фальць** = д. Загро́й 1.

Фальшивити, сфальшивити = 1. фальшувати (С. Ш.), зфальшувати.
 2. різніти (в снівах, в музиці).
Фальшивість = фальшивість, фальшивство. С. Ш.
Фальшивий = фальшивий, хвальшивий (С. Ш.); підроблений, підбортний; прикидливий. — Фальшиві гроші. — Се лист підбортний. Ч. К. (Д. ще **Поддільний**).
Фальш = фальш, хвальш (С. Ш.), хйба, хйбча, в тканні — блезно́. — **Ошібка в фальш не ставится** = помилка за хвальш не йде. н. пр.
Фамілія = 1. рід, плем'я, покоління.
 2. сім'я, родина, фамілія (С. Ш.).
 3. прозвіще (С. З. Л.), прізвище, прізвисько, прозвання (Кр.), фамілія (С. Ш.). — Ой я родом Іваненко, на прізвиське Петренко. н. п. — По мужові Грициха, а на прізвиське Коновича. н. д.
Фамільний = 1. родовий, фамілійний (С. Ш.).
 2. сімейний.
Фамільярничать = панібратати ся, за панібрата ставати, бути.
Фамільярність = панібратство.
Фанатический = фанатичний. С. Ш.
Фанатизм = фанатичтво. С. Ш.
Фанерка = форнір. С. Ш.
Фантазер = химерник і д. Мечтатель.
Фантазировать = 1. марити, химерити, химерувати. — Химерять — химерять, та й зроблять з леміша швайгу. К. Ш.
 2. імпровізувати.
Фантазія = 1. фантазія. С. Ш.
 2. мрія, химера, вигадка (д. Мечта 2.).
Фантастический = фантастичний (С. Ш.); химерний (С. Л.).
Фанфарон = величайко, чванько, пиндючник. — Думає: ось яка я пця! в нових чоботях на рипах! Тьфу! пиндючник. Кн.
Фарватер = стріжень (С. Л.), в річці — течія, бистринь, бистриня, бистрія, прудковод. — Не держав ся берега, замануло ся на течю. н. пр. — Посеред річки саме стріжень. С. З.
Фарез = 1. жарт. — Паливода XVIII століття, жарт в 4 діях І. Карпенка-Карого.
 2. вигадка, вибрик, фігел (С. Ш.). — Д. Виходка 2.
Фартук, фартучек = ф(а)хв(а)ртух (С. З.), фа(хва)ртушина (С. Ш.), попередниця, фартушок (С. Ш.), що надівають ді-

тям на шию — слинявка і д. ще під сл. **Передник**.
Фартучный = хвартуховий.
Фарфоровый = фарфоровий, фарфорний, фарфурський (С. Ш.), порцеляновий (С. З. Л.). — Купив імбрик порцеляновий. Маркович. С. З.
Фарфор = ф(а)рфор, ф(а)рфур, хв(а)рфор (С. Ш.), порцеляна (С. З. Л.). — Чутно, як метал брязкає об порцеляну... пиди, іди.. Кн.
Фаршированный = начиняний.
Фарш = начинка, осередок, з потрохів — побрїбка, з щуки — товченик (С. Ш.).
Фасадный = чільний.
Фасад = чо́ло, лице́. — Хата у його лицем на улицю. Кн.
Фасолевидный = фа(ква)сольковатий. С. Ш.
Фасоль, рос. Phaseolus = фасо́ля, квасо́ля (С. Ш.), зерно — фа(ква)со́ліна, стебло — фа(ква)со́ління, ча. С. Ш. — P. multiflorus Willd. — королівцьвіт, черво́на квасо́ля. С. Ан. — P. variegatus — писаріста квасо́ля. С. Ш. — P. compressus Des., **низкорослая ф.** — Піша квасо́ля (С. Ан.), піхота, лежух, та, що вьєть ся — тичня́, з плескуватими зернами — плеска́ч, з великими стручками — палашо́ва, польова — по́лька, з дрібними зернами — перлю́ва, схожа на шпаругу — шпара́гівка. С. Ш.
Фасонистый = стату́рний. Ман.
Фасонь, фасончик = крий, стрій, зразок, кшталт, форма. — Убрання городняського крою. Кн. — Добре шие, крішко, та не вміє надати чоботам строю. Кн.
Фата = намітка (до вінчального убору).
Фата-Моргана = ма́рево. С. З. Л.
Фатій = чвалай, незгра́ба і д. Неловкій і **Неповоротливий**.
Фать = ферт, хверт.
Фашіна, фашинник = тара́с, то́рос. С. Ш. — Дав знать начальству, скільки треба на той рів скільки драбинок, скільки тара́су. К. Ст. — Скільки тара́су треба на той рів, щоб закидати. К. Ст. — Громадяне говорили, що тут треба і тара́су й каміння загатити трасовину. Бар. — На греблю навозили тара́су, щоб полагодити промивини. Кн. — **Мостити, укріплять фашінами** = тара́сувати (С. Ш.), потара́сувати.
Фашинный = тара́совий. С. Ш.
Февраль = фе́враль (С. Ш.), лю́тий. — Місяць лютий питає — чи обутий? н. пр.

- Федеративный, федерационный** = федеративний.
- Фейерверк** = фейверк, фейверок. С. З.
- Фелонь** = риза верхня.
- Фельдфебельский** = фітфёбелський. С. Ш.
- Фельдфебель** = фітфёбель (С. Ш.), підфебеля. — Буде міні товчеників од нашого підфебеля, що опізнав ся. Грінч.
- Фельдшерский** = фёршалський. С. Ш.
- Фельдшер** = фёршал (С. Ш.), хвёршал.
- Фельдгер** = ГОНЕЦЬ (царський).
- Феринка**, рос. *Atherina pontica* Eichw. = катеринка, дугулька. Рябков.
- Ферма** = ху́тр (С. Л.), фольварок, фільварок (С. Ш.).
- Фермер** = 1. хуторянин.
2. орендарь, посесор.
- Фермент** = підчипка і д. Забваса.
- Ферт, фертик** = фёрт, як, хвёрт, як (С. Ш.).
- Фестоны** = крісочки.
- Фетишь** = божок.
- Фи!** = фе, хве!
- Фібра** = волокно, волокінце, жілка.
- Фиброзный** = волокнуватий.
- Фига** = 1. рос. *Ficus carica* L. = фіга, хвіга (С. Ан.), овоч в'ялений ще — инжир, пнджир (С. Ан. Л.). — І хвіти, медом мов наліті, мигдаль, каштани смаковиті. Мет. — Всякі лагомини: родзинки, хвіти та маслини. Мак. (Д. ще під сл. Смобва).
2. дўля і д. Кўкишь.
- Фигля** = фігель, фіглі, хвіглі. С. Ш.
- Фиглярить** = фіглювати. С. Ш.
- Фигляр** = фігляр (С. Ш.), мартопліс, хімородник.
- Фиговый** = фі(хві)говий.
- Фигура** = 1. вид, вігляд, постава, по́стать — Постава съята а сумлінна злодійське. н. пр. — Ставши як зачарований, оглядав її вишну постать. Лев. В. — Таж і постать, як король покійний. Ст. Г. — Давить ся — щось стоїть, знайома постать. Грінч. — Нема ні одної виразно змалюваної постаті. Л. Н. В. — Постать його нагадувала мармурову постать одного з героїв давньої Елади. Ки.
2. фігу́ра (геометричне і риторичне, теж в картах і танцях). С. Ш. — Окрім того в картах фітури: туз, к роль, краля і вижних або хлоп зовуть ся: пави, а в танцях трудні фітури: викрутаси.
- Фигурировать** = фігурувати. С. Ш.
- Фигурить, сфигурить** = хитрувати, лукавити, зхитрувати.
- Фигурчатый** = фігуристий. С. Ш.
- Физический** = фізичний.
- Физиологический** = фізіологічний.
- Физиономия** = вид, обліччя, погляд. С. Л.
- Филе** = сітка плетена.
- Филей, филейная часть** = полядвипця.
- Филинов** = пугачів.
- Филин**, пт. *Strix bubo* = пугач (С. Л. З.), пугу́ткало. — Ой сів пугач на могилі, та й крикнув він: пугу! н. п.
- Филиповки** = пилипівка. (Д. Пость.)
- Филиповский** = пилипівський, пилипівчаний.
- Философ** = філософ, філозо́п. С. Ш.
- Фильтровать** = фільтрувати (С. Ш.), цідити.
- Фильтр** = фільтра (С. Ш.), ціділка. — Зостав ся, як на ціділці. н. пр.
- Финаль** = кінець.
- Финансовый** = скарбовий.
- Финансы** = скарб (державний).
- Финик**, рос. *Phoenix dactylifera* = фіникова пальма, овоч — фіник (С. Ш.).
- Финифт** = полива, покіст (стеклястий).
- Финтить, сфинтить** = 1. фінтити (С. Ш.), крутити ся, вертіти ся, хвостом вертіти.
2. викручувати ся і д. Увёртываться.
- Фины**, *Taenia solium* = кру́пка. — Цю свишпу треба викинуть: тут багато крупки. — У свиней ще буває крупка або финна хвороба. Чикаленко. Розмова про с. х.
- Фискалить** = підглядати, підзирати, пантрувати.
- Фискаль** = підгладач, доглядач, шпиг. (Д. Подглядчик і Шпіонь).
- Фисташковое дерево, фисташки**, рос. *Pistacia vera* L. = фисташкове дерево, ф. орїхи, фисташки.
- Фистула** = 1. фістула (в сьпіванні). С. Ш.
2. норіця, вовчок, фістула (С. Ш. Пар.) дїрочка (на пр. в болячці). — А щоб тобі, сестрице, і пранці і норіці! н. пр.
- Фитиль** = гніт, гніт, гнот, гнотик. С. Аф. З. Л. — Бог бачить — чий віск, чий гніт. н. пр. — Та згоріла лояночка від гнота до гнота, забірає парубочків до дому охота. н. п.
- Фитильный** = г(г)нотовий.
- Фіша, фішка** = марка.
- Фіалка**, рос. *Viola* = фіялка. С. Ш. — V. canina L. = браткі, сокирки, V. mirabilis L. = лісова фіялка, підлісок, V. odorata L. = ківські копїтці, бешинник, підлісок, V. tricolor L. = браткі, брат

- з сестрою, полуцьвітки, Іван та Мária. С. Ап.
- Фіа́ско** = невда́ча. — Потерпі́ть фіа́ско = облизня пійма́ти, вхо́пити ши́лом па́токи, в сватанні — гарбуза́ з'їсти.
- Фіолéтовий** = фія́лковий, сине-голуби́й, масакóвий. — Така масакова хустка, як у попа комилавка. Кн.
- Флагъ** = хлак (С. Ш.), стяг.
- Фланго́вий** = боковий.
- Флангъ** = бік, крило́ (війська).
- Флане́левий** = фанальо́вий (С. З.), хванале́вий (С. Л. Ш.), флянeльовий. С. Ш.
- Фланeль** = фанeль (С. Ш.), фланeля, флянeля (С. Ш.).
- Флeгма** = 1. харкóтина, хля́ка і д. Мокрóта.
2. мля́вість.
- Флeгмáтикъ** = 1. харкáтий, харкáч. Д. Мокрóтний чeлoвeкъ.
2. флeгма (С. Ш.), лeмeха, лeмiшка, глeвтя́к, маку́ха, мля́вий і д. Вя́лий 2.
- Флeгмáтичeскій** = лeмeхувáтий, глeвтякувáтий, лeмiшкувáтий. — Воно змалку було глeвтякувaтe, до вeьoгo бaйдужe, тaким глeвтякoм і тeпeр. Кн.
- Флeйта** = флeйтa (С. Ш.), сонiлка, свистiлка з хлiпкaми.
- Флeйтiстъ** = флeйтiстa. С. Ш.
- Флeрoвий** = фльoрoвий. С. Ш.
- Флeръ** = фльoр. С. Ш.
- Флигeль** = флигeль, офiцiйна (Прав.).
- Флoрeнтъ** = стьoжка, стьoжeчка, бiндoчка (шовкoвa, узeнькa). Д. Лeнтa.
- Флюгáрка** = вeрх, кáптур (на димарi).
- Флюгeръ** = пoгoдкa (Мaн.), пoгoдник, вiтрячoк, млино́к. — На голубникy пoстaвили пoгoдник; вiн i пoкaзуe звiдкiль вiтeр. Кн. — Вiтрячoк стoить нeрухoмo... a пiд вiтeр вiн... Кн.
- Фля́га, фля́жкa** = фля́шa, фля́шкa (С. Ш.), пля́шкa (С. З.). — Щoб пoдaлa з винoм фля́шкy. н. п. — A хiбa вoнo oд вiку тeє мoжнa чoлoвiку, щoб як пля́шкa зaкивa, нe здурiлa гoлoвa? В. Ш.
- Фля́жний** = пля́шeчний.
- Фoкуcникъ, цa** = штукáръ, кушeдийн, кушeдийник, ця, фiгля́р, кa (С. З. Ш.), хaрaктeрник, ця. С. Ш.
- Фoкуcничaть** = штукaрyвáти, фiглyвáти.
- Фoкуcничeствo** = фiгля́рствo, хaрaктeрничeствo. С. Ш.
- Фoкусъ** = 1. фoкус (С. Жeл.), oгнищe (С. Жeл.), збiрoсвiт. — Прoмiння oдбивaєтьcя нaвкocи i збiрaєтьcя дo кyпи в oднiм мiстi, кoтрe нaзивaєтьcя фoкyc (збiрoсвiт). Рoзмoвa прo зeмнi силi.
2. штúка, фiгeль (С. З.), фiгeль (С. Ш.), фiгля, вiтвiнкa.
- Фoльвeрoкъ** = фoльвáрoк, фiльвáрoк (С. Ш.) і д. Фeрмa.
- Фoльгa** = фoльгa, хвoльгa. С. З. Ш. — З фoльги oбрaзoчoк. К. Ш.
- Фoнáрний** = лiхтáрний, фi(o)нáрний. С. Жeл.
- Фoнáрь** = лiхтáръ, лiхтáрня (С. Л.), лiхтáрня (С. Жeл.), фi(o)нáр (С. Жeл.), хвiнáрь. — З улiцi свiт oд лiхтaрiв кoлихaєтьcя. О. Мир. — Тa живoй ти лyдинi прoмiж ними й сeрeд днини з лiхтaрями нe шукaй. Мoвa. — Пoгaнo пo пoчi... нe вce ж хoдить i з лiхтaрeм. В. Г. — Увiрь мeнe твaрь, щo тoй пyзирь лiхтáрь. н. п. — Тaм гoрiлo три хвiнaрi. н. п. — Фoнáри пoдъ глaзáми = oкyляри. — Фoнáри кoмy пoстáвить = стaвникá пoстáвити.
- Фoнтáнь** = вoдoмeт (Ст. Б. Х.), вoдoгрáй, фoнтáл (С. Ш.).
- Фoнь** = тлo, пoлe, гpyнт, тpyнт. — Нa тлi з чeрвoнoгo пoлyм'я вивaзнo вистyпaли чoрнi стoвбyри. Пiсoч. — Мaйстeрними рiскaми змeлювaв зaгaльнe тлo сцeни. Зaп. Фр. — Тлo сiвi дрaми вихoдить нeясним. Л. Н. В. — Пo синьoмy пoлю чeрвoнi крyжeчки i квiтки. н. o.
- Фoрдыбáчить** = брiшкaти, пиндiючити ся, бундiючити ся, кoзирiти ся. — Нe дивись нa дpyгих, щo дyжe брiшкaють: нaчaльний йoмy слoвo, a вiн йoмy дeсять. О. Мир.
- Фoрeль**, рибa *Salmo faria* = стpyг (С. Жeл.), пeстригo (С. Жeл. Л.).
- Фoрeйтoръ** = хвaлeтoр (С. Ш.), фoрес (С. З. Ш.), хвoрeш (Прав. С. Л.).
- Фoрмa** = фoрмa (С. Ш.), хвoрмa; зрaзoк, кштaлт.
- Фoрмирoвáть, сфoрмирoвáть, ся** = нaбiрáти, нaбрáти (скiльки трeбa); фoрмyвáти, зфoрмyвáти, ся.
- Фoрмирoвкa** = фoрмyвáння.
- Фoрмoвщикъ** = фoрмoвщик. С. Ш.
- Фoрмyля́ръ, фoрмyля́рний списoкъ** = слyжбoвий списoк.
- Фoрпoсeтъ** = вáртa пeрeдoвá.
- Фoрeйрoвaть** = скoрiти, прискoрáти.
- Фoрeйтъ** = фoрeувáти (С. Ш.), брiшкaти і д. Фoрдыбáчить.
- Фoрeць** = пихá, чвaнь і д. Нaдмeннoсть і Нaдyтoсть. — Сбитъ фoрeць = пихú збiти, хвoстá вкpyтити.

- Фортка, форточка** = кватірка, кватэрка (С. Л.), кватірочка, кватіронька, хвірточка, віконечко (С. Л.). — Подивився козак Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. д. — В хаті вікна великі з кватирками. Фр. — Не можна в двері, я в кватирку, або пролізу в іншу дірку. Б. Г. — Та не будуть кватирочки одсувати, бо нікого на улицю вилікати. н. п.
- Форточный** = кватірковий.
- Фортуна** = фортуна (С. Ш.), хвортуна, доля.
- Форштат** = передмістя.
- Фосфор, фосфорический, фосфорный** = фосфор (С. Жел.), фосфоричний, фосфоровий.
- Фотографировать** = фотографувати. С. Ш.
- Фотография, фотографический** = фотографія, фотографічний. С. Ш.
- Фотогень, фотожень** = гас, тас (Кр.). — Налий гасу в лампу. — Догорив гас, а без світла яка робота. Кн.
- Фобань** = 1. тюхтій, чвалай, макуха; дурень, кец.
2. Відьма (гра). Київ. Ст. 1876—6.
- Фрак, фракчик** = фрак, фракчок. С. Ш. Нехай так, нехай свита буде фрак. н. п. — Зостав міні фракоч гранатовий. н. п.
- Франтик** = хвэртик (С. Л.), фінтик, виставніжка, вертигуз, вертихвіст.
- Франтит** = чепурити ся, хверцювати (С. Ш.). — Нам не чепурити ся, аби по світу волочити ся. н. пр. — Вийду в білому — скажуть чепурити ся, сама я не знаю, як до їх примирити ся. н. п.
- Франтиха** = чепуруха, джанджуріста. — Яка джанджуріста: купив я їй оксамитку, ще хоче й намиста. н. п.
- Франт** = чепуран (С. Л.), хвэрт, хвэртик (С. Л.), галанець, критіус, мартоплас (С. З.), фінтик, хвінтик (С. Л.), джеівір, злидень — голочванько.
- Фризэ** = розводи (на коштовній тканині).
- Фронтной** = д. Строевой 2.
- Фронт** = фронт (С. Ш.), стрій, шик і д. Строй 1. — Развёрнутый ф. = лава. — Перемный ф. = перешкувати.
- Фруктовый** = фруктовий (С. Ш.), овочовий, овочевий. — Хто би шляхтичу сад овочовий потряс. Ст. Л.
- Фрукт** = фрукт (С. Ш.), хрукт, овоц. — Фрукты = садовина. С. Л. — Сушеные ф. = сушня, сушення, сушанина, печениця, зварені — узвар (С. Ш.).
- Фрунт** = д. Фронтъ.
- Фря** = парсона. — Не велика фря = не велика парсона, не великий пан. — Эка фря! = велике цабё! велика цяця!
- Фуганокъ, фуганочный** = фуганок (С. Ш.), фуганковий.
- Фука, фукъ** = фук, хук. С. Ш. (вгри в дамки.)
- Фукать, фукнуть** = хукати, хукнути. — Хукни ти, моя дружино, у віконечко на скло. В. Ш.
- Фундаментальный, но** = фундаментальний (С. Ш.), ґрунтовний, но і д. Основательный.
- Фундаментъ** = фундамент (С. Ш.), спід, мурований — підмури, дерев'яний — підвалина, підруби.
- Фунтовой** = хунтовий, фунтовий. С. Ш.
- Фунт** = хунт, фунт. С. Ш. — Не варт фунта клаків. С. Ш.
- Фура** = хура, фіра, віз.
- Фуражка** = д. Каргузь 2.
- Фуражъ** = фураж (С. Ш.), паша (сіно та солома), оброч (ячмінь і овес). — Як їдеш у Сураж, то бери й свій фураж (бо там не добудеш). н. пр.
- Фургонъ** = фургон, у жидівських фурманів — балагула. С. Ш.
- Фурія** = ягá, баба-ягá, відьма. (лиха жінка.)
- Фурлейт** = хурцік, погоніць (при військових хурах).
- Фурманъ** = фурман (С. Ш.), хурман, хурцік, підводчик, хурманщик (д. під сл. Возница).
- Фурсикъ** = недорісток, куцán, курлупель і д. Коротышка 2.
- Фурщикъ** = хурцік, чумак.
- Футеровать** = хутрувати (під).
- Футеровка** = хутрування.
- Футляръ** = футерал (С. Ш.), покровець (С. Л.), на бритви — бритовниця, на пера — напé(і)рник.
- Футь** = стопа, ступень (С. Жел.), ступня.
- Фуфлыга** = волоцюга, гультай, гульвіса і д. Бродяга і Праздношатающийся.
- Фуфлыжничать** = волочити ся, тиняти ся.
- Фыркань** = пірхання, чміхання.
- Фыркаць, фыркнуть** = 1. чміхати (С. Л.), фёркати (С. Ш.), пірхати, хвікати, пірскати, пріхкати (Кр.), чміхнути (С. Л.), пірхнути (С. Л.), пірснути, перестать — уфёркати ся (С. Ш.). — Коні як пірснуть, як злякають ся, як понесуть. Кн. — Прихкав, наче кішка. Кр.

2. брїшкати, вередувати, гедзати ся, брїшкнути, агедзати ся.

Фырклівый = пирській (кінь).

Фыркунъ, фыркунья = чмїхало (про чоловіка), пирській, ка (про коней).

Х.

Хабарить, похабарить = весті ся, талати, щастити, повесті ся і т. д.

Хабаръ = д. Барышь і Прибыль.

Хаживать = д. Ходить.

Хазить = роскошувати, жити роскішно, пішно, на показ.

Хазовой = показній.

Хазъ = початок тканїни (де спочатку злучають ся основа і пїтканя).

Хайлїть = горлати, гукати, вигукувати, галасувати.

Хайло = 1. челюсти (печі).

2. горло, горлянка, дїхало.

3. горлань, горлач і д. Крикунъ.

Халать = халат (С. Ш.), з пістрі — Пістріак. — Скинувши фрак, накинув на плечі халат. Кн.

Халуй, ка = лакуза, лакїза, лакїзка; хам, хамло (С. Ш.), хамка, хлоп, хлопка. С. Ш.

Халуйскій = лакизуватий, лакеюватий (С. З.), хамський, хлопський.

Хамелеонъ, Lacerta Chameleon = ящїрка (особливої породи).

Хандрá = нудьга, нуда, нуд, зануда, хандрá (С. Ш.), маруда, осоруга. — А як прийде нудьга в гості, та й на ніч засяде, отоді мене, мій друже, зови на пораду. К. Ш.

Хандрить = нудити ся, нудити свїтом, нудьгувати, марудити ся.

Хандрящій = хандрїжний, хандрїжка. С. Ш.

Ханжа = святóха, святóша, святобóжник, безскорóжник, оченáшник (н. к. Яст.) і д. Святоша.

Ханжество = святóшество, лицемїрство.

Ханжить = удавати з себе побóжного, прикидати ся побóжним, лицемірити, живїм до Бóга лїзти.

Хаосъ = 1. хаос. С. Ш.

2. розгордїяш, гармїдер, сутанїя і д. Безпорядокъ. — В хаті така сутанїя, що нічого не розбереш. Кн.

Хаотическій = 1. хаосовий, хаотичний. С. Ш.

2. безладний, непорядний, гармїдерний.

Халпать, халпнуть = халати, халпнути. С. Ш.

Халпкїй = халпун, халпуга. С. Ш. — А щоб тебе халпун ухопив! (на жидів кажуть).

Характеризовать = характеризувати.

Характеристическій = характерїчний. С. Ш.

Характерный = 1. натурливий (Ніс.), крутий. — Натурливий чоловік: вже що скаже, то од свого не одступить.

2. характерний, одмітний, видатний.

Характеръ = удача (С. Ш.), вдáча, натурá, нóров, харáктер (С. Ш.). — На вдачу був зовсім не схожий на Романа. Лев. — Дівча не смїливе і змалку тихенької покійної удачі. К. Ш. — Ти моєї вдачі: не любиш ходити по гостях. Кр. — Був він вдачі веселої, невпинної та завзятої. Лев. В.

Харїца, харїчка, харїшка = пїчка, пїцюрка. — А воно виткнуло свою пичку, тай дивить ся. н. о.

Харїусъ, риба Salmo thumallus = перїй. С. Жел.

Харканіе = харкання.

Харкать, харкнуть = харкати (С. Ш.), хрякати (С. Л.), харкнути.

Харкóта = харканїна. С. Ш.

Харкóтина = харкотїна, харковїна, харкотїня (С. Ш.), хряки.

Харкунъ, харкунья = харкач, ка, харкатий, та. С. Ш.

Харчєвникъ, ца = харчєвник, ця. С. Ш.

Харчєвническій, харчєвничій = харчєвницькїй.

Харчєвня = харчєвня. С. Ш.

Харчєвой = харчєвий.

Харчить, исхарчить, ся = харчити (С. Ш.), прохарчити, вихарчити, ся.

Харчь, á = харч, харчу (С. Ш.), харчі. — Нема харчу, нема харчів.

Харя = пїка (С. Л.), писок (С. З.), мармїза, мармўза, мацапўра, мурло, харло. Пр. д. під сл. Рóжа.

2. машкарá, личїна. Д. Мáска.

Хасімъ, рос. Taraxacum officinale = д. Одуванчикъ.

Хата, хатёнка, хатишка, хаточка = хата, хатка, хатина, хатинка (С. Ш.), аби яка — хатчіна, халупа, халупка, халупчіна, халупина (С. Ш.), для чабавів — чабарня.

Хатьма, рос. *Lavatera thuringica* L. = рожка, собача рожка. С. Ан.

Хаять, похаять, захаять = хаяти (С. Ш.), гаяти, гудити і д. **Порицать**.

Хвалá = хвалá, похвалá.

Хвалёбникъ, ца = хвалій, хвåльник, хвалитель, ка (С. Ш.), хвалёник (Лев.).

Хвалёние = хвалёння.

Хвалёный = хвалёний.

Хвалитель, ница = д. **Хвалёбникъ, ца**.

Хвалить, похвалить, ся = 1. хвалити, величати, славити, добрити (Лев.), похвалити, ся. — Хвалим, мамко, нас: ви мене, а я вас. н. пр. — Хвали мя, губонько, бо ты роздеру. н. пр.

2. хвалити ся, нахвалити ся і д. **Угрожать**. — Хвалила ся попадя село підпалити. н. п.

Хвальбу = хвальбá, хвåстошчi, хвастъ. С. Ш. — Хвальби повні горби, а в тих горбах пусто. н. пр. — Дайте санчат хвасті підомчать. н. пр.

Хвальный = д. **Похвальный**.

Хвастание = хвастання, величання, хвальбá.

Хвастать, похвастать, ся, хвастнуть = хвалити ся, вихвалити ся (С. Л.), хвåстати (С. Ш.), величати ся (С. Л.), хизувати, ся, чванити ся. — Троянці дуже розбрехались і чванили ся без пуття. Кот.

Хвастливость = хвастливість. С. Ш.

Хвастовний, хвастовство = хвастъ (С. Ш.), хвåстошчi, чванство.

Хвастунішко = хвåстик. С. Ш.

Хвастунъ, хвастунья = хвастун, ха (С. Ш.), хвалькó, чванькó, хвåстик (С. Ш. Ман.).

Хватание = хватання, хапання, хапанка, хапотнія (С. Ш.).

Хватать, хватить, схватить, ухватить, ся = 1. хватати, ся, хапати, ся (С. Л. Ш.), поривати (С. Л.), цапати (С. Л.), схватити, ся, схопити, ся, ухопити, ся (С. Ш.), зцапати, злапати. — Топучий і бритви хапаєть ся. н. пр. — Кайдашиха ухопилась за полудрабки. Лев. — Схонили його та до станового. — Хапай бики, бо процесия йде. н. пр.

2. досягати, доставати, досягти, достати. (Д. Доставать 1.)

3. ставати, хватати, доставати, вистачати, стати, потягти і д. **Доставать** 4. — Стало на рибку, стане й на юшку. н. пр. — Хлїба потягне день на 5. С. Л.

4. брати ся, взяти ся. — Чого не знаєш, за те не берись. н. пр. — **Хватитесь за умъ** = за рóзум взятись.

Хватить, ся = 1. д. **Хватать, ся**.

2. затопити, зацідити, клезнуті і т. д. д. **Ударить** 1.

3. віхилити, віпити, укутати. — Та вишнівки с кварту укутали. Кот. — **Х. лишнее** = перехопити, перебрати через міру.

4. спіткати, уразити і д. **Постычь** 1. і д. **Поражать** 3.

5. д. **Оглядаться і Спохватиться**.

Хватка = 1. хватання, хапання. С. Ш.

2. схід, росхід, збўток (великий).

3. дзёбб (у хижих птиць).

Хваткий = 1. хапкий. С. Ш.

2. похватний.

Хватомъ = разом, хватко, хваткóм, хапко, хапкóм. С. Ш.

Хватский = хвåтський, хвåцький.

Хватъ = хват, зах і д. **Удалецъ**.

Хвать = хап (С. Л. Ш.), хоп (С. Л.), хіп (С. Ш.), лац, цап, тьоп! — А кухарь хіп його за крило. Ос. — За удку хіп, а удка сїп! Гул. Ар. — Сюди хіп, туди хіп — за се сьміття вісім кіп. н. п. — Тьоп його по паці!

Хвой = д. **Хвоя**.

Хвойникъ = хвойняк. С. Ш.

Хвойный = хвойний, хвойовий. С. Ш.

Хворается = нездужаєть ся, недобрить ся і д. **Нездоровится**.

Хворание = слабування, хорування.

Хворать, захворать = хворати (С. Ш.), слабувати, нездужати, недужати і д. **Болеть і Недомогать**.

Хворостина = хворостіна, хвойдіна (С. Ш.), на стріху — півзина.

Хворостинный = хворостяний.

Хворостникъ = хворостні(я)к (С. Ш.), хмизняк, сушияк (дрібний).

Хворость = 1. хворóст (С. Ш.), хмиз (С. Л.), хамлó (С. Ш.). — Ой не їдь же, мій милий, ти низом, закидана доріженька хмизом. н. п. — Раз їздили вони в лїс, набрали там хамла і везуть. н. о. — **Хворостомъ выелать** = похмизувати, вхмизувати. — Вхмизували курінь. Мал.

2. вергун (С. Аф.), частіше мя. вергуні.

Хворость = хворість, хворóщі (С. Ш.),

хірість, хоровітість. — Кому користь, а нам хворість. н. пр.

Хворостный = хворостяній, хмизній.

Хворый = хворий (С. Ш.), хорий (С. Ш.), слабій, недужий.

Хворь = д. Хворость.

Хвостать, хвостнуть, ся = хвіськати, стьобати, хвісьнути (С. Ш.), стьобнути.

Хвостецъ = 1. кўпер, кўприк, огузок. 2. наконешник (батого).

Хвостистый = хвостатій.

Хвостовый = хвостовій. С. Ш.

Хвостъ, здр. **хвостикъ**, поб. **хвостіще** = хвіст, здр. **хвістикъ**, поб. **хвостяга**, **хвостіще**, з самого початку — репиця, у сома — обмах, у барана — бурдюк (С. Ш.), курдюк. — А хорт як укусив за хвіст, та при самій репиці одкусив. н. о. — У негò **хвостъ длинень** = він чоловік сімейистий, велику сімью має.

Хвоцѣвина, хвоцъ, рос. *Equisetum arvense* L. = пеститиш, пеститиші, польова́ сосонка (С. Ан.), *E. hyemale* L. = хвіщ, хвоц (С. Ш.), *E. pratense* L. = хвоца́й. С. Ан.

Хвоцъ = вихоть. С. Пав.

Хво́я = 1. хво́я (С. Ш.), гліця (С. Л.), шпілька, го́лка (хвоного дерева). 2. гілка, вітка, галу́зка (хвоного дерева).

Хижина, хижинка = хатка, хати́на, хатинка, аби яка — халу́па, халу́пина, халупчи́на, хатчи́на. С. Ш. — Між горами там долина, в тій долині єсть хатина. Руд. — Воно не яке там і житло: халупчина та повіточка. Кн.

Хижникъ, ца = халу́пник, ца.

Хижаніе = хіжикання (С. Ш.), посьмішки.

Хижать, хижнуть = хіжикати, хіхотіти, хіжикнути (С. Ш.).

Хиленькій = квóленькій, слабéнькій.

Хилость = хірність, недолужність.

Хилый = квóлий, хірний (С. Ш.), хірий, хоровітий, слабовітий, нездорóквуватий, недолугий, недолужний.

Хилѣть, похилѣть = хірити, хлясти, хлінути, похірити, охлясти, упадати, унасти на силах.

Хилѣкъ = плоху́та. С. Л.

Химерическій, химерный = химерний, неподóбний.

Химикъ = хімик, хемик.

Химическій = хи(е)мічний.

Химія = хи(е)мія.

Хиромантикъ = воро́жбит (по долоні).

Хиротонисать = д. Рукополагать.

Хиротонія = д. Рукоположеніе.

Хирѣть = хірити, хірніти, гібіти, чевядіти, ковизнути і д. Хилѣть. — Як почав чевядіти, та вже до самої смерті. Кн.

Хитить, ухитить = захищати, захистити.

Хитренькій = хитрѣнькій, лукавенькій.

Хитрець = хитрий, крутарець, крутий.

Хитрить = хитрувати (С. Л.), микуляти, хархирувати (С. Ш.), політикувати ся. — Хитрує, як старий собака. н. пр. — Треба якось хитрувати, на способи братись. Мова. — От вона як уже там не хитрувала, та не могла взяти. н. к.

Хитро = мўдро, штўчно, узловато.

Хитро = хитро, лукаво.

Хитрооплетеніе = вікрутїя.

Хитрость = хитрість, хитрощі; мудра́ція. — Хитрощами не довго проживеш. н. пр.

Хитроумный = хитро-мўдрий. — Так Одисей хитромудрий одвітив. Ніщ.

Хитрый = 1. мўдрий, штўчний і д. Искусный.

2. хитрий, лукавий.

Хихикать = д. Хихать.

Хищеніе = крадіж, крам, драпіжство (С. Ж.), шарпаніна (С. Ж.).

Хищникъ = хижа́к (С. З. Л.), дра(я)пі́ка (С. З.), лупі́жник (Кн.), драпі́жця (С. Ж.), ша́рпач (С. Ж.). — Налетіли на мій двір хижакми і рознесли ворота і лісу. Кн. — Як просвітїть ся правдою науки, не дасть ся хижакам у хижі руки. К. Б.

Хищнический = хижа́цький, драпі́жний (С. З.). — Не згада його на свѣті ні одна людина, і ніхто не приголубить хижакцького сина. К. П.

Хищничество = хижа́цтво (С. З. Л.), драпі́жство (С. З.), лупі́жство, шарпаніна (С. З.). — Мов вовки — в серці тільки хижацтво мають. Ос.

Хищность = хижість.

Хищный = хижий (С. З. Л.), хижа́цький, драпі(е)жний (С. З.). — Притаїв ся, прихилив ся, жде він — не дїждеть ся, що убогий в його лапи хижі попадеть ся. К. П.

— Дивить ся хижо, мов сова. Ос. — Печенги народ хижий, що кочував в степах. Бар. О. — Тільки чутно здалека, як вовки драпіжні завивають. Грінч. — А пляц, що повний був квіток, тепер плодив клубки гадюк, і над помрїлами лугами, з сосни драпежий каркав кряк. В. Щ.

Хладнокровіе, хладнокровность = байдужність.

Хладнокровный, но = байдужий, байдуже, холодним серцем.

Хладь = д. Холодь.

Хладѣть = д. Холодѣть.

Хламосцікъ = д. Старьвщійкъ.

Хламосціть, захламосціть = завалювати, завалити, замотлошити.

Хламъ = мотлох (С. З.), базалуччя (С. Л. Ш.), хлам (С. Ш.), хламїття, заваль (С. Л.).

Хлебаніе = сьорбання, хлѣпання (С. Ш.).

Хлебатель = хлѣпун. С. Ш.

Хлебѣть, хлебнѣть = сьорбати (С. З. Л.), хлѣбѣти, хлѣпѣти (С. Ш.), хлѣбѣти, хлѣпати (С. Ш.), хлѣпѣти, хлїстѣти, лїпѣти, сьорбнѣти, сьорбонѣти і т. д. — Нагодувала малу, сьорбнула сама кїльки ложок. Коп. — Сьорбай, не дбай: хоч рїдке, аби багацько. н. пр. — Сьорбай юшку, на двї рибка єсть. н. пр. — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сьорбнута. Кот. — Ти, Андрушку, хлѣбчи юшку, а я мясце, бо мене дитина сце. н. пр.

Хлѣбетъ = хлѣпїт. С. Ш.

Хлѣбокъ = сьорбок.

Хлѣбывать = д. Хлѣбѣть.

Хлѣстаніе = хлѣстання, хвїськання, лїскання.

Хлѣстѣть, хлѣстнѣть, ся = 1. сьобѣти, хвїськати (С. Ш.), хлѣскѣти, лїскати, хвїськати, цвѣхати, шмагѣти, морськати, хвостикѣти (С. Ш.), сьобнѣти, хвїснути (С. Л. Ш.), лїснути, цвѣхнути, морснѣти (С. Л.), джїонѣти, вджїонѣти. — Як хвїснув його довиною. — Хвїськаючи по долївцї батїжком. Пр. — Сьобни правого коня. — Як почав хлѣскати по щелях. Кн. — Лїснув погонич пугою. К. З. Ю. Р. — Ходить по базарю, лїскає тим батїжком. Грїч. — Давай його багатом цвѣхать. Грїч.
2. хлѣстѣти, плїоскати, хлѣснѣти, плїоснути, ся.

Хлѣсткій = хвїській (С. Ш.), хвїсткій.

Хлѣсъ = хвїсь. С. Ш. — Ложиною хвїсь по руцї.

Хлобѣстѣть, хлобыснѣть = 1. мотѣти ся, тїпати ся, телїпати ся, бїти ся.

2. бїти, лунїти і д. Ударїть (дуже).

Хлѣпаніе = хлѣпання; лїскання; грїюкання.

Хлѣпати, хлѣпнѣть = хлѣпати, хлїпати, лїскати (С. Л.), хлѣпнѣти, хлїпнѣти, лїснути (С. Л.). — Лїснула пуга над кїньми і гвїдї понеслись, мов на крилах. Ніщ. — **Хлѣпать въ ладѣши** = плескѣти в долонї. — **Їде малый та в долонї плеще**. н. п. — **Х. глазами** = лупати, клїпати (Лев.).

— **Хлѣпнѣть дверьми** = грїюкнути, грїякнути, грїюкнути, хрѣпнѣти.

Хлѣпокъ = клѣчка.

Хлѣпокъ, рос. *Gossyrium herbaceum* L. = бавовник, бавовна, бавелна, бавуна, бавонь. С. Ш. — **Х. кїевскій**, *Asclepias Syriaca* = ластївѣць.

Хлѣпотаніе = клѣпоти, пѣдкання.

Хлѣпотѣть = клѣпотѣти, ся (С. З. Л.), дбѣти, шклувѣти ся, тупѣти, тупкувѣти (С. Ш.), турбувѣти ся, пѣдкѣти, ся, дуже — побивѣти ся, морокувѣти ся, морѣчїти ся, багато — розклѣпотѣти ся, перестѣть — переклопотѣти ся. — Ой нехай же він спить, щоб уже й не встав, щоб твої бїдної головки та й не клѣпав. н. п. — Так за тебе дбають, як собака за п'яту ногу. н. пр. — Як є коло чого тупѣти, то є що й хрупѣти. н. пр. — Приняв тебе я до себе малим сиротою! Побивав ся двї і ночї, не снав над тобою. Руд.

Хлѣпотлївость = клѣпїтлївїсть.

Хлѣпотлївый = клѣпїтлївій, клѣпїтнїй. — Од начала клѣпотлївого уряду мойого. С. З.

Хлѣпотнї = 1. лѣпнїця, лѣпнїява, гуркотнїя, грїюкотнїця.

2. клѣпоти, клѣпїтнїя, тупцїання (С. Ш.), тупцїювання.

Хлѣпотунъ, хлѣпотунья = клѣпотун, ха, тупало (С. Ш.), метужливї — побїгач (Лев.), квѣтѣха.

Хлѣпѣти = клѣпїти (С. З.), клѣпоти, заходи (С. Л.), поранка, порання, поранїна, тяжкї — морѣка, жура, глоба. — Не мала баба клѣпѣти, так купила порося. н. пр. — Не журись, що нема чобїт, менше буде клѣпїт. н. пр. — З тим дїлом багато заходу. С. Л.

Хлѣпоухїй = каплаухїй, клапоухїй. — По толоцї каплаухї йдуть, аж ушї телїпають ся. С. З.

Хлѣпѣшка = хлѣпавка, пѣпавка.

Хлѣпѣтая бумага = д. пїд сл. Бумага.

Хлѣпѣтнїкъ = д. Хлѣпокъ.

Хлѣпѣтѣбумѣжнїй = бавовнїнїй, бавнїнїй.

Хлѣпѣть = бух, лїсь, лусь, луп (Ос.). — Лусь його по голові. — Лїсь один другого.

Хлѣпѣть = клѣчка, пластївцї, пластївнї. — Снїг їде пластївнїями. — Ото який снїг пластївѣць верне. Кн. — **Хлѣпѣтьями падающїй снїгъ** = пластївнїстїй.

Хлѣпѣть = лїнути, рїнути (С. Л.), порїнути, хлїнути, гїнути (С. Л.), пороснѣти, бїрхнути. — Вода з кривнїцї вразу

так і ринула. — Пороснули й Рутуляне, як од дощу в шатер цигане. Кот.

Хлы́нця = д. Рысця.

Хлыста́ть = д. Хлеста́ть.

Хлысто́вка = д. Хлеста́ніє.

Хлы́стъ, хлы́стикъ = 1. прут, лозина, прутік, лозинка.

2. бич, бічик. — Собака тікає не від калача, а від бича. н. пр.

3. (сектар) — шалапу́т, шаплі́шник (Хар.).

Хлы́ть = лясь, хвись.

Хлѣ́бець = хлібець, хлібчик і д. Хлѣ́бъ (здр.).

Хлѣ́бное = д. Печѣньє 2.

Хлѣ́бный = хлібний, хлібовий.

Хлѣ́бина = обніж, перга. — Та жовтенька обніж, яку бджоли несуть з поля на своїх мисочках, це квітковий пил, що розводить ся в середині квіток. Цю обніж вони утоптують гарненько. Оце й буде перга, якою бджоли теж годують ся, мов ми хлібом. Степ. О.

Хлѣ́бная = д. Хлѣ́бня.

Хлѣ́бникъ = хлібник (С. Ш.), хлібопе́ка (С. Ш.), хлібо́вчик (С. З. Ш.), пека́рь (С. З.). — Хлібовчик іде, віз хліба везе. н. п.

Хлѣ́бница = 1. хлібница (С. Ш.), пекарка, перепі́чайка і д. Було́шница. — Така погана перепічайка — напече хліба глевкого. в. о.

2. рос. *Calta palustris* L. = фія́лковий корінь. С. Ан.

Хлѣ́бный = хлібний. — **Х.** дере́во, *Artocarpus incisa* = хлібовні́к (Зем.), хлібо́вѣць (С. Ж.). — **Х.** жу́къ = д. під ся.

Жу́къ. — **Х.** зерно́ = пашніна, зерно́, пашні́ця, пашня́. — Роди, Боже, жито, пшени́цю, вся́кую пашні́цю. н. пр. — **Х.** ква́шны = діжа́.

Хлѣ́бня = хлібня, пека́рня. С. Ш.

Хлѣ́бопашенный = хліборобський. С. Ш. — Не міг найти такого чоловіка, щоб добре знав хліборобське діло. н. к. Грінч.

Хлѣ́бопашество = хліборобство і д. Земле́дѣ́ліє.

Хлѣ́бопашествовать = хліборобити, хлібо́пашити. — Де-котрі чумакують, а більше хлібороблять. Хар.

Хлѣ́бопаше́ць = хлібороб (С. З. Ш.), землероб, па́харь, гречко́сий і д. Земле́дѣ́лецъ. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлібороба. Кв. — Хлібороб уклянув ся бабі, подякував тай поїхав. н. к. Грінч.

Хлѣ́бопашный = хліборобний.

Хлѣ́бопекáря = д. Хлѣ́бня.

Хлѣ́бопека́рь, хлѣ́бопе́къ = д. Хлѣ́бникъ.

Хлѣ́бородный = хліборідний (С. Ш.) і д. Урожа́йный.

Хлѣ́босо́ль, хлѣ́босо́лка = хлібосол, ка (С. Ш.), хлібосо́лецъ.

Хлѣ́босо́льный = хлібосо́льний. С. Ш.

Хлѣ́босо́льство = хлібосоль, ство. С. Ш. — Я з ним у хлібосолі не був. Хар.

Хлѣ́боѣ́дъ = даржо́д.

Хлѣ́бушка = хлібець, хлібчик.

Хлѣ́бъ = 1. хлі́б, здр. хлібець, хлібчик, один цілий — хлі́бина, діт. — па́па, па́пка, невипечений — глевкий х., глевтя́к, не добре спечений — бла́гий х., глевтє, не сказати: поганий), з борошна, що раз просіане через сито — разовий, спечений з тіста, що вискребено з діжі — віс(ш)крі́бок, спечений з ягодами калини — калі́няник, калі́нник. — **Бѣ́лый х.** = бу́лка (С. Л.), з лапками зверху, помазаний олією = кнш. — **Горбу́шка, краю́ха хлѣ́ба** = окра́ець,okraйчик. С. Л. — **Горбо́ховый х.** = горобхв́яник. — **Гречне́вый х.** = гречани́к, стовпе́ць. С. Л. — **Ломо́ть, ломти́къ х.** = ски́ба, ски́бка, ски́бочка (С. Л.), сухий — суха́рь, осу́шок. — **Некля́ванный х.** = ситни́ця. С. Л. — **Пло́скій х.** = перепі́чка, підпа́лок, корж (С. Л.). — **Пасха́льный х.** = па́ска, па́цушник, ба́ба. — **Прѣ́сный х.** = прі́снийк. — **Пшени́чный х.** = пшени́шник, палая́ница, палая́ничка, маленький круглий — бухане́ць. — **Просяно́й х.** = мала́й. С. З. — **Ржа́ной, чѣ́рный х.** = хлі́б, житній х., житня́к. — **Свадебные хлѣ́бы** = корова́й, шішкі, голубкі́, боро́на, грѣбень або пра́ник, ле́жень, верч, дівень або калáч і т. д. д. „Свадебные хлѣбы“ — Ястребова. Київ. Ст. 1897 — 11. — **Хлѣ́бы валя́ть** = діжу́ виробляти. Ман. — А баба хлі́б Бровку шпурнула і горло глевяком заткнула. Кот. — Повна піч палая́ниця, а посередині кнш. н. з. (зорі і місяць.) — Одрізана ски́ба од хлі́ба — ті не притулиш. н. пр. — Христос воскрес! Матвій паску несе. н. пр. — Палая́ниця — хлі́бові сестри́ця. н. пр. — Лучче хлі́б з водою, як буханець з бідою. н. пр. — Ой малаю, малаю! за хлі́б тебе не маю. н. пр. — Де коровай вбірають і хорошенько сьпівують. н. п.

2. пашня́ (С. Л.), пашні́ця, збі́жжя (С. Л.), жита з пшени́цею — суржик, після віяння — по́слід, ві́точка. — Роди, Боже, жито, пшени́цю, вся́кую пашні́цю. н. пр.

3. борошно і д. Мука.

4. хліб (на пні), пашня, пашниця, що виліг — поляглиця, вибитий грядом — грядобійця, що колосить ся — колосій, зжатиї — жніво, жнітво, скошений — кошениця. Сп.

Хлібъ-соль = хліб-сіль, хліб та сіль. — Хліб та сіль! Імо та свій. н. пр. — **Хлібъ-соль водить** = бувати в хлібосолі.

Хлѣвъ, хлѣвшко, хлѣвущекъ = хлѣв, хлѣвѣць, хлѣвчик, без дверей — повітка, для волів — волівня, бичія (С. Л.), для гусей — гусятник, для корів — корівник, овечий — кошара (С. Л.), для свиней — свинюшник, свинарник, свинінець, куча (С. Л.), де одгодовують свиней на сало — саж, для телят — телятник.

Хліостать = д. **Захліюстать**.

Хліюбать = хліюпати. — Колесо хліюае — треба перетягти.

Хлябъ = прірва.

Хмелеводство = хмельництво. С. Жел.

Хмелеводъ = хмельяр. С. Жел.

Хмелевой = хмільовий, хмелєвий.

Хмель = 1. рос. Numulus Lupulus L. = хміль, хмель. С. Ан. — Ой хмелю мій, хмелю, тонкая хмелина, де ж ти, хмелю, зіму зімував, що й не розвивав ся? н. п. — н. п. — Висипав ся хміль із міха, тай наробив Ляхам лиха. н. пр.

2. хміль, чмир (С. З.). — **Подъ хмелькомъ** = д. **Навеселѣ**. — **Во хмелю** = на підпїтку, зп'яну, по п'яному, під п'яну рѣку. — На підпїтку нема спинку. н. пр.

Хмельникъ = хме(і)льнїк. С. Жел.

Хмельной = 1. підпїлий, п'яний, на підпїтку. — А вже підпїлий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш. 2. п'яний, шумний, міцний. — П'янке пиво.

Хмельное = п'яне.

Хмельтъ, охмельтъ = хмеліти, п'яніти, впивати ся і д. **Опянѣвать**.

Хмурить, нахмурить, ся = 1. суніти (С. Л.), пасунювати, хмурити, ся і д. **На-суніться** 1.

2. їжити ся, стовбурчати, ся, найжити, ся, настовбурчати, ся, настовнужити ся (про птиць).

3. хмарити ся, нахмарити ся і д. **На-суніться** 2.

Хмурный = похмурий, понурий і д. **Пасмурный** 2.

Хмѣлить = обтісувати цѣглу.

Хнѣканіе = пхїкання.

Хнѣкать = пхїкати. — Неваче не плаче, тільки пхика. К. Ш.

Хоботъ = 1. (у слова) — хобот. — З голови у слона повис довжелезний ніс, хобот, ним він брав їжу, натягав воду. Грінч.

2. (у комах) — сосальце. — Сосальце добре можна роздивитись у комаря або мухи, тоді як вони ним сосуть що, або у метелика. Степ. О.

Ходатай = заступник, старатель; ходак (С. Л.), ходатарь. — **Х. по дѣламъ** = адвокат, повірений, глумливо — брехунець.

Ходатаица, ходатайница = заступниця, старателька.

Ходатайство = заступництво; клопоти.

Ходатайствовать = заступати ся, обставати, ставати за кого; клопотати, ся.

Ходѣщикъ = рознощик, крѣмарь, коробейник, варяг (С. Л.), що виміюа — рашевець, щетинник.

Ходень, у виразі: ходенѣмъ ходить = хоботом ходити. — А козаки навприсядки садили, аж лави ходором ходили. К. Б. — Перед паном Хведором ходить жид ходором. К. Ш.

Ходить = 1. ходити, ступати, швидко і дрібно — тїюпати (С. Л.), дріботїти, дробцювати, поспїшаючи — чимчикувати (С. Л.), шкандибѣючи — шкандибати (С. Л.), шкитилгати, важко — тягтї ся, пхати ся, плѣнтати ся, плуганити ся, чапати, челѣпати, не твердо — дїбати, широко ступаючи — цїбати, ледве — брестї, чвалати (С. Л.), опїраючись — опїрїти ходити, навкругі — кружати, кружляти, просто — простувати, просто йтї, то сюди то туди — сновїгати і д. під сл. **Идти**. — **Х. по міру** = просїти милостиню, поїд вікнами ходити, простягати рѣку, старцювати, жѣбрати. — **Х. по чьїмъ стопамъ** = 1. уступати у слїд, перейматї і д. **Подражать**. 2. слїдкувати, стѣжити, пантрувати, зорїти і д. **Слѣдїть** 3. — **Х. дозоромъ** = дозирати.

2. плівати, ходити (про риби і судна). — Оселедцї ходять табунами.

3. ходити (в грї в карти і дамки).

4. шумувати, грати, мусувати і д. **Бродить** 3.

5. клопотати, ся, старати ся, дбати.
 — **Х. за кѣмъ** = доглядати. — **Х. за чѣмъ** = порати ся (коло чого). — **Х. по судамъ** = клопотати в суді.
Ходкіі = лёгкіі, бігкіі, розкѣтистіі (про судна та екіпажі).
Ходовіі = ходовіі.
Ходобъ = 1. ходільник, ходак. — Який тепер в мене ходак? Старію ся уже я. Хар. — Послали ходавів.
 2. д. **Пройдѣха**.
Ходулочникъ, пл. *Himantopus rufipes* = шудлак, шудлачок. С. Жел.
Ходуля, частіше мн. **ходулі** = 1. хідлі (С. Ш. Жел.), циби, діби (С. Л.). — Став на хідлі тай давай цибати.
 2. хідлі (станочок на коліщатках, в котрих привчають дітей ходити). С. Ш.
Ходунъ = д. **Ходень**.
Ходъ = 1. хід (С. Ш.), ходá, хѣдка, хідня (С. Ш.), рух. — Не тратъ ходу до поганого роду. н. пр. — Три дні ходу, а до обід празнику. н. пр. — Пів години ходки. Кр. — **Дѣло пошло въ ходъ** = дѣло пішло добре. — **Пасті на ходу** = попаски. Сп.
 2. хід, прохід, узенький — суткі, суточки, в димарі — перегіи, потайний — потайнік.
 3. хід (у повязки).
 4. збут, схід.
 5. ход, процесія. — Хапай бики, бо процесія йде. н. пр.
Ходьба = 1. ходня (С. Л.), хідня (С. З. Ш.), хѣдка (Кр.), ходячка (Лев.), походеньки. — Їсти в ходячку. Лев. — А він по всяк час у походеньках. Лев.
 2. догляд, пильнування, дбанія, клопоти, ходини, ходня. — Кому родини, а міні ходини. н. пр. — За саму ходню в суді сорочки повбуде. Кн.
Ходячий = ходячий, ходящий. — Не дай спати ходячому, серцем замірати. К. Ш.
Хожалый = посланецъ і д. **Разсѣльный**. — **Хожалыя денѣги** = гулящі гроші.
Хожѣніе = 1. ходіння, хід (С. Ш.) і д. **Ходьба** 1. — Нічого не застрелила, а скільки ходіння. Кр. — **Х. взадъ и впередъ** = топтаніна. С. Ш.
 2. д. **Ходьба** 2.
Хозійка, **хозіюшка** = хазійка (С. Ш.), господія (С. Л.), господарка, паніматка (С. Л.), газдіна (Гал.), хазяєчка, господарочка, паньматуся, досьвіток —

досьвічана мати. Ос. — А хазяїн його лае, ще й хазійка вимовляє. н. п. — Хазійка в дому — поправа всьому. н. пр. — Добра господія, коли повна скриня. н. пр. — По господіні й наймит. н. пр. — Чому б Хима не господія, та ночов бракуе. н. пр. — Одружив ся, поняв собі дівчину-господарку. Ос. — Газдині топлить зарані, щоб скоро зварити обід. Фр.

Хозійкнць = хазійчин (С. Ш.), господарчин, паніматчин.

Хозійничанье = хазіювання, господарювання, порання. С. Л.

Хозійничать = хазіювати (С. Л. Ш.), хазяювати (С. Ш.), господарювати (С. Л.), господарити (С. Л.), хазійствувати (С. Ш.), порядкувати, порати ся (С. Л.). — Помоли в Богу і пішов на двір господарювати. Грінч. — Більше у обові ходив, а мати сама дома хазійствувала. Кр.

Хозійновъ = хазіинив (С. Ш.), господарів.

Хозійнь = хазіин (С. Ш.), господар(ъ), хазій (С. Ш.), гáзда (Гал.). — Без хазіина і двір плаче. н. пр. — Хазій на всю губу. С. Ш. — Де господар не ходить, там нивка не родить. н. пр. — Господар як чиряк, де схоче, там і сяде. н. пр. — А господарям — поле орати, а господіням — кросна ткати. н. п. — А ввійшов до хати, став вітати, зачали мі чесні газди горівки давати. н. п. Б.

Хозійски = по хазійськи.

Хозійскій = хазійський (С. Ш.), хазіів (С. Ш.), господарський (С. Л.).

Хозійственный, но = господарний, по (С. Л.); хазійливий, во, хазіювотий. — Як не гарно, та не господарно. н. п.

Хозійство = хазійство (С. Ш.), господарство (С. Л.), господарка (С. Л.), лас. — хазійствечко, господарствечко. — В господарстві все пішло на лад. Грінч. — Привикай до господарства з молоду, не будеш знать на старість голоду. н. пр. — Сяк так розталянив господарствечко. Ос. — **Хозійствомъ устрѣться** = охазіювати ся.

Хозіюшка = д. **Хозійка**.

Холѣра, *Cholera morbus* = халѣра.

Холѣрикъ = жѣвчний, гнівлівий, дражлівий, пальбоний.

2. хялѣрний.

Холѣрический = д. **Холѣрикъ** 1.

Холѣрный = халѣрний.

Хобіть, вѣхобіть = пѣстити, пѣстувати, хаючити (С. Ш.), обхобіти і д. **Вѣхобівать**.

- Холка** = штим (С. Жел.), чубок.
Холмикъ = д. Холмъ.
Холмистый = пагористий, горбастий, пагірчастий, погористий (С. Жел.).
Холмообразный = горбоватий, горбкуватий.
Холмъ, холмикъ = холм, холміць (С. Жел.), горб, горбок, горбочок (С. Жел.), пригор, пригорок, пагорок (С. З.), бугор (С. Л.), шпиль, шпильок, шпилечок, салітровий — бурт, висипаний — копець, більший — могила. — Ой там на горбочку косив мужик спіду гречку. н. п. — Де кінчить ся межа копець насипаний. С. Л.
Холодѣнь = 1. д. Спържа.
 2. холодник (д. Вотвінье 2.)
Холодильникъ, ца = холодник.
Холодильный = холодичий.
Холодить, охолодить, ся = холодити, студити, прохолодити, ся.
Холодненькій = холодненький.
Холоднѣхонкій = холоднісінкий.
Холодникъ = д. Погребъ.
Холодно = холодно, зимно, сіверко, сівечно.
Холодоватый, то = холодненький, ко, похолодний.
Холодное = холодець, драгли, холодне. — Холодом та ковбасою закусили. Кот. — Були драгли — та спать лягли. н. пр.
Холодность = холодність.
Холодный = 1. холодний, зимний (С. Л.), студений, сіверкий.
 2. стійлий, неласкавий.
Холодь = холод, студень, мороз, великий — холоднеча (С. Л.), лють, дітське слово — дюдя.
Холодѣть, охолодѣть = холодити, холодити, холодитишати, холонути, нахолджувати ся і д. Охлаждѣать.
Холодянка = жаба (земляна).
Холоженіе = охолджування.
Холопій = хлѣпський.
Холопка = хлѣпка.
Холопскій = хлѣпський, рабський.
Холопствовать = 1. бути хлѣпом.
 2. плазувати. — Холопствующій = лажиза, лакуза, підніжок.
Холопъ = хлѣп, крипак, підданий, раб.
Холостѣжь = парубѣцтво.
Холостильщикъ = холостій (Кн.), валашал (Ман.), що завертає бугаїв — первертайло і д. Кастраторъ.
Холостить, охолостить = 1. валашати, викладати, харашати і д. Валашить.
 2. (про рослини) — обривати цвіт (зайвий).
Холостой, холость = холостий, нежонатий, парубок. — Холостымъ быть, пробить = парубкувати, молодикувати, бурлакувати, пропарубкувати, пробурлакувати. — Холостая жизнь = парубкування, бурлакування. — Весті х. ж. = парубкувати, бурлакувати. — Х. рыба = без ікри, ялова. — Х. зарядъ = слібий набій (без дробу і кулі). — Х. стрѣіе = надвірна будова.
Холостьба = парубкування, бурлакування, козакування.
Холостякъ = холостий, нежонатий, парубок, бурлака, зб. — парубѣцтво, бурлацтво.
Холостяцкій = парубѣцький, бурлацький.
Холостичество = д. Холостьба.
Холощеніе = валашання, викладування.
Холстина = полотнина.
Холстинка = полотнянка.
Холстинный = полотняний (С. Жел.), полотняний, полотенний.
Холсть = полотно, кусок — полотнина, штука — сувій, товсте — товстка, грубе дуже — верѣта, рядина, хрѣщ, в сім пасом — семірка, в десять — десятка (С. Аф.).
Холстяной, холщевый = д. Холстинный.
Холщевникъ = полотещник. С. Жел.
Холя = роскіш; пестування, панькання. — Живе в роскоші. Кр.
Хомутать, охмутать = надівати, надіти хамут.
Хомутный = хамутовий, хамутний.
Хомуть = хамут, хамутецъ, ремні при хамуті — набідрок.
Хомікъ, Mus Cricetus = хомá, хомьякъ. С. Жел.
Хопѣръ = баба (що нею палі забивають).
Хоревый = тхоревий.
Хорѣкъ, зъв. Mustela putorius = тхір (С. Л. Ш.), один — тхорина (С. Ш.), мале — тхорик, тхореня, м'ясо його — тхорина (С. Ш.), звѣрьок сей звесть ся ще — довогумдик. — Дома лев, а ва війні тхір. н. пр. — Тхір часто звик ходить на голубник. Б. Б. — Був собі дід та баба, та внадив ся до їх довогумдик курчак таскати. н. к.
Хористъ = хориста, півчий.

- Хорный** = хоровий, гуртовий.
- Хороводъ** = танок (С. Л. Ш.), таночок (С. Ш.), танчик. — В славнім місті у Каневі дівок танок ходить, мелодія Бовдарівна усім перед водить. н. п. — Сім дочок — свій таночок. н. пр. — Дівчаточкам своя воленка — за стрічку та за віночок, на улицю та у таночок. н. п.
- Хороводный** = танковий. — **Х. ігры** = хрещик, кривий танець, король, горшок, вівід, шум.
- Хоровой** = хоровий, гуртовий. — Вечір тихий, вечір ясний, сонце гасне, догліва, роздаєть ся на леваді дзвінко пісня гуртова. Скл. Ап.
- Хоромы** = будинок, хорóми, горниці. — Колись в хоромі я зайшов, давно покинуті панамі, і ряд покоїв перейшов. В. Ш.
- Хоронієніє** = ховання.
- Хоронить** = 1. (схоронить, ся) — ховати (С. Л.), сховати, заховати, ся. — Сховались, тай попались.
2. (похоронить) — ховати, поховати. — Умер чумак в неділеньку вранці, поховали чумаченька та у зеленому байраці. н. п. — Не доїхав козаченько до нової хати, несуть його дівчиноньку до гроба ховати. н. п.
- Хорохориться, расхорохориться** = хвабрувати (С. Ш.), горіжити ся (Граб.), кострічити ся, приндіти ся (С. Л.), индічити ся, пиндіючити ся, розхвабрувати ся, розприндіти ся. — Так розприндів ся, що й не пристунай. С. Л.
- Хорохорішко** = хвалій, хвастик, хвалькó, чванькó. — Поки хвалько нахвалить ся, будько набудеть ся. н. пр.
- Хорóшенькій** = гарненький, гарнісінький, хорошкуватий (Лев.). — Поки маленьке — гарненьке, побільшає — погіршає. н. пр. — Вона гарна гарнісінька, як та рожа повнісінька. н. п.
- Хорóшенько** = гарненько, любенько, хорошенько. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п.
- Хорóшєховько** = гарнєсенцько, хорошєсенцько, хорошісенцько, любєсенцько.
- Хорóший** = хорóший, гарний (С. Аф. З. Л.), добрий (С. З. Л.), добрячий, гóжий, красний (С. Жел.), лєпський, ладний, доладний, порядний, файний (Гал.). — Гарна, як квітка в полі. н. пр. — Що червоне, то й гарне, що солодке — то й добре. н. пр. — Добра господині, коли повна скриня. н. пр. — Кавун добрячий. — Лєпський то десь город Харьків. Кв. — Така хороша, як намальована. С. З. — Одежа на йому гарна, кінв лєпський. н. к. — Бо Василь-

ко файний, тай фйно танцює: поїд ручку обергає, тай в лячко цідує. н. п. Бук. — Весна красна. н. п. — А у вас картопля красна. Кр.

- Хорóшó** = 1. хорóшé, гарно, гаразд, дóбре, лєпсько, доладу, красно, файно (Гал.). — Гарно грає, ще краще сьпівает. н. п. — Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче! Аф. — Добре рєбї, добре й буде. т. пр. — Було добре, та давно, а буде гаразд, та не зараз. н. пр. — Сьвятий спокую — гаразд з тєбою. н. пр. — Ой не гаразд Запорожці, не гаразд зробили. н. п.
2. дóбре, гаразд, сількісь (С. З.), іносе. — Ну, добре, пєхай буде, як ти кажеш. — Та приводь же хлопця раніш. Иносе.
- Хорóшѣть** = гарніти, гарнішати, кращати, кращїти, кращїшати, хорóшїти, лїшшати.
- Хорóгвѣ** = х(к)орóгвá (С. З. Л.), корóгóв, корóгóвка (С. З.), корóгвá. — Одміню сьвятий Покровї сьвічку дорогую і на корогóв до церкви двісті подарую. Мак. — Ховають старого і три коровї до гробовища понесли. Київ. губ. — Військо йде, корогóвки мають. н. п.
- Хорóунжїй** = хорóунжий. — А по середині пан хорунжий, під ним кониченько сильний дуже. н. п. — Лучче живий хорунжий, як мертвий сотник. н. пр.
- Хорь** = хор, гурт, півча. — На похоронах сьпівало дві півчі: архирейська, а друга наша. Ки. — **Хоромъ** = гуртом. — Щоб слухать, як косарї гуртом пісні косарєвські сьпіввають. Скл. Ап.
- Хорь, ѝ** = д. Хорѣкъ.
- Хорь, хоря** = д. Моль.
- Хорькóвый** = тхорѣвий.
- Хорькóвъ** = тхорѣв. С. Ш.
- Хотѣніє** = хотїння, хїть (С. З.), бажання, жадання. — Аби хїть, а от біда, як хотї нема. н. пр. — Хїті з вола, а сили з комари. н. пр.
- Хотѣть, похотѣть, захотѣть, ся** = хотїти, ся (С. Л.), хтїти, ся, воїти, воїти (С. Л.), бажати, ся, жадати, ся, манути ся, кортїти (С. Л.), захотїти, захтїти, ся, забажати, ся, заманути ся, закортїти, перестать — перехотїти, перебажати. — **Хóчется** = хóчень ся, бажáсть ся, кортїть, надго — приснічило. — Хто не хоче, той не має. н. пр. — І хочеть ся, і колеть ся. н. пр. — Захтїло ся, як кобилі оцту. н. пр. — Забажала гиря кісничків. н. пр. — При злиднях, та ще забажати з перцем. н. пр. — Волимо під царя восточного. К. В. Хм. — Щоб не побачив, зараз манутись. С. Л. — Кортить ченцеві

- з келиї, та ігумен не спить. н. пр. — Кор-
тити Маринку піти до ринку. н. пр. — От
приспичило їй на базарь. С. Л.
- Хотя́, хоть** = **ХОТЬ, ХОЧ, ХОЧА́.** — Хоч ми
й брати, та кишені наші не сестри. н. пр.
- Хохлатити, вехохлатити** = **ку́длати, ку-
йовдити, кудовчити, пátлати, розку́д-
лати, розкудовчити, розпátлати, роз-
куйовдити** і д. **Взєро́шивать.**
- Хохлатка, хохлаточка** = **чуба́ска.**
- Хохлатый** = 1. **чуба́тий** (С. Л.), **чуба́тень,
чупру́н, чупринді́рь** (С. З.). — Родом —
кури чуба́ті. н. пр. — Віда куца, а горе чу-
бате. н. пр.
2. **кудла́тий, палáтий, пелеха́тий, роз-
кудовчений, розпátланий.**
- Хохлатѣть** = **чуба́тіти.**
- Хохла́чь** = д. **Хохла́тый.**
- Хохлиться, захохлиться** = **їжити ся, на-
їжити ся, найжа́чити ся, настовбу́рчи-
ти ся, настовпу́жити ся.** — Волосся на-
стовбурчилось.
- Хохлу́ша, хохлу́шка** = 1. **чуба́та ку́рка
або ка́чка.**
2. д. **Малоросі́янка.**
- Хохоло́к** = **чубо́к, чуба́йка.** — Бо налеті-
ти часом голубок — болітиме голово́нка
і чубок. Б. Г. — А кулія чайку взяв за
чубайку. н. п.
- Хохоль** = 1. **чуб, чупри́на,** на виголеній
голові — оселедець. С. З. Л. — Пани
скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. н.
пр. — Він не знає, що чуприну ще від
Святослава всі батьки наші носили в знак
чести і слави. Дум.
2. д. **Малоросі́янинь.**
- Хохота́ніє** = **регі́т, регота́ння, реготі́ння.**
- Хохота́ти** = **реготáти, ся.** С. З. Л. — Сьміш-
ки з чужої лемішки, наколоті, та й реготи.
н. пр. — Евей з панами реготавсь. Кот.
- Хохотли́вий** = **реготли́вий.**
- Хохотні́** = **реготні́** (С. З.), **рего́ти.**
- Хохоту́нь, хохоту́нья, хохоту́шка** = **ре-
готу́н, реготу́ха, реготу́нка.**
- Хохоть** = **регі́т.** С. З. Л.
- Храбрéць** = **сьміля́к, небі́й.** — Ач який
сьміляк! — І небоя вовки їдять. н. пр.
- Храбрѣ́ться** = **хоробри́ти ся, храбрува́-
ти** (С. З. Л.), **хвабрува́ти** (С. З. Л.), **ку-
ра́жиги ся.**
- Храбро** = **хорóбро** (С. Ш.), **хва́бро, сьмі-
ливо.**
- Храбрость** = **хорóбрість.**
- Хра́брий** = **хорóбрый, хва́брый** (С. Ш.),
сьміливий.
- Храмово́й** = **храмови́й.** — **Х. пра́здникъ**
= д. під сл. **Пра́здникъ.**
- Храмъ** = **храм, це́рква, дім Бо́жий.**
- Хра́неніє** = **ховáння, заховáння, до́гляд,
схов, схóвок** і д. **Сохранéніє.**
- Хра́нилице** = **схóвок, схóванка.** С. З. —
Монастирь Печерський став навіть сховком
чужих ска́рбів. Бар. О.
- Хра́нитель, ница** = **хорони́тель, охоро-
нитель, ка** (С. Жел.), **охоро́нець, вар-
тви́ник, вартови́к, сто́рож.**
- Хра́нить, сохрани́ть, ся** = **хорони́ти** (С.
Жел.), **хова́ти, береги́ти, вартува́ти, бо-
ронити, шанува́ти** і д. **Сохраня́ть.**
- Хра́ну́ть** = д. **Храпѣ́ть.**
- Храпо́къ** = 1. **хропо́к.** С. Жел.
2. **пісок, храп, хра́пи.** — Знати й по
писку, що добрих свиней плоду. н. пр. —
Взять на храпо́къ = **нахра́пом взяти.**
- Храпу́нь, храпу́нья** = **хропу́н, ха, хро-
пій, ка, хрокó.** С. Жел.
- Храпъ** = 1. **храп, хра́пи** (середня частина
носового хребта).
2. д. **Храпѣ́ніє.**
- Храпѣ́ніє** = **хропіння, хро́піт, хрoпáк.**
- Храпѣ́ть, храни́уть** = **хропі́ти, хрoпті́**
(С. Л.). — Хропить, аж хата ходором хо-
дити. н. пр. — Де упали, там заснули, со-
пли, харчали і хрoпли. Кот.
- Хребéтный** = **хребто́вий, хребéтний.**
- Хребéть** = 1. **хребéт** (С. Жел.), **кістня́к,
тіло коло його** — **похрeб́тина.**
2. **па́смо, стяг, кряж** (гір).
- Хрестомáтія** = **чітанка.** С. Жел.
- Хриплі́вость** = **хриплі́вість, силі́вість.**
С. Жел.
- Хриплі́вый** = **хриплі́вий, хрипкі́й.**
- Хри́пльий** = д. **Сипльий.**
- Хри́пнуть, охри́пнуть** = д. **Сипну́ть.**
- Хри́пота** = **хри́павка, хри́ша(о)ви́ця,
хри́шка, хри́пота.** С. Жел.
- Хри́пунъ, хри́пунья** = **хри́пун, ха.**
- Хри́пѣ́ть** = **хри́піти** (С. Жел.), **харча́ти**
(С. Ш.), **хавча́ти.** — Чую — вже й не
харчить. Помер, значить ся. Кр. — Хар-
чить, як зарізаний баран. С. Ш.
- Христарáдничать** = **проси́ти Христа́ ра-
ди, старцюва́ти, попід віконню ходи́-
ти, жебрати.**
- Христі́янинь, христі́янка** = **христия́нин,
христия́нка.** С. Жел.
- Христі́анскій** = **христия́нський.** С. Жел.
— **Христі́ански** = **по христия́нськи.**
- Христі́анство** = **христия́нство.**

Христóсоваться, похристóсоваться = христóсувати ся, христувати ся (Кр.), похристóсувати ся, похристувати ся.

Христослóвъ = вішовальник.

Христóсъ = Христóс, Спас, Спаситель.

Хромáние = шкандибáння, шкитильгáння.

Хромáть = шкандибáти (С. З. Л.), шкитильгáти (С. З. Л.), кульгáти, куляти, кривуляти, перестать — перешкандибáти. — По улиці попід тинню вдова шкандибає. К. Ш. — Аж ось з самого з'яву шкандиба на грóх ногах. в. к. Ман. — Романи все які з французчини читала, хоч, розмовляючи, по де-куди й кульгала. К. Д. Ж.

Хромóй = кривий (С. Л.), кулявий (С. Л.), кульгáвий (Кр.), клишонóгий, косонóгий, кривонóгий.

Хромонóгий = д. Хромóй.

Хромонóжка = кривуля, кульгá, шкандиба, шкандибáл (С. З.), кривонжá (Ман.) і д. Хромóй.

Хромѣть, охромѣть = окривіти, зашкандибáти.

Хронический = хронічний, затяжний (С. Жел.).

Хронографъ = 1. літописець.
2. літопис.

Хронологический = хронологічний.

Хру́нать, хру́ннуть = хрúскати, хрúснути.

Хру́нкий = хруский, крухкий (С. Л.), крихкий (С. Л.), ламкий, про чоловіка — крихкотлий.

Хру́нкость = крихкість. С. Л.

Хру́ннуть = д. Хру́нать.

Хрущ = хрусть. С. З.

Хрустáликъ, Lens crystallina = бáнька (н. п. Рудченко), сóчка (С. Жел.).

Хрустáль = криштáль. С. Л.

Хрустáльный = криштáлевий. С. Л.

Хрустѣние = хрустіння, хрúскит (С. Жел.), хрускотня (С. Жел.), хрумтіння, трúсання (С. Ш.).

Хрустѣть, хрúснуть = хрусгити (С. Жел.), хрупостгити, хрупотгити (С. З. Л.), хрущати (С. З.), трúскати (С. Ш.), хрумтгити (С. Жел.), хрúснути. — Сніг під ногами хрупотить. Кр. — Чутно було, як кістки хрумтіли. С. З. — Пальці хруснули.

Хрущъ, ком. Tenebrio molitor = хрущ. С. З. — В кінці весни хрущі починають вилазити з землі. Степ. О.

Хрычѣвка = старá бáба.

Хрычъ = старий дід, дідугá, старий хрін, шкарбу́н.

Хрѣновникъ = хрѣновище.

Хрѣновой = хрѣновий.

Хрѣнь, рос. Cochlearia armoгасіа = хрін.

Хрюкало = пйсок (свинячий).

Хрюкати, хрюкнуть = хрюкати, хрбóкати, рóхкати, хрjúкнути, хрбóкнути. — Хрюкнули, та із хáйва драла. н. п. — Про мене, синку, бери хоч свинку, аби на мене не рохкала. н. пр. Ман. — Побіжи, подивись, чого свиня рохває. Кр. — Свиня: рох! кабан іздох. н. пр.

Хряскъ = хруск, хруст (С. З.), труск (С. Ш.).

Хрясть = хрусть. С. З.

Хрястѣть, хряснуть = хрусгити, хрúскати, тріскати ся, лúскати, тріщати, хрúснути, тріснути, лúснути.

Хрящевой = хрящовий.

Хрящъ = 1. хрящ, хрящик.

2. жоретвá (д. Песóкъ).

3. верéга, рядніна, хрящ (д. Холеть).

Худенький = 1. худéнький, худорлявeнький.

2. абí-який, поганéнький, ледáченький.

Худо = погáно (С. Л.), недóбре, негóже, кéпсько, негáрно, хúдо (С. Жел.), злé.

— Погано баба танцює, та ще й довго. н. пр.

Худо, хúда = ліхо (С. З.), злó, шкóда, кривда, лихé. — Не роби лихого, та й не бійсь нічого. н. пр. — В цьому нічого лихого нема. — Він нікому кривди не зробив.

Худобá = 1. ліхо, лихé і д. Хúдо.

2. хúдисть, худорбá, худорлявисть.

Худовáтый = д. Худенький.

Художественный = артистичний, художний, художницький. С. Жел.

Художество = артíзм, художество.

Художникъ, ца = артиста, артистка, художник, ця (С. Жел.).

Художнический = художничий, художницький. С. Жел.

Худóй = 1. погáний (С. Л.), лихий, недóбрий, негáрний, негóжий, кéпський. — Погана птиця, що своє гніздо каляв. н. пр. — Лихий передобідок і добрий обід поспе. н. пр.

2. худий (С. Л.), худорлявий (С. З.), щúплий (С. Л.), кощавий, сухий, сухорлявий, щаблюватий, драбнастий (що ребра йому, мов щаблі в драбині, видно). — А в лиці його худорлявому було щось привабливе. Кн. — Їремія був високого зросту і сухорлявий. О. Ст. — Гарасим не ви-

сокий на зріст, сухорлявий. Лев. — Драби-наста кобила. Ман.

Худость, худощавость = худість, худорлявість.

Худощавый = д. Худой 2.

Худший = гірший (С. Л.), поганчий, поганіший (С. Л.). — Минаеш мої ворота, до вньшої йдеш, до вньшої, до поганчої — мед — горівку п'єш. н. п. Под.

Худѣть, похудѣть = худіти, худніти, худнути, марніти і д. **Похудѣть**.

Хуже = 1. гірше, поганіше, поганше, горіше. — Хоч гірше, аби вньше. н. пр. — Та не має гірше так нікому, як бурлаці молодому. н. п. — Погано, дуже страх погано в оцій пустині пропадуть, а ще поганше на Україні двитись, плакати і мовчати. К. Ш. — Ой худо, худо з таким мужем жити, а ще горіше, як такого нема. н. п. — **Х. становиться, стать** = гіршати, погіршати. — Маленьке — миленьке, а побільша — погірша. н. пр. — То полегшає, то знову погіршає. Бар. — **Х. всего** = найгірш,

найгірше, найпоганіше. — **Какъ можно хуже** = як найпоганіше.

2. худіше, худорлявіше.

Хула = ганьба (С. Л.), огуда, осуда, догана, нагана і д. **Охудженіе і Порицаніе**.

Хулитель, ница = огу́дич, огу́дник, ганебник, ця, гудій, ка, розгудець. — Ганебників багато, а до роботи — нікого. Кн.

Хулительный = огу́дливий, осудливий.

Хулить = ганити (С. Л.), гудити, ганьбіти, ганьбувати, лихословити, хаяти (С. Л. Ш.). — Служив Москсі Іване, а вона ж його гане. н. пр. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Давно той умер, що себе гудив. н. пр. — Хвалючи продати, а гудячи купити. н. пр.

Хульный = д. Хулительный.

Хуторской = хуторський.

Хуторъ, хуторокъ = хутір, хуторець.

Хѣрить, похѣрить = вичіркувати і д. **Захѣривать**.

Ц.

Цанубель = гѣмбель.

Цанать, цануть, ся = 1. зачіпати, ся, черкати, ся, дряпати, черкнути, дряпнути. — Двері дуже опустились і черкають ся.

2. хапати, цанати (С. З.), хапнути, цаннути; цупити, поцупити, потягти, зтягти.

3. д. **Ударять 1**.

Цанаться = дерти ся, дряпати ся, шкрябати ся.

Цапнина = д. Царяпина.

Цапный = чіпкий.

Цаплинъ = чаплин.

Цапля, пт. Ardea = чапля, чапура. С. Л.

Цапнуть, ся = д. **Цанать, ся**.

Цапъ = цоп, тьоп, геп і д. **Хвать**. — Геп його по потилиці.

Цапъ = сапка, сапкі (С. З.).

Царяпаніе = дряпання, шкрябання.

Царяпать, царяпнуть, оца(исца)ряпать, ся = дряпати, с(ш)крябати, шкряботіти, с(ш)кребті, дряпнути, вдряпнути, шкрябнути, вшкрябнути, подряпати, ся. С. Аф. З. Л. — Вдрягнула кішка. — Щось до нас у двері шкрябає. н. к. — Як кішка дряпаєть ся. — Миші скребуть десь на полиці. С. Л.

Царяпина, царяпинка = вдряпнуте, подряпане (місце).

Царяпка = дряпун, ха, шкребтáč, скработушка.

Царяница, рос. Galium aparine L. = дєр'ябка, дєреза, липчійца, липець. С. Ан.

Царяпнуть, ся = д. **Царяпать, ся**.

Царевичъ = царевич, царенко.

Царевна = царівна. — Чи ти царівна, чи ти королівна? н. к.

Царевъ = царський.

Царедворецъ = царедворець. С. Жел.

Царекъ = царик.

Цареубійца = царєубійник. — Напали царєубійників, а вони — лихі люди, і звели його з сьвіту, так і не встиг царь поділити землю. Кр.

Царить = царювати, панувати. — Над селом царює темнота та злидні. Кн.

Царіца = царіця.

Царіца луговъ, рос. Spirca ulmaria L. = бузина болотна, гірощник, огірощник, медуніця, кашка, жаб'ячі конопельки. С. Ан.

Царєки = по царському.

Царскій = царський, цїсарський (Гал.). — **Ц. в'янецъ, рос. Fritillaria imperialis** = крин. — **Ц. кўдри, рос. Lilium Martagon L.**

— лїсна лїля, маслянка, масляночка.
 — **Ц. скіпетръ**, рос. Verbascum Thapsus
 = царська свѣчка і д. під сл. **Скіпетръ**.
Царственный = царський.
Царство = царство, держава.
Царствованіе = царювання, панування.
 С. Л. — **Въ царствованіе** = за царю-
 вання, за царя. — За царя Горога, як
 людей було трохи. н. пр. — За царя Саса
 — хоч роспережи паса. н. пр.
Царствовать = царювати, панувати, ці-
 сарювати (Гал.), скінчатъ — відцарюва-
 ти. — Господь царює над землею, краса
 його страшна, велична. К. П. — Настане
 інший вік і інші люди — над ними прав-
 да царювати буде. К. В.
Царь = царь, цісарь (Гал.). — Та не одна
 матка плаче, та не одна тужить: десь мій
 синюк молоденький цісареві служить. н. п. Б.
 — **При царь** = за царя. Пр. д. під сл.
Царствованіе.
Цаца = цяця. — Гандзя рибка, Гандзя птич-
 ка, Гандзя цяця молодичка. н. п.
Цвиль = насіння хмелю.
Цвѣль = цвѣль і д. **Плѣсень**.
Цвѣсті = 1. цвѣсті, квітувати, квітну-
 ти, квітити, ся, квітчати ся, квітніти,
 красувати; процвітати. — Сухій виш-
 ні не квітчати ся, вдвоцю попу не вінчати
 ся. н. пр. — Нехай твої квіти квітять на
 твоїй дорозі. К. Ш. — Весело землі: цвѣ-
 те, красуєт ся цвѣтами, садами, темними
 лугами. К. Ш.
 2. цвѣсті. — Став цвѣте. — Треба до-
 ідати вже цей хліб, а то почав цвѣсти.
Цвѣтеніе = квіт. — Яблуні в квіту.
Цвѣтень = апріль, квітень, цвѣтень.
Цвѣтникъ = квіточка.
Цвѣтистый = 1. квітистый, квітчастий.
 — Квітистый сад.
 2. цяцькований, цвѣтківаний, мерé-
 жаний, квітчаний. — Не для людей і не
 для слави мережали та кучеряві оці вірші
 віршую я. К. Ш.
Цвѣтитъ = д. **Расцвѣчатъ**.
Цвѣтнікъ = квітнікъ (Хар.), цвѣтнікъ. —
 Ще й на квітнікъ прийшла, між квітами по-
 рать ся. В. Г. — Які цвѣти по квітніках?
 Ет. зб. — То був чудесний квітнічок: було
 тут багато гвоздиків, рути. Л. Н. В.
Цвѣтній = цвѣтний, квітний, квітча-
 стий, цвѣтчастий, кольоровий, барві-
 стий. — **Ц. недѣля** = Вербна недѣля.
Цвѣтокъ, цвѣточекъ = квітка, квіточка
 (С. З. Л.), що не розпустилась ще — пұ-
 пьянок, пұпьяшок (С. З.), папірова, що

квітчають образи — теремок (С. З.), з рожі
 — рожїна. — Гарна, як квітка польова.
 н. пр. — Вирву з рожі квітку, пуцу я на
 воду; пливи з рожі квітка аж до мого роду.
 н. п. — Згадай мене, мила, раннею весною,
 як зав'язне квітка в тебе під ногою. Руд. —
 В хаті у неї, як у віночку, сама сидить, як
 квіточка. н. пр.

Цвѣтоносный = цвѣтоносний. С. Жел. —
Ц. недѣля = Вербна недѣля.

Цвѣторасположеніе = цвѣтостан. С. Жел.

Цвѣточица = цвѣтошниця.

Цвѣточный = квітовий, квітковий. С. Л.

— **Ц. пыль** = квітковий пил, що збира-
 ють бджоли — перга. Пр. д. під сл. **Хлѣбина**.

Цвѣтуха = д. **Капуста цвѣтная**.

Цвѣтъ = 1. (мн. цвѣты) — цвѣт, квіт,
 квіти, квітка, квіткі. — Гречки роспов-
 нили ся цвѣтом. Кн. — Квіти мої, діти.
 К. Ш. — Хто квітки кохає, той воскове
 серце має. н. пр. — Квітки пахнуть ясным
 ранком. Аф. — **Первый ц.** = первѣцвѣт.

— **Цвѣтами убиратъ, убрать** = квітча-
 ти, уквітчати, заквітчати і д. **Украшатъ**
цвѣтами.

2. (м. цвѣта) — цвѣт, колір. — **Терять**
цвѣтъ = линяти, здавати і д. **Линятъ 2.**

Цвѣтущій = квітчастий, квітнущий (С. З.).
 Вохкі луги розстелились — зелені, квітча-
 сті, пахучі. Ніц. — Україна, отчизна наша,
 прийшовши в квітнучое положеніе. Ско-
 ропад. С. З.

Цейхгаузъ = чехавз, цекавз (С. З.). —
 Послано до руских цекавзів по арматі. Л. В.

Цементировать, цементовать = цементу-
 вати, кігувати (С. Жел.).

Цементный = цементовий.

Цементъ = цемент, кіт (С. Жел.), джумур
 (розчина вапна або глини з піском або з
 тертою цеглою). — Вапна пропустить воду,
 а беріть замість вапни джумур — той води
 не пустать. Кн.

Цензуровать = цензурувати.

Центифоль = д. **Рѣза центифолія**.

Центральный = центральний, осередко-
 вий, осередочний, осередній. С. Жел.

Центробъжный = відбіжний. — **Ц. сила**
 = відбіжна сила. С. Жел.

Центрогребнительный = центротяжний,
 досередочвий. С. Жел.

Центрофугъ (на сахарнях) = пробілка. Лев.

Центръ = центр, центрум, центро, осе-
 редок. С. Жел. — Дійду вже правди, хоч
 би тая заховалась в самім осередку у землі.

Ст. Г. — Москва стала ся осередком мос-
 ковського князівства. Бар. О. — Гауптман

зробив ся осередком невеличкого кружка молодих реформаторів. Л. Н. В. — Корсунь стоить в осередку заводів. Кн. — Осередком нашої культури був Київ. Кн. — Чуття ся потреба в осередку, до котрого б тягли землі. Бар. О.

Цѣрва, рос. *Reseda luteola* L. = жовтоцвіт, хаврашок. С. Ан.

Церемонитися, церемонничать = церемонити ся (С. Жел.), манірити ся.

Церемонний = церемонний, манірний.

Церковнослужитель = церквник. С. Жел.

Церковный = церквний. — **Ц.** общество = братство, член його — братчик. С. Ш.

Церковь = цѣрква, храм, дім Божий, здр. цѣрковця, місце для жінок — бабинець (С. Ш.) — Проведіть мене до цѣрки, а в бабинець і сама втраплю. н. пр. — **Соборная ц.** = собор, катедра.

Цесаревич = цесаревич, царенко, цѣсаревич. — Приручи ти кому небудь царство у державу на які там роки, поки дійде своїх літ царенко. Ст. С.

Цесарь = цѣсар. Гал.

Цеховой = цеховий, цеховік.

Цехъ = цех, старший у цеху — цехмейстер, цехмістр (С. З.), помішники — кліюшник, підстарший, молодший брат, збори: з нового братчика: уступчина, вступнє, вписовє, за новонародженого — покраса, з того братчика, що женить сина — опука. — Кушнірський, ковалський цех. С. З.

Цикорій, рос. *Cichorium* = цикорія. — **Ц.** дивій, полево́й, С. *Intibus* L. = петрів батіг, частіше мн. петрові батогі. — **Цикорія жёлтая, дикая** = д. Одуванчик. С. Ан.

Цилиндрический = вальцюватий (С. Жел.), стовбуватий, цівкастий.

Цилиндръ = вал, валєць (С. Жел. Пар.), цівка (С. Жел.), на котрий намотуєть ся основа — свівниця.

Цимбалисть = цимбалиста.

Цинковый = цинковий, циновий (С. Жел.).

Цинкъ, *Zincum* = цінок, цінб. С. Жел.

Циркосодержатель = циркач.

Циркуль = цѣркель (С. Жел.), рѣзмір (С. Л.), рѣзмірок. — Один кінець розміру постав на осередок, другим веди кругом, от тоді й виведеш вірний круг. Кн. — Без розміру не закруглиш два в діжці. Кн.

Циркульный = цирклевий.

Циркулярный = окрѣжний. С. Жел.

Циркуляръ = обіжник, окрѣжник, окрѣжне письмѣ. С. Жел.

Циркуляція = кругобіг. С. Жел.

Цистерна = систерна.

Цитадель = д. Крѣпость.

Цитировать = цитувати.

Циферблатъ = циферблат.

Цугъ = цуг (С. Жел.), вітяг. — **Цугомъ** = впрѣстяж, впрѣтяг, встѣж, навстѣж (С. Л.), цугом.

Цыганить = висьміювати, пересѣжувати (кого), глузувати, кпѣти (з кого).

Цыгански = по цыганськи.

Цыганскій, рос. *Lyceus exaltatus* = вовконіг, вовчуг, вовча стѣпа. С. Ан.

Цыкать, цыкнуть = пікати, піпикати, пікнути (про курчат).

Цыга = с(ш)кѣрбут, гпѣлєць. С. Пар.

Цыготный = скѣрбутний. С. Пар.

Цыготѣть, цыжѣть, цыжѣть, цыжѣть, оцѣжѣть, оцѣжѣть, оцѣжѣть = слабувати, заслабнути на скѣрбут.

Цыповка = рѣгожа, рѣгожка. — Знати попа і в рѣгожі. н. пр.

Цыповочный = рѣгожаний.

Цыпки, цыпочки = пѣльці на ногах. -- **Ходить на цыпкахъ, на цыпочкахъ, стѣть на цыпки** = ходити дѣбки, на пѣльцях, стѣти навешіянчки.

Цыплѣнокъ, цыплѣночекъ, мн. цыплѣта = курчѣ (С. З. Л.), курчѣтко, курченя (С. З.), куря, курячко (С. З.), курпѣя, цѣпка, цѣпля (С. Л.), мн. курчѣта. — А кіт одно — трощить та умина курчатко. С. Б. — Котре курча часто виліта на квочку, тому не довго животити. н. пр. Грінч. — На вечерю були курчѣта.

Цыплѣтина = курчѣтина.

Цыплѣтникъ = шуліка і д. Кѣршунь.

Цыплѣчий = курчѣчий.

Цыпочки = д. Цыпки.

Цыпушка = д. Цыплѣнокъ.

Цыпъ-цыпъ = цѣп-цѣп-цѣп!

Цырюльникъ = цѣлюрик, целюрик, голій, голяр, стрижій (Ман.), стригун. — Кляче голія хлопчину, щоб голив він вовводу. Ст. С. — Стряже стрижій чоловіка, от достриг до уха та й питає. н. к. — А ранних целюрикам січовим лічити приказано. Л. В.

Цырюльня = цѣлюрня. С. Жел.

Цытварное сѣмя, з рос. *Artemisia Lercheona Stegm. і A. Sieberi Bess.* = глістник, хробѣчник.

Цѣць = цить, те, мовчѣк, нічичірк, зась, заськи! — Ой цить, мати, не жури ся. н. п. — Ой цитьте, та мовчіте та нікому не кажіте. н. п. — Цить міні зараз! — Глядіть міні, про се нічичирк! — А тобі зась!

Цѣвка = 1. цівка, витушка (у веретакові)
2. палець, зуб (в машинах).

Цѣвни́ца = сопілка, дудка.

Цѣділка = ціділка. — Зостав ся, як на ціділці. н. пр.

Цѣдільний = цідільний.

Цѣдіть, цѣживать, на(про)цѣдіть = 1. точіти (С. Ш.), вточіти, наточіти. — Та піди, хлопку, до пивниці, та вточи ще й пива. н. п.

2. цідіти, процідіти. — Проціди валивку, а то самч гуца.

Цѣлібний = цілющий (С. Л.), цілючий, сіцілющий, гоїний. — Може вернетъ ся надія з тисю водою, цілющою, живущою дрібною слозвою. К. Ш.

Цѣлѣхонькій = цілісінський, цілечкий (Ос.), ціліський (С. Ж.).

Цѣлібу́ха, рос. *Strychnos nux vomica* L. = чильчібель.

Цѣлізна = цілізна.

Цѣлікомъ = цілком, цільком, зовсім, всуціль. С. Л. — Марко вдавсь цілком у свого дядька. С. Ст. — Зарівав козу, зняв з неї шкуру цілком. н. к. Яст.

Цѣлізна = цілізна (С. З.), обліг, незворушена земля, цілізна земля.

Цѣлітель, ница = сіцілітель, ка, лікар, лікар, ка.

Цѣлітельный = цілющий і д. Цѣлібный. — Слова його льють ся на серце, наче бальзам той цілющий. Кн.

Цѣліть, исцѣліть = зціліти, лічіти, гоїти і д. Исцѣлять.

Цѣліть, ся = ціліти, ся, ціліти, лічіти, налучати, ся і д. Мѣтитъ 2.

Цѣлкій, ко = д. Мѣткій, ко.

Цѣлковикъ, цѣлбовий = карбѣванець, карбѣванчик. — Сьвяті отці — карбѣванці. н. пр. — Так не візьме, як становий карбѣванця. н. пр.

Цѣловальникъ, ца = шинкаръ, ка.

Цѣловальничій = шинкаревий, шинкарський.

Цѣловальщикъ = поцілуйко. — От який поцілуйко — йому б усе цілуватись.

Цѣлованіе = цілування, чмѣкання. — Крестное ц. = присяга.

Цѣловать, ся = цілувати, ся, чмѣкати, ся, багато — розцілувати ся.

Цѣломудренный, ая = невинний, неблазнений, незайманий і д. Дѣвственный і Дѣвственница. — Вона у нас не то що неблазнена, а й слова такого не чула, а вони кажуть обважніла. Кн.

Цѣломудріе = цілість, невінність, неблазність, дівство, цнѣта. — Неблазність духа і тіла. Кн. Пр. д. ще під сл. Дѣвство 2.

Цѣлостность = суцільність, цілокупність. — Українська Русь ніколи не втратила почуття своєї народної суцільности. Бар. О.

Цѣлостный = цілий, цілковитий, суцільний, цілокупний.

Цѣлость = цілість. — Бережи ж міні гроші в цілости. Кн.

Цѣлый = цілий, увесь, цілісінський. — Цілу ніч не спала. — Гряд повибивав усі шибки, ні одної цілої не зостало ся. — Ц. день = увесь денечки. С. Л.

Цѣль = ціль, метя. С. Л. — Віра христіянська показує иньшу мету життя. Бар. — Як би й була коли яка спільна мета у обох народів. Бар. О. — Він мав перед очима мету, але не досить добре визначену. Бар. О. — Така почесна мета запевне приверне до неї серця. Лев. В. — Сь цѣлью = умісне, навмісне. — Сь какою цѣлю? = для чо́го? — Имѣя цѣлю = маючи на меті. — Ніхто не брав ся, маючи на меті історію народу, систематично переглянути етнографічні прикмети. Бар. О.

Цѣльность = суцільність. — Сьвіжість і суцільність думки його опанувала наш гурток. Кн.

Цѣльный = суцільний, цілковитий, цілковитий; чистий, щірий. — Вдача його була суцільна, не попсована ніякими витребеньками. Кн. — Він дав нам суцільний образ матері. Кн. — Цѣльное молоко = не збіране м. — Изъ цѣльнаго зѣлата = широзлѣтій. С. З. — Канак широзлѣтій в 500 талярів. Л. В.

Цѣна = 1. ціна, вартість. — Яка тепер ціна на хлѣб? — Наричательная цѣна = іменна ціна. — Рыночная ц. = базарна ціна. — Опредѣліть цѣну = склади ціну. — Таке дороге, що й ціни йому не складеш.

2. ціна, вага (С. Л.). — Ой, мамо, мамо, жаль ваги не має — нехай же Гриць та двох не кохає. н. п.

Цѣнитель, ница = 1. цінѣщик, ця. С. З.
2. цінитель, ка.

Цѣнить, оцѣнить = 1. цінити (С. Л.), цінувати (С. Л.), оцінити, оцінувати, складати, покладати, класти, скласти ціну.

2. цѣнува́ти, поважа́ти, шапува́ти. — Я завжди вельми цѣнував отой огонь, що палає в душі артиста. Кн.
- Цѣнность** = коштовність (С. Л.), ва́ртість.
- Цѣнный** = коштовний (С. Л.), коштовий, коштовитий, сто́йний, ва́ртівний, ва́ртіний (Лев.), цѣновий, цѣновний. — Буряки були коштовні на гноєвій землі. Хар. — От і музики заграли, танці до світу гули, світом вечерять сідали, вина коштовні пили. Як. — Ой справ міні, мамо, шалеви́й платок, а ще й на голівку коштовитий цвѣток. н. п.
- Цѣновщи́къ** = цѣновщик. С. З. — Такі ціни показав цѣновщик. Кн.
- Цѣпенѣ́лый** = д. Оцѣпенѣ́лый.
- Цѣпенѣ́ть, оцѣпенѣ́ть** = деревеніти, кля́кнути і т. д. д. Оцѣпенѣ́вать.
- Цѣпкі́й** = 1. цѣпкий, цѣпкий, беручкий. — Цѣпкий, як кішка.
2. учѣпистий, цѣпкий і д. Привя́зчивый.
- Було не займать її, хіба не знаєш, яка вона цѣпка, наче смола шевська. Кн.
- Цѣпля́ние** = цѣпля́ння.
- Цѣпля́ть, ся** = 1. цѣпля́ти, цѣпа́ти, ся. — Кобзу в 30 струн знімає, на плечі її цѣпляє. Коп.
2. д. Придира́ться.
- Цѣпни́къ** = цѣпильно, цѣпильно.

- Цѣпно́й** = 1. цѣпний, цѣновий, чѣпний, ланцюговий. — **Ц. мость** = висячий міст. — **Ц. соба́ка** = цѣпний собака, цѣпова́ собака (Кр.), соба́ка на цѣпу.
2. цѣповий. — **Цѣпно́е мото́вило** = біяк, бич. (Д. Цѣпъ).
- Цѣпово́й** = цѣповий.
- Цѣпо́чка** = ланцюжок, ретязок. С. З. Л. — Взяла караблик бархатовий, спідницю і керсет шовковий і бачпила ланцюжок. Кот. — Як суку в ретязку держав. Кот.
- Цѣпо́чний** = ланцюжковий, ретязковий.
- Цѣпъ** = цѣп, верхня частина — біяк (С. Ш.), біло, бич (С. Ш.), ручка — цѣпильно, цѣпильно, цѣпильня, ремінець — у́вязь (Лев.), ка́пиця. — **Дѣлаю́щій цѣпы** = цѣповъяз.
- Цѣпъ** = 1. цѣп, ланцюг (С. З. Л.), рѣтяг, рѣтяз, на котрому приковано — прикова. — Біда за біду цѣпляєть ся, як у ланцюзі кільце за кільце. н. пр. — Усе спить... хіба де часом з ланцюгом на шиї сумно завие собака. Гал. — Там 12 зміїв на ланцюгу приковані. н. к. — Важкий був ланцюг, що держав його на приколні. Кн. — Рветь ся, як собака на ретязі. н. пр.
2. (гір) — па́смо, стяг. — Повъязані з собою гори творють пасма гір і громади гірські. Зем.

Ч.

- Чабо́рный** = чебрецьовий.
- Чабо́ръ, рос. Satureia hortensis L.** = чебрець, чебрик, чебрчик. С. Ан. З.
- Ча́верѣть, за́чаверѣть** = че́врѣти, чу́чверѣти (С. З.), чева́діти, ча́хнути, хи́рѣти, за́чеврѣти, за́чу́чверѣти, за́ча́хнути, за́хи́рѣти.
- Ча́вканье** = пля́мканья, жва́(я)канья.
- Ча́вкать, ча́вкнуть** = пля́мкати (С. З. Л.), чва́кати (Кр.), жва́(я)кати (С. Л.), жвахта́ти (С. Л.), кля́мати, ця́мкати (Фр.), пля́мкнути і т. д. — Ви́н ѣсть і плямкає. С. З. — Ча́вкаю́щій = жваку́н.
- Ча́врѣть** = д. Ча́верѣть.
- Чадолю́бвий** = дѣтолю́бвий.
- Ча́скъ** = д. Ча́й.
- Ча́емень** = сподіва́ння і д. Ожида́ние.
- Ча́емый** = сподіваний.
- Ча́ечный** = чайчи́ний, ча́ячий. -- Чайчи́ні яйця.

- Ча́й, рос. Thea Bohea** = ча́йне дере́во.
- Ча́й, ча́я, здр. ча́скъ** (націй) = ча́й, ча́ю, здр. ча́йок (С. Жел.), в деяких місцях — герба́та. — По козацькому звичаю пьють горілку до чаю. н. пр. — Треба, каже, міні чаю. Дум.
- Ча́й** = на́дісь, на́дісь, десь, ма́буть і д. **Вѣрно 2.**
- Ча́йбу́ръ, рос. Thymus Marschallianus Led.** = чебрець, чебер, чебрик, чѣпчик, Т. Serpyllum L. = чебрець, шебрець, че́б(п)чик, чебрик, чѣпчик богородишиний. С. Ан.
- Ча́йка, шт. Lagus** = ча́йка (С. З.), ча́ечка, мала — ча́єня (С. Жел.), мн. — ча́єнята, ча́йчвѣнята. — Бодай же ви, чумаценьки, у степу пропали, що ви мої чаєнята із гнізда забрали. н. п.
- Ча́йкинъ** = д. Ча́ечный.
- Ча́йникъ** = ча́йник (С. Жел.), ст. — імбрик (С. З.). — Купив імбрик єрібний і порцеляновий. Маркович. С. З.

Чайница = чайниця. С. Жел.
Чайничать = чаювати. — Коли до їх не прийдеш, а вони все чаюють. н. о.
Чакрjжить, отчакрjжить = чекрjжити, відчекрjжити.
Чалить, причалить = причалювати, причалити.
Чалко = чалий, сивоватий. С. Жел.
Чалма = чалма, завивало. С. Жел.
Чалопiгiй = строкатий (кiнь).
Чаль = причал.
Чалый = д. Чалко.
Чамкать = цмjкати.
Чанъ = чап, кадуб (С. Л.), великий у виноградi — стоiн, в котрому виноград давять — топчило (С. Ш.), невеликий i низький — шалiк, перерiз, зрiзок, ширiтвас (С. З. Л.), на барду — бражник (С. Ш.). — **Дубильный ч.** = квасник. — **Заторный ч.** = браговар (С. Ш.).
Чапля = д. Чапля.
Чапракъ = чаб(п)рак. С. Пар.
Чапрачный = чаб(п)раковий.
Чапjжникъ, рос. *Saragana frutescens* DC. = дреза, люкреция, сiбiрка, ракiта, че-пjжник. С. Ап.
Чарка = чарка, чарочка, чарчина.
Чарователь, ница = чаривник, ця i д. **Чародъй, ка.**
Чароватъ = чарувати i д. **Волхвоватъ.**
Чародъй, ка = чаривник, ця (С. З. Л.), ворjбит, ворjжка (С. Л.), чаклун (С. Л.), чаклий i д. **Волхвователь.**
Чародъйство = чари (С. З.), чародъйство i д. **Волхвованiе.**
Чародъйствовать = чарувати (С. Л.), чари дiяти (К. Ш.), чаклувати i д. **Волхвоватъ.**
Чародъйный, чародъйственный = чаривний, чародийний, характерний.
Чарочка = чарочка, чарчина, чаронька.
Чарующий = чаривний, чаривливий.
Часовенный = капличний.
Часовня, часовенка = каплиця (С. З.), каплиця, капличка (С. Л.). — На пригорi пiби капличка, козацька церква невеличка. К. Ш. — Тепер ходiмо лиш в каплицю, там Фебовi ти поклонись. Кот.
Часовой, ого = часовий (К. Ш.), вартовий (С. З.), вартивник, калавурний, стийчик. — А за дверима про своє салдатеьке нежити два часовi розмовляють. К. Ш. — Стийчки, що замку стерегли, застугали гайдамакiв отут у лозах. н. о.

Часовой, ая, бе = 1. часовий, годинний (С. Жел.).
 2. часовий, годинниковий, дзигаревий. — **Ч. мастеръ** = д. **Часовщикъ.**
Часовщикъ = годинникар (С. Жел.), часовщик (С. Жел.), дзигарма(е)йстер, дзигармiстр (С. З.).
Часокъ, часочекъ = часочок, годинка, годиночка, годиночка. — Хоч годинку, хоч хвильку. н. п. — Хто щаслив був хоч часочок — повiк не забуде. н. п.
Частенький = частенький.
Частенко = частенко, побасту (Ос.).
Частехонко = дуже часто, частiсiнко.
Частина = гущина i д. **Густыня** i **Чаща.**
Частитъ = 1. частити.
 2. дробити, дробцювати (напр. в розмовi, в ходi).
 3. учащати. — Де люблять, там не учащай, а де не люблять, там не бувай. н. пр.
Частица, частичка = частка, часточка, частина, частинка, найдрiбенька — гарiль.
Частю = частиною, почасту. — **Большею частью** = здебiльша, здебiльшого, найбiльш. — **Здебiльшого** се буває тодi, коли...
Часто = 1. особо, особно, особливо, окремо, наризно.
 2. приватно.
Частность = особнiсть, окремисть. — **Въ частности** = з'особна (С. З. Л.).
Частный = 1. частковий, дрiбний, не цiлий.
 2. приватний; особний.
Часто = часто, побасту (Ос.).
Частокolina = кiл, пiля.
Частокoль = частокiл, паркiн (Ос.). — **Городитъ заостренный ч.** = острожити.
Частота = частiсть.
Частуха, рос. *Alisma Plantago* L. = шильник, жовник, бишний. С. Ап.
Частый = 1. частий. — Частi дiти. Кр.
 2. густий, рясний. — **Густий лiс.** — **Густий гребенець.** — **Рясна вишня.**
Часть = 1. частина, частка, $\frac{1}{4}$ ч. — **чвeртка**, $\frac{1}{8}$ ч. — **осьмачка**, **осьмачок**, $\frac{1}{8}$ кварта — **осьмуха**.
 2. частка, учать, пай, пайка, дiл, удiл (С. Ш.), подiлля. — Він перейшов туди зовсiм жити, а своi частки, що упадала йому од батька, не брав. н. о. Гринч. — **Випозивайте мою участь** в землi та в пасiцi, а худоба вже дарма. Кн. — **Свого пая** не

попущу я пікому. Кн. — На мою пайку не заходь; я сам її перекопаю і засажу. Кн. —

Принять въ часть = в спілку прийняти.

3. учáсток (С. Ш.), часть (у городі).

Ча́стѣть = густіти, густішати, рясіти.

Ча́сь = 1. час, го́дина, С. Аф. З. Л. — А иньший раз буває дорогий і час. В. Г. — Зачала ся тая баталія зранку, а перед вечером за дві години зовсім Турків збили. К. Ст. — Як би я багатий, то оддав би все золото отій Катерині за одну годину. К. Ш. — Ходить він годину, ходить він і другу — не виходить чорнобрива із темного луку. К. Ш. — Вже примерка, над вечір, година восьма. Грінч. — Так як у 12-й годині. Грінч. — Вже 10 на 11 годину. Фр.

2. час, година. — Час до дому, час час і пора. н. п. — Ой у неділю рано пораненьку Сохрон із ордою стая ся, а в понеділок в обідню годину сам в неволеньку попав ся. н. п. — **Въ часъ** = саме в час, в піору, в сáм час, у свій час, вчáсно. — Добре, коли все у свій час зроблено. — **Съ ча́су на́ часть** = от-от, що ча́су, що години, ко́жного ча́су, туж-туж (С. Ш.). — Що ча́су ждемо. — **Ча́сь отъ ча́су** = що ра́в. — Слабому що раз гірше та гірше.

Часѣ = 1. часі (С. Жел.), го́динник (С. Жел.), дзига́рі (С. З.). — Тоді оддав його батько вчити ся ще часів робити н. к. Ман. — Тільки й чуно, як стукають старі розмолоді дзигарі. Лев. В. — На церкві годинник продзвонив перву годину. О. Мир. — **Карманіные часѣ** = го́динник, дзига́рок. — **Кры́тые ч.** = сліпій дзига́рі. — На дзигарок треба мати свій фольварок. н. пр. — Простягну руку, взяла з столика золотий кишеньковий годинник. Фр.

2. часі, ва́рта, стійка. — Стоїть москаль на часах. — Як ішов на варту, випив квартиру. н. п. — Як на стійці козак. Кот.

Ча́хлый = худий, голоко́стий, ча́хлий, змарнілий, помарнілий.

Ча́хнуть = со́хнути, ча́хнути (С. Жел.), марніти, пі́дїти (Фр.), ски́ти, ко́цати, чевт'я́діти. — Чахну тут без тебе, живучи з пелюбом. н. п. — На старости літях снівемо, наче квітка, прибита морозом. Кн.

Чахотка, Phthisis = сухота (С. З.), сухоти́, сухотка (С. Жел.). — Лікарі спостерегли у Макара горлову сухогку. Кн. — Заслаб на сухоти.

Чахотный, чахоточный = сухотний, сухоточний (С. Жел.).

Ча́ша = ча́ша, з свяченою водою — кропильниця. — На столі стояла чаша, уся чисто вигована з золота. Ст. С. — **Пить ча́шу** = теріти горе, бідува́ти. — Ча́-

ша заздравная, прощальная = заздоровна, відхо́жа ча́рка.

Ча́шка, ча́шечка = міска, місочка, ча́шка, ча́шечка. — **Ча́йная ч.** = ча́шка, ст. — філіжанка (С. Ш.), філіжанка (Кот.). — **Въсовая ч.** = ша́ля (С. Жел.), ша́лькї. — У оріха, жолудя то-що = гра́нка, пі́ска. — Коло церкви сиділи старці з мисочками. н. о. — Виглядає, мов оріх з гранки. Кр.

Ча́ща = гу́щина (С. Л.), гу́щина́, гу́щавина (С. Ж.), гу́ствина (С. З. Л.), гу́стина (С. Л.), гу́щавник, не́тря (С. З.), не́три. — За́ліз у саму гу́щавину. — Загна́ли ми його в пе́ри, не пролі́зе, тоді ми дава́в стріляти. Кн.

Ча́ще = частіш, частіше. С. Л. — **Ча́ще всего** = найчастіше.

Ча́яніе = сподіва́ння і д. Ожида́ніе. — **Сверхъ ча́янія** = зовсім несподівано.

Ча́ятельный = сподіваний.

Ча́ять = сподіва́ти ся і д. Ожида́ть і Упова́ть. — **Я не ча́яль васъ видѣть** = не сподіва́в ся вас бачити. — **Она въ нѣмъ душі не ча́сть** = вона́ за ним душі не чу́є, дух ро́нить.

Ча́каты, ча́кнуть = ця́кати, ця́кати, ця́кнути.

Ча́внитися = ча́внити ся (С. З.), пишати́ ся (С. Л.), бундю́чити ся (С. Л.), пиндю́чити ся, велича́ти ся (С. Л.), приндїти ся, бри́шкати. — Може чванитесь, що братством віру заступили. К. Ш. — Пишаєть ся, як корова в хамуті. н. пр. — Величаєть ся, як чумацька воша. н. пр.

Ча́вка = гордівниця, пишáха.

Ча́вливый, ча́вный = чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́, пиха́тий, бундю́чний (С. Ш.). — Таке чванькувате, що ні приступу до його. н. о. — Закопав тубу чванько! Кн.

Ча́вство = чвань, пишá (С. З. Л.), велича́ння, го́рдоші, важни́ця. — Пихи — штирі міхи. н. пр.

Ча́вь = чванько́ і д. Спе́сівець.

Ча́вратъ = вяхтїти. — Жвахтїли мокрі личаки. Кот.

Ча́бакъ, риба Cyprinus barbua = чаба́к. С. З. — Та наварим кулішу, та вкинемо чабака, та й помьянем чумака. н. п.

Чебе́рь = д. Чабе́рь.

Чей, чья́, чье́, чьи́ = чий, чия́, чие́, чїї́. — Чье це просо? — На чїім везї сидиш, того й волю воли. н. пр. — Чис б гарчало, а твоє б мовчало. н. пр. — **Чей-то** = чийсь. — Ко́е чей = де-чий.

- Чекá** = чекá (С. З.), кілók (у возі).
- Чекáнить** = вибивáти, карбувáти (монету, медалі).
- Чекáпка** = вибивáння, карбівка.
- Чекáнный** = битий. С. Ш. — Битий талар. С. Ш. — Ударована Марисенька гривнями золотими, таларами битими. н. п.
- Чекáнь** = 1. штемп. С. Жел.
2. келеп. С. З. — Келепом по ребрах торкає. н. д.
- Чекмáрь** = дóвбня, тóлок (д. Трамбóвка).
- Чекúша, чекúшка** = д. Чекá.
- Челнóкъ, челночѣкъ** = 1. д. Чѣлнь.
2. (у варстаті) — чóвник. — Чóвник і ляда ткачеві порада. В. Ш.
- Чѣлнь, челнóкъ** = чóвен, чóвник, каюк, каючóк, душоубка. Пр. д. під сл. Лóдка.
- Челó** = 1. чóлó (С. Ж. З.), лоб.
2. чéлюсти (печі).
- Челобітна, челобітная** = супліка. С. З.
- Человóй** = чоловічій.
- Человѣколюбець** = чоловіколюбець.
- Человѣколюбівый** = людяний.
- Человѣколюбіе** = людскість, людяність.
- Человѣкопенáвистникъ** = відлюдник.
- Человѣкъ** = 1. чоловік, людина (С. З. Л.), добрий — чоловігá (С. Л.), чоловічина, аби-який — людинка, чоловічок. — Той пан добра людина. С. З. — Перша жінка була в мене добра людина. н. о. — Недостóйний імени чоловіка = недóлюд, недóлюдок. С. Жел. З.
2. пáймит, челядник і д. Слугá 1. і Служітель.
- Человѣчекъ** = чоловічок, людинка.
- Человѣчески** = по людськи. — Живи по божому, по людськи. Кн.
- Человѣскій** = людській, чоловічий.
- Человѣчество** = 1. лю́ди, лю́дство.
2. лю́дскість, лю́дяність. — Людскости великий друже. Скв.
- Человѣчий** = д. Человѣскій.
- Человѣчність** = д. Человѣчество 2.
- Человѣчний** = людяний. — Сдѣлаться чоловічийє = полю́днішати.
- Челюстный** = челюстóвий.
- Челюсть**, мн. чéлюсти = чéлюсть (С. Жел.), чéлюсти (С. З.), щéлена, щéлеп (С. З.), щéлепи (С. Л.). — Загострені по лисячі щелєпи. Лев. В. — Роззявляє свої щелєпи, щоб у роті... С. З.
- Челядніцъ, челядінъ, ка** = д. Слугá і Служáнка.
- Челядь** = слуги, чéлядь (С. З.), наймити, робітники. (Пр. д. під сл. Прислугá 2.)

- Чемерица, чемеричникъ**, рос. Veratrum і Helleborus = V. Tourn — чемериця (С. Ан.), чемеру́ха (С. Жел.), V. album L. — біла чемериця (С. Ан.), чемернік, ця (С. Жел.), H. niger !. — горіцьвіт, стародубка, чóрна чемериця (С. Ан.), чемернік чорний (С. Жел.).
- Чемернічний** = чемерицьовий.
- Чемерь** = 1. хребѣт, власне кістняк хребтóвий.
2. чéмер (чорна хвороба у коней). С. Жел.
- Чемодáнь** = чамайдáн, клум(н)ок, тлумок (С. Л.), пакунок. — Шевченко не дав свого пакунку скинути у воду. Кн.
- Чепецъ, чѣпчикъ** = чепецъ (С. Жел.), очіпок (С. Л.).
- Чепухá** = нісенітниця (С. Л.), бриднjá, дурніця, незнатъ-що (С. Л.), теревені (С. Ш.), банелюки (С. Ш.), ка́зна-що, не гич що, курзю-верзю (С. Л.), хіміні кúри. — Чепуху гóродить, нести = теревені прáвити, точити, гнúти, банелюки плести, не знать що верзті і д. під сл. Ахинєя, Взорь.
- Червѣць**, ком. Tossus = червѣць. С. Жел.
- Черви** = 1. чірва, чірви (в картах). С. Л.
2. д. Червь (мн. і зб.).
- Червівѣтъ, очервівѣтъ** = червівити, очервівити, почервівити.
- Червленітъ** = черво́нїти.
- Черво́нецъ** = черво́нець, черво́ний, золотій, дукáт (С. З.), ласк. — черві́нчик. — Черві́нчиків чимало я знайшла та се й до тебе принесла, щоб поділити си. Ос.
- Черво́нный** = 1. черво́ний. — Червона китáйка.
2. чирво́вий (в картах).
- Червотóчний** = черві́вий.
- Червь, черві́къ, червячѣкъ** = 1. черві́к (С. Л.), гробáк (С. З. Л.), робáк (С. З. Л.), мн. черви, робакі, зб. — червá (С. Л.), робáцтво. — Робак влáz у хрін, та й дума, що вже й лучче нема. н. пр. — Гробак аж кишать. С. З. — Ч. древо́то́чець = шáшель. — Ч. свѣтáщійся = свѣтля́к, блищáк.
2. д. Личінка.
- Червячѣкъ** = 1. д. Червь.
2. черво́нєнка жівка під язиком охóтницьких собáк, кóтру підризують у цуценя́т. — Червячкá заморіть = перекусіти, перехоніти, комарá здушіти.

- Попоїли, комара здушили, рано встали, до сїдання торбину скінчили. Руд.
- Чердакъ** = 1. горіще, горá. С. Аф. З. Л. — Поліз на горіще. Грінч. — Пожежа почала ся під дахом на горіщі. Кн. — Поскидали усе з гори, щоб там нічого не було. С. З. — Горюю війшовши, крїзь дах через мур спустив ся і утік. С. З.
2. вишка, горішня сьвітлічка.
- Чердáчный** = горішний.
- Чередникъ**, рос. *Synoglossum officinale* L. = живокіст, чернокрїнь, собáчий крїнь, собáча медунка, собáчка, волóвий язїк. С. Ан.
- Чередной** = черговий і д. **Очередной**.
- Чередовáться** = чергувати ся. С. Л. — Варта чергуєть ся. Ос.
- Чередъ** = чергá і д. **Очередь**.
- Черезсѣдѣльникъ** = черезсїдѣльник.
- Черезчуръ** = нáдто, за нáдто, через крáй, через лáд, через мїру, не в мїру, незавмїру. — Що надто, того й свинї не їдять. н. пр. — Через край смиянули окаяної варенухи. Кот.
- Черезъ** = д. **Черезъ**.
- Черемїца**, рос. *Allium ursinum* L. = лѣвурда. С. Ан.
- Черѣмуха**, рос. *Prunus Padus* L. = черѣмха (С. Ан.), черемшина.
- Черѣмуховый** = черѣмховий.
- Черѣмушка** = 1. д. Черѣмуха. 2. д. Черемїца
- Черемшá** = д. Черемїца.
- Черенóкъ** = 1. д. Черень.
2. жївчик (С. Л.), жївѣць, стеблó, листка — бїльник, винограду — чубúk.
- Черень, черенóкъ, черешóкъ** = колóдка, колодочка. С. Л. — Загнав ножик по саму колодочку.
- Черепáха**, *Tectudo* = черепáха, келеп (Мав.).
- Черепїна, черепїнка** = черепóк, черепóчок.
- Черепїца** = черепїця.
- Череповой** = черепóвий.
- Черепъ**, *Cranium* = череп, мїзковня.
- Черепье** = черепкї, череп'я.
- Черешня**, рос. *Cerosus Avium* I. = черешня, черешнїна, **Ч. бѣлая** = бїла черешня, бїляк. — Ой вишнїно-черешнїно, чом ти листу не пускаєш. н. п.
- Черешóкъ** = д. Черень.
- Чернáвка** = чорнява, чорнявка.
- Черная пшеница**, рос. *Melampyrum nemorosum* L. = братки, Івáн та Мáр'я. С. Ан.
- Чернедь** = чорний кóлїр, чорна крáска.
- Черненький** = чорнїнький.
- Чернетъ** = пт. *Anas fuligula* з порóди качóк.
- Чернѣхонько** = чорнїсінько.
- Чернець** = чернець, ченця́, мн. ченці. Пр. д. під сл. **Монахъ**.
- Черне́ческий** = чернецький.
- Черника**, рос. *Vaccinium myrtillus* = черни́ця, чорни́ця. С. Ан.
- Черни́ло**, частїше мн. **черни́ла** = чорни́ло (С. Жел.), ст. атрáмент (С. Ш.). — Розбовтай чорни́ло. Кропив. — Ё такий атрáмент, що не знати, коли пишеш. Кн.
- Черни́льница** = каламáр, каламáрь (С. З. Жел.), чорни́лиця (С. Жел.). — Пїи живе з олтари, а писарь з каламаря. н. пр. — В руках каламарї держали, за уха настромляли пїр. Кот. — Раз каламарь з пером сердито спорить став, хто книжечку нову із них скомпопував. Б. Б. — Достала з полицї каламарчик. н. о.
- Черни́льный** = чорни́льний. — **Ч. орѣшки** = Гáляс і д. під сл. **Орѣшки**.
- Черни́ть** = 1. (**очерни́ть, вїчерни́ть**) — чорни́ти, вичѣрнювати, вїчорнитити, трохи — пїдчѣрнювати, пїдчорни́ти.
2. (**очерни́ть**) — обмóвляти і д. **Клеветáть і Очерни́вать** 2.
3. (**вїчерни́ть**) — вичѣркувати, вїчеркнути. — Що написав, він усе вичеркнув.
- Черни́ца** = 1. чорни́ця, черни́ця і д. **Мона́хїня**.
2. д. **Черника**.
- Черно́** = чóрно.
- Чернобрóвка** = чорнобрїва, чорнобрївка.
- Чернобрóвый** = чорнобрївий, чорнобрївець. — Повставайте шолудивці — посїдають чорнобривці. н. п.
- Чернобѣ́ль, чернобѣ́льничъ**, рос. *Artemisia vulgaris* L. = чорнóбиль, нѣхворощ, забудьки, бур'я́н. С. Ан.
- Черновáтый** = чорнѣнький.
- Черноволóсий** = чорноволóсий, темново́лосий, чорня́вий.
- Черновой** = нáчерно написаний. — **Черновáя бума́га** = чорня́к, черне́тка (С. Жел.).
- Черногла́зый** = чорноо́кий, темноо́кий (С. Ш.).
- Черногóловничъ**, рос. *Prunella vulgaris* L. = суховѣршки, горля́нка. С. Ан.
- Черногóловый** = чорногóловий.
- Черногрї́вый** = чорногрї́вий.
- Чернозѣ́мный** = чорнозѣ́мний.
- Чернозѣ́мъ** = чорнозѣ́м, чорнозѣ́мля. — **Ч. сѣропесчáный** = сїрозѣ́м.

Черноклєнь, рос. *Acer campestre* L. = Чорноклєн, неклєн, п'яклен, квітки — Чобіткі.

Чернокніжникъ = чорнокніжник.

Чернокорєнь, рос. *Cynoglossum officinale* = чорнокорінь, собачий корінь, живокість, кўряча сліпот'а, собачка, волбвий язик. С. Ан.

Чернокўдрениць, рос. *Ballota nigra* L. = шандра, м'яточник, глух'а кропив'а. С. Ан.

Чернолїсьє = чорний лїс, листовний, лїствяний лїс. — У листовному лїсі не те, що в бору. Кн.

Черномазый = д. Смўглий.

Чернорабчій = чорнороб (Лев.), чорноробітник.

Черноризєць = чернець (д. Монахъ).

Черноризство = чернецтво.

Черносливь = чорнослив, сушені сливи.

Чернот'а = чорність.

Чернот'аль, рос. *Salix cinerea* L. = чорнол'оз, чорнот'ал. С. Ан.

Черпўха, гриб *Agaricus necator* Pers. = вовнянка. С. Ан.

Черпўшка, рос. *Nigella sativa* L. = чорпўшка. С. Ан.

Черный = чорний, про масть коня — вороний. — **Черные глаза** = карі очі. — **Ч. лїсьє** = д. Чернолїсьє. — **Ч. изб'а** = д. під сл. Изб'а. — **Ч. немочь** = д. під сл. Немочь. — **Черное духовєнство** = ченцї, чернецтво. — **Ч. нар'одъ** = прост'олюд, чернь, ст. поспільство (С. З.).

Чернь = 1. чорність.

2. прост'олюд, чернь; темн'ота (С. Ш.).

3. чернь. — Головка срібна в черню.

Чернїть, почернїть = чорнїти, чорнїшати, почорнїти, почорнїшати. — Ой чого ти почорнїло зеленє поле? К. Ш.

Чернїт'ся = чорнїти. — Здалеку щось чорнїє.

Чернядь = д. Чернедь.

Черп'акъ = черп'ак, черп'ало. С. Жел.

Черп'ать, черп'нуть, почерп'нуть = черп'ати, черп'нути, зачерп'нути.

Черствость = черствість.

Черствый = черствий.

Черствїть, за(по)черствїть = черствїти, за(по)черствїти.

Черта = смўга (С. Л.), пруг (С. З.), пруг'а, прўжка (С. З. Л.), раз'ок (С. З. Л.), рїса, рїсє, рїска, на деревї гвїздочком або чим гострим — рївчач'ок. — **Черты**

лиц'а = облічч'я, рїси. — **Ч. поселєнія** = ок'олїця, ок'олїя. — Тонкі пружки його бл'ідого лиц'а мали в собі щось не ласкаве. Лев. — Колись тонкі йому на виду рїси зблїдли. Лев. В. — Хоч рїсів лиц' на тих фотографїях не можна було розібрати. Кн. — **Черту проводїть** = рїсов'ати, черк'ати.

Чертежникъ = рїсовник.

Чертежный = рїсовний. С. Жел.

Чертежь = план, плант, плян (С. Пар. Жел.), рїсунок, рїс (С. Жел.).

Чертепокъ, чєртикъ = ч'ортик, чортин'я, чорт'я, бїсин'я, бїсин'ятко.

Чєрти, мн. сл. **Чортъ** = чортї, чорт'яцтво, чортїв'я, нечисть, нечїста сїла.

Чертитъ = рїсов'ати, черк'ати, карбув'ати.

Чєртова борода, рос. *Tragopogon pratensis* L. = козєльки, козєлець, козєльцї. С. Ан.

Чєртовка = чортїця, чортїха (С. З.), вїдьма.

Чєртовски = як чорт, по чорт'ячому.

Чєртовскій = чорт'ячий і д. Бєсовскій.

Чєртовщина = чорт'яцтво (С. З.), чортїв'ня, чорт'овїня.

Чєртовъ = ч'ортів, бїсів, чорт'ячий (С. З.).

— **Чєртовы орїхи**, рос. *Trapa natans* = бол'отні, вод'яні, ч'орт'ові орїхи. С. Ан.

Чєртогрїзъ, чєртовъ обгрїзокъ, ч. корєнь, чєртова борода, чєртог'онъ трава, рос. *Scabiosa Succisa* L. = лўбка, ранник. С. Ан.

Чєртогъ, чєртоги = покії, кімн'ата, г'орниц'я, свїтліця, будїнок, палац, пок'обї, г'орницї. — Колись в будинок я зайшов, давно покинутий панамі. В. Ш.

Чєртополохъ, рос. *Carduus Gaertn.* = буд'як, дряп'ач, чортополох. С. Ан.

Чєрточка = рїсочка, пруж'ок, смўжка (д. Черта).

Чєртъ = д. Чортъ.

Чєртї = д. Очеркъ.

Черчєніє = рїсов'ання.

Чєс'алка = 1. чухр'ан (Лев.), грєбїнь, грєбл'о (чесати вовну і наводити ворсу). С. Жел. Пар.

2. рос. *Dipsacus fullonum* L. = шїтка, дряп'ач, черс'ак (С. Жел.), черс'акї.

Чєс'альщикъ, ца = чєс'альник, ця. С. Жел.

Чєс'ать, чєснуть, ся = 1. чўхати, ся (С. Л.), чух'арити, ся, скр'ьб'ати, ся, скрєб'їти, ся, почўхати, ся. — Батько слухав, що жінка важе, та потилицю скрєбе і чуха. Грїнч. — Де не свербить, там не чухавш. н. пр.

2. **чесати**, льон — пачісувати (Под.), пражу щіткою — щітати. — А ще тихше дівка косу чеше. н. п.
3. **свербіти**. С. Л. — У батька свербить, а діти чухають ся. н. пр.
- Чёска** = чесання, розчісування; причіска.
- Чесновица**, рос. *Alliaria officinalis* = кіпський часник, свиріпа, підгайник. С. Ан.
- Чесно́вка** = го́лівка часни́ку, частина го́лівки — зубо́к.
- Чесно́къ**, рос. *Allium sativum* L. = часник, устро́й (С. Жел. Ш.), з суцільною головою — моска́лик. — Не їла душа часнику, не буде й смердіти. н. пр. — **Мійшій ч.**, *All. angulosum* L. — за́ячий часник, скорода. С. Ан. — **Полево́й, змі́йний ч.**, *All. rotundum* — гадю́ча цибу́ля. С. Ан. — **Ді́лий ч.**, *Sempervivum tectorum* L. — до́ля, ско́чки. С. Ан.
- Чесноко́вый** = часнико́вий.
- Чесно́чинка** = зубо́к (д. Чесно́вка).
- Чесно́чний** = часнико́вий.
- Чесну́ть, ся** = д. **Чеса́ть, ся**.
- Чесо́та** = свербі́ння, свербі́ж, свербля́чка.
- Чесо́тка**, *Scabies* = коро́ста (С. Л.), свербля́чка (Сп.). — **Зарази́ть, ся, заболі́ть чесо́ткою** = покоро́стятити, покоро́стятити.
- Чесо́тний, чесо́точний** = коро́стятивий. С. Л. — Коростяве порося дарма чесати. н. пр.
- Чёствованіе** = шанування, ушанування (С. Ш.), пова́га. — Ой були ми у пана, була нам повага: пили мед-горівку за Ганусю дівку. н. п.
- Чёствовать** = шанувати, поважати, штіти, чёствовать, честіти. — Жалуй мене, моя мамо, бо я гість у тебе. Шануй моїх подружечок тепера у себе. н. п.
- Честить** = 1. шанувати, поважати, величати, штіти і д. **Почита́ть і Уважа́ть**.
2. ля́яти, карта́ти, кобені́ти.
- Чёстно** = 1. чёсно, по чёськи. — Любиш вірно, чесно, примірно. Кат. — Не зробиш по чёськи, зробиш по песьки. Кп.
2. з чёстю, з шанобою.
- Чёстность** = чёсність.
- Чёстный** = чёсний, правді́вий, побожний, цнотлі́вий (С. З.). — **Ч. челове́къ** = чесня́к. Мав. — Чесний, як жидівський патинок. н. пр. — Ти чесний і я не злодій, а хтось торбу вкрав. н. пр. — Чого би кожному цнотливому не належало чинити. С. З. — **Чёстнымъ о́бразомъ** = по чёськи. —
- Зійшлися по чёськи, розійшлися по песьки. н. пр.
- Честолюбе́ць** = честолюбе́ць, шанолю́б. С. Жел.
- Честолюбе́іе** = честолюбе́ність, честолюбе́вість, шанолю́бство. С. Жел.
- Честолюбе́вий** = честолюбе́вий, шанолю́бвий, шанолю́бний. С. Жел. — Радіє, коли його шанолюбвий пан здобуде собі поваги. Бар.
- Чёсть, поче́сть** = вважа́ти, почита́ти і д. **Признава́ть і Счита́ти**.
- Чёсть** = 1. чёсть, чёсність.
2. пова́га, ша́на, шаноба́, сло́ва і д. **По́чёсть**. — Ему всё не въ чёсть = йому нічим не догодіш. — **Считаю за чёсть** = маю за чёсть.
- Чета́** = па́ра. — **Супру́жеская ч.** = подру́жжя, мо́лода — мо́лоді. — Ішли князі, а за ними царська пара, царь веде царю під плече. Кп. — Молоде там подружжя жило. Гривч. — Приїхали молоді з церкви. н. о. — **Онъ тебѣ не чета́; не чета́ тебѣ** = він тобі не па́ра, не під па́ру; не по тобі, не такий, як ти. — Тому й не побрали ся, що вона йому не під пару. Кп. — Не під пару моїй актрисі. Кп.
- Чета́ться** = 1. рівняти ся. — Куди тобі з ним (або до його) рівняти ся!
2. гра́ти в чіт чи лишку, ця́тати ся (Кв.).
- Четве́ръг** = четве́р (С. З.), 2-й од. — четве́рг (С. Жел.), перед Петрівкою — су́хий четве́р.
- Четве́реньки**, у виразі: „на четве́ренькахъ“ = ра́чки (С. З.), о́карач (Эв.), на чва́рках, ла́зить = ра́чки ла́зити, ра́чкува́ти. — Коловь сердешний об тернину, було таке, що й рачки ліз. Кат. — Робити — хоч клям бити, а їсти — хоч рачки лізти. н. пр. — Та вже хоч рачки ліз, а свого доняв. Кп. — А вже Охрім на глум усім п'янений лізе рачки. Гул. Ар. — А за нею дитина рачкує. н. п.
- Четве́рять, разчетве́рять** = четвертува́ти, чверткува́ти (С. З.) чвертува́ти.
- Четве́рицею** = вчётве́ро.
- Четве́рка** = 1. четві́рка, чвёртка (в картах).
2. четве́рік (копей).
- Четверно́й** = четверний.
- Четверні́** = д. Четве́рка 2.
- Чётве́ро** = чо́тірі, шті́рі (С. З.), чётве́ро.
- Четверо́мѣстный** = на чо́тірі о́собі.
- Четверта́къ** = четве́ра́къ, пів ко́пи (срібна монета = 25 ко́пійок).

Четвёртка = чвѣртка. — Взяв четвертку паперу. — Купив четвертку тютюну.

Четвертній = чверткóвий.

Четвертовать = четвертувати, четверувати.

Четвертокъ = д. Четвѣргъ.

Четвертушка = чвѣртка (паперу).

Четвёртый = четвѣртій. — Въ началѣ четвёртаго = по трѣтій годині. — Половина четвёртаго = пів на четвѣрту.

Чѣтверть = 1. чвѣртка, четверть, четвертина — Купив четвертку телятини. — Половини не дам, четвертину дам. Кр. — Ой не встигло четвертину, давай грошей хоч з полтину. н. п. — **Ч. лунѣ** = кватіря, квáдра мѣсяця (д. під сл. Лунá і Фáза).
2. чѣтверть (зерна або борошна).

Чѣтка = чѣт.

Чѣтки = чѣтки. С. Жел. — Перехрестив ся, чѣтки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкавдибав. К. Ш.

Чѣткій, чѣтко = чѣткій, чѣтко, вчит. — Письмо гарне, чѣткѣ. Фр.

Чѣткость = чѣткѣсть.

Чѣтний = чѣтній, парістий. — Чѣтное число = чѣт.

Чѣть = чѣт, чѣт. — Чѣть или пѣчень? = чѣт чи лишкá? до пáри чи не до пáри?

Чѣтыре = чѣтырі, штѣрі (С. З.). — Чѣтыре съ половиною = пів пѣята.

Чѣтырежды = чѣтырі разѣ. — Ч. чѣтыре = чѣтырі по чѣтырі.

Чѣтыреста = чѣтыріста, штѣріста.

Чѣтыреугольникъ = чѣтырѣкутник. С. Жел.

Чѣтыреугольнѣй = чѣтырѣкутний.

Чѣтырѣхдѣвный = чѣтырѣдѣнный.

Чѣтырѣхпольный = на чѣтырі змѣни.

Чѣтырѣхслóбный = чѣтырѣскладóвий.

Чѣтырѣсторонний = чѣтырѣбóкий. С. Жел.

Чѣтырнадцать = чѣтыриáдцять.

Чѣть = д. Четверть 1.

Чѣхоня, рыба *Suiprinus cultatus* = чахóня.

Чѣхóль = чѣхóл (С. Жел.), покровѣць (С. Л.).

Чѣхъ = чханнѣя.

Чечевѣца, рос. *Ervum Lens* L. = чачавѣцá, сочевѣця.

Чечевѣчный = сочевѣчнѣй.

Чѣчениться = д. Жемáниться.

Чѣчень, чѣчѣтка, шт. *Fringilla linaria* = чѣчек, чѣчѣтка, чѣчѣточка.

Чешуекры́лый = лусоккры́лий. — Чешуекры́лая насѣ́комья, *Sepidopter* = Лусоккры́лі комахи, лусоккры́льці (С. Жел.).

Чешуеобразный = лусковáтий.

Чешуйникъ, рос. *Lathraea Squamaria* L. = петрѣв хрест, шпáраговий ряст, мáслиянки. С. Ан.

Чешуйный = лусковѣй.

Чешу́стый, чешу́йчатый = лускáтий, лусковáтий. С. Жел. — Чешу́йчатый ко́рень = д. Чешу́йникъ.

Чешуя = лускá (С. Л. Жел. З.), на гадюці — ливовище. — Зварила рибу з лускою. От дурна голова! Кн. — Пливе щука з Кременчука, луска на йй сѣв. н. п. — Дивѣть ся, яке ливовище на гадюці, аж сѣв. Кн.

Чѣбисъ, шт. *Fringa vanellus* = чѣйка.

Чѣвѣй = щѣдрий.

Чижѣвникъ, рос. *Cytisus biflorus* L' Her. = звѣновать, ракѣтовий куш, деревá. С. Ан.

Чижъ, чѣжикъ, чѣжовка = чѣж, чѣжик (С. Жел.), чѣжѣця (шт. *Fringilla spinus*).

Чѣкать, чѣкнуть = 1. рѣзати, чѣкати, чѣкрѣжити.

2. цѣкати. — Часы цѣкають. Кр.

Чѣкмáрь = д. Чѣкмáрь.

Чѣлыга, рос. = 1. *Caragana frutescens* De. — деревá, люкрѣция, сѣборка, ракѣта, чѣпѣжник. С. Ан.

2. д. Чѣжѣвникъ.

Чѣлыканье = цѣвѣрѣньканнѣя, цѣвѣркот, цѣвѣркотáннѣя.

Чѣлыкать, чѣлыкнуть = цѣвѣрѣнькати (С. Л.), цѣвѣркотáти, чѣргѣкати. — То шкодлива кішка пѣвкне, то цѣвѣрѣнькне горобѣя. Свѣп. — Горобѣцѣ чѣргѣкають. Кр.

Чѣлымъ, рос. *Trapa natans* L. = болóтні, водянѣ, цѣртовѣ орѣхи. С. Ан. — Земляной ч., *Tribulus terrestris* L. = колючкѣ, якорці. С. Ан.

Чѣна, рос. *Lathyrus pratensis* L. = горóшок, журавлинѣ стручкѣ. С. Ан.

Чѣнаръ, рос. *Platanus orientalis* L. = явѣр. С. Л.

Чинить = 1. (учинѣть, сѣя) — чинѣти, робѣти, творѣти, дѣяти, учинѣти, зчинѣти, зробѣти, удѣяти, сѣя (С. Ш.). — Отак чини, як я чиню: люби жѣнку аби чиню. н. п. — Ой щож бо я учинила, що Коструба полюбила. н. п.

2. (начинѣть) — начинѣти, напѣхáти, набивáти, начинѣти, напѣхáти, набѣти. — Начинила рибу кашою.

3. (починѣть, вѣчинѣть) — лáгодити, латáти, полáгодити, полатáти. — Полáгодив вѣз. — Полатала вѣсѣ сорочки.

4. (очинѣть) — д. Очѣвѣнать.

Чиніться = 1. пере́бни́ти ся.
— 2. става́ти, робі́ти ся і д. **Станови́ть-ся** 3.

Чинішко = чино́к. С. Жел.

Чинка = лата́ння, ла́гоже́ння.

Чинность = присто́йність, поря́дність.

Чинний, но = присто́йний, поря́дний (С. Ж.), зви́чайний, по і д. **Присто́йний**.

Чинovníкъ, ца = чино́вник, ця (С. Жел.), урядо́вець, у(в)ря́дник, уря́дника (С. Ш.), уря́дчик (С. Ш.). — **Губе́рнскій ч.** = губере́ць. — **Суде́бный ч.** = суде́йський, суде́вий, суде́вик. — **Канцеля́рскій ч.** = канцеля́риста, піса́рь. — В Синоді і в Сенаті багато урядників з Українців. Кн. — Посли Велико́го Князства Литовського і вря́дники наші. Ст. Л. — Стара́рости подкоморні і ині́е вря́дники земські. Ст. Л.

Чинovníческій = чино́вницький, уря́дницький (С. Ш.).

Чинovníчий = урядо́вий. С. Ш.

Чино́вный = санови́тий.

Чинъ = 1. чин (С. Жел.), ра́нга. — І там доля не кинула: дослуживсь до чину, та й вернув ся в своє село і служить поклянув. К. Ш. — **Безъ чино́въ** = без церемо́нії, по́ просту. — **Чинъ чина почита́й** = поважа́й старших чино́м.

2. стан, ста́ть, зва́ння. — Зва́ння козацьке, а життя собацьке. н. пр. — **Во́инскіе чинны́** = во́йськові лю́ди. — **Духо́вны́е чинны́** = духо́венство. — **Ни́жніе чинны́** = салда́ти і ині́ші во́йськові до офіце́ра.

3. чин, уста́в, поря́док, ре́гула (С. З.), і д. **Обря́дъ**. — **Чинъ чино́мъ** = як слі́д, як во́дить ся, як годі́ть ся.

Чирей = чірка, чіря́к, боля́чка. — Чіряк великий, а гною́ мало. н. пр. — І чіряк даремне не си́де. н. пр. — Не вмер Данило — боля́чка вдавля. н. пр. — Євеві так я боля́чці годила пані́ всякий день. Кот.

Чиріканье = д. **Чиліканье**.

Чиріка́ть, чірка́ть, чирлі́кати = д. **Чилі́кати**.

Чирі́къ = цвѣри́нь. — Чую, десь горо́бці: цвѣри́нь, цвѣри́нь!

Чиро́къ = д. під сл. **Утка**.

Чірышекъ = чірячо́к.

Чірьва́тый = чірякува́тий.

Чіслєніє = лі́чіння, рахува́ння.

Чіслі́тель = чисе́льник. С. Жел.

Чіслі́тельное імя = число́вник (Гр. См. Ст. Гр.), числі́вник (С. Жел.).

Чісли́ть, ся = чісли́ти, ся (С. Жел. З.), лі́чити, рахува́ти, щита́ти, ся. — Чіслив його́ за козака. С. З.

Число́ = 1. число́, лі́чба (С. Л.), лі́к, ці́фра. — Почавши од найменшо́ї лі́чби до 50 коп. грошей. Ст. Л. — **Сре́днимъ число́мъ** = сре́днім лі́ком, пере́сечно. 2. число́, де́нь (міся́ця).

Чістага́нь = гото́ві гро́ші, гото́вик, го́тівка і д. **Нали́чность**. — **Чістага́номъ** = гото́вими грі́шми, гото́вкою.

Чістєнькій = чістє́нький.

Чістєхонько = чістє́сенько.

Чістєць = д. **Гравіла́тъ**.

Чістїльщикъ, ца = чістї́льник, ця, чістї́тель, ка. С. Пар.

Чістї́тельный = 1. чістї́льний.

2. прочістї́ний. С. Пар.

Чістїть, очістїть, ви́чистїть, ся = чі́стити, обчи́щати, обчи́стити, ви́чистити, оде́жу, хату — чепури́ти, хороши́ти, разом і мить і витирати, напр. сті́л — скрома́дити, шарува́ти. — **Ч. трубу́** = труси́ти са́жу, ко́мін. — **Ч. ва́ксою** (напр. чоботи) — ва́ксувати. — **Ч. кі́ркою** (оскардом) — гра́сувати. — **Чістїться** (про пти́ць) — оскуба́ти ся, оску́бувати ся. — Д. про ині́ше під сл. **Очи́щати**.

Чістка = чістї́ння. С. Жел.

Чісто = чі́сто, чѣпу́рно, оха́йно. — **Чісто на́-чисто** = усе́ чі́сто, геть усе́, чістїсі́нько усе́.

Чістокрóвный = чістокрóвний (С. Жел.), пле́мінний (кінь).

Чістопло́тность = чѣпу́рність, оха́йність.

Чістопло́тный, но = чѣпу́рний, чѣпу́рстий, оха́йний (С. Л.), оха́йливий (С. Л.), чѣпу́рно, оха́йно.

Чістопло́тъ, ка = чѣпу́рун, ха, чістю́к.

Чістосердє́чность = щі́рість, щіросє́рдя.

Чістосердє́чный, но = щі́рий, щіросє́рдий, щі́ро, щіросє́рдо.

Чістота́ = чі́стість; чѣпу́рність, оха́йність.

Чістóтка = чѣпу́руха.

Чістотя́ль, рос. *Chelidonium majus* L. = чістоті́л, чістик, глекопáр, глечкопáр, гладі́шник, ростопáш, сі́ре зі́лля, старови́на, ластови́не зі́лля, чістя́к, чістє́ць. С. Ан.

Чі́стый = чі́стий; я́сний; сьві́тлий; сльзови́й (про воду); бі́лий; щі́рий; ви-

разній. — Чиста одежа. — Чиста вода. — Чистий голос. — Та як прийшов же я та й у неділю, та дала Солоха сорочку білу. н. п. — Щире серце. — Щире кохання. — Щире золото. — Виразна вимова. — **Изъ чистаго золота** = щирозлότηй. С. З. — Конак щирозлотий в 500 талерів. Л. В. — **На чистяга дѣньги** = на готові гроші. — Купив на готові гроші. — **Чистое зерно** = чόдо. Ман. — **Чисть остълся** = 1. зостълся без нічого, звівся ні на що. 2. вийшов чистий, сухий із воді.

Чисть = чистина, новина, лісовиння, зруб.

Чистякъ = 1. д. Чистотѣль. 2. білолиций, білолиций.

Чистянка = білолиця.

Читальщикъ = псалтирщик.

Читаніе = читання.

Читатель, ница = читальник (С. Жел.), читатель, ка (С. Жел.), читач (С. З. Жел.), читѣль (С. Л. Жел.), читѣльник (С. З.), читака (С. Л.). — Кожене слово поеми вихоплене прямо з душі читача. Зап. Фр. — Автор зробив все, аби та огідна фраза не вражала почуття читача. Л. Н. В. — Не протів вас говоряти, читці мої любі. Федь. — Предмова до чительника. С. З. — З його був добрий читака. Кн. — Писав писака, читав читака. н. пр.

Читати, прочитати = 1. читати, не виразно — харамаркати, хамаркати (С. Ш.), ледве по складам — слезбезувати. 2. учити, научати і д. Преподавати.

Чханіе = чханія, чхавка, ачхїкання.

Чхарда = довга лоза, кінь, харлаї (С. Ш.).

Чхати, чхнѣть, ся = чхати (С. З. Л.), ачхїкати, чмїхати, чхнѣти, ачхїкнѣти. — Бував, що й муха чхає. н. пр. — **Чхатиючий часто** = чхун.

Чхирникъ = п'яниця.

Чхирничать = п'ячити.

Чхирь = молодѣ вино.

Чхнѣть = д. Чхати.

Чхота = чхавка (С. Жел.), чхавиця.

Чхотка, рос. Veratrum album I. = біла чемериця (С. Ан.), чемерник, ця (С. Жел.).

Чихъ = чханія, ач-хі.

Чичероне = поводитарь, поводитирь, поводитарь.

Чйца = д. Чисть.

Чйще = чистіше. — **Какъ можно чйще, чйще всего** = найчистіше, як найчистіше.

Чйщеніе = д. Чистка.

Членовредительство = скалічення (умисне, щоб ухилити ся від військової служби).

Члѣнскій = члѣський. — **Ч. взносъ** = вкладка.

Членъ = 1. член, громади — громадянин, громадянець, братства — братчик, спілки — спільник, сумісник, запорожської Січі — січовик, братчик.

2. член, челѣн (С. Жел.).

3. член, артикул (С. Ш.).

Чмѣканье = чмѣкання.

Чмѣкать, чмѣкнѣть, ся = 1. чмѣкати. С. З. Л.

2. цїлувати, цмѣкати, ся (С. З.), цмѣкнѣти, ся.

Чмокъ = цмок. С. З.

Чмякать = плямкати.

Чобръ = д. Чабѣрь.

Чѣканье = цѣкання.

Чѣкать, чѣкнѣть, ся = цѣкати, ся, торкати (С. Ш.), цѣкнѣти, торкнѣти, ся, чаркувати ся. — Кругом сьїви, реготви, розмови, чаркують ся у всіх кінцях, чутъ: будьмо здорові! П. Пр.

Чѣкъ = цѣкання.

Чѣкъ = цѣкъ. — Цѣкъ! цѣкъ! підівками. н. п.

Чѣлка = чубѣкъ.

Чѣль = д. Чѣльнѣ.

Чѣпорность = 1. чѣпурність.

2. вимушеність, пересѣда (С. Пар.), на-тяжка, ненатуральність.

Чѣпорный = 1. чѣпурний.

2. ненатуральний, вимушений.

Чѣртъ, мн. Чѣрти = чорт, чортяка (С. З.), біс, диявол, лихий, нечистий, нечиста сила, некѣльник, лїдько, кўций, купан, болѣтвий — анцїболот, водяний — водяний, домовий — домовий, домовик, лісовий — лісовик, лісуи, полісуи, гайовик, що живе в очереті — очеретяник. — Пр. д. під сл. Вѣсь і Лѣшій. — **Убирайся къ чѣрту!** = геть к бісу, іди к чортам собачим! — **Чѣртъ тебѣ побері** = нехай тебѣ чортї візьмуть. — **Чѣртъ знаѣтъ какъ** = чѣр'зна що, ка'зна що, біс бѣтька зна що. — **Чѣмъ чѣртъ не шѣтитъ** = чоґо на свѣті не буває. — **Къ чѣртѣмъ на кулічки!** = до чортів на виступці. Хар. Граб.

Чѣска = 1. чѣсання і д. Чѣска.

2. клѣчка, пачіскі.

Чреватый, чреватый = череватий.

Чреватая = черевата і д. Беремная.

Чреватѣть = череватѣти і Брюхатѣть.
Чрево = чѣрево.
Чревоугѣде = обжѣрство.
Чревоугѣдникъ, ца = прожѣра і д. Обжѣра; ласун, ха і д. Сластолюбѣць.
Чредѣ = чергѣ і д. Очередь.
Чрезвычайно = надто (С. З. Л.), занадто, надзвичай, надзвичайно, назбит. — Що надто — того й свині не їдять. н. пр. — Говорив він занадто жваво і багально. Кр. — В року 1690 показала ся великая надзвичай сарана. Л. В. — Назбит серця наші печалію напонило. Л. В. — Дѣва доброявная надзвичай і красна до дива. К. Ст.
Чрезвычайность = надзвичайність. С. Жел.
Чрезвычайный = надзвичайний (С. Жел.), страшѣнный, страшѣзний. — Вихваляв талан твій надзвичайний володати шаблею і мечем. Ст. Г.
Чрезмірно = над міру, надмір, без міри (С. Ш.), надмірно, незавміру, назавміру (С. Л.), бѣзмір, через вѣрх (С. Л.) і д. Чрезвычайно. — Горілки не пив так, щоб через край, а в компаніі не прольє каплі. Кв.
Чрезмірность = надмір, надмірність. С. Жел.
Чрезмірный = надмірний (С. Жел.), безмірний (Мап.).
Чрезлічный = черезплічний.
Чрезчуръ = д. Черезчуръ.
Чрезъ = 1. чѣрѣз (С. З.), кризь (С. Л.), кѣрѣз. — Переліз через тип. — Перелетів через базарь кажан костокрилий. К. Ш. — Дивить ся кризь вікно. — Пройшов керез базарь.
 2. чѣрѣз, за. — Не стало ся вчора, станеть ся за тиждень, за рік. Кн.
 2. чѣрѣз. — Ой чула я черсз люди, що сватати буде. н. п. — Іди, мамо, ти від мене, через тебе сварка в мене. н. п.
Чресла = крижі і д. Поясница.
Чтѣніе = читання.
Чтець = читѣць і д. Читатѣль.
Чтѣтель, ница = д. Почитатѣль.
Чтить, ся = д. Почитать.
Что, чегѣ = що, шо, чогѣ. — Що за що, а руку за пазуху. н. пр. — Се той чоловік, що ми його бачили. Гринч. — **Вотъ что** = он-що, ось-що. С. Л. — **За что** = за що, за віщо. С. Л. — Дитина каже, що бито, а за що — не каже. н. пр. — За віщо тебе лайли? — **Ни за что, ни про что** = ні за що, ні про що. — **Ну, чтожъ?** = що таке? або що? — **Тутъ что-то не такъ** = тут щось не тѣ, не так. —

Что? = що? шо? га? чогѣ? або-що?
 — **Что ли** = абѣ що, чи щѣ. — Ходім уже або що. — **Что нибудь** = що небудь, щось, абі-що (С. Ш. Л.), будь-що. — Узяв би абі-що накинув, бо холодно. С. Ш. — **Что-то** = щось (С. Л.), якось. — Прийшов хтось, та взяв щось; бігти за ним — не має за ким. н. з. (вітер). — **Якось міні не можеть ся.** — **Что-то не такъ** = щось не тѣ. — **Что-то скверное** = ка'зна що. С. Л. — Казав парубок дівці: нічого, а вишло ка'зна що. н. пр. — **Что до меня касается** = як на мене (С. Л.), що до мене. — Що до мене — то я нічого проти того не маю. — **Что есть мѣчи** = чим дуж (С. Л.), на всі заставки. — **Всѣ ни по чѣмъ** = все дарма, байдуже. — **Йому на свѣті все дарма.** К. Х. — **Для чегѣ!** = для чогѣ, на віщо? — **Для чого це ти зробив?** — **Ни къ чему** = ні на що, ні до чогѣ. — Не здав ся ні на що. — **Чегѣ-то** = чогѣсь, чомусь. — Було роблю чи гуляю, чи Богу молю ся — усе думаю про його і чогѣсь бою ся. К. Ш. — На городі коло броду барвінок не сходять, чомусь дівчина до броду по воду не ходить. К. Ш.
Что = що. — Такий хворий, що й не підведець ся. — Казали, що він прихав.
Чтобы, чтобъ = щоб (С. Л.), щѣби, щоб, абі (С. Ш.), бодай (С. Л. Ш.). — Гляди, абі опієси не було зле. С. Ш. — Казали, щоб ви з'їзди прийшли. — **Чтобъ тебѣ, тебѣ** = щоб тебѣ, бодай тебѣ, тобі, цур тобі, нехай тобі абі-що. — А щоб тебе, та бодай тебе! н. пр. — Бодай тебе чорти взяли. С. Ш. — Бодай тобі, доле, у морі втопитись, що не даеш міні й досі ні з ким полюбитись. К. Ш.
Чтокать = гакати, шѣкати (перенитувати раз-у-раз: **что?** = га? що?)
Чу! = чуєш, чуєте! — Чуєш! непаче стукать хтось.
Чубукъ = чубу́к (С. Жел.), цибу́х (С. З. Жел.).
Чубура́хнуться = гѣпнути, ся, бѣбѣхнути, гегѣпнути і д. Упастъ 1.
Чубура́хтаться = вовту́зити ся, барложити ся.
Чубура́х! = гѣп, бух, бѣбѣх, брязь, шубовсть. — Ішов по кладці та якось осквизнув ся — і шубовсть у воду.
Чубу́чный = чубуковий, цибуховий.
Чубу́шникъ, рос. *Philadelphus coronarius* L. = жасмін садівий (С. Ан.), ясмін, чубуковець. С. Жел.

Чувствєнность = 1. чувствєнність.

2. похіть.

Чувствєнный = 1. чутлівий, чутний, чувний, чувєнный.

2. тілесний (С. Пар.), похітливий.

Чувствєтельно = чуло; дошкульно, боляче.

Чувствєтельность = чулість (С. Жел.); докльївість (С. З.), уразльївість (С. Ш.). — Чулість пропала: коли голкою — йому бай-дуже. Кн.

Чувствєтельный = 1. чулий (С. З. Жел.), чутливий, чутний, почутливий, почувний, почувний, жалїсний. — Чуле серце. — „Я вам старую поручаю, за вас охотно умираю“ Так мовив чулий Евріод. Кот. — З такою чутливою душею не в сал дати йти, а хїба в ченці. Кн. — Живє срібло вельми чутливе і до холоду і до тепла. Кн. — Жінка добрїше і чутїше на все благає серце має. п. о. Яст. — Бїдна молодїца, почувлива зроду, вже не могла видержати. Лев.

2. уразливий (С. Ш.), шкульний (С. З.), кий, докльївий (С. З. Ман.), дошкулький (Ман.). — Речї докльївій, уціплювій. С. З. — Шкульний мороз.

Чувство = чуття (С. Жел.), почуття, чутоба. — Щирє почуття проймає все оповїданя. Л. Н. В. — Сьпївав він з душею і з почуттям. Скл. — Вороже почуття бликнуло на хвилину йому у очах. Лев. В. — Знов і в душі розбудились теплі чутоби гуртом, знов вона вся розтопилась щастям, любовью, добром. Тільки в тих гарних чутобах чуєть ся й болїзний сум. Мова. — Лишїтьсь чувствє = зомлїти. С. Аф. Л.

— Прївєсть вє чувствє = одволати, очутити. — Одволали трохи жінку: ще очї одкрила, тільки мова одняла ся, не мов занімала. Баз. — Прїйти вє чувствє = очуняти, прочуняти, отїмнїти ся. — Чувствє любовї = коханїя. — Чувствє зрїня, вкуса, обонїяні, осязанїя, слуха = чуття зору, смаку, нюху, дотїку, слуху.

Чувствєванїє = чуїність, почуванїя. С. Жел.

Чувствєвать, почувствєвать = чути (С. З. Л.), почувати, ся (С. З.), чуяти, учувати (С. Ш.), відчувати, почувти, учути (С. Ш.), зачути. — Не будемо серце в парї — душа моя чує. н. п. — Давно я не чула себе такою веселою. Кн. — Чули в собі христїянську повинність. Л. В. — Він почував якусь не зрозумїлу, але люту дряжливїсть. Лев. В. — Почувала себе правою. Кн. — Щось радїске і спокійне, чого я не почував від самого дїтинства. Пісоч. — І

Настя почувала що коло серця щось здавило. Лев. — Почував ся він, що не добре зробив. Чайч. — Бий його дужче, щоб почувсь. Хар. — Ой зачула моя доля, що не бути мїні дома. н. п. — Обидва поети бачать та відчувають людське горе. Зап. Кол. — Не перешкожає ніщо відчувати силу й красу схованої в сих віршах поезїї. Л. Н. В.

— **Чувствєвать себя** = мати, ся, мати себе, чути ся, чуяти ся, тїмнїти себе, почувати себе. — Козаки смутно себе мали. н. д. — Лист читає, смутно себе має. Ст. С. — Не доїхав він до дому, та й став уже не тїмнїть сам себе. н. о. Грінч. — **Чувствєваться не хорошо** = не добрїть ся. — Щось мїні не добрїть ся. Хар. —

Ч. силу, ч. себя вє силѣ = чути ся на силу. — Ой конї, конї сивашї? Чи були ви сьгодні на пашї? Чи чуєте ся на силу, чи вивезете на тую гірнюку крутую? н. п. — **Ч. влєчєніє, прїзванїє** = почувати ся. — **Дать себя почувствєвать** = дати ся в знакі.

Чугунный = чавунний. — **Ч. котєль** = чавун. С. З. — Жінка наставляє в піч чавуни. С. З.

Чугунъ = чавун.

Чудакъ, чудачка = чудний, на, чудовий, химерник, ця, чудак, чудар, дивак. дивєсник. С. Жел.

Чудачество = чудачство, дивачство (С. Жел.).

Чудачить, чудєсить, чудєсничать = химерувати, чудасїйничати; штўки витворїяти, фїглї стробїти.

Чудєсникъ, ца = 1. д. Чудакъ, 2. д. Проказникъ.

Чудєсность = чудобнїсть.

Чудєсный, но = 1. дївний, чу́дний, чу́дєнный, чудєсний, чудовий, дївно, чу́дно, на прбчуд. С. Жел. З. — Диво дивнеє. — Чудно якось дїєть ся між нами. К. Ш. — Та сон же, сон, на прочуд дивний мїні присняв ся. К. Ш.

2. чудовий (С. З.), дуже гарний, милєнний, чудєсний (С. Жел.), чудово, чудєсно. — Чудовї яблука. — Милєнний був собака. Кр.

Чудиться = здавати і д. Казаться 1. і Представляться 3.

Чудище = д. Чудовище.

Чудный, но = д. Чудєсний.

Чудо = чу́до (С. Жел.), дїво (С. Жел. Л.), велике — прєдїво, чу́до-дїво (С. Л.), найбїльше кумєдне — чудасїя (С. З.). — Старий жидого дав би гривню, щоб позвїрнуть на ті дива. К. Ш. — Чудо-диво такє мїні

трапилось, що й ві сні ще кому а чи марилося. С. Л.

Чудовище = марá (С. Л.), маріока, по́твір (С. Жел.), потво́ра, почва́ра (С. З. Жел. Л.), прочва́ра (С. Жел. З. Л.), чу́дище (С. Л.), чудерство, хóха, страхіття, дивогля́д (С. Жел.). — А ти п'яний що день божий, на марюку став похожий. Ряб. — За що ти покарав мене, що я породила таку потвору. Ч. К. — На морі морське чудерство з трьома губами і на кожну губу по 12 кораблів бере. н. к. — Таке страхіття зъявилось.

Чудовищний = дивогля́дний, почва́рний. С. Жел.

Чудодій = чудоді́й і д. Чуда́къ.

Чудодійственный = д. Чудотво́рний.

Чудотворець = чудотво́рець (С. Жел.), цілитель.

Чудотворний = чудотво́рний, чудоді́йний, чудовний. С. Жел. З. Л. — У Київ їздила, молилась, аж у Почаєві була — чудовная не помогала, не помогла свята сила. К. Ш.

Чудоцві́тъ, **чудоцві́тник**, рос. *Mirabilis Salapa L.* = ца́рська борідка. С. Ан.

Чужа́къ = чужі́й, чужени́к, ця (С. Жел.), чужине́ць.

Чужбі́на, чужбі́нка = 1. чуже́, чужі́нка (С. Жел.). — Чуже переступи, та не займи. н. пр. — Ласий на чужинку.

2. чужі́на (С. Л. Жел.), чужа́ чужі́на, чужа́ сторо́на, сторо́нка, сторо́нонька, чужа́ кра́йна, чужа(е)ни́ця. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою. н. п. — На чужині хоч здихай під тином, ніхто до тебе й не гавкає. н. пр. — Тут Шевченкові усе було чужою чуженицею. Кн. — Треба міні до свого роду чутку подати, бо тут чужа чужаниця. Хар. Пр. д. ще під сл. Край 2.

Чужда́ніе = цура́ння.

Чужда́ться = цура́ти ся (С. З. Л.), ухили́ти ся, саха́ти ся. — Цурав ся сіряка, а тепер і онучі радий. н. пр. — Ні с ким не знать ся і всіх цурають ся. Кот. — Диво дивне на світі з тим серцем буває: у вечері цураєть ся, в ранці забавляє. К. Ш. — Ті князівки цурались живого народнього язика. З. Ог.

Чужд́ий = 1. чужі́й і д. Чужо́й.

2. неприча́тний, неприча́сний (до чого), ві́льний (од чого).

Чужеві́рний = чужові́рний, не нашо́ї віри.

Чужезе́мець = чужозе́мець.

Чужозе́мний = чужозе́мний.

Чужени́нъ = д. Чужа́къ.

Чужестра́нець, чужестра́нка = чужозе́мець, чужозе́мка, чужостра́нець (С. Жел.), не на́ський.

Чужестра́нний = чужозе́мний, чужосто́ронній, чужине́цький (С. Жел.), не на́ський.

Чужейд́ний = чужо́дний. С. Жел. — Ч. расте́ніе, *Planta parosita* = чужо́дна ро-сли́на.

Чужо́й = чужі́й; сторо́нний. — Чужий хлівець не плодить овець. н. пр. — Чужими крилами не літай. н. пр. — Чужіе лю́ди = чужі́на, чужа(е)ни́ця, чужі́ лю́ди, чужі́нці.

Чужь = д. Чужа́къ.

Чула́нъ, чула́нчикъ = ко́бра, комі́рка, комі́рчина, хі́жа (Ос.), хі́жка (С. З.), тільки при хаті — прико́мірок (С. Жел.), при́бочник.

Чуло́къ, мн. чу́лки = панчо́ха (С. Жел.), панчо́хи (С. З. Л.), панчі́шки. С. Жел. — Набула без панчіх патинки. Кот. — Наділа панчохи і пантофельки власної роботи. Фр. — Черевички козлові, панчішки шовкові. н. п.

Чулочни́къ, ца = панчо́шник, ця.

Чулочны́й = панчо́ховий.

Чума́ = чума́, джума́, морові́ця. С. Жел. З.

Чума́зка, чума́зький = замазу́ра, нечу́па́ра, нехлю́й, шмарово́з і д. Неопра́тний.

Чумі́чка = 1. ополо́ник (С. З.), вареха́, шумі́вка. (Д. під сл. Лóжка).

2. нехлю́я, задрі́па, задріпа́нка, замазу́ра і д. Неопра́тна.

Чумі́чь = д. Чумі́чка 1.

Чумны́й = чумни́й, морові́й. — Морове пові́тря.

Чупру́нъ = чуб, чупри́на.

Чура́ = жорства́ (д. Песо́къ).

Чурба́нъ = 1. пень, коло́да, опу́пок, о-цупалок (С. З.). — Лежить, як колода. н. пр. 2. одороблю́, опу́дало, незгра́ба, неоте́са, маму́ла і д. Неповоро́тливий і Неуклю́жий.

Чури́лко = д. Козодо́й.

Чу́рка, чу́рочка = чу́рка, чу́рочка. (Д. під сл. Па́лка.)

Чурь = цур. — Цур мовчать! — Цур на двох! — Цур не займать!

Чу́ткий = чу́ткий (С. Жел.), чу́тливий, чу́йний (С. З.), сторо́жкий. — Тай птиця тепер якась дуже сторо́жка зробила ся: аби що — зараз полетить. Кр.

Чу́ткость = чу́ткість (С. Жел.), чу́йність.

Чуточка, у виразі: **чуточку** = годіночку, хвилинку, трішечки. — Я на одну годіночку: духу не переведете, а я вже й вернусь. Кн. — Трошечки заснула.

Чуть і чуть-чуть = ледве, ледві, тріхи (С. З. Л. Ш.), трохá. — Ледве дише. — Трохи не вправ. Пр. д. теж під сл. Едvá. — Ни **чуть** не **бывáло** = зóвсім ні. —

Чуть ли = трохá чи, трохá лишень. — Еге, трохá чи не він зробив міні шкоду. — Одже трохá лишень чи не зроблю я отак. Київ. — **Чуть ли не** = либóнь. С. Л. —

Чуть ли не тавó = трохá чи не тée, либóнь тée. — **Чуть-чуть не** = мáло що не (С. Л.), тріхи-тріхи (С. Л.), тріхи, трішечки не (С. Л.), óмаль, безмаль. — Усе до цурочки згоріло, сам тріхи-тріхи не проправ. Б. Г.

Чутьё = 1. **чуття**, **почуття**, **почування**.
2. нюх.

Чухá = д. Ченухá.

Чухать, разчухать = смакувати, коштувати, розсмакувати, ровкоштувати. — Ні як не розсмакую, яке це вино.

Чухь! = вацю, вацю!

Чучело = опудало (С. Л. З.), страхоуд (С. Жел.), мацапура (С. З.), маняка (С. Л.), одорóбло. — Оце опудало погане. Кот. — Наче опудало на горóді. Кр.

Чушка = 1. підсвинок. — Як годований підсвинок. К. Х.

2. зливок, виливок (олива або чавуну).

3. цурка (д. Пáлка).

Чушки = кобури (на pistolі, при сідлі). С. Жел.

Чушь = д. Ченухá.

Чуять, почувать = чути, почувати, учувати (С. Ш.), почувти, зачувти, учути. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п. Д. ще під сл. **Чувствовать**.

Чьё, чья, чьи = д. Чей.

Чьмъ = нїж (С. З.), а нїж, од, від, над, чим (С. Л.), як. — Більше заходу, нїж правнику. п. пр. — Йому більше, як сто год. Катеринос. — **Чьмъ дáльше, тьмъ...** = що далі, то... — Що далі, то все гірше. — Що далі, то більша дорожнята. Хар. — **Чьмъ скорѣ, тьмъ лúче** = чим швидче, тим краще. — **Бьги чьмъ скорѣ** = біжі чим дуж (К. З. о Ю. Р.), яко мóга швидче. (Пр. д. під сл. **Скорѣ**). — **Чьмъ бы сѣсть за роботу, онъ только гуляеть** = замість тóго, щоб сїсти за роботу, він гóльки справляе.

Чюмъ = курінь, катряга і д. Шалáшь і Кибйтка 2.

III.

Шабашевать, отшашевать = шабашувати, шабасувати, перешабашувати. — Жид поспішає, щоб у дорозі не довелося шабашувати.

Шабашить, ошашивть = шабашити, пошашити, покінчати роботу, обробити ся.

Шабашка = 1. неробчий, вільний, гулящий час. — На **шабашкахъ** = гулящого часу, на дозвіллі.
2. опунок деревини, що теслі беруть собі, скінчивши денну роботу.

Шабашный = 1. не робчий день, час. — **Ш. колоколь** = дзвін, котрим дають знак на скінчання роботи.
2. шабаш(с)овий, шабашковий. С. Жел.

Шабашъ = 1. шабаш, сабаш, шабас, субота (у жидів). С. Жел.
2. гóді, шабаш! С. Жел.

Шабёръ = сябёр, сябрó.

Шаблóнь = зразок, мóдла (Ман.).

Шáвка = д. Овчáрка.

Шáвкать = шáвкати, шáвкотити, мккулáти. — А старий зашавкотів щось... Кр.

Шагáла, шагáло = циба́нь, циба́тень, циба́тий. — З цим цибанем не збіжиш.

Шага́ние = ступáння.

Шага́ть, шагнúть = ступáти, переступáти, цибати, ступнúти (Кр.). — Широко ступав Марко, яввалося і ваги нїякої не було у його на плечах. О. Ст. — Ступай коню, ступай ворон з гори кам'яної. н. н.

Шагáстый = циба́тий.

Шагрáновый = шагрéньовий. — Шагрéньові палятурки.

Шагрáнь = шагрéнь (Ослєва або лошакова вичинена шкура).

Шагъ = ступáня, ступéнь, ступá, ступня́, пóступ, крок (С. З. Ос.). — Грízно

крикнув і приступив на ступінь ближче. Лев. — Два ступні зробив, та й упав. н. о. — Я голову тобі розвіблю, як ступінь ти хоч одня до мене зробиш. К. К. — Почав широкими ступнями ходити з кутка в куток. Пр. — Куди хочеш завести, повідай? Ні ступня вже не зроблю і далі. Ст. Г. — Мо ступнів два проїс і покинув. н. к. — Вони приступили ближче, може так, як на ступінь. Лев. — Аж гоміп, шелест від ступнів! — Я кинувсь миттю між кущів. Пч. — Я добре знаю її швидкі і легенькі ступні. Кп. — Невидючий і без цінка кроку не ступлю. Грінч. — На дванадцять кроків од кривиці. н. о. — Ша́гомъ = ходію, ступію (Вол.). — Пусти коней ходю, нехай висапають си. Кп. — Ідем собі ход-ю. Греб. — Іхали ступю. — Ша́гъ за ша́гъ = ходію, по-ступцем, нога за ногою. — Дѣлать большіе шагі, ходіть большіми шагами = широко ступати, цїбати. — На всѣкомъ шагу = скрізь, що ступінь. — Тіхымъ ша́гомъ = тихою ходію. — Прибавить, убавить шагу = приспішити, вкоротити ході, зменшити хіду. — Зменши ходу, бо я з тобою не зйду. Кп.

Ша́дрикъ = золá.

Ша́жѣкъ = д. Ша́гъ (здр.). — Ъхать шажкѣмъ = іхати тихою ходію.

Ша́йка = 1. ватага (С. З. Л.), бáнда (С. Ш.), зграя (С. Л.), шáйка (С. Жел.). — Ватага розбийників. — Предводителъ шáйки = отáман, ватаг, ватажѣк. С. З. 2. рáжка. С. З. — Принеси ряжку теплої води.

Ша́каль, зв. Canis aureus = шака́ль. С. Жел.

Ша́лапáй = ледáщо, гультай, гульвіса, лóдарь, лédарь, шеліхвіст, потінаха і д. теж Бездѣльникъ і Лѣнївець 1.

Ша́лашный = курішний. С. З.

Ша́лашъ = курінь (С. З. Л.), катря́га (С. З. Л.), б́уда (С. Л. Ш.), халаб́уда, халаб́удка (С. Ш.). — Зробив собі на баштані курінь, та там і ночував. н. о. — Люди катряги будують на жнвах. Шишацький С. З. — Хто на стерні спать ліг і од сонця катряжку зрбив, з свити або з рядна напъяз на трипожках. С. З. — Я́рмарочный ша́лашъ = я́тка, я́точка. — Не має тих яток, де продають батьків та маток. н. пр.

Ша́лберить, ша́лберничать = 1. байдикувати, байдувати, байдики біти. — Нічого не робить, тільки байдики б'є. 2. дурницю нести, балаєш точити, теревеші правити і д. Городить вздорь.

Ша́лберь = бáйда, гультай і д. Праздношатаючийся.

Ша́літь = пустувати (С. Л.), жирувати (С. Л.), жиркувати, сваволити, халясувати, гарцювати, дуріти і д. Дурáчить-ся і Рѣзвѣть-ся. — То посидит коло його, руку поцілує, то усамі страшенними сивими пустує. К. Ш. — У літку, саме серед дня, пустуючи, дурне ятій само забило ся до річки — напати ся водички. Б. Г. — Та впять не вчивсь і пустував, побив шибки. Гул. Ар. — Горщик в печі, пустувавши, Оксанка мала обернула і руку собі попекла. Грінч. — Посходились на улицю дівчата та хлопці і зачали жирувати. н. п. Грінч.

Ша́лливость, ша́лливый = д. Шаловлі-вость, Шаловливый.

Ша́лнєрь = завіска.

Ша́ловливість = пустотлівість, свавольство.

Ша́ловливый = пустотлівий (Кп. С. З.), пустіваний, сваво(і)льний, жартовливий. — А другая дівчинопька, жартовлива змалку, розпустила косу русу, мов тая русалка. Мова.

Ша́ловетѣ, ша́лость = пустѣта (С. З. Л.), пустівання (С. Л.), пу́стоці, ша́лощі (С. Л.), свавольство, дурість, дур, дурі́йка, бієння, гарцювання. — Той царенко тому хлопцеві з пустоти руку одтяв. н. к.

Ша́лунь, ша́луно́къ, ша́луни́шко = пу-стун (С. Л.), жирун (С. Л.), свавольник, сваволець, брику́н (С. Л.), кóкотень (С. З.), шкóдник, шалтай, здр. — Пустунчик, брикунець, зб. — ну́сто́та. — О мій пострибунчик, мій кототень маленький. С. З. — А в ночі йшли якісь шалтаї тай завесли його з будкою. н. о.

Ша́лу́ня = пу́стуха, пу́стухка (С. Л.), жиру́ха, брику́ха (С. Л.), шкóдниця.

Ша́лфѣй, рос. Salvia officinalis L. = шавлія, шевлія. С. Ап. — Нема мого миленького, нема його тута; посходила по садочках шавлія та рута. н. п.

Ша́лфѣйный = шавлієвий.

Ша́ль = 1. дур, дурі́йка і д. Дурь.

2. шаль. — На ній була дорога турецька шаль.

Ша́льной = шалєний (С. З. Л.), ошале-ний, навєсний, навіжєний, несамовітій, божевільний (С. Л.), про собак — скажє-ний. — Шалєнна муха вкусила за вухо. н. пр. — Оженив ся навєсний та взяв бісну-вату. н. п. — Скаженому псові звертай з до-роги. н. пр.

Ша́лѣть, ошалѣть = дуріти, шаліти (С. З.), шалєити, навєсїти, казіти ся, зду-рїти, ошаліти і д. Ошалѣть.

Шаманить = чарувати, дурити.

Шаманъ, ка = д. Колдунъ, колдунья.

Шамай = риба *Arpius clupeoides* — шамайка, *Alburnus clupeoides* Pall. — селявка, підкрійний синець. Ряб.

Шампиньонъ, гр. *Agaricus campestris* L., *A. edulis* Bull. — печеріця, печерічка. С. Ан. Л. З. — Ой хто любить грибка, а я печерички, ой хто любить дівчаточка, а я молодички. н. п.

Шамшитъ = д. Шавкватъ.

Шандаль = д. Подсвічникъ.

Шандра = рос. *Marrubium vulgare* L. — шандра, *M. peregrinum* Reich. — білий желізник, пійжа, шандра. С. Ан.

Шанецъ = шанецъ, окіп. — Обступили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п.

Шанцевати = шанцювати, робити шанці.

Шанка = 1. (переважно тепла), смушева гостроверха — шлик, шличок (С. З.), повстяна — магерка (С. Л.), яломок, з наушниками — малахай, капелюх (С. З. Л.), кудлата і висока — кучма (С. З. Л.), овеча — біра, бірка (С. Ш.), чабанська — чабанка, сукняна — шоломок, обшита кабардою, у запорожців — кабардинка, з рійками на вір конфедератки — рогачка (С. З.), жидівська спідня — ярмўлка. — Ђсть у мене шапка, ёсть у мене дві — смушеві обидві. н. п. — Старший син у хату вхожає, шличок здимає. н. п. — Шличок козацький несе, на його голову надіває. н. д. — Січовик в червоному жупані і в кабардинці на бакирь. О. Ст. — Що за мода: все шапки — рогачки. н. п. — Архіерейская шапка = мїтра. — Ђуть подъ красной шапкой = бїти в салдатах. — Снимаъ шапку = шапкувати. С. З. — Шапка въ рубль, а щї безъ крупъ, н. пр. = на носі сапгян рипїть, а у борщі трясця кишїть. н. пр.

2. вінець, корона.

Шапки, шапочки, рос. *Tagetes erecta* L. = повнякі, купчак, жовтякі (твоздики). С. Ан.

Шапочникъ = шапкаръ (С. Жел.), шаповал (С. З.).

Шапочный = шапковий. — Ш. поклонъ = шапковання. — Ш. разборъ = шапкобрання. — Пришълъ къ шапочному разбору = прийшов на шапкобрання.

Шапченка = шапця. Кр.

Шапша = висівки пшенишні.

Шарабанъ = повозка з лавками.

Шаравары = штанї, шаравари (С. З.), середня частина — матнї, нижня — холбші (С. З.). — В червоних штанях оксамитних матнею улицю мете-їде козак. К. Ш. — Заткнув колосі у халиви. С. З.

Шарада = загадка (на слово).

Шарахнуться = кинути ся, метнути ся, шарпнути, шарахнути, ся. — Конї злякали ся та й шарахнули в бїк.

2. гєпнути, ся, бєбєхнути, ся і д. Упастъ 1. — Посковзнув ся і гєпнув ся потлицею.

Шарикъ = д. Шаръ.

Шарить = шарити, шпортати (Кр.), нїшпорити. С. Л. Кр.

Шарканье = човганя.

Шаркватъ = човгати, С. Л.

Шаркотнї = човгаїна.

Шаркъ = човг!

Шарлатанить = морочити, архїмничати, шахраювати. — Хїба він справді знає так, як слїд? Архимничає, людей дурить.

Шарлатанскїй = архїмницький, шалаганський, шахрайський.

Шарлатанство = шахраїство. С. З.

Шарлатанъ = шахрай (С. З. Л.), архїмник, шалаган, шєлїхвїст, шєлїхваст, шалвїр (С. З.). — Коли луччую честь у вас мають похлїбці і шалвїри, нїж ми, запорожці. Сагайдашний. С. З.

Шарлаховый = жаркий (колїр).

Шарлаъ = д. Багоръ 2.

Шарлота, рос. *Allium ascalonicum* L. = трибулка і д. Лукъ.

Шарманка = катерїнка. С. Л. Жел.

Шарманщикъ = катерїнщик. С. Жел. — Закликали катеринщика і довго танцювали під катеринку.

Шарнїръ (в дверях) = пєтник.

Шаровїдный = кулястий (С. Л.), кулістий, кулюватий, банкїастий (С. Л.), опуклий (С. Л. Жел.), опукий, круглобобкий, галшїнний. — Коли земля куляста, так... Пр. — Земля має постать кулисту. Зем. — Голова у його галшина, хоч бабам намїтки галити. Кн.

Шароглавъ, рос. *Echinops sphaerocephalus* L. = ростропша, мяч, вовчі яблука, будяк білий. С. Ан.

Шаромыжникъ = дармоїд, чужоїд (д. Паразїтъ).

Шаромыжка, у виразї: „на шаромыжку“ = на дурнїчку, на дурнїцю. С. Аф.

Шаромыжничать = жити на дурнїчку,

чужоїдом жити. — Живе, наче вовчок той на тютові, чужоїдом. Кн.

Шарообразність = округлість.

Шарообразный = д. Шаровидний.

Шарь, шарикъ = шар (С. Жел.), кўля (С. Л. Жел.), кўлька (С. Л.), скляний — банька (С. Ш.), що ним гладять намітки — гало, гальце (С. Жел.), дерев'яний невеличкий — галка (С. Жел. Л.), з шерсті то що — опука (С. Л.), з тіста — галка, галўшка, балабуха, балабушка (С. Л.), дерев'яний, що діти підбивають ковчівками — свінка, з свігу — баба. С. Ш. — Місяць так само як і сонце і земля має вид опуклий, себ-то, як банька. Де-що про сьв. Б. — Земля кругла, як куля. Де-що про сьв. Б. — Земля куля. Зем. — Бунчук з позолотистою галкою. Л. В. — Бабу качати. С. Ш.

Шашить = шелестіти, шамотіти. С. З.

Шашть = шашть (С. З.), шусьг (С. Л.), сусіль (Ос.), тиць (С. Ш.). — Шашть у двері. С. З. — До Турна в північ шусьг в намет. Кот. — Ті стережуть, а вони сусіль у хагу. н. о. — Тиць, аж і Гриць. н. пр. — А він міні тиць назустріч. С. Ш.

Шатаніе = л. хитання, колихання.

2. вештанія (С. Л.), никання, сновигання і д. Бродня.

Шатать, шатнуть, пошатнуть, ся = л. хитати, колихати, коливати, вихати, хитнути, колихнути, схитнути, похитнути, ся і д. Качать, ся, Качнуть, ся і Колебать, ся л. — Зуб хитаєть ся. — І вітер не віє і галля не колише. н. п.

2. хитати ся, точити ся (С. Ш.), хитнути ся, поточити ся. — П'яний такий, що на всі боки точить ся.

Шататься = віяти ся, хиляти ся, блукати (С. Ш.), тиняти ся (С. Ш.), вискати, вештати ся, сновигати (Сп.), байдики бити, вітритки ловити і д. Слоняться.

Шатёрный = шатровий, наметний.

Шатёръ = л. намет, шатро, шатёр. — Наступає чорна хмара, став дощ накрапати; позволь, батьку-отамане, намет напнати. н. п. — Ой під Саборею там Мазепа намет напинає. н. д. — Він прийшов в шатро до Хмельницького. Кн. — Живущій въ шатрѣ = шатёрник. С. З.

2. сітка (на тетерюків).

Шаткй, шатко = л. хиткий (С. Л.), хитко, хилкий, хилко, хибкий, хисткий, хистко і д. Валкй і Зыбкй 1; несталий, непевний і д. Непостоянный. — Коли б земля вбили навкруги, так би соха і не була такою хиткою. Кн. — Голова у його

хистка: сьогодні одне, завтра навпаки. Кн. — Ни шатко, ни валко = д. під сл. Валкйй. 2. неспокійний, бурхливий і д. Мятёж-ный.

Шаткость = хиткість і д. Зыбкость.

Шатнуть, ся = д. Шатать, ся.

Шатунъ, шатунья = волоцюга, заволó-ка, швєндя, латрига (Хар. Сп.) і д. Бродяга і Праздношатающійся.

Шаферъ = дружок (С. Л.), дружба, боярин (С. Л.) старший — старший боярин (С. Аф.), помішник — піддружий. — Ой вижди, матусенько, огляди, що тобі бояре привезли: привезли скриню, перину й молоду княгиню. н. п.

Шафирникъ, ца = плетун, плету́ха і д. Сплётникъ, ца.

Шафирничать = д. Сплётничать.

Шафранный, шафрановый = шапрановий.

Шафранъ, рос. Crocus sativus L. = шапран. С. З.

Шахматный = шаховий. — Ш. доска = шахівниця. С. Жел. — Ш. игра = шах-хи. С. Жел.

Шахматъ = вічко (на шахівниці).

Шахматы = шахи. — Игра въ шахматы = шахи. С. Жел.

Шахта = шахт, шахта (С. Жел.), для добування камію — КОЛОДЯЗЬ. — Ота шахта, де ми торік робили, так 70 сажень завглибши. — Наклонная, вертикальная, продольная ш. = похідна, сторчова, подóвшня ш. — Шахта усякі бувають: похідні, отак як погірб похідний, тільки глибокi дуже, так і звуть ся — похідні шахти. А то ще сторчові бувають. Ті як колодязь викопано. А там у землі подовжня шахта. Загірна. Під землею.

Шахтёръ = шахтáрь. — Шахтарі наші поспішали ся на шахти, бо хотіли того ж дні почати роботи. Загірна. Під землею. — Вони бувають: забойщики і сапошники. — Забойщик рубає вугіль, а сапошник одвозить той вугіль. Загірна.

Шахтный = шахтовий. — Увійшли в шахтову будівлю. Там уже було кілька шахтарів. Загірна.

Шахъ = шах, царь, султáн (перський). 2. шах (вираз в грі в шахи).

Шашаль = метениця. — Нівечить бджіл метениця, гробак якої точить вощину. Ст. О.

Шашень, Teredo navalis = шашель. С. Жел.

Шашеница = дамниця. С. Жел. З. Пав.

Шашечный = дамковий. — Ш. игра = дамки. С. Жел. З.

Шашка = 1. дама, дамка. С. Пав. — В хлюста, в візка іграли і дамки по столу совали. Кот.

2. шабля черкеська.

Шашни = кáверзи, штúки і д. Продѣлки і Прієски.

Шашничать = кáверзничати, крутіти і д. Кáверзити.

Шабра = помелó (С. З. Л.), держално — помелище.

Шабрити = мiти помелóм.

Швальня = швальня, кравéшня (д. під сл. Мастерская).

Шведь = швед, шведин.

Швейка = д. Швей.

Швейкинъ, швейнь = швáчки.

Швейный = швáцький. — Ш. машина = швáцька, кравéцька машина. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо кравéцької машини. Кв. — Занимáться швейнымъ мастерствомъ = швачкувати. — Швейное мастерство = швачкування.

Швейцаръ = д. Приврáтникъ.

Швець = 1. кравéць (д. Портной).

2. кушнiр (д. Шубникъ).

Швеція = Шведчина. С. З.

Швецький = кравéцький, кушнiрський. — Кравéцькі ножиці. — Кушнiрський цех.

Швей, швейка = швáля (С. З.), швáха, швáчка (С. З. Л.), що вишиває шовком або золотом і сріблом — гаптарка. — Во-на швачка й прачка: дотепна дiвка. Кв. — Я швачка зі Львова, приїхала позавчора, привезла голку і ниточку шовку. н. п. — Коли у швачки за шитвом нитка в'єть ся, то той, чие шитво, того року ще не вмере. н. пр. Ман.

Шворень = швóринъ, свóринъ, шквóринъ.

Швыромъ = навкидiя, навкидачá і д. Броскомъ.

Швыряние = кидання, шпурляння, швиргання.

Швырять, швырнуть = шпурляти (С. З. Л.), швиргати (С. З. Л.), шпуряти, шпурити, швирляти, вергати (С. Л.), шпурнути (С. З. Л.), пошпурити, швиргонути, шваркнути. — Шпурнув він кухоль об землю. С. З. — Он баба хлiб бровку шпурнула. Кот. — А він як пошпурить палицю на вдодiв. н. о.

Шевеление = ворúшння.

Шевелить, шевельнуть, ся = ворúшити, ся (С. Л.), порушати, ся (С. Л.), рúхати ся, мiяти ся, ворухнути, ся (С. Л.), поворухнути, ся, зворухнути, ся, зрúх-

нути, порúшити (С. Л.). — I молодi, як зiйдуть ся, то либо та тихо, як у раю, — а дивиш ся — ворúшити ся лихо. К. Ш. — А лютеє лихо в самiм серцi ворухнулось i свiт запалило. К. Ш. — Слухаюсь, тiльки не рухаюсь. н. пр. — Шевелить усiми = моргати вусом. — Ш. сiно = перегортати, перегрiбати сiно.

Шевренька = кúча, кóець (д. Клётка).

Шевронъ = галúн, нашiвка (на рукавi у салдатiв).

Шейка = шийка.

Шейный = шийний. — Шейныя сочлененiя = в'язи. — Аби голова на в'язях, то все добре буде. н. пр.

Шейшка = шийка.

Шейца = шийка. — Як ухоплю за шийку, та дам княку. С. З.

Шелгунъ = тóрба (матроська).

Шелёвка = шальóвка. С. Л.

Шелестить, шелестеть = шелестiти (С. З. Л.), шамотiти (С. З. Л.), лопотiти, шиширхнути (С. Жел.). — Минає осiнь, шелестить пожовклé листя. К. Ш. — Очеретом не шелесне. С. З. — Темно, глухо у старому лiсi, не шелесне гiлка в верховiтi. Гринч. — Залiз у чужу солому та й шелестать. н. пр. — Тополi листом шамотiли. С. З. — Листя лопотить. Кр. — Щось залопотiло коло мене. Кр. — Нiгде ани шиширхне. Снiп.

Шелестъ = шéлест (С. З.), шелестiння, шамотнiя, шамотiння, шамотнiява, пóдуск, лопотiння.

Шелестящий = шелеснатий, шамкiй.

Шелковидный = шовковистий.

Шелковица, шелковинка = шовчина, шовчинка. — Нiчим дошить — хоч би тоби одна шовчинка. н. о.

Шелковистый = д. Шелковидный.

Шелковица, ros. *Marus nigra et alba* = шовковиця, бiла шовковиця, безплiдна — шовкун. С. Ан. З.

Шелковичный = шовковичний. — Шелковичное дiрево = д. Шелковица. — Ш. червь = гусениця шовкопрiяда. — Гусениця шовкопрiяда випускають з себе ниточки того павутиння, що з нього, мов з льону, можна робити добру тканину. Ст. О.

Шелководство = шовководство, шовковництво. — У нас на Украiнi кохають ся в шовководствi в Полтавщинi. Ст. О. — Занедбане шовковництво дало б селянам добрий зиск. Кн.

Шелководъ = шовковод.

Шелковый = шовковий. — Шёлковая ма-

- терія = шовк, саѣта, єдвѣб, блават, блаватас. С. З. Ш.
- Шелкопрядъ**, ком. *Phalaena bombyx* = шовкопряд. Ст. О.
- Шелкъ** = шовк. С. З. Л. — На брѣохъ шѣлкъ, а въ брѣохъ щѣлкъ = на нові сапъян рипіть, а у борщі тряєця кипіть. н. пр.
- Шелохнѣть** = д. Шелыхать.
- Шѣлуди** = шѣлуді (С. З.), пархи.
- Шелудивый** = шолудивый, пархатий. — Шолудиве пороса і у Петрівку змерзє. н. пр.
- Шелудивѣть** = шолудивіти.
- Шелудякъ** = шолудивецъ, пархѣч і д. Шелудивый.
- Шелуха** = 1. душпайка (С. Л.), душпйна, шолупайка, шолупина; лузга, луска (С. Л.), лупа, шужина, від крупів — підкрѣпина. — Наекла я шившок з гречаної луски, щоб подавили ся дружки. н. п. — Тут тільки висівки та лупа. Кр. — А лупи як було повно в куті, так і є. Кн.
2. луска. — Пливе щука з Кременчука, луска на ній сяє. н. п.
- Шелушеніє** = лущення.
- Шелушѣть, ошелушѣть** = лѣзгати, лѣсцати, лѣщити (С. З.), лѣзати, розлѣзати, облірати, вилѣсцати, вилѣщити, обліщити, ся. — Як вечер — вже за ворітьми, насіння лускає. н. о. — Сидить наче в сьвѣто та горішки лущить. Кн.
- Шельхати, шелохнѣть, ся** = ворухіти, колыхати, ворухнѣти, ся, колыхнѣти, ся, шелехнѣти, ся. — Пливе човен тихо та рівно — і не колыхнеть ся.
- Шельма** = шельма, шейма і д. Мошенникъ і Плутъ.
- Шельмовать, ошельмовать** = шельмувати, банітувати.
- Шемай** = д. Шамай.
- Шепелѣть, прошепелѣть** = шепелѣти, шепелѣвити, прошепелѣвити.
- Шепелюнь, шепелюнья** = шепелѣвецъ, шепелѣвка.
- Шепетать** = д. Шепелѣть.
- Шепетливый** = шепелѣвий, шечерявий.
- Шепетунъ, шепетунья** = д. Шепелюнь.
- Шепнѣть** = д. Шептать.
- Шѣпотъ** = шѣпіт, шепт, шѣпіт, шѣпѣта, шѣпотѣння, шушукання. — За вашим шептом нашего крику не чутъ. н. пр. — Вона почула його шѣпотѣння з Прієскою. Кн. — І пішло за його шушукання поміж людьми. Грінч. — Шѣпотомъ = пошепкѣ. — Балакають собі пошепки. Кв. — Це слово „живі“ освѣтило мій мозок і я навіть пошепки проказав його собі. Пісоч. — Цить! неси, коли кажуть! пошепки, але досить завірляюче гримнув він. Лев. В. — Почув глум і пошепки і в голос. Лев. В.
- Шепталá** = брусковина (овоч).
- Шептаніє** = шептанія, шепти, шушукання.
- Шептать, прошептать** = шопотати, шепотіти, прошепотіти. — Прошепотів щось і не розбереш.
- Шептаться** = шептати ся, шушукати ся, тишкувати ся, нішкати ся. — Панночки, тишкучись, на сьмѣ його піднімали. К. Х.
- Шептѣнь, шептѣнья** = 1. шептѣн, ха. 2. шептѣн, ха, шепотѣнник, ця, підслѣхач і д. Наушникъ, ца 1. — О! вже видно, що була шептуха коло уха. н. пр.
- Шерѣнга** = лава, ряд, шерѣга. — Ставить въ шерѣнгу = ставити в лаву, в ряд, шерѣгувати. — Ой везли нас та в нову брану, ставили нас до прийому усе в одну лаву. н. п. — Не шерѣгувати йому козацького війська. І. Г. — Задзвонили в усї дзвони, гармати гримали; у дві лави задіпрянци з москалями стали. К. Ш.
- Шерѣговый, шерѣгожный** = шерѣговий, рядовий.
- Шереховатость** = шаршавість, шерсткість.
- Шереховатый** = шаршавий (С. Л.), шерстний, шорстий, кострубатий (С. Л.), шкарублястий. — З одного боку гладеньке, а з другого шаршаве. — Поведи рукою, сам тямтимеш, що стіл шкарублястий, треба ще гладить його. Кн.
- Шерошить** = шаршавити, кошлати, кошлатити, куйбѣдити і д. Взъерошивать.
- Шерстобѣть** = шаповал.
- Шерстобѣнья** = шаповальня.
- Шерстобѣй** = д. Шерстобѣть.
- Шерсточесальная машинá** = чухрѣн. Лев.
- Шерсть** = шерсть, овеча — вѣвна, з шльонських овецъ — шльонка, з шпанських — шпѣнка, з нїг овецъ — обнїжки (Сп.). — З овецок перше вовну драли, а далі мяса забажали. Б. Г. — Приженеш барана, обстрижи вовну з його. Грінч. — З козла нї вовни, нї молока. н. пр. — Пошила б баба кожуха, так вовна перешкожає. н. пр. — Хоч вовни, аби кишка повна. н. пр.
- Шерстяной** = шерстяний, вовняний. — Ильных клубків вісім, а дев'ятий малий вовняний. К. Ст.
- Шершавый** = кошлатий, кострубатий, кудлатий і д. Веклобченний. — Яє у вас кумедне, кошлате простирядно. Кр.

Шершавѣтъ = кошлатѣти, про кожу — шерхнути.

Шершень = 1. ком. Oestrus — шершень, шершун.

2. пѣлех, пелехатій, кудлань, кудлаій.

Шершѣтъ = д. Шуршѣтъ.

Шѣствие = хід, ходѣ, ходїння.

Шѣствовать = іти, йти, ступати, виступати.

Шестерѣкъ = шестерѣкъ (вѣрвочка у шість стальок, шість свѣчок на хунт, колода в шість верхків в одрубї то-що).

Шестѣрка = 1. шестерня, шестерѣкъ (коней).

2. шостака, шістка (в картах). С. Л.

Шестерня = 1. шестерня (механ.).

2. д. Шестѣрка 1.

Шѣстеро = шість, шѣстеро.

Шѣстигласный = шѣстиголосий.

Шѣстидѣвный = шѣстидѣнный.

Шѣстикъ = д. Шѣстикъ.

Шѣстилѣтній = шѣстилѣтній, шѣстирѣчній (С. Жел.), про животину — шостака.

Шѣстисторѣнный = шѣстирѣчний.

Шѣстиугѣльничекъ = шѣстикѣтник. С. Жел.

Шѣстиугѣльный = шѣстикѣтний. С. Жел.

Шѣстнадцатъ, **шѣстнадцатый** = шѣстнадцатъ, шѣстнадцатеро, шѣстнадцатий, одна шѣстнадцатая часть = пѣвосьмѣчка.

Шѣстока = припѣчок. С. Л. — Не топила, не варила, на припѣчку попѣл. н. п. — Знай сверчокъ, свой шѣстока = знай корѣва своѣ стѣило. н. пр. Д. теж під сл. Сверчокъ.

Шѣстонѣръ = пернѣч, пѣрнѣч. С. З.

Шѣстой = шѣстий. — Шѣстая часть = шѣстина.

Шѣсть, **шѣстикъ** = жердѣна (С. Л.), у рибалок — бовт, бовтъ, довгий, щоб одиухувати — ялінка (Ман.), стромляти — Віха, тѣчка, тѣчина, знімати овочі з дерева — лѣщї і д. під сл. Жердѣ.

Шѣсть = шѣсть. — Шѣсть съ половиной = пѣв сѣома.

Шѣстьдѣсятъ = шѣстьдѣсят, про деякі речі — копѣ. С. З. — В Уманю яйця продають ся на копи.

Шѣстью = шѣсть разѣв, шѣстьма, шѣстьома. — Шѣстью шѣсть = шѣсть на шѣсть.

Шѣя = шѣя, здр. шѣйка, поб. — шѣйка, задня частина — гамалик, карк (С. З.), де саме вѣязи — вѣязи (С. Аф.), у вола верхня частина — карк, передня — під-

гѣрля, вѣло, та частина, на котру упрѣається ся ярмо — припѣр, прѣпѣр (Ман.). — На те й голова на карку, щоб могуть не злѣтѣв. н. пр. — Трохи вѣязѣв не скрутив собѣ. Кр. — Усе буде добре, аби голова на вѣязях. н. пр. — Дать въ шѣю = потѣлишника дѣти, в потѣлицю зацѣдѣти, тришия дѣти (С. Ш.). — Сбыть съ шѣи = збѣти ся, здѣхати ся. — Сломать шѣю = скрутити, звернѣти вѣязи. — Трохи вѣязи не звернув. С. З. — Прогнать въ шѣю = в три вѣрви вигнати, тришия дѣти. — Дали нам греки прочухана і самого Енея пана в три вирви вигнали відтѣл. Кот. — Съ толѣстою шѣею = шѣян, гамаликуватий. — Съ длѣнною шѣею = довговѣзній. С. Аф. — Народ по тих хуторах гамаликуватий. К. Х.

Шибѣлка = шѣвѣгалка.

Шибкій = шѣвдкій, прудкій і д. Быстрый і Скорый.

Шибко = 1. шѣвдко, прѣдко, хѣтко.

2. сильно, дѣже, шѣрко. — Вони дѣвлять ся і жуть, кого конї шѣвидко пруть. н. п. — Він його дѣже вдарив. — Нуте, хлопцѣ, шѣвидко, шѣпарко, музики заграйте. Гул. Ар.

Шибкость = шѣвдкѣсть, прѣдкѣсть, хѣткѣсть, шѣпаркѣсть.

Шибче = шѣвдче, прудчѣш, хутчѣій.

Шѣворотъ = кѣмѣр. — Наколѣтитъ шѣворѣтъ = накласти в потѣлицю, по шѣям дѣти — Шѣворѣтъ на вѣворѣтъ = до горѣ ногѣми, шкерѣбертъ (С. З.).

Шѣкарный = шѣкарний (В. Ш.), шѣковный (С. Жел.).

Шѣкать, **ошѣкать** = шѣкати, обшѣкати.

Шѣкша, рос. Empetrum nigrum L. = водѣянка, голубѣнецъ. С. Ан.

Шѣкъ = шѣковнѣсть.

Шѣло, здр. шѣлишко = шѣло, здр. шѣльце, котрим роблять дѣрочки в рѣшетѣ то що — пробѣйчик. Лев.

Шѣлообразный = шѣлуватий.

Шѣльничекъ = д. Мошѣнничекъ і Плуть.

Шѣльный = шѣловий.

Шѣльничать = шахрувати і д. Мошѣнничать і Плутувать.

Шѣна = шѣна. — Обивать шѣнами = шѣнувати. — Колѣса съ шѣнами = бусѣованї колѣса.

Шѣнѣль = шѣнѣля. — Москаль добрый чоловік, та шѣнѣля його злодѣй. н. пр.

Шинкованіе = шаткуванѣня. — Инстру-

- мєньт для шинкованія = шатківниця. С. З.
- Шинковатъ** = шаткувати. — **Шинкований** = шаткований. — Шаткована капуста. С. З.
- Шинований** = бушований. — Слїд узенький і колеса не бушовані. Грінч.
- Шинний** = шинний.
- Шинокъ** = шинк, шинок. С. З.
- Шиночный** = шиночкий.
- Шинуть** = д. Шинѣть.
- Шиноватый** = колючий, тернистый, шпичкуватий.
- Шинovníкъ** = рос. *Rosa canina* L. — Шипшина (укр.), дїка рѣжа, шипчак (гал.), *R. eglanteria* L. = жѳвта шипшина. С. Ан. — Коловь сердега об тернину, пошарпав ся весь об шипшину. Кот.
- Шинovníkový** = шипшиновий.
- Шинь** = 1. риба *Acipenser Schura* — виз (в породи осятрів).
3. шпилька, колѳчка (С. Л.), терня, тернина (С. Ш.). — З Троянди квіточку зїрвала, та шпильку в рученьку загнала. Б. Б. — Терня в ногу залїзла. С. Ш.
3. гак (в підкові). — Треба перекувать коня, бо вже таки позбивались. С. Аф.
- Шинѣніє** = шипіння, сичання, шкварчання, шваркотнїя.
- Шинѣть, шинуть** = шипіти, шипотіти, сичати (С. Л.), засичати, про сало, масло на огні — шкварчати (С. Л.), зашкварчати, про воду — булькотіти, клекотіти. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот. — Як та гадюка сичить на його. Грінч. — Сало шкварчать на сковороді.
- Ширє** = шірше. — Становїть ся, сдѣлать ся ширє = шіршати, пошіршати. — Од тепла усяка річ ширшає і робить ся більшою. Де-що про Сьв. Б.
- Ширинá** = ширина, шир, широтá, широчинá, ширѳкість, ширник. — **Въ ширину, шириною** = ушїр, ушїршки, вшїршки, завшїр, завшїршки, навшїршки, уширочїнь, ширником, ширнику. С. Л. З. — Сявнїв два завшир. С. Аф. — Ширнику верстов 5 наша земля. — Ширником не виїде Пєюд проти озера Лебедина. Хар.
- Ширить, расширить** = шїрити, широчїти і д. Расширять.
- Шїркатъ, шїркнуть** = чѳвгати, чѳвгнѳти.
- Шїрма**, частїше мн. шїрмы = паравán (С. З.), перегорѳдка, маленькі — хистѳк.
- Ширѳкий** = ширѳкий, дуже — ширѳчен-
- ний (С. Л.), ширѳчений, про свиту і верхню одєжу — опѳлистий. С. Л. — **Ширѳкая низменность** = роздѳл, роздѳлля. — **Бѳлѳе ширѳкий** = шїрший. — Ширѳкий лист на калинї, а ще ширший на дубочку. н. п. — Опѳлиста свита.
- Ширѳкѳ** = ширѳко.
- Ширѳкѳбѳдрый** = бѳдратий.
- Ширѳкѳвѳтвїстый** = ширѳкогиллѳстий.
- Ширѳкѳкѳбѳтый** = маслакуватий.
- Ширѳколіственный, ширѳколістный, ширѳколістѳый** = листатий, лапатий, лапастий (С. Л.), лопуховатий, лопухатий. — Сьогорїшний очерет такий листатий.
- Ширѳколіцый** = повновїдїй, ширѳковїдїй, видатий, пїкатий (С. Л.).
- Ширѳколѳбый** = лобатий.
- Ширѳколѳчїй** = плечїстий.
- Ширѳкопѳлый** = опѳлистий. С. Л.
- Ширѳкорѳбый** = ротатий.
- Широтá** = ширѳкїсть і д. Ширинá. — Довгїсть сягає до 800 миль, ширѳкїсть до 200 миль. Зем.
- Ширь** = д. Ширинá.
- Ширятъ** = ширїти, кружати, кружлати. — Орлом сизогкрилим лїгає, ширє, аж небо блакїтне ширѳкими бѳв. К. Ш. — Чѳго лїтавш ти, кружляєш, що у гаю ти шукаєш? Пч.
- Шить, сшїть** = шїти, зшїти, пошїти.
- Шитьє** = 1. шиттїя, пошиттїя; гаптуваннєя і д. Вышиванїє. — За пошиттєя не дорого вяла.
2. шитвѳ (С. З. Л.); вишїванка (С. Аф.), золотом, шѳвком — гафт, гаптуваннєя. — Чиє це шитво? — З золотим гаптуваннєям на синьому комїрчику. О. Мир.
- Шїферный** = д. Сланцѳвый.
- Шїферъ** = д. Сланецъ.
- Шинїмора** = 1. д. Мѳшєнникъ. 2. д. Фискаль.
- Шїшка** = 1. шїшка, на тїлі — гѳля (С. Аф. Л.), гѳгля (С. Аф.), гѳля (С. Л.), морг(г)ѳля, г(г)ург(г)ѳля, могодзѳля, гунáдза (Ман.). — Від його цѳбуха набїгла гѳля за вухом. С. З. — Вертав ся він до господи часом з гѳлею на лѳбі. Кн. — Така гѳля, як кулак, в горлі йому сїла... Лїчать, лїчать доктори, а все гѳля цїза. Руд. — Таку йому у два кулаки гѳнаду на потилицї нагнав. н. к. Ман. — **Набїть шїшку** = нагѳнадзити. Ман.
2. бот. *Strobilus* = шїшка, бїрка (Хар.), бурѳлька (Кр.). — Пішли у бїр по шїшки. Кв. — На лататтї бувають великі бурѳльки. Кр.

Шишковатий = г(г)улястий, гуглястий (С. Аф.).

Шикконосный = шикковий. — Ш. раетенія, Coniferae = шиккові рослини. С. Жел.

Шимбола, шимболка = гургуля, моргуля, гуналда (велика, д. Шішка 1.).

Шишъ = дуля (С. Аф. З. Л.) хвіг(г)а, московська бурулька. С. Ш. — Дуля тобі під ніс. — **Показати шишъ** = дулю дати. — Не шука дулю дати в кишені. н. пр. Д. ще під сл. **Кўкишъ**.

Шкаликъ = каганецъ (до ілюмінації).

Шкапъ, шкапчикъ = д. **Шкафъ**.

Шкатулка, шкатулочка = шкатула, шкатулка (С. З.), скрінька (С. Л.). — Що в тому титулі, коли пусто в шкатулі. н. пр.

Шкатулочный = шкатулковий.

Шкафъ, шкафикъ = шафа, шахва (С. Л.), шафка, на посуду — мисник (С. З.), судник (С. Л.), креденець (Прав. С. Л.), що в кутку — косяк, косінець. — Поклав у шафу — хай там лежить. Лев. В. — Відвернула ся до шафи і почала в ній шукати. Фр. — Поклала на миснику на полиці. С. З.

Шкваль = хуртовина, шквіря. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля забивала човни. К. Св. II.

Шквара = 1. д. **Окалина**. 2. вишкварок, вишкварки. С. Аф.

Шкворень = д. **Шворень**.

Шкивъ = д. **Блокъ**.

Школа = 1. школа. — Віддали хлопця у школу.

2. шкілка (С. Жел.), садібня, розсадник.

Школить, вишколить = муштрувати, ви-муштрувати.

Школьникъ, ца = школяр (С. З.), школярка, школярниця, зб. школярство (С. З.).

Школьникескій = школярський, школярів. С. З.

Школьникество = школярство. С. З.

Школьный = шкільний.

Шкура = д. **Кожа**.

Шлагбаумъ = рогатка, коловорот (д. **Застава**).

Шлакъ = жужелиця (С. З. Аф.), віпса, ціндря. — Забрали коло кузні усю жужелицю та на греблю. Кн. — Багато заліза у віпсу повернув. н. пр.

Шламда, рос. *Spiraea ulmaria* L. = гіршник, огіршник, медунія, бузина болотна, кашка, жаб'ячі конопельки. С. Ав.

Шлафрокъ = халат, шляфрок.

Шлемъ = 1. шелом, шишак (С. Ж. Жел.), мисюрка (С. Ж.), частина, що над лобом — прилбиця. С. З.

2. шлем (в картах).

Шленда = мандрюха, повія, хвóйда, фльбндра (С. Ш.), хльбндра.

Шлендаты = 1. волочити ся, вештати ся, швандяти, швендяти тиняти ся.

2. тьопати ся, брьохати ся.

Шлепаніе = шльопання, тьопання.

Шлепать, шлепнуть = 1. шльопати, хльопати, плескати і д. **Хльопать**

2. гепати, гепнути, шелепати, шелепнути, бабáхнути.

Шлепаться, шлепнуться = шелепати, гепати, шелепнути ся, гепнути, ся, бабáхнути, бебэхнути, беркіцнути.

Шлепокъ = шльопанецъ, ляпанецъ, пляцок. — Дати пляцка.

Шлей = шлейка. С. З.

Шлифовальщикъ = шлюфёр. С. Жел.

Шлифовать, вышлифовать = шлюфовати (С. Жел.), шліховати, полірувати, лошціти, личкувати, ковзати, вишлюфовати і т. д.

Шлифовка = шлі(ю)фовання.

Шлыкъ = д. **Повойникъ 1**.

Шлюзъ = опуст (в греблі), заставка, заставка (в лотоках у млині).

Шлюха = повія, потіпаха, хвóйда і д. **Шленда**.

Шлянда = д. **Шленда**.

Шляндаты = д. **Шлендаты**.

Шляпа = бриль, брилик (С. Аф. З. Л. Ш. — соломяний і повстяний), капелюх, капелюш (С. З. — повстяний), кресаня, крисаня (С. Жел. — у Гуцулів). — **Поля шляпы** = полі, криси. — Кресаню з полами насуне аж на чоло. Федь. — Роман надів бриля і попростував у лісок. Лев.

Шляпка = 1. брилик, капелюх, капелюш, капелюшник. — Лопух зірвала і накрила, неначе бриликом, свою головоньку. К. Ш. — На голові її сидів чорний капелюх. Кн.

2. голівка (гвіздків).

3. шапка (у грибів).

Шліяться = вештати ся (С. Л.), волочити ся, швá(е)ндяти (С. Л.), тиняти ся (С. Ш.), бродити, бейкати ся, часто — розвештати ся, розшвá(е)ндяти ся, розмандрувати ся. — Він усюди вештаєт ся. К. Ш.

- Шмелёвий, шмеліний** = джмеліний. — Інший доскоче й до самого джмелиного гнізда. Ст. О.
- Шмельцерь** = д. Плавільщикъ.
- Шмель**, ком. *Apis terrestris* = джміль, чмель (С. З.), чміл (С. З. Л.). — Джмелі збирають той мед із де-яких отрутих квіток. Ст. О.
- Шмигати, шмигнути** = шмигати, шмигати, шмигнути (С. З.), майнути (С. З.), югнути (Ос.). — Из льоху та в хату знай шмигяє, наливає. К. Ш. — А як сее дівка зачула, тай із улиці майнула. н. п.
- Шмигъ** = шмиг, шастъ. — Шастъ у хлѣв. Греб. — Шмиг із хати.
- Шнійперъ** = пушадло (у коновалів).
- Шнурѡка** = 1. шнурованія.
2. шнурівка, шнурованія (С. З.), коло постолів — волѡки. — Продай, мамо, дві телиці, купи міні шнуровиці: в мене циці трясуть ся, з мене хлопці сьміють ся. н. п.
- Шнурѡкъ** = шнурѡк, короткий — поворозка, товстий і не довгий — мѡтуз, мѡтузѡк, мѡтузка, в штанах — очкѡр, в косах — підкїсник, підкїсничок.
- Шнуръ** = 1. шнур, котрим шнурують вози — шнурованія.
2. шнур (міра довжини поля, д. під сл. Мѡра).
- Шнырати, шнырнути** = шмиглати, нікати, нішкати, ся, швандигати (С. З.), шейкати ся, шмигнути. — Цілий день никає по селу, то все знає. Кн.
- Шовъ** = шов. С. Жел. — По швѡ распорѡлось = по шитѡму распорѡлось.
- Шѡмполь** = набѡйчик, драч, набіяк (С. Пар. Жел.). — Заложив набѡн, та нічим забити — драч зламав ся. Кн.
- Шѡпотъ** = д. Шѡпотъ.
- Шѡрникъ** = лімарь, рїмарь (С. З. Л. Жел.), шѡрник (С. Жел.). — Быть, пробѡть шѡрникомъ = л(р)имарювати, прол(р)имарювати. — Шѡрник свитнику не товариш. н. пр.
- Шѡрничество** = лімарство, рїмарство, рїмарщина. — Заниматься, позаняться шѡрничествомъ = лимарювати, пол(р)имарювати.
- Шѡрническій** = л(р)имарескій. С. З. — І реміцца римарського не варт. н. пр.
- Шѡрний** = шѡровий.
- Шѡрохъ** = шѡрех, шамотія (С. Л.), шѡлест. — Провзводить ш. = д. Шѡрошитъ.
- Шѡрошитъ, шѡрѡхнути, ся** = шурхати, шамотїти, шѡрудїти, шелестїти, шурхнути, зашамотїти, зашелестїти, шелес-
- нути, шиширхнути. — Нїгде ані шиширхне. Сніп.
- Шѡры**, 2. від. шѡрь = шѡри, шѡрїв. С. З.
- Шосеѡ** = шоса, соша. — Їхаєи по шосї.
- Шпага, шпажка** = шпада. С. З. Жел. — Війська свої флінтами, шпадами, палашами німецькими наповниши. Л. В.
- Шпадель** = шпагля.
- Шпажная трава, шпажникъ** = рос. *Gla-diolus communis* L. — зрадник, косарик, меч, півник, *G. imbricatus* — зрядник, півонник, красні пітушки. С. Ан.
- Шпалѡры** = д. Обѡи.
- Шпанская мѡха**, ком. *Meloe Vesicatorius* = мѡйка. С. Л. — Побачиш довгастих жукив, з мьякими блискуче зеленими надкрилами, — то всїм відомї мѡйки. — Мѡйки мають в собї особливий сік, що як вичавити його на тіло, то воно червонїє і пухирем береть ся. Ст. О.
- Шпиговати, нашпиговати** = шпїкувати, нашпїкувати.
- Шпигъ, шпикъ** = свиняче сѡло (порізане шматочками для шпїкування).
- Шпиль** = колѡворот (котрим витягають якір).
- Шпинатъ, шпинатный**, рос. *Spinacea ole-gasea* = шпинат, шпинатовий.
- Шпницъ** = 1. шпїль, стрїмляк. 2. шпїц (собачка). С. Жел.
- Шпипрѡтены** = палїчча.
- Шпїѡнитъ** = шпїгувати.
- Шпїѡнство** = шпїгунство (С. Жел.), вїглядки.
- Шпїѡнъ** = шпиг, шпїг, шпигѡн (С. З.), шпигун, шпїгун (С. Жел.), шепотїнник, вївїдач. — Шпиг сю пісю слухав, от і догадав ся. Макар. — Чи правдивий козак, чи може шпиг московський. Ч. Б.
- Шпѡра**, частїше мн. шпѡры = острѡга (С. З. Жел.), острѡги (С. Л.) і д. Бѡдець. — Купив остроги. Маркович. С. З. — Перше всьѡго натягли чобїтки з острогами. Дум. — Те скаваши, острогами копя вдарив і погнавсь. Дум.
- Шпѡрїть, пришпѡрїть** = стискати, стїснути, вдарити острогами. — Ой як стїснув козак Нечай копя острогами, за ним Ляхів 40 тисяч з голими шаблями. н. п.
- Шпѡрникъ, шпѡры кавалѡрескіє**, рос. *Del-pinium Ajaxis* L. = сокиркї, синецьвїт, рїзноцьвїт, острїшки, черевїчки, *D. Don-solida* L. = сокиркї, польѡвь сокиркї, косарїки, зѡячі ўшки, комарѡві носїки, возулїні черевїчки. С. Ан.
- Шпѡрний** = острогѡвий.

Шпринцівка, шприць = прискавка, бризкавка, сикавка, цїкавка.

Шпудля, шпудля = човник (у ткачів).

Шпунтубель = фуганок. С. Ш.

Шпильнать = глузувати, глумувати ся, кепкувати, кїтити ся, шкїлити.

Шрамный = шрамовий.

Шрамъ = шрам (С. З.), рубець, блїзна (С. З.). — І блїзни од стрїл бусурманських. Кочубей. С. З.

Шрифтъ = друк, черенкі. С. Жел.

Штабскїй = штабовий.

Штабъ = 1. штаб; генеральна старшина. 2. штаб (будинок, де містять ся штаб).

Шталмейстеръ = конюший. С. З.

Штамбъ = д. Стволь 1.

Штандартъ = корогва (царська або кїнного полку).

Штандартъ юнкеръ = хорунжий.

Штанина = колоша, холоша. С. З. — Іде чоловік і холоші по колїна підчав. н. к. Ман.

Штанишки = штанці. — Маленький: батькові штаниці по колїнця. н. пр.

Штани = штани, власне — спідні, середня частина — матнїя, нижня — коліші, коліші, де очкур — очкурня (Д. Бріюки, Подштаники, Шаравари).

Штативъ, штативъ = козалець, хлопець (підпора якої машини).

Штатный = 1. ранговий. 2. реєстровий, лейстровий.

Штатъ = штат, ранга.

Штатскїй = д. Статскїй.

Штафїрка = 1. ліштва (в спідницї). 2. штацький. — Були там штацькі і воєні. Кот.

Штафїровать = пришивати ліштву до спідницї.

Штемпелевать, штемпелить = штемповати, штемплювати, штампувати, штапувати. С. Жел.

Штемпель = штамп, штемп (С. Жел.).

Штемпельный = штемпльовий.

Шти = д. Щи.

Штиблєты = ботики. — На чоботи не спроможеть ся, так ботики носять. Кн.

Штиль = 1. безвітря (на морї). 2. д. Стиль.

Штильть, заштильть = затїхати, затїхнути, ущїхнути (про вітер на морї).

Штифтъ, штифтикъ = цвїяшок, гвїздок, гвїздочок (з маленькою головкою).

Што = д. Что.

Штопать, заштопать = штопати, церувати, заштопати (С. Аф.), зацерувати.

Штопоръ = д. Пробочникъ.

Штора = д. Стора.

Штормъ = хуртовина, бурханїна, буря (на морї).

Штофъ = 1. штоп. С. Ж. — Купив штоп горїлки. 2. шовк, едвáb, саѣта та иньша шовкова тканина.

Штрафовать = штрафувати, штрапувати.

Штрафъ = штраф, пеня.

Штриховать = штрихувати. С. Жел.

Штриховка = штрихування.

Штрихъ = штрих, риса, рїска.

Штўка = 1. штўка. — З трьох штук армат гасло вчинено. Л. В. — Ш. холстá, сукнá, (або иньшої тканини) = сувій (С. З.), колóда, пóстав. — Дарувала їй два сувої полотна. 2. штўка (С. З.), фігель (С. Ш.), хвїгля, вїкидка, вїтинка, фігель, штукенция. — Югурта фіглї їм робила. Кот. — Бачать дїти, що старий з ними фігля зробив. н. о. — Сграти съ кѣмъ штўку = штўкою пїдїйти. Руд. — Въ томъ то и штўка = то-то бо їй ё!

Штукáрить, наштукáрить = штукарювати, наробити штук, фіглїв.

Штукаръ = штукарь, фігляр.

Штукатўрить, вїшту(ошту)катўрить = вапнувати, вапнитї, вивáплювати (С. Л.), тинькувати (С. Ш.), вївапнити, вїтинькувати. — Другий день вапнять вїн стелю. Кн.

Штукатўриць, штукатўрь = штукатўра (С. Жел.), щекотўрь, вапнър. — Не стало вапна, з обїду вапнярь не вапнитъ. Кн.

Штуковать = штукувати.

Штурмовать = штурмовати, добувати прїступом.

Штурмъ = штурм, напад, прїступ.

Штўчний = штукований, тафльований (С. Ш.). — Штўчний полъ = тафльована пїдлóга. С. Ш.

Штыкъ = штик, баїгнет (С. Жел.).

Шуба = кожўх (С. З. Жел.), з вовчого хутра — вóвки, з овечого — лїнтьварї, покрита сукном — байбарáк. С. З. — Іде зїма, а кожуха нема. н. пр. — Казав пан: кожух дам, та слово його тепле. н. пр. — Доброго молодїя і кров грїя, а ледачого і кожух не вгрїя. н. пр. — Теплий кожух, тїльки шкода — не на мене штигий, а розумне ваше слово брехнею пїдбите. К. Ш.

Шубейка = кожушанка. С. Жел. — Не по нашому си кожушанка; мабуть вона і не гріє, а тільки для виду. Кн.

Шубенка = кожушина (С. З. Жел.), стара, не крита — шкуратянка. — Його панськї плечі в грубникову кожушину облекли. Л. В.

Шубка = кожушок (С. З.), жіноча — кожушанка, хутрянка (К. Ст.), куценька — потяганка, обшита навкруги сибірським хутром — сибірка. — Та пошлем кожушок — Юрка укривати, щоб тешенько спати. н. п.

Шубник = кушмір (С. З. Жел.), кожушник (С. Жел.), кожушарник.

Шубний = кожушний. С. Жел. — Ш. клей = карюк.

Шугай = юпка, юпчина, куценька — куцїна (д. Кюфта і Коцовейка).

Шулер = шахрай, шулер (С. З.), картиник.

Шулята = яйця, великі — яблa.

Шулятник, пт. Falco milvus = шуліка, шульпіка. С. З.

Шуміло = д. Крикунь.

Шуміха = шумиха. С. З.

Шумливий = гомонливий. — В осени гай гомонливим стає. Кн.

Шумний, но = гучний, гучно, бучний, бучно (С. Л.), шумний, шумно (С. З.). — Гучне було весілля. — Гучно гуляли. —

Шумітьє становіться = гучніти. — Компанія гучніє. С. Л.

Шумовка = шумівка (д. Ложка 1.).

Шумъ, здр. шумокъ = шум (С. Жел.), гомін (С. З. Л.), гам (С. З. Л.), гамір, шелест, шумотня, шалапатня (Ман.), шарварок, шайварок, шарварка (С. З.), гармидер (С. Аф.), від голосів — гук (С. Л.), галас (С. З.), герготня, великий — гвалт, лемент, кагал, від сварки — буча (С. Л.), колот, колотнеча, від пересовування — гуркіт, гуркотнеча, гуркотнява (С. Л.), води — бурчання, дзюрчання, клекіт, булькотання (С. Л.). — Гомін, гомін по дїрові. н. п. — Гармидер, галас, гам у гай, срамотні пісні аж ляцять. К. Ш. — В селі підняв ся гамір і закипіло життя. Фр. — За вікнами під школою чути було гамір, крик, як на ярмарку. Бар. — Ой грімлять, гудуть музика у ведебно вбранім домові і гостей веселий гамір у музичнім гине громові. Мова. — Де не взялись мінйали, шинкарі і підняли між себе галас. Греб. — Серед гуку й герготні все кишить мов в казані. Мова. — Такий гармидер, неначе Орда підступа. С. Аф. — **Піднять шумъ** = підняти гомін, збі-

ти бучу, счинити гвалт, збити бурло (Ман.). — Яка б тут шарварка зробилась, який би гомін підняли, як би мінй таке зробити схотїлось. Б. Г. — За онучу та збили бучу. н. пр. — А на що ти збив таку бучу? Коли б ти ласково обїшовсь зо мною.

Кот. — **Надїлать шуму** = наробити шелесту, колоту. — Те діло наробило великого шелесту. Кн. — А колоту вона (Грамматка П. Куліша) наробила чи мало. К. — **Унять шумъ** = угамувати. — **Подъ шумокъ** = п'яненський, під чаркою, на піпїтку, веселенський. — **Подъ шумокъ** = під час галасу, колотнечі і т. д.

Шуміть = шуміти (С. Жел.), гомоніти (С. Л.), галасувати (С. Л.), гармидерувати, гвалтувати, лементувати, про листя — шелестіти, про одєжу — шамотіти, про огонь — гоготіти, пересовуючи що — гуркотіти. — Шумить, гудить дїбрівонька. н. п. — Ой не шуми, луже, зелений байраче. н. п. — Гомонїла Україна, довго гомонїла. К. Ш. — В печі аж гоготять. — **У него шуміть въ головѣ** = він п'яненський, під чаркою.

Шуриновъ, шурій = шуряків, шваґрів.

Шуринъ = шуряк (С. Л. Жел.), шваґер (С. Жел.).

Шуріать = шурхати, шамряти, шамотїти, шарудїти. — Миші там шамрять тай шамрять у куточку. Кр. — Чую, щось шамотять.

Шустрый = меткий. — Жиденя воно метке, скрізь пролізе. Кн.

Шутить, пошутить = шуткувати (С. З. Л.), жартувати (С. З. Л. Аф.), пошуткувати (С. Л.), пожартувати, багато — розжартувати ся. — Шуткують, а у мене на душі хмарить ся. Кн. — То наші було й шуткують. С. З. — А доля шуткує — помане, помане, та й геть прожене. Аф. — Чуєш? Стережись, робити так не вчись, та роздивий ся, з ким шуткуєш. Б. Г. — Не все журить ся — і пошуткувати можна трохи. Ч. К. — І моя доля з мене шуткувала. Аф. — Не люблять в пеклі жартувати. Кот. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жаргуй же. н. п. — Дай Боже жартувати, аби не плакати. н. пр. — **Шутя** = шуткуючи, жартуючи, шуткомā, жартом, жартомā, у жарт, з жарту, сьмішкѡм. — А слухаю його й не тямлю що казати: думаю — се дїд жартомā, а серце чує, що ві. Кн. — Взяли з жарту другу квартиру. н. п. — **Не шутї сь огнѣмъ** = з огнѣм не жартуй. — З огнем не жартуй, бо то жияє. н. пр. — **Шутї да огля-**

дывайся, н. пр. = шўтки-шўтки, а хвїст на бїк, сьмїй ся, сьмїй ся, а зўби на полицї держї. н. пр.

Шутиха = 1. шутиця, фіглярка, блазніця. 2. ракета, що по землі крутить ся.

Шўтка = шўтка (С. Жел.), жарт (С. Аф. З.). — **Шўтки** = шўтки, жартї, сьмїшки, шуткованья, жартуванья. — Не дуже довіряйте, бо не розшолопаеш: де жартї, а де справжня правда. К. Св. п. — А цїлуватись вибачайте: це вже не жартї. Кот. — **Шўтки вь сторону** = без жартїв, кїньте жартї! — Без жартїв! кажу се, як воно єсть. — Кїньте жартї! — Нова хустка в Марти. н. пр. — **Обратїть вь шўтку** = на жарт, у жарт повернўти. — **Сказайть вь шўтку** = жартом і т. д. д. **Шўтї** під сл. **Шўтїть**.

Шутливость = жартовливість.

Шутливый = шутковитий (Полт.), жартовитий (Київ. г.), жартливий, жартовливий. С. Л.

Шутникъ, ца = шут, шутиця, жартун, ха, кумедник, ца, жартовник, ца, фі-

гляр, ка. — Шут той, що шуткуючи пита, шуткуючи одповіда, шуткуючи викручує ся з халепи. н. о. Яст. — Жартун був Бвмен, жартом і за людей заступав ся. Кн.

Шутовскій = кумедїянський, блазєнський (С. Ш.).

Шутовство = кумедїянство, блазєнство (С. Ш.). — Йому усе блазєнство в голові.

Шўточный = жартливий, втїшний.

Шуть = шут, шўтяк (С. Жел.), блазєнь, блазніук (С. Жел. Ш.), кумедник. — І морду на плече схиливши, як блазєнь, чмокаєсь і лизавсь. Кот. — **Играють шўтї** = дурника стробїти.

Шўшєра = дрібнота; шўшваль. — Понаходило шўшвалї багато, а людей статєчних немає.

Шўшўканье = шопотанья (С. Л.), шопотня, шўшўканья.

Шўшўкать = шўшўкати ся, тїшкувати ся (С. Ш.). — Панпочки, тїшкуючись з паничами, на сьмїх його підїмають. К. Х.

Шўя, рос. Bromus secalinus L. = костїрь, костюлькї, стоклоє, стоклоєсник. С. Ан

Щ.

Щавелевый = щавельний.

Щавель, рос. Rumex Acetosus L. = щавель, наський щавель (укр.), квасниця (гал.). — **Щ. конєвий, лошадинный, конскїй**, Rumex L. = кїньський щавель. — **Воробїйный щавель**, R. acetosella L. = горобїячий, горобїний квасець, сорочїй щавель (укр.), шавїй, шївник (гал.). С. Ан.

Щадїть, пощадїть = 1. мїлувати, мїлость класти, помїлувати, вжалувати. — Це вже я мїлость кладу на тебе, а то слїд би побити. Чай. — **Пощадїте!** = помїлуйте, змїлуйтесь!

2. щадїти, ощажати, берегти, шанувати. — Щадї в добрі, матимеш в бїдї. н. пр. — Не вмїв же ти шанувати здоров'ячка свого. н. п.

Щажєніє = мїлування, ощадї (С. Жел.).

Щаный = капустняковий.

Щєбєнь = 1. груз (Ос. С. Жел.), рум (С. Жел. Пар.). — Возили ми груз в сад — дорїжки грамбовати. Кн. — І єдним румом увесь город Азов услали і загрузили. Л. В.

— **Щєбнемъ набивать** = грузїти, грузувати.

2. жорствї, ринь, хрящ. — Скрїзь дорожки жорствою висипано. — Водю нанесло з гори риню. Кн.

Щєбетанїє = щєбет, щєбетанья.

Щєбетать = 1. щєбетати (С. Жел.), цвїрїнькати, цвїрїньчати (С. З.). — Не щєбєчи соловейко під вїкном ранєцько. н. п. — Ластївка цвїрїнькає. С. З.

2. цокотати, цокотїти, ляцати.

Щєбетливый = 1. щєбетливий. — Пташко моя, щєбетливая. н. п.

2. щєбетливий, лепетливий, слизькоязїкий і д. **Болтливый**.

Щєбетунъ, щєбетунья = щєбетун, цокотун, ха. С. З. Л. — І молодїцї щєбетухи тут баяндраси понесли. Кот. — Ой жїнки ви, цокотухи! Кв.

Щєбрєць, рос. Thymus Serpyllum L. = чебрєць, чебрик, чобрик, чєпчик богородишиний, чєпчик-матєрзанка (укр.), шербєць, чебрєць, чєбричок, матерїцка (гал.). С. Ан.

Щеглєнокъ = щїглик (С. Жел.), щигля́, щигля́тко.

Щеглѡвка = щигля́ця.

Щеголевáтость = чєпурність.

Щеголевáтый, то = чєпурний, чєпурно і д. Нарядний, по.

Щеголи́ха = чєпурѡха (С. З.), модница, модосвѣтка, джєнджурѡста. — Латин дочку мав чєпурѡху, проворну, гарну і моргуху. Кот. Д. теж під сл. **Франти́ха**.

Щеголи́вий = чєпурѡстий. — Горді наші свати. Не знаю, чи добре буде тобі, дочко, в цїєї чєпурѡстої свєкрухи. Лев.

Щегѡль, пт. *Fringilla carduelis* = щигѡл, щїглик. С. З. Жел.

Щѡголь = чєпурѡн, джєгірь, галанець і д. **Франтъ**. — Чистюк від, галанець, не причєпурившись, до дівчат не вийде. Кн.

Щеголи́ть, щеголи́нуть = чєпурити ся (С. З.), хверцювати (С. Ш.); хизувати ся; похверцювати, похизувати ся. — Вийду в білому — скажуть чєпурити ся. н. п.

Щєдрина = д. Рябіна 2.

Щєдриновáтый = д. Рябѡй 1. і Рябовáтый.

Щєдрятся, разщєдрятся = щєдрим бѣти, роздѡбрити ся, розщєдрити ся.

Щєдровáтый = д. Рябовáтый.

Щєдрѡлюбивый = щєдрѡлюбивий (С. Жел.), щєдрѡлюбний.

Щєдрѡсть, щєдрѡта = щєдрість (С. Жел.), гѡйність (С. Жел. З.). — Нехай вашу гѡйність на весь свѣт прославить. К. Д.

Щєдрый = щєдрий (С. Жел.), щєдрѡбли́вий (С. Ж.), гѡйний.

Щєдушный = малосильий, квѡлий, худорлявий.

Щєка́, здр. щєчка, мн. щєки = щѡка́, щїчка, щѡки, лицє, личко, лица́, личка. — Цїле праве лице мов граблями подрапанє. З. Фр. — Поки була молодия, цїлували мене в лица. н. п. — Як лїтняя спека, рум'янець на лицах у тебе пашить. Зіньк. — Най поглянуть на ті личка, що палахкотять, на ті очі, очі чорні, що огнем горять. Руд. — **Ударить по щєкѣ** = ляпаса, лящя́, ляпанця́ дати.

Щєка́стый = щѡка́тий, лицáтий, пика́тий.

Щєкѡлда = кля́мка (С. З. О.), пля́мка (С. З. Л.), за́щипка (С. Л.). — Мати з сином лавть ся — за пїч береть ся, а з зятєм лавть ся — за клямку береть ся. н. пр.

Щєкотáніє = 1. лєскот, лѡскот (С. З.), лє(о)скотáння.

2. скрєкіт, скрєгіт, скрєкотáння (сороки).

Щєкотáть = 1. лєскотáти, лѡскотáти (С. З.), лєскотáти (С. Жел.).

2. скрєкотáти, скрєготáти.

Щєкотáть = д. Щєкотáть 1.

Щєкѡтка = лєскіт (С. З.), лѡскот, лѡскотка. — Боюсь лѡскотки.

Щєкотли́вость = 1. лє(о)скотли́вість.

2. дражли́вість, доткли́вість.

Щєкотли́вий = 1. лє(о)скотли́вий, лѡсковитий.

2. дражли́вий; уразли́вий (С. Ш.), доткли́вий (Ос.).

Щєкѡтный, по = лє(ѡ)скотный, по (С. Жел.).

Щєкѡтовникъ, рос. *Cytisus biflorus* L'Her. = зїновать, ракїтовий куц. Ал.

Щєлевáтый, щєли́стый = щєли́стий.

Щєлка = д. Щєль.

Щєлка́ніє = лѡскання, лузáння.

Щєлка́ть, щєлкну́ть = лѡщити, лузáти, лѡскати. С. З. Л. — Лускати орїхи. — Лузати насїння.

Щєлканіє = лѡскання, лѡскіт, цѡкання, цѡкіт, клáцання, хвїськання, тра́(я)ска́ння.

Щєлка́ть, щєлкну́ть = язиком — лящáти, зубами — цѡкати, цѡкотáти, цѡкотáти (С. З.), цѡкнути, клáцати (С. З. Л.), клáцнути, чим иньшим — лѡскати, лѡснути, трїснути, бичем то-що — хвїськати, лѡскати (С. З.), тря́скати (С. З. Ш.). — Як їсть, то аж за вушима лящить. Кр. — Соловей лящить. Кр. — Зубами клацає мов би пєс. Кот. — І як звїрь той клацає зубами. П. Пр. — Дрїжить, як мокрий хїрт, зубами знай цѡкоче. Греб. — Аби Бог ласкає, а батїг тряскає. н. пр. — Хвїсьнув пугою і погнає коней. н. о. — Всяк, хто бачив, як той плигун стрїбає, чував, що він при тому ще нїби-то якось і лусне. Ст. О. — **Щєлкну́ть вь нось** = цїбу́льки дати. С. З. Ст. О.

Щєлкунъ = 1. ком. *Elatер* — плигун. (Пр. д. під сл. **Щєлка́ть**).

2. рос. *Synoglossum officinale* L. = живокїсть, собáчка, кўряча слїпотá, собáчий кѡрїнь, чорнокѡрїнь, собáча мєдўнка. С. Ан.

Щєлкў́ха = д. Щєлкунъ 2.

Щєлкѣ = лѡсь, цѡвк, цѡк, клáц, лусь, трас, траск, тряск. — Цок! цок підвїсками. н. п. — А він тїльки: клáц, клáц! зубами.

Щєлѡк = луг (С. Л. Жел.), зѡлá (С. Жел.), щѡлѡк (С. Жел.), до миття голови — митель (С. Л.). — Не крїпкий, рїдкий луг, мабуть пошїду мадо. В такому лугу не обмиєш їржі на рядїї, треба густїшого. Кн.

Щєлочєніє = лўжиня, зѡлївня.

Щелочіть, ся = лужити, золити, ся (С. Жел.). — Лужити шмаття.

Щёлочка = д. Щель.

Щёлочный = лужний, луговий. — Щ. соль = д. Щёлочь.

Щёлочь = лугова сіль (С. Пар.), лужна сіль (С. Жел.).

Щелчокъ = шүток. С. Жел. Пар. — Щелчка дати = цибульки дати, пинхви дати. С. З. — Дарес од страху одправляя ся і до Ентелла підбрав ся, цибульки б дати йому під ніс. Кот. — Задав пинхву — нехай чха. н. пр.

Щель, щёлка, щёлочка = щілина, щілина (С. Л. Жел.), щілка, щілочка, шпара, шпарка (С. Жел.), с(ш)калүбина (С. Жел.), зашкалүбина (Лев. С. Жел.), роспаліна. — В дверях щілина, в щілину бачу — світло горить. Кн.

Щелявый = щілистий.

Щеміть = 1. (Ущеміть) — д. Ущёмливать. 2. ніти, щеміти, ске(и)міти (С. Жел.).

Щенёнокъ = щенятко, пуценятко.

Щеніться, ощеніться = щеніти, ощеніти ся.

Щённая = щённа, щінна (сучка).

Щенокъ, щеночекъ, щеня = щеня, цуцик, цуценя. С. Л. — Мале цуциня, та й те гавкає. н. пр. — Як хочеш вибрати добре цуценя, яке більше занесе, те й найлучче. Ман. — Старий собака, тільки на цуцика вигляда. н. пр.

Щенячий = щенячий, цуцинячий.

Щепá, щёпка, щёпочка = тріска (С. З. Л. Ш.), трісонька, трісочка (С. Ш.), скёпá, скёпка (С. Л.), скіпка (С. З.), скіпочка. скáлка (С. Л.). — Кому дрова, тому й тріски. н. пр. — Он на середині човник гойдаєть ся, хвиля мов тріскою човником граєть ся. Ал. Ск. — Як дерево зітнуть, кожний тріски збирає. н. пр. — Та рубає дрова безупинно, аж тріски летять навкруг од його. Гринч. Чайч. — До його з голами руками не приступай: візьми хопь чого іншого на трісочку. н. пр. — Худий, як скёпа. Кр. — Худий, як скіпка. н. пр. Яст. — **Разобіть вь щёпы** = побити на тріскі, на скіпки, побити на дрозкі (Ман.), поламати на гаму́з (Ман.). — На морі буйна хвиля, повивши з берега човна, геть на тріски його побила, лютуючи, як нависла. Зінк. — Молоде життя розстрожив на скіпки. Кн.

Щёпань = тріскі, скіпки (на підпал).

Щепáть, нащепáть = скепáти, наскепáти (С. Ш.), колóти, наколóти, дрáти, надрáти, лупáти (С. З.), налупáти.

Щепной рядъ = деревяний ряд (на торгу).

Щепетільникъ = крамарь, торгáш (що торгує дрібним крамом).

Щепетільный = дрібний, дрібязковий (д. Мелочной).

Щёпка = д. Щепá.

Щеплять = д. Щепáть.

Щепной рядъ = д. Щепной.

Щепóть, щепóтка, щепóточка = 1. пучка. — Брала сіль пучкою та й розсипала.

2. щіпка, щіпочка, шүпка (С. Л.), табакки — нюх, понюх. — Змила пшоно, вкинула щіпку соли. Коц. — Дай міні шүпку соли. С. Л. — Пропавні за понюх табакки. н. пр.

Щербіна = 1. розколіна, шкалүбина (в дереві).

2. щербá, щербіна і д. Зазүбрна (на глиняній посуді, на металю то-що).

3. віспина і д. Рябіна 2.

Щербáтый, щербиновáтый = 1. щербáтий, щербáтенький, щербáнь. — Щербáтого горшка не наповниш. н. пр.

2. рябий, дзюбáтий, таранкуватий і д. Рябóй 1. і Рябовáтый.

Щетіна, щетінка = щетіна, щітіна, щітінка. С. Жел.

Щетиниться, ощетиниться = настовбурчувати ся і т. д. д. Ощетиниваться.

Щетинистый = щетинистий. С. Жел.

Щетінница, рос. *Nardus stricta* L. = мічка, ковила (С. Ан.), щетячка, сїриця (С. Жел.).

Щетинный = щетиновий.

Щётка, щёточка = 1. щітка, щіточка, щоб чистити лампи — йоржик, держално щітки — щітник. 2. (у коней) — мічка.

Щёткообразный = щітковатий.

Щёточникъ = щіткар. С. Жел.

Щёточный = щітковий.

Щеть = 1. щітіна.

2. щітка.

Щёчка = щічка і д. Щекá.

Щёчный = щічковий. С. Жел.

Щи, щіцы, 2-й від. щей, щець = капусняк, борщ. — Лїнівья щи = борщ з сьвіжою нерубаною капүстою. —

Кисля щи = квас (що шумує). — **Тьхъ же щей, да пожіже влей.** н. пр. = той же Панько, та в другій штáнях. н. пр.

Щиблёты = д. Штиблёты.

Щикать, щикнуть = знімáти, зняти (з сьвічки нагорілий ітїт).

Щіколотка = щіколоток. С. Жел.

Щипáка = щипун, ха.

Щипаніє = щипання, щіпка.

Щипа́ть, ся, щипну́ть, ущипну́ть = 1. щипа́ти, ся, щипну́ти, ущипну́ти (С. Ш.), вщипну́ти, вовну, волосся, пір'я — скубти, драти, скубну́ти, вскубну́ти.

2. пекти́, запекти́. — Перець пече в роті.

Щипо́к = у́щип, ущі́пок. С. Ш.

Щипці́, щипчи́ки = щипці́ (С. Жел.), щипчи́ки (С. Жел.), у ковалів та слюсарів — кліщі́ (С. Жел.), кліща́тка (С. Л.), брати гаряче вугілля — браткі́, слюсарські — обце́ньки (С. Жел.), роздавлювати оріхи — давільце́, зривати садовину — щипа́вка, у чабанів, щоб витягати черву у овець — дже́рмело (Ман.). — Візьми щипці́ та звійми з свічки. — Коли не коваль, то і кліщів не погань. н. пр. — Зуби повипадали, а давільця нема, так і стоять мої оріхи цілими. Кн.

Щита́ний, щито́вой = щито́вий.

Щита́никъ, щитонóсець = щитонóсець.

Щитонóска, ком. Casida = щитчик. С. Жел.

Щитоо́бразний = щитови́дний. С. Жел.

Щито́к, щито́къ = щит, щито́к, щитик. С. Жел.

Щи́цы = д. Щи.

Що́лкатъ, що́лкну́ть = д. Щёлкать.

Що́лкъ = д. Щёлкъ. — На брjóхъ шёлкъ, а вь брjóхъ що́лкъ, н. пр. = д. під сл. Брjóх.

Щу́ка, щу́чка, риба Esox lurius = щу́ка щу́чка, самчик — шунáк, шупа́чок, маленьке — шученя́, шупаня́. С. З. Жел.

Ман. — Рибовчик їде, віз риби везе: батькові щупак, матері шулик, а дитинятам по щупанятам. н. п.

Щуня́ть = вимовля́ти, картáти і д. Жу́рить і Пеня́ть.

Щу́нало = мацу́н.

Щу́нальцо = у́сик (С. Пар.), ву́сик. — На голові комах: спереду ротик, збоку — вічки, а біля їх мов різька — вусики, звичайно тоненькі. Ст. О.

Щу́паніє = ла́пання, ма́цання. С. Л.

Щу́пати = ла́пати, ма́цати. С. З. Л. — Мацають вони по столу, шйак не налапають. н. к.

Щу́нка = ма́цанка. — Любі́тель щу́нки = мацу́н. — Зада́ть щу́нку = обма́цати.

Щу́нь, щу́никъ = 1. маца́вілька.

2. свіде́р (Волян.), шти́рь.

Щу́ра = жму́рбо́.

Щу́ритъ, ся, защу́ритъ = жму́рити, мру́жити, щу́лиги, ся і д. Зажму́ривать. — Годі тобі очима мружити, дивись просто. Кн.

Щу́рка, пт. Mergops apiaster = шур (С. З.), шу́рка (С. Жел.).

Щуру́нить = шрубува́ти, зашрубува́ти. С. Аф.

Щуру́нный = шрубо́вий. С. Жел.

Щуру́ть, шуру́нець, шуру́никъ = шруб, шу́рба, шу́рка. С. Жел.

Шу́рь, пт. Loxia enucleator = костогри́з. С. Пар.

Шу́чина = шучи́на, шупа́чина.

Шу́чий = шу́чин (С. Жел.), шупако́вий.

Шу́чка = д. Щу́ка.

Ъ.

Ъда́ = 1. їда́, їдло. С. Л. — Не їде на їду. 2. їда́, їжа, харч і д. Пи́ща. — Хліб та вода — то козацька їда. н. пр. — У їх така їжа, що дай Бог і всякому. Кн.

Ъда́льцы = кліщі́ (у комах). — Зубів у комах в роті нема, а замість їх біля рота рогові кліщі́, якими вони, мов ножицями, гарненько й різуть та точуть усячину. Ст. О.

Ъда́ть = д. Ъсть.

Ъде́ніє = їдіння. Кр.

Ъдкі́й = 1. го́стрый, міцни́й, щипу́чий, їдкі́й. С. Пар. Жел. — Росі́л такий міцний, як ропа.

2. (ї́дко) — ущиплі́вий, во (С. Л. Ш.), ущипле́, колю́чий, че, уразли́вий, во (С. Ш.), занóзува́тий, то, го́стрый, ро

і д. Бо́лкій 2. і Бо́лко. — Речі догкльиві, ущипливі. С. З.

Ъдкомле́чникъ, рос. Euporbia L. = моло́чай, молочак. С. Ан.

Ъдко́сть = 1. го́стристь, міцни́сть, їдкі́сть (С. Жел.).

2. ущиплі́вість, шку́лкість і д. Бо́лкость 2.

Ъдо́къ = їде́ць (С. Жел.), їду́ха. — Такий з тебе їдець, тобі як би само у рот ускочило. н. к. — З його був не аби який їдуха; сам миску вареників уплете. Кн.

Ъду́нь, їду́нья = жеру́н, прожóra (сп. р.), ненаже́ра (сп. р.), ненаї́да (сп. р.).

Ъду́чий = їдкі́й (С. Жел. Пар.), розві́даю-

чий. — **Ъ. ка́мень**, *Lapis infernalis* = пекельний ка́мінь.
Бзда́ = їзда́, їздя́. С. Л.
Бзда́ва = швѣндя, непосидя́чка, жиру́ха, мотору́ха, цокоту́ха (дівчина або молодяця, д. **Востру́ха** і **Непосѣдпа**).
Бзди́ть, създи́ть = їздити, поїхати. — Їздив цілий день, та нічого не виїздив. — Ти б до його поїхав.
Бздово́й, а́го = гонѣць, верхови́й, верховѣць. — Послав верхового у го́род.
Бздово́й, ая = розвїздний, їзжальи́й.
Бздо́къ = 1. їздець. С. Жел. Л. — Де не ваяв ся їздець, мчать ся по полю. п. о.
 2. подоро́жний, проїзжа́ючий (С. З. Л.), переїзжий.
Бзду́ха = д. **Бзда́ва**.
Бздъ = переїзд, проїзд. — Там тепер нема переїзду.
Бзжа́лий = 1. д. **Бздово́й, ая**.
 2. виїзжений, обїзжений.

Бзжа́ть = їзди́ти.

Б'ство = їство́, їжа і д. **Пїща**.

Беть, съѣсть = 1. їсти, з'їсти, здр. — їстки, їстоньки, їсточки (С. Л. Жел.), з дїтьми балакаючи — гамкати (С. Аф.), гамці (С. Л.), ласо — ласувати, з смаком — смакувати, тихо і довго — хамеліти (С. Ш.), лемзати, з жадобою — лигати, троціти (С. Ш.). — Питочки вона не хоче, їстки не береть ся. Макар. — Як я молододою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамело, хамелю, насилу 50 вмелю. н. пр.
 2. поживати, поживляти, заживати, вживати, пожити, зажити. — Наша пані велика, зарубала индика, сама пожила і нікому не дала. н. пр. — Я риби не вживаю.
 3. кусати, гризти. — Цілу ніч кусали блощині.

Б'ханіе = їхання.

Б'хатъ, по'хатъ = їхати, поїхати. — Ой їхав, їхав, чом до мене не заїхав? н. п. —
Б. верхомъ, рысью = їхати вѣрхи, тїпки.

Э.

Эва! = овва́! С. Л.
Эвося́ = так-пак.
Эволю́ція = рух.
Эгоїзмъ = еґоїзм і д. **Себялюбіе**.
Эгоисти́ческий = еґоїстичний, себелю́бний. С. Жел.
Эдакой = такий, отакій.
Эдакъ = так, отак, таким по́битом.
Эде́мъ = рай; їрїй, вірїй.
Эква́торъ = рівноде́нник, рівник. — Лїня доокола землі, рівно далеко від обох бігунів поведена, зветь ся рівником. Зем. — Д. ще під сл. **Равноде́нникъ**.
Эквивале́нтъ = пай, па́йка.
Экзамена́торъ = экзамена́тор, іспітник. — Сидить іспітник, з одного боку піп, з другого вчитель... він і питає у мене. Кн.
Экзаменаціо́нный = экзаменаці́йний, іспітні́вий. С. Жел.
Экзаменовать = экзаменува́ти, пита́ти, іспітува́ти (С. Жел.).
Экза́менъ = екза́мен, іспит (С. Жел.). — **Держать, сдать экза́менъ** = скла́дати, скла́сти, зда́ти екза́мен, іспит.
Экза́рхъ = влади́ка, архирей.
Экзеку́ція = екзеку́ція (С. Жел.); заку́ція.

Экзеку́торъ = екзеку́тник. С. Жел.

Экземпляръ = примі́рник. С. Жел. — Розійшло ся тії книжки вже більше тисячі примі́рників. З.

Экзерци́ція = екзеци́рка, військова — му́штра.

Экипа́жъ = 1. екіпа́ж, повѣз (С. Л.), на ресорах — ко́лібка.

2. екіпа́ж (на судні).

Экій, э́кой = який, он-який, ач-який. — Ач-який шибеник!

Экономі́тъ = берегти, щади́ти, ощажа́ти, прио́щажа́ти.

Экономі́ческий = економі́чний (С. Жел.); ска́рбовий.

Экономі́я = 1. окономі́я, ска́рб (Прав.)

2. д. **Бережлі́вость**.

Экономка = клію́шниця

Экономный = д. **Бережлі́вый**.

Экономъ = 1. оконом, окомон.

2. д. **Бережлі́вый**.

Экспеди́ція = 1. ви́права. С. Жел. — Ви́права козаків у Волощину. З.

2. відділ.

Экспериме́нтъ = д. **Опы́тъ**.

Экпе́ртъ = знаве́ць, тяме́ць. — Нехай би суддя покликав знавця: він і скаже —

чи добрий ремінь. — Я здам ся на тямців, нехай вони скажуть: чи се просте залізо чи криця. Кн.

Експлоататоръ = визіскувач (С. Жел.), глітай, варівода і д. Кулакъ 5.

Експлоатація = визиск, визіскування. — Драма подає докладний малюнок в житті цілої маси людей, їх визиску, їх страждання. Л. Н. В.

Експлоатировать = визіскувати (кого. С. Жел.), варити воду, олію видавлювати (з кого). — **Експлоатировать** нещастіє = ліхом торгувати.

Екстирпаторъ = борона, дряпак, дряпач.

Екстрактивний = витяжний.

Екстрактъ = витяжка, віварки, вікіп.

Екстраординарный = надзвичайний.

Экстренность = пильність.

Экстренный, но = пильний, спішний. — Крикнув та гукнув: давай перевозу, бо пильні листи маю, їду до обозу. н. п. -- Пильну телеграму послав. Вол.

Эксудатъ = ропá.

Экъ! = ач, ет! С. Л.

Эластичный = пружистий. С. Жел.

Эластичность = пружистість. С. Жел.

Элегантность = елеганція, елегантність (С. Жел.).

Элегантный = елеганський.

Элегический = елегійний.

Электризація = електризування.

Электрический = електричний (С. Жел.), громовинний.

Электричество = електрика, електризм, електричність (С. Жел.), громовина.

Элементарный = початковий.

Элементъ = первісток, живло. С. Жел.

Элексиръ жизненный = живіло, живолік. С. Жел.

Эмалировать = поливати, наводити поліву. — **Эмалированный** = полів'яний.

Эмаль = поліва (С. Л. Жел.), скліця.

Эмансипировать, ся = визволити, визволити ся, усамовільнити ся.

Эмблема = д. Символъ.

Эмигрантъ = виходець, вигнанець.

Эмигрировать = змандрувати.

Эмфигема = адуха.

Энергический = енергійний (С. Жел.), жвавий, живкий, беркий, беручкий, завзятий, шпаркий (С. З.), палкий. — Понятоський жвавий. К. Ш. — Беркий до роботи. Кн. — Наш завзятий Головатий. К. Ш.

Энергія = енергія (С. Жел.), жвавість,

завзяття. — Є ще в тебе браття, а в братів твоїх розаків багацько завзяття. н. п.

Эпидемический = пошестний. — Пошестна хвороба.

Эпидемія = пошесть (С. Л.), повітря, помірря, моровиця. — Та не тільки од халери, од усякої пошесті мужиків мре більше, ніж панів. Пр.

Эпідерма = личко (д. під сл. Кожа).

Эпизоотія = падіж, падь, пошесть і д. Падєжь.

Эпилесія = падуча, причинна і д. Падучая болєзнь.

Эпифанія = надгробок.

Эпитимія = покута. — **Несті епитимію** = покутувати. — **Отбьтъ э.** = відпокутувати.

Эпический = епічний.

Эпоея = поєма.

Эпоха = доба. — **Э. Хмельницького** = Хмельнищина. — Пісні доби козацької. Укр.

Эскадронъ = шкадрон, швадрон.

Эскизъ = скиц, нарис.

Эснарцетъ, рос. *Onobrychis sativa* Lam. = віка, зайчий горіх. С. Ан.

Эсауль = осаул, осавула.

Эстафета = штахвєт.

Эстафетный = штахвєтний.

Эстетический = естетичний.

Э'толь = от стільки, он-скільки.

Эстрагонъ, рос. *Artemisa dracunculua* L. = острогон, тургун. С. Ан.

Этажъ = поверх, осад, посада. — **Въ два этажа** = на два поверха, на дві посади. — Будинок сп'яв на дві посади і в одній сам живе, в другій під нею крамниці. Кн.

Этакой = такий, отакій, он-який, ач-який.

Этакъ = так, отак, такечки, такечки, отакечки.

Этапъ = етап, цюпас (Гал.). — **По этапу** = етапом, цюпасом (Гал.).

Этикєтничать = політикувати ся.

Этикєтъ = 1. церемонї.

2. налічко, ярлік.

Этимологический = етимологічний. С. Жел.

Этнографический = етнографічний.

Этоть, эта, э'то = сей, ся, се, цей, оцей, ця, це, оця, оце. С. Л. З. — Сей св'ят, як маків цвіт. н. пр. — Се Бог зна що. С. З. — **Этого годá** = сьогорішній.

Эхїдно, *Echidna* = колючка. С. Жел.

Э'хо = луна́ (С. Л.), гуна́, відлясок, віляски (С. Л.). — Гуде, аж округи луна іде. Гр. — Задзвонили, задзвонили, пішла луна гаям. К. Ш. — Вразіння луною відбивало ся в моему серці. Кн. — Д. ще під сл. **Отголосокъ.** — **Э'хомъ отдаваться, отдаться** = лунати (С. З.), гунати, залунати. — То гук по темному бору, аж лунає. В. М.

Эшафотъ = коби́ла. — Пропа́в і я — та не в шинку, а на кобилі. К. Ш. — Принесли таку звістку, що катом катувати муть Домаху, і кобилу б то вже велено споружати. Кн.

Эшелонъ = ша́лон.

Эа́ирный = ете́рний, лету́чий.

Эа́иръ = ете́р.

Ю.

Юбилей = ювилей, юбілей. С. Жел.

Юбилейный = ювилейний. С. Жел.

Юбиля́ръ = ювіля́р, юб(в)ля́т.

Ю'бка, юбочка = спі́дниця, спі́дничка (С. З. Л.), не зшита — пла́хта (що надягаєть ся ззаду наперед), запаска, запасочка (що запинаєть ся спереду). С. Л. — Завжди в лихий сорочці, у вистріпаній спідниці. О. Мир. — В білій сорочці, в зеленій ситцевій рясній спідниці. Лев. — Спідниця була гарна та рясна. Лев. В. — Не було в куми запаски, аж гляди — кума в плахті похожає. н. пр. — Не треба плахти, що і в запасці гарно. н. пр.

Ю'бочный = спі́дничний.

Юбчѣнка = спі́дничка (аби-яка), запасчіна. — Спі́дничка на ній лихенька. — По опеньки ходила, запасчину згубила. н. п.

Ювеля́ръ = ювіле́р.

Ю'го-восточный = південно-східний.

Ю'го-западный = південно-західний.

Югъ = південь (С. Л.), низ.

Юдо́ль = доли́на, поді́л. — **Ю. плачевная** = доли́на плачу́, сьвітове́ го́ре.

Юдо́льный = подо́ловий.

Юдофа́ль = жидофа́л, жидолю́б.

Юдофа́льствовать = жидові́ти.

Юдофо́бъ = жидофо́б, жидомо́р.

Ю'жа, рос. *Dactylis glomerata* L. = вівсю́к, мітлиця, перійка. С. Ан.

Ю'жный = південний, полуденний, полудно́вий, низовий. — Доки вона йшла поруч з ним, доти на неї неначе південне сонце світило. Лев. — Та повійте вітри низові. н. п.

Юкь = д. Вью́кь.

Юла́ = дзига́. С. Аф. З. Л. — Крутить ся, як дзига. н. пр. — Як дзига, свѣт міні крутивсь. Мак.

Юли́ть = крути́ти ся, верти́ти ся (перед ким), підси́пати ся (до кого).

Юмористический = гумористичний. С. Пар. — **Ю. разказъ** = гумореска.

Юмористъ = гуморіста.

Ю'моръ = гумо́р. — Шевченків добросердий гумор. Кн.

Ю'нга = молоді́к (в науці на кораблі).

Юнець = молодичо́к, парубі́йка.

Ю'ность = мо́лодість, мо́лоді́ці. — Мабуть шкода, що без пригоди, мов негода, минула мо́лодість моя. К. Ш. — **Ю. провести** = промолодикува́ти.

Ю'ноша = молоді́к, па́рубок (С. Л.), па́рубі́йка, юна́к. — Турчин вибирав дань молодиками і дівками. Л. В. — Ім треба наймичку старішу, бо повна хата молодиків. Кр.

Ю'ношеский = мо́лоде́чий, мо́лоде́цький, па́рубі́чий, па́рубо́цький. — Ціла Шевченкова балада навiana мо́лодечим те́плом. З. Кол. — Де ж то думка те́пер літа? Чи сягає в минулеє, в мо́лодечий вік? Мова.

Ю'ношество = 1. мо́лодість, мо́лоді́ці, мо́лоде́чий вік (д. Ю'ность).

2. мо́лодь, па́рубо́цтво (С. Л.), юна́цтво.

Ю'ношествовать = молодикова́ти.

Ю'ный = мо́лодій.

Юна́ть = мо́лодіти.

Ю'нка = д. Ю'бка.

Юра́ = табу́н оселе́дців.

Юридический = юри́дичний, правни́чий.

Юрисдикція = присуд. — Де козаки кошом стоять, там і козацький присуд. К. Б.

Юриско́нсультъ = юри́ста.

Юриспруденція = правозна́вство.

Юри́сть = юри́ста, правни́к. — Дере коза лозу, вовк дере козу, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жида — юриста, а юристу — чортів триста. н. пр. — Юри́ста завзятий. Кот.

Юрїть = 1. поспішати, ква́питься і д. Сп̄шїть.

2. д. **Торопїть**.

Юркать, юркнуть = пуринати, пірну́ти, гулькнѹти, шмигну́ти, югну́ти. — Я стою собі, а воно повз мене гулькнуло та за ворота. Кн.

Юркій = шу́стрий (С. Л.), в̄юнкій, порський (С. Л. Лев.). — Таке воно в̄юнке — не вдержиш його, так наче в̄юн і виплигує з рук. Кн. — Шу́стрий жидок.

Юрово = табу́н тюлені́в.

Юрбдивый = навісний, навіже́ний, благе́нький, дурник. — Воно у нас блаженке... зимою хоч яка холоднеча, а воно босоніж і простоволосе. Кн.

Юрбдство = дурі́сть, дурі́йка.

Юрбдствовать = дурі́ти (С. Ж.); дурника стрѹ́ти. — Добре дуріти, коли приступив. н. пр.

Юродь = блазень (С. Ж.), дурник.

Юро́к = чуро́к, цуро́к і д. **Вьюро́к** 1.

Юрта = шатро́, намет, я́тка, курі́нь (д. **Кибя́тка** 2.).

Юрь = белебень. С. Л. — Хата стоїть саме на белебаї. С. Л.

Юсті́ція = правосу́ддя.

Юті́ться = тулі́ти ся, мості́ти ся.

Ють = по́міст (в кормі корабля).

Юфть, юхть = ю́хта. С. Л.

Юфтя́ний, юхтя́ний, юхотня́й = юхто́вий. — Юхтові чоботи.

Ючний = д. **Вью́чний**.

Я.

Я, меня́, мнѣ = я, мене́, мені́.

Ябеда = 1. на́клеп і д. **Клевета́** і **Наговоро́в**.

2. при́чіпка, на́пасть, пеня́ і д. **Придірка**.

Ябедникъ, ца = 1. крючо́к, сутя́га.

2. шепотинник, ця. — Наче й нічого людина, а у земського за шепотинника служити. — Що скажемо — усе той шепотинник і донесе до попа. Кн.

Ябедничать = клепа́ти, набрі́хувати (С. Л.).

Ябедничество = шѣпоти́.

Яблоко = 1. я́блуко, овоч, *Pyrus malus* L.), різні сорти: буці́вка, зимни́ця, карма́зинка, крї́мка, олі́вка, опо́рти, путі́вка, са́блѹка, цига́нка, шкля́нка. — А яблука усе путівочки, олівки, шклянки, опорти. Кн. — Парис при́йме дитятко, путівочку **Венері́** дав. **Кот**. — **Яблоко отъ я́блони не далеко откóтится** = якé коріння, такé й насіння. н. пр.

2. **Я. земляно́е** = д. під сл. **Земляно́й**.

3. **Я. любо́вное**, *Solanum Lycopersicum* L. = баклажа́ни. С. Ан.

4. **Я. Ада́мово** = д. під сл. **Ада́мово**.

5. ба́нька (в оці).

Яблонка = д. **Я́блонь**.

Яблонный = я́блуне́вий.

Яблони́вка = я́блуні́вка.

Я́блонь, я́блонка, рос. *Pyrus malus* L. = я́блуна, я́блунька, дика — кислі́ця, кислі́чка.

Я́блочный = я́блуне́вий. — Я́блуне́вий квас.

Явїть, ся = д. **Явля́ть, ся**.

Я́вка = я́ва, я́вка, обя́вка.

Явле́ние = я́ва, вия́ва, поя́ва (С. Фр.), я́вище, зъя́вище, рідке, дивне — **проя́ва**. Ос. — Такі яви свідчать неясність громадської свідомості. З. — В першій явітї драми бачимо... З.

Явля́ть, явїть, ся = явля́ти, виявля́ти, обявля́ти, зъявля́ти, показува́ти, о́казува́ти, появля́ти, явїти, виявити, по́явїти, зъявїти, о́казати, показати, ся, перед суд, перед начальство — ста́вити ся, ста́ти, до речі — наго́дити ся, несподі́вано — навіну́ти ся, наго́дити ся, швидко — нахвато́ти ся. — Явивсь до його сам Бог. н. к. — Треба було ставитись до мирового. Кн. — Балакаемо про його, аж тут і він нагодив ся. н. о.

Явнобра́чныя расте́ния = явноцві́тні рос-тїни. С. Жел.

Я́вний, но = я́вний, но (С. Жел.), виді́мий, мо, в̄явкї́.

Я́ворь, рос. *Platanus orientalis* = я́вір.

Я́вственный, но = я́сний, но, виді́мий, мо, ві́разний, но (С. Л.). — Все те виразно свідчить, що... Бар. О. — Усеї ми виразно бачили, що вона перекинулась. Кн.

Я́вствовать = виявля́ти ся, показува́ти ся.

Ягнёно́к = ягня́, ягня́тко, овча́ (С. Л.), вигодоване без матері — плякунча́.

Ягнї́ться, обя́гнї́ться = котити ся, об-

- КОТИТИ СЯ, ОКОТИТИ СЯ. — Вівці почали котити ся. — Вівці вже обкотили ся.
- Ягнячій** = ягнячий.
- Ягода** = ягода. — **Винныя ягоди** = инджир. — **Не нашого поля ягода** = не нашого пір'я птиця. н. пр.
- Ягодица** = 1. лоза винограду.
2. зад, гүзно (д. Задница).
3. пиптик (д. Сосокъ).
- Ягодка** = ягідка.
- Ягѳдки**, рос. *Daphne Mezereum L.* = вѳвче лико, ягѳдки. С. Ан.
- Ягодникъ** = 1. варѳння, павѳдло (з ягѳд).
2. пирѳг з ягѳдами.
3. напѳвка на ягѳдах.
4. ягѳдник.
- Ядѳ** = д. Ъдѳ.
- Ядѳние** = ѳдѳння. Кр.
- Ядовито** = уразливо, ущѳливо і д. Кѳлко.
- Ядовитость** = 1. отрутнѳсть, отруѳнѳсть.
2. д. Кѳлкость 2.
- Ядовитый** = 1. отрутний (С. Жел.), трутний, труїний (С. Ш.). — Отрутні рослини. О. Ст.
2. д. Кѳлкій 2. і Язвительный.
- Ядрѳнный** = свѳжий, соковитий; здоровѳий, мѳцний, сѳльний, дүжий, ядѳрний (С. Жел.).
- Ядрѳнѳть** = дүжчати, сѳльнѳшати, здоровѳшати, мѳцнѳшати, сѳли набирѳти ся.
- Ядро, ядрышко** = 1. зерно, зернина, зернятко, зерѳнце, кѳстка, кѳсточка. — Як зерно в горѳі. н. п. — Їж ягоди, та тѳльки кѳсточка викидай.
2. ядро, күля гармѳтна.
3. яйцѳ, частѳше мн. ЯЙЦЯ (у самцѳв).
4. суть, суттѳ, ѳсте, ѳстѳта (змѳсту яного писання).
- Ядрѳть** = д. Ядрѳнѳть.
- Ядѳ** = отрута (С. Л. З.), трута, трутѳзна (С. Л. Ш.).
- Яжевѳка, яжевѳчникъ** = д. Куманѳка.
- Язва** = 1. щѳлина, шкалүбина і д. Щель і Разѳлина.
2. уразка (С. Л. Ш.), вѳразка (С. Аф. Л.), рѳна, болячка (С. Л.). — Сибѳрская я. = сибѳрка, телѳй.
2. пѳмѳсть, зараза, заразлива, чѳпка хворѳба.
- Язвенный** = рѳнний.
- Язвина, язвинка** = 1. уразка, вѳразка. С. Л.
2. щѳрбѳна, щѳрбѳнка, зубѳць.
- Язвительный, но** = уразливий, во, ущѳ-
- ливий, во, сокиркуватий (Лев.), занѳзуватий, то і д. Кѳлкій 2.
- Язвѳть, язвѳть** = 1. у(в)ражѳти, рѳнити, у(в)разѳти. — Трудно рану гоѳти, а не уразѳти. н. пр.
2. жалѳти (ущѳпливими словами), у(в)ражѳти, уразѳти, ушпигнүти, ущѳпнүти (С. Ш.). — Він мене тѳми словами уразѳив в саме серце.
- Язѳ** = д. Забѳй 2.
- Языкѳвѳдѳние, языкѳзнание** = языкѳзнѳвство. — Праця його положила твердѳ основи нашому языкѳзнавству. Зап. Кок.
- Языкѳ** = 1. языкѳ, бичачий — лѳзѳнь, в загадках — талалай. — У негѳ языкѳ дѳлогѳ = він ховзкѳкий на языкѳ, слизѳкоязыкѳий. — За бѳлими берегами талалай кричить. (н. в. — зуби та языкѳ).
2. языкѳ, мѳва. С. Л. — Мовою интелегентною по цѳлому краю була мѳва польська. Кн. — Лѳманый я. = калѳчена мѳва. — Владѳть языкѳомѳ = орудѳвати мѳвою. — Він добре орудує народньою мовою.
3. языкѳ і д. Плѳнникъ і Плѳнный.
4. народ, плѳмѳя.
5. (у давона) — серце, бѳло, бѳвкѳло.
- Язычѳский** = поганський. С. Ж.
- Язычѳство** = поганство і д. Идолѳпоклонѳние.
- Язычѳникъ, ца** = 1. поганин, ка (С. Ж.), болвохвалѳць, невѳра (сп. р.). — Русини в дуже давних часах були поганами, т. в. не вѳрили в одного Бога, а кланялись многим богам. Бар. — Август поганів, засѳлаючи Овидѳя Назона до хижих Готѳв... Кн. — Д. ще пѳд сл. Идолѳпоклонникѳ.
2. д. Клеветникѳ, Наушникѳ і Сплѳтникѳ.
- Язычѳничать** = д. Наушничать і Сплѳтничать.
- Язычѳный** = языкѳвий.
- Язышникѳ**, рос. *Serratura tinctoria L.* = бодячок, страхополѳх, яловѳнь. С. Ан.
- Яйцевѳдный** = яйцевѳтвий.
- Яйцо** = 1. яйцѳ, тупий кѳнець яйца — гүзка, другий — нѳсик, що випало з гүзда — вѳвалок, без шкарлупки — вѳливѳк (С. Аф.), засѳжене — насѳдок, зѳповане — бѳвь (Лев.), бѳвтѳк, бѳвтүи, бѳвтѳк, зѳпорѳток (Ман.), останне, найменше — знѳсок, знѳсѳчок (Ос.), що пѳдкладаєть ся — пѳклад, мн. пѳкладки, великодне, крашене — крашанка, розписане — пѳсанка. — З десятѳка яєць двоє бѳвтѳков. — Де той

у Бога великдень, а він вже з крашанками. н. пр.

2. д. Ядрó 3.

Яйчко = яй́чко, яй́ко. — Верба б'є, не я б'ю! За тиждень Великдень; ось недалечко червоне яечко! н. пр.

Яйчникъ, Ovarium = яй́чник.

Яйчи́ца = яй́шня (С. Л. З.), на маслі — смажні́ця, смаже́нця, смаже́ння, з бараниною — праже́ння. — Спрягла яешно. С. З.

Яйчній = яй́чний.

Я'корний = я́крний, котві́чний. С. Жел.

Я'корь = я́кір (С. Жел.), ко́тва, котві́ця (С. Жел.), маленький — кі́шка, дерев'яний, що затикають з берега — ра́ло, при плотах — кося́к, до його поплавець — су́чка, прив'язь — підсу́ччя (Ман.). — Човен на якір поставивши, вийшли із човна на землю. Ніщ. — Там байдаки без котви можуть стояти безпечно, як буря на морі лютує. Ніщ. — Човни стояли безпечно без котвиці і без прив'язок. Ніщ. — **Стать на я'корь** = обя́корити ся. — Другий вже тиждень, як ми обякорили ся біля Діювки. Кв.

Якша́ться, съякша́ться = воді́ти ся, зна́ти ся, лига́ти ся, наклада́ти (з ким), зізна́ти ся, злига́ти ся (С. З.), полига́ти ся. С. З. — Полгали ся з жидами, та й ну руйнувати. К. Ш.

Яла́ппа, рос. Mirabilis Jalappa = ца́рська борі́дка. С. Ан.

Я'ликъ = чо́вник.

Я'ловець = д. Можеве́льник.

Я'ловая = я́лова, ялі́вка.

Я'лови́ца = ялі́вка.

Я'ловѣть = я́ловіти.

Яль, яликъ = чо́вен, чо́вник (на дві або на чотири гребки).

Я'ма, ямка = я́ма, я́мка, в землі, куди зсипають зерно — горла́ха (С. З.), горло́ва, горла́та, па́шенна я́ма (С. З. Ман.), глибока — глі́бка, під греблею — прі́рва, на дві річки — ві́рло, з гразіюкою — ба́юра (С. Ш.), ко́вбань, ко́вба́на (С. З.), ко́вбаню́ка (С. Л.), глибока з водою — бака́й, гноева — гноєвнй, гноі́вня, гноя́рка, де беруть глину — глі́нище, гра́са, з валною — вапня́рка, де гасять вапну — калані́ця, де задержують воду, замість ставка — ко́панка, під уликом — підкі́п, вовча — вовкі́внй, лисяча, вовча, медвежа — скóта (С. З.), скі́льки коннути

лопатою — скі́пець (Ман.). — Глазні́я я́мы = я́мки. — Людей брали, закидали у замкові глибоки. К. Д. — Там такі баюри, що й ви́хати трудно. С. Ш. — Вліз в скоту та й ліг. С. З. — Тільки видно ямки, де були банькі. н. пр.

Я'мистый = я́мкува́тий.

Я'мка = я́мка, в дїтських грах — ду́чка (С. З.), пі́чка.

Я'мный = я́мовий.

Ямщи́къ = пошта́рь, підводчик.

Ямщи́цкій, ямщи́чій = пошта́рський.

Ямъ = ста́нція.

Январскій = д. Генва́рскій.

Январь = д. Генва́рь.

Янтáрный = янтáрний (С. Жел.), бурштино́вий (С. Ш.).

Янтáрь, Succinum = янтáр (С. Жел.), бу́рштін (С. Жел. Ш. Л.).

Я'нька = д. Самохва́ль і Хвасту́нь.

Японча = д. Епанча́.

Яре́нный = я́рмовий; яре́мний.

Яри́ть, ся, разьяри́ть, ся = яри́ти, ярува́ти (С. З. Л.), дражни́ти, розпалі́ти, ся, розьяри́ти, ся, розпалі́ти, розлютува́ти, ся і д. під сл. Разья́рять.

Яри́ца = яри́на. С. З.

Я'ркій = я́ркий, яскра́вий, блеску́чий. — Ярка хустка, людям у вічі б'є. Кв. — Виложив яскравими образами нашу долю яремну. Пр.

Яркожа́тый = жовтога́рчий.

Яркозе́лений = я́рий.

Яркокра́сный = жа́ркий.

Я'ркость = я́ркість, яскра́вість.

Я'рманка, я́рманка = я́рмарок (С. З. Л.), де продають худобу — торго́вця. — **Я. отбы́ть, провесті** = проя́рмаркува́ти, перея́рмаркува́ти.

Я'рманочный, я́рманочный = я́рмарко́вий.

— Я́рмарковим пилом поле затуманило. Ос. — **Я. гости́нець** = я́рмарко́ве. — Глядіть же, привезть міні я́рмаркового. Кв.

Ярмо = 1. ярмо́, нижня частина — підгі́рля, підго́рля, підго́рло, підші́єк, верхня частина — ча́шовина́, ча́шина́, середня, що з'єднає їх — сно́зи, сні́зки, палички, що затикають ся з боків — зані́з, занóзи, кілок, що ним припинають ярмо до війя — прити́ка, ярмо для одного вола — ку́льба́ка. — Дарма ярма, аби занози наші. н. пр. — Пропив ярма і занози, а сам ходить по дорозі. н. п. — Як вихопив дід із вола дубову притяку, побив бабі, понівечив потилицю й пірку. н. п.

2. ярмó, невóля, корми́га. С. З. — З під корми́ги ляшської освободити. н. д.

Ярвóе = ярина́. С. З. Л.

Ярвóй = ярови́й. — **Я хлѣбъ** = ярина́.

Ярола́ш = 1. дурни́ця, нісенітниця і д. **Вздоръ** і **Пустяки**.
2. дрібно́га, дрібязок, шу́шваль. — І ще там єсть до пидесятка, но дрібязок і гольтіпа. Кот. — Зібрало ся чимало, та сама шушваль.

Яростный = яросли́вий (С. З.), лю́тий, розлюто́ваний, пінявий, шаленний, скажéний.

Ярость = бѹєсть, лю́тість. — Оце він у табушників набрав ся такої бѹести — ні проти кого не змовчить. Кв. — **Прійти въ ярость** = розлютову́ати ся, посатаніти.

Яру́нъ, яру́ня = д. **Похотли́вий**.

Яруе́т = 1. по́верх і д. **Эта́жъ**.
2. ряд, шар.

Ярутка полева́я, рос. *Thlapsi arvense* L. = вередник, чо́рне ребро́, волоски́, двозо́нець. С. Ан.

Яры́га, яры́жка, яры́жникъ = пъяни́ця, пъяни́чка і д. **Пъяница**.

Яры́жница = розпу́тниця, непутя́ща, ледащи́ця, повія, хлѣборка, шльондра.

Ярый = відва́жний, завзя́тий. — **Ярый воскъ** = чи́стий віск. — **Ярия** пчѣлы = молоді бджóли.

Ярь = 1. ярина́.
2. д. **Мѣдянка 1**.

Яры́шина = сму́шок (ягничий).

Яса́къ = 1. по́датъ (шкурками, що збирають у кочовиків).
2. дзвін, котрим подають знак, коли треба починать або перестать дзвонити.

Ясау́ль = осаву́ла.

Ясельный = ясловий.

Ясене́вый = ясенéвий.

Ясене́ць, ясени́ца, рос. *Dictamnus Fraxinella* Pers. = ломиніс, бадья́н. С. Ан.

Ясенни́къ = ліс ясенéвий.

Ясенный = ясенéвий.

Ясень, рос. *Fraxinus excelsior* = ясень, ясени́на.

Ясли, здр. ясли́цы, ясли́шки = ясла, здр. яселки, переносні — кіш. — Привяжи корову до коша -- нехай ість. Кв.

Ясмéнный, ясмéнникъ, рос. *Asperula Aragine* Vieb. = ле(и)пóк, лепчи́ця, *A. odorata* L. = марéнка паху́ча, паху́чка. С. Ан.

Ясенéнькiй = ясенéнький.

Ясенéховнькiй = ясенéсенський.

Ясені́ться = ясеніти.

Яснові́дѣніе = яснові́дність.

Яснові́дѣній = яснові́дющій.

Ясно́сть = ясність; вира́зність.

Ясно́тка, рос. *Lamium* L. = глуха́ кропива́, *L. album* L. — глуха́ біла кропива́, *L. purpureum* L. — краса́на кропива́, ша́ндра. С. Ан.

Ясный, но = 1. я́сний, ві́дний, но, білий, про погоду — го́дяний, годиня́ний, но.

2. я́сний, розбі́рний, зрозу́млий, вира́зний.

Яснѣ́ть, прояснѣ́тъ = яснѣти, вияснѣти ся, вияснити ся, про погоду — розго́днювати ся, розго́динити ся. — Нехай вияснить ся, а то бач, як нахмарило. н. пр.

Яснѣ́ться = яснѣти, свѣгнѣти ся, блищати.

Яства = їство́, їжа, харч, стра́ва. — Усякі штучні їства. К. П.

Ястреб́инка, рос. *Hieracium Pilusella* L. = нечу́й-вітер. С. Ан.

Ястреб́инный = яструбо́вий, шулі́ковий, шуляко́вий.

Ястребъ, пт. *Accipiter* = я́струб, ра́струб, шулі́ка, шуля́к. С. Жел. — Та і курчат назирай, щоб в лиху годину часом не вхопила шулі́ка. Гривч.

Ясы́ръ = невóльник і д. **Плѣ́нникъ**.

Ятровъ = ятρί́вка. С. З.

Ятры́шникъ, рос. *Orchis latifolia* = лю́бка, лю́бка, возу́ліні рушнички́, *O. mascula* L. = по́лові яйця́, *O. militaris* = лю́бка, лю́бки, возу́лька, возу́ліні слѣзки, *O. Morio* L. = лю́бка, возу́льки, любі́ менé не покінь. С. Ан.

Ять = назва літери — **ѣ**.

Яхонтъ = яхонт (С. Жел.). — **Я. ви́шнёвый, ометі́сть** = ометі́ст. С. Пар. — **Я. голу́бой, синій, сапфі́ръ** = шафі́р. С. Пар. Жел. — **Я. жѣлтый, гіаци́нтъ** = якинт. С. Жел. — **Я. червча́тый, я. краса́ный, Gemma rubinus** = рубі́н. С. Жел.

Яхта́шъ = то́рба (охотницька).

Ячей, **ячейка** = чару́нка (Лев.), в сі́цльнях — ча́шечка, де виводить ся матка — ма́точник. — Уся сила в чарунці, що в середині́ зерна... з неї йде паросток. Кв.

Ячмéнный = ячмі́нний, я́шний. — Потеряв соловейко годос через яшний колос. н. п. (Соловейко перестав сьпівати, коли ячмінь починає викидати колос.)

Ячмѣнь = 1. рос. *Hordeum* — ячмі́нь.

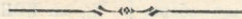
2. мед. — ячмінь. — На оці такий ячмінь вискочив!
- Я'чний** = д. Ячмінный.
- Я'шма**, Jaspis = яспис, лисковець. С. Пар. Жел.
- Я'шмовый** = ясписовый.
- Я'щерица**, Lacerta = ящірка, ящурка. С. Л. З.
- Я'щеричный** = ящі(у)рковий.
- Я'щеръ** = ящур, лусковець (С. Жел.).
- Я'щикъ** = короб, в столі — столівка, шу-хляда (С. Л.), шухлядка, в скрині — прискринок, в млині — кіш, у возі зваду або сидінням — кельня. — **Денежный я.** = скринька. — **Картонный я.** = шабатурка. — Висупувши з столу шухлядку, взяв з неї... Кн. — Почали відмикати всі шухляди. Фр. — А він просто до церковної скриньки. Ос. — Там у тій шабатурці знайдете.
- Я'щуръ**, Mus avellanarius = міша лісова або садова.

Θ.

- Θεογονія** = родовід богів поганських.
- Θεοκρατία** = теократія.
- Θεολογъ** = богослов.
- Θυμιάμный** = кадильний.
- Θυμιάмъ** = кадило. С. З.
- Θυμιάмникъ** = кадильниця.
- Θυμιάмный** = кадильний.

Υ.

- Υακίνθъ** = якінт (д. Я'хонтъ).
- Υ'жица** = назва останньої літери — γ.
- Υεσобъ** = д. Иссобъ.

ДОДАТОК.

Слова пропущені або не вповні переложені.

А.

Азартный = запальний.

Азартъ — **Войти въ азартъ** = розпаліти ся, розогніти.

Алистовъ = черногүзачий. Ос.

Акулий = акулячий.

Аккуратность = 1. справність.

2. чепурність.

Аладья = оладка. — **А** млинець та оладку посватав. н. п.

Алканіе 2. = жадоба.

Алтынъ — **Пожалѣтъ алтына** — потерять

полтину. н. пр. = скупий не знає, де втеряє, скупий двічі тратить. н. пр.

Ану-ка! = ось-ну!

Апелляціонный = апеляційний.

Арапченокъ = арапеня.

Арендаторскій = орендарський, рандарський. — Карпо на рандарським коневі втік. К. Х.

Ауканье = гукання, одгукання, часте — гукання.

Б.

Баюкать = люляти. — Люляю, люляю, побью котка, подаю, щоб по ночах не ходив, малих діток не будив. н. п.

Бездна 2. = до смутку. — Грошей у його до смутку.

Безотлагательный = нагальний. — Нагальна робота.

Безостановочно = без перепину.

Безъ — **Безъ всего** = нісчимний, нісчимниця. — Нісчимний борщ.

Благоденствие, благополучіе, благососто-

яніе = гаразд. — Ой не тому я сьпіваю, що я гаразд маю. н. п.

Бочка = (на сахарнях велика, куди зсипають сах. пісок) — **бўта.** Сум. Ох.

Бренчалка = гуркало.

Броженіе 2. = шумування. — Без бактерій процес шумування не можливий. З.

Будоражить = колóшкати. — Щоб не колóшкав ти в ночі своїх панів. Гул. Ар.

Будущій — **На будущее время** = на вперед, на далі, на дальш, на будуще. — Гляди міні, щоб на далі сього не було!

В.

Валéжникъ = ломáччя.

Вáльдшнепъ = слóмка, слóнка (Прав.), хáква (Хар.) Кайг.

Варóпушка, пт. *Erithacus cyaneola* = зóръ-ка. Хар. Кайг.

Велосипéдъ = самокáт, самокáтка. Кр.

Вертиголова, вертишейка, вертошея, пт. *Junc torquilla* = крутиголова (Хар. Кайг.), крутиголова, крутиголов. С. Жел.

Весло = опачина. — Половину козаків у окови до опачин посадили. н. д.

Вéчеръ — **Къ вéчеру** = над вéчир, над вechорí.

Взглядъ — **На взглядъ** = на повзрíння.

Взвítься = повíти ся. — Жайворонки повили ся. Ал.

Взятка 2. = скуп. — Взав скуп і зрбав діло. Полт.

Видъ = **На виду** — на виднотí, на явкú, на прикмéтí. — **На видъ** = на збáч, на вбáч. — **Имѣть въ риду** = мáти на бáчности.

Вкрутую = вкрúть.

Владѣтельный = володний.

Владѣть = орудувати. — Хто за панів чим орудував, так і чепер zostалося. Сум. Ух.

Влюбчивый = женихливий. — Ой ти роду великого, та й я не малого, твоє серце женихливе, й моє не від того. н. п.

Виѣстительный = насипчастий.

Вождать = ливцювати.

Возраститъ = ви́кохати. — Хто ви́кохав тонку, гнучку? К. Ш.

Вошáнка = метениця (Пр. д. під сл. Моль).

Впадáть 2. = упадáти. — Ти Дунаю, Дунаечку! скажи мінí усю правдочку — а скільки у тебе річок упадає? Упадає в мене сорок і чотирі з самої вершини. н. п.

Враздрóбъ = на рóздриб.

Вразсыпúю = врóсип, внатрúс.

Врémя = **Вó-врémя** = за вчасу. — Коли вівцi плодять ся — обкíт.

Всегдá = зáвжде. — У няньки був біленький цуцик, її він зáвжде забавляв. Кот.

Встрѣтитъ = перестрíти, перестрíнути.

Вýдохнутъся = вítхнутись, вíдихатись. — Пиво витхóсь. — Заткни горілку, нехай не видихасть ся.

Вýждать = вíчасувати, вíчекати. — Ви́часували ми тут довго, поки ти прийшов. — Вичекай мене поки прийду.

Вýжигáть = висмáлювати.

Вýисповѣдать = вíсповідати, багатьох — пересповідати.

Вýмереть = перемерти.

Вýплáвливать = вíдтóплювати.

Вýпоротъ = вíшпарити. — Добре ви́шпарили різками.

Вýродиться = переродíти ся, перевестись, про бджіл — переро́ити ся.

Вýскочка = витичка.

Вýставлѣться 4. = ви́пинáти ся, ви́пихáти ся. — Ви́пнулась уперед усіх. — Не ви́пихай ся з своїм добром.

Вýстрадать = перетерпíти.

Вýстудить = вíскрипати. — Вискрипали хату.

Вýсѣй = важня. — Везíть хлiб до важнi.

Г.

Гáршнепъ, пт. *Scolorax gallinula* = крячóк. С. Жел.

Глотáние = жвáкання.

Гнѣздо = **Изъ одного гнѣзда** — однóгнiз-кий. Г. разорíть = розкúбити.

Годъ — **Изъ-года-въ-годъ** = рiк-по-рiк.

Гончáрный = гончáрський. — Гончарі є, та гончарської землі близько нема. Сум. Ух.

Гóрдость = гóрдош. — За своєю гордошею шапки не здiймав. н. д.

Горнь = верхня частина гончарського горна — черiнь, нижня — слбóси. Сум. Ох.

Готóвность — **Въ готóвности** = в готóвi. — У мене все в готóвi.

Гранёный = углáстий.

Грѣбень = д. Грѣбёнка 2. — Та частина, на котрiй зубцi — ГОЛОВА, вирiзка з низу — пiдкóт, довга частина, що в Днiщцѣ вставляеть ся — стѣлó, крайнi зубцi — пелюсткi. Сум. Ох.

Гру́стный = сумний. — На що стали на папері сумними рядами? К. Ш.

Грязь = (з заводів) — чвир, Юшка. — Аж з п'яти заводів до нас чвир іде. — Юшки

як напустять з завода то й скотина не п'є — така вода. Сум. Ух.

Гу́сто = рясно, рясненько. — Зійшов горох, підріс, зацвів увесь рясненько. Гул. Ар.

Д.

Давнишний = колишний. — Не знаю, може й нагадку нудьгу колишню колись. К. Ш.

Дев'якъ = динка. — Тепер міні і сьвіт милій і вільненька динка. н. п.

Дерево = (високе і товсте) — колодісте, (частина коло коріння) — прикорень. — Прив'язав коні до прикорня. н. д.

Дефіле́я = перетиски.

Діво = проява.

Дитя = (що родилось після смерті мужа) — перелесник.

Длі́нникъ 1. = довжник. — Коноплянка у нас сім сажнів довжника та п'ять ширивка. Сум. Ох.

Добрякъ = добряга. — І на тім сьвіті добряги тебе не забудуть. К. Ш.

Догово́ръ — По договору, согласно договора = вговорно. — Вговорно роби. — Вговорно служу. Сум. Ох.

Долгъ — Взятый въ долгъ = борговий.

Домовой = домовик. — Відьма не ходить туди, де єсть домовик — він її зараз укладе. н. о.

Домъ 1. = кам'яниця. — У сьвітлицю — кам'яницю зазивала, за білий стіл сажала. н. п.

Доро́га = бокова частина -- обочина. —

Разбіть доро́гу — розковбанити. — **Заградить доро́гу** — заступити, переступити.

Доса́да — Съ досады = з сэрця.

До́ска = нерозпиляний кінець — шлі́ма.

Досу́гъ = вільгота. — Як в кому вільгота, то й вивезе який віз гною на свою ділянку. Сум. Ох.

Достава́ться = передати (зрідка).

Дубоно́съ, пт. *Saccathraustes vulgaris* — довбано́с. Хар. Кайг.

Дудчатый = дудоватий. — Водяна цибуля така дудовата. Кр.

Дѣвка — **Въ дѣвкахъ насидѣться** = надівувати ся.

Дѣвственница = правічка.

Дѣлать = коїти. — Ти один все лихо коїш. К. Х.

Дѣлаться = Д. лѣнивымъ — ледащити, миломъ — милішати, негоднымъ — нікчемніти, хрупкимъ = крушити.

Дѣло — **Въ са́момъ дѣлѣ** = навсправжкі, навсправжне, узаправді, настояще.

Е.

Единственный = одіний. Кр.

Ёмкій = насипчастий.

Ж.

Жаворонокъ хохлатый, пт. *Alauda (Galerita) cristata* = сусідка, посьмітюшка. Хар. Кайг.

Жадный = жадний. — Ви дуже жадні. — Жадний на групі. Кр.

Желтътъ = половіти. — Уже й жито полове, час за того й жати. К. Х.

Женá = брата — братова, браті́ха, сина — синова, сині́ха.

Женскій полъ = біла челядь. — Коли Турки воювали, білу челядь забирали. н. д.

Жінщина = (з дитиною до шлюбу) — по́критка, на́критка, самокритка. — **Ж.**

лєгкаго поведєнія = слабкá на втóri, самода́йка, цьо́хля.

Жерло = (кривиці) — криничовина. Кв.

Жилець = постоянець, по́жилець. Херс.

Жужжáть 1. = диркотіти. — От як ті мухи диркотять. Кр.

З.

Зави́рушка, пт. *Ascenter modularis* = тинівка, ольшáнка. Хар. Кайг.

Загорáть, загорѣть = смáгнути, засмáгнути. — Бо од вітроньку косонька в'яне, а од соненька личенько сматне. н. п.

Заверну́ть 1. = увину́ти. — Треба дитину у пелюшки увинути. — Не забудь яблука соломкою увинути. Сум. Ох.

Задѣрнуть = зашморгну́ти. — Сказав, тай зашморгнув на шиї він аркан. Гул. Ар.

Заключе́ніє — Вѣ заключе́ніє = на рѣшті, з рѣштою.

Заколѣсникъ = чека́.

Замѣта, замѣтка = озна́ка.

Замѣститель = поставни́ць.

Зáпахъ — Безъ зáпахá = безду́хий.

Запахáть = (ралом) — прира́лити.

Заплатáть = (усе) — перелатáти.

Затрудне́ніє = скру́та.

Защепеніть = обгрузіти.

Звенó = звiно́к. — А сам пішов до кумоньки звiнок риби з'їсти. н. д.

Зелѣный = (про овочі) — зелѣнух. Херс.

Зерно́ = (бобів) — бобiна.

Зигза́ги = викрутáси.

Зiмородо́к, пт. *Alcedo ispida* = iвáнок. Кайг.

Здравствуй, те! = чо́лом! — Чолом пане наш, гетьмане, чолом батьку наш! н. п.

Злоба = пересердя́.

Знако́мый = знайо́мий. — Шлях у місто вже мiнi знайо́мий був. О. Мир.

Зя́блик, пт. *Fringilla coelebs* = снiгáрик. Хар. Кайг.

И.

Извинѣніє = перепро́шування, перепро́с. — Жду перепросу.

Иза́рить = (усе) — пересма́жити.

Иза́дить = понiвечити, перенiвечити.

Изде́ржáтьсá = уко́штити ся. — Я вже й так укошти́ла ся: одного сховала, а друге звайшло ся. Сп.

Измiсли́ть = примiслити, примiркува́ти, приметивува́ти.

Изнау́рятьсá = перепада́ти ся.

И'арѣдка = за рiдкóсть. Сум. Ох.

Илѣ — И'ломъ занести́ = заму́лити, приму́лити.

Инсти́нктъ = побúдка.

Инструме́нтъ = ковалський: ГВОЗДІЛЬНЯ

(виробляти гвiздки), КЛУБ (варизувати шруби), СТОЙЧКА (пiдковувати чоботи), кушнiрський: КОБИЛИЦЯ (дошка, на котрiй розстилають ся шкура), СКА́ФА (для очистки).

Иску́ситель = перелѣсник.

Исполосова́ть = пересмугова́ти, переполосува́ти.

Испо́ртить = скапса́ти, багато або усе — перепесува́ти. — Скапсали дiло. Полт.

Испу́гъ = перѣстрах.

Испятна́ть = (усе) — перепля́мити.

Истлѣва́ть, истлѣ́ть = перетлiва́ти, перетлíти.

Исто́щiтьсá = вiсильнити ся.

К.

Ка́менка, пт. *Saxicola oenanthe* = iвáнчик, чíколка. Херс. Кайг.

Камышѣ́вка, пт. *Acrocephalus phragmitis* = очерѣтя́нка. Хар. Кайг.

Капрізний = перехóчливий.
Капúтница, метелик = білан.
Караулень = вартування. — Добре твоє вартування, що усе покрадено.
Карьёръ — Во весь карьёръ = на вза́води.
Кастра́торъ = холостій.
Кáчество = добóртність. — У нас однієї добротности земля — усе сіроземля. Сум. Ох.
Квасцы — Квасцáми натерётъ = погалу́нити, багато або усе — перегалу́нити.
Кизіловка = д. Камышѣвка (дод.).
Кладóвая = хибáрка.
Козодóй = лежень, чурпíло. Кайг.
Конио́лянка, пт. Acanthis (Linata, Fringila) connabina = Пóпик. Хар. Кайг.
Коню́шня = кінниця. — Коники іржуть в кінниці. н. п.

Корá (дубова, в чинбарстві) = дублó. Сум. Ох.
Корміться = (у кого) — перехарчóвувати.
Кормля 2. = корм, кóрмиця. — Солома — то наші дрова і наша кормиця. Сум. Ох.
Корóбочка (з березової кори) = берестя́нка.
Корóва годовáлая (з телям) = перелі́тка.
Кóрточки — На кóрточкахъ = на при́сїшках.
Космáтый 2. = пелехáтій, кострубáч. — Оженив ся кострубач, узив пелехату. н. п.
Косьбá — Окóнчить косьбú = обкосі́ти ся.
Крапівникъ, пт. Troglodytes parvulus = задержі́віст. Хар. Кайг.
Кружéкъ — Въ кружéкъ = óчертом. — Очертом сідали, сребро й злото на три часті паювали. н. д.

Л.

Лазóревка = волося́нка, гáйка. Хар. Кайг.
Ланцётъ (коновальський) = праву́шник.
Лáсточка береговáя = д. Стрыжóкъ (Дод.).
Лёдъ (над свігом) = нато́пель.
Летаргія — Въ летаргію впадáтъ = обмі́рати.
Листовóй = аркуше́вий.
Лішній (в роботі) = перері́бний.
Льну́тъ = припадáти.

Льстівый = підліпчастий. — Льстівыя рѣчи = при́мастки.
Льстítъ (багато) = розлесті́ти ся.
Лѣнівцець — Дѣлáться лѣнівцемъ = леда́щити.
Лѣсь = вільховий — ольшáник, оріховий — ліщáник. Сум. Ох.
Люстрінъ = лю́стра, люстри́на.

М.

Марш! = гáйда! — А од його помоливши́сь, гайда в Україну. К. Ш.
Мать — Быть мáтерью = матерюва́ти.
Медúза = водяне серце.
Между = помежи. — Ударив помежи уха. н. п.
Мелочъ — По мелочи = у рóздріб.
Метропóлія = мáтчина.
Мі́лый — Дѣлáться болѣе мѣлымъ = мѣлішати.

Міловідный = мілові́ркий.
Молокосóсь = безпéрий.
Мѣня́тъ ўхо на ўхо = такма́ міня́ти ся.
Мѣстный = помі́ський.
Мѣсто — Уса́дебное м. = плець. — Хата згоріла, а плець оддав людям. Сум. Ох. —
Въ иныхъ мѣстахъ = подéкуди. — М. випалене сонцем — Пéчище.
Мѣткій = втра́пний.

Н.

Набивáть (косу) = клепа́ти.
Навѣ́даться = наверну́ти ся.

Надорваться 2. (від танців) — деретанцюва́ти ся.

Найтися 2. = приуміти ся.
Накреніться = перехлябити ся.
Наоборотъ = на зворіт. — І не думав ви-
 селятись з села, а на зворіт думав вкорени-
 тись. Лев.
Напасть = нападъ, нападок, нападнѣ,
 нахаба.
Напиться (дуже) = надудлити ся.
Нарушати, нарушити = переступати, пе-
 реступити.
Насильственный = насильный.
Насѣка — Дѣлать насѣки = наковувати.
Натопирить = насторожити, насторожити.
Невѣдѣрка = непереливки.
Недоѣдки = зѣддѣ. — Від скотини зѣддѣ
 вивозимо на дѣлянки. Сум. Ох.
Негодный — Дѣлаться негоднымъ =
 нікчемніти.

Недѣля 2. = (перед масною) — пере-
 ступна.
Некстати = не до шмиги. — То нехай ви-
 бачить і громада, коли кззка не до шмиги.
 Гул. Ар.
Неловкость = незла́года. — Таке робити
 — це вже й межи нами незлагода считаєть
 ся. Сум. Ох.
Неотходчивый = неодхідливий. Полт.
Непорочный = небла́зненный.
Непостоянный = перепадистий. — Пере-
 падиста зима.
Неприличный = несвѣтний, несвѣтський.
Нехристь = недовірок.
Нечистый = анціболот. Полт.
Нитки = білі (зб.) — біль, більця. — Въ
 одну нитку = в олноста́ль.
Новорожденный = нарожденець, нарож-
 дѣник
Нравиться = підпадати під міслі.

О.

Образецъ — По образцѣ = на взір.
Образъ — По образу = на кшталь.
Обѣденный — Послѣ обѣденное время =
 знад'обіддѣ.

Овсянка, пт. *Emberiza citrinella* = жовто-
 лүзик. Хар. Кайг.
Опомниться = спам'ятати ся.
Отпрыскъ (від коріня) = вовчок.
Отрывать, оторвать = увірвати.

П.

Павлиний = павичів.
Павлиничъ, пт. *Acredula caudata* (*Parus*
caudatus) = хвостівка. Хар. Кайг.
Пастухъ = (волів) — воляръ.
Пепелище 1. = вогнище.
Перебодать = переколоти.
Переборчивый = бришклівий, хандріж-
 ний.
Перебаллотировать = пережеребувати,
 переголосувати.
Перебраниться = пересварити ся.
Перебучить = перезолити.
Перебѣдствовать = перебідувати, пере-
 лихувати.
Переводчикъ = перевідчик.
Перевѣсъ = перевѣса, перевѣзъ.
Перевязъ (снопів) = перѣвесло.

Перегрузка = перевалка.
Переклячка = перезва.
Перекапризничать = перегадзати ся.
Переманить (могоричем) = перемогоричити.
Переложение = переклад.
Перемѣнить = переінакшити, дно — пе-
 редніти.
Перепортить = перепсувати, перепогі-
 нити, перепартолити, перепаргачити.
Пересѣшка = д. Слѣвка-Смородинка (Дод.).
Пересылка = перелаток.
Перетащить = перетарабанити, переті-
 рити.
Переубѣдить = переперти.
Перецѣживать, перецѣдить = переточу-
 вати, переточити.
Перешеекъ = межеводдѣ.

Печáлованіє = кло́поти, турбо́та, пеклу-
ва́ння.

Пино́къ — Пинка́ дать = стусопу́ти,
штурхну́ти, стусана́, штурхана́ да́ти.

Пита́ніє = пожива́ння.

Пищу́ха, пт. *Certhia familiaris* = підшко-
ри́шник. Хар. Кайг.

Пла́нка (котрою збивають ся дошки в две-
рях, віконницях то-що) — шпуга́.

Пла́шмй = пла́шма. — Щоб вощина прихо-
дилась до вічка не плашма, а рубом.

Пла́стырь = на́ліпка.

Плоскогору́е = полони́на.

Плескъ = плюск.

Плохо́й = лихий. — Три сермязі лихийі. н. д.

Плутова́ть = шальві́рити.

Плуть = шалага́н.

Плѣнительный = пова́бний.

Плѣснѣвьѣтъ = пліса́віти.

Плѣсень (в сїяльниках) = гниле́ць.

Плясъ = д. Пля́ска. — Пойти́ въ плясъ =
піти́ у тане́ць, піти́ в ско́ки та в бо́ки.

Побере́жье = побере́жжа, бережи́на.

Побере́чь = повартува́ти.

Побива́ть, побіть = ка́мням — камену-
ва́ти, на друзки — тро́щити, мотлоши-
ти, потро́щити, помотло́шити, вірьов-
кою — моту́зити, помоту́зити.

Поблѣскивать = висвѣ́чувати.

Поблѣднѣлый = поблі́длий.

Пободáтъ = погу́лати.

Побору́ = побі́р, натурою, зб. — хавту́р-
ря. — Побору́ братъ = хавтурова́ти.

Побочный 2. = підбі́чний, прижитний. —
Побочная́ жена́ = підбі́чниця.

Побрѣсть = поді́бати, поча́пати, поча-
ла́пати, потіпати.

Побрызга́ть = поці́ркати.

Побряку́шка = гу́ркало.

Побужда́ть = прину́кати.

Побучить (білизну) = пожу́кити, позо-
лити́, багато — поназо́лювати.

Побу́гшкі = побі́ганка, походенъ́ки.

Побу́лка = білува́ння.

Пова́дка 1. = пона́да.

Поведѣ́ніє = посту́пованія.

Пови́нность = пови́нне. — Постойная́ п.
= постоя́льве. — Служе́бная п. =
сти́пка.

Пово́дь 1. (воловий) = волові́д.

Поволо́чь = поті́рити.

Повозка́ = де дишель вправляють — сні́ци,

брусок, котрий держить дишель — підой-
ма. Другі частини д. під сл. Возь.

Поврежда́ть, повредіть = надвережа́ти,
надвереді́ти.

Поврежде́ніє = пору́ха.

Повторя́ть, ить уро́къ = провча́ти, про-
вчи́ти.

Повы́дргать = пооску́бувати, пооску́б-
лювати.

Повы́здоровѣтъ = пооду́жувати, поочу́-
нювати.

Повы́чѣтъ = в жарт кажучи — обкру́тити.

Повы́чѣтъся = подружи́ти ся.

Повѣрка́ = (мірою) — пере́мір.

Повѣря́ть = 1. П. въ долгъ — наві́ря-
ти. — Шинка́рочка мене знае, на сто ру-
блів наві́ряє. н. п.

2. вві́ряти. — Вві́ряймо, скільки горі-
ки у пляшку уві́де. Сум. Ох.

Повѣса́ = ло́бурь.

Повѣстка́ = опові́стка.

Повѣщенный́ = вішалъ́ник.

Погаше́ніє = поту́ха.

Погоди́ть = пострива́ти, перегоди́ти, пе-
речасува́ти, перечека́ти.

Подня́ть зна́мя = звіти́ корогву́. н. д.

Поднима́ть возста́ніє = бунт зрива́ти. н. д.

Позору́ = пору́га, потала́.

Пойма́ться на вороветвѣ́ = прокра́сти ся.

Покáмѣеть = про́ час.

Покрыва́ть скáтертью́ = застеля́ти.

Ползень, ползо́къ, ползу́чикъ, пт. *Certhua*
familiaris = підшкори́шник. Хар. Кайг.

Полуга́рь = чвир, чвирк.

По́ле (не засіяне рік) — перелі́ток.

Понакра́сть = понакра́дати.

Понедѣ́льникъ = на масній — колоді́й,
перший в Петрівку — рѣзигри.

Пону́ждать = ну́кати, нуді́ти, нужді́ти.

Поползень 3. = підшкори́шник. Хар. Кайг.

Поту́шить го́лову = пону́ритись.

Почита́ть = ва́жити. — Козака і за жида
не ва́жать. н. д.

Предпочита́ть = ва́жити над. — Він же-
лізо добре ва́жить і над злото. н. д.

Преслѣ́довать = гна́ти. — Взяти́ ся гнати
на благочестя́. К. Ст.

Приготовле́ніє = вгото́ванія. — Пан дав
якесь зілля для вготованія пиття. Сум. Ох.

Приді́рка = за́чпнка. — Побачив в цьому
якусь за́чпку.

Прид́умать = добра́ти рѣзу́му, спѣ́собу.

Пропа́дуть, пропа́сть = зника́ти, позни-
ка́ти.

Проро́чество = прорика́ння. — Отак і спев-
нилось прорикання ворожки. Ст. Ав.

Простоволо́са = простоволо́са. — Хо-

ди́ть простоволо́сою = сьвіти́ти во́ло-
сом.

Припры́жка — Въ припры́жку = пере-
ско́ком, на переско́ки.

Пі́ночка, пт. *Phylloscopus collybita* = вів-
ча́рик. Хар. Кайг.

Р.

Развѣдыва́ние = пере́питки.

Развѣдыва́ть = пере́питувати, вишпиго́-
вувати.

Размы́шленіе = розумува́ння.

Разногласи́ть = дво́ячити.

Разсвѣтъ — На рассвѣтъ = на за́ранці.

Раземѣши́ть (багато́х) = пересьмі́шити.

Разсорті́ровать = пересортува́ти.

Разсужде́ние = розумува́ння.

Ра́къ — Лови́ть ра́ковъ (рука́ми) = пече-
рува́ти, пічкарува́ти.

Ра́мы (в крилах вітряка) — Ма́хп. — У ва-
лу махи стремлять, у їх глиці забивають
ся, то на їх і дьор нашивають. Сум. Ох.

Ре́бра (судна) — тагу́ні.

Ре́льсы = ре́йки.

Руба́ха (стара) = перепі́ранка.

Рыча́гъ (натягати обід на шпичі) = натяга́ч.

Ряби́ть = мру́жити. — У очах щось мру-
жить.

Рядо́мъ = побі́ч, поузбі́ч.

С.

Са́ни = частини: верхня частина полоза —
ГОЛІ́ВКА, кілки в полозах — КОПИ́ЛІ, що
з'єдналиє копили — В'ЯЗО́К, на чому дер-
жуть ся крила — ДУ́жки. Сум. Ох. Інші
частини д. під сл. Сани.

Са́рай = де солять рибу — ХОЛОДНИ́К, де
держать сіль — СОЛЯ́НИК, де готують ка-
вьяр — ГА́рячник, в першому ящик з ро-
солом — СОЛІ́ЛО. Ух.

Сбро́дь = збірни́ця. — Така то збірни́ця
ввалилась, Енея щоб побити в пух. Кот.

Сва́я = сто́ян. Сум. Ох.

Свиня́ = льо́ха. Прав. — Гладкі, ситі, як
годовані льохи. Лев.

Сгусти́ться = (надто) — перетужа́вити.

Сдѣ́лать (інакше або наново) = перероби́-
ти, перенови́ти.

Серди́ться = обу́риватись.

Сжима́ться 2. = стуля́ти ся.

Сибари́ть = роскошело́б. В. М.

Си́ла — Не подь си́лу = не змо́готу́.

Синешейка = д. Варо́пушка (Дод.).

Сини́ца больша́я, пт. *Parus major* = си-
ничка, зінька. Хар. Кайг. — С. длино-
хвоста́я = д. Павлі́нчикъ (Дод.).

Скоропехо́дящій = бистроплі́нний.

Сла́вка = пт. *Sylvia atricapilla* — кропів-
ник, С. пестрогрудка, *S. nisoria* — трав-
ник, С. сморо́дника, *S. hortensis* — Під-
кропівник, С. говорунчикъ, *S. cinerea* —
кропівник. Хар. Кайг.

Слі́шкомъ = через звича́й. — Як через
звичай вивезем гною, то й погниє. Сум. Ох.

Сложе́ние 2. = поста́ва.

Служи́ть = слугова́ти. — Чи одному ви
пану слуговали? н. о.

Слю́да = земляне се́рце. Сум. Ох.

Смолча́ть = перемовча́ти.

Сибѣ́ (глини або й кіяків з соломом, для
будови) = чаму́р.

Снѣ́гъ (мокрий з вітром) = хля́га.

Собственны́й = роді́мий. — У його вітряк
родимий — сам робив. Сум. Ох.

Совокупля́ться 2. = зляга́ти ся. — Злягла
ся з ним, вже й заваго́їла. п. к.

Созда́тель = сотвори́тель. — Боже мій
милий, Сотворителю небесний! п. п.

Соло́ма (не мнята, рівна) = праві́ця.

Сопе́рничать = перемогати́ ся, перева́-
жувати́ ся, перевагува́ти ся (О. Пч.).

Состарѣться = перестаріти ся.
 Состояніє — Быть не въ состояніи = не сподіяти.
 Сострадательный = болісний.
 Спинá — На спинѣ = на́взнак, навзнакі.
 Сплѣтти = пересуди.
 Сплѣтникъ = пересудливий.
 Сплѣтати 1. = переплѣтати.
 Срубъ сдѣлать = обцямринувати, обцебринувати.
 Стапо́къ = виробляти спиці — ослін, ослінчик, обточувати ступицю — топорня, заводити спиці в обід — стелю́га, колѣсня, видовбувати дірки в ступиці — столо́ць, дова́льня. Сум. Ох.
 Старообразный = остаркуватий.
 Стебѣль (буряків) = ботвина́. — Стьобнув ботвиною по щоці. Сум. Ох.
 Стекла́дь = шпага́т.
 Степе́нный — Становіться, стать бо́лѣе степе́ннымъ = важніти, поважніти. — Постарієш і поважієш. н. пр.

Стѣликъ = стільчик.
 Столо́ваться = перехарчовувати.
 Сто́рона 1. — С. Боко́вая = обіччя, бо́ківня. — По сю, по ту сто́рону, по обо́и сто́роны лежа́щій, находя́щійся = сьогобочний, тогобочний, обобочний.
 Стоя́ть на вы́тяжку = на ввіпинки сто́яти.
 Стри́жь, пт. Cypselus apus = щур. Херс. Кайг.
 Стри́жокъ, пт. Cotile giraria = щур, щу́рик. Кайг.
 Сугро́бъ = перемѣт.
 Су́мерки — До су́мерокъ = до сме́рку, заві́дна.
 Сунду́къ (углі с.) = су́гловки.
 Сукно́вальня = ва́льня.
 Су́несокъ (болотняний) = сіро́земля. Сум. Ох.
 Схо́дство = подобо́енство.
 Сѣно́ = 1-й косьбы́ — перва́к, 2-й косьбы́ — ота́ва.

Т.

Тазъ 2. = бокові частини — клуб.
 Таре́лка — Ытъ не въ своѣй таре́лкѣ = на сливах сидіти, не по собі, не в до́брому гумо́рі бу́ти.
 Ти́ранить = катува́ти. — Хи́ба вони знаю́ть, кого треба гладить, кого катува́ть. К. Ш.

Торчи́ постави́ть = насто́вбу́рчити, по́ставити сторчу́.
 Трѣ́тій — Въ трѣ́тій разъ = в трѣ́тє.
 Тю́фякъ 2. = хамло́.

У.

Уважительно́ый = уважлівий. — Вважлівий случай.
 Уберега́ть, уберечь = увартува́ти. — Не увартував роя.
 Убо́рка хлѣ́ба = збір, збо́рка. Сум. Ох.
 Увѣ́реніє = впевне́ння.
 Увѣ́риться = пересвѣдчити ся.
 Угро́за = грізьба́. — І на грозьбу не уважає, війну з Енеем начинає. Клт.
 Угло́вой = поку́тній. — Ой одсунув пан Перебийніс покутно кватирку. н. п.
 Уда́ (з двома гачками) = козю́лька.
 Уда́чно = вга́дно, вга́дливо. — Вгадно зробив чоботи.

Удивле́ніє — На уди́вленіє = на чу́до, на по́чуд, на зді́в, на при́чуд, на причу́до, на про́диво, на прочу́до. — Козак прибіравсь на прочудо. н. д.
 Удово́лється = сконте́нтува́ти. — Щез і тим вони не сконте́нтували. н. п.
 Ука́зь = гетьманський — уні́версал.
 Укрыва́ніє 2, укрыва́тельство = перехо́вання, перехо́ванка.
 Уменьши́ть = (надто) — перемали́ти.
 Уменьши́ться = (про мороз) — пересісти ся.
 Упражнѣ́ть, ся = муштрово́вати, ся.
 Усло́віє = вговѣ́р.

Условленный = вговóрний. — Вговорне треба оддати.

Усталь — Безь устали = не вгаваючи.

Уча́тникъ = суспíлець. — Слова суспíльців того конгресу. Лев.

Ф.

Фабула = вігад. — Занятність вігаду. Ст. Ан.

Фунтъ — 3 фунта = óко. — У нас око винограду 10 копійок. Под.

Х.

Хворóбъ = (дрібний) — трúсок.

Ходить = похожати. — Похожав, як пава.

Ходьба 1. = хідня. — Ходили і хіднею пшеницю й жито все так зм'яли. Гул. Ар.

Холетъ = (не вибілений) — сирове полотно.

Холодильникъ = (на заводах) — перéпуст.

Хохлатка, хохлушка = д. Жаворопокъ хохлатый (Дод.).

Хру́пкій — Дѣляться хру́пкимъ = крушити.

Худѣть = перепадати ся, марніти. — А щоб личко не марніло з чорними бровами. К. Ш.

Ц.

Церемоніймейстеръ = процесовода. — Намет коло брами, Ваша Величність! провістив процесовода. Ст. Ан.

Цѣна низкая = бѣзцінь.

Ч.

Чалма = завивало. — Сам на чардак виступав, турецьким завивалом махав. н. д.

Человѣческій = людíнячий. — У обізнани так само, як і в чоловіка: дві руці, дві нозі й пика людиняча. Полт.

Черноголовикъ, черноголовка, черношляпникъ = д. Слávка (Дод.).

Чувствовать себя = чувати ся. — Котрий у великих гріхах чувать ся, то сповідайтесь наперед Богові. н. д.

Чумичка 3. = д. Павліничкь (Дод.).

Ш.

Шайка 1. = кúпа. К. Ст.

Шагомъ = виступа́ем.

Шаравары = (з великою матнею) — матністі штани.

Шататься = кивати ся. — П'яний кивать ся.

Шаткій = валкій. — Валкий човен.

Шаткость = вáлкість. — Я не вважаю на валкість човна.

Шерсть = (що зчісуєть ся з смушка) — обдѣржини.

Третій добавочний список джерел, на які здаємо ся в сій праці.

- Заг.* — Загірня. — Пидъ землею. Оповідання про шахты. Написала М. Загірня. Черныгивъ. 1897 р.
- Кайг.* — Кайгородовъ Д. — Изъ царства пернатыхъ. Очерки изъ міра русскихъ птицъ. СПТ. 1899 г.
- Кн.* — Кониський. — Творы О. Кониського - Перебенди. Оповідання. Т. 1 і 2. Одесса. 1899 р. — Тарас Шевченко. Хроніка його життя. Написав О. Кониський. Т. 1. Л. 1898 р.
- К. К. С.* — Карпенко-Карий. — Сербин, драма в 5 діях. Львів 1896 р.
- Коц.* — Коцюбинський М. — Оповідання його, видані в Чернигові.
- Л. Н. В.* — Літературно-науковий вістник за 1898 рік.
- Ряб. Рябковъ* — Рябковъ — Рыболовство на Днѣпрѣ. Изд. Херсонскаго Земства.
- Ст. Б. Х.* — Старицький. — Богданъ Хмельныцький. Исторична драма въ 5 діяхъ. К. 1897 р.
- Сум. Ог.* — Сумщина. — Охорович К. — Слова й приміри, записані К. Ухач-Охоровичем в Сумському повіті Харьків. Губ.
- Щог.* — Щоголевъ — Слобожанщина. — Лирна поезія. Харьківъ 1898 р.

Конецъ 4-го і останнього тому.

~~~~~

Вже на прикінченню праці над словарем знайшов я чималу в'язку карточок до словаря, що була у мене в окремій схованці, про яку я у свій час якось не згадав. Передививши ті карточки і перевідивши з словарем, здибав я не одну сотню слів і примірів, яких не заведено до словаря. До того ще і в записній книжці моїй знайшли ся де-які знахідки до словаря, що були повиписувані з книжок останніми часами. Отож всі ті не заведені слова і приміри я друкую особливим додатком. На сьому і кінчаю мою працю. Почалась вона при обставинах, зовсім не погодних, коли не було повного, науковим способом обробленого, словаря українського, котрий містив би в собі як не всі, так хоч найголовніші скарби нашої мови, а був тільки зібраний матеріал до словаря, хоч і доволі багатий, але зовсім не оброблений, не зредагований. Надія ж наша на те, що словарь той незабаром почне друкувати ся, не справ-

дила ся, та й досі ще того словаря не має. Тож з'ужитковати той матеріял можна було хіба лиш в тій частині, що здавала ся нам цілком певною. На лихо ще спіткала нас і друга невдача. Пояснення російських слів почали ми на основі академічного словаря літературної російської мови, що почав виходити ще в 1891 році, але за смертю найголовнішого редактора Я. К. Грота видання того словаря з'упинило ся надовго, та й досі словарь той доведено тільки до букви З. Так мусіли ми удати ся до давнього видання академічного словаря російської і церковно-словянської мови, що вийшло ще в 1847 році і було передруковане без ніякої переміни в 1867 році. Але з того часу російська мова значно розвинулась: багато слів, заведених до того словаря, тепер зовсім вийшли з ужитку або вживають ся вже в иньшому розумінню, а разом з'явило ся в російській літературній мові багато нових слів, яких там зовсім не має. Тож мусіли ми як російські слова і вирази, так і українські переклади і пояснення раз-у-раз перевіряти з иньшими джерелами, а се дуже гальмувало нашу роботу і спричинило ся до того, що аж тепер от ледве здолали ми довести її до кінця.

Надрукований в кінці словаря додаток ясно свідчить, що навіть при тих непогодних обставинах словарь наш міг би вийти і геть-то повніший, коли б тільки з'ужитковати хоч увесь той матеріял, що маємо по різних виданнях. Але ж на се треба віку і праці не одної людини! Ми дивимось на нашу працю тільки як на пробу улаштування більш або менш значної частини словарного матеріялу, сподіваючись, що й така праця може бути хоч трохи пожиточна для наших письменників, а може стане в якій пригоді і будущим трудівникам на полі української лексікографії.

В додаток до передмови вважаю за обовязок пояснити, що робота ся розпочалась в спілці з Вельми шановними: О. Пчілкою, М. Старицьким і з иньшими земляками. Гуртова робота велась найголовніше спочатку, коли слова з матеріялу до українського словаря списувались на карточки, лаштували ся по алфавіту та перевіряли ся по різних джерелах. Однак остання робота доведена була гуртом тільки до половини другого тому. Решту вже мусів я доробляти сам. Так саме виписки примірів з книжок або з надісланих міні матеріялів зроблені були мною і всю працю впорядчика словаря мусів я взяти на себе. Поясняю се за-для того, що, яко впорядчик, мушу прийняти на себе одвічальність за всі хиби і помилки, яких певне знайдець ся чимало в сьому словарі. За довгий час роботи над словарем де-кільки сотрудників вже й померли. Про них я згадував у свій час в передмові до словаря і в послісловях до 2 і 3 тому. Пером земля небіжчикам! А всім живущим сотрудникам, здоров їх Боже, складаю при сїм найщирійшу подяку. Таку ж подяку виявляю і Високоповажним землякам: Є. Чикаленкові, що значними коштами допоміг видати сю працю, і К. Паньківському, під доглядом котрого вона друкувала ся.

Львів 1899 року.

М. Уманець.

**Найважнійші помічені в четвертому томі друкарські помилки,
котрі треба наперед виправити.**

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
6	Сбива́ть	Сбить съ ногъ	Сбійтєся съ ногъ
8	Сва́дба	сыгра́ть	сыгра́ть
9	Све́рху	над по на́д	над, пона́д
14	Свѣ́дѣніе	вѣдданнѧ	вѣданнѧ
18	Сла́вливать	сдави́ть	сдави́ть
20	Сдѣ́лать	сдѣ́лать	сдѣ́лать
21	Сельцо́	сельцо́	сельце́
26	Сини́ца	сини́ця	сини́ця
27	Сія́ть	Волощи	Волощину
34	Скоти́на	я з лоба тобі	тобі я з лоба
45	Смерза́ть	змѣрзнуть	смѣрзнуть
51	Снова́ть	і т. д.	і т. д. д. Слоня́тєся.
55	Совѣ́змъ	в стєнах	в стєнах
56	Совѣ́щаніе	для совѣщаніе	для совѣщаніѧ
57	Согляда́тай	слугав	слухав
58	Соединя́ть	рушула	рушила
59	Созна́тельный	поборола сила	поборола силу
65	Составлѣ́ніе	складаннам	складаннѧм
66	Состоя́ніе	въ состоя́ніе	въ состоя́ніѧ
70	Спирáть	стѣснути	стїснути
71	Сплѣ́тка	скали ся	склали ся
72	Споръ	Кийдаш і Лаврік	Кайдаш і Лаврін
74	Срáвнивать 3.	рѣвнѧти ти	рѣвнѧти ся
76	Сродствó 4.	з музиці	з музиці
77	Себóряться	з затем	з зятєм
78	Ста́вить	въ стрóй	въ стрóй
79	Станóкъ	птиць	шпиць
82	Стѣбелъ	виткá, стєблїна	виткá стєблїна
—	Стєпѣнство	москóвський	москóвських
85	Стопá 2.	почвїмъ	по чьїмъ
89	Стрóгость — замість надрукованого повинно бути:	встрóгость	стрóгїсть (С. Жєл.), су- вóрїсть.
95	Слово Суматóха, надрукованє внизу, повинно бути враз пїсля слова Сумасшѣдшїй.		
98	Сході́ть 3.	одїйті	обїйті
99	Счѣрпы́вать	змүшувáти	змүмувáти

На якій сторони	під яким словом	надруковано	треба читати
100	Съѣзжаться	ти	та
102	Съдой	Съдѣми	Съ сѣдѣми
104	Сѣятель	вица	ница
106	Танецъ	Санджорки	Санджарки
113	замість Ткать повинно бути Ткати.		
127	Тряпка	каслѣнка	каглѣнка
—	Тряпѣ	хлатуре	хлатуре
137	Угарный	Одчени	Одчини
139	Уголь	пѣкут	пѣкуть
141	Удаленіе	Въ удаленіе	Въ удаленіи
145	Узелъ	петлю	петлю
148	Украшать	зелененька	зелененьку
151	Умашать	намастѣти	намастѣти
156	Упирать 2.	ставѣти	ставѣти
160	Уроженецъ	роденець	рожденецъ
168	замісто Утишать повинно бути Утушать		
168	Ухаживаніе	Ст. Д.	Ст. Г.
—	Ухаживатель	увѣвал	увѣвач
169	Ухватывать	у(в)хопати	у(в)хопѣти
170	Уходкою	пѣйти	вѣйти
171	Ушибъ	забѣти	забѣте
—	Ушибе	в ѣшки	з ѣшки
172	Фаготъ	на фаготъ	на фаготъ
174	Замісто Фельдѣгеръ повинно бути Фельдѣгеръ		
176	Франтъ	критѣус	критѣус
180	Хлестать	лѣскати	лѣскати
—	Хлопотунъ	метужливі	метужливі
181	Хлѣбъ 1.	глевяком	глевяком
183	Хозяйка	топлить	топлить
—	Холѣрикъ 2.	хялѣрний	халѣрний
184	Холостой	слѣбѣи	слѣбѣи
186	Храпѣть	хранѣть	хранѣть
189	Царствование	Горога	Гороха
198	Честь 2.	слѣва	слѣва
200	Чирей	так я	так я
201	Чортъ	знѣеть какъ	знѣеть что
203	Чудакъ	чудовѣи	чудовѣи
—	Чудиться	здавати	здавати ся
204	Чурбанъ 2.	одорѣблѣ	одорѣблѣ
205	Шагъ	стѣпѣня	стѣпѣнѣ
207	Шампиньонъ	грибка	грибки
—	Шапка 1.	пропущено спочатку шапка	
210	Шерехватый	шорстѣи	шорсткѣи
218	замісто Щеголивыи повинно бути Щеголивыи		
219	Щелѣкъ	одправляя ся	оправляя ся
220	Ъдѣ 2.	Вог	Вог

И-55.801/4-3пр.
88

Ціна: в Австрії 5 кор., в Росії 3·00 руб.

СЛОВАРЬ

РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ.

С—V.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

М. УМАНЕЦЬ І А. СПІЛКА.

ЛЬВІВ, 1900.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.